

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
2021-DR-018

**21.YY'DA YENİ KORUMACILIĞIN TİCARET VE KUR
SAVAŞLARI KAPSAMINDA KÜRESEL EKONOMİYE
ETKİLERİ: AMPİRİK BİR ANALİZ**

HAZIRLAYAN
Orhan ŞANLI

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. İsmet ATEŞ

AYDIN-2021

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

22.01.2021

Orhan ŞANLI

ÖZET

21.YY'DA YENİ KORUMACILIĞIN TİCARET VE KUR SAVAŞLARI KAPSAMINDA KÜRESEL EKONOMİYE ETKİLERİ: AMPİRİK BİR ANALİZ

Orhan ŞANLI

Doktora Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmet ATEŞ

2021, XIX + 314 sayfa

Küresel ticaret, korumacı politikalarla liberal politikalar arasında bir dengede yer alır. Ticarete bazı dönemler korumacı politikalar ağırlık kazanırken, bazı dönemlerde liberal politikalar ağırlık kazanmıştır. 1980 sonrası hız kazanan neoliberal politikalar, 2008 Krizi'nin ardından yerini yeni korumacılığa bırakmıştır. 21.YY'a damga vuran korumacılık, yeni modern yöntemlerle başlayıp, geleneksel tarife artışları ile yayılarak küresel bir savaşa dönüşmüştür.

Bu çalışmada, 21.YY'da yeni korumacılığın gelişim süreci ve nihai sonuçları incelenmiştir. Yeni korumacılığa giden süreçte, 1980 sonrası hız kazanan neoliberal uygulamaların etkileri incelenmiştir. Bununla birlikte, ABD ve Çin arasında başlayan ticaret ve kur savaşlarının küresel ve bölgesel etkileri incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, 2008 Krizi'nin ardından neoliberal politikalar yerini geniş bir alana yayılan korumacılığa bırakmıştır. Kriz öncesi dönemle kriz sonrası dönem arasında ekonomik ve ticari açıdan önemli farklar ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, küresel krizin ardından uygulanan yeni korumacı politikalar, küresel ticaretin ve ekonominin hız kaybetmesine yol açmıştır.

Ticaret savaşları ABD ve Çin'in dış ticaretini ve ekonomik büyümesini yavaşlatmıştır. Ayrıca küresel ekonomi ticaret savaşlarından olumsuz yönde etkilenmiştir. Küresel belirsizlik artmış, yatırımlar ve ticaret azalmıştır. Fakat iki ülke arasındaki anlaşmazlık, teknoloji, siyaset ve rekabet alanlarında artarak devam etmektedir.

Bu çalışmada ticari açıklık oranı ile gümrük tarifeleri, tarife dışı engeller, ABD dolar endeksi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1980-2019 dönemi yıllık verileriyle dünya geneli için incelenmiştir. Bu amaçla seriler arasındaki ilişki ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi ile incelenmiştir. Uygulama sonuçlarına göre seriler

arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır ve seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Ayrıca ticari açıklık oranı ile bağımsız değişkenler arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Bu sonuçlar beklentilerle uyumludur. Korumacı politikalarla ticari açıklık oranı arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Ekonomik büyüme ile ticari açıklık oranı arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Sonuç olarak korumacı uygulamaların küresel ticari açıklık oranı üzerindeki etkisi oldukça belirgindir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Yeni Korumacılık, Ticaret ve Kur Savaşları, Gümrük Tarifeleri, ARDL Sınır Testi, Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Testi

ABSTRACT

THE EFFECTS OF NEW PROTECTIONISM ON THE GLOBAL ECONOMY WITHIN THE SCOPE OF TRADE AND TH0E CURRENCY WARS IN THE 21st CENTURY: AN EMPIRICAL ANALYSIS

Orhan ŞANLI

PhD Thesis at Economics

Supervisor: Prof. Dr. İsmet ATEŞ

2021, XIX + 314 pages

Global trade is in a balance between protectionist policies and liberal policies. While in some periods, protectionist policies have gained weight in trade, liberal policies have gained weight in other periods. Neoliberal policies that gained speed after 1980 left their place to new protectionism after the 2008 Crisis. Protectionism that marked the 21st century has turned into a global war which start with new modern methods and spread with traditional tariff increases.

In this study, the development process and final results of new protectionism in the 21st century have been examined. In the process leading to new protectionism, the effects of neoliberal practices that gained speed after 1980 were examined. Also, the global and regional effects of the trade and currency wars between the US and China were analyzed. According to the analysis results, after the 2008 Crisis, neoliberal policies have been replaced by protectionism that has spread over a wide area. Significant economic and commercial differences have emerged between the pre-crisis period and the post-crisis period. According to these results, the new protectionist policies implemented after the global crisis caused the global trade and economy to slow down.

The trade wars have slowed the foreign trade and economic growth of the US and China. Besides, the global economy was negatively affected by trade wars. Global uncertainty has increased, investment and trade have declined. However, the conflict between the two countries continues to increase in the fields of technology, political and competition.

In this study, the relationship between trade openness ratio and tariffs, non-tariff barriers, US dollar index and economic growth for the world, in general, was analyzed with

the annual data for the period 1980-2019. For this purpose, the relationship between the series was examined by the ARDL bound test and Toda-Yamamoto Granger causality test. According to the application results, there is a cointegration relationship between the series, the series move together in the long run. Also, there is a two-way causality relationship between trade openness ratio and independent variables. These results are in line with expectations. There is a negative relationship between protectionist policies and trade openness ratio. There is a positive relationship between economic growth and the trade openness ratio. As a result, the effect of protectionist practices on the global trade openness ratio is quite evident.

KEYWORDS: New Protectionism, Trade and Currency Wars, Customs Tariffs, ARDL Bounds Test, Toda-Yamamoto Granger Causality Test.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 21.YY'ın ilk küresel krizi olan 2008 Krizi'nin ardından uluslararası ticarete değişmeye başlayan ticaret politikalarının yol açtığı ekonomik ve ticari kayıplar bölgesel ve küresel düzeyde analiz edilmiştir. Tüm dünyada, 2008 sonrası hızla yaygınlaşan yeni korumacılık ve ABD-Çin arasındaki gerilimin yol açtığı ticaret savaşları, küresel ekonomi ve ticaretin de yavaşlamasına yol açmıştır.

1980-2008 dönemlerine damga vuran neoliberal politikalar, finansal krizin ardından ulusal çıkarlar doğrultusunda önem kaybetmeye başlanmıştır. Bu değişimin dünya ekonomisine yıllık en az %1 daha az büyüme şeklinde yansımıştır. Küresel mal ve hizmet ihracatı ise krizin ardından 12 yılda ortalama %3 daha az büyümüştür.

Dolayısıyla küresel ekonomide 2008 Krizi'nin ardından önem kazanan milliyetçi politikalar, Orta Doğu'da patlak veren siyasi ve askeri olaylar, kur savaşları, tarife dışı önlemler, BREXIT süreci, serbest ticaret karşıtı uygulamalar ve nihayetinde 2018'de başlayan ticaret savaşları, dünya genelinde ekonomi ve ticareti derinden etkilemiştir.

Bu çalışma 4 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küresel ticarete uygulanan korumacı politikalar ve bu politikaların teorik alt yapısı analiz edilmiştir. İkinci bölümde, 2008 Krizi'nin yol açtığı korumacı politikaların etkilerinin görülmesi amacıyla, 2008 öncesi ve sonrası küresel ekonomi ve ticaretin değişimi bölgesel ve küresel düzeyde incelenmiştir. Aynı bölümde, korumacılığın neden olduğu ticaret ve kur savaşları ile bu savaşlara yol açan gelişmeler ABD ve Çin ekonomileri üzerinden analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde, 2018'de başlayan ticaret savaşlarının ABD ve Çin ekonomileri ile küresel bazda yol açtığı etkiler incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise korumacı politikaların küresel ticari açıklığa olan etkisini konu alan bir uygulama yapılmıştır.

Bu çalışma boyunca, bana desteğini esirgemeyen başta annem ve babam olmak üzere aileme teşekkür ederim. Ayrıca, hem yüksek lisans hem de doktora eğitimim boyunca danışmanlığımı yürüten saygı değer hocam Prof. Dr. İsmet ATEŞ'e teşekkür ederim. Nazilli İİBF'de iktisat bölümü öğretim üyeleri ve çok değerli hocam Prof. Dr. Osman PEKER ile Dr. Öğr.Üyesi Engin Çakır başta olmak üzere, tüm NİİBF ailesine teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xvi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xviii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	11
1. DÜNYA TİCARETİNDE KORUMACILIĞIN TARİHSEL SÜRECİ: GELENEKSEL KORUMACILIKTAN YENİ KORUMACILIĞA GEÇİŞ.....	11
1.1. Ticarete İki Temel Görüş: Korumacılık Yanlıları ve Karşıtları.....	15
1.1.1. Korumacılığın Nedenleri.....	18
1.1.1.1. İktisadi Olmayan Görüşler.....	18
1.1.1.2. İktisadi Olan Görüşler.....	20
1.2. Korumacılığın İki Yönü: Geleneksel Korumacılık ve Yeni Korumacılık.....	21
1.2.1. Geleneksel Korumacılık.....	23
1.2.2. Yeni - Modern Korumacılık.....	25
1.3. İktisadi Akımlarda Korumacılık Politikaları.....	30
1.3.1. Merkantilizm Öncesi Dönem.....	30
1.3.2. Merkantilist Dönem.....	31
1.3.3. Fیزیokrat İktisat.....	32
1.3.4. Klasik İktisat.....	32
1.3.5. Keynezyen İktisat.....	34
1.3.6. Çağdaş İktisadi Akımlar.....	35
1.3.7. 1980 Sonrası Dönem.....	36

1.4. Küreselleşme, Ekonomik Bütünleşmeler ve GATT/DTÖ.....	38
1.5. Küresel Ticarete Korumacılığın Maliyeti.....	43
1.6. Ticaret ve Kur Savaşlarının Teorik Alt Yapısı.....	46
1.6.1. Ticaret Savaşları.....	47
1.6.2. Kur Savaşları.....	50
2. BÖLÜM.....	54
2. 21.YY YENİ KORUMACILIK: NEOLİBERAL POLİTİKALAR, TİCARET VE KUR SAVAŞLARINA GİDEN SÜREÇ.....	54
2.1. 2008 Öncesi Neoliberal Politikalar ve Yükselen Ekonomilerin Gelişimi.....	56
2.2. 2008 Sonrası Dünya Ekonomisinde Değişen Denge ve Politikalar: Yeni Korumacılığın Yükselişi.....	71
2.2.1. Yeni Korumacılığın Yükselişi ve Ticaret Savaşlarına Giden Süreç.....	73
2.2.1.1. Kur Savaşları.....	83
2.2.1.2. BREXIT Süreci ve Korumacılığın Siyasi Değişimi.....	90
2.2.2. 21.YY’da Korumacılığın Son Aşaması: Trump Tarifeleri ve Ticaret Savaşları.....	92
2.2.2.1. ABD’yi Ticaret Savaşlarına Götüren Süreç.....	94
2.2.2.2. Çin Ekonomisinin Gelişimi ve Ticaret Savaşlarına Giden Süreçte Çin’in Etkisi.....	111
2.3. 2008 Krizini’nin Ardından Yeni Korumacılığın Yükselmesinin Nedenleri.....	122
3. BÖLÜM.....	126
3. 21.YY’DA TİCARET SAVAŞLARI VE EKONOMİK YANSIMALARI.....	126
3.1. D. Trump Ekonomi ve Ticaret Politikalarının Özellikleri: Trumpizm İdeolojisi.....	127
3.2. Ticaret Savaşları ve Sürecin Gelişimi.....	130
3.2.1. Çin’in Dışında Ticaret Savaşlarındaki Diğer Aktörler.....	132
3.2.2. Ticaret Savaşlarını Başlatan Süreç: Alınan Kararların Kronolojisi.....	134
3.2.3. Ticaret Savaşlarının İkinci Aşaması: Teknoloji Savaşları.....	146
3.2.4. Çin ve ABD Arasında Yapılan Birinci Faz Anlaşma.....	151

3.3. Ticaret Savaşlarının Küresel ve Bölgesel Sonuçları.....	152
3.3.1. ABD Ekonomisine ve Ticaretine Etkisi.....	165
3.3.2. Çin Ekonomisine ve Ticaretine Etkisi.....	183
3.3.3. Yeni Korumacılığın Küresel Ekonomiye ve Ticarete Etkisi.....	204
3.4. Pandemi Krizi ve Korumacılığın Geleceği.....	214
4. BÖLÜM.....	222
4. UYGULAMA.....	222
4.1. Ampirik Literatür.....	222
4.2. Yöntem.....	235
4.2.1. Birim Kök Testleri.....	235
4.2.1.1. Dickey-Fuller Birim Kök Testi ve Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi.....	236
4.2.1.2. Phillips- Perron Birim Kök Testi.....	238
4.2.2. Jarque-Bera Uyumun İyiliği Testi.....	239
4.2.3. ARDL Sınır Testi.....	240
4.2.4. Vektör Otoregresyon Model (VAR).....	242
4.2.5. Toda -Yamamoto Granger Nedensellik Testi.....	243
4.3. Veri Seti ve Model.....	245
4.4. Ampirik Sonuçlar.....	248
4.4.1. Jarqu-Berra Normal Dağılım Sonuçları.....	248
4.4.2. Birim Kök Testi Sonuçlar.....	249
4.4.3. Ön Testler.....	252
4.4.4. ARDL Eşbütünleşme Analizi.....	254
4.4.4.1. Uzun Dönem.....	255
4.4.4.2. Kısa Dönem.....	256
4.4.5. Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Analizi.....	257
5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	263
6. KAYNAKLAR.....	274
ÖZGEÇMİŞ.....	314

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Yürürlükteki Toplam Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Sayısı.....	17
Şekil 1.2. Küresel Ticarete Ortalama Gümrük Tarife Oranları (%).....	41
Şekil 1.3. Tarife ve Kotaların Ekonomik Etkileri.....	48
Şekil 2.1. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının (BTA) Sayısı.....	58
Şekil 2.2. Kişi Başına Düşen GSYH (\$) ve Ortalama Tarife Oranları (%).....	59
Şekil 2.3. 2008 Öncesi Toplam GSYH (Trilyon Dolar) ve Ekonomik Büyüme.....	60
Şekil 2.4. 2008 Öncesi Toplam Mal Ticareti (Trilyon Dolar, %).....	60
Şekil 2.5. 2008 Öncesi Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar Dolar, %).....	61
Şekil 2.6. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyüme (%).....	64
Şekil 2.7. Cari İşlemler Dengesi (%GSYH).....	65
Şekil 2.8. Bölge Ekonomilerinde Küresel İşbirliği Endeksi.....	66
Şekil 2.9. Küresel Enflasyon Oranı (%).....	67
Şekil 2.10. Bölgeler Arası İhracatın Toplam İhracat İçerisindeki Payı (%).....	67
Şekil 2.11. Küresel Döviz Rezervleri (Trilyon Dolar).....	68
Şekil 2.12. 2008 Krizi Sonrası GSYH'nin Bölgesel Değişimi.....	73
Şekil 2.13. DYY Girişlerinin Küresel Dağılımı (%).....	74
Şekil 2.14. Ticareti Kolaylaştırmaya Yönelik İşbirliği Endeksi.....	76
Şekil 2.15. 2008 Sonrası Küresel Ticarete Yönelik Yeni Müdahale Sayısı.....	77
Şekil 2.16. Küresel Ticareti Engellemeye Yönelik Yeni Uygulamalara En Çok Katkıda Bulunan Ülkeler.....	78
Şekil 2.17. Küresel Ticareti Engellemeye Yönelik Yeni Uygulamalara En Çok Maruz Kalan Ülkeler.....	79
Şekil 2.18. Ticareti Engellemeye Yönelik Uygulamalardan En Çok Etkilenen Sektörler....	80
Şekil 2.19. Küresel Ticarete Yönelik Uygulanan Toplam Müdahale Sayıları.....	80
Şekil 2.20. 2008 Sonrası Korumacı Müdahalelerin Uygulanma Yöntemleri (%).....	81
Şekil 2.21. Küresel Ticarete Başlatılan Tarife Dışı Önlemlerin Sayısı.....	82
Şekil 2.22. Kur Savaşları Öncesi ve Sonrası Gelişmiş Ülkelerde Faiz Oranları (%).....	86

Şekil 2.23. Kur Savaşları Öncesi ve Sonrası Yükselen Ekonomilerde Faiz Oranları (%).....	87
Şekil 2.24. Döviz Kurları ve ABD Dolar Endeksi.....	88
Şekil 2.25. ABD Tarihinde İthalatta Uygulanan Tarife Oranları (%).....	96
Şekil 2.26. ABD’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (\$).....	97
Şekil 2.27. ABD’nin Toplam Ticareti ve Dış ticaret Dengesi (Milyar Dolar).....	101
Şekil 2.28. ABD’nin Çin İle Yaptığı Mal Ticareti (Milyar Dolar, %).....	104
Şekil 2.29. 2008 Sonrası ABD’nin Dış Ticarete Yıllık Yeni Müdahale Sayısı.....	107
Şekil 2.30. Çin Ekonomisinin ve Dış Ticaretinin Büyüme Oranları.....	113
Şekil 2.31. Çin’de Toplam GSYH (Dolar) ve Kişi Başına Düşün GSYH (Dolar).....	115
Şekil 2.32: Çin’de Toplam Dış Ticaretin Gelişimi (Dolar).....	116
Şekil 2.33. Çin ve ABD’nin Küresel Ticaretteki Payları (%).....	117
Şekil 2.34. Çin ve ABD’nin Küresel GSYH’deki Payları.....	118
Şekil 2.35. Çin’in Dış Ticarete Uyguladığı Tarife Oranları (%).....	120
Şekil 2.36. ABD ve Çin’in Uyguladığı Tarife Dışı Önlemlerin Sayısı.....	121
Şekil 3.1. ABD ve Çin’in Hedef Aldığı Toplam Mal İthalatı (Milyar Dolar).....	139
Şekil 3.2. ABD’nin Tarife Artışları Sonrası Yeni Gümrük Tarifeleri (%).....	143
Şekil 3.3. ABD İle Çin Arasındaki Ticarete Ortalama Tarife Oranları (%).....	144
Şekil 3.4. BİT Ürün ve Hizmet İhracatı (Milyar Dolar).....	149
Şekil 3.5. BİT Ürün İhracatının Toplam Mal İhracatındaki Payı (%).....	150
Şekil 3.6. 1961-2020 Arası Küresel Belirsizlik Endeksi.....	154
Şekil 3.7. Küresel GSYH ve Mal Ticareti Hacmindeki Büyüme (%).....	156
Şekil 3.8. Ekonomik Büyümenin Bölgesel Görünümü (%).....	157
Şekil 3.9. Mal Ticareti Hacminde Çeyrek Dönemlik Büyüme (%).....	158
Şekil 3.10. ABD Doları Değeriyle Bölgesel Mal İhracatındaki Büyüme (%).....	159
Şekil 3.11. ABD Doları Değeriyle Bölgesel Mal İthalatındaki Büyüme (%).....	160
Şekil 3.12. Küresel Hizmet İhracatında Sektörel Büyüme Oranları (%).....	161
Şekil 3.13. Birincil Sektörlerde Fiyat Endeksi (2014:100).....	162

Şekil 3.14. ABD’de GSYH ve Mal Ticaretinde Büyüme Oranları (%).....	166
Şekil 3.15. ABD’nin Ülke Bazlı Dış Ticaret Açığı (Milyar Dolar).....	174
Şekil 3.16. ABD’nin Dış Ticaret Açığında Ülkelerin Payı (%).....	175
Şekil 3.17. ABD’nin Mal İhracatında Ülkelerin Payı (%).....	176
Şekil 3.18. ABD’nin Mal İthalatında Ülkeleri Payı (%).....	177
Şekil 3.19. ABD’nin Mal ve Hizmet Ticareti (Milyar Dolar)	178
Şekil 3.20. ABD’de Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesi (% GSYH).....	179
Şekil 3.21. ABD’nin Uluslararası Yatırım Pozisyonu (Trilyon Dolar).....	180
Şekil 3.22. ABD’de İşsizlik Oranı (%).....	181
Şekil 3.23. Çin Ekonomisinin Büyüme Oranı (%).....	187
Şekil 3.24. Çin’in Mal Ticareti Hacminde Dönemsel Büyüme Oranları (%).....	189
Şekil 3.25. Çin’in Hizmet Ticaretinde Dönemsel Büyüme Oranları (%).....	190
Şekil 3.26. 2008 Krizi’nin Ardından Çin’in Mal Ticaretinde Büyüme Oranları (%).....	191
Şekil 3.27. Çin’de Tüketici Fiyatları Enflasyonu ve İşsizlik Oranı (%).....	193
Şekil 3.28. Çin’in Ülke Bazlı İhracatı (Milyar Dolar).....	194
Şekil 3.29. Çin’in Ülke Bazlı İthalatı (Milyar Dolar).....	196
Şekil 3.30. ABD ve Çin Borsalarının Piyasa Değeri (Trilyon Dolar)	199
Şekil 3.31. Çin ve ABD’de Ekonomik ve Ticari Büyüme (%).....	200
Şekil 3.32. Küresel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme (%).....	206
Şekil 3.33. Mal ve Hizmet İhracatında Ortalama Büyüme (%).....	207
Şekil 3.34. Korumacılığın Ticari Özgürlüğe Etkisi.....	209
Şekil 3.35. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının (BTA) Sayısı.....	210
Şekil 3.36. Toplam Döviz Rezervlerinin Para Birimlerine Göre Dağılımı (%).....	211
Şekil 4.1. Hata Terimi ve Değişkenlere Ait Histogram Grafiği.....	249
Şekil 4.2. Yapısal Kırılmanın Tespiti: Cusum ve Cusum of Square.....	253
Şekil 4.3. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri Çember Görünümü.....	259

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Uygulamada Korumacılığın İki Yönü.....	22
Tablo 1.2. GATT Görüşmeleri ve Yeni Korumacılığa Yönelik Önlemler.....	27
Tablo 1.3. Küresel Ticarete Hakim Olan Politikalar ve Sonuçları.....	37
Tablo 2.1. ABD Tarihinde Önemli Ticaret Savaşları.....	95
Tablo 2.2. ABD’de En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırımı Bulunan Ülkeler.....	98
Tablo 2.3. ABD’de Yatırımlarını En Fazla Büyüten Ülkeler.....	99
Tablo 2.4. ABD Yatırımlarının En Fazla Olduğu Ülkeler.....	100
Tablo 2.5. ABD’nin Mal Ticaretinde En Büyük Ortakları (%).....	102
Tablo 2.6. ABD’nin En Fazla İhracat ve İthalat Yaptığı Ürünler.....	103
Tablo 2.7. ABD’nin Çin ile Olan Ticaretinde İlk Sıradaki Ürünler.....	106
Tablo 2.8. ABD’nin Dış Ticarete En Fazla Müdahalede Bulunduğu Ülkeler.....	108
Tablo 2.9. Dış Ticarete Çin’in En Büyük Ortaklar.....	119
Tablo 3.1. D. Trump’un Ticaret Savaşlarındaki Hedef Bölgeleri ve Amacı.....	131
Tablo 3.2. Ticaret Savaşlarının 6 Aşaması ve Sebepleri.....	131
Tablo 3.3. ABD’nin Diğer Ülkelerle Olan Ticaret Savaşları ve Sonuçları.....	133
Tablo 3.4. ABD’nin Kısım-301 ve Kısım-232 Listelerine Uyguladığı Tarife Oranları.....	140
Tablo 3.5. ABD’nin Tarife Artışlarından Muaf Tuttuğu İthalat Listesi.....	141
Tablo 3.6. ABD’ye Karşı Misillemede Bulunan Ülkeler.....	142
Tablo 3.7. Ticaret Savaşlarının Küresel Rekabet Sıralaması Üzerine Etkisi.....	163
Tablo 3.8. ABD’de Kısım-301 ve Kısım-232 Ürünlerin İthalatı (Milyon Dolar).....	168
Tablo 3.9. ABD’de Tarife Artışlarının Tüketiciler Üzerindeki Maliyeti.....	169
Tablo 3.10. ABD’de Ürün Bazında Toplam İhracatın Değişimi (Milyar Dolar).....	169
Tablo 3.11. ABD’de Ürün Bazında Toplam İthalatın Değişimi (Milyar Dolar).....	171
Tablo 3.12. ABD’nin İhracatında Ülke Bazlı Değişim (Milyar Dolar, %).....	172
Tablo 3.13. ABD’nin İthalatında Ülke Bazlı Değişim (Milyar Dolar, %).....	173
Tablo 3.14. Çin’in ABD’ye Yaptığı Ürün Bazında İhracat (Milyon Dolar).....	197

Tablo 3.15. ABD'nin Çin'e Yaptığı Ürün Bazında İhracat (Milyon Dolar).....	198
Tablo 3.16. 2020 Yılında Başlatılan Tarife Dışı Önlemlerin Sayısı.....	216
Tablo 4.1. Ampirik Literatür.....	227
Tablo 4.2. Değişkenlerin Tanımlanması.....	247
Tablo 4.3. Değişkenlere ve Hata Terimine Ait Tanımlayıcı Test İstatistiği Sonuçları.....	248
Tablo 4.4. ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	250
Tablo 4.5. PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	251
Tablo 4.6. Ön Testler.....	252
Tablo 4.7. Optimum Gecikme Uzunluğu.....	253
Tablo 4.8. Eşbütünleşme Sonucu.....	254
Tablo 4.9. ARDL (1,1,4,4,0) Model Tahmin Sonuçları ve Uzun Dönem Katsayıları.....	255
Tablo 4.10. Kısa Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları.....	257
Tablo 4.11. VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğu.....	258
Tablo 4.12. Otokorelasyon, Normallik Varsayımı ve Değişen Varyans.....	258
Tablo 4.13. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri Modulus Değerleri.....	259
Tablo 4.14. Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	260

KISALTMALAR DİZİNİ

AB:	Avrupa Birliği
ADF:	Augmented Dickey-Fuller
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
APEC:	Asia Pacific Economic Cooperation
ARDL:	Autoregressive Distributed Lag Bound Test
ASEAN:	Association of Southeast Asian Nations
BİT:	Bilgi ve iletişim teknolojiler
BRICS:	Brazil-Russia-India-China-South Africa
BTA:	Bölgesel Ticaret Anlaşmaları
CAI :	Comprehensive Agreement on Investment
DB:	Dünya Bankası
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
DYY:	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GATT:	General Agreement on Tariffs and Trade
GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTA:	Global Trade Alert
GTS:	Genelleştirilmiş tercihler sistemi
ICT:	Information and Communication Technology
IMF:	International Monetary Fund
KPSS:	General Agreement on Tariffs and Trade
LM:	Lagrange Multiplier
LR:	Lagrange Oran Testi
FPE:	Son Tahmin Hatası
AIC:	Akaike Bilgi Kriteri
SC:	Schwarz Bilgi Kriteri
HQ:	Hannan-Quinn Bilgi Kriterini

MFN:	Most Favored Nation
N-11:	Next-11
NAFTA:	North American Free Trade Agreement
NTMs:	Non- Tariff Measures
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development
PP:	Phillips Perron
QE:	Quantitative Easing
RCEP:	Regional Comprehensive Economic Partnership
STA:	Serbest Ticaret Anlaşmaları
TTYO:	Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı
TTIP:	Transatlantic Trade and Investment Partnership
UMSCA:	United States–Mexico–Canada Agreement
UNCTAD:	United Nations Conference on Trade and Development
USTR :	United States Trade Representative
WTO:	World Trade Organization

GİRİŞ

Bu tezin amacı, 21.yüzyılda artan korumacılığın, ticaret ve kur savaşları çerçevesinde küresel ve bölgesel sonuçlarını ortaya koymaktır. 2008 Krizi'nin ardından, ticarete hakim olan neoliberal politikalar yerini neomerkantilizm olarak da adlandırılan yeni korumacılığa bırakmaya başlamıştır. Ardından ABD'nin öncülüğünde gelişen kur ve ticaret savaşları, etkisi bakımından küresel bir olay haline gelmiştir. Aradan geçen yaklaşık 12 yılın sonucunda bu yeni sürecin iktisadi ve politik sonuçları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu nedenle, 2008'in ardından yükselmeye başlayan korumacılığın iktisadi ve ticari sonuçları, kriz öncesi neoliberal dönemin sonuçları ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Yeni korumacılık ile geleneksel korumacılık karşılaştırılarak yeni korumacılığın neden daha fazla tercih edildiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Dış ticareti hangi korumacı uygulamaların daha fazla etkilediği, hangi ülkelerin bu tür uygulamalara daha fazla yöneldiği incelenmiştir. Ayrıca, korumacılığın ticari açıklığa etkisi ampirik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Böylece, korumacılık ve ticaret arasındaki ilişkinin yönü ve boyutu, hem uygulama sonuçları hem de reel sonuçlarla desteklenerek incelenmiştir.

Bu tez hem teorik hem de ampirik sonuçları itibariyle literatüre mütevazı bir katkı sunmaktadır. Geleneksel korumacılık ve yeni korumacılık uygulamalarının yanı sıra, ticaret ve kur savaşlarının incelenmesi çalışmanın kapsamını zenginleştirmiştir. Bununla birlikte dünya tarihinde küresel değişimlere yol açan savaşlar, krizler ve salgın gibi dönemlerde uygulanan ticaret politikalarının sonuçları ile günümüzde uygulanan ticaret politikaları arasında bir bağ kurularak gelecekte pandemi, savaş ve kriz gibi olağan üstü hallerde uygulanması gereken optimum politikalara yönelik öneriler sunulmaktadır.

Ayrıca, artan teknoloji rekabetinin bir sonucu olarak son yıllarda teknoloji savaşları hız kazanmaya başlamıştır. Bu tezde ABD ve Çin arasında yükselen teknoloji rekabeti ve uygulanan ticaret politikalarını içeren bir bölüm eklenmiştir. Özellikle endüstri 4.0 ve toplum 5.0 dönemlerinde teknolojinin üretim ve ticarete en önemli rekabet alanı olacağı bilindiğine göre, bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara da bu tezin katkı sunması düşünülmektedir.

Bu tezin ana gövdesini, geleneksel korumacılık, yeni korumacılık, kur savaşları ve ticaret savaşları oluşturmaktadır. Ticarete korumacılık kavramı ticaretin akışını engelleyen

tarifeli veya tarife dışı politikaları kapsamaktadır. Ticarete korumacılık aslında iktisadi milliyetçilik¹ anlayışının bir yansımasıdır. Ulusal çıkarların maksimize edilmesini veya maliyetlerin minimize edilmesini esas alan bu tür ticaret politikaları, ticaretin hacminin azalmasına yol açmaktadır. Buradaki amaç, ekonomik ve ekonomik olmayan sebeplere dayanabilir.

Korumacılık geleneksel ve yeni modern yöntemler olarak ikiye ayrılır. Geleneksel korumacılık, dış ticaretin gümrük tarifeleri, kotalar, eş etkili vergiler ve dış ticaretin devletleştirilmesi gibi politikalardan oluşur. Korumacılıkta yeni ve modern yöntemler ise dış ticaretin geleneksel yöntemler dışındaki, yasal engeller, standartlar, anti-damping ve anti-sübvansiyon önlemleri, kalite, gümrük birlikleri gibi araçlarla engellenmesini ifade etmektedir.

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kurumunun tarife ve kotaların indirilmesi konusunda ülkelere yaptığı baskıların artmasıyla, 1960'lardan sonra bu tür önlemler azalarak, yerine "yeni" korumacılık veya "neokorumacılık" olarak adlandırılan tarife dışı engeller geliştirilmeye başlanmıştır² (Gandolfo, 2004: 267-268). Kısacası, klasik korumacılık önlemleri GATT'm çabaları ile etkisi azaltılırken, dönemin şartlarına uygun hale gelen ve kendini gizleyen yeni yöntemler yeni ticaret sistemine adapte olmaya başlamıştır (Green, 1981:1-3).

Ticaret savaşları, iki ülke arasında var olan ticaretin bir ülkenin beklenmedik tarife artışı nedeniyle sekteye uğraması ve ardından diğer ülkenin misilleme yapmasıyla sürecin tarife savaşlarına dönüşmesini ifade etmektedir. Ülkelerin dış piyasalarda uyguladıkları bu tür radikal politikalarda iç piyasalardan gelen baskılar büyük önem arz etmektedir³. Tarife savaşlarının ilerleyen dönemlerinde ise korumacılık geniş alanlara yayılarak tarife dışı önlemleri de kapsayabilir.

¹İktisadi milliyetçilik kavramını Friedrich List, 1844 yılında yazdığı "Politik İktisatın Ulusal Sistemi" adlı çalışmasında detaylı bir şekilde tanımlamıştır. Bunun yanı sıra, J. M. Keynes, J. G. Fichte, A. Basch, A.Selteri ve Louis S. Snyder gibi iktisatçılar iktisadi milliyetçilik kavramına atıfta bulunmuşlardır. Erkişi (2017) ve Yiğenoğlu (2016), makale çalışmalarında iktisadi milliyetçiliğin tarihsel süreçteki gelişimini incelemişlerdir.

David L. Faur (1997), çalışmasında, 21.yy'a girerken iktisadi milliyetçiliğin F. List'den beri değişmediğini belirtmiştir. İktisadi milliyetçiliğin fikir babası olarak kabul edilen F. List'in düşünceleri ile 1991 yılında Robert Reich tarafından yazılan "The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism" isimli kitabın fikirlerini karşılaştırarak aradan geçen 150 yıla rağmen iki çalışmanın temsil ettiği düşüncenin birbirine yakın olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, F. List'in ulusal ekonomi fikirleri oldukça etkili bir şekilde önemini korumaktadır (Faur, 1997). Çin ve ABD'nin son yıllarda açıkladıkları ulusal güdülere odaklanan ekonomi hedefleri ve bu hedefleri halkın desteğini almak için popüler hale getirmeleri, iktisadi milliyetçiliğin 21.yy'da ki etkisini göstermiştir.

² Yeni korumacılık literatüre 1970'li yıllardan sonra girmiş ve ilk kez 1973-1979 yıllarında GATT'm Tokyo turlarında "tarife dışı önlemler" olarak gündeme gelmiştir.

³ Grossman ve Helpman, 1995 yılında yaptıkları çalışmada, ülkelerin dış ticaret politikalarının şeklini belirlemede iç siyasetin önemini analiz etmiştir. Seçmenlerin ve özel grupların baskısının hükümetlerin dış ticaret politikalarını belirlemede etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Kur savaşları⁴, özellikle dış ticarete mevcut açıkları kapatmak veya dış ticaret fırsatlarını lehine çevirmek isteyen bir ülkenin ulusal parasının değerini düşürmesi şeklinde gelişen bir süreçtir. İhracat gelirlerinin artırılıp, ithalatın azaltılmasını hedefleyen bu süreç, diğer ülkelerin aleyhine bir durum ortaya çıkarmaktadır. Tam da bu noktada diğer ülkelerin de misilleme amaçlı aynı politikaya başvurmasıyla para savaşları anlamına gelen kur savaşları dönemine girilir. Kısacası, kur savaşlarında en önemli araçlardan olan faiz indirimi ve parasal genişleme, dünya genelinde yaygın hale geldiğinde küresel bir kur savaşı ortaya çıkmaktadır⁵.

Ticaret, uluslararası ekonomiyi oluşturan aynı zamanda kalkınmanın itici gücü olan bir ana sektör haline gelmeye başlamıştır. 2019 yılında dış ticaretin dünya gayri safi yurt içi hasılası (GSYH) içerisindeki payı yaklaşık %59 olmuştur. Son iki yüzyıldır, ekonomik kalkınma ve büyümenin motor gücü haline gelen uluslararası ticaret birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu sorunların arasında, ülkeler arasında ulusal bağımlılığın artması, rekabetin giderek şiddetlenmesi, cari işlemler ve dış ticaret kalemlerinde meydana gelen kronik açıklar, ulusal güvenlik endişesi, istihdam ve yerli üretimin artırılmaması önemli yer tutmaktadır.

Fakat ticaretin yol açtığı ulusal problemlerin yok edilmesi için uygulanan ve ticaretin gelişimini engelleyen uygulamaların en belirgin olanları ticarete görünen ve görünmeyen engellerdir. Literatürde korumacılık olarak adlandırılan bu engeller neticesinde uluslararası ticaret zaman zaman dengesinden sapabilmektedir. Uluslararası ticareti engelleyen korumacı politikaların başında ithalat üzerinden alınan önlemler gelmektedir. Karşılıklı kazanç ve kayıpları telafi etmek isteyen bazı ülkeler, özellikle ithalatı kısıtlayan tedbirler alarak dış ticarete ortaya çıkan fırsatları lehine çevirmeye veya maliyet avantajı elde etmeye çalışmaktadırlar. İthalata yönelik korumacılık önlemler kadar yoğun başvurulmasa da, özellikle yerli tüketiciyi desteklemek ve fiyat istikrarını sağlamak için, salgın, savaş ve diğer küresel olaylarda önemli hale gelen dış ticarete yönelik bir diğer koruma da ihracat üzerinden uygulanan politikalardır.

Tek taraflı başlayan ticari kısıtlamalar, iki taraflı ve hatta çok taraflı bir boyuta ulaşarak dünya geneline de yayılabilmektedir. Dış ticarete bu tür korumacı politikalar

⁴ Kur savaşları kavramını ilk kez Brezilya maliye eski bakanı Guido Mantega, 2010'da gelişmekte olan ülkelerin değer kaybeden dolar kuru ile düşük değerli yuan arasında sıkışıp kaldığını ifade etmek için kullanmıştır.

⁵ Kur savaşı kavramı ilk kez 2010'da gündeme gelse de, 1920-1930'lı yıllarda altın standardı döneminde Fransa, İngiltere, Almanya ve ABD'nin faiz ve ulusal paranın altın karşısındaki değeriyle ilgili politikalar kur savaşlarına yol açmıştır.

dönem dönem ticaret ve kur savaşlarına neden olmaktadır. Bu türden radikal korumacılığın yol açtığı ticaret savaşları dünya ekonomisini derinden etkileyebilmektedir. Çünkü küreselleşmenin getirdiği karşılıklı bağımlılık, bütün ülkeleri dış ticarete zorlamaktadır. Dış ticaretten uzak ülkelerin kalkınabilmeleri 21.yy'ın ekonomi sisteminde pek mümkün görünmemektedir. Bu durum neticesinde, dünya genelinde giderek hız kazanan ticari rekabet, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üretim, tüketim ve dış ticaretlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Uluslararası ticaret, 1950'den sonra, dışa açık ekonomileri kapalı ekonomilere göre üç kat daha fazla büyütülmüştür. Bu yönüyle ticaret hemen hemen her ülkede ekonomi ve büyüme üzerinde itici bir rol üstlendiği artık kabul görmektedir (IMF, 2001a). Ticaret, yükselen ekonomilerde yoksulluğun azalmasına⁶ ve istihdamın artmasına neden olurken, gelişmiş ülkelerde de refah artışına yol açmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik çabaların etkileri günümüzde net bir şekilde görülmektedir. Savaş sonrası küresel ekonomide büyüme oranları yükselirken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ticari bağlar da hızla artmıştır. Böylece dünya ticaretinin kuralları ve sınırları daha belirgin hale gelmiş ve küçük ve büyük ülkeler serbest ticareten fayda elde etmişlerdir (Goldberg, 2019: 20-21).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa Birliği (AB) gibi kurum ve entegrasyonların kurulması, bir yandan dış ticareti ve liberal politikaları artırırken, diğer yandan her ülkenin dış dünyaya karşı daha başarılı sonuçlar almasını sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerin öncülüğünde kurulan GATT, dünya ticaretinin anayasasını oluşturan ve kurallarını belirleyen bir kurum haline gelmiştir. Daha sonra Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne dönüşen GATT sayesinde gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin ticaret yeteneği gelişmiştir (Şanlı, 2019: 230).

Fakat dünya ticaretinde liberalleşme hızlanırken, bu durum çeşitli ekonomik ve ulusal kayıplara da yol açmaktadır. Örneğin, dünyanın en büyük ekonomisine sahip Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde serbest ticaret ithalatın daha fazla artmasına ve böylece dış ticaret açıklarının büyümesine neden olmuştur. Bu kayıpların telafisi için başvurulan korumacı politikalar sıklıkla uygulanır hale gelmiştir.

⁶ IMF'nin 2001 yılındaki raporuna göre yeni küreselleşen ülkeler olarak sınıflandırılan ülkelerde yoksul kişi sayısında serbest ticaret sayesinde sadece 1993-1998 arasında 120 milyondan (%14) fazla azalma meydana gelmiştir.

1950'li yıllardan 2000'li yıllara kadar dünya ticaretini yönlendiren G7 ülkelerinin arasına Çin, Hindistan, Rusya gibi ülkelerin eklenmesi ile uluslararası ticarete eksenler değişmeye başlamıştır. Örneğin, 1970'li yıllara kadar daha çok kapalı ekonomi anlayışı içerisinde varlığını sürdüren Çin, bu dönemden sonra liberal politikalar uygulamaya başlamıştır. Dış ticarete liberalleşmeyi hızlandıran Çin'in 1990'lı yıllar itibariyle özellikle ucuz iş gücünü harekete geçirmesi, mevcut doğal kaynaklarını daha verimli bir şekilde kullanmaya başlaması, üretim artışının uluslararası sermayenin iştihanı kabartması ve sermayenin önemli bir merkezi haline gelmesi gibi birçok faktör Çin'i dünya ticaretine yön veren bir ülke haline getirmiştir. Çin ile beraber Hindistan, Güney Afrika, Brezilya, Endonezya, Rusya ve Türkiye gibi yükselen ekonomilerin ağırlığının artmaya başlaması neticesinde, 2000'li yılların ardından küresel ekonomide G7'den çok G20 gündeme gelmeye başlamıştır.

Dünya ticaretinde liderliğe yükselen Çin, ucuz iş gücü ve sahip olduğu sermaye birikimi sayesinde dünyanın en büyük firmalarını kendisine çekmeye başlaması ile dış ticarete fazla veren bir ülke konumuna gelmiştir. Çin'in aynı zamanda ABD ile ticareti de hızla gelişmeye başlamıştır. Fakat iki ülke arasındaki ticarete üstünlük Çin'e geçmiş ve dış ticaretteki fazla uzun yıllar boyunca artarak devam etmiştir.

ABD'nin 2017 yılı sonunda Çin'den yaptığı ticarete açık 375 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2018'de ticaret savaşları başlamış olmasına rağmen bu açık 415 milyar doları aşmıştır. İki ülke arasındaki ticarete avantajın Çin'e geçmesi, ABD'yi 2005 sonrası daha agresif bir dış ticaret politikasına yöneltmiştir. Bu doğrultuda, dış ticaret açığını azaltmak amacıyla 2008 Küresel Krizi öncesi ve sonrası ABD, Çin ile yaptığı görüşmelerde yuanın dolar karşısındaki değerinin arttırılmasını istemiş fakat Çin bu talebi yerine getirmemiştir. 2010 sonrası kur savaşları ile hız kazanan anlaşmazlıklar, 2016 sonunda ABD'de iktidara gelen Donald Trump yönetiminin daha radikal kararlar alması ile ticaret savaşlarına dönüşmüştür. Kur savaşları ve ardından ticaret savaşları ile derinleşen anlaşmazlıklara teknoloji mücadeleleri de dahil olmuştur. Böylece geniş bir alana yayılan ticaret savaşları, ABD'nin sadece ticaret açıklarını kapatma amacını da aşmıştır⁷.

Yeni yüzyılla birlikte Çin'in DTÖ'ye üye olması ve ardından ar&ge yatırımlarının artması ile telekomünikasyon ve teknoloji alanında Çin'in dünyayı yönlendiren ülkeler

⁷ ABD, son ticaret savaşlarını mal ticareti üzerinden başlatmış olsa da, D. Trump yönetimi, Barack Obama döneminde artan korumacılığı bir adım daha öteye taşıyarak, mallar, hizmet, teknoloji, askeri ve siyasi, rekabet alanlarına kaydırarak sürecin boyutunu genişletmiştir.

arasına girmesi, ABD'nin uluslararası rekabet gücüne zarar vermeye başlamıştır. Bu gelişmeler, ABD ile Çin arasındaki gerilimin şiddetlenmesine neden olmuş ve bu gerilim devam etmektedir.

Dolayısıyla ABD'nin başlattığı ticaret savaşları anlaşmalar neticesinde bitse bile, özellikle teknolojiyi kapsayan 5G, dijitalleşme, e-ticaret, telekomünikasyon ve sosyal medya platformlarına yönelik korumacı uygulamaların uzun süre devam etmesi beklenmektedir⁸. Ayrıca, ticaret savaşlarının Kanada, AB, Japonya, Meksika ve Hindistan gibi ülkelere yayılması ile oluşan kayıplar ABD-Çin arasında sınırlı kalmamış, küresel ekonomiye ve ticarete de yansımıştır. Buna rağmen, 2020 yılına damga vuran koronavirüs salgınının da etkisi ile ticaret savaşları kesin olarak bitmemiştir. Dolayısıyla, salgın, ticaret savaşları ve BREXIT nedeniyle son 70 yılın en yüksek seviyesine çıkan belirsizlikler ve kayıplar dünya genelinde artmaya devam etmektedir.

Son ticaret savaşlarının temeli 2008 Krizi öncesine dayanmaktadır. 1980-2008 arasında küresel ekonomi ve ticaret neoliberal politikalarının etkisi ile altın yıllarını yaşamıştır. Yabancı sermaye akımları kriz öncesinde zirveye çıkarak, ülkeler arasında görülmemiş derecede yakın bağlar kurulmuş ve küresel ticaret daha da serbestleşmiştir. Çin ve Hindistan gibi ülkeler bu dönemin sonucunda küresel etkisi artan ülkelerin başında gelmektedir (Erixon ve Razeen, 2010:1-3). Fakat 2008 Krizi'nin ardından dünya genelinde, özellikle AB ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde korumacılık artmaya başlamışlardır.

Bu nedenle 2008 Krizi, küresel ticaret ve ekonomi anlayışında bir dönüşüm ve kırılma dönemi olarak kabul edilmektedir. Krizin yol açtığı kayıplar ve ulusal endişeler, ticaret politikalarına da yansımış ve daha temkinli bir ticaret politikası yaygın olarak uygulanmaya başlanmıştır. Böylece, yeni korumacılık önlemleri ticarete tekrar artmaya başlamıştır (Wajda, 2014: 141-142).

Krizin etkisinden kurtulmak için uygulanan politikalar ve 2011 yılı itibari ile dünyada başlayan kur savaşları ticaret savaşlarına giden sürecin ilk adımını oluşturmuştur. Ardından Orta Doğu'da patlak veren siyasi olaylar, Avrupa Borç Krizi, Avrupa'da yükselen entegrasyon karşıtı gelişmeler ve İngiltere'nin BREXIT süreci ve nihayetinde Donald

⁸ Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Temsilcisi (USTR), Çin'e karşı başlatılan ticaret savaşlarının genişleme sebebini, 1974 yılı ticaret yasasının 301. bölümünde fikri mülkiyet hırsızlığı, teknoloji transferi ve ulusal çıkarlarla ilgili gerekçelere dayandırmaktadır (WTO, 2020c).

Trump yönetiminin iktidara gelmesi ile uygulanan katı ticaret politikaları, son ticaret savaşlarına giden süreçteki diğer önemli gelişmeler olmuştur.

Dış ticarete tarife ve kotaya dayanan geleneksel koruma önlemlerinin yanı sıra, yeni korumacılık olarak adlandırılan görünmez engeller 1970'li yıllardan sonra önem kazanmaya başlamıştır. Korumacı politikalar az ya da çok hemen hemen bütün iktisadi akımlarda mevcuttur. Örneğin Klasik İktisat anlayışında dış ticarete tamamen liberal politikalar savunulurken⁹, ulusal ve milli konular söz konusu olduğunda dış ticarete müdahalenin olabileceği belirtilmiştir.

Dış ticarete yaygın olarak gümrük tarifeleri uygulanırken, DTÖ küresel korumacılığın azaltılmasına önemli katkılar yapmıştır. Fakat DTÖ üyesi birçok ülke, serbest ticaretin yol açtığı kayıpları azaltmak veya dış ticarete avantaj elde etmek amacıyla geleneksel yöntemlerin dışında yeni müdahale yöntemlerinin gelişimine neden olmuşlardır.

Bu yeni uygulamalardan en yaygın olanları, gizli mobbing, ekonomik bütünleşmeler, yasal engeller, sağlık önlemleri, gümrük birlikleri, standartlar, telafi edici vergiler, sübvansiyonlar, kur politikaları, anti-damping önlemleridir. 2008 Krizi'nin ardından bu yöntemler sık sık kullanılmaya başlanırken, uygulamaların takibinin zor olması politikaların yaygınlığını artırmaktadır. Örneğin ABD son yıllarda, bir yandan Çin ve diğer bazı ülkelerden yapılan ithalata geleneksel korumacı yöntem olan ek gümrük tarifeleri ile müdahale ederken, diğer yandan da Huawei, Wechat, TikTok gibi büyük firmaların ABD'de kullanımını engellemek için güvenlik konusunu gündeme getirerek, yeni korumacılık önlemleri ile teknolojik gelişmelere müdahale etmektedir.

Dolayısıyla, dış ticaret dünyada bir yandan hızla gelişirken diğer yandan da geleneksel ve modern yöntemlerle kısıtlanmaktadır. Son ticaret savaşları bu yönüyle, geleneksel ve modern yöntemlerin bir arada uygulandığı, içerisinde ticaret, teknoloji ve siyasi mücadelelerin yer aldığı top yekün bir korumacılık savaşına dönüşmüştür. Bu doğrultuda bu çalışmada korumacılığın teorik alt yapısı için özel bir bölüm ayrılmıştır. Ardından, ticaret savaşlarının daha iyi anlaşılması amacıyla, ticaret savaşlarının detaylı bir şekilde alt yapısı ve sürecin adım adım ticaret savaşlarına nasıl yol açtığı irdelenmiştir.

⁹ Klasik İktisat'ın 19.yy'da temsil ettiği serbest ticaret modelinin geri kalmış ülkelerde kalkınmanın önünde önemli bir engel teşkil ettiği, karşılaştırmalı üstünlük modelinin özellikle geri kalmış ülkelerde uygun olmayan ticarete yol açtığına yönelik eleştiriler 20.yy'ın birinci döneminde artmıştır (Myint, 1958: 317-318). Dolayısıyla, Klasik İktisat'ın serbest ticarete dayanan üstünlük modelinin korumalı liberal ticaret anlayışının gizli bir özelliği olduğu yönünde fikirler de artmaya başlamıştır.

Bu çalışmada cevabı aranan temel sorular şunlardır: Neoliberal politikalar küresel ölçekte nasıl bir değişikliğe yol açmıştır? 2008 Krizi ticaret politikalarında bir değişime yol açmış mıdır? Yeni korumacılık uygulamaları küresel ticareti ve ekonomiyi ne derecede etkilemiştir? İktisadi milliyetçilik anlayışı ve neomerkantilizm anlayışı güç kazanmaya mı başladı? Ticaret ve kur savaşlarının sebepleri ve sonuçlar nelerdir? Koronavirüs krizinin ardından yeni dünya düzeninde korumacılık anlayışının nasıl değişeceği beklenmektedir? Çalışma boyunca bu türden ekonomik ve politik soruların cevabı aranmıştır.

Çalışmanın genelinde çıkan sonuçlar beklentilerle oldukça uyumludur. Çalışmada çıkan en önemli ve dikkat çeken politik sonuç şudur; ekonomik ve ticari açıdan büyük ülkeler küreselleşme ve bütünleşmeleri destekleyerek bir yandan serbest ticaretten faydalanmaya devam ederlerken, diğer yandan küreselleşme ve bütünleşmelerin getirdiği sorunlara ve dezavantajlara karşı özellikle görünmeyen ticaret önlemleri ile iç piyasaları korumaya çalışmaktadırlar. Bu yöntem ise, ekonomik ve ticari açıdan kronikleşmiş problemleri olan ve bu problemleri çözmek ve kalkınmak için serbest ticareti destekleyen daha az etkili ülkelerin bu amaçlarına ulaşmalarını engelleyen önemli sebeplerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Bu konunun seçilmesindeki en önemli nedenlerden biri, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında artan rekabetin bir sonucu olarak yeni korumacılık ve ticaret savaşlarının, küresel ve bölgesel çapta yol açtığı değişimin incelenmek istenmesidir. Çünkü, yeni yüzyıl G7'den çok G20 öncülüğünde, yani hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin birlikteliğinde şekillenmektedir. Dolayısıyla, yeni yüzyıldaki korumacılık ve ticaret savaşları aslında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin küresel pastadan pay kapma telaşının bir yansımasıdır. Yeni yüzyılda küresel aktörlerin değişimi, bu değişime izin verilip verilmeyeceği, değişim sancıları ve ülkelere maliyetinin araştırılması önemli bir konu haline gelmiştir. Gelişmiş ülkeleri temsil eden ve dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD ile gelişmekte olan ülkeleri temsil eden ve dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin bu sürecin iki aktörleri olarak seçilmiştir¹⁰. Böylece korumacı uygulamaların ve ticaret savaşlarının dünya ekonomisine, gelişmiş ülkelere ve gelişmekte olan ülkelere nasıl yansıdığı incelenmiş ve politik sonuçlar tartışılmıştır.

¹⁰ ABD ve Çin, ekonomik büyükleri ve küresel etkileri bakımından bu şekilde sınıflandırılmışlardır. Çünkü, Çin son 40 yıldaki ekonomik ve ticari performans sayesinde dünyanın ikinci büyük ekonomisi, aynı zamanda en fazla ihracat ve ticaret yapan ülkesi olmuştur. Bu sayede 750 milyondan fazla insan aşırı yoksulluktan kurtulmuştur. Bu bakımdan gelişmekte olan ülkeler arasında Çin ekonomik kalkınma konusunda model ülke olarak görülmeye başlanmıştır. ABD ise 20.yy'ın sonlarına doğru gerek ekonomik ve ticari, gerek askeri ve siyasi açıdan dünyanın en etkili ülkesi haline gelmiştir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümü, uluslararası ticaretin tarihsel değişim süreci, ticarete geleneksel ve modern koruma önlemlerinin teorik alt yapısı ve farklı iktisadi ekollerde korumacılık anlayışından oluşmaktadır. Bu bölümde uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ve küreselleşmenin getirdiği sonuçlar incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, 2008 öncesi ve 2008 sonrası uygulanan ekonomik ve ticari politikalar ile küresel gelişmeler incelenmiştir. Korumacılığa giden süreçte, 1980-2008 arasına damga vuran neoliberal politikaların etkisi ile dünya ve bölgesel ekonomilerin ve ticaretin gelişimi incelenmiştir. Aynı bölümde Çin ve ABD'nin 2018 yılına kadar ekonomik ve ticari açıdan gelişimleri analiz edilmiştir. Böylece 2008 sonrasına damga vuran yeni korumacılıkla beraber, 2018 yılında tüm dünyayı etkileyen ticaret ve kur savaşlarına giden süreç adım adım incelenmiştir. Finansal kriz sonrası yükselen korumacılığın aslında kriz öncesi uygulanan neoliberal politikaların bir sonucu olduğu görülmüştür. Ayrıca D.Trump Tarifeleri olarak tarihe geçen son ticaret savaşlarının da neoliberal politikalar ve ardından yükselmeye başlayan korumacı politikalara dayandığını gösteren gelişmeler incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ABD ile Çin arasında başlayan ve ardından küresel bir olay haline gelen, ilk olarak mal ticaretini kapsayan, ardından hizmet ticaretini ve teknoloji rekabetini de içerisine alan ticaret savaşlarının bölgesel ve küresel etkileri analiz edilmiştir. İlk olarak ticaret savaşlarının dünya genelinde yol açtığı etkiler incelenmiştir. Ardından ticaret savaşlarının ABD ve Çin ekonomileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bölümde 2008 sonrası uygulanan korumacı politikaların küresel ekonomi ve ticarete neden olduğu maliyetler, kriz öncesi dönem ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıca 1945 yılından beri dünya tarihinde yaşanan en büyük sağlık ve ekonomi krizi haline gelen koronavirüs salgını döneminde küresel ticarete yaygın olarak uygulanan politikalar incelenmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerin sağlık, gıda ve aşı konularında aldıkları ticaret önlemlerinin küresel tedarik zinciri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Böylece ABD, AB ve Çin gibi küresel aktörlerin aldıkları kararlar çerçevesinde yeni dünya düzeninde korumacılığın ve liberalleşmenin nasıl şekilleneceği konusu tartışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise korumacılık ve ticari açıklık arasındaki ilişki ampirik olarak incelenmiştir. 1980-2019 arasında MFN (Most Favored Nations) tarife oranlarının, dolar kurunun, ekonomik büyümenin ve tarife dışı önlemlerin küresel ticari

açıklık (toplam ticaretin GSYH içerisindeki payı) oranına etkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda küresel ticarete korumacılığın ne derecede etkili olduğu ve korumacılık uygulamalarından hangisinin ticari açıklığı daha fazla etkilediği konusunda önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

1. BÖLÜM

1. DÜNYA TİCARETİNDE KORUMACILIĞIN TARİHSEL SÜRECİ: GELENEKSEL KORUMACILIKTAN YENİ KORUMACILIĞA GEÇİŞ

Dış ticaret ülkeler arasındaki mal ve hizmet ticaretinden oluşmaktadır. Günümüzde ise dış ticaret sadece mal ve hizmet ticaretini değil, yatırımları, kurları ve sermayeyi de ilgilendiren geniş bir konu haline gelmiştir. Ticaretteki hızlı dönüşüm sayesinde dış ticareti açıklayan teoriler de gelişimini sürdürmüştür. Bu teoriler dış ticaret ve dış ticaret politikalarının iktisadi ve matematiksel alt yapısını açıklamışlardır. Bu teoriler dönemin şartlarına göre şekillenmişlerdir. Dış ticaret teorileri geleneksel dış ticaret teorileri, modern teoriler ve yeni dış ticaret teorileri olarak üçe ayrılmaktadır.

Geleneksel dış ticaret teorileri Adam Smith ve David Richardo'nun teorilerine dayanmaktadır¹¹. “Mutlak Üstünlük” ve “Mukayeseli Üstünlük” teorileri, dönemin şartlarına göre şekillenmiş ve dış ticaretin açıklanmasına büyük katkı sağlamışlardır. Mutlak Üstünlük Teorisi'ne göre; her ülke mutlak olarak üstün olduğu malın üretimini yapmalı ve ihrac etmeli fakat üstün olmadığı malın üretimini yapmak yerine ithal etmesi uygun olacaktır. Böylece ticaret herkese faydalı ve kazançlı bir durum haline gelecektir. Mukayeseli Üstünlük Teorisi'ne göre ise her ülke mutlak üstün olmasa bile üretimde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olabilir. Bu nedenle diğer ülkeye göre mutlak üstün olmadığı malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunda ve bu ürünü üretim sattığında dış ticaret her ülke için kazançlı bir durum olacaktır. Böylece bu iki teoriye göre serbest ticaret iki ülke için de kazançlı bir sektördür ve ticaret serbest olmalıdır¹².

Geleneksel teorilerin eksikleri üzerine birçok iktisatçı çalışmalar yapmıştır. Örneğin, John Stuart Mill, Alfred Marshall, Eli Heckscher ve Bertil Ohlin gibi iktisatçıların geleneksel dış ticaret teorilerine yönelik eleştirileri ve teorilere katkılar uluslararası iktisat açısından oldukça önemlidir.

J. S. Mill, D. Richardo'nun teorisinde talep yapısının dikkate alınmamasını eleştirerek, uluslararası ticarete talebin önemine dikkat çekmiştir. Mill, “Karşılıklı Talep Kanunu”

¹¹ A. Smith, Uluslararası Zenginliği” kitabında, Mutlak Üstünlük Teorisi'nin çerçevesini çizmiştir. D. Richardo ise “Ekonomik Politikin ve Vergilendirmelerin İlkeleri” kitabında bu toerinin genel hatlarını çizmiştir.

¹² Mukayeseli Üstünlük Teorisi'nin önemli kısıtlamaları vardır. Bu kısıtlamalardan dolayı teorinin küresel ticareti açıklamada yetersiz kalması nedeniyle yeni dış ticaret teorileri geliştirilmiştir.

teorisiyle, ülkelerin birbirlerinin ürünlerine olan talebin derecesinin bilinmesiyle ticaretin daha farklı şekillenebileceğini belirtmiştir¹³. A. Marshall ise arz ve talebin birlikte içselleştiği teklif eğrileri yardımıyla Mill'in eksik yönlerini tamamlamıştır. Ayrıca Gottfried Haberler, fırsat maliyeti kavramını ortaya atarak geleneksel dış ticaret teorilerinin homojen emek varsayımına eleştiri getirmiştir. Sadece üretimde değil emek üzerinde de fırsat maliyetinin önemine dikkat çekmiştir¹⁴.

D. Richardo'nun "Mukayeseli Üstünlük" teorisinin gelişmesine katkı yapan bir diğer teori de HO (Heckscher-Ohlin) olarak adlandırılan "Faktör Donatımı Teorisi" dir. E.Heckscher ve B.Ohlin tarafından geliştirilen bu teori karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı ticarete sadece emeğin değil diğer faktörlerin de önemli olduğunu iddia etmektedir. Bir ülke hangi faktörü yoğun olarak kullanılıyorsa o faktörün üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu iddia edilmiştir. HO Teorisi'nin gelişimine katkı sunan Stolper Samuelson Teorisi, Rybczynski Teorisi ve Faktör Fiyatlarının Eşitlenmesi Teorisi gibi yeni teoriler geliştirilmiştir (Yüksek ve Sarıdoğan, 2011:200-201). Fakat Wassily Leontief, 1947 yılında yaptığı çalışmasında, H.O. Teorisi'nin çelişkileri üzerinde durmuş ve ABD'de bu teorinin varsayımları ile çelişkili iktisadi sonuçlara ulaşmıştır¹⁵.

Klasik İktisat Teorisi'nin ve Neoklasik İktisat Teorisi'nin küresel ticareti açıklamada yetersiz kalmasının ardından modern anlamda yeni dış ticaret teorileri geliştirilmiştir¹⁶. Özellikle 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren teknolojinin ve ulaşımın daha da gelişmesi ile geleneksel teorilerin yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bu teorilere getirilen eleştirilerin temeli geleneksel teorilerin varsayımları üzerinde şekillenmiştir. Örneğin, yeni dönemde; benzer faktör yapısına sahip ülkeler arasında ticaretin artması, üretim fonksiyonunun homojen olmaması, üretim faktörlerinin hareketli hale gelmesi ve üretim faktörlerinin ikamesinin güçsüzleşmesi gibi gelişmeler Neoklasik İktisat Teorileri'nin varsayımları ile çeliştiği anlaşılmıştır (Dura, 2000:1-3).

Böylece, modern dış ticaret teorileri geleneksel teorilerinin üzerinden geliştirilmiştir. Günümüz ticaret sistemini açıklayan bu modern dış ticaret teorileri şunlardır: Nitelikli İş Gücü Teorisi, Teknoloji Açığı Teorisi, Ürün Dönemleri Teorisi, Tercihlerde Benzerlik

¹³ J. S. Mill, 1848 yılında yazdığı "Politik Ekonominin İlkeleri" kitabında "Karşılık Talep Kanunu" üzerinde durmuştur.

¹⁴ G. Haberler, "Uluslararası Ticaret Teorisi" kitabında geleneksel dış ticaret teorilerinin eksikleri üzerinde durmuştur.

¹⁵ W. Leontief, ABD için üretim ve ticaret ilişkisini ele aldığı çalışmasında, ABD'nin sermaye yoğun değil emek yoğun üretim yaptığını, bu nedenle HO Teorisi'nin ABD için geçerli olmadığını iddia etmiş ve teorisinin çelişkilerini ortaya koymuştur.

¹⁶ 20.yy ekonomistlerinden bir diğeri de Josep Schumpeter'dir. Schumpeter, ekonomik kalkınma konularına odaklandığı çalışmalarında yenilikçilik, girişimcilik, ticaret ve teknoloji konularının kalkınma üzerindeki etkilerini incelemiştir. Özellikle "Yaratıcı Yıkım" ve "İş Döngüsü" teorilerinin gelişimine büyük katkı yapmıştır. Böylece kapitalizmin devamlılığının şartlarını ortaya koymuştur.

Teorisi, Eksik Rekabet Teorisi, Ölçek Ekonomileri Teorisi'dir¹⁷. Dış ticaretin serbestleştirilmesi için geliştirilen teoriler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin gelişimine de büyük katkı sağlamışlardır.

Dış ticaret teorileri belirli aşamalardan geçerek günümüz ticaret sisteminin oluşması sağlanmıştır. Fakat uluslararası ticarete uzun yıllardır değişmeyen en önemli konulardan biri de ticarete korumacılık anlayışıdır. Dış ticarete korumacılık, bir ülke veya bir ülke grubunun uluslararası ticaretin ortaya çıkaracağı tehlikelere ve dezavantajlara karşı, diğer ülkenin karşısında ticari üstünlüğünü artırmak veya karşı ülkeyi cezalandırmak amacıyla, tarife artışları ve kotalar gibi geleneksel yöntemlerle ve yasal engeller ve gümrük birlikleri gibi yeni modern yöntemlerle dış ticareti zorlaştırması veya sınırlandırmasıdır. Serbest ticaretin tersi bir durumu ifade eden korumacı ağırlıklı dış ticaret politikalarında amaç, ekonomik veya ekonomi dışı bir çıkar elde etmek olabilir. İç piyasaları korumak, yerli üretimi teşvik etmek, bebek endüstrileri korumak, ulusal bağımsızlığı ön plana çıkartmak, güvenlik endişesini azaltmak, hassas sektörlerde dışa bağımlılığı azaltmak, cari dengeyi düzeltmek, karşı ülkelere yaptırım veya misilleme yapmak ve benzeri uygulamalar ticarete korumacılığın nedenleri arasında sayılmıştır (Focuseconomics, 2018).

Tarihsel süreç incelendiğinde dünya ticaretinin her döneminde az ya da çok belirli seviyelerde dış ticarete korumacılık uygulanmıştır. Savaşların ve sosyal-politik-ekonomik risklerin yüksek olduğu dönemlerde korumacı politikaların yükseldiği gözlemlenmiştir. Bu tür sorunların azaldığı dönemlerde ise serbest ticaret daha fazla teşvik edilmiştir (Britannica, 2018).

Korumacı politikaların dünya ekonomisinde bir kazanıma yol açıp açmadığı uzun yıllardır tartışılmaktadır¹⁸. Bazı dönemler dünya genelinde tarife artışları veya yeni yöntemlerle korumacı politikalar teşvik edilmiştir. Fakat dünya genelinde artan korumacılık ise önemli sayılabilecek iktisadi sorunlara yol açmıştır. Örneğin ABD'nin 1929'da başlattığı korumacı politikaların ardından ekonomik buhranın etkisi artmış ve bu süreç İkinci Dünya Savaşı'nı hızlandırmıştır. Bunun yanı sıra, serbest ticaretin yoğunluk kazanması dünya

¹⁷ Nitelikli İş Gücü Teorisi, D. B. Keasing ve P. B. Keenen (1965) tarafından geliştirilmiştir. Teknoloji Açığı Teorisi, M.V. Posner (1961) tarafından geliştirilmiştir. Ürün Dönemleri Teorisi, R. Vernon (1961) tarafından geliştirilmiştir. Tercihlerde Benzerlik Teorisi S. B. Linder (1961) tarafından geliştirilmiştir. Eksik Rekabet Teorisi, E. H. Chambirlin (1933) ve J. Robinson (1933)'un katkılarıyla geliştirilmiştir.

¹⁸ Bu konuda ilkler arasında, Adam Smith, Thomas Atwood, Friedrich List, Alexander Hamilton, David Richardo, Frederic Bastiat, J. M. Keynes yer almaktadır. A. Smith, 1776'da yazdığı "Ulusların Zenginliği" kitabında serbest ticaretin yararlarını detaylı bir şekilde incelemiştir. Tarifelerin ve korumacılığın ülkelerin rekabetinin ve kalkınmasının önünde en büyük engel olduğunu belirttiği çalışması, Merkantilizm doktrinin görüşlerini yıkmıştır. Fakat Alexander Hamilton, F. List, T. Adwood gibi iktisatçılar ise iktisadi milliyetçilik, bebek endüstrileri ve türlü gerekçelerle korumacılığı belirli seviyelerde desteklediklerini belirten çalışmalar yapmışlardır.

ekonomisinde verimlilik artışına, ticaret ve ekonomilerde büyümeye yol açarken, diğer taraftan küresel ekonominin kırılabilirliğini artırıp, ticaretin belirli bölgelere kaymasına neden olmuştur. Örneğin dünya ticaretinde serbestliğin arttığı 1990-2005 arası süreçte dünya ekonomisi hızla büyürken, küresel üretim ve ticaret daha çok başta Çin olmak üzere gelişmekte olan ülkelere doğru kaymıştır. 1990 öncesi dönemde ise küresel üretim ve ticaretin merkezi sanayileşmiş ülkelerin yer aldığı Avrupa ve Kuzey Amerika olmuştur.

1980 sonrası korumacılıktan neoliberal politikalara geçiş, ülkelerin kırılabilirliğini ve dışa bağımlılığını artırmıştır. Bu gelişmelerin ardından 2008 Küresel Krizi patlak vermiş ve krizin etkisi geniş coğrafyalara yayılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuçlara göre, dünyanın geçmiş tecrübeleri göz önüne alındığında, hem korumacı politikaların hem de aşırı liberal politikaların ulusal ve uluslararası ölçekte önemli sorun ve kayıplara yol açtığı görülmüştür.

20.YY ticaret anlayışında ağırlıklı olarak uygulanan politikaların sonuçlarını özetlemek gerekirse; Klasik İktisat'ın aşırı serbest ticaret politikalarının ardından Birinci Dünya Savaşı meydana gelmiş, Birinci Dünya Savaşı sonrası ağırlık kazanan aşırı korumacı önlemlerin ardından 1929 Buhranı etkisini artırmış ve İkinci Dünya Savaşı meydana gelmiş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra GATT'la beraber yeniden hızlanan serbest ticaret adımlarının ardından 1973 Petrol Krizi meydana gelmiş, kriz sonrası neoliberal politikalarla tekrar serbest ticaretin hızlanması sonucu 2008 Küresel Krizi meydana gelmiştir. Son olarak, 2008 Krizi sonrası uygulanmaya başlanan korumacı politikalar nihayetinde kur savaşları ve ticaret savaşları ile sonuçlanmıştır. Son yüzyıl boyunca yaşanan bu küresel olay ve krizlere giden süreçte hem liberal hem de korumacı politikalar oldukça etkili olmuştur.

Küresel ticarete korumacı politikaların neden olduğu olumsuz sonuçlar serbest ticarete göre daha fazladır¹⁹. Adam Smith, David Hume, Francois Quesney, Mark Marx, Frederic Bastiat ve öncesinde bazı iktisatçılar serbest piyasa ekonomisinin korumacı politikardan daha verimli sonuçlara yol açtığını ortaya koymuşlardır. Özellikle bu fikirler merkantilist iktisata bir baş kaldırı niteliği taşımaktadır. Bu fikirde olan ekonomistler, geniş bir tabana yayılmış korumacı politikaların ilerleyen dönemlerde karşılıklı misillemeler ile

¹⁹ DTÖ ve IMF, 1950'lerden sonra, yoksulluğun azaltılmasında, küresel büyümenin artmasında ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın ve refahın sağlanmasında serbest ticaretin faydalarına atıf yaparak, korumacılığın tehlikelerine karşı sık sık uyarıda bulunmuşlardır. Bu örgütlerin yapısal mekanizması ve amaçları serbest ticaret doğrultusunda şekillenmiştir.

ticari savaşlara yol açacağını savunmuşlardır²⁰. Bu doğrultuda serbest ticaretin yol açtığı önemli sorunlar olmasına karşın, korumacı önlemlerin vereceği zararlar karşılaştırıldığında serbest ticaretin daha az maliyetli olduğu kabul edilmektedir (Furceri vd., 2019: 3-4). Çünkü korumacılık her ne kadar dış ticaret açığının azalmasına yol açsa da, aynı zamanda önemli bir maliyete yol açmaktadır. Vergi kayıpları, refah kaybı, ticaret sapmaları, üreticinin kazancından daha çok tüketicinin kayıpları yani ölü kayıp²¹ (deadweight loss) (Evans, 2019: 50), haksız uygulamalar ve mevcut üstünlüğün karşı ülkenin aleyhine kullanımı²² korumacı politikaların bazı sonuçlarıdır.

Ticari engeller kısmen bütçe dengesinin sağlanmasında ve kur oynaklığının olumsuz etkisinin azaltılması gibi alanlarda işe yarayabilir. Fakat birçok iktisatçıya göre bir ülkenin temel makroekonomik hedefine ulaşmak için para ve maliye politikalarında kontrollü bir şekilde taviz verilmesi en ideal yoldur. Korumacı politikalar ise yüksek faiz ve bütçe açığından daha verimsiz bir sürece yol açmaktadır. Uygulanması gereken makroekonomik silah para ve maliye politikalarıdır. Oysa merkantilist dönemden günümüze kadar korumacılık bir makroekonomik kontrol aracı olarak kullanılmıştır (Ostry, 2019).

1.1. Ticarete İki Temel Görüş: Korumacılık Yanlıları ve Karşıtları

Ticaretin olmadığı bir dünya düşünülemez. Fakat ticareti şekillendiren farklı politikalar sürekli var olmuştur. Peki ticaret serbest mi olmalı, yoksa korumacı bir şekilde mi olmalı? Uzun yıllar boyunca bu konuda tartışmalar devam etmesine karşın, özellikle GATT ile beraber serbest dış ticaretin dünya ekonomisini büyüttüğü kesinlik kazanmıştır. Yoksulluğun ve işsizliğin azaltılması ve ekonomik refahın artırılması konularında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler ticareten oldukça fazla yararlanmışlardır. Serbest ticaret yanlılarına göre küreselleşmenin getirdiği çeşitli problemler vardır fakat korumacılık bu tür sorunlara asla çare bulamaz ve aynı zamanda iki taraflı bir kayba yol açabilir (European Central Bank, 2018).

²⁰ Frederic Bastiat'a atfedilen "Mallar giremezse askerler girer" sözü, korumacılığın neden olabileceği en ağır sonuçları ifade ederek serbest ticaretin önemine vurgu yapmaktadır. Otto Tod Mallery'nin 1941 yılında yaptığı çalışmada ifade ettiği "Askerler sınırları geçmeyecekse mallar geçmeli" sözü, F. Bastiat'ın görüşünü destekleyen ve serbest ticaretin önemini ifade eden bir cümledir.

²¹ Dara Kaybı-Ölü Kayıp: İktisatta optimal üretim ve tüketimin sağlanamamasını ifade eden bir verimlilik ölçөгüdür. Ölü kayba yol açan temel sebepler arasında, asgari ücret, taban-tavan fiyat uygulamaları, dışsallıklar, vergi, sübvansiyon, ticaret kontrolleri, kıtlık önemlidir. Arnord Harberger (1974), John Hicks ve Alfred Marshall dara kaybının ekonomik etkilerini ölçen çalışmalar yapmışlardır (Hines, 1998).

²² Dilenci Komşu Politikası (Beggars- Thy- Neighbour) olarak da ifade edilen mevcut üstünlüğün karşı ülkelerin aleyhine kullanılması politikası sıklıkla geçmişten günümüze kadar kullanılmıştır. A. Smith, "Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Sebepleri Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışmada merkantilizm politikalarının bu türden bir amaca dayandığını belirtmiştir. Joan Robinson ise 1929 Buhranı döneminde büyük ülkelerin dilenci komşu politikalarına çok fazla başvurduğunu ifade etmiştir. Alan V. Deardorf ise bu politikaların aslında oyun teorisindeki mahkumlar çıkmazının bir örneği olduğunu belirterek iki tarafında kaybedeceğini belirtmiştir.

Oysa serbest ticaretin olumlu etkilerinin yanı sıra birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Artan ticaret ve sermaye hareketliliği ile beraber ülkeler arasında kurulan yakın bağlar, ortaya çıkan bir krizin hızlı bir şekilde dünya geneline yayılmasına neden olmaktadır (Love ve Lattimore, 2009:1-5). Dış ticarete aşırı bağımlılığın bir sonucu olarak ekonomiler daha kırılgan hale gelmiştir. Ayrıca geri kalmış birçok ülkenin, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri yakalama şansı giderek azalmaktadır. Dolayısıyla serbest ticarete olumlu bakanların yanı sıra olumsuz görüş bildirenler de oldukça fazladır.

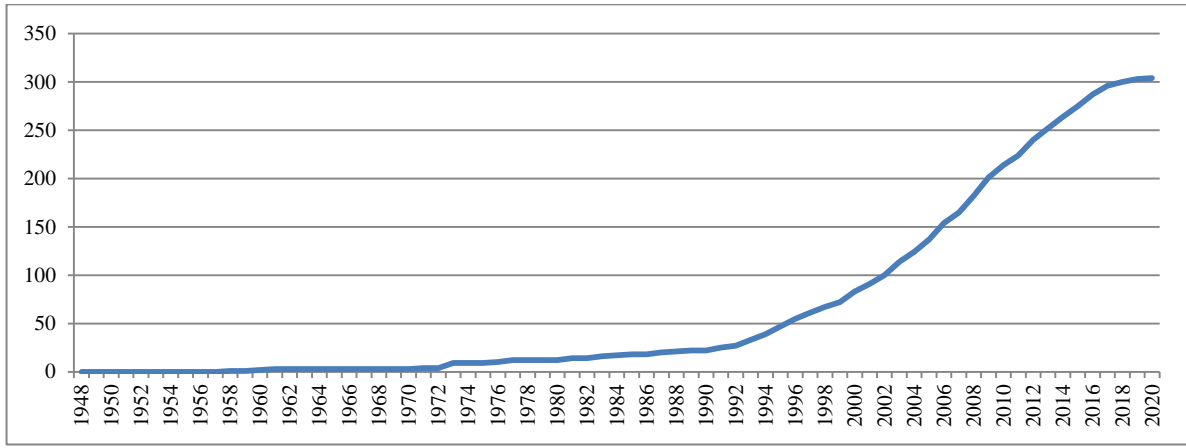
Serbest ve korumacı ticaret tartışmaları yoğun olarak aynı amaca dayanır. İki taraf da ekonomik refahı artırmanın ve maksimum faydayı elde etmenin yolunu kendi fikirleri ile bulmaya çalışmaktadırlar. 1950'den sonra bu tartışmalara rağmen dünyanın daha çok serbest ticarete yöneldiği görülmüştür. Fakat serbest ticaretten dönmenin zorlukları ve küreselleşmenin getirdiği bir takım sorunlar nedeniyle, özellikle 20.YY'ın ortalarından itibaren, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA) ile Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) artmaya başlamıştır. STA, sınırlandırılmış üyeler arasında ticarete konu olan mal ve hizmetlerin engelsiz bir şekilde bazı kurallar çerçevesinde ticaretinin yapılmasını ön görmektedir. Her iki tarafın da kazanmasını ve refahın artmasını sağladığı için STA'lar uzun yıllar boyunca desteklenmiştir (Stevens vd., 2015:3). Kısacası, serbest ticaretin ortaya çıkardığı sorunları ve maliyetleri en aza indirmek veya yok etmek amacıyla, merkantilist dönemden günümüze kadar dış ticarete müdahale eden politikalar iktisadi bir mekanizma olarak kullanılmıştır.

Uzun yıllar boyunca serbest ticaret birçok ülke tarafından desteklenmiştir. Fakat tamamen serbest ticaret ve büyük oranda korumacılık, son iki yüzyılın iktisadi politikasına çok uygun değildir. Çünkü 20.YY'dan itibaren küreselleşen dünyada sanayileşen ve dünya ekonomisi ve siyasetinde etkisi artan ülke sayısı da bir hayli artmaya başlamıştır. Bu nedenle ülkeler kısmi serbestlik ve kısmi korumacılık şeklinde ekonomik bütünleşmeler ve serbest ticaret anlaşmalarıyla küreselleşmenin maliyetini azaltırken, serbest ticaretin faydasını arttırmaya çalışmaktadırlar.

Sürecin işlenmesi ise şu şekildedir; iki veya daha fazla ülke aralarında serbest ticarete yönelik bir anlaşma yaptığında, bölge içerisinde ticaret ve refah artarken, bölge dışında kalan ülkelere karşı kısmen korumacı bir politika uygulayarak birçok iktisadi sorunu bölge dışına atmaya çalışmaktadırlar. Bu yeni süreç hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için modern bir ticaret politikası haline gelmiştir. Fakat bu yeni trend özünde serbest ticareti

barındırırken, aslında yeni bir serbest-korumacı ticaret sistemi olduğuna yönelik önemli ibareler vardır. Özellikle anti-damping ve diğer önlemlerin son yıllarda anlaşma kapsamı dışındaki ülkelere karşı artmaya başlaması, serbest ticaret anlaşmalarının gizli korumacılık özelliğini göstermektedir (Nelson, 2018).

BTA ve STA'ların 1990 sonrasında bölgesel veya birkaç ülke ile sınırlı kalmadan artarak tüm küreye yayılmasıyla, dünya genelinde korumacı uygulamalardan çok serbest ticaretin ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Çünkü birçok ülkenin katkıları ile kurulan ASEAN ve APEC gibi geniş coğrafyalara ve kıtalara yayılan STA'lar sayesinde, tarife ve tarife dışı engelleri azaltan ülke sayısı artmış ve böylece dünya genelinde ticaretin önündeki engeller de azalmaya başlamıştır²³.

Kaynak: WTO, 2020. Not: Toplam mal ve hizmet ticaretini kapsamaktadır.

Şekil 1.1. Yürürlükteki Toplam Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Sayısı

Şekil 1.1.'de yürürlükte olan bölgesel ticaret anlaşmalarının sayısı gösterilmiştir. Buna göre 1970'li yıllara kadar sayıları oldukça az olan BTA'lar, 1973 Petrol Krizi'nin ardından yükselmeye başlamıştır. 1970'li yılların aynı zamanda yeni korumacılığın yaygın ticaret politikaları arasında girdiği yıllar olması, hükümetlerin serbest ticaretin getirdiği olumsuzluklara karşı kısmi korumacılığa yöneldiklerini göstermektedir. BTA sayılarında en önemli artış ise 1990 sonrası dönemde olmuştur. Gelişmiş ülkelerin özellikle gelişmekte olan ülkelerle artan ticareti ve gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomi ve ticaretinde etkilerinin artması ile dünya genelinde BTA sayıları da giderek artmıştır. 2008 Krizi'nin

²³ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa'nın yeniden inşaa edilmesi amacıyla kurulan ekonomik bütünleşmeler, 1970 sonrasında gelişmekte olan ülkelere doğru kaymıştır. Böylece, ekonomik ve ticari ilişkiler sadece gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmamış, gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında da artmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkeler için, daha fazla ticaret yapmak, maliyet avantajı elde etmek ve negatif dışaillikleri ülke dışına çıkarma yönündeki hedefler bu süreçte etkili olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin bu ilişkilerdeki amacı ise yoksulluktan kurtulmak, ekonomik kalkınmayı sağlamak, makro ve mikro temelli ekonomik sorunları çözmek olmuştur.

ardından BTA artış hızı yavaşlamıştır. Krizin etkileri ve ardından yükselmeye başlayan yeni korumacılık ve geleneksel korumacı politikalar, bu yavaşlamanın en önemli nedenleri arasındadır.

1.1.1. Korumacılığın Nedenleri

Dış ticarete müdahale etmek, ticareti serbestleştirmek veya tam tersi ticareti kısıtlamak şeklinde olmuştur. Dış ticaret politikalarını belirleyen legal güç ise devlet otoritesidir. Dış ticaretin serbest mi yoksa korumacı bir sistem içerisinde mi yapılması gerektiği, yüzyıllardır iktisatçılar tarafından tartışılmıştır. Bu tartışmalar neticesinde, bazı iktisadi ekollerde korumacı politikalar öne çıkarken, bazılarında serbest ticaret ağırlık kazanmıştır. Aslında bütün iktisatçıların ortak amacı ticarete maksimum faydayı elde etmek olmuştur. Serbest ticareti savunanlara göre, ne kadar çok dış ticaret yapılırsa istihdam, büyüme, refah o kadar çok artacaktır.

Dış ticarete korumacılığı savunanlara göre ise kontrollü bir dış ticaret politikasının yerli üretimi ve dış ticaret dengesini olumlu etkileyecek ve istihdam, üretim ve refah daha fazla artacaktır (Elitaş ve Şeker, 2017: 51-53). Ülkeleri dış ticarete korumacılığa götüren birçok neden olmasına karşın bu nedenlerin çoğu ekonomiye dayanmaktadır. Bazı ülkeler ekonomik bir fırsat elde etmeye çalışırken, bazı ülkeler katlanılan ekonomik maliyetleri azaltmayı hedef edinirler. Bunların dışında, siyasi, politik, ulusal ve konjonktürel sebeplerden dolayı da dış ticarete müdahale edilmektedir. Dolayısıyla dış ticarete korumacılığın nedenlerini, iktisadi ve iktisadi olmayan görüşler şeklinde ikiye ayırmak da fayda vardır (WTO, 2009: 30-31).

1.1.1.1. İktisadi Olmayan Görüşler

Bu görüşte, korumacılığın iktisadi amaçların dışında politik, kültürel, sosyal veya ulusal sebeplere dayandığı ifade edilmektedir. İktisadi milliyetçilik anlayışı, bağımsızlık ve ulus ekonomisi ve iç piyasadaki ağırlıklı eleştiriler devletlerin korumacılığa yönelmesine neden olabilmektedir. Son yıllarda ise seçmenlerin ve belirli grupların politik baskıları yönetici konumundaki iktidarın dış ticaret politikalarını etkileyebilmektedir. Örneğin Donald Trump'ın 2016 seçimleri boyunca seçim argümanının büyük bir kısmı milliyetçilik,

ulusalcılık ve özgürlük temeline dayanmıştır²⁴. D. Trump iktidar olduğunda ise verdiği sözlerini yerine getirerek radikal korumacılığı başlatmıştır. Bunun yanı sıra, koronavirüs salgını boyunca birçok ülkede sağlık ve temel gıda ürünlerinde korumacılığın ve kendi kendine yeterlilik stratejisinin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Yerli üretimin maliyeti dış ticarete göre daha fazla olsa da, ülkelerin stratejik alanlarda mümkün olduğu kadar korumacılığa yönelecekleri anlaşılmaktadır.

Korumacılıkta iktisadi olmayan başlıca nedenler şöyledir (Ferrini, 2012, Citizensassembly, 2017);

- ✓ Ulusal güvenlik,
- ✓ Belirli bir grubun çıkarlarının korunması,
- ✓ Stratejik ve hassas alanlar,
- ✓ Ticarete eşitlik,
- ✓ Yasal olmayan ticaret,
- ✓ Sağlık, gıda güvenliği, kalite ve çevresel faktörler,
- ✓ Bağımsızlık politikası,
- ✓ Siyasi iradenin eğilimi.

Ulusal güvenlik ve stratejik bağımsızlık bir ülke için oldukça önemlidir. Bu görüş doğrultusunda dış ticaret hassas alanlarda kontrol altına alınmaz ise ulusal güvenlik endişesi ortaya çıkar ve dış müdahalelere açık bir pozisyon oluşmaktadır. Örneğin, silah sanayi gibi stratejik alanlarda devletler dış ticareti kısıtlayarak yerli üretime önem verirler. Bunun temel sebebi ise olası bir savaş ya da diğer riskli dönemlerde başka ülkelere bağımlı hale gelmek ulusal güvenliği tehlikeye atacağı gibi stratejik bağımsızlık algısının da ortadan kaybolmasına neden olmaktadır.

Bazı sektörler vardır ki dışa bağımlılık yine silah sanayinde olduğu gibi rasyonel değildir. Örneğin temel gıda ürünleri, sağlık, su kaynakları ve enerji gibi alanlarda dışa bağımlı olmamak, küresel risklerin arttığı dönemlerde yerli ülkeye büyük avantajlar sağlayabilir. İç piyasada oluşacak ticari haksızlıkları ortadan kaldırmak için ve çeşitli grupların çıkarlarının korunması amacıyla da dış ticarete müdahalelerde

²⁴ Seçim ve ticaret politikaları arasında güçlü bir bağ vardır. Akademik çalışmalarda seçim, ticaret ve ekonomi konuları sıklıkla işlenir hale gelmiştir. Örneğin, Pola Canconi ve diğerlerinin 1970-2010 dönemlerinde ABD için yaptıkları çalışmada, seçim politikaları ile oy verme arasında ilişki olduğuna ve seçim teşviklerinin serbest ticareti desteklemeyi azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca meclis temsilcilerinin senato üyelerinden daha korumacı ticaret anlayışını savunduğu sonucuna ulaşılmıştır. C. Hendrix ise 2016 sonunda yaptığı çalışmada, ABD başkanlık seçimi stratejisinin korumacılığa dönüşünün nedenleri üzerinde durmuştur.

bulunulabilmektedir. Sağlığa zarar verecek uyuşturucu, ilaç ve yasa dışı ürünlerin ticareti halk sağlığını korumak için engellenmektedir. Bazı ülkeler ise temiz çevre protokolünü uygulayarak çevreye zarar veren ülkelerle yapılan ticareti kısıtlamaktadırlar (LDT, 2013). Ayrıca, ticarete büyük oranda dışa bağımlılığın ülkede sosyal ve kültürel açıdan yaratacağı sorunlar yine çeşitli ürünlerin ithalatının zorlaştırılmasına neden olabilmektedir. Bu tür ticari engeller ekonomik olmamak kaydıyla birçok ülkenin müdahale ederek korumacı politikalar uyguladığı alanlardır.

1.1.1.2. İktisadi Olan Görüşler

Dış ticarete müdahale edilmesini savunan iktisadi görüşler ise korumacılığı, iç piyasada yerli üreticiyi, tüketiciyi, vatandaşların istihdamını, kamu gelirlerini ülke lehine belirleyen ve temelde ekonomiye dayanan gerekçeler etrafında şekillendirmişlerdir²⁵. Bu tür ekonomik müdahale nedenleri özetle şöyledir (Abboushi, 2010:387-388, Parıltı, 2015: 105-114).

- ✓ Ödemeler dengesini sağlamak,
- ✓ İstihdam,
- ✓ Bebek endüstriler tezi²⁶
- ✓ Teknolojik yenilik
- ✓ Gerileyen endüstrilerin geçici olarak korunması
- ✓ Damping karşıtı önlemler
- ✓ Sübvansiyon karşıtı önlemler
- ✓ Ekonomik dalgalanmalara karşı korunma
- ✓ Küresel fiyatlardaki değişime karşı korunma.

İç piyasada ekonomik olarak temel hedefler, yerli üretimi, istihdamı ve ulusal geliri artırmaktır. Dolayısıyla küreselleşmenin ve serbest ticaretin getirdiği ekonomik sorunlara karşı devletler iç piyasada ekonomik çıkarlarını gözeten politikaları uygulamaya başlarlar. Bebek endüstriler tezi olarak bilinen ve dış ticarete korumacılığa en çok başvuru alan bu politika, yeni kurulmuş bir yerli endüstriyi dış rekabete karşı korumayı ifade etmektedir.

²⁵ Merkantilizm ile bu görüşe karşı çıkan Klasik İktisat, her ne kadar farklı yöntem uygulansalar da iki görüşün amacı ülke çıkarlarının optimum düzeye ulaşmasıdır. Merkantilistler bu amaca, devlet eliyle hammadde ithalatı hariç genel olarak ithalatı kısıtlayarak ulaşmaya çalışırken, Fizyokratlar ve Klasik İktisatçılar, devletin olmadığı bir ekonominin ve ancak ticaretin serbest olmasıyla bu amaçlarına ulaşmak istemektedirler.

²⁶ Bebek endüstriler tezi korumacılığın en yaygın olduğu alanlardan biridir. Yeni kurulmuş bir endüstrinin gelişip, kendi kendine rekabet edebilecek seviyeye gelene kadar dış şoklardan korunması gerektiğini ifade eden bu tezi ilk olarak Alexsder Hamilton ortaya atmıştır. Ardından Danila Raymond, Henry Charles Carey ve Friedrich List bu tezin ve iktisadi milliyetçilik anlayışının gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Kibritçioğlu, 1996: 49-50).

Buradaki amaç ilerde ülke çıkarlarına daha fazla katkı sunması beklenen yeni kurulmuş endüstrinin rekabet şansını arttırmak için o sektöre alternatif olan ithalatı zorlaştırmak veya yasaklamaktır.

Bazı dönemlerde dış ödemeler dengesinde açıklar olduğunda ve bu durum yönetilemez hale geldiğinde yine hükümetler ihracatı teşvik eden ve ithalatı kısıtlayan tedbirler alabilirler. Ülke içerisinde yerli üretimin, istihdamı artırması amacıyla dış rekabete karşı korunması gerekmektedir. Bunların yanı sıra dumpinglere karşı anti-damping vergileri, sübvansiyon elde etmiş yabancı firmalara karşı anti-sübvansiyon önlemleri ve ülke içerisinde gerilemeye başlayan endüstrileri destekler nitelikte dış ticareti kısıtlayan veya pahalı hale getiren çeşitli uygulamalar da yapılmaktadır.

Genelde bu politikalar ithalata yönelik uygulansa da, ihracatı kısıtlamaya dayanan politikalar da uygulanmaktadır. Örneğin salgın ve savaş dönemlerinde veya kriz dönemlerinde yerli tüketicinin temel gıda ürünlerine daha ucuz ve kolay bir şekilde ulaşabilmesi için ihracat kısıtlanabilir. 2020 yılına damga vuran koronavirüs salgınında, dünya genelinde temel gıda ve sağlık ürünlerinin ihracatı bu doğrultuda kısıtlanmıştır.

1.2. Korumacılığın İki Yönü: Geleneksel Korumacılık ve Yeni Korumacılık

Küreselleşme alanında 1945 yılında sonra büyük bir değişim yaşanmıştır. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile beraber küreselleşme büyük ölçüde sağlanmış ve serbest ticaretin önü açılmıştır. Entegrasyon ve serbest ticareti destekleyen bu tür kurum ve kuruluşlar, çok uluslu şirketlerin ve teknolojinin gelişimini de hızlandırmıştır. Sadece ticaretin önündeki engeller azaltılmamış, aynı zamanda bölgesel ve kıtalar arası geniş çapta serbest ticaret anlaşmaları sürekli artmaya başlamıştır (Dupuis ve Genereux, 2017:1-2).

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş sonrası, küresel ticarete korumacı politikalarda da önemli değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel korumacılık, uzun yıllardır uygulanan ve savaş öncesi dönemde etkisi artan bir yöntem olmuştur. Savaş sonrasında ise özellikle GATT, IMF, Dünya Bankası gibi serbest ticareti özendiren kurumların sayesinde dünya genelinde geleneksel korumacı önlemler azalmaya başlamıştır. Fakat bu dönemden sonra geleneksel korumacılığın dışında yeni modern yöntemler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yeni korumacılık olarak adlandırılan bu tür ticaret politikaları dış ticareti kısıtlayan ve damping, kur ayarlamaları, sağlık standartları, yasal mevzuat ve sübvansiyon önlemleri gibi oldukça yeni yöntemleri kapsamaktadır (Ethier ve Fischer, 1987:1-2). Yeni yöntemlerin geliştirilmesi sayesinde günümüz ticaret politikalarında iki yöntem de kullanılmaktadır. Geleneksel yöntemler, iktisadi akımların en başından beri yani Merkantiliz dönemden bu yana başvurulan bir yöntemdir. Bazı dönemler etkisini yitirmiş olmasına karşın, küresel risklerin arttığı dönemlerde tekrar etkili bir faktör olarak varlığını sürdürmüştür.

Tablo 1.1. Uygulamada Korumacılığın İki Yönü

Geleneksel Koruma Yöntemleri	Yeni-Modern Koruma Yöntemleri
	Teknik Önlemler-Teknik Dışı Önlemler
1. Gümrük Vergileri -İthalat Vergileri -İhracat Vergileri	1. Yardımlar
2. Eş Etkili Vergiler	2. Tarife Dışı Engeller -Standartlar, Menşe Kuralları, Uygunluk, Kalite Kontrol, Finansal Önlemler, Koşulu Ticaret, Fikri Mülkiyet Hakları... -Fiyat Kontrolleri - İhale Kuralları - İdari Önlemler - Kur Müdahaleleri
3. Miktar Kısıtlamaları -İthalat Kotaları -İhracat Kotaları	3. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları
4. İthalat Yasakları	4. Gönüllü İthalat Arttırılması
5. Dış Ticarete Devletleştirme	5. Anti-Damping Uygulamaları
	6. Anti-Sübvansiyon Uygulamaları
	7. Ar-Ge Çalışmalar
	8. Gümrük Birlikleri

Kaynak: Tuncer, 1994: 244-245 ve UNCTAD, 2013.

Tablo 1.1’de iki yönlü olarak uygulanan korumacılığın alt türleri verilmiştir. Standart korumacı sistem, tarifeler, kotalar, yasaklamalar, vergiler ve devletleştirme şeklindeki uygulamalardan oluşmaktadır. Yeni korumacı yöntemler ise son yıllarda ülkelerin çok fazla başvurdukları, takibi ve ölçümü oldukça zor bir yöntemdir. Bu politikaların içerisinde; doğrudan veya dolaylı yardımlar, ihracat kısıtlamaları, gümrük birlikleri ve en çok başvurulan anti-damping önlemleri gibi önlemler yer almaktadır.

1970’lerden sonra ortaya çıkan yeni korumacılık önlemleri global bir politika olarak önemini korumaktadır. Özellikle 2008 Krizi’nden beri gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere göre geleneksel korumacı önlemleri azaltıp, yerine tarife dışı önlemleri daha fazla kullanarak ticareti kısıtlamaya devam etmektedirler. Bu tür korumacılığın farklı

uygulamaları olmasına karşın geleneksel korumacılığa göre daha popüler hale gelmeye başlamıştır (Yalçın vd., 2017: 1-3).

1.2.1. Geleneksel Korumacılık

Merkantilist dönemden beri sıklıkla kullanılan geleneksel korumacı yöntemler dış ticarete avantaj ve gelir elde etmeye dayanmaktadır. Doğrudan ticaretin seyri üzerinde etkili olan bu tür korumacı önlemler tarifelerin seviyesine göre iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan biri ithalatı neredeyse tamamen yasaklayan ve devlete de herhangi bir gelir elde etme imkanı vermeyen tarife oranıdır. Bir diğeri ise ithalat tarifelerinin belirli bir oranda kalmasıyla kısmen devlete gelir imkanı sağlayan ve kısmen de yerli ürünü özendirmeyi hedefleyen tarifelerdir (Kim ve Leung, 2006:2).

Genel olarak ekonomik ve iç piyasaları korumaya yönelik politikalar olan geleneksel tarifeleri tarihte en çok uygulayan ülkeler, ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerdir²⁷. Özünde iktisadi milliyetçiliğe dayanan korumacılık geçmiş yıllarda birçok iktisatçı ve iktisadi akımlar tarafından da savunulmuştur. Örneğin, ABD’li Alexandre Hamilton ve Alman Friedrich²⁸ List, bu tür uygulamaları savunan ve öncülük edenn iktisatçıların başında gelmektedirler (Yiyenoğu, 2016: 19-20).

Günümüzde yeni korumacılık önlemlerine ve geleneksel yöntemlere dönem dönem birlikte başvurulmaktadır. Tarife önlemlerinin daha fazla kullanıldığı geleneksel korumacı yöntemler GATT’in kurulmasından sonra, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi amacı doğrultusunda giderek azalmıştır. Örneğin, 1940’lı yıllarda gelişmiş ülkelerde %40’lara kadar çıkmış olan tarife oranları, 1990’lı yıllardan sonra %5’in altına kadar düşmüştür. Bu doğrultuda dünyanın en fazla ticaretini yapan gelişmiş ülkeler tarife indirimi konusunda öncü bir görev üstlenmek durumunda kalmışlardır.

Fakat bu yeni süreç korumacılığı asla rafa kaldırmamış, alternatif yöntemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni korumacılık artık geleneksel korumacılığın azalması ile

²⁷ Bu ülkeler, 18.YY’dan itibaren sanayileşme sürecinin tamamlanmasında yeni gelişen endüstrilerin desteklenmesi için korumacılığa başvururken, diğer alanlarda serbest ticaret uygulamalarına devam etmişlerdir. Adam Smith’in 1776 yılında yayınladığı kitabıyla merkantilist dönemin etkileri giderek güç kaybetmiştir. Serbest ticaret Avrupa’da yükselirken, İngiltere ve Fransa’nın 1786’da serbest ticaret anlaşması yapmasının sonucunda Fransa’da serbest ticaret karşıtı görüşler artmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından Avrupa genelinde özellikle sanayi alanında korumacılık daha popüler hale gelmiştir.

²⁸ Friedrich List, *Bebek Endüstrileri Tezi*’nin fikir babası olarak kabul edilir. Aynı zamanda ileri bir korumacı anlayışa sahip olan F. List, “*Outlines of American Political Economy*” isimli eserinde ABD sanayisinin gelişme aşamasında yüksek tarifelerle korunması gerektiğini belirtmiştir. Fakat List’in korumacılık görüşleri kalıcı bir korumacılığa değil, gelişmiş endüstrilerde serbest ticarete odaklanmaktadır. İktisadi milliyetçilik ve ülke çıkarları açısından korumacılığın gerekli olduğu belirtilirken, korumacılığın ileri aşamasının serbest ticaret olması gerektiği, ancak geçici bir ticaret korumacılığının uygulanması gerektiği üzerinde durmuştur (Shafaeddin, 200:1).

ortaya çıkacak kayıpları telafi etmek için başvurulan bir yöntem haline gelmiştir (Gould ve Gruben, 1994:29).

Tarifeler: Gümrük tarifeleri, genel olarak ithalatı engellemek amacıyla, ithal edilen ürünlerin fiyatları üzerinden ad-valorem veya spesifik vergiler eklenmesi sonucu ithal ürünlerin fiyatlarının artması şeklinde işleyen bir süreçtir. Böylece piyasaya giren ithal ürünün fiyatı yükseleceği için ithal ürünler yerli üretim ile rekabet şansını kaybeder ve ithalat talebi azalır. Bu sürecin sonunda toplam ticaret azalır ve ticaret saptırıcı etki ortaya çıkar (Nicita, 2019:4). Burada amaç, devlete bir gelir yaratmak olabileceği gibi iç piyasadaki yerli üretimi desteklemek de olabilir. Bazı durumlarda ise bu amaç, siyasi gerekçelerle ithalat yapılan ülkenin cezalandırılmasına dayanmaktadır²⁹. Geleneksel koruma araçları içerisinde en çok başvurulan yöntem olan tarifeler aynı zamanda, GATT'ın dört temel prensibinden biri olan koruma aracı olarak kota yerine tercih edilmesi gereken bir araçtır³⁰. Gümrük vergileri çok nadir de olsa ihracat üzerinden de alınabilmektedir. Örneğin, iç piyasada ürünün fiyatının artmasını engellemek, yerli tüketicinin ürünlere ulaşımında oluşacak güçlükleri engellemek veya devlete ek vergi sağlamak gibi nedenlerden dolayı da ihracata vergilendirme yapılabilmektedir.

Eş Etkili Vergiler: İthalat üzerinden gümrük vergisinin dışında fakat gümrük vergisine benzeyen çeşitli fark giderici ve özel olarak eşyanın üzerinden vergilerin alınmasıdır (Özdoğan, 2020). Amaç, ithalatı azaltmak da olabilir devlete vergi sağlamak da olabilir.

Miktar Kısıtlamaları (Kotalar): İthalata veya ihracata iç piyasayı korumak amacıyla sınırlama getirilebilir. İthalat üzerinden yapılan miktar kısıtlamaları veya kotalar nedeniyle yerli ürünün iç piyasada rekabet şansı biraz daha artabilmektedir. Fakat kota yerine gümrük tarifeleri daha çok tercih edilmektedir. Çünkü kotaların devlete gelir konusunda bir katkısı olmadığı gibi, lisans sahibi ithalatçı firmanın ekta haksız kazanç sağlamasına neden olmaktadır. Ayrıca, iç piyasada tekel firmanın ürettiği ürünün ithalatına kota konulursa iç denge daha fazla bozulabilmektedir (Todorava ve Kalchev, 2015:85-86).

²⁹ Yaptırım veya ambargo uygulanmasını içeren bu tür ceza önlemleri, bazı durumlarda Birleşmiş Milletler, NATO ve AB yasaları gereği olabilir. Örneğin İran, Rusya, Çin ve Kuzey Kore gibi ülkelerle yapılan silah sanayi ve diğer hassas sektörlerdeki ticaret küresel örgütler tarafından yaptırım gereği dönem dönem yasaklanmıştır.

³⁰ DTÖ, koruma aracı olarak kullanılan araçlar arasında ithalat yasaklarının, kotaların ve devletleştirilmenin dış ticarete verimlilik kaybına yol açmasından dolayı desteklememektedir. Bu uygulamaların yerine ise, geçici olmak kaydıyla tarifelerin koruma aracı olarak kullanılması tavsiye edilir

İthalat Yasakları: Bazı durumlar devlet dış ticareti tamamen yasaklayabilir. Örneğin, küresel hastalık ve savaş durumlarında veya ithalat edildiğinde iç piyasada dengeleri bozacak ürünler varsa ve bebek endüstrilerin desteklenmesi gerekiyorsa radikal kararlar alınarak ithalat veya ihracat tamamen durdurulabilir.

Dış Ticaretin Devletleştirilmesi³¹: Dış ticarete oldukça ileri ve radikal bir kararı ifade eden dış ticaretin devletleştirilmesi, özel sektörün dış ticaret yapmasının engellenmesini ifade etmektedir. İthalat ve ihracat devletin belirlediği bir kurum tarafından yapılır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet Rusya gibi bazı ülkeler bu politikaları uygulamıştır (Tuncer, 1994: 248). Fakat dış ticaretin devletleştirilmesi çok nadir olarak uygulandığı ve kapitalist sistemde serbest ticarete ters bir durum olduğu için dış ticaret politikalarında önemli bir yer edinmemiştir.

1.2.2. Yeni-Modern Korumacılık

1950'li yıllardan sonra GATT/DTÖ'nün teşvikleri ile ticaretin önündeki kotalar ve tarifeler büyük ölçüde azaltılmış veya kaldırılmıştır. Çünkü DTÖ "En çok Kayrılmış Ülke" prensibi gereği, özel durumlar dışında ülkeler arasındaki ikili veya özel muameleyi yasaklamış, bunun yerine genel bir uygulamaya döndürülmesi şartını getirmiştir. Fakat her ne kadar küresel tarifeler ve kotalar azalsa da ticaretteki korumacı politikalar oldukça yaygın bir şekilde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Ticaretin önündeki tarife ve kota engellerinin kaldırılmasına paralel olarak neokorumacı tarife dışı ve yeni koruma yöntemleri ortaya çıkmıştır (Gandolfo ve Trionfetti, 2014:309-310).

Yeni korumacılığın yükselmesinin önemli nedenleri vardır. Bunlar; GATT'ın tarife ve kota engellerini tedricen azaltma kuralı, bu yöntemlerin geleneksel koruma yöntemlerine göre uygulanmasının daha kolay ve az maliyetli olması, gizli ve ikili müzakerelere daha uygun olması, DTÖ'nün 4 temel prensibinden sapılmamış olması ve oldukça etkili uygulamalar olmasıdır. Küresel ticarete meydana gelen bu yeni politika değişimleri dünya genelindeki üretimi ve rekabeti de etkilemeye başlamıştır. Bu gelişmeler ABD'nin hegemon gücünü azaltırken, AB, Japonya ve diğer sanayileşen ülkelerin rekabet şansını artırmıştır.

³¹ Genellikle savaş dönemlerinde oldukça fazla başvurulan bu yöntem, İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya ve İngiltere, Japonya gibi ülkelerde büyük oranda ekonomik ve ticari faaliyetler devlet kontrolüne alınmıştır. Ayrıca, Çin ve Rusya gibi sosyalist kökenli devletlerde merkezi planlama teşkilatı 20.YY'ın üçüncü çeyreğine kadar ekonomik ve ticari faaliyetlerde etkili olmuştur. Dünya genelinde ABD'de 1970'lerin sonuna kadar dış ticarete özel sektör ve devlet müdahalesinin etkili olup olmadığı tartışmaları yaygın bir şekilde artmıştır. Benzer şekilde Avrupa ve Japonya gibi ülkelerde de 20.YY boyunca özel sektör ve devlet girişimi konularında tartışmalar sürmüştür. 1980'lerden sonra ise dünya genelinde yüzlerce ülke kamu iktisadi teşebbüsleri özel sektör girişimine ve serbest rekabet anlayışına bırakmıştır (Noll, 2000: 13-15).

ABD, İkinci Dünya Savaşı ile beraber serbest ticareti desteklerken, bu süreçten oldukça fazla kazanç sağlamıştır. Fakat yeni korumacılık uygulamaları sanayisi hızlı gelişen ülkeler tarafından daha fazla uygulanmış ve bu durum ABD'nin küresel ticarete karşılaştırmalı üstünlüğünü kısmen kaybetmesine neden olmuştur (Baldwin, 1986).

Yeni korumacılığın ortaya çıktığı dönem, 1973 Petrol Krizi ve Bretton Woods Sistem'nin çökmesi ile stagflasyon ve küresel ekonomik bir buhranın dünyaya hakim olduğu bir dönemdir. Daha önceki kriz dönemlerinde olduğu gibi 1973 Krizi ile beraber dünya tekrar korumacılığa yönelmiş ve bu korumacılık öncekilerden oldukça farklı olarak tarife dışı önlemlerin ağırlıklı olarak uygulandığı bir süreci başlatmıştır (Manger ve Acet, 2014:96).

1929 Buhranı ile önem kazanan Keynezyen İktisat politikaları bu dönemlerde etkisini yitirmiş ve yerine neoliberal iktisadi anlayışlar küresel ekonominin krizden çıkmasına destek vermiştir³². Fakat aynı zamanda yeni korumacı önlemlerin yükselmesi nedeniyle dünya genelinde ticaretin önündeki görünmez engeller artmaya başlamıştır. Krizin de etkisi ile küresel ekonomide ve ticarete verimlilik azalırken, GATT derhal bu sorunların önüne geçmek amacıyla 6. ve 7. turlarda anti-damping önlemlerini ve tarife dışı engelleri müzakerelere açmıştır. Amaç mümkün olduğu kadar küresel ekonomiyi sekteye uğratan tarife dışı engellerin azaltılması veya tamamen kaldırılmasıdır.

Tablo 1.2'de GATT'ın yaptığı turlar ve gündeme gelen konular yer almaktadır. Buna göre Kennedy görüşmelerinde tarifelerin yanı sıra anti-damping önlemleri ilk kez gündeme gelmiştir. 1973-1979 arasında Tokyo görüşmelerinde ise ilk defa tarife dışı engellerin azaltılması gündem konusu olmuş fakat bu konuda GATT'ın tarifelerin azaltılma sürecindeki başarısı kadar başarılı olduğu söylenemez. Çünkü, özellikle 2008'den beri gelişmiş ülkeler neredeyse koruma aracı olarak sadece tarife dışı önlemlere başvurumaktadırlar.

³² Keynezyen İktisat 1970'li yıllardaki krizde etkisini kaybetmiştir. Keynezyen İktisatı karşı Neoklasik İktisat yeniden ekonomi politikalarında hakim olarak neoliberalleşme döneminin hızlanmasını sağlamıştır. Finansal liberalleşme ile başlayan süreç, neoklasik iktisatın katkıları ile genişleyerek dünya genelinde yeni bir serbestlik dönemi başlamıştır (Bresser-Pereira, 2010)

Tablo 1.2. GATT Görüşmeleri ve Yeni Korumacılığa Yönelik Önlemler

Görüşme Yılı	Görüşme Adı	Gündem Konular	Katılan Ülke Sayısı
1947	Cenevre	Tarifeler	23
1949	Annecy	Tarifeler	13
1951	Torquay	Tarifeler	38
1956	Cenevre	Tarifeler	26
1960-1961	Dillon	Tarifeler	26
1964-1967	Kennedy	Tarifeler ve anti-damping önlemleri	62
1973-1979	Tokyo	Tarifeler ve tarife dışı önlemler, çerçeve anlaşmaları	102
1986-1994	Uruguay	Tarifeler, tarife dışı önlemler, kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, anlaşmazlıkların çözümü, tekstil, tarım, DTÖ'nün yapısı	123
2001-	Doha	Tarifeler, tarife dışı önlemler, tarım, çalışma standartları, çevre, rekabet, yatırımlar, şeffaklık, patent.	159

Kaynak: WTO, 2011.

Yardımlar (Sübvansiyon): Devletler bazı durumlarda iç piyasada üreticilerin gelirlerini arttırıcı ya da maliyetlerini azaltıcı yardımlarda bulunmaktadır. Böylece doğrudan fiyatlar üzerinde bir değişiklik sağlanmış olur (FAO, 2000). Örneğin, elektrik indirimi, vergi affı, teşvikler gibi yardımlar sayesinde üreticilerin eline ekstra bir kazanç geçer ve ithal ürünlerle rekabet edebilecek fiyat uygulaması yapabilmektedirler.

Tarife Dışı Engeller: Tarife, kota, yasaklar gibi geleneksel korumacı önlemlerden daha karmaşık olan tarife dışı engeller daha çok ithalatı etkileyen önlemleri içermektedir. Bunlardan ithalat lisansları, bürokratik engeller, standartlar, ürün denetimi, menşe kuralları oldukça sık kullanılan yöntemlerdir (Semeniuk, 2019: 8-9). Devletler eğer dış ticarete müdahale etmek isterlerse tarife dışı engeller en iyi yöntemlerden biridir, çünkü, ucu açık, sınırları olmayan, birçok uygulamayı bir arada barındıran bir yöntemdir.

Bu yöntemlere temelde üç farklı amaç için başvurulur. Bunlar; koruma amaçlı, yardım amaçlı ve koruma dışı amaçlı olabilir. Yerli üreticiyi korumak amacıyla ithalatı azaltıcı birçok hukuksal ve yasal gerekçeler uygulanabilir. Bazı durumlarda ise yerli firmaların maliyet avantajı elde etmeleri amacıyla da bu yöntemler kullanılabilir. Son olarak koruma amacı dışında çevre, insan, hayvan ve bitki sağlığı gibi konularda belirli kurallar çerçevesinde dış ticarete müdahale edilebilir (USAID, 2013:1-2). Aslında tarife dışı önlemler tamamen yeni korumacılığı ifade ederken, birçok çalışmada artık anti-damping önlemleri, ihracat kısıtlamaları, sübvansiyon karşıtı uygulamalar gibi politikalar sıklıkla kullanılmasından dolayı ayrı ayrı değerlendirilmeye alınmıştır.

Gönüllü İhracat Kısıtlamaları: Bazı durumlarda, ithalatçı ülkenin ithal ettiği ürünlerde anti-damping veya başka türlü kısıtlamalar koyulmasını engellemek amacıyla, ihracatçı ülke veya firma ile anlaşarak gönüllü olarak o ülkenin ihracatı kısıtlanabilmektedir (UNCTAD, 2013:99).

Gönüllü İthalat Artırımı: Gönüllü ihracat kısıtlamalarının tersi bir durum olarak bazen de ithalatçı devlet ya da firma ithal ettiği ürünlerde artırıma gidebilir.

Andi-Damping Uygulamaları: Damping iç piyasadaki fiyattan daha ucuza ihracat yapılmasıdır. Genellikle firmaların bu uygulamada, uluslararası rekabet avantajı kazanmak, iç piyasada üstünlük elde etmek, stokları eritmek gibi birçok amacı olabilir. Fakat bu durum ithalat yapan ülkelerde de ihracat yapan ülkelerde de yapısal sorunlara yol açabilir. Örneğin, ihracatçı ülkede damping yapan firmaların diğer firmalar karşısında haksız avantaj elde etmesi ve aşırı kar yaparak tekelci konuma gelmesi gibi. İthalatçı ülkede ise aşırı düşük fiyatlı ithalat yerli firmaların ithal ürünler karşısında rekabetini bozabilir. Bu gibi sebeplerden dolayı dampinglere karşı birçok ülke anti-damping politikaları uyguluyorlar. Burada yasal engeller de olabilir veya dampingli ürünün fiyatını diğer firmaların rekabet şansı artıracak şekilde ek vergilerle yükseltilmesi şeklinde de uygulanabilmektedir. Yani ek önlemlerle dampingli ürünün fiyatının daha adil ve rekabet edilebilir bir fiyata yükseltilmesidir (METI, 2020:67-68). Dampinge karşı önlemler DTÖ'nün serbest ticareti destekleyen politikaları arasında yer almaktadır ve bu önlemlere izin verilmektedir³³.

Anti-Sübvansiyon Uygulamaları: Devletlerin yerli firmalara sağladığı sübvansiyon destekleri ile maliyetlerin düşmesine ve böylece ihracat fiyatlarının daha aşağılara çekilmesine neden olmaktadır. Bu sayede uluslararası piyasada fiyat avantajı elde eden firmalar ihracat yaptığı pazarlara daha ucuza mal satabilmektedir. Bu durumda ise ithalatçı ülkeler, iç piyasadaki daha ucuza ithalat yapılmasını önlemek amacıyla kendi ülkesinde sübvansiyon desteği almış firmaların ürünlerinin ithalatına ek vergi koyarak anti-sübvansiyon politikaları uyguluyorlar. Böylece devlet yerli üreticiyi ucuz ithalat ürünlerinden korumuş olur.

Ar-Ge Harcamaları: Yerli firmalara iç ve uluslararası piyasalarda rekabet şansı elde edebilmeleri amacıyla teknolojik yatırım desteği sağlanır. Böylece yerli firma pazar payını genişletebilir, ithalat kısıtlanabilir ve ihracat daha fazla artırılabilir.

³³ AB, ABD gibi ülkeler, Çin'den ithal edilen çok düşük fiyatlardaki ürünlerin iç piyasada üretici kısmında büyük maliyetlere yol açmasından dolayı, DTÖ nezdinde soruşturma açarak ve ek vergi uygulayarak sık sık anti-damping politikasını kullanmaktadırlar.

Kur Müdahaleleri: Bazı ülkeler kurları kontrol altına alarak dış ticaret dengesinin ve cari işlemler dengesinin ülke lehine gelişmesini isteyebilirler. Kur müdahaleleri, genelde merkez bankaları tarafından döviz alım-satım işlemleri yapılarak, piyasadaki dengeleri sağlamak ve aşırı dalgalanmaların önüne geçmek şeklinde bir amaca dayanmaktadır (Bank of Japon, 2020). Özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere birçok ülke tarafından sıklıkla kullanılan bir politikadır³⁴ (Chutasripanich ve Yetman, 2015:2).

Gümrük Birlikleri³⁵: 1950’li yıllardan sonra bölgesel ve küresel ölçekte ekonomik, ticari, siyasi ve askeri bütünleşmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ekonomik ve ticari bütünleşmelerin temel amacı bölgesel bazlı ticaretin artırılmasıdır. Dolayısıyla küresel ticaretin önündeki engeller son 70 yılda giderek azalmıştır. Fakat küresel ticaretin serbestleşmesine katkı sağlamasına karşın sınırlı sayıdaki bütünleşmeler ticaretin belirli bir bölgeye yığılmasına neden olur ve diğer bölgelerin ticaretine zarar verir. Örneğin, entegrasyon sürecinin ileri bir aşaması olan gümrük birlikleri özünde dünya ticaretinin serbestleştirilmesine dayanırken, dar alanda uygulanmasından dolayı bölgesel ticarete sapmalara ve üçüncü ülkelerin ticaretlerinin engellenmesine neden olan korumacı bir sistem haline dönüşmüştür. Dünyada en geniş anlamda uygulanan gümrük birliği olan AB gümrük birliği bölge içerisinde ticareti serbestleştirirken, bölge dışından bölgeye yapılan ihracatın engellenmesine neden olmaktadır. Çünkü gümrük birlikleri, üyeler arasında anlaşmaya konu olan mal ve hizmetlerin serbest ticaretini sağlarken, anlaşmanın dışında kalan ülkelere yapılan ithalatta ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasını ifade etmektedir.

Bu durum ise ticaret saptırıcı etkinin daha baskın olmasına yol açmaktadır. Bazı iktisatçılara göre gümrük birliğinin bu özelliği dünyada daha fazla korumacılığa yol açmaktadır. Serbest ticaretten daha ileri bir aşamada olması ve üçüncü ülkelerin büyük oranda dışarıda bırakılmasından dolayı, gümrük birlikleri serbest ticaret anlaşmalarına göre daha ileri bir korumacılığa neden olmaktadır (Andriamananjara, 2011:111).

³⁴ Kur müdahaleleri 1970’li yıllardan sonra literatüre girmiş olsa da, 1930’lu yıllarda altın standardı döneminde Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelerde kur müdahaleleri krizleri ve belirsizleri tetiklemiş ve modern anlamda ilk kur savaşlarına yol açmıştır. Son yıllarda ise Çin gibi dış ticarete fazla veren bir ülkede yerel paranın değeri düşük tutularak ihracat gelirleri artırılmaya ve böylece ihracatı teşvik etme yoluna başvurulmaktadır. Çin’den farklı amaca dayanan kur ayarlamaları ABD’de cari açığın azaltılması ve en çok ithalatın yapıldığı ülkelere karşı avantaj elde etmek için, döviz arzını genişletip ulus paraların dolar karşısında değerinin artırılması amacına dayanmaktadır. 2010 yılından sonra, Japonya, Çin, Hindistan ve ABD gibi ülkelerin kurlar üzerinden uygulamaya koydukları politikalar kur savaşlarına neden olmuştur.

³⁵ Gümrük birlikleri üçüncü ülkelere karşı iç piyasayı koruyan önemli bir araçtır. Dünyada ilk gümrük birliği 1828’de Almanya eyaletleri arasında kurulan Alman Zollverein anlaşmasıdır (Hancock (2009:61-63). Ardından Lihtenştayn ve İsviçre 1914 yılında gümrük birliği anlaşması yapmışlardır. 1950’li yıllardan sonra ise Avrupa ülkeleri arasında entegrasyon süreci hız kazanmış ve bugünkü AB gümrük birliği anlaşmasına geçilmiştir. Jacob Viner, 1950 yılında yazdığı ‘‘Gümrük Birliği Sorunu’’ adlı çalışmasında gümrük birliği teorisine önemli katkılar yapmıştır.

Sonuç olarak, 1970’li yıllardan sonra ortaya çıkan tarife dışı engeller olarak da ifade edilen yeni korumacılık önlemleri, gelişmekte olan ve özellikle gelişmiş ülkeler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Yasal engeller, standartlar, teknik ve teknik olmayan engeller, idari önlemler, anti-damping politikaları gibi ucu açık ve takibi oldukça zor olan uygulamalar geleneksel yöntemler yerine daha fazla tercih edilmeye başlanmıştır. DTÖ’nün bu konuda sınırlamalar getirmesine karşın, bu politikalar birçok ülkede çeşitli gerekçeler gösterilerek dış ticarete yön vermek için rahatlıkla kullanılmaktadır. 2008 sonrasında, geleneksel korumacı önlemlerin azaldığı fakat tarife dışı önlemlerin arttığı görülmektedir. Bu gelişmeler, dünyanın korumacılıktan vazgeçmediğini, sadece ağırlıklı uygulama yöntemini değiştirdiğini göstermektedir.

1.3. İktisadi Akımlarda Korumacılık Politikaları

İktisatın bilim olarak ortaya çıktığı ve serbest ticareti destekleyen Klasik İktisat’ın hakim olduğu dönemde bile korumacılık belirli bir oranda varken, Merkantilizm İktisat’ta korumacılık önemli bir dış ticaret politikası olarak kullanılmıştır. Bazı dönemlere korumacılık damga vururken, bazı dönemlere ise serbest ticaret damga vurmuştur. Çalışmanın bu kısmında, Merkantilizm öncesi dönem ile Merkantilist Dönem, Fizyokrat İktisat, Klasik İktisat, Neoklasik İktisat, Keynesyen İktisat, Yeni Keynesyen ve sonrasındaki çağdaş iktisadi akımlarda korumacılık politikaları incelenmiştir.

1.3.1. Merkantilizm İktisat Öncesi Dönem

Modern iktisadi akımlar öncesinde serbest ticaret ağırlıkta iken, Osmanlı gibi bazı büyük devletler dış ticarete sık sık müdahalelerde bulunmuşlardır. O dönemlerde İpek ve Baharat yolları üzerinden yürütülen ticari faaliyetler Asya-Avrupa arasında oldukça popülerdi. Avrupa’da derebeylerin zayıflaması ve merkezi kuvvetlerin güçlenmesi ticari faaliyetlerin de hızlanmasına neden olmuştur. Özellikle İstanbul’un fethinden sonra Osmanlı’nın hakimiyet alanının genişlemesi, İpek ve Baharat yollarında Avrupalı tüccarlardan yüksek vergilerin alınması, başta Hindistan, Amerika ve Afrika kıtası olmak üzere birçok bölgede yeni ticari alanların keşfedilmesine ve ticaretin artmasına neden olmuştur. Bu süreçle beraber coğrafi keşifler başlamıştır.

Böylece Avrupa kıtasında ticaret hızla gelişmeye başlamış ve nihayetinde Avrupa küresel ticaretin merkezi haline gelmiştir. Değerli ürünlerin Hindistan ve Afrika gibi

ülkelerden Avrupa'ya akması sonucunda Avrupa'da sermaye birikmeye başlamış ve bu süreç sanayi devriminin de temellerini oluşturmuştur.

1.3.2. Merkantilist Dönem

Merkantilizm, 1500-1800'lü yıllar arasında Avrupa'da hakim olan bir teoridir. Avrupa'da liberal olmayan daha çok korumacılığa dayanan, zenginliğin yaygınlaştığı ve Avrupa'nın gelişen dönemini ifade etmektedir (Beuve vd., 2017:529). Merkantilizm teori, Adam Smith, David Richordo, Gustov Schmoller ve William Cunningham gibi birçok tarihçi veya iktisatçı tarafından tanımlanmış ya da eleştirilmiştir. Fakat Eli Filip Heckscher, "Merkantilizm" adlı eserinde bu ekolün genel çerçevesini çizerek detaylı bir incelemesini yapmıştır (Haley, 1936:347)³⁶.

Merkantilizm; ihracatı teşvik eden fakat ithalatı tarifeler ve diğer önlemlerle zorlaştıran, dış ticarete fazla vermeyi hedef edinen, altın ve gümüş ihracatının sayesinde bollaşan sermayeyi zenginliğin temel kaynağı olarak gören bir sistemi ifade etmektedir. Korumacılığın tarihte iktisadi akımlarda ilk kez görüldüğü dönem olan Merkantilizm'e göre ihracat devlet desteği ile artırılmalı ve ithalat tarifelerle zorlaştırılmalıdır (Cwik, 2011:7). Değerli madenlerin ihracatı da mümkün olduğu kadar zorlaştırılmalıdır. İthalat yapılacak ise değerli maden ve ürünlerin ithalatı yapılmalı ki ülkede zenginlik ve sermaye artsın.

Devlet müdahalesine dayalı merkantilizmin egemen olduğu dönemde Avrupa'ya büyük miktarlarda dışarıdan servet akmıştır. Bu teori küresel ticaret hacminin değişmez olduğunu ve bu nedenle dış ticaret fazlasının bir ulusun zenginliğinin tek yolu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak bu amaca devletin ihracatı teşvik edip ithalatı caydırması ile ulaşılabileceği ileri sürülmüştür³⁷.

³⁶ Heckscher, çalışmasında Merkantilizm'in ekonomi sisteminin özelliğini dört başlık altında toplamıştır. Bunlar; tek düzen devlet, güçlendirilmiş devlet, yerli üreticinin korunarak devletin zenginliğini ve gücünü artırmak, ülke içerisinde para ve değerli maden artışına yol açan para politikasıdır.

³⁷ David Hume, Dudley North, A.Smith, D. Richardo, J. M. Keynes ve John Locke gibi bilim insanları merkantilizm konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır. Fakat A. Smith, 1776 yılında yayınladığı "Ulusların Zenginliği" kitabında, merkantilizmin ticaret politikalarının yerli talebe zarar verdiğini iddia ederek bu teoriyi ağır bir şekilde eleştirmiştir. David Hume ise merkantilizmin pozitif ticaret dengesinin sürekli olarak sağlanmasının mümkün olmadığını iddia ederken, D. Richardo, ticaretin amacının altın ve değerli madenler biriktirme olduğunu savunan merkantilizmin bu görüşüne karşı çıkmıştır. Bu nedenle A.Smith ve David Hume, anti-merkantilizm düşüncesinin babası olarak kabul edilirler. Fakat ABD'de A. Hamilton, Henry Clay, Abraham Lincon, İngiltere'de T. Maltus ve J. M. Keynes gibi iktisatçılar, A. Smith'ten farklı olarak korumacılık ve değerli madenlerin birikiminin önemi konusunda merkantilizmin bazı özelliklerini kısmen desteklemişlerdir (Wang ve Zou, 2011:1-3).

1.3.3. Fizyokrat İktisat

François Quesnay öncülüğünde gelişen bu teoride tarım nüfusun düzenlenmesinde büyük etkindir ve kişilerin yaşam standartlarını toprak rantı belirler (Charbır, 2002:855-857). Bu teoride tarımın dışında ticaret veya sanayi ile uğraşmak verimsizliğe yol açar ve desteklenmemesi gereken alandır. Devlet vergiyi tarımdan almalı ve sermayenin-zenginliğin kaynağı tarımdır. Tarım ürünlerinin ihracatı desteklenmelidir.

Fizyokratlara göre devlet müdahalesi gibi yapay müdahalelere gerek yoktur. Liberal ekonomi ve liberal ticaret düzeni sağlanmalı, korumacı politikalar kaldırılmalıdır. Aslında Fizyokratlar, Klasikler İktisat ile anılan “Bırakınız Yapsınlar-Bırakınız Geçsinler” felsefesinin temelini atan bir ekoldür³⁸. Dolayısıyla bu teoride serbest ticaret doğrultusunda daha az korumacılık hakim olmuş ve Merkantilist dönem ile Klasik dönem arasında bir geçiş dönemi haline gelmiştir (Tomanbay, 2019:38-39).

1.3.4. Klasik İktisat

Adam Smith, “Milletlerin Zenginliği”³⁹ kitabında belirttiği fikirlerle, küresel düzeyde yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Adam Smith’e göre ekonomik büyüme ve kalkınmada uluslararası ticaret büyük bir öneme sahiptir. Merkantilizmden farklı olarak devlet müdahalesinden uzak, küresel ticarete korumacılığın olmadığı ve açık rekabete dayanan iyimser bir iktisadi anlayıştır. Klasik İktisat’ta ticareti en iyi ifade eden düşünce şekli “bırakınız yapsınlar-bırakınız geçsinler” olmuştur (Gomes, 1987:129).

Dolayısıyla Klasik İktisat, uluslararası ticareti büyümenin temel dinamiklerinden biri olarak görmüş ve ticarete korumacılık mümkün olduğu kadar reddedilmiştir. “Mutlak Üstünlük” ve “Mukayeseli Üstünlük” teorileri Klasik İktisat’ın bu tür dış ticaret politikalarının zeminini oluşturmaktadır.

Adam Smith’in Mutlak Üstünlük Teorisi’ne ve David Ricardo’nun Mukayeseli Üstünlük Teorisi’ne⁴⁰ göre, ülkeler arasında hem ihracat hem de ithalat olmalı ve her ülke

³⁸ Bu kavramı ilk kez kullanan ekonomist François Quesnay’dır. Fakat devamında A. Smith’in katkıları ile bu görüş önemli bir değişiklik göstererek bir ideolojiye ve felsefeye dönüşür. Doğal piyasa düzeninin ekonomi ve ticaretteki yerini ifade eden bu felsefe devlet ile bireyin ayrımını da yapmaktadır (Dale, 2019).

³⁹ A.Smith, doğal düzeni savunan, aynı zamanda aksaklıkların “görünmez el” mekanizmasıyla çözüleceğini savunan bir düşüncenin temsilcisidir. Devlete atfedilen görevler piyasaya müdahale etmeyen bir konumda sabitlenmiştir. Buna rağmen, A. Smith’in ticaretteki liberal görüşleri de sınırsız değildir. Fakat savunduğu liberal düşünceler ve antimerkantilizm görüşleri nedeniyle, dünya tarihinde korumacılığın desteklenmediği bir düşüncenin temsilcisi olmuş ve bu fikrin gelişimini sağlamıştır.

⁴⁰ David Ricardo, “Mukayeseli Üstünlük Teorisi” konusundaki görüşlerini ve fikirlerini 1817 yılında yazdığı “Politik Ekonomi ve Vergilendirme Üzerine” adlı kitabında belirtmiştir. Bu teori, A.Smith’in “Mutlak Üstünlük” teorisini bir adım daha öteye taşıyarak,

mutlak veya mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu mal ve hizmeti üretmeli ve ihraç etmelidir. Karşılığında ise üstün olmadığı ürünü ithal etmelidir⁴¹. Eğer emek veya kaynaklar üstün olunmayan mal ve hizmet üretiminde kullanılırsa, bu durum refah, zaman ve verimlilik kaybına neden olur. Bu tür malların ithalatının yapılması daha uygundur (Meoqui, 2010:1-5).

Henry George ise 19.YY'da korumacı politikaların ve serbest ticaretin çerçevesini çizerken, serbest ticareti korumacılığa karşı desteklemiştir⁴². Bu fikirler ve görüşler iyimser liberal yönlü bakış açısını yansıtmaktadır. Yani doğal düzenin bir ifadesidir ve aynı zamanda Fransız iktisatçı Jean-Baptiste Say'ın doğal dengenin sağlanması konusundaki fikirleriyle özdeşleşmektedir⁴³ (Piketty, 2013:633).

Bütün bunlara rağmen Klasik Teori'de dış ticaret tamamen serbest değildir veya hiç müdahale edilemez diye bir kural yoktur. Eğer ülkenin milli unsurları tehlike ile karşı karşıya ise dış ticarete müdahale edilebilir. Klasik İktisat teorisine katkı yapan bütün iktisatçıların tamamen aynı görüşte olmadıkları görülmektedir. Serbest ticarete iyimser iktisatçıların yanı sıra, serbest ticarete endişe ile yaklaşan iktisatçılarda vardır. Örneğin, Robert Torrens ve John Stuart Mill⁴⁴ gibi klasikler, tamamen liberallik yerine kontrollü liberalleşmeyi savunmuşlardır. Bu görüşlerin yanı sıra, David Hume Merkantilizm'i eleştirmiş, Karl Marx ise endüstriyel gelişim için serbest ticaretin önemine dikkat çekmiştir⁴⁵.

ülkelerin mutlak üstün olmadığı alanlarda bile mukayeseli üstünlük sayesinde ticaret yapabileceğini ifade etmiştir. Kısacası, A.Smith ve D. Richorda, serbest ticaretin her şekilde mümkün olabileceğini ve serbest ticaret sayesinde kalkınmanın gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. Bu iki teoriden sonra uluslararası iktisatta "Yeni Dış Ticaret Teorileri" olarak adlandırılan, bu iki teoriden farklı fakat dış ticaretin varlığını ve önemini ortaya koyan teoriler geliştirilmiştir. Ayrıca, Heckscher-Ohlin teorisi, Smith ve Richardo'nun dış ticaret teorilerine eleştiriyi getirerek, üretim ve ticaret sadece emeğin değil aynı zamanda sermayenin de bir fonksiyonu olduğunu belirtmektedir.

⁴¹ Thomas R. Malthus, serbest ticareti savunmasına rağmen, David Richardo'nun değer teorisi ile J.B. Say'ın piyasa kanunu ilkelerine karşı çıkmıştır. Bu da gösteriyorki Klasik iktisatçıları arasında ekonomik ve ticaret konularında tamamen bir fikir birliği yoktur. 1820 yılında yazdığı "Politik Ekonominin İlkeleri" isimli eseri, Klasik iktisatın temellerini oluşturan önemli eserlerden biri olarak kabul edilir.

⁴² Henry George, 1886 yılında yazdığı "Korumacılık veya Serbest Ticaret" isimli kitabında dış ticaret politikaları hakkındaki fikirlerini ve görüşlerini belirtmiştir. Emeğin çıkarları doğrultusunda dış ticarete uygulanması gereken politikalarından bahsetmiştir. Bu özellikleriyle serbest ticaretin güçlü bir destekçisi olarak kabul edilmektedir.

⁴³ Jean Baptiste Say, iyimser bir liberal olarak Klasik İktisat ile özdeşleşmiş olan doğal denge ve piyasa dengesinin var olduğunu iktisatta kendisine ait olan "Say" yasası ile açıklamaktadır. Piyasa ekonomisi ve serbest ticaretin önemli temsilcilerinden olan Say, 1821'de yazdığı "Politik Ekonominin İlkeleri" isimli kitabında politik ekonomiye yönelik fikirlerini ve katkılarını anlatmıştır.

⁴⁴ J. S. Mill, 1848'de yazdığı "Politik Ekonomi İlkeleri" isimli kitabında, serbest ticaretin ve uygulanacaksa korumacılığın gerekçelerini anlatmıştır. Devletin güvenlik görevinin dışında piyasa müdahalesi uygun değildir ve serbest piyasa ile serbest ticaret ekonomi için gereklidir. Fakat J. Mill, bebek endüstrileri fikrine katkı yaparak yeni gelişen sanayilerin kendi ayakları üzerine durabilecek ve rekabet edebilecek seviyeye gelene kadar istisnai olarak korunması gerektiğini belirtmiştir. Böylece, Klasik İktisat'çılarda istisnai korumacılık fikri J. S. Mill'de de görülmüştür. Aynı zamanda Mill, "bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler" ilkesinin tamamen savunucu olmadığını. Dolayısıyla Klasik İktisat'çıların serbest ticaret ilkelerinin istisnaları olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁵ Klasik İktisat'ın fikirlerini bir adım daha öteye taşıyan Neoklasik İktisat da benzer şekilde ticaretin serbest olması gerektiğini savunmaktadır. Alferd Marshall, Irving Fisher ve John Bates Clark gibi iktisatçılar bu görüşün önemli temsilcilerindendir. Özellikle 1980-2008 arasında Neoklasik İktisat teorisi, neoliberalizm ideolojisiyle yeniden etkili olmuş ve böylece küresel ticarete tarihin en yüksek liberalleşme dönemi gerçekleşmiştir. A. Marshall, "Principles of Economics" isimli kitabında Neoklasik yanlı fikirlerini ve ekonomiye katkılarını belirtmiştir. Dış ticaret ile ilgili fikirlerini "The Pure Theory of Foreign Trade: The Pure Theory of Domestic Values" isimli çalışmasında belirtmiştir. Ghorashi (1995), Karl Marx'ın serbest ticaret ile korumacılığın tam ortasında olduğunu, fakat endüstriyel kalkınma için serbest ticareti korumacılığa tercih ettiğini belirtmiştir. Karl Marx, "Serbest Ticaret Sorunu Üzerine" isimli çalışmasında

1.3.5. Keynezyen İktisat

1929 Büyük Buhran döneminde hakim olan iktisadi akım krizin yol açtığı sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. 19.YY'a damgasını vuran piyasaların kendi kendine dengeye geleceği tezinin işe yaramaması sonucunda, J.M. Keynes tarafından ortaya atılan müdahaleci politika önerisi kabul görmüştür.

Toplam talebi oluşturan hane halkı, kamu harcamaları ve özel sektör harcamaları ile toplam talebin canlandırılması sayesinde krizin etkisinden çıkılarak küresel toparlanma sağlanmıştır. Bu görüşe göre ancak kamu politikaları piyasayı dengeye getirebilir. Tam istihdam olmadan, yani piyasa eksik istihdamda da ekonomi dengeye gelebilir fakat devlet müdahalesi olmadan bu mümkün değildir (Jahan vd., 2014:4).

J. M. Keynes, 1920'li yıllarda liberalizm ile onun karşıtı arasında bir konumda olsa da daha çok serbest ticareti savunurken⁴⁶, 1930'lu yıllarda dış ticarete korumacılığı savunmaya başlamıştır⁴⁷. Ona göre iç piyasada başta istihdam olmak üzere ekonominin dengeye gelebilmesinde ithalatı zorlaştıran korumacı önlemlerin desteklenmesi gerekmektedir. Serbest ticaretten vaz geçilerek yerel üreticiler desteklenirse istihdam ve üretim artar ve ekonomik kalkınma sağlanabilir.

Her ne kadar 20.YY'ın ilk 30 yılında Klasik İktisat'ın fikirleri hakim olsa da, Birinci Dünya Savaşı ve devamında gelen 1929 Buhranı nedeniyle bu dönemlerde küresel ticarete korumacılık hakim olmuştur. 1945 yılından sonra ise dünya ekonomisinde liberal politikalar ağırlık kazanmış ve Keynezyen İktisat, petrol krizine kadarki süreçte dünya ekonomisinde hakim bir ekol olarak varlığını sürdürmüştür.

Keynezyen modelin ortaya çıktığı dönemin siyasi, askeri ve ekonomik şartları dikkate alındığında, Keynesyen modelin ilk dönemlerinde korumacılığın neden etkili olduğu daha iyi anlaşılmaktadır⁴⁸. Kısacası, Keynesyen Teori, ekonomik ve ticari politikaların

fikirlerini belirtmiştir. Fakat Karl Marx'ın Klasik İktisat ile ters düşen fikirleri konusunda iktisatçılar A.Smith ile Karl Marx'ın karşılaştırmasını yapmışlardır. Tamamen serbest ticareti desteklememekle birlikte korumacılığın zararları konusunda 1847 yılındaki serbest ticaret kongresi için yazdığı ön söz dikkat çekmektedir.

⁴⁶ 1925 yılında yazdığı "Am I a Liberal" isimli çalışmasında, liberalizme bakış açısını yansıtırken, siyaset, ekonomi, toplumsal sorunlar ve çatışma üzerinden liberalizmi ele almıştır. Zaman zaman liberal politikalara yakın bir tavir sergilerken, onu eleştirmekten de geri durmamıştır.

⁴⁷ J. M. Keynes'in 1920'li yıllar itibarıyla liberalizmin değiştiği konusunda fikirler ortaya atmıştır. 1926'da yayınladığı "The End of Laissez-Faire" isimli çalışmasında liberalizmin değişime uğramaya başladığını, devletin kriz, enflasyon ve işsizlik gibi temel sorunlara karşı uygulaması gerektiği politikalar hakkında fikirler sunmuştur.

⁴⁸ J. M. Keynes, merkantilizm ve iktisadi milliyetçilikten etkilenmiştir. 1933 yılında yayınladığı "Ulusal Öz Yeterlilik" adlı çalışmasında ulusal milliyetçiliğin ve iktisadi otarşinin önemine dikkat çekerek, devlet anlayışına ve müdahaleci fikirlere açık bir görüş bildirmiştir (Keynes, 1933). J. M. Keynes, "Genel Teori" adlı kitabında merkantilizme yönelik olumlu bakış açısını detaylı bir şekilde analiz etmiştir.

belirlenmesinde Merkantilizm görüş ile Klasik görüş arasında bir noktada olduğu söylenebilir. Ticaretin önemine vurgu yapan bu teori aynı zamanda devletin gerekliliğine ve müdahaleci politikaların önemine dikkat çekmektedir.

1.3.6. Çağdaş İktisadi Akımlar

20.YY'ın ilk yarısında neredeyse tamamen korumacılık hakim olmuştur. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel ekonomide korumacılığın arka plana düştüğü, GATT ile beraber serbest ticaret politikalarının hakim olduğu yeni bir dönem başlamıştır.

Keynesyen politikalara yönelik katkılar ve eleştiriler İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hızlanmıştır. Kimi ekonomistler J. M. Keynes'in peşinden fikirlerini güncelleyerek farklı isimler altında bu modeli desteklemeye devam etmişlerdir. Fakat bu teorinin özellikle de 1973 Petrol Krizi'ne çözüm bulma konusunda çaresiz kalması, Monetarist İktisat, Arz Yönlü İktisat, Rasyonel Beklentiler Teorisi, Kamu Tercihi Teorisi ve Kurumsal İktisat gibi yeni çağdaş akımların doğmasına ve önem kazanmasına neden olmuştur⁴⁹.

Bu dönemlerin iki özelliği vardır. İlki, savaş sonrası, özellikle GATT, IMF, DB, BM, AET gibi kurum ve kuruluşların da desteği ile küresel ekonominin serbestleştirilmesi çabalarının artmasıdır. 1945-1970'li yılları ifade eden bu dönemlerde dünya ticareti olabildiğince serbestleşmiş ve korumacı politikalar arka planda kalmıştır. Çünkü savaş sonrası yıkılan ekonomilerin ayağa kaldırılması için serbest ticaretin desteklenmesi önemli bir politika olarak kabul görülmüştü.

Bu dönemin diğer özelliği ise 1973 Petrol Krizi ile beraber küresel ticaretin tekrar korumacılığa doğru yönelmesidir. Bu dönemde modern korumacılık olarak kabul edilen yeni korumacılık uygulamaları dış ticaret politikalarını belirlemeye başlamıştır (Ünay ve Dilek, 2018:13-14). Böylece 20.YY'ın ikinci yarısı itibariyle korumacılık azalmıştır. Fakat 1970'lerden sonra alternatif koruma yöntemleri tekrar korumacı politikaları yükseltmiştir.

Özellikle Klasiklerin merkantilizm konusundaki olumsuz fikirlerini reddetmektedir. Örneğin dış ticaret açıklarının arttığı dönemlerde merkantilizm politikaların önemine dikkat çekmiştir (Keynes, 1936).

⁴⁹ J. M. Keynes'i açıktan eleştiren ve Keynesyen politikalara meydan okuyan aynı zamanda Neoklasik anlayıştan gelen ve Chicago Okulu'nun temsilcilerinden olan Milton Friedman, serbest ticaretin önemi konusunda çalışmalar yapmıştır. 1962 yılında yayınladığı "Kapitalizm ve Özgürlük" adlı kitabında liberalizmin çerçevesini oluştururken, kapital devletlerde ekonomik özgürlüğün ve liberal politikaların önemine dikkat çekmiştir. 1970 yılında yazdığı "Serbest Ticaret" adlı makalesinde, ABD'nin Japonya'ya karşı başlatmayı düşündüğü tarife artışlarının olumsuz etkilerinden bahsetmiştir. Friedman, aynı zamanda Marshall Planları'nın uygulanması ve Schurman Planları'nın oluşturulmasında katkı yapmıştır.

Kısacası 1945-1970 arası dönem liberal dönemken, 1970-1980 arası daha korumacı dönem olarak kabul edilmektedir.

1.3.7. 1980 Sonrası Dönem

Petrol Krizi öncesi dönemde ticaretin önündeki engeller büyük ölçüde azalmış olmasına karşın, gelişmiş ülkelerin kriz sonrası dönemde tarife dışı önlemleri ağırlıklı olarak uygulamaya başlamaları, ticaretin yeniden korumacılık denetimine girmesine neden olmuştur. Fakat 1980’li yıllar itibari ile gelişmiş ülkeler ticaretin önündeki engelleri yeniden azaltmaya başlamışlardır (Vernon, 1982:483-484).

Türkiye, İspanya, Hindistan, Meksika ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelerin 1980’li yıllar itibari ile liberal ekonomiye geçmeleri, Doğu Avrupa blokunun Sovyet Rusya’nın dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmaları, AB’nin genişlemeye başlaması ve GATT’ın 1994 yılındaki Uruguay görüşmelerinde aldığı kararlar neticesinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin liberal politikaları ticaretin daha fazla serbestleşmesini sağlamışlardır. Böylece gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ticaret giderek artmaya başlamıştır.

Dolayısıyla 1980’li yıllardan sonra 1990’lı yıllarda da ticarete korumacı politikalar geri planda kalmıştır (Milner, 1999:91-92). 2000 yılı sonrası dönemde ise küresel ticarete serbestlik devam etmiştir. Teknolojik gelişmeler ve ağırlıklı liberal politika uygulamaları sayesinde, tarifeler ve ticaretin önündeki diğer engeller de azalmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde, dünyada 1980-2007 arasında ticaret, refah ve gelir artışı, sermaye hareketliliği ve ekonomik büyüme alanlarında altın çağ yaşanmıştır⁵⁰.

Fakat bu yeni ve kontrolsüz liberalleşme anlayışı, eşitsiz ve adil olmayan kazançlara yol açmıştır. Birçok ülkede kronikleşen makroekonomik sorunlar meydana gelmiştir. Ülkeler arasında artan bağımlılık, nihayetinde küresel bir kriz olan 2008 Krizi’ni

⁵⁰ Literatüre “Neoliberal” dönem olarak giren bu dönemde Neoklasik İktisat ile neoliberal süreç adeta içselleşmiştir. Bu iki anlayış arasında bazı farklılıklar olsa da, Neoklasik Teori, küresel serbestliğin sağlanmasında ve liberalleşmenin gelişmekte olan ülkelere doğru kaymasında oldukça etkili olmuştur. Neoliberalizm, ekonomi politiği olarak planlı ekonomi ve komünist rejimleri heef almaktadır. Çünkü, serbest ticaretin önündeki engeller ve kamu gücü, neoliberal politikaların özüne terstir. Neoliberalizm teriminin ilk kez ortaya atıldığı 1950’li yıllarda Keynezyen İktisat’ın etkili para ve maliye politikaları nedeniyle neoliberal politikalar olgunlaşma sürecini beklemiştir. Keynezyen İktisat’ın sosyal refah ve düzenlenmiş piyasa ekonomisi anlayışı neoliberalizme oldukça ters bir anlayışı ifade etmektedir. Bu nedenle ancak 1970’li yıllardan sonra Keynezyen İktisat’ın güç kaybetmesi ile oluşan fırsattan faydalanarak bu teoriye ağır eleştiriler getirmeye başlanmıştır (Insel, 2004:7-10). Bu yeni liberalleşme algısı sadece ticareti değil, sermaye ve finansal serbestleşmeyi, özelleştirmeyi, kamu kesiminin öneminin azaltılmasını, özel sektörün piyasadaki etkisini artırmayı ve kamu harcamalarını azaltmayı ön görmektedir. Bu yönüyle aslında neoliberaliz, sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan “bırakınız geçsinler” anlayışına yeniden dönüşü ifade etmektedir (Eğilmez, 2016).

tetiklemiştir. Krizin ardından neoliberal politikaların amacından uzaklaştığı ve vaad ettiği sonuçlar yerine ülkelere kriz sunduğu yönünde ağır eleştirilere maruz kalmıştır.

2008 Krizi sonrasında gelişmiş ülkelerin çoğu tarife dışı önlemlere tekrar başvurmaya başlamışlardır. Her ne kadar gümrük tarifeleri azalmış olsa da, hem tarife indirim hızı yavaşlamış hem de yeni korumacı önlemler yükselmeye başlamıştır. Artan korumacılık ise ticarettten ekonomiye, gelir artışından sermaye hareketliliğine kadar birçok ekonomik faaliyetin hız kaybetmesine neden olmuştur (Wallen ve Wiberg, 2018:23-24).

2010 yılından sonra başlayan kur savaşları, Avrupa'daki borç kriz, BREXIT süreci, alternatif koruma uygulamaları, siyasi ve askeri mücadeleler ve tarife savaşları nedeniyle, 1980'den beri desteklenen serbest ticaret yerini kademeli korumacılığa bırakmıştır. 2008 sonrası hız kazanan korumacılık 2018'de D.Trump tarifeleri ile ticaret savaşına dönüşmüş ve 2020 yılında koronavirüs salgını nedeniyle sağlık ve temel gıda ürünlerini kapsayan yeni alanlara kaymıştır.

Tablo 1.3. Küresel Ticarete Hakim Olan Politikalar ve Sonuçları

Dönemler	Küresel Ticarete Hakim Olan Politikalar	Sonuç
1500-1776	Korumacı Uygulamalar	Merkantilist ve sömürgecilik dönemi, ekonomik milliyetçilik, korumacılık
1776- 1875	Korumacılık Uygulamaları ve SerbestTicaret geçiş aşaması	Öncesinde Fizyokratlar, sonrasında Adam Smith ile başlayan korumacılığa karşı tepkiler ve serbestleşme düşüncesi
1875-1914	Serbest Ticaret Uygulamaları	Altın para çağı dönemi ve ticari liberalleşme-dış ticarete ilk genişleme dönemi
1914-1944	Korumacılık Uygulamaları	Savaş dönemi, durgunluk, depresyon, daralma dönemi
1944-1970	Serbest Ticaret Uygulamaları	Kurumsal kapitalizm dönemi, ticari liberalleşme, dış ticarete genişleme dönemi
1970-1980	Yeni Korumacılık Uygulamaları	OPEC krizi, stagflasyon, daralma dönemi
1980-2000	Serbest Ticaret Uygulamaları	Neoliberal politikalar, çok uluslu şirketler, ticari liberalleşme, rekabet, tarife dışı araçlar, finansal Küreselleşme
2008-2018	Yeni Korumacılık Politikalar	Finansal kriz ve kur savaşları dönemi, yeni merkantilist/yeni korumacılık dönemi
2018-	Geleneksek ve Yeni korumacılık Politikaları	Ticaret savaşları dönemi, ekonomik milliyetçilik, yeni merkantilist/yeni korumacılık. Koronavirüs döneminde sağlık ve temel gıda ürünlerine yönelik katı korumacılık ve aşırı milliyetçiliği.

Kaynak: Yılmaz ve Divani, 2018, s. 16, ve Ünay ve Dilek, 2018 s.17. Not: Koronavirüse yönelik bilgilerle tablo güncellenmiştir.

Tablo 1.3.'te Merkantilizm İktisat'tan günümüze kadar hakim olan ticaret politikaları ve bu politikaların sonuçları verilmiştir. Ülkeler içerisinde buldukları siyasi, ekonomik ve sosyal olaylardan çok fazla etkilenmişlerdir. Bu durum ticarete uygulanan politikalara da

yansımıştır. Savaşların, belirsizliklerin ve küresel risklerin arttığı dönemlerde ticarete korumacı politikalar da artmıştır. Fakat risklerin azaldığı dönemlerde serbest ticaret ağırlık kazanmıştır.

Ayrıca, 2020 yılına damga vuran ve 1945 yılından beri en büyük sağlık ve ekonomi krizi haline gelen koronavirüs salgınında dünya genelinde korumacı politikalar daha da yaygınlaşmıştır. Özellikle sağlık ürünleri ve temel gıdaların ihracatı kontrol altına alınarak yerli talep öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Salgının daha kontrollü bir aşamaya geçtiği dönem itibariyle ticaret artmaya başlamıştır. Fakat salgının bitmesi için Avrupa ve ABD’de üretilen aşuların %80’inin üreten ve diğer gelişmiş ülkelerce şimdiden satın alınması aşırı milliyetçiliğine yol açarken, korumacı politikalar bu sayede daha da güç kazanmıştır.

1.4. Küreselleşme, Ekonomik Bütünleşmeler ve GATT/DTÖ

Dünyada ekonomik, siyasi ve ticari düzen sürekli değişim içerisinde. Küreselleşme ve küreselleşmenin hızlandığı ekonomik bütünleşmeler ticaretin serbestleşmesine ve görünen engellerin azalmasına neden olmuştur. Ülkelerin arasındaki mevcut sınırların fiziki olarak var olmasına karşın, ticaretin ve sermayenin önündeki engeller azalmaya devam etmektedir. Bu durum ise ülkelerde ekonomik, sosyal, politik ve kültürel problemlerin doğmasına yol açmıştır. Çünkü bütün ekonomilerin uluslararası sisteme açık hale gelmesi, birçok ülkede kırılğan bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Serbest ticaretle birlikte küresel ticaretin, sermayenin ve üretimin merkezi sürekli el değiştirmektedir. 20.YY’dan önce Avrupa sermayenin ve ticaretin başkenti iken, 20.YY ile beraber ABD’nin ve Japonya’nın küresel ticarete dahil olması ile hegemonik güç İngiltere’den ABD’ye geçmiştir. 21.YY’a girerken gelişmiş ülkelerin sermayesi ve üretimi özellikle Asya ülkeleri gibi gelişmekte olan bölgelere kaymaya başlamıştır. Ekonomik ve ticari faaliyetlerin yer değiştirmesi ise yıkıcı rekabete neden olurken, uzun dönemde askeri savaşlara da yol açmıştır. Örneğin Almanya, İtalya ve ABD gibi ülkelerin sanayileşmesi ile birlikte ticari faaliyetler artmış ve nihayetinde iki büyük dünya savaşı meydana gelmiştir. İngiltere’nin yerini ABD’nin alması ile ABD’nin Asya ve Orta Doğu’daki, temelde ekonomiye dayanan askeri ve siyasi politikaları artmaya başlamıştır. 21.YY’da ise Çin’in ekonomi ve ticarete merkez haline gelmeye başlaması ile ABD, AB ve Çin arasında siyasi ve ekonomik çatışmalar hız kazanmıştır.

Böylece 19.YY'dan itibaren günümüze kadar hem serbest ticaret desteklenmiş, hem de serbest ticaretin yol açtığı kırılmalıkların etkisini azaltmak için çeşitli korumacı politikalar desteklenmiştir. Bu gelişmeler şu soruları gündeme getirmiştir; küreselleşme ve GATT/DTÖ'nün anayasasını oluşturduğu serbest ticaret ve ekonomik entegrasyonlar teoride yer aldığı gibi sadece küresel ekonominin serbestleştirilmesini mi sağlamaktadırlar?, yoksa aynı zamanda korumacılığı mı desteklemektedirler? Eğer teoride olduğu gibi bu gelişmeler ticaretin serbestleşmesine neden oluyorsa, o halde dünyada neden korumacılık ve ticaret/kur savaşları ve hatta bunların sonucu olarak askeri savaşlar devam etmektedir? Veya neden bir dönem ticarete serbestlik ağırlık kazanırken, diğer dönemler korumacı politikalar ağırlık kazanmıştır? DTÖ bu konuda yetersiz mi kalmıştır⁵¹? Bu sorulara yönelik araştırmalar, 1950'li yıllardan sonra ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla yapılan çabaların 21.YY'da yetersiz kaldığını göstermektedir. Korumacılık, küreselleşme ve GATT ile beraber farklı bir formatla tekrar yükselmektedir. O halde küresel ekonomiye katkısı sürekli artan ticaret, gelecekte yine benzer süreçlerden geçmeye devam edebilir. Küreselleşme, serbest ticaret ve bölgesel entegrasyonların korumacılığa etkisi aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Küreselleşme, sermaye, emek ve bilgi gibi unsurların önündeki engellerin kaldırılması ve dünyanın tek bir entegre sistem içerisine dahil olması şeklinde tanımlanır (Kelly, 2012:2). Denizcilikteki gelişmelerle başlayan küreselleşme süreci, sanayileşme ile ileri bir boyuta ulaşmıştır. 1950'li yıllardan sonra ise üretim, tüketim, ticaret, teknoloji, iletişim ve diğer alanlardaki gelişim ve değişimler sayesinde büyük ölçüde dünya küresel bir olgu haline gelmiştir⁵².

Böylece ticaret, sermaye ve finans sayesinde ülkeler arasındaki ilişki ve bağımlılık güçlenmiştir. Yüzyıllardır süren küreselleşmenin geldiği nokta itibari ile, politik değişimler, teknolojik yenilikler ve ekonomi politikaları küreselleşmenin ana hatları haline gelmiştir. Ticaretin ve sermayenin önündeki engellerin azaltılması yatırım ve uluslararası serbestleşme ile sağlanmıştır. Bölgeler arası entegrasyon, işbirliği ve ticari anlaşmalar politik değişimlerle olmuştur. (Dzaleva ve Lazaroski, 2011:2).

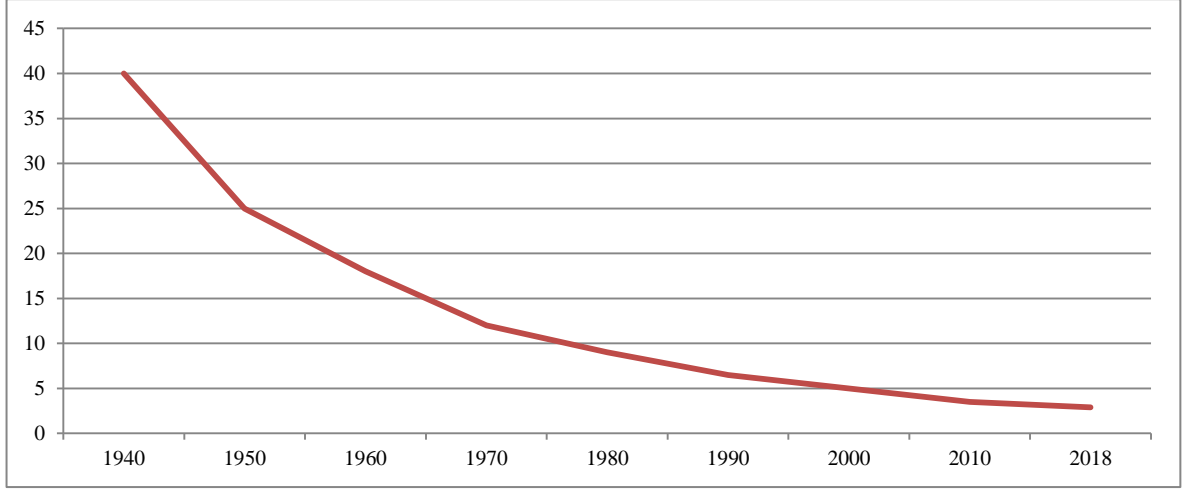
⁵¹ 2008 Krizi'nin ardından bu tür sorular ve eleştiriler daha fazla artmıştır. Avrupa genelinde iktisadi milliyetçilik, ulusal politika anlayışı ve aşırı sağ fikirler özellikle entegrasyon ve küreselleşme karşıtı bir formatta yükselmeye başlamıştır. G20 ülkelerinde, krizin yol açtığı ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlara karşı neoklasik iktisat ve liberal ticareti sorgulanmaya başlanmıştır. DTÖ, artan korumacı ve serbest ticaret karşıtı fikirlere karşı 1929 Buhranı'nın sonuçlarını örnek göstererek G20 ülkelerini sık sık uyarmıştır.

⁵² Küreselleşmenin ekonomik kısmı "Ekonomik Küreselleşme" olarak ifade edilir. Ekonomik küreselleşme ise, mal ve hizmet ticaretinin, sermaye ve yatırımların, teknoloji transferinin sınır ötesine geçmesinin bir sonucu olarak ülkeler arasında artan bağımlılığı ifade etmektedir (Shangquan, 2000:1-2).

Küreselleşme geldiği aşama itibari ile ekonomik ve ticari aktivitelerin artmasına ve ülkeler arası ticari engellerin azaltılmasına katkı sağlamıştır. Bütün bunların yanı sıra küreselleşmenin ilk aşaması olan denizcilikteki gelişmelerle beraber, ülkeler yerel piyasalara açık bir pazar haline gelirken, diğer taraftan da açık bir hedef haline gelmiştir. Birçok ülke açısından ortaya çıkan bu tür sorunlar ve engeller, ülkeleri korumacılığa yöneltmiştir (Pandey, 2017).

Günümüz dünyasında gelişmiş ülkelerdeki firmalar, işçiler, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki firma veya çalışanlarla rekabet edemez hale gelmiştir. Daha düşük ücretli bölgelerde üretim ve istihdam artarken, maliyelerin yüksek olduğu ülkelerde firmalar uluslararası rekabette avantaj kaybetmeye başlamışlardır. Böylece birçok ülkede işçilerin gelirleri azalma sürecine girmiştir (BCcampus, 2016). Çünkü ülkeler arası ekonomik sistemin aktif ve değişime açık bir süreç olması, üretimin ve emeğin yer değiştirmesine neden olmaktadır. Bu yeni değişim sürecine adapte olamayan ülkelerde ekonomik ve siyasi sorunlar öne çıkarken, dış ticaretteki katı kuralların ortadan kalkmasını engellemektedir. Korumacılık bu nedenle yeni yüzyılda küreselleşmenin dezavantajlarına karşı etkili bir politik araç olarak etkisini sürdürmektedir.

GATT, 1948 yılında ABD öncülüğünde gelişmiş ülkelerle beraber serbest ticaret sistemine dayanan ve dünya ticaretinin temellerini belirleyen bir sistem olarak kurulmuştur. Merkantilizm politikaların ortadan kaldırılması, yaşam standartlarının yükseltilmesi, tam istihdam, sürdürülebilir büyüme ve üretim artışına yönelik amaç ve hedefler GATT'ın kurulmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla ticaretin önündeki engellerin kaldırılması GATT'ın en temel hedefi olmuştur (Kulesa, 1992:165-166). GATT, ilk olarak yasakların, kotaların ve ortalama gümrük tarifelerinin indirilmesi hedefini başarılı bir şekilde uygulamış ve böylece küresel tarife oranları %40'lardan %5'in altına gerilemiştir.

Kaynak: WTO, 2020 ve Gould ve Gruben, 1994: 29'daki verilerle oluşturulmuştur.

Şekil 1.2. Küresel Ticarete Ortalama Gümrük Tarife Oranları (%)

Şekil 1.2'de ortalama gümrük tarifelerinin değişimi gösterilmiştir. Buna göre GATT kurulmadan önce, İkinci Dünya Savaşı döneminde %40'lara kadar çıkmış olan gümrük tarifeleri 1950 yılında yaklaşık %25'e gerilemiştir. Savaştan sonra ticaretin artması, ABD ve Avrupa ülkelerinin üretimlerinin artması ve GATT'ın serbest ticaretteki etkinliği sayesinde gümrük tarifeleri azalmaya devam etmiştir. 1980'li yıllar itibari ile gelişmekte olan ülkelerin liberalleşme politikaları ile süreç daha da hızlanmış ve 1990 yılında %10'un altına inmiştir. 1995'de GATT'ın yerine DTÖ kurulmuş ve ardından tüm dünyada liberal politikaların hızlanması ile gümrük tarifeleri 2000 yılından sonra %5'in altına kadar gerilemiştir. 2008 Krizi'nin ardından ise gümrük tarifelerindeki indirimler büyük oranda durmuştur.

GATT/DTÖ'nün çabalarının tarifeler üzerinde etkili olmasına karşın, 1970'li yıllardan sonra GATT, tarife dışı engellerin ticaret literatüre girmesini engelleyememiştir. Yeni korumacılık yöntemleri ülkelerin kendilerini serbest ticaretin yol açtığı temel sorunlardan korumak için başvurdukları bir alan haline gelmiştir. Kotalar ve tarifeler azalırken, sübvansiyonlar, telafi edici vergiler, anti-damping önlemleri, standartlar ve ikili anlaşmalar artmaya başlamıştır. Bu süreç ise liberalleşme çabaları ile ulusal çıkarların korunması arasında yeni bir mücadele kapısını aralamıştır (Soopramanien, 2000:89-90). Bu yeni mücadele döneminin başlamasında, 1980'lerden sonra gelişmekte olan ülkelerin liberalleşme politikalarının sonucu olarak, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika (BRICS) gibi ülkelerin küresel ekonomi ve ticaretten aldıkları paylarının artması etkili olmuştur.

Ayrıca, küresel ticarete neoliberal politikaların gelişiminde 2008 Krizi ile bir aksama dönemi başlamıştır. Çünkü kriz, küresel ticaret politikalarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu değişimle beraber gelişmekte olan ülkeler serbest ticareti desteklemeye devam ederken, gelişmiş ülkeler DTÖ'nün yeni korumacılık uygulama şartlarını öne sürerek korumacı politikaları artırmaya devam etmişlerdir. Gelişmiş ülkelerin aldığı bu korumacı politikaların sonucu olarak gelişmekte olan ülkelerin de bu alanlara yönelmesi, 2008 sonrasında kur savaşlarına, etkili korumacılık anlayışına ve ticaret savaşlarına neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler, DTÖ'nün dünya ticaretini serbestleştirme çabalarına ve sürdürülebilir ticaret anlayışına ters uygulamalardır. DTÖ'nün ticaret ve kur savaşlarını önlemede yetersiz kalması, kurumun etkisine yönelik eleştirileri de artırmıştır. Böylece kurumun 21.YY ticaret sisteminde etkili olamadığını ve köklü bir değişime ihtiyaç duyduğunu gösteren önemli ibareler vardır.

Serbest ticaretin bir sonucu olarak, 1950'li yıllar itibariyle kurulan ve günümüzde farklı yoğunluklarda etkinliğini arttıran bir diğer konu da iktisadi bütünleşmelerdir. Bölgesel ticaret anlaşmaları ilk Jacob Viner tarafından ortaya atıldıktan sonra farklı şekillerde gelişimini sürdürmüştür. Zaman içerisinde, ekonomik entegrasyonun bütün özelliklerini barındıran AB gibi farklı düzeylerde bölgesel anlaşmalar ve gümrük birlikleri uygulanmıştır (Kar, 2017:167).

Ekonomik entegrasyonun ticareti desteklediği ve liberal politikaları güçlendirdiği bilinmektedir. Fakat GATT/DTÖ'nün küresel ticareti serbestleştirme politikaları özellikle tarifeli korumalar konusunda etkisini göstermesine ve ticaretin giderek serbestleştirilmesine karşın, ekonomik bütünleşmeler de giderek artmaktadır. Her ülke taviz elde etmek amacıyla, ikili veya çoklu formatta ve belirli aşamalarda, üçüncü ülkeleri dışarıda bırakacak şekilde ticari ve iktisadi birlik kurma yoluna gitmişlerdir. DTÖ'nün küresel ve tek taraflı serbest ticaret hedefleriyle çelişen bu gelişmelerin sebebi, aşırı serbest ticaretin getirdiği dezavantajları ortadan kaldırmak ve ikili ticaret yaparak üçüncü ülkelere yönelik ticaret saptırıcı etkinin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Bu gelişmeler iktisadi bütünleşmelerin bölgesel serbest ticareti desteklemesine karşın, bölge dışına karşı bir koruma aracı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Özellikle, bölge içerisinde ticaret yaratıcı etkisi, bölge dışına ise ticaret saptırıcı etkisi açısından gümrük birliklerinin ileri bir koruma politikası olduğu anlaşılmaktadır (Marinov, 2015:28).

Kar'a (2017) göre, yukarıda ifade edilen açıklamalara paralel olarak, ekonomik entegrasyonların aslında ülkeler açısından koruma unsurudur. Avrupa Birliği, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) gibi bölgesel ekonomik entegrasyonlar sayesinde gelişmiş ülkeler arasında serbest ticaret desteklenmeye devam etmektedir. Fakat birliklere dahil olmayan ülkelerin bu bölgelerle olan ticaretlerinin önemli bir kısmında kayıplar yaşanmaktadır. Bütün bunların neticesinde her ne kadar ekonomik entegrasyonlar serbest ticareti desteklese de, özellikle gümrük birlikleri nezdinde ekonomik entegrasyonların aynı zamanda bir koruma unsuru olduğu ortadadır (Viner, 1950:41-49)⁵³.

1.5. Küresel Ticarete Korumacılığın Maliyeti

Korumacılık veya serbest ticaretin etkileri ülkelerin ekonomik yapılarına göre farklılık göstermektedir. Dış ticaret açığı veren veya sürdürülebilir büyümeyi sağlayamayan ülkeler açısından korumacılık daha avantajlı olabilir. Küresel piyasalara hakim olan ülkelerde, dış ticaret aynı zamanda fazla veriyorsa serbest ticaret avantajlıdır. Dolayısıyla korumacılık mı, serbest ticaret mi sorusunun cevabı ülkenin yapısal özelliklerine bağlıdır.

Küresel çıkarlar ise serbest ticareti öne çıkarabilir, fakat hiçbir ülke ulusal çıkarlarını küresel çıkarlara feda etmez. Bu nedenle ülkeler korumacılığın maliyeti azaldıkça veya serbest ticaretin maliyeti arttıkça korumacı politikaları tercih etmektedirler. Buradaki maliyet ya da getiri hesaplamaları sadece maddi bir duruma ve cari rakamlara dayanmamaktadır. Maddi hesaplamaların yanı sıra, ulusalcılık, milliyetçilik, sosyal yapı, çevre, sağlık, seçim, siyaset, stratejik avantaj ve konum, hassas sektörler ve gelecek kaygısı gibi birçok nedene dayanmaktadır.

Korumacılığın kısa ve uzun dönemde uygulayan ülke için bir maliyeti vardır. Korumacı politikalar, hem ulusal hem de küresel ticaretin sekteye uğramasına neden olur. Klasik İktisatçı'lardan Frederic Bastiat'a atfedilen şu cümle önemlidir; "malların sınırdan geçmesine izin verilmediğinde askerler girer". Ona göre serbest ticaretin önündeki engeller ülkeleri savaşın eşiğine getirebilir. Aslında 20.YY'da dünyanın yaşadığı savaşlar ve siyasi mücadeleler bu düşünceyi desteklemektedir. Fakat korumacılık sadece gelişmemiş ülkelerin

⁵³ J. Viner, ekonomik entegrasyonun ve gümrük birliklerinin etkileri konusunda uluslararası iktisata önemli katkılar yapmıştır. Gümrük birliklerinin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerini uluslararası iktisata kazandırmıştır. J. Viner, gümrük birliklerinin ticaret saptırıcı etkisi kavramı ile entegrasyonlarla ticari korumacılık arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir.

değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de başvurduğu bir yöntemdir. Sonuç olarak korumacılık kısa ve uzun dönemde birçok maliyete yol açabilir, bunlardan bazıları şöyledir;

Küresel ihracat ve ithalatın azalması: Tarife, kota, anti-damping önlemleri gibi çeşitli yöntemlerle uygulanan politikalar ticaretin kısıtlanmasına neden olur ve bu sayede ticari aktiviteler ülke içerisinde kalmaktadır (Fouda, 2012:351). Bir ülke kendi ithalatına engel koyduğunda sadece ithalatı azalmayabilir, karşı ülkenin de bir misilleme yapması ile yerli ülkenin yaptığı ihracat da azalabilir. Böylece küresel ticaret sekteye uğrar ve ihracat ve ithalattaki büyüme azalır.

Yüksek enflasyon ve tüketici tercihinde azalma: İthalatın engellenmesi ucuz girdi imkanını azaltacağı için ülke içerisinde enflasyonun yükselmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda, tüketicilerin dünyanın farklı yerlerinde üretilen ürünlerin tüketimini azaltarak, tüketiciler için seçim şansını daraltmaktadır (Guarino, 2018). Eğer korumacılık tüm dünyaya yayılır ise üretim ve ticaretin azalmasından dolayı dünya genelinde yaygın ve kronik bir enflasyon sorunu ortaya çıkar⁵⁴.

GSYH'nin azalması, yoksulluğun artması: Serbest ticaret uzun yıllardır ülke ekonomilerinin büyümesine ve yoksulluğun dünya genelinde azalmasına katkı sağlamıştır. Oysa korumacı politikalar, ihracatın ve ithalatın önünde bir engel olduğu için gelecek dönemlerde üretimin ve ekonomik büyümenin zayıflamasına neden olmaktadır. Ayrıca uzun dönemde kişi başı gelirin, verimliliğin ve üretkenliğin azalması ile toparlanması güç bir sürece yol açmaktadır (European Central Bank, 2018).

Kur savaşları: Dış ticarete koruma aracı olan kur ayarlamaları neticesinde küresel bir krizin ve savaşın başlamasına neden olabilmektedir. Ülkeler, özellikle ihracat alanında dış pazarlarda rekabet şansı elde edebilmek ve ithalatı azaltmak amacıyla para politikasını devreye sokarak, ulusal paralarının değerini belirlemeye çalışabilmektedirler. Bu uygulamalar küresel bir politika haline geldiğinde ise kur savaşları kaçınılmaz olur. Her ülke kendi dış ticaretini dengelemek için bu yönteme başvurduğunda ise dünya genelinde korumacı politikalar yükselmektedir. Bunun sonucunda ticaret, yatırımlar ve ekonomik büyüme yavaşlar, küresel riskler artabilir (DNB, 2011).

⁵⁴ Serbest ticaretin 1980'lerden sonra özellikle gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun düşmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Enflasyonun düşmesi ise iki şekilde olmuştur. Birincisi, üretimi yetersiz olan ülkelerde tarife oranları düştükçe ithalat ucuzlamış ve üretim fiyatları düşmüştür. İkincisi ise, hammadde ve ara girdi ürünlerinin düşük gümrüklerle temin edilmesi sayesinde, küresel üretim ve tedarik zincirinde bolluk dönemi başlamıştır.

Ticaret savaşları: Yükselen gümrük duvarları, kotalar, koruma araçları, siyasi sorunlar ülkeler arasında karşılıklı ticari restleşmelere neden olmaktadır. Misilleme hamleleri neticesinde bir ülkenin kendi lehine uygulamaya başladığı ticaret politikası geniş bir alana yayılarak ticaret savaşlarının başlamasına neden olmaktadır (Aytekin ve Uçan, 2018:854-855). Ticaret savaşları ise hem küçük ülkeleri hem de büyük ülkeleri etkileyebilmektedir.

Ekonomik ve ticari belirsizlik: Dış ticarete müdahale politikaları küresel ölçekte arttığında, üretim, yatırım ve ticaret yapan firmaların beklentilerini olumsuz yönde etkiler. Dolayısıyla ekonomik ve ticarete belirsizliğin artması birçok firmanın iflası ve yüksek bir işsizlik ile sonuçlanır.

Politik çekişmeler ve askeri savaşlar⁵⁵: Ülkelerin birbirlerini ekonomik ve ticari açıdan yıldırma çabaları, siyasi temelli sorunların patlak vermesine neden olabilir. Yabancı vatandaşların mallarına el koyma, vatandaşlıktan çıkartma, yatırımları dondurma, karşı ülkeyi ekonomik olarak dar boğaza sokma, ticareti tamamen engelleme gibi birçok unsuru da içerisinde barındıran ve korumacılığın oldukça radikal bir boyutunu ifade eden bu durum sonuçta askeri bir savaşın başlamasına neden olabilir.

Küresel sermaye hareketliliğinde yavaşlama: Ülkeler arasındaki ticari restleşmeler neticesinde siyasi sorunlar da artar. Güven ortamının azaldığı böyle dönemlerde sermaye hareketliliği azalır. Özellikle gelişmekte olan birçok ülkede bu durum kurların kontrolden çıkmasına neden olabileceği gibi, yeni yatırımların gelmesi de güçleşir. Böylece ekonomiler küçülür, işsizlik artar.

Diğer makro ve mikro temelli sorunlar: Her ne kadar korumacı politikalar ülkelerin iç piyasada bazı avantajlar elde etmelerine sebep olsa da, süreç ticaret ve kur savaşları gibi küresel bir korumacılığa döndüğünde, bütün ülkelerin iç dengelerinde çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Borsa, taşımacılık sektörü, ulaşım, bankacılık sektörü, altın, döviz, kurlar, temel ihtiyaçlar, üretim, tüketim, istihdam, yatırım gibi çeşitli alanlarda kazanılmış olan birçok fırsat kaybedilebilir ve süreç ülkelerin iflasına kadar gidebilir.

⁵⁵ Serbest ticaretin en önemli savunucusu olan ve korumacı politikaların önemli karşıtlarından biri olan A. Smith, beklenenin tersine, serbest ticaretin savaşlara yol açabileceği konusunda da uyarılarda bulunmuştur. Ticaretin artması bir yandan savaşa dahil olmanın ekonomik maliyetini azaltırken, diğer yandan daha fazla ticaret yapmak isteyen ülkelerin savaş isteğinin artmasına yol açabilir. Dolayısıyla A. Smith, serbest ticaretin aslında barışı garanti etmediğini ifade etmiştir (Paganelli ve Schumacher, 2019:785-787). A. Smith bu endişesinde, 19.YY'ın sonlarına doğru haklı çıkmıştır. Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkeler sanayileşme süreçlerini tamamlayarak, küresel ticaretten aldıkları paylarını artırmak amacıyla savaş yolunu tercih etmişlerdir. Bu gelişmelerin ışığında iki büyük dünya warı meydana gelmiştir. Ayrıca A.Smith'in endişeleri doğrultusunda, 19 ve 20.yy'lar arasında küresel ticaret artmasına paralel olarak sömürgecilik ve emperyalist mücadeleler de artmıştır.

1.6. Ticaret ve Kur Savaşlarının Teorik Alt Yapısı

Korumacılığın küresel düzleme yayıldığı ve gelebileceği en radikal noktalardan olan ticaret ve kur savaşları, ticaretin seyri ve geleceği açısından büyük öneme sahiptir. Ticareti kısıtlayan görünmez ve görünen sebepler arttıkça, bu sürece dahil olmak zorunda kalan ülke sayısı da giderek yükselmektedir. Gönüllü olarak korumacılığa yönelen ülkelerin süreci uzatması nedeniyle, korumacılığa gönülsüz bir yaklaşım sergileyen ülkeler, ulusal çıkarlarını korumak ve daha fazla taviz vermemek amacıyla sürece entegre olmaktadır. Sonuç olarak, kısmi başlayan korumacı önlemler genele yayıldığında bu durum bir savaş haline gelir. Böylece dünya genelinde üretim zincirinde aksamalar oluşur, kurlar, yatırım, üretim, sermaye hareketliliği, beklentiler ve ekonomik güven gibi temel alanlarda birçok probleme yol açmaktadır.

Bu savaşın kazananı kimdir diye sorulursa; serbest ticarete iyimser bakanlara göre ticaret savaşları sıfır toplamı bir oyundur. Eğer süreç uzarsa negatif küresel bir sonuca neden olmaktadır. Ticaret savaşlarından çevre ülkelerin olumsuz etkilenmesi de muhtemeldir. Çünkü yaygın bir sorun haline gelen ticari çekişmeler, küresel ekonomide ekonomik ve ticari belirsizliğin artmasına neden olur. Bazı ülkeler, fırsattan istifade ederek iki veya daha fazla ülke arasında daralan ticari pazarlara girse bile, bu süreç kısa sürer ve uzun dönemde firmalar ve sermaye sahipleri yatırımlarını azaltırlar (Thoms, 2019). D

Richardo, A. Smith gibi iktisatçılar mutlak ve mukayeseli üstünlük sayesinde serbest ticaretin her ülkede refah artırıcı etkisi olduğunu iddia etmişlerdir. İktisadi kalkınmada en etkili yolun karşılıklı serbest ticaret olduğunu savunmuşlardır. Oysa merkantilist iktisatçılar gibi ulus ve milliyetçi hedefleri öne çıkartan korumacılık taraftarlarına göre, korumacı politika uygulayan ülke uzun dönemde kazançlı çıkmaktadır. Farklı görüşler ve fikirlere rağmen dünyanın geçmişinde ticaret ve kur savaşları birçok kez yaşanmış ve küresel ticaret sekteye uğramıştır. Savaşı başlatan ülkeler de hedef ülkeler de süreçten olumsuz yönde etkilenmesine karşın, 21.YY'da bu tür politik ve ekonomik çekişmeler yenilenerek gündemini korumaya devam etmektedir.

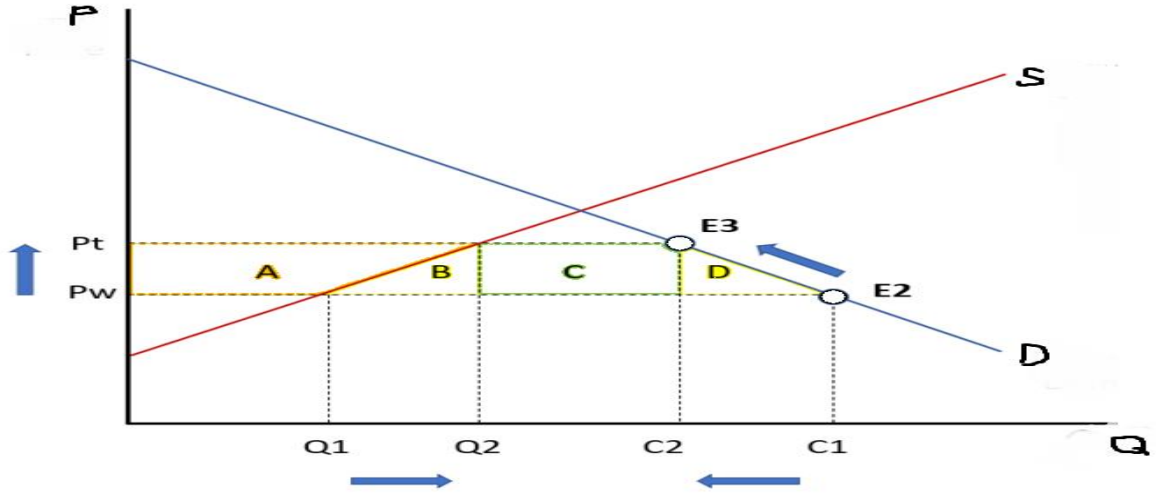
1.6.1. Ticaret Savaşları

Bir ülke, iç piyasayı korumak veya karşı ülkelere ticari tavizler elde etmek amacıyla, tarife, kota gibi geleneksel yöntemlerle veya standartlar, kur ayarlamaları gibi modern yöntemlerle dış ticaret üzerine ekstra önlemler koyar. İkinci ülke bu önlemlere karşı korumacı politikalar uygularsa ticaret savaşları başlamış sayılır. Yeni radikal ithalat önlemlerine başvuran devletin amacı, yerli üretimi desteklemek veya istihdam yaratmak olsa da, uzun dönemde karşı ülkenin de misilleme yapması ile ticaret savaşları genişlemeye başlar ve korumacı ülkenin bu amaca ulaşması oldukça zorlaşır (Khan, 2019:934).

İki veya daha fazla ülkenin birbirlerinin ticaretine yön verme mücadelesi başladığında kısa dönemli ekonomik avantajlar ortaya çıkabilir. Fakat artan ekonomik ve siyasi gerilim nedeniyle uluslararası ekonomi olumsuz yönde etkilenebilir. Genelde dış ticaret açığı veren ülkeler tarafından başlatılan ticaret savaşları⁵⁶, ithalatın maliyetini artırmaya yönelik bir hedef politika olarak kullanılmaktadır. Çünkü iç piyasada arz ve talebin denkleşmemesi ithalatı kolaylaştırırken, bu durum yerli üretim piyasasının hem rekabet gücünü kırmakta hem de yurt dışına doğru bir gelir transferine yol açmaktadır (Havránková ve Dvorský, 2019:1-2). Ticaret savaşları ileri bir boyuta ulaştığında ise, ithalatçı ülke çok radikal bir karar alarak kendi ihracatını engellemeye yönelik tedbirler de alabilir. Eğer ki büyük ülke dünya piyasasında silah sanayi, teknoloji, sağlık ve tarım sektörü gibi alanlarda monopol güce sahipse, karşı ülkenin iç piyasasındaki dengeleri bozmak için, o ülkeye yapılan ihracatı da zorlaştırabilir ve politik bir savaşın içerisine girebilir.

Dış ticarete tek taraflı korumacılığın temelde iki etkisi vardır. Bunlardan ilki ithalatın daha pahalı yapılması ve iç piyasada yol açacağı etkilerdir. Bir diğeri ise korumacılığın nominal kurlara olan etkisidir. İthalat azaldığında, ithalatı finanse etmek için gerekli olan ihracat ihtiyacı azalmış olur. Yani ihracatın ithalatı karşılama oranı artmış olur. İki taraflı tarife artışları ise ticaret savaşlarına neden olacağı için küresel bir üretim ve tüketim kaybına yol açmaktadır (Lechthaler ve Mileva, 2018:22). Tarife ve kota artışları aynı zamanda doğrudan yerli ülkenin dış ticaretinde daralmaya yol açar. İç piyasada ise fiyatların artışı ve tüketici talebinin düşmesi ile sonuçlanır. İthalatçı ülkede varsa dış ticaret açığının kapanmasına veya dış ticarete fazla oluşmasına neden olur.

⁵⁶ Her dış ticaret açığı veren ülkenin uyguladığı ticaret politikaları ticaret ve kur savaşlarına yol açmamaktadır. Uygulanan politikaların küresel bazda etkili olabilmesi genel olarak ekonomilerin küresel etkisine ve büyüklüğüne bağlıdır. Dolayısıyla, ekonomik ve siyasal etkisi fazla olan ülkelerin politikaları ticaret ve kur savaşları konularında oldukça etkilidir.

Kaynak: Krugman ve Wells, 2005.

Şekil 1.3. Tarife ve Kotaların Ekonomik Etkileri

Şekil 1.3'te tarifelerin ithalatçı ülkedeki etkileri gösterilmiştir. İthalatçı ülke P_w dünya fiyatında iç piyasa talebini karşılamak amacıyla Q_1 - C_1 arası kadar ithalat yaparken, ithalat üzerine P_t - P_w kadar ek ithalat tarifesi uyguladığında, malın fiyatları yükselerek P_t düzeyine kadar çıkar. Tüketiciler ise bu yüksek fiyattan daha az mal tüketmeyi talep eder ve $(C_2-C_1)+(Q_1-Q_2)$ kadar ithalattan vaz geçmiş olurlar. Yerli üretici ise daha önce 0 - Q_1 kadar mal üretirken, yeni fiyattan 0 - Q_2 kadar mal üretmeye başlar. Ayrıca P_w - P_t kadar alan devletin kasasına vergi olarak girer. Şekilde yer alan A,B,C,D bölgeleri sırası ile bölüşüm etkisi, üretim etkisi (üretim kaybı), gelir etkisi ve tüketim (tüketim kaybı) etkisini ifade etmektedir. B+D alanı ise $(Q_1-Q_2+C_2-C_1)$ dış ticaret etkisini göstermektedir. Tarife artışı, üreticilerin gelirinde artışa neden olarak ulusal gelirin tüketicilerden üreticilere doğru yeniden paylaşılmasına neden olur. Şekil 1.3'te görüldüğü gibi tarifelerin toplamda beş etkisi ortaya çıkmıştır (Seyidoğlu, 2013:164-165).

Kotalarda da benzer etkiler söz konusudur. Devlet ithalatı C_2 - C_1 kadar azaltırsa veya Q_1 - C_2 kadar ithalata izin verdiğinde doğrudan tüketicilerin satın almak istedikleri miktarı kısmış olur. Böylece iç üretime yönelen talep nedeniyle iç piyasada fiyatlar ve yerli üretim artar. Fakat tarifelerden farklı olarak kota uygulamasında devlet herhangi bir vergi veya gelir elde edemez. Ayrıca, kota uygulamasının kaynak verimsizliği, kota sahiplerinin kim olacağı ve gelir kaybı gibi çeşitli sorunlara yol açtığı için WTO, korunma aracı olarak kota yerine gümrük tarifelerinin uygulanması gerektiğini belirtmektedir. İhracatçı ülkede, gümrük ve kota duvarlarının etkisi ithalatçı ülkedeki durumun tersi yönde gerçekleşir. İhracatçı

ülkenin malları üzerine ek bir tarife ya da kota konulduğunda, artık ihracatçı ülkenin malları karşı ülkenin piyasasında eskisine göre daha pahalı hale gelir ve ihraç edilen mal miktarı azalır. İhraç edilen ürün azaldığında, eğer alternatif bir pazar bulunamazsa kısa dönemde iç piyasada fiyatların düşmesine neden olur. Böylece ihracatçı ülke gelir kaybı yaşar. Eğer tarife ve kota artışları artar veya uzun bir süre devam ederse ihracatçı ülkede üretim ve istihdam net olarak azalmaya başlar. Süreç devam etmesin durumunda, ihracatçı ülke de karşı ülkeye misilleme yapmaya başlar.

Tarife savaşlarının maliyetinin ihracatçıya mı yoksa ithalatçı ülkedeki talep eden tüketiciye mi yansıtacağı büyük ölçüde malın ithalatçı ülkedeki esnekliğine ve alıcının dünya piyasasındaki büyüklüğüne (monopson gücü) bağlıdır. Eğer o malın ithalat pazarındaki talep fiyatı esnek değilse veya çok az esnek ise tarife artışlarının maliyeti büyük ölçüde talep edenlere yansır. Bu durumda ithalat yüksek fiyattan ya devam edecektir ya da azalacaktır. Eğer talebin fiyat esnekliği yüksekse bu durumda alternatif mal tüketimine yönelmek veya o malın tüketiminden vazgeçmek kolay olacağı için tarifelerin maliyeti büyük ölçüde ihracatçıya yansımaktadır. Arz sahipleri bu durumda ya fiyat indirimine gitmek zorunda kalır, ya da ihracatını-üretimini azaltmak zorunda kalır (Rydzek ve Felbermayr, 2018:3-4).

Tarife savaşlarının ekonomik maliyetinin kime yansıtacağı konusunda bir diğer etkili unsur olan ithalatçı ülkenin büyüklüğü yani monopson gücü, ihracatçı açısından oldukça önemlidir. Çünkü monopson gücü yüksek olan ithalatçı ülke tarife artışına gittiğinde, ihracatçı ülke pazar kaybı yaşamamak için ve alternatif pazar bulmak zor olacağı için ihraç fiyatını indirerek, gümrük tarifelerinin önemli bir kısmını üstlenmek zorunda kalabilir. Fakat dış ticarete ithalatı azaltmaya yönelik politika uygulayan ülkenin amacı, ithalatı kesin olarak azaltmak olursa, uygulanacak tarife oranı ithalatı net bir şekilde azaltacak bir değer olarak belirlenir. Böylece ithalat kesin olarak azalacağı için ihracatçı ülke zaten bütün maliyeti üstlenmiş olur. Ayrıca eğer ürünün fiyatının talep esnekliği yüksekse, tarifelerin tüketiciye maliyeti ihracatçıya göre daha az olur. Fakat esneklik düşükse ihracatçının kaybı kadar olmasa bile tüketici de büyük oranda bir kayıp yaşayabilir. Böylece iki taraflı kayıp yaşanır.

Tarife savaşlarını başlatan ülkeler iç piyasadaki arz ve talep esnekliğini dikkate alarak, bu savaştan en iyi sonucu almak amacıyla optimum tarife oranlarını, optimum kotayı veya optimum korumacı duvarları belirlemek zorundadırlar. Örneğin, korumacı politikaların iç

piyasada yerli üretimi artırıp artırmadığı, istihdamın beklenen seviyeye gelip gelmediği, iç piyasada oluşan enflasyonun yerli üretim artışı ile düşüp düşmediği, küresel piyasaların gidişatı ve karşı ülkelerden gelen misillemelerin yerli üretimi nasıl etkilediği gibi birçok değişkenin göz önüne alınması ve hesaplanması hayati öneme sahiptir. Aksi takdirde kısa ve uzun dönemde korumacı politikaların maliyeti büyük oranda bu politikaları uygulayan ülkeye yansiyabilir.

1.6.2. Kur Savaşları

Dış ticarete korumacılığın neden olduğu küresel olaylardan biri olan kur savaşları, tarifelerdeki amaca benzer şekilde, ülkenin dış ticaretteki açığını kapatmak, iç piyasada avantaj elde etmek, istihdam yaratmak ve karşı ülkenin taviz vermesini sağlamak gibi birçok amacı kapsayacak şekilde, parasal sistem üzerinden yürütülen dış ticaret politikasının sonucudu ifade etmektedir. Küresel sermaye ve dış ticaretin önemli bir kısmı dolar ve euro üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle, ABD ve AB'nin uygulayacağı kur politikaları ile diğer ülkelerin uygulayacağı kur politikaları aynı amaç için olsa da uygulama şekli farklıdır. Örneğin ABD, dolar arzını merkez bankasının doların basımı ile kontrol ederken, Çin, mevcut rezervleri üzerinden kontrol etmektedir.

Uluslararası parasal sistemin en temel amacı, ülkeler arasındaki mal ve hizmet ticaretinin ve sermaye akımlarının sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Parasal sistem bu amacını dört şekilde ile gerçekleştirir, bunlar; döviz kontrolleri ve döviz kurları, uluslararası ödeme ve transferler, uluslararası sermaye hareketliliği ve son olarak uluslararası rezervlerdir (Mohan vd., 2013:4).

Uluslararası Para Sistemi, 1944 yılında Bretton Woods Konferansı'nda gündeme gelmiş ve 1945 yılında kurulan IMF'e bu sistemin yönetimi ve kontrolü görevi verilmiştir. IMF'nin ülkelere borç verme ve ekonomik ilişkileri yönetme görevinin yanı sıra, kurumun asıl görevi küresel para sistemini ve kurları düzenleme ve kontrol etmektir. IMF ile birlikte kurulan parasal sistemde, 1972 yılından sonra Bretton Woods sisteminin çökmesi ile yeni bir düzenlemeye geçilmiştir (IMF, 2007).

1876-1913 arasında, küresel ticarete parasal sisteme altın standardı uygulaması hâkim olmuştur. Fakat iki büyük dünya savaşı, 1929 Buhranı ve yüksek korumacı politikalar nedeniyle küresel ticarete bir yavaşlama meydana gelmiştir. Uluslararası ticaretin

yavaşlaması ise ekonomik büyümeyi de olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, dolar/altın standardının yükselmesi birçok ülkenin ticaretini sekteye uğratmıştır. Bu tür engellerin aşılması ve küresel üretim ve ticaretin artırılması amacıyla doların altın karşısındaki değeri sabitlenmiş ve diğer para birimleri dolara endekslenerek yeni para sistemine geçilmiştir. Fakat Bretton Woods sisteminin 1972-73'lü yıllarda petrol krizi nedeniyle çökmesi sonucunda sabit kur terkedilerek uluslararası esnek kur sistemine geçilmiştir (IBF, 2015).

Doların altın karşısında belirlenmiş sabit değer sistemine geçildikten sonra, küresel ticarete doların etkisi daha da güçlenmiştir. Ayrıca altın yine ticarete kullanılmaya devam etse de, kullanım alanı daha çok merkez bankalarının rezervlerinde değer saklama aracına ve ziynet aracına dönüşmüştür. Böylece birçok ülke ulusal parasının değerini altın değil dolar karşısında ayarlayarak, dış ticaretini yönetme politikasını güçlü bir şekilde kullanmaya başlamıştır. 2000'li yıllardan sonra ise doların yanı sıra euro, yen, yuan gibi çeşitli para birimlerinin uluslararası ticarete kullanımının artması ile ticaret sistemi günümüzdeki şeklini almıştır.

Doların ticarete kullanımının yaygınlaşması başta ABD olmak üzere birçok ülkede çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde dolar rezervinin önemi artarken, dış ticaret açığı yüksek olan ülkelerde ulusal paranın dolar ve diğer para birimleri karşısında kontrolü bir hayli güç hale gelmiştir. Çünkü rezervlerde yeterince dövizin olmaması durumunda, ticaret için gerekli döviz ihtiyacı nedeniyle yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde yüksek faizlere ihtiyaç duyulur. Özellikle ithalatı karşılayamayan ihracat veya diğer döviz girdi alanlarının yetersizliği, yerli üretimde girdi teminini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle dolar ve euro para birimlerine olan yüksek ihtiyaca binaen, kur politikalarının önemli bir araç olarak kullanımı giderek yaygın hale gelmiştir.

Kur savaşları, ülkenin yerel para biriminin diğer para birimleri karşısında ticarete fırsat yakalamak amacıyla devalüe edilmesi ile başlamaktadır. Yani yerel para biriminin değerini düşürmek sürecin ilk adımıdır. Döviz kurlarında oynama yapmanın ise birkaç yolu vardır fakat ulusal faiz oranları çok sık kullanılan bir yöntemdir. Faizler olabildiğinde aşağı çekildiğinde piyasada dolaşan yerel para arzı artacağı için yabancı para birimleri karşısında ulusal paranın değeri düşmektedir (Arauz, 2016:1-7). Serbest kur sistemi uygulayan ülkelerde merkez bankalarının piyasadan döviz satın alması veya hükümetlerin piyasada dolaşan döviz miktarını kısıtlamaya yönelik diğer uygulamaları da yerel paranın döviz karşısında devalüe edilmesini sağlayan politikalarlardır. Sabit kur sistemi uygulayan ülkelerde

ise merkez bankalarının kurların fiyatlarını duyurması yeterli bir unsurdur. Böylece yüksek kur uygulamaları nedeniyle ihraç edilen ürünlerin uluslararası fiyatı göreceli olarak ucuzlar ve ülkenin ihraç ettiği mal miktarı artarak, karşı ülkenin piyasasında yerel üreticilerle rekabet avantajı elde edilmiş olur. Bazı durumlarda ise ithalatın azaltılması amacıyla da kur devalüasyonları yapılmaktadır. Yükselen kurlar, ithalatı pahalı hale getireceği için ülkenin hem ithalatı azalmış hem de ihracatı artmış olur.

Yüksek kur politikasına yönelen ülke sayısı arttığında küresel zeminde genişletici bir para politikası yaygınlık kazanır. Bu durumda bütün para birimleri değer kaybeder ve sonuçta küresel ticaret ve üretim sekteye uğrar. Mekanizma farklı olsa da kur savaşları, tarife savaşları gibi aynı amaca hizmet eder ve küresel piyasalarda benzer sonuçlara yol açmaktadır. Fakat uluslararası ticaret kurallarına göre haksız kur uygulamaları yasaktır. Buna rağmen ülkeler ulusal çıkarları için haksız kur politikalarına sıklıkla başvurumaktadırlar. WTO, kur savaşlarına yönelik çeşitli mekanizmalara sahiptir fakat buradaki temel sorun, ulusal bazda en uygun kur oranının ne olacağına hesaplanmasının çok zor olmasıdır. İdeal kur oranı gelişmiş ülkelerde farklı, gelişmekte olan ülkelerde daha farklıdır. Aynı zamanda dış ticaret açığı veren ülkelerde farklı, fazla veren ülkelerde farklıdır. Dolayısıyla kur ayarlamalarının en ideal şekilde kontrol edilmesi zordur.

Kur savaşlarının bir diğer özelliği, sadece ülkelerin değil, IMF, Dünya Bankası, uluslararası sermaye kuruluşları, şirketler ve sermaye sahiplerinin de bu sürece dahil olabilmesidir. Çünkü dünya geneline yayılan kur çekişmeleri bir ülkeyi, kurumu, şirketleri ve sermaye sahiplerini doğrudan etkileyebilmektedir.

Kur savaşlarının tarihine bakıldığında, 2008 Krizi'nden önce iki dönemde iki farklı önemli kur savaşı yaşandığı görülmektedir. Bunlarda ilki Fransa'nın parasını devalüe etmesi ile başlayan ve daha sonra İsviçre, Hollanda, Belçika, ABD, İngiltere gibi birçok ülkenin dahil olduğu 1921-1936 dönemidir. Bu dönemde karşılıklı misilleme şeklinde değil, bireysel ayarlamalar şeklinde ortaya çıkan süreç, sonuçları itibarıyla küresel kur savaşlarına neden olmuştur. İkinci kur savaşı dönemi ise İngiltere poundu sorunu ve ABD dolarına talebin aşırı artması ile başlayan 1967-1987 dönemidir (Pera, 2018:150-153).

Kur savaşları terimini ilk kez Brezilya maliye bakanı Guido Mantega 2010 yılında gündeme getirmiştir. Bakan, IMF'ye ulusal para birimlerinin diğer para birimleri karşısında düşük bir politika aracı olarak kullanılıp kullanılmadığını ölçen bir endeks geliştirilmesini

tavsiye etmiştir (Cline ve Williamson, 2010:1-2). Böylece 2010 sonrasında 21.YY'ın ilk kur savaşları dönemi yaşanmıştır.

2008 sonrasında kur savaşı, 2010 yılı itibari ile başlayan ve öncekilerden farklı olarak, ülkelerin karşı misillemeleri ile küresel bir olay haline gelen kur savaşlarıdır. Sonuç olarak kur savaşları da tarifeler gibi bir koruma aracıdır. Fakat kur savaşları dış ticarete politika aracı olarak 1970'li yıllardan sonra literatüre girmiş ve yeni korumacılık politikalarında kullanılan yaygın ve güçlü bir araç haline gelmiştir. Takibi ve kontrolünün güç olması uygulayan ülkelere büyük avantaj sağlamaktadır.

Korumacı politikaları ve ticaret politikalarını siyasetten bağımsız düşünmemek gerekir. Demokratik toplumlarda ülkelerin ticaret politikaları seçilmiş ve yetkilendirilmiş hükümet üyeleri tarafından belirlenir. Hükümet adayı grup, seçildikten sonra serbest ticaret politikası mı yoksa korumacı politikalar mı uygulaması gerektiğini bir seçim stratejisi olarak kullanabilir. Bu sayede lobi gruplarının maddi ve diğer türlü desteğini alarak seçimde iş başına gelebilir. Seçim bittikten sonra ise verdiği sözü yerine getirerek korumacı bir ticaret politikasına veya serbest ticaret politikasına ağırlık vermektedir (Grossman ve Helpman, 1995:675-678).

2. BÖLÜM

2. 21.YY YENİ KORUMACILIK: NEOLİBERAL POLİTİKALAR, TİCARET VE KUR SAVAŞLARINA GİDEN SÜREÇ

Ticaret savaşları öncesi dünya ekonomisinin ve ticaretin gelişimini iki döneme ayırmak, ticaret savaşlarına giden sürecin analiz edilmesi açısından yararlı olacaktır⁵⁷. Birinci dönem 2008 Küresel Krizi öncesi dünya ticaretine hakim olan neoliberal ağırlıklı dönem, ikinci dönem ise kriz sonrasında dünya ticaretinde ağırlığı artan yeni korumacılık dönemidir. 2008 Küresel Krizi, dünya ticaretine yönelik politikalarda önemli değişimlere sebep olmuştur. 1980 sonrası hız kazanan ve 2008 öncesi en parlak dönemini yaşayan neoliberal politikalar, krizin ardından etkisi yitirerek yeni korumacılık uygulamalarının artmasına neden olmuştur. Bu köklü değişim ekonomik ve ticari faaliyetleri yavaşlatırken, dünya genelinde yaygın ticaret ve kur savaşlarına yol açmıştır.

1980 sonrası dönemde sadece gelişmiş ülkelerin değil, Çin, Hindistan, Rusya, Malezya, Endonezya, Türkiye, Doğu Bloku ülkeleri, Brezilya ve Güney Afrika gibi gelişmekte olan ülkelerin de liberalleşme çabaları ile serbest ticaret sistemine entegre olmaya başladıkları görülmüştür. Böylece G7 ülkelerinin liderliğinde gelişen ticaret sistemi, 1990'lı yılların ardından farklı coğrafyalara yayılmış ve G20'yi ön plana çıkarmaya başlamıştır.

G20 bölgesi, 1999 yılında ABD başta olmak üzere G7 ülkelerinin önderliğinde, özellikle Asya ülkeleri ile işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur. G20'nin kurulması, 1980 sonrası hızlanan küreselleşme ve liberal politikalar neticesinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari bağları daha da güçlendirme hedefine katkı sağlamaktadır⁵⁸(Kirton, 2005:2-3). Artık uluslararası ticaret, gelişmiş ve homojen ülkelerden oluşan G7 grubunun tekelinde değil, daha heterojen bir yapıdan oluşan, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin olduğu G20 liderliğinde şekillenmeye başlamıştır. Bu sayede son yıllarda, küresel toplantıların önemi açısından G20'nin G7'ye

⁵⁷ 2008 yılının değişim noktası olarak seçilmesinin nedeni, DTÖ, IMF, OECD ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların araştırmalarına ve diğer akademik çalışmalara göre krizin küresel ticaret politikalarında önemli değişikliklere yol açmış olmasıdır. Ayrıca, neoliberal politikalara yönelik eleştiriler 2008'in ardından artmış ve krizin en büyük sorumlusunun neoliberal politikalar olduğu yönünde neoklasik iktisat karşı neomerkanlizm anlayış güç kazanmıştır. Bu nedenle 1980-2008 arasında etkili olan neoliberal politikaların küresel piyasalarda nasıl bir değişime yol açtığının incelenmesi amacıyla bu çalışmaya dahil edilmiştir.

⁵⁸ Dünyanın en büyük ekonomilerini bir araya getiren G20, bu sayede küresel ekonominin %80'ini, küresel ticaretin %75'inden fazlasını ve toplam nüfusun %60'ını oluşturmaktadır (G20, 2020).

göre popülarlığı daha fazla artmaya başlamıştır. Bu değişimde etkili olan ülkelerin başında, 21.YY’da etkisi artan ve yükselen ekonomilerin üst sıralarında yer alan BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) gelmektedir.

BRIC kavramı ilk defa Goldman Sachs yatırım bankasında ekonomist olan Jim O’Neill tarafından kullanılmıştır (O’Neill, 2001)⁵⁹. 2011 yılında ise Rusya’da yapılan toplantıda Güney Afrika’nın katılımı ile grubun adı BRICS olmuştur (CFR, 2017). Ayrıca, 1980 sonrası dış ticarete liberalleşmeyi başlatan Türkiye’nin serbest ticaret uygulamaları, birçok devletle yaptığı serbest ticaret anlaşmaları ve AB ile olan gümrük birliği anlaşması, Türkiye’nin Orta Doğu ve diğer Türk devletleri üzerindeki ekonomik ve ticari etkisini artırmış ve böylece küresel ticaretin serbestleşmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Çünkü, Türkiye’nin ekonomik ve ticari açıdan hızlı gelişimi ve liberalleşme mücadelesi birçok İslam ve Türk devletlerinde rol model olmuştur. OECD’ye göre de Türkiye, 1990’dan sonra serbest ticaretten en fazla faydalanan ülkelerin başında gelmektedir.

Yükselen ekonomilerin uluslararası ticarete ve üretimde merkez haline gelmeye başlamaları sayesinde üretim ve ticaret Avrupa ve Kuzey Amerika’nın dışına doğru genişlemeye başlamıştır. Ucuz iş gücü, hammadde olanakları, pazar yakınlığı, temiz çevre gibi ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı, batı bloğundaki birçok uluslararası şirket Asya, Güney Amerika, Doğu Avrupa ve Afrika kıtalarına doğru doğru kayarak yatırım yapmaya başlamışlardır.

Bu durum ilk başlarda önemli sorunlara yol açmamış ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini ve ticaretlerini dünyanın daha önce hiç görmediği oranda büyütmiştir. Fakat 2000’li yılların hemen ardından özellikle BRICS ülkeleri başta olmak üzere, gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerin küresel GSYH ve ticaretteki paylarının artmaya başlaması, gelişmiş ülkeler açısından önemli ekonomik ve siyasi sorunlara yol açmıştır. Batı bloğunda dış ticarete artan açıklar, istihdamın yeterli seviyeye gelememesi, ticaret üstünlüğünün kaybedilmeye başlanması, rekabet avantajının azalması, artan pazar kayıpları, sermaye çıkışlarının devam etmesi, siyasi ve askeri üstünlüğün azalması ve milliyetçi politikaların artması gibi çok çeşitli ve geniş tabanlı sorunlar oldukça önemlidir. 2008 Krizi öncesi bu sorunlara yönelik önemli adımlar atılmamışken, krizle

⁵⁹ J. O’Neill, BRICS sınıflamasını, ülkelerin ekonomik, ticari, sosyal ve siyasi benzerliklerini dikkate alarak yapmıştır. Goldman Sachs ekonomistlerinden O’Neill ve diğerleri, 2005 yılında BRICS’in dışında ekonomik ve ticari performans açısından birbirlerine benzeyen ve yükselen 11 ülkeyi, Diğer-11 (N-11) olarak sınıflamışlardır (Goldman Sachs, 2005). BRICS ve N-11 ülkeleri, ekonomik ve ticari etkileri bakımından gelişmekte olan ülkeler arasında üst sıralarda yer almaktadırlar.

beraber gelişmiş ülkelerde korumacı politikalar tekrar yükselmeye başlamıştır. Ardından gelişmekte olan ülkelerde de korumacı uygulamalar artmaya başlamıştır.

Yükselen korumacılıkta, geleneksel yöntem olan tarifeler değil, yeni korumacılık olarak adlandırılan tarife dışı önlemler ağırlık kazanmıştır. Fakat tarife indirimleri de büyük ölçüde durmuştur. Artan korumacılığın yol açtığı ilk küresel etki ise kur savaşlarıdır. Ardından, Avrupa Borç Krizi, küreselleşme ve entegrasyon çabalarının dünya genelinde hız kaybetmesi, AB’de entegrasyona yönelik olumsuz bakışların yükselmesi ve devamında BREXIT (İngiltere’nin AB’den ayrılma sürecini ifade eden bir kısaltmadır) sürecinin patlak vermesi ve en nihayetinde 2018 yılında başlayan ticaret savaşları korumacılığın yol açtığı küresel sonuçlardır. Dolayısıyla, son ticaret savaşları aslında 2008 sonrası yükselmeye başlayan korumacı politikaların sebep olduğu en radikal bir sonuç olduğu söylenebilir. Bu nedenle son ticaret savaşlarının nedenlerini sadece Trump yönetimi ve ABD üzerinde sınırlandırmak önemli bir eksikliğe sebep olabilmektedir.

Bu yeni durum, 2008 öncesi ve sonrası küresel politikadaki değişiminin bir sonucudur. Dolayısıyla, neoliberal politikaların kontrolsüz bir şekilde hız kazanması ticaret savaşlarına giden sürecin birinci aşamasını oluşturmaktadır. Ardından krizin patlak vermesi ile popüleritesi artmaya başlayan yeni korumacılık uygulamaları, ticaret savaşlarına giden sürecin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ticaret savaşları başlamadan önce dünya ekonomisindeki önemli gelişmelerin irdelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu tezin ikinci bölümünde ağırlık olarak neoliberal politikalar, 2008 Krizi, yeni korumacı politikalar, kur savaşları, BREXIT süreci ve artan iktisadi milliyetçilik anlayışı üzerinde durulmuştur.

2.1. 2008 Öncesi Neoliberal Politikar ve Yükselen Ekonomilerin Gelişimi

Dünya, 21.YY’a son iki yüzyıldan oldukça farklı bir şekilde girmiştir. Teknolojik gelişmelerden küreselleşmeye varan köklü değişimler altında sentezlenmiş yeni bir dönem ve yeni bir yüzyıl başlamıştır. Bu yeni dönemde, gelişmekte olan ülkelerin bir kısmının ekonomik ve siyasi gücü yükselmeye başlamış ve küresel düzlemde etkileri artmıştır. Bir önceki yüzyılda belirli ekonomilerin önderliğinde gelişen teknoloji ve ekonomik sistem, artık bir kısım potansiyeli yüksek olan gelişen ülkelerle birlikte küresel zemine tamamen yayılmıştır.

Küreselleşme ile birlikte ülkelerin birbirleri ile olan entegrasyon yoğunluğu son iki yüzyılda sürekli artmıştır. 1950'li yıllardan sonra entegrasyon süreci daha çok gelişmiş ülkeler arasında yoğunluk kazanmıştır. GATT, OECD, Dünya Bankası, IMF gibi kurumların etkisi ile dünya ticareti, sermaye hareketleri gelişmiş ülkeler arasında artarken, gelişmekte olan ülkeler bu sürecin dışında kalmışlardır. Buna rağmen gelişmiş ülkelerde beklenen ilerleme sağlanamamış ve ticarete ciddi daralmalar ve krizler yaşanmıştır.

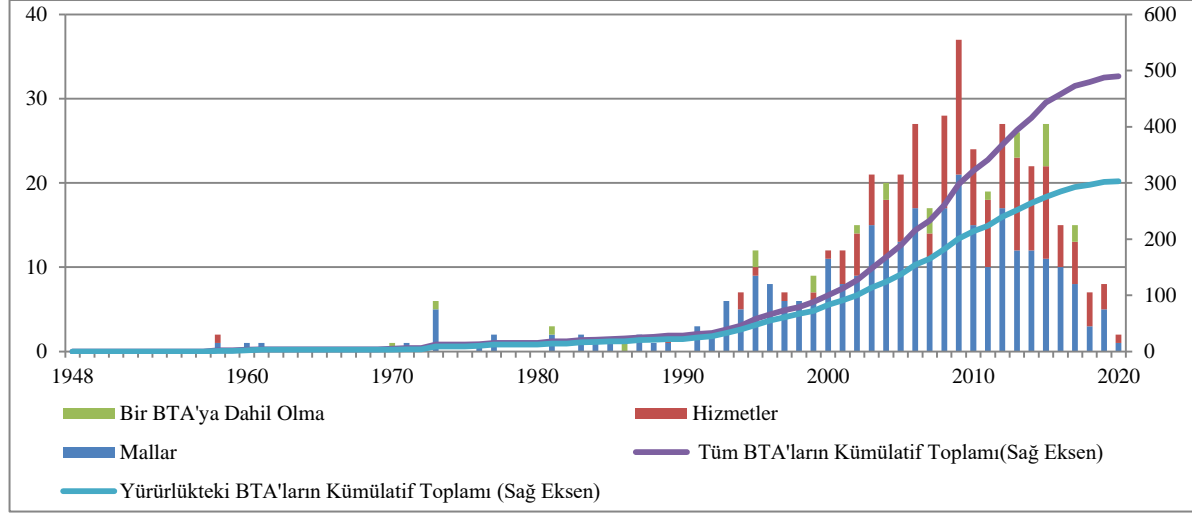
Fakat 1980'li yıllardan sonra teknolojinin gelişimi ile birlikte gelişmekte olan ülkeler ekonomilerini küresel sisteme açarken, sanayileşmiş ülkeler uluslararası yatırım ve sermayeyi bu bölgelere doğru yönlendirmeye başlamışlardır. Özellikle, yatırımlardaki artışlar nedeniyle imalat sanayi üretimini rekor bir şekilde artırmaya başlayan Çin, Hindistan, Meksika ve Brezilya gibi birçok ülkede ticaret gelirleri iki katına çıkmıştır (World Bank, 2002:1-5).

Bu yeni değişimle beraber, 1980 sonrası ticaret küresel zemine yayılmış ve dünya liberal bir sürece yönelmiştir⁶⁰. Dünya ekonomisinde üretim, ticaret ve yatırımlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iş birliği ile katlanarak artmıştır. Sermaye sahipleri yatırımlarını Asya, Doğu Avrupa ve Afrika gibi uzak kıtalara kaydırarak o bölgelerin küreselleşme ve liberalleşme sürecini hızlandırmışlardır. Böylece global bir üretim süreci başlamıştır. Fakat bu yeni düzen, ülkelerin birbirlerine olan bağımlılığını artırırken, küresel ekonomik sistemin daha hassaslaşmasına ve kırılganlaşmasına yol açmıştır. Örneğin, bir ülkeden çıkan kriz dünya genelinde domino etkisi yaratarak küresel bir krize neden olabilmektedir. 1973 Petrol Krizi, 1997 Asya Krizi, 2008 Küresel Krizi, 2012 Avrupa Borç Krizi, Kur Savaşları, 2018 Ticaret Savaşları ve 2020 Pandemi Krizi gibi sonucu itibari ile küresel etkiler yaratan önemli olaylar, ekonomik sistemin ne kadar kırılgan bir hale geldiğini göstermiştir.

Fakat 1973 Petrol Krizi'nin ardından yükselen neoliberal politikalar, yeni bir küresel kriz olan 2008 Krizi'nin ardından eleştirilen ve adım adım terkedilen bir politikaya dönüşmüştür. Çünkü neoliberal politikaların Çin ve Hindistan gibi ülkeleri hızlı bir şekilde kalkındırması, ABD'li ve Avrupa'lı şirketlerin küresel rekabetini etkilemeye başlamıştır. Dolayısıyla dünya genelinde Rusya, Hindistan ve Çin gibi ülkelere karşı korumacı fikirler

⁶⁰ 1970'li yılların ardından başlayan değişim ve değişimin etkisi sadece ekonomi ve ticaret ile sınırlı kalmamıştır. Ayrıca, askeri ve siyasi gelişmeler küresel riskleri artırmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelere ile gelişmiş ülkeler arasındaki korumacılığa, yaptırımlara ve engellemelere sebep olan nedenler arasında bu tür askeri, silah ve siyasi gelişmeler de etkili olmuştur. Örneğin, İran, Irak, Suriye, Rusya ve Çin gibi ülkeler askeri ve siyasi açıdan uzun yıllar boyunca Avrupa ve Amerika ile sorun yaşamışlardır.

ve uygulamalar daha fazla artmaya başlamıştır. Aynı zamanda, neoliberal politikalar çerçevesinde gelişen serbest ticaretin gelişmekte olan ülkelere daha fazla yarar sağladığı yönünde fikirler ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında artmaya başlayan bu tür eleştiriler Kuzey-Güney rekabetinin bir sonucudur⁶¹.

Kaynak: WTO, 2020.

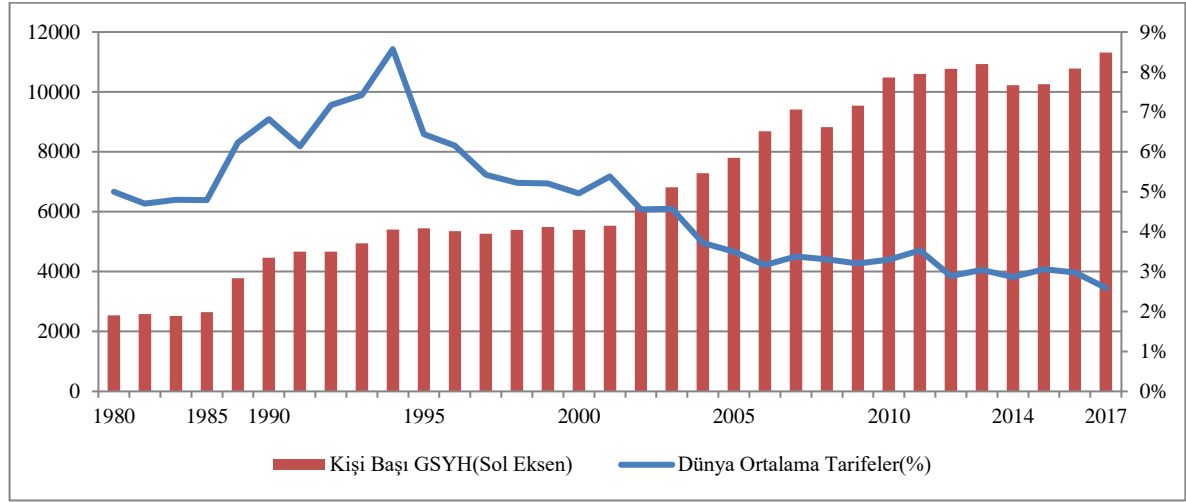
Şekil 2.1. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının (BTA) Sayısı

1980 sonrası gelişmekte olan ülkelerin uluslararası piyasalarda etkilerinin artmasıyla, dünya genelinde bölgesel ticaret anlaşmaları da artmaya başlamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında artan yeni, aynı zamanda tarifeleri ve engelleri azaltan anlaşmalar üretimin ve ticaretin Güney'e kaymasında etkili olmuştur. Gelişmiş ülkeler bir yandan üretimlerini gelişmekte olan ülkelere kaydırırken, diğer yandan bu üretimden pay almak amacıyla serbest ticaret anlaşmaları yaparak ucuz girdi teminini kolaylaştırmaya başlamışlardır. Aslında sanayileşmiş ülkeler açısından gelişmekte olan ülkeler, bir nevi dışarıdaki fabrika görevi görmektedir (Akamatsu, 1962:1-5). Üretimin yarattığı negatif dışsallıklar, maliyet avantajı, yeni pazarlara ulaşma gibi birçok sebep üretimin ve sermayenin gelişmekte olan ülkelere kaymasında etkili olmuştur⁶².

⁶¹ Kuzey-Güney tartışması, 1970'li yıllardan sonra popüler hale gelen bir konudur. Güney, gelişmekte olan ülkeleri temsil ederken, Kuzey gelişmiş ülkeleri ifade etmektedir. Fakat IMF, kişi başı gelire göre 33 gelişmiş ülkeyi Kuzey, geri kalan ülkeleri Güney olarak sınıflandırmıştır (Wang vd., 2011:4).

⁶² Üretimin sebep olduğu negatif dışsallıklar, çevre ve sağlık sorunları gelişmiş ülkelerdeki üretimin gelişmekte olan ülkelere kaymasında oldukça etkili olmuştur. Özellikle AB çevre, sağlık, emisyon ve sera gazı sınırları konusunda ağır prosedüre sahiptir. Dolayısıyla Avrupa genelinde üretim yapmak oldukça maliyetli bir hale gelmiştir. Fakat gelişmekte olan ülkeler bu standartların sağlanması konusunda daha esnek davranmaktadırlar. İşsizlik, dış ticaret açıkları ve enflasyonla mücadele etmenin yanı sıra kalkınma sürecinin tamamlanabilmesi için çevre ve sağlık konularında gelişmiş ülkelere göre daha esnek uygulamalara sahiptirler. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde üretimde gelişmiş ülke standartlarının sağlanamamasının yanı sıra çarpık kentleşme gibi nedenlerden dolayı hava kirliliği oldukça yüksektir. IQAir'in 2019 yılı raporuna göre dünyanın en kirli havasına sahip ilk 35 ülkesi arasında Bulgaristan hariç hiç bir AB ülkesi yoktur.

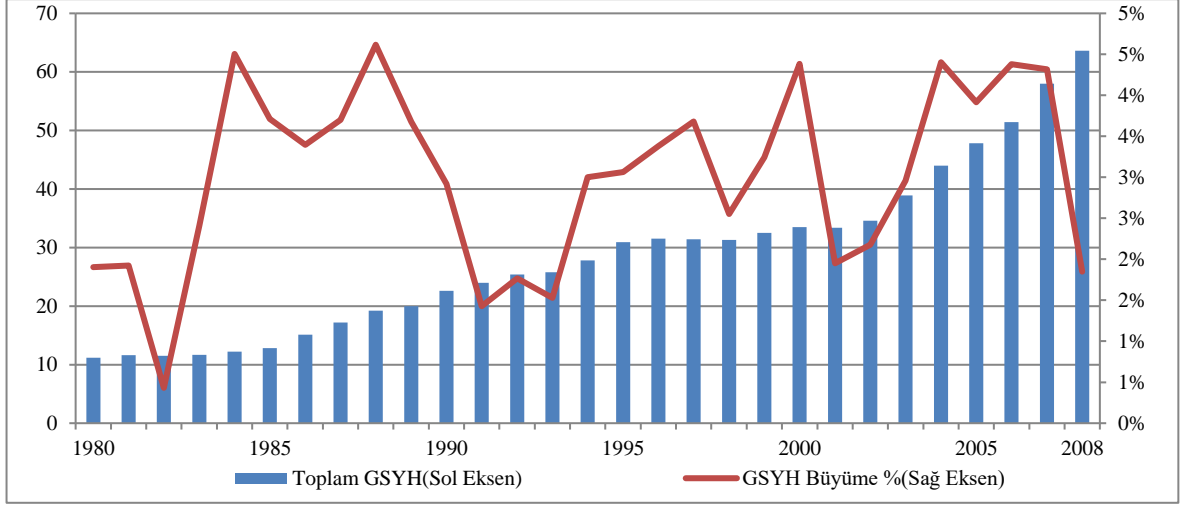
Şekil 2.1.'de bölgesel ticaret anlaşmalarının (BTA) sayıları gösterilmiştir. 1950-1980 arasında daha çok gelişmiş ülkeler arasında yapılan BTA'lar sınırlı sayıdaydı. Fakat 1980'li yıllar itibari ile gelişmiş ülkelerin küresel ekonomiye katkıları arttıkça, dünya genelinde BTA'lar da artmaya başlamıştır. 2008 öncesi yıllık olarak en yüksek değere çıkan yeni BTA'lar, ardından düşüşe geçmiştir. Şekilde görüldüğü gibi krizden sonra yürürlükteki bölgesel ticaret anlaşmalarının artış hızı da düşmeye başlamıştır. Anlaşmaların çoğu ikili olmakla beraber ikiden fazla ülke arasında da bölgesel ticaret anlaşmaları yapılmaktadır.

Kaynak: World Bank, 2021, WTO, 2020. Not: Tarifeler, "Ağırlıklandırılmış, tüm ürünleri kapsayan, uygulanan ortalama tarife oranları" tanımlamasını ifade etmektedir. Kişi başı GSYH, cari döneme ait ortalama verileri ABD doları cinsinden ifade etmektedir.

Şekil 2.2. Kişi Başı Düşen GSYH(\$) ve Ortalama Tarife Oranları (%)

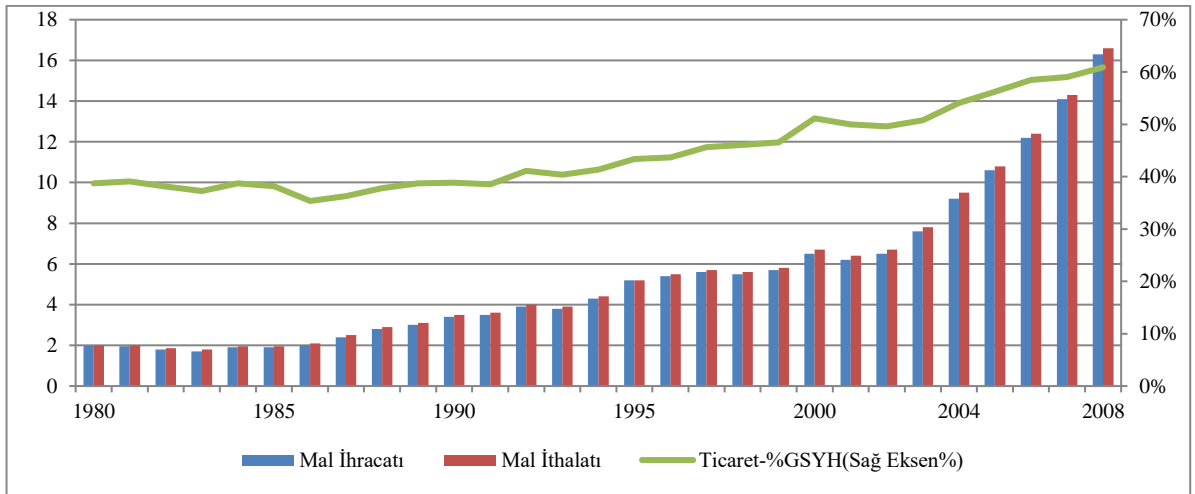
Dış ticaretin ve uluslararası sermaye hareketliliğinin artması ile serbest ticaret destekli politikaların etkilerini gümrük tarifeleri ve kişi başına düşen GSYH değişiminde görmek mümkündür. 1950'li yıllardan sonra %40 olan tarifeler 1980'lerden sonra %10'un altına ve 2008 öncesi dönemde ise %3.2'ye kadar gerilemiştir. Kriz öncesi 12 yılda gümrük tarifeleri yaklaşık %60 oranında düşmüştür. Küresel kriz sonrası ise gümrük tarifelerindeki azalış büyük oranda durmuştur. Dünyada ortalama kişi başına düşen GSYH, 1980'li yıllarda 2.500 ABD doları iken, 2007 yılına gelindiğinde yaklaşık 3.7 kat artarak, 9.400 dolara ulaşmıştır. 2008 Krizi sonrası ise ancak 1/4 kat artarak 11 bin dolara ulaşmıştır.

Kaynak: World Bank, 2021. Not: Toplam GSYH verileri ABD olarıyla cari döneme ait verileri kapsamaktadır.

Şekil 2.3. 2008 Öncesi Toplam GSYH (Trilyon Dolar) ve Ekonomik Büyüme

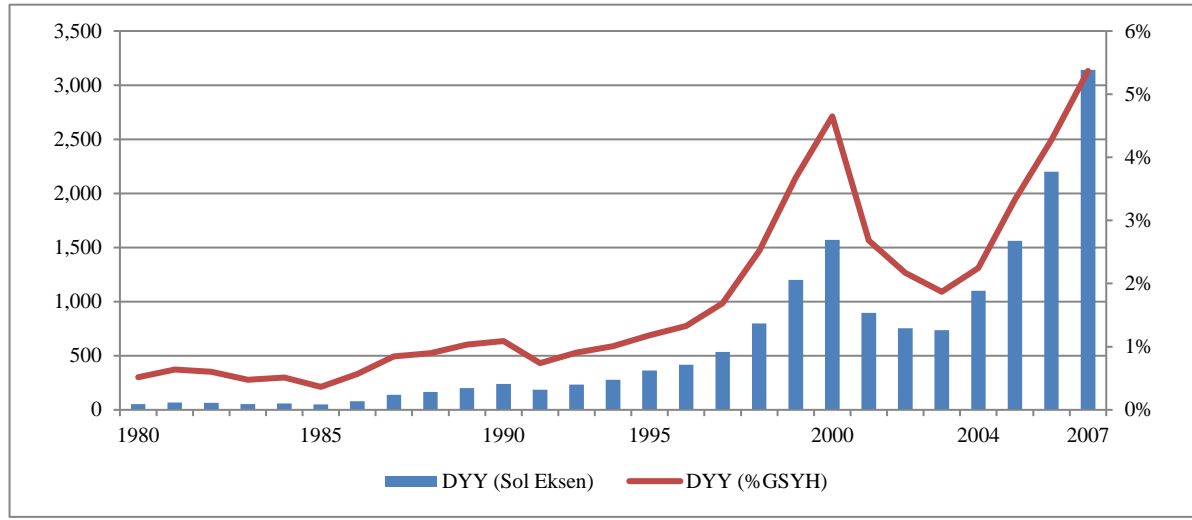
1980 yılında GSYH toplamı 10.1 trilyon dolar iken, 2008 yılına gelindiğinde, GSYH yaklaşık 6 kat artarak 65 trilyon dolara kadar çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelere Çin, Hindistan, Brezilya, Türkiye gibi ülkelerde sermaye ve yatırımların uluslararası piyasalara açılması ve toplam ticaretin artmaya başlaması GSYH'nin büyümesinde etkili olmuştur. Özellikle 2000 yılı sonrası, BRIICS (BRICS+Endonesya) ülkelerinin etkisi ile küresel GSYH, 8 yılda yaklaşık %100 artmıştır. 2008 Krizinin ardından geçen 12 yılın sonunda 2019 yılında GSYH ancak %30 artarak 86 trilyon dolara ulaşmıştır. GSYH'deki 2008 öncesi büyüme oranları incelendiğinde, kriz öncesi dönemde ortalama %2'nin üzerinde büyüyen dünya ekonomisi, krizin ardından yıllık ortalama %1.3 büyümüştür.

Kaynak: World Bank, 2021. Not: Veriler cari döneme ait ABD doları cinsindedir.

Şekil 2.4. 2008 Öncesi Toplam Mal Ticareti (Trilyon Dolar, %)

Liberalleşme ve entegrasyonların dış ticaretteki etkileri net bir şekilde görülmektedir. 1980’li yıllarda küresel mal ihracatı ve mal ithalatı ayrı ayrı yaklaşık 2 trilyon dolar iken, 2008 yılına gelindiğinde 8 kat artarak 16 trilyon doları geçmiştir. 1994 yılından sonra 15 yıllık dönemde ise toplam mal ticaretinde 4 kattan fazla bir artış yaşanmıştır. 2008 sonrası 12 yıllık dönemde ise ancak 1/4 katlık artış meydana gelmiştir. Toplam ticaretin küresel GSYH içerisindeki payı ise 1980’li yıllarda yaklaşık %40 iken, bu oran kriz öncesi %60 seviyesine kadar çıkmıştır⁶³. Kriz sonrası dönemde ise bu oran değişmemiştir.

Kaynak: IMF, 2020, World Bank, 2021, UNCTADSTAT, 2020. Not: DYY değeri, ‘‘Net girişler, cari dönem, ABD doları’’ sınıflandırmasını ifade etmektedir.

Şekil 2.5. 2008 Öncesi Toplam Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar Dolar, %)

Küresel üretimin ve ticaretin dünya geneline yayılmasında etkili olan faktörlerden biri de doğrudan yabancı yatırımlardır (DYY). DYY girişleri 1980’li yıllarda ortalama yıllık 55 milyar dolar iken, bu rakam 2007 yılına gelindiğinde 60 kat artarak 3 trilyon doları geçmiştir. Aynı zamanda bu değer dünya tarihindeki en yüksek değerdir. 2008 sonrası korumacılığında etkisi ile DYY girişleri dünya genelinde 1.2 trilyona kadar gerilemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar bu dönemde daha çok gelişmekte olan ülkelere doğru kaymıştır. DYY girişlerinin GSYH içerisindeki değeri 10 kattan fazla artarak 2007 yılında %5 olmuştur. Fakat kriz sonrası, ülkeler arasında artmaya başlayan siyasi, ekonomik ve sosyal mücadelelerden dolayı hem DYY girişleri hem de DYY’nın GSYH içerisindeki değeri düşmüş ve 2018 yılında bu oran %1.3 olarak gerçekleşmiştir.

⁶³ Aynı zamanda ticari açıklık olarak da ifade edilen ticaretin GSYH içerisindeki payı, neoliberal politikalar sayesinde ticari özgürlük endeksine paralel olarak artmıştır. Fakat 2008’den sonra artan korumacılık nedeniyle ticari açıklık artmamıştır.

1980 sonrasında ülkeler liberal sürece adım adım geçmeye başlamış ve dünya genelinde genişletici bir dönem yaşanmıştır. Bu sayede, 1990 sonrası dünya ekonomisinde ve ticaretindeki büyüme, 2008 sonrası dönemin ortalamasının üzerine çıkmıştır. Bu genişleme döneminde yükselen ekonomilerin katkısı çok büyüktür. Üretim, ticaret ve sermaye sanayileşmiş ülkelere kaymıştır. Bu değişimdeki en büyük sebep hiç şüphesiz ekonomik çıkarlardır.

2008 öncesi politikalar aslında döneme damga vuran neoliberal politikaların gerekçelerine göre şekillenmiştir. Neoliberalizm⁶⁴; serbest ticaret, yüksek iş birliği, malların ve hizmetlerin değişimi, serbest girişim, serbest sermaye dağılımı, politik liberalleşme ve iş birliği gibi oldukça geniş bir liberalleşme dönemini ifade etmektedir (Thorsen ve Lie, 2007). Dolayısıyla finansal kriz öncesi bu gelişmeler doğrultusunda dünyada liberalleşme ve ticaret altın dönemini yaşamıştır. Neoliberal politikaların ağırlık kazandığı 1980 sonrası dönem, 2008 Krizi ile yerini yükselen neomerkantilizme bırakmıştır. Böylece, daha çok ihracat destekli, sermaye hareketliliğinin ve ithalatın alternatif yöntemlerle kısıtlandığı bir sürece girilmiştir. Fakat bu değişimin ekonomide önemli bir maliyeti olmuştur.

20.YY gelişmiş ülkelerin öncülüğünde şekillenen bir dönem iken, bu yüzyılın son çeyreği itibari ile gelişmekte olan ülkeler küresel piyasalarda etkilerini artırmaya başlamıştır. 21.YY'da ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülke ile şekillenmeye başlayan dünya ekonomisinin ileriki dönemlerinde gelişmekte olan ülkelerin paylarının artmaya devam edeceği, birçok iktisadi çalışmada yer almaktadır (Wilson, 2003, O'Neill ve Stupnytska, 2009).

Ülkeler kendi aralarında ekonomik yapılarına göre gelişmiş, geçiş ekonomileri, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırılır (UN, 2014:143-144). Bunun yanı sıra, Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya gibi gelişmiş 39 ülkenin dışında kalan tüm ülkeler gelişmekte veya yükselen ekonomiler olarak tanımlanır. Bu bölümde, gelişmekte olan ülkeler ve yükselen ekonomilerin başında gelen ülkeler ele alınmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin başında ise Jim O'Neill tarafından sınıflandırılmış olan BRICS vardır. BRICS ülkelerinin hemen arkasında, küresel ekonomide etkileri artan, üretim, tüketim, kişi başına

⁶⁴ Neoliberaliz, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda yeni bir dönüşümü temsil ederken, aynı zamanda kişisel özgürlük ve demokrasiyi de önceler. Temelleri Klasik İktisat'ın serbest ihracat ve serbest girişimcilik fikirlerine dayanan bu yeni süreç, Neoklasik İktisat'ın ücret, maliyet ve denge konularındaki katkıları ile yeniden genişletilmiştir. 1970'li yıllarda Keynesyen Maliye politikalarının etkinliğinin zayıflaması, 1980'li yıllarda İngiltere'de Margaret Thatcher ve ABD'de Ronald Reagan'ın seçilmesi ile erken dönem liberalizm yeni ve modern bir formatta genişlemeye başlamıştır (Hartwick ve Peet, 2003: 188-190). Neoliberalizm, Neoklasik İktisat'ın Genel Denge modeline dayanmaktadır. Bu teoriye göre birey ve firmalar serbest piyasa şartlarında rekabet etmeye başladığında arz ve talep arasındaki ideal eşitlik sağlanmış olur (Williamson, 1975).

düşen GSYH, sağlık, çevre ve emisyon salınımı gibi çeşitli teknik başlıklar altında, yükselen ekonomiler içerisinde en üst sıralarda yer alan ve birbirlerine benzeyen Diğer-11 (N-11) gelmektedir. N-11 ülkeleri, Bangladeş, Endonezya, Mısır, İran, Kore, Meksika, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Türkiye ve Vietnam'dır (O'Neill, 2007:5-7).

1980'li yıllardan sonra gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında yatırım, ticaret ve ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Böylece gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreçleri hız kazanmıştır. Çünkü, IMF, GATT/DTÖ gibi kurumların ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik politikaları, gelişmekte olan ülkelere sermaye yoğun üretimin artışı sağlamıştır (Akbostancı vd., 2004:1). Bu dönemdeki radikal değişimler teknoloji sayesinde çok uluslu şirketlerin üretimi küreselleştirmesi ile gerçekleşmiştir. Üretim sınırlarının ortadan kalkması, neoliberal politikaların hızlanması, ülkeler arasında siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğinin artması ile uluslararası sermaye hareketliliği hız kazanmıştır (Yılmaz, 2009:47-48). Sermaye hareketliliği sonucunda, dünyanın en büyük firmaları, Çin, Hindistan, Güney Afrika ve Brezilya gibi bölgelerde faaliyet göstererek uluslararası ticaretin gelişmesine katkı sunmaya başlamışlardır.

1970'li yıllardan sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki yakın ilişkilerin kurulmasında, ticaret, ulaşım teknolojisi, sermaye hareketliliği ve uluslararası göç etkili olmuştur⁶⁵. Gelişmekte olan ülkelerin ihracatı, gelişme ve kalkınmanın ana gücü olarak görmeye başlamaları sayesinde, sanayileşmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında mal ve hizmet ticareti artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini küresel piyasalara yakınlaştırmaları, iç piyasada istihdamın, yerli üretimin ve kişi başı gelirin artmasına, yoksulluğun, açlığın ve işsizliğin azalmasına neden olmuştur⁶⁶.

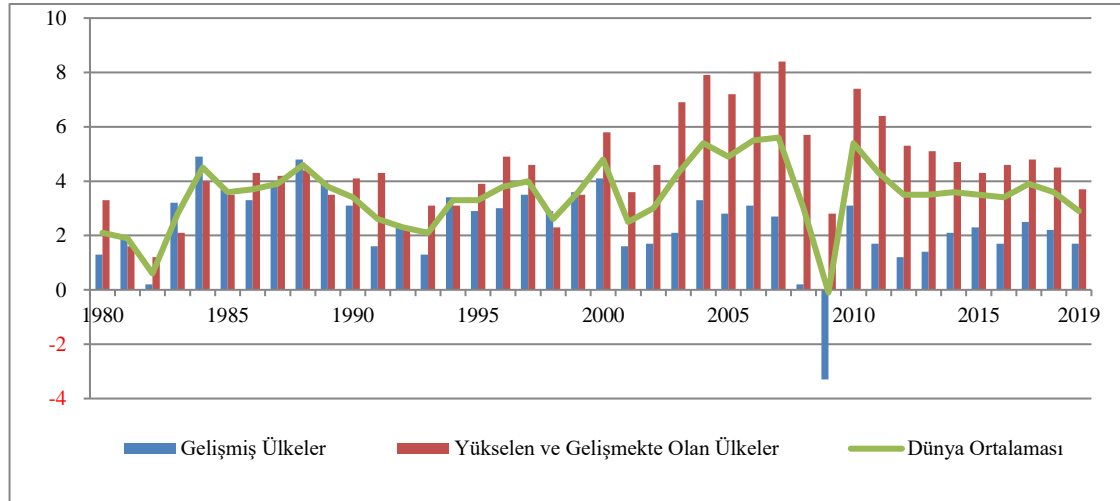
Politik bakış açısı, sanayi ve tarım üretimi ve ticaretine yönelik alt yapı ile yerel kurumların gücü gibi birçok faktör, gelişmiş ülkelerle olan ilişkilerin gelişmekte olan ülkeler arasında farklılık göstermesinin nedenleri arasındadır (Adelman, 1995:189-190). Bu

⁶⁵ "Baker Hipotezi", 1985 yılında James A. Baker tarafından ileri sürülen bir reform önerisidir. "Sürdürülebilir Kalkınma Programı" adlı reform önerisinde gelişmekte olan ülkelerin daha hızlı kalkınabilmeleri için enflasyonda istikrar, ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı yatırımların önünün açılması ve özelleştirme gibi birçok alanda bir dizi tavsiyelerde bulunmuştur (Baker, 1985:205-2013). Yeni ekonomi ve ticaret düzeninde gelişmekte olan ülkelerin kalkınabilmesi için gelişmiş ülkelerle yakın ekonomik ve ticari bağların kurulması konusunda önemli bir hipotezdir. Chari vd, (2020), çalışmanın sonucuna göre, gelişmekte olan ülkeler bu sayede önemli bir büyüme oranını yakalamış, ekonomik reformlar sayesinde sağlık ve yaşam standartları artmış ve milyonlarca insanın yoksulluktan kurtulmuştur (Chari, vd, 1985).

⁶⁶ Böylece küresel ticaret katlanarak artmıştır. Fakat gelişmiş ülkeler, gümrük tarifelerini sanayi ve hizmetler sektöründe indirirken, gelişmekte olan ülkeler rekabette güçlü oldukları tarım ve tekstil gibi emek-yoğun üretim alanlarında tarife ve tarife dışı önlemleri yeterince azaltmamışlardır (Meller, 2003:1-5, <http://www.oecd.org/gov/pcsd/25507214.pdf>). Öyle ki, 2000'li yılların başında tarım ticaretinde uygulanan tarifeler imalat sanayi ticaretinde uygulanan tarifelerin yaklaşık on katı idi. Bölgeler arasında uzun yıllardır eleştiri konusu olan bu politikaların gelişmekte olan ülkelerin lehine olduğu açıktır.

nedenle gelişmekte olan her ülkenin liberal politikalarından aynı şekilde yararlandığı söylenemez. Örneğin, Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde küresel entegrasyonun ekonomik etkileri kendini net bir şekilde gösterirken, Afrika ve Orta Doğu ülkeleri liberalleşme politikalarından yeterince faydalanamamışlar ve hatta küresel ekonomideki payları azalmıştır (IMF, 2001a).

Gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılığın yıllar geçtikçe artmaya devam etmesi, liberalleşme politikalarının bir handikapı olarak kabul edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki bu farklılıkların birçok sebebi vardır. 2000 yılı öncesinde bu farklar temelde; dış pazarlara erişim eğilimi ve sermaye girişlerindeki farklılıklar, dış borç ve uygulanan ticaret politikalarının farklılığı, makroekonomik faktörler, yerli piyasaların ve alt yapının uyum farklılığı gibi birçok sebebe dayanmaktadır (WTO, 1996). Bu nedenle en az gelişmiş ülkelerde kalkınma hedefleri ve yoksulluğun azaltılması hedefleri gerçekleştirilemediği yönünde önemli belirtiler vardır⁶⁷.

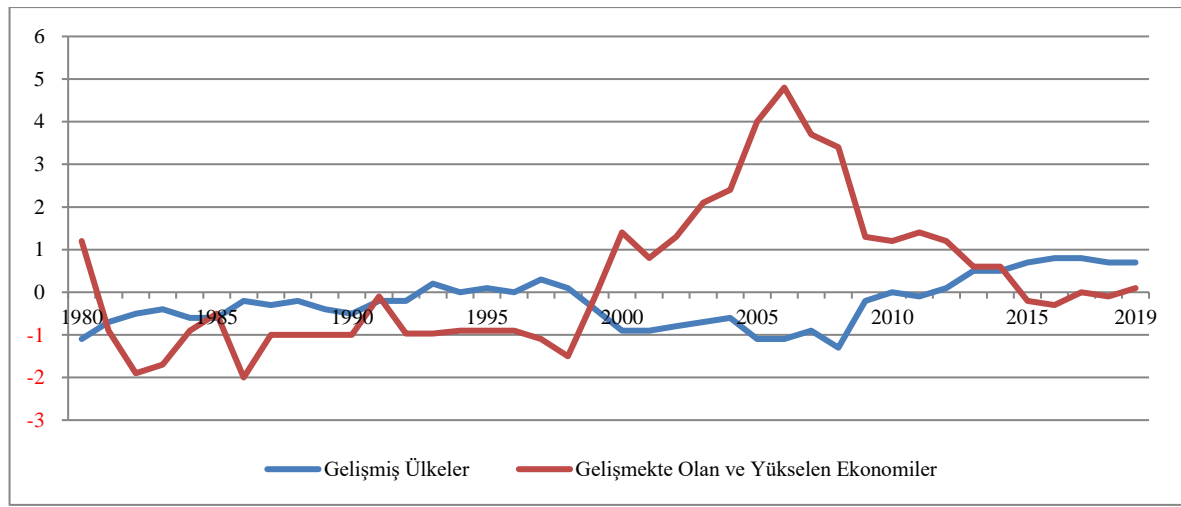
Kaynak: IMF, 2020.

Şekil 2.6. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyüme (%)

1980 sonrası dünyanın iki kutbunda ekonomik büyüme verileri incelendiğinde, gelişmekte olan ülkelerin 1990-2008 arasında rekor düzeyde büyüdüğü görülmektedir. Şekil 2.6'da verilenlere göre, 2008 öncesi dünya ekonomisinde büyüme trendi yukarı yönlü iken, kriz sonrası yönünü aşağıya çevirdiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, 2000 yılı

⁶⁷ Neoliberal politikaların önemli bir görevi, üçüncü dünya ülkelerindeki yoksulluk ve kalkınma probleminin çözülmesidir. Bununla birlikte, neoliberal politikaların sınırsız ve kontrolsüz ekonomik büyüme anlayışı, artan çevre sorunları ve farklı türde problemlerin artması, neoliberal politikalar konusunda endişeleri de artırmıştır. Bu nedenle neoliberal politikalar ağır eleştirilere maruz kalmış ve Neoklasik iktisat aleyhine fikirler de artmıştır. Bunun yanı sıra, neoliberal politikaların yaygın görüşün tersine, 1980-2005 arasında orta ve düşük gelirli ülkelerde büyümede ve sosyal ilerlemelerde önemli yavaşlamaya neden olduğu yönünde fikirler de vardır (Weisbrot vd., 2005: 1).

öncesinde genel olarak %4'ün altında büyürken, 2007 yılında bu büyümenin %8'i geçtiği görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise sürekli inişli çıkışlı bir büyüme performansının olduğu, buna rağmen büyüme rakamlarının 2008 öncesinde 2008 sonrasına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. 2000-2008 arasında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme artarak devam etmiştir. Fakat küresel kriz sonrası, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde yıllık büyümenin giderek azaldığı görülmektedir. 1990 yılından önce genel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarının birbirine yakın olmasına karşın, bu tarihten sonra gelişmekte olan ülkelerde büyümenin gelişmiş ülkelerin neredeyse 3 kat üstünde olduğu anlaşılmaktadır.

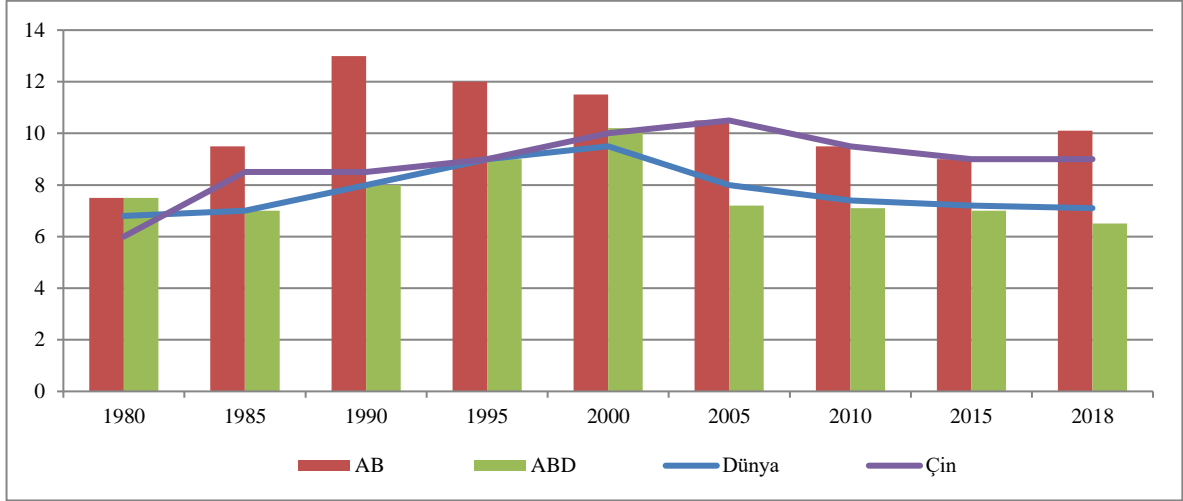

Kaynak: IMF, 2020. Not: Gelişmekte olan ülkeler için 1986-1996 arası önceki ve sonrası 5'er yılın ortalama verilerini ifade etmektedir.

Şekil 2.7. Cari İşlemler Dengesi (%GSYH)

2008 öncesinde dünyada hakim olan ekonomi politikalarının gelişmekte olan ülkelere büyük katkı sağladığını cari işlemler dengesinde de görmek mümkündür. Şekil 2.7'de, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde cari dengenin GSYH içerisindeki değerleri verilmiştir. 1996 yılına kadar gelişmiş ülkelerde cari açık azalıp dengeye gelirken, aynı dönemlerde gelişmemiş ülkelerde cari açığın dengesiz bir şekilde geliştiği görülmektedir. Fakat 1996'dan sonra, özellikle 2008 Krizi öncesinde, gelişmiş ülkelerin cari dengelerinin artarak açık verdiği, buna karşın gelişmekte olan ülkelerde cari işlemlerin fazla verdiği, bu fazlanın 2006'da GSYH'nin yaklaşık %5'ine kadar çıktığı görülmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerdeki cari açık 2008'de GSYH içerisindeki %1.3'e kadar çıkmıştır. Kriz sonrası ise sürecin bölgeler arasında tam tersi bir yönde değiştiği görülmektedir. Kriz sonrası gelişmekte olan ülkelerde cari fazlanın GSYH içerisindeki payı azalmış ve 2015'ten sonra cari açık

oluşturmuştur. Korumacı politikaların etkisi ile gelişmiş ülkelerde ise dış ticaret ve sermaye dengelenmesi ile cari işlemler fazla vermeye başlamış ve cari fazlanın GSYH içerisindeki payı %1'e yaklaşmıştır⁶⁸.

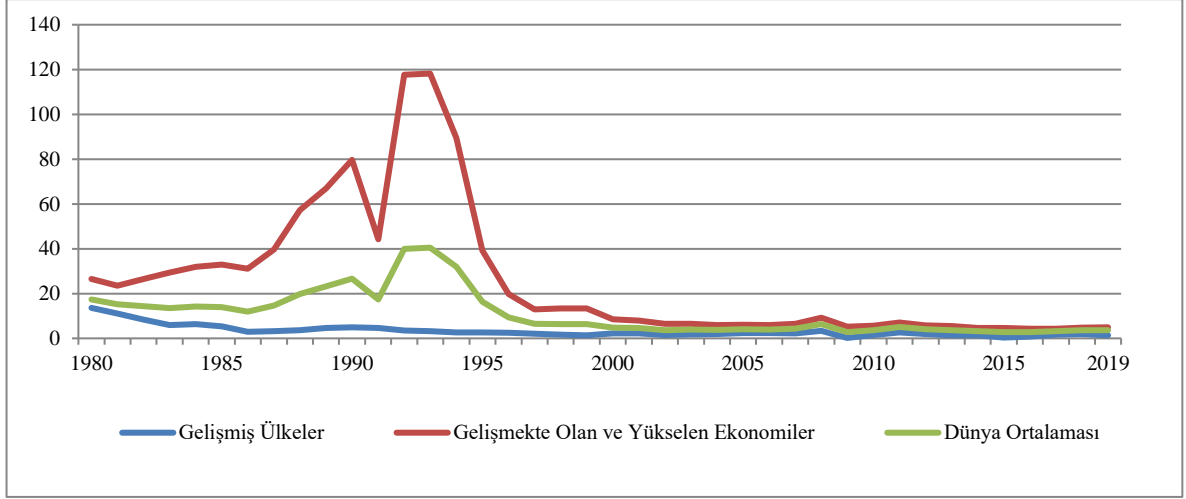
Kaynak: Ortiz ve Rodrigo, 2018.

Şekil 2.8. Bölge Ekonomilerinde Küresel İşbirliği Endeksi

20.YY'nın son yirmi yılında dünya genelinde iş birliği, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler sayesinde artmıştır⁶⁹. Avrupa, 1990'ların sonlarından itibaren daha çok bölge içerisinde iş birliğine odaklanmış ve bölgenin sürekli genişlemesinden dolayı dış dünya ile olan iş birliği azalmıştır. ABD'nin iş birliği ise 2002 yılına kadar artmış, bu tarihten sonra düşmeye başlamıştır. Çin, liberalleşme çabalarının etkisi ile 1985-2006 arası dönemde küresel işbirliğine büyük önem vermiş ve işbirliği endeksi sürekli artmıştır. Fakat krizin etkisi ile hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin birbirleri ile olan işbirlikleri azalmıştır. Kısacası, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin aşırı liberalleşme politikaları sayesinde 1980-2000 arasında küresel işbirliğinde büyük bir artış yaşanmıştır.

⁶⁸ Kriz ve ardından uygulanmaya devam eden korumacı politikalar cari işlemler dengesinde gelişmiş ülkelere fayda sağlarken, sürecin gelişmemiş ülkelerin aleyhinde olduğu anlaşılmaktadır.

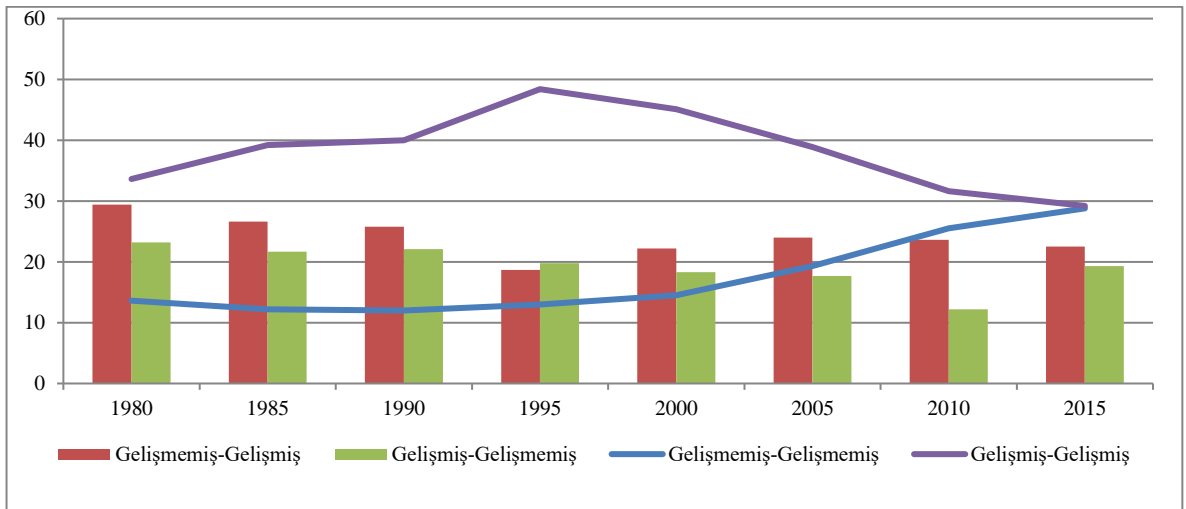
⁶⁹ Bu artışların sebepleri arasında ayrıca, Berlin Duvarı'nın yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlığını kazanması ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi önemli rol oynamaktadır (Ortiz ve Rodrigo, 2018:3).

Kaynak: IMF, 2020.

Şekil 2.9. Küresel Enflasyon Oranı (%)

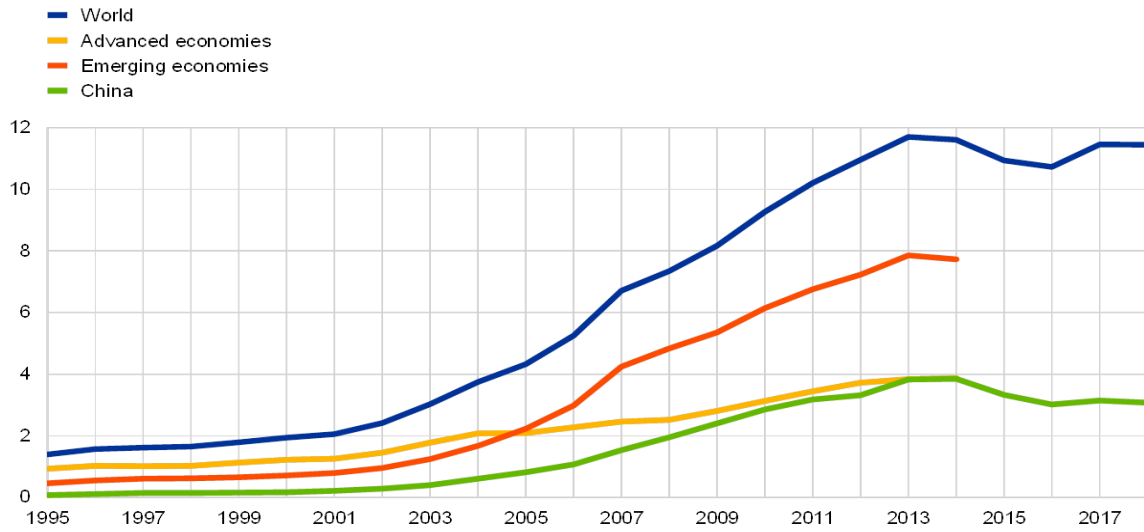
Küresel iş birliğinin artması, üretim ve tüketimin artmasına neden olmuştur. Artan üretim ise gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarından biri olan enflasyonun azalmasını sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerde hemen hemen her dönem %5'in altında olan enflasyon oranı 1985 sonrası düşüşünü sürdürmüş ve ortalama %2'nin altına gerilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise neredeyse %120'lere ulaşmış olan tüketici fiyatları bazında enflasyon oranları, 1995 yılı itibari ile hızlı bir şekilde düşerek günümüzde %5'e kadar gerilemiştir. Üretimin ve ticaretin genişlemesi, fiyatların düşüşünü hızlandırmıştır.

Kaynak: Our World in Data, 2018. Not: Veriler bölgeler arasındaki ihracatın küresel ihracat içerisindeki payını göstermektedir.

Şekil 2.10. Bölgeler Arası İhracatın Toplam İhracat İçerisindeki Payı (%)

Serbest ticaret uygulamalarının gelişmekte olan ülkelere sağladığı avantajlardan biri de, bölge içerisinde ihracatın artmasıdır. 1980-1995 arasında, küresel ihracatta payı en yüksek olan gelişmiş ülkeler arasındaki ihracat sürekli artmış ve bölge içerisindeki ihracatın küresel ihracattaki payı %48'e kadar yükselmiştir. Fakat 1995'den sonra toplam ihracat içerisinde gelişmiş ülkeler arasında yapılan ihracatın payı azalmıştır. Gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatın küresel ihracattaki payı 1980-2015 arasında genel olarak azaldığı görülürken, 2015'te yeniden arttığı anlaşılmaktadır. Burada en önemli değişim, küresel ihracat içerisinde gelişmemiş ülkeler arasında yapılan ihracat ile gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere yapılan ihracatın payında görülmektedir. 1985'li yıllarda gelişmemiş ülkeler arasında yapılan ihracatın küresel ihracat içerisindeki payı %12'lerde iken, bu oran devam eden yıllarda sürekli artmış ve 2015 yılında %29'a kadar çıkmıştır. Böylece gelişmiş ülkeler arasında yapılan ihracat ile gelişmemiş ülkeler arasında yapılan ihracat hemen hemen eşitlenmiştir. Aynı zamanda, gelişmemiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru yapılan ihracatın küresel ihracattaki payı artarak %20'nin üzerine çıkmıştır⁷⁰.

Kaynak: Chitu, Gomes ve Paul, 2019. Not: “World”, dünya genelini, “Advanced economics”, gelişmiş ülkeleri, “Emerging economics”, yükselen ekonomileri, “China”, Çin'i temsil etmektedir.

Şekil 2.11. Küresel Döviz Rezervleri (Trilyon Dolar)

Şekil 2.11'de görüldüğü gibi, 2000'li yıllardan sonra hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde döviz rezervleri büyük ölçüde artmaya başlamıştır. 2005'te ise gelişmekte olan ülkelerin ve 2013'te Çin'in toplam döviz rezervleri gelişmiş ülkelerin toplam rezervlerini geçmiştir. Kriz öncesinde, dünya genelinde artan serbest dış ticaret ve sermaye

⁷⁰Gelişmekte olan ülkelerin küresel ticaretteki paylarının bu büyüme performansı ile 2050'li yıllarda %70'e kadar çıkacağı tahmin edilmektedir (Ali ve Stancil, 2009).

hareketliliği döviz rezervlerinin de artışına yol açmıştır. Fakat 2013'ten sonra küresel kriz ve ardından yükselen korumacılıkla beraber ABD'nin faiz artırma politikaları piyasaları yavaşlatmış ve toplam döviz rezervlerindeki artış büyük oranda durmuştur. Çin ve yükselen ekonomilerdeki döviz rezervlerinin artması, bu bölgelerin ihracatının da arttığını göstermektedir. Dünyanın en fazla döviz rezervine sahip olan Çin, mevcut rezervler sayesinde kur dengesini daha rahat yönetmektedir. ABD'nin kur manipülasyonlarına karşı oldukça dayanıklı bir kur politikası uygulayan Çin, bu sayede dış ticarete fazla veren ve dünyanın en fazla ticaretini yapan ülkesi olmuştur⁷¹.

Neoliberal politikalar sayesinde Asya ve Güney Amerika kıtalarında dış ticaret daha fazla artmıştır. İhracat daha çok gelişmekte olan ülkeler arasına kaymıştır. Bu sayede ekonomik büyüme gelişmekte olan ülkelerde çok daha yüksek oranda gerçekleşmiştir. Fakat, neoliberal politikaların terkedilmeye başlandığı 2008 sonrasındaki uygulamaların daha çok gelişmekte olan ülkelere zarar verdiği anlaşılmaktadır.

BRICS ülkeleri gelişmekte olan ülkeler arasında etkili olan ülkelerin başında gelmektedir. Son otuz yılda gösterdikleri ekonomik ve ticari performans sayesinde dünyanın ekonomik, siyasi ve askeri alanda yön veren ülkeleri arasında girmişlerdir⁷². BRICS ülkelerinin 21.YY'ı ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan değiştireceği tahmin edilmektedir. Fakat sosyal sorunlar, hukuksuzluk, anti demokratik uygulamalar, gelir eşitsizliği, alt yapı sorunları, yolsuzluk ve çevre gibi birçok problem de ekonomik gelişmelere paralel olarak artmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerin ekonomik performansları her ne kadar dünyanın dikkatini çekse de, bu ülkelerin yukarıda ifade edilen sorunların çözümü konusunda başarılı olamamalarından dolayı, gelişmiş ülke sınıflamasına dahil olmaları oldukça zor görünmektedir.

Birçok gelişmiş ülkenin Çin ve Hindistan ile olan ticaretinde açığın kapanmaması, gelişmekte olan ülkelerin emek rekabetinin yüksek olması, ihracatın, sermayenin ve yatırımların gelişmekte olan ülkelere doğru kayması, ekonomik ve ticari anlaşmazlıkları daha da hızlandırmıştır. Özellikle Çin sürekli anti-damping önlemlerine maruz kalmaktadır. Son yıllarda gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan bazı ülkelerin ticaretine karşı görünmeyen

⁷¹ Küresel ekonominin ve ticaretin daha çok dolar ve euro üzerinden gerçekleştiriliyor olması, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre daha fazla döviz stoklamalarına neden olmaktadır. Çünkü, dolar arzının ABD kontrolünde olması, AB'nin bölge içerisinde ve bazı üçüncü ülkelerle euro üzerinden ticaret yapması, gelişmekte olan ülkelerde kur riskini ortaya artırmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ekonomiler, kur riski, dış ticaret ve cari işlemler dengesinde oluşabilecek sorunlara karşı döviz rezervlerini sürekli artırmayı temel bir politika haline getirmişlerdir. Dolayısıyla, küresel ticarete gelişmekte olan ülkelerin payı arttıkça, bu ülkelerde döviz rezervleri de yükselmeye başlamıştır.

⁷² BRICS ülkeleri 1990'lı yıllardan sonra gösterdikleri ekonomik performans, akademi, siyaset, bilim ve medya alanında büyük ilgi toplamış ve küresel sermayenin de ilgisini çekmiştir (SGİ, 2019:4-9).

engeller artmaya başlamıştır⁷³. 1980 sonrası neoliberalleşme ile yükselmeye başlayan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişki, 2008 sonrası dönemde yavaşlamıştır. 2050'li yıllarda BRICS ülkelerinin küresel ekonomideki payının %60'a kadar çıkabileceği yönündeki analizler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki bu sorunlu ilişkilerin daha da bozulacağını yönündedir.

2008 Krizi öncesi dünya ekonomisinde büyük bir genişleme ve liberalleşme yaşanmıştır. Bu serbestlikten bazı gelişmekte olan ülkelerin daha fazla faydalandığı söylenebilir. Çünkü kapalı ekonomilerin bir anda liberal dünyaya açık hale gelmeleri, birçok gelişmekte olan ülkede çeşitli sorunlara yol açmış olsa da, aynı zamanda büyük bir fırsatın önünü açmıştır. Alt yapının kurulması ve reformların artmasıyla dünyanın sanayi üretimi ve ticaret merkezi Asya ve Güney Amerika'ya kaymıştır. Aynı zamanda küresel sermayenin ve teknolojinin transferi sayesinde gelişmekte olan ülkelerde büyüme katlanarak artmıştır. Fakat daha önce bahsedildiği gibi liberalleşme her ülkeye olumlu yansımamış veya aynı oranda fayda sağlamamıştır.

Gelişmiş ülkelerde ise istihdam ve büyüme yeterince artmamış ve özellikle Çin kökenli küresel firmalarla rekabet etmek zorlaşmıştır. Bu olumsuz gelişmelere 2008 Krizi'nin de eklenmesi ile sanayileşmiş ülkelerde daha agresif dış ticaret politikaları önem kazanmaya başlamıştır. Bu yeni dönemde, ülke ülke, firma firma uygulanmasının daha kolay olması ve yasal yaptırım tarifelere göre daha zor ve karmaşık olması nedeniyle yeni korumacılık popülerlik kazanmıştır. Fakat sadece gelişmiş ülkelere değil, gelişmekte olan ülkelere doğru değil, gelişmiş ülkeler arasında da artan bir korumacılık öne çıkmaya başlamıştır⁷⁴. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere de kendi ticaretlerine yapılan engellemelere karşı korumacılık anlayışı artmaya başlamıştır. Böylece, korumacılık bölgesel olarak başlamış olsa da, ilerleyen süreçte kur ve ticaret savaşları ile küresel bir olay haline dönüşmüştür.

⁷³ Dünya Ticaret Örgütü, 1990'lı yıllardan itibaren serbest ticaretten en çok faydalanan, Çin, Türkiye, Hindistan, Meksika ve Brezilya gibi ülkelerin, bu tür korumacı politikalardan diğer ülkelere göre daha fazla etkileneceğini belirterek, ekonomik çekişmelerin bitmesi gerektiğini sık sık gündeme getirmiştir.

⁷⁴ AB'nin yasal önlemlerle ticareti büyük oranda bölge içerisine çekmesi, ABD'nin AB'yi yaptırım bölgesi içerisine alması, BREXIT süreci ve kur savaşları gelişmiş ülkeler arasındaki korumacı politikalara örnektir.

2.2. 2008 Sonrası Dünya Ekonomisinde Değişen Denge ve Politikalar: Yeni Korumacılığın Yükselişi

ABD’de ipotek ve temerrüte düşen konut kredileri, 2008 yılında konut balonunun patlamasıyla küresel bir krizin fitilini ateşlemiştir. Ardından, Amerika’da bankacılık sektörü ve reel piyasaların etkilenmesi ile Avrupa’nın büyük bir kesimine yayılmış ve bu durum küresel finansal bir krize yol açmıştır. Kriz büyük oranda Amerika ve Avrupa kıtalarında etkili olurken, küresel sistemde oluşan daralma ve resesyonun etkisi ile Asya ve diğer bölgeler de bu süreçten etkilenmeye başlamıştır. Kısa süre içerisinde dünya ticaretinin ve ekonomik sistemin daralmasına neden olan krizin ardından ülkelerde gizli korumacılık altında yeni önlemlerin ağırlığı artmaya başlamıştır (Urata, 2009).

Krizle beraber dünya genelinde ihracat ve yatırımlar azalırken, birçok ülke ekonomisi küçülmüş veya büyüme oranları düşmüştür⁷⁵. Krizin ardından küresel mal ve hizmet ihracatı %10, mal ve hizmet ithalatı ise %11 daralmıştır. 2009 yılında, DB verilerine göre dünya ekonomisi %1.6 daralırken, IMF verilerine göre küresel GSYH %0.1 daralmıştır. Gelişmiş ülkeler %3.3 küçülürken, gelişmekte olan ülkeler %2.7 büyümüştür. Krizin ardından ise ekonomilerin hızlı bir şekilde büyümesi ve krizin etkisinin ortadan kalkması ile yakalanan büyüme ivmesinin devam etmesi beklenmişti. Fakat kriz sonrası uzun dönemde büyüme trendi yavaşlamıştır. Öyle ki, dış ticarete teknik, insan sağlığı, hayvan ve bitki sağlığı, güvenlik konularını kapsayan yeni önlemler alınmaya başlanmış ve bu önlemler giderek artmıştır. Bunun yanı sıra, ticareti kolaylaştırmaya yönelik önlemler de artmasına karşın, bu tür dış ticaret politikaları daha çok yerli üretimi destekler nitelikte olmuştur.

Böylece, kriz öncesi dönemle kriz sonrası dönem karşılaştırıldığında ihracatın ve ithalatın artış hızının 2020’ye kadar yavaşladığı görülmektedir. Krizin ardından tarifelerdeki indirimlerin yavaşlaması ve tarife dışı önlemlerin artış hızının yükselmesi, dış ticaretin yavaşlamasının temel sebebi olarak kabul edilmektedir (Wallen ve Wiber, 2018:5-8).

2008 Krizi ile 1929 Ekonomik Buhranı arasında bir takım benzerlikler vardır⁷⁶. Örneğin, iki krizin de küresel kriz olması, finansal kaynaklı olması, sonuçları itibari ile

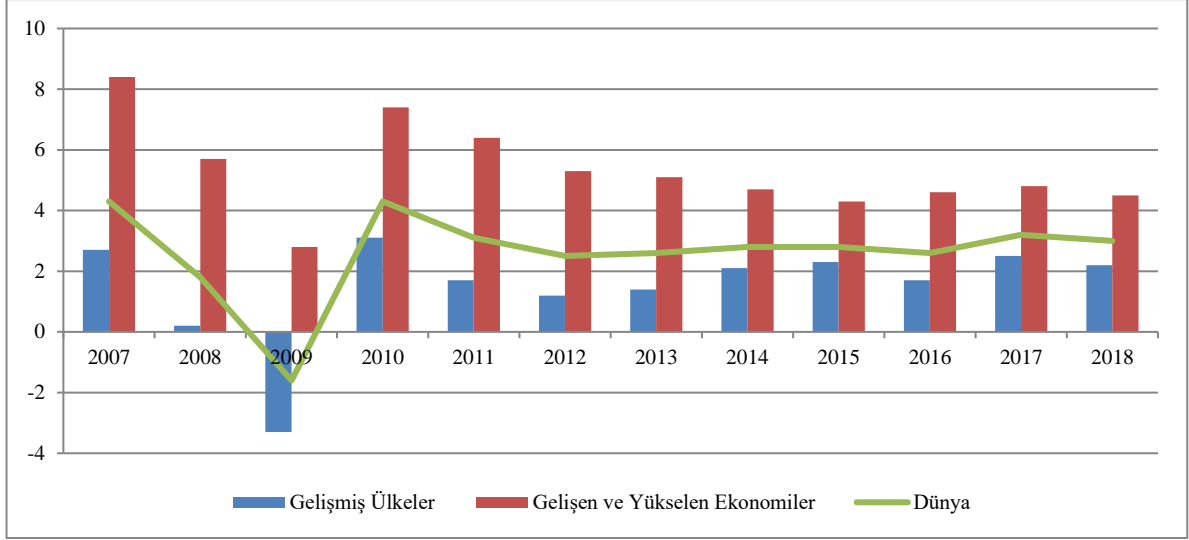
⁷⁵ Her ne kadar gelişmekte olan ülkeler 2008’in ardından büyümeye devam etmiş olsa da, 2007 yılında bu ülkelerin %8.4 büyüdüğü göz önüne alındığında, krizin gelişmekte olan ülkelerde de ciddi kayıplara neden olduğu anlaşılmaktadır

⁷⁶ Temin (2010), 1929 Buhranı ile 2008-2009 Krizi’nin benzerliklerini tartıştığı çalışmasında J. M. Keynes, Adam Smith, David Hume gibi ekonomistlerin teorik bakışları arasında krizlerin benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. İki krizin çıkış nedenlerini, ekonomi teorileriyle olan ilişkisini, krizin küresel düzleme yayılmasını ve krizden çıkış sürecini incelemiştir. Özellikle krizlerden önce hakim olan ekonomi modellerinin ve politik bakış açılarının kamu politikalarındaki etkisini ortaya koymuştur. Ayrıca, 1929 Buhranı’nda etkili olan altın standardı anlayışının 21.YY’da da devam ettiğini belirtmiştir (Temin, 2010).

ekonomilerin daralmasına yol açması iki kriz arasındaki benzerliklerdir. Bu nedenle, Büyük Buhran döneminde ABD tarafından başlatılan Smooth-Hawley ticaret savaşlarında tarifelerin %40'ı geçmesi gibi, 2008 Krizi sonrası sert ve yüksek tarife artışlarına dayanan korumacılığın ağırlık kazanacağı tahmin edilmişti. Fakat korumacılığın tarifeler üzerinden değilde tarif dışı önlemler üzerinden arttığı, buna rağmen 1929 Buhranı ile karşılaştırılmayacak kadar düşük bir korumacılığın yükseldiği görülmektedir. Korumacılığın tarifelere yansımaları ise büyük ölçüde 2018'de başlamıştır. Son ticaret savaşları, 1929 Krizi sonrası ağırlık kazanan ve tarifeli önlemlerin ağırlık kazandığı döneme benzer bir süreci başlatmıştır. Bu nedenle 2018'de başlayan ticaret savaşları tarihe Trump Tarifeleri veya ABD'nin 8. ticaret savaşları olarak geçmiştir.

Kriz sonrasında ticari ve siyasi politikalarda önemli değişiklikler olmuştur⁷⁷. Son 12 yılda dünya ekonomisinde ve siyasesinde meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin sonuçları, küresel sistem üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Bu değişimlerden bazıları şunlardır; yeni korumacılığın artması, kur savaşları, Arap Baharı ve Suriye Olayları, Avrupa Borç Krizi, BREXIT süreci, artan iktisadi milliyetçilik, terör olayları, teknoloji mücadeleleri ve ticaret savaşlarıdır. 2020 yılında pandemi haline gelen korona virüs ise bu bahsedilen bütün değişimleri büyük ölçüde gölgede bırakacak bir dönemi başlatmıştır. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümünün sonunda korona virüs döneminde korumacılık ve korumacılığın geleceği konusu ele alınmıştır.

⁷⁷ N. Tzifakis, 2012 yılında yaptığı çalışmasında, finansal krizin ardından siyasi, ekonomik ve ticari değişimleri detaylı bir şekilde incelemiştir. Özellikle ABD ve Çin öncülüğünde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin küresel sistemdeki yerlerinin değişmesi ve bu durumun muhtemel sonuçları hakkında önemli ipuçları vermiştir. Örneğin, G8 ülkelerinin eksikleri, G20 ülkelerin önemi, Çin, Brezilya ve Hindistan gibi ülkelerin yakın gelecekteki etkileri, ABD'nin 70 yıldır devam eden hegomonik gücünün değişimi, Çin-ABD arasındaki ilişkiler, yeni ticaret ve uluslararası ilişki dengesinde Çin'in etkisi konuları incelenmiştir. Özellikle ABD'nin aleyhine, Çin'in lehine gelişen yeni düzende ABD öncülüğünde ekonomik, siyasi ve askeri çatışmaların olup olmayacağı konusundaki incelemeler oldukça önemlidir (Tzifakis, 2012).

Kaynak: IMF, 2020, World Bank, 2021. Not: Dünya ortalaması World Bank veri tabanından, diğer bölgelerin verileri ise IMF veri tabanından alınmıştır.

Şekil 2.12. 2008 Krizi Sonrası GSYH'nin Bölgesel Değişimi (%)

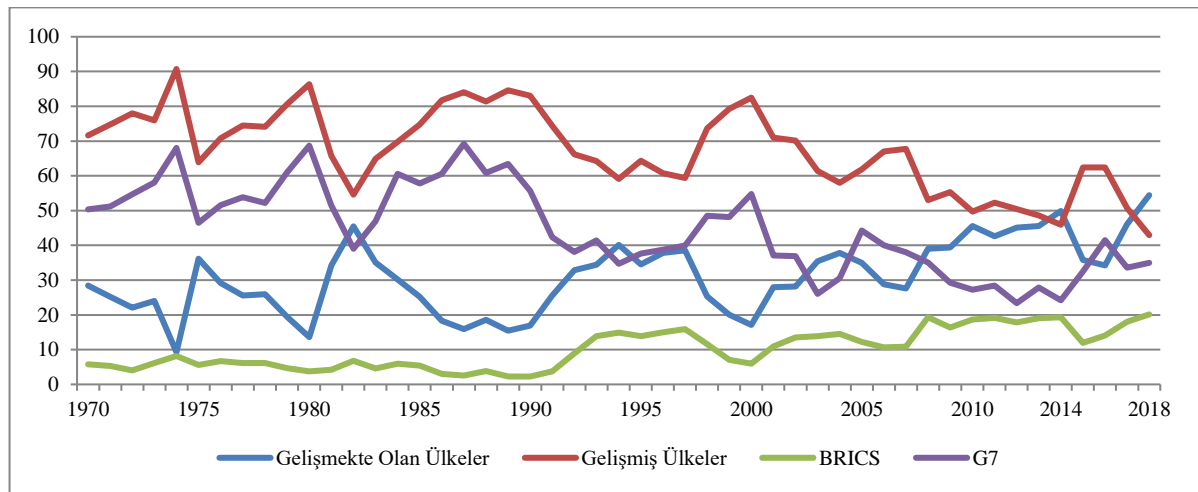
2008 Krizi'nin küresel ekonomide neden olduğu değişim şekil 2.12'de gösterilmiştir. 2007 yılının sonlarına doğru adım adım krizin etkisinin ortaya çıkmaya başlamasıyla, bölge ekonomilerinde ekonomik büyüme yavaşlamaya başlamıştır. 2009 yılına gelindiğinde küresel GSYH yaklaşık %1.6 oranında küçülmüş ve gelişmiş ülkelerde kayıplar %3.3'ü bulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik büyüme hızı yavaşlamış ve 2009 yılında bu ülkeler ortalama %2.8 oranında büyümüşür. Krizin etkisinin geçmesi ile, baz etkisi sayesinde 2010 yılında dünya ekonomisi %4.3 oranında büyürken, gelişmiş ülkeler %3.1 ve gelişmekte olan ülkeler %7.4 oranında büyümüşür. Fakat ilerleyen yıllarda ekonomik büyüme giderek azalmış ve kriz öncesi dönemin altında kalmıştır.

2.2.1. Yeni Korumacılığın Yükselişi ve Ticaret ve Kur Savaşlarına Giden Süreç

Teorik çalışmalardan çıkan ağırlıklı sonuçlara göre, her krizin ardından korumacı politikalar yükselmeye başlamıştır. Krizin etkisi geçtiğinde ise koruma duvarları adım adım azalmıştır. Örneğin, 1929 Buhranı sonrası ABD'nin Smooth-Hawley tarife savaşları ve Avrupa'da yayılan iktisadi milliyetçilik ve savaşlar neticesinde dünya genelinde 1945'e kadar korumacı politikalar ağırlık kazanmıştır. 1950'lerden sonra hızla liberalleşen ekonomiler, 1973 Petrol Krizi ile beraber yaklaşık 10 yıl sürecek yeni bir antiliberel süreci başlatmışlardır. Krizin etkisi azalınca, bu kez gelişmekte olan ülkelerin de dahil olduğu neoliberal dönem ağırlık kazanmıştır. 1980-2008 arasında artan genişletici dönem, 2008

Krizi'nin ardından yerini daha korumacı bir döneme bırakmıştır. Yaklaşık 12 yıldır devam eden korumacı ticaret anlayışı ticaret savaşları nedeniyle daha da şiddetlenmiştir. Ticaret savaşlarının bitmesi için yapılan olumlu gelişmelerin ardından liberalleşme sürecinin yeniden artması beklenirken, pandemi krizi mevcut korumacı anlayışın bir adım daha ileriye gitmesine yol açmıştır.

1980-2007 yılları arasında ekonomik ve ticari açıdan genişleyici dönemin en çok hangi ülkelere fayda sağladığı konusunda çok fazla tartışma vardır. Bölüm 2.1 deki veriler ışığında, yeni liberal dönemle beraber başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünyada ekonomik refahın arttığı söylenebilir. Fakat gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında, DTÖ, IMF ve Dünya Bankası nezdinde tartışmalar kısır bir döngüye girmiştir. Özellikle iktisadi ekollerin savunucuları arasında süre gelen tartışmalar günümüzde de devam etmektedir⁷⁸. Sonuç olarak bu eleştiri ve algıların neticesinde 2008 Krizi sonrası küresel ekonomide yeni bir korumacı süreç başlamıştır. Böylece gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede kriz öncesi hakim olan neoliberal politikalarından korumacılığa yönelen adımlar atılmıştır (Kalaycı, 2011:76-77).

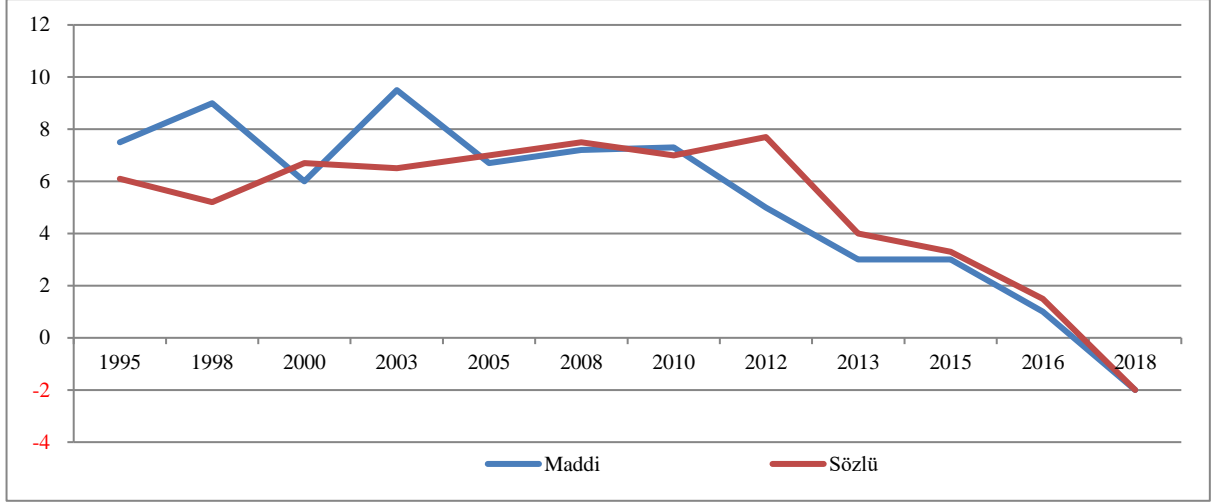
Kaynak: UNCTADSTAT, 2020. Not: Gelişmekte olan ülkelere en az gelişmiş ülkelerin payları dahil değildir.

Şekil 2.13. DYY Girişlerinin Küresel Dağılımı (%)

⁷⁸ Bu tartışmalar genelde Neoklasik İktisat ile Neoliberalizm arasında yoğunluk kazanmıştır. Aynı zamanda Keynesyen İktisat'ın önemine dikkat çeken fikirler artmaktadır. Neoliberal politikalara yönelik eleştiriler o kadar ileri gitmiştir ki, 2020'ye damga vuran koronavirüsün ekonomik ve sağlık etkilerinin boyutunu neoliberal politikalara bağlayan eleştiriler de vardır. Bu eleştiriler daha çok, neoliberalizm ideolojisinin sağlık hizmetlerini ve eğitimi ticarileştirdiği, kamu harcamalarını ikinci plana ittiği, düşük ücretli emek sömürsüne yol açtığı ve militarize olmuş bir dünya düzenine yol açtığı yönünde ağırlık kazanmaktadır. Bu özellikleri ile çağdaş kapitalizmin pandemi krizine yeterince cevap veremediği, bu konuda zayıf kaldığı, pandeminin ekonomik etkisinin bu sayede daha da arttığı iddia edilmiştir. Sell, (2020) ve Bonferd, (2021), çalışmalarında pandemi krizi ile neoliberal ideolojinin ilişkisini incelemişlerdir. Bu görüşlerin tersi yönünde fikir belirtenler de var. Örneğin, Sumanjo, (2020), neoliberal ideolojinin devam ettiğini ve pandemiyle mücadelede neoliberal politikaların önemine dikkat çekmektedir.

Yeni korumacılığa ve ardından ticaret savaşlarına giden süreçte DYY'ların gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru kayması etkili olmuştur. Uzun yıllar boyunca gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru akan yatırımlar, gelişmiş ülkelerde, istihdam, dış ticaret dengesi ve yerli üretim konusunda önemli sorunlara yol açmıştır. 1970'li yıllarda küresel sermayenin neredeyse %95'i gelişmiş ülkelere aitti. Dolayısıyla bu tarihlerden sonra dünyada dolaşan toplam sermayenin %99'u bu ülkelerden çıkmış ve gelişmiş ülkeler arasında yer değiştirmiştir. İlerleyen yıllarda ise gelişmekte olan ülkelere sermaye birikimi artmış olsa da, 2000 yılına kadar toplam sermaye hareketliliğinin %94'ü yine gelişmiş ülkelerin kontrolünde kalmıştır. Fakat 2000 sonrası BRICS ülkelerinin öncülüğünde gelişmekte olan ülkelere sermayenin artmaya başlaması ile bu ülkelerden çıkan yatırımlar, toplam dolaşan yatırımların %40'ına kadar çıkmıştır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler sadece sermaye ve yatırım çekmekle kalmamış, aynı zamanda birikmiş sermaye ile küresel yatırımlara yön vermeye başlamışlardır⁷⁹. Şekil 2.13'te toplam doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişlerinde bölgelerin payları gösterilmiştir. 1970-2000 arası dönemde toplam DYY girişlerinin ortalama %70'i gelişmiş ülkelere olmuştur. Daha önce ifade edildiği gibi, bu dönemler arasında gelişmiş ülkelere çıkan sermaye büyük oranda yine diğer gelişmiş ülkelere yönelmiş ve gelişmekte olan ülkelerin payları %30'un altında kalmıştır. 1990 sonrası sermaye ve yatırımların gelişmekte olan ülkelere yönelmesi, gelişmiş olan ülkelere sermaye açığının oluşmasına neden olmuş ve gelişmiş ülkelerin yıllık toplam DYY girişlerindeki payları %42'ye kadar gerilemiştir. Şekil 2.13 incelendiğinde, 2000 yılı sonrasında gelişmekte olan ülkelerin DYY girişlerinden aldıkları payın sürekli arttığı ve 2014 yılında gelişmiş ülkeleri geride bıraktıkları görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde toplam sermaye giriş ve çıkışlarının büyük bir bölümü G7 ülkelerine aittir. G7 ülkelerine sermaye girişlerinin payları gelişmiş ülkelerle aynı trendi izlemiş ve bu oran 2016 yılı hariç, 2008-2018 arası dönemde gelişmekte olan ülkelerin altına inmiştir. Gelişmekte olan ülkelere DYY girişlerinin %40'ından fazlası ise BRICS ülkelere aittir. BRICS ülkelere yönelen sermayenin küresel DYY girişlerinden aldığı pay sürekli yükselmiş ve 2000 sonrasında %10'un üzerine çıkmıştır. 2018 yılında ise bu oran %20 olmuştur.

⁷⁹ Yatırım ve sermaye kontrollerinin küresel ölçekte değişmesi, kur ve sermaye manipülasyonlarına karşı gelişmekte olan ülkelerin direnç kazanmasına yol açmıştır. Dış ticaretin, doğrudan yabancı yatırımların ve döviz girişlerinin artması Çin, Hindistan, Brezilya ve Rusya gibi ülkelerde hem ekonomik büyümenin hem de döviz rezervlerinin artmasına yol açmıştır. Bu sayede dolar ve euro gibi para birimleri üzerinde oluşabilecek kur mücadelelerinde bu ülkelerin daha esnek ve güçlü politika uygulamalarına imkan vermiştir.

Kaynak: Ortiz ve Rodrigo, 2018.

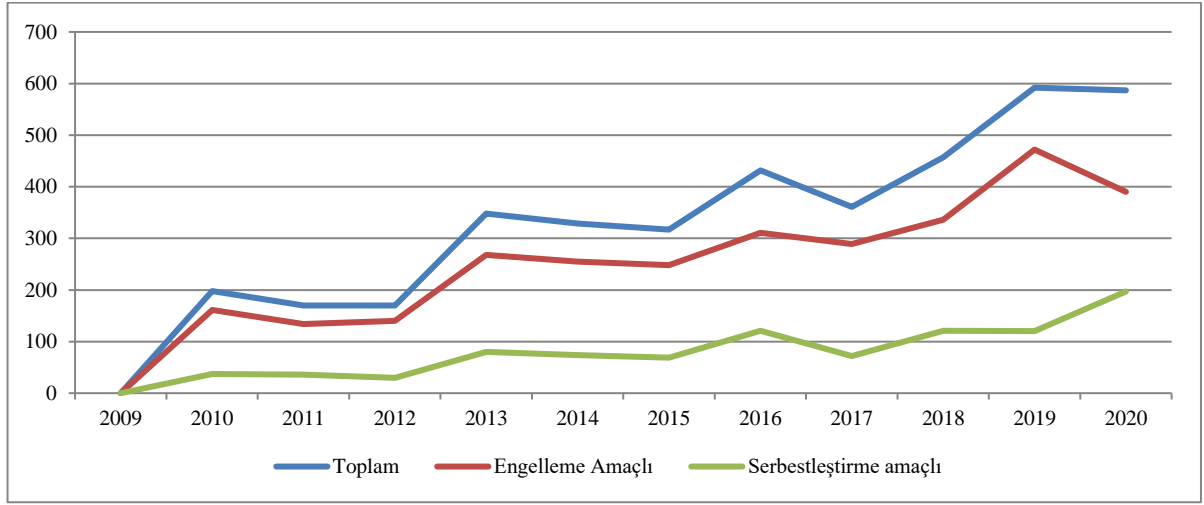
Şekil 2.14. Ticareti Kolaylaştırmaya İş Birliği Endeksi

Şekil 2.14’te, Ortiz ve Rodrigo’nun 2018 yılında yaptıkları çalışmada yer alan veriler ışığında hazırlanan küresel ticarete yönelik iş birliği endeksi sonuçları gösterilmiştir. Şekil 2.14’teki verilere göre, 1995-2010 arasında ticarete hakim olan liberal politikaların etkisi ile dünya genelinde sözlü iş birliği yükselmiş, maddi iş birliği endeksinde ise dalgalanmalar olsa da endeks oldukça yüksek seviyede kalmıştır. Dünya genelinde entegrasyon süreci ve BTA’lar aynı dönemde en yüksek seviyeye çıkmıştır. Fakat krizin ardından, kur savaşları, ticaret savaşları ve siyasi ve ekonomik gerilimlerin etkisi ile maddi ve sözlü iş birliği azalmaya başlamıştır. 2016 sonrası ise BREXIT süreci ve başlatılan ticaret ve teknoloji savaşları, endeksin negatif değer almasına yol açmıştır.

Yeni korumacılığın ölçülmesi ve hesaplanması tarife korumacılığından oldukça farklı ve zordur. Fakat son yıllarda yeni korumacılığın giderek artmasının bir sonucu olarak, DTÖ ve Global Trade Alert (GTA) gibi kurumlar tarife veya tarife dışı önlemleri hesaplayan çalışmaları hızlandırmışlardır. DTÖ, doğrudan tarife dışı önlemlerin sayısını gösteren NTMs (Non-Tariff Measures) başlığı altında veriler yayınlamaktadır. GTA ise tarife ve tarife dışı önlemleri birlikte ölçen toplam dış ticarete yönelik kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı müdahale sayılarını yayınlamaktadır⁸⁰. GTA veri sisteminde yer alan ve küresel kriz sonrası dünya genelinde ticarete yönelik liberal ve kısıtlayıcı müdahaleleri içeren veriler bu çalışmanın amacını desteklediği için kullanılmıştır. DTÖ ve GTA, yeni korumacılık uygulamalarını

⁸⁰ GTA, 2009 yılında University of St. Gallen koordinasyonunda, Büyük Buhran sonrası yükselen korumacı politikalarının ve özellikle “Dilenci Komşu” anlayışının finansal krizin ardından tekrar yükselmeye başladığına dikkat çekmek amacıyla kurulmuştur (GTA, 2020). Zamanla dünya genelinde artan korumacı politikaları bir veri deposu haline getiren GTA’nın verileri, IMF, DTÖ gibi kurumların da desteği ile giderek popüler hale gelmiştir.

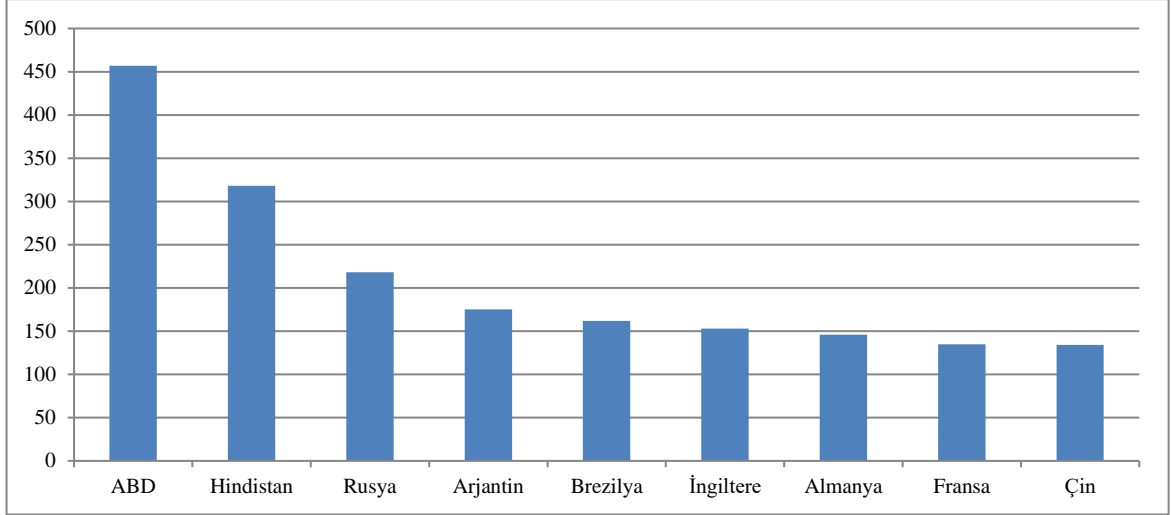
gösteren veri merkezleri olduğu için, çalışmanın bu kısmında bu kurumların verileri doğrultusunda, 2008-2020 arasındaki korumacı uygulamalar grafiklerle analiz edilmiştir.

Kaynak: Global Trade Alert, 2020. Not: Müdahaleler, ihracat ve ithalatla ilgili 'her yıl yeni uygulanan', bütün düzenlemeleri içermektedir. Veriler, doğrudan müdahale sayısını göstermektedir.

Şekil 2.15. 2008 Sonrası Küresel Ticarete Yönelik Yeni Müdahale Sayısı

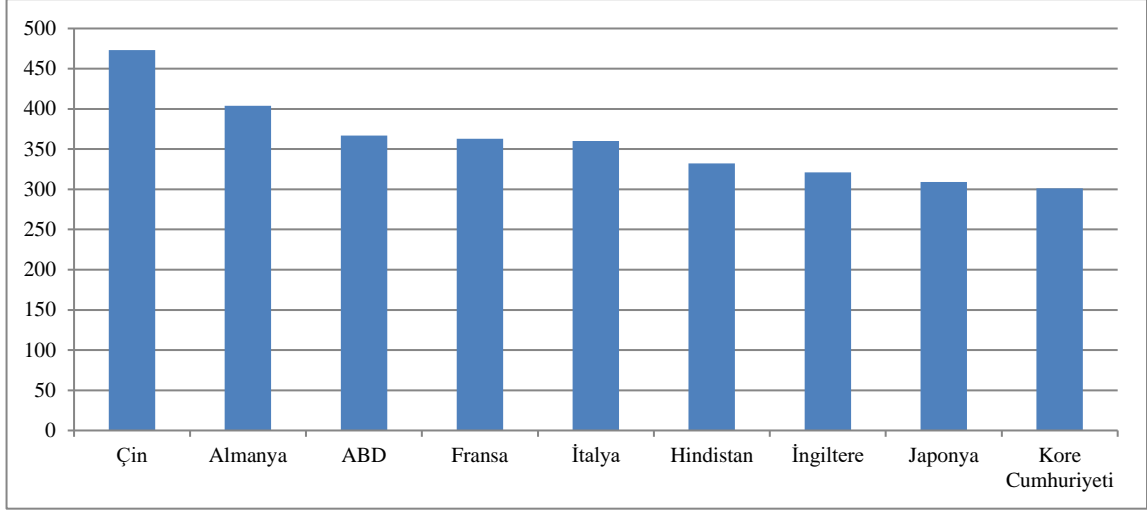
Şekil 2.15'te 2009 sonrası her yıl küresel ticarete yönelik uygulanmaya başlanan yeni uygulamaların sayısı gösterilmiştir. Ticareti liberalleştiren ve kısıtlayan müdahalelerin arttığı, fakat ticareti kısıtlayan uygulamaların daha fazla olduğu ve aradaki farkın giderek yükseldiği görülmektedir. Özellikle, 2017-2019 arası dönemde ticareti engelleyici müdahale sayısında %50'ye yakın bir artış olduğu görülmektedir. Sonuç olarak G20 toplantılarında küresel ticareti daha fazla serbestleştirmeye yönelik tavsiye kararları alınsa da, son 12 yılda ticaretin engellenmesine yönelik müdahalelerin baskın olduğu görülmektedir.

Kaynak: Global Trade Alert, 2020.

Şekil 2.16. Küresel Ticareti Engellemeye Yönelik Yeni Uygulamalara En Çok Katkıda Bulunan Ülkeler

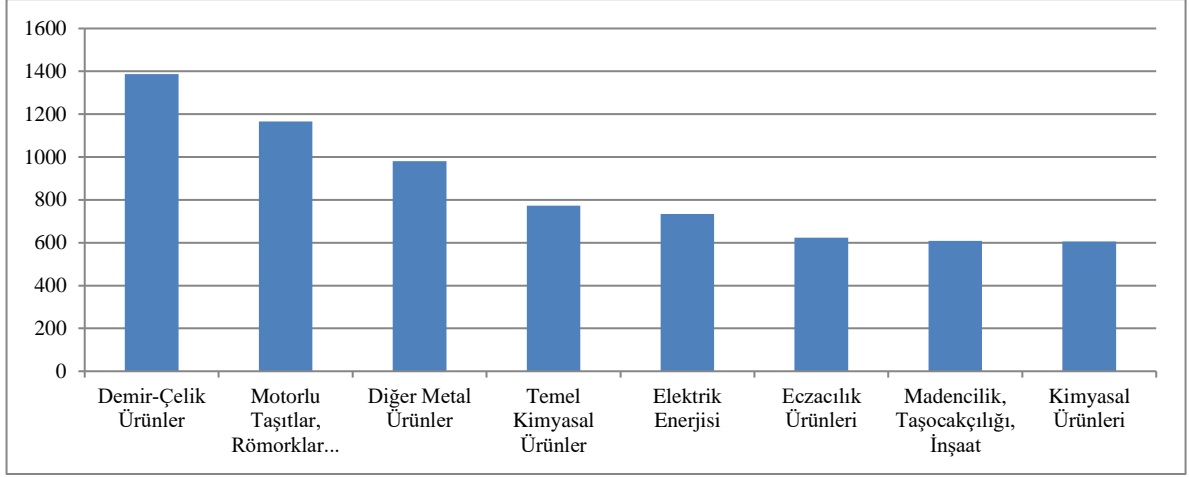
Şekil 2.16'da, 2008-2019 arasında küresel ticaretin liberalleşmesini zorlaştıran politikalarda en çok katkısı olan ülkeler gösterilmiştir. Buna göre, ABD, kriz sonrasında kayıpları telafi etmek ve dış ticarete avantaj elde etmek amacıyla ticareti engelleme uygulamalarına en fazla başvuran ülke olmuştur. Hindistan, Rusya, Brezilya ve Arjantin gibi gelişmekte olan ülkeler de iç dengelerini korumak amacıyla dış ticarete en fazla müdahale eden ülkeler arasında yer almaktadır. AB ülkeleri daha çok serbest ticaret yanlısı gibi görülmelerine karşın, tarife dışı önlemlere çok fazla başvurumaktadırlar. Burada en dikkat çeken ülke ise Çin'dir. Çin, dış ticareti zorlaştıracak yeni müdahalelere diğer ülkelere göre daha az başvurumaktadır. Bu durumun sebebi ise, Çin'in küresel ticarete üretim ve tedarik merkezi haline gelmesi, dış ticarete fazla vermesi ve büyük oranda liberalleşme savunucusu olmasıdır. Aynı zamanda 20.YY'da küresel ticaretin liberalleşmesine en çok katkı yapan ülkelerden biri de Çin'dir. Fakat Çin, 2018'de başlayan ticaret savaşlarında ABD'ye karşılık vermek amacıyla dünyada dış ticarete en fazla müdahale eden ülkeler arasına girmiştir.

Kaynak: Global Trade Alert, 2020.

Şekil 2.17. Ticareti Engellemeye Yönelik Yeni Uygulamalara En Çok Maruz Kalan Ülkeler

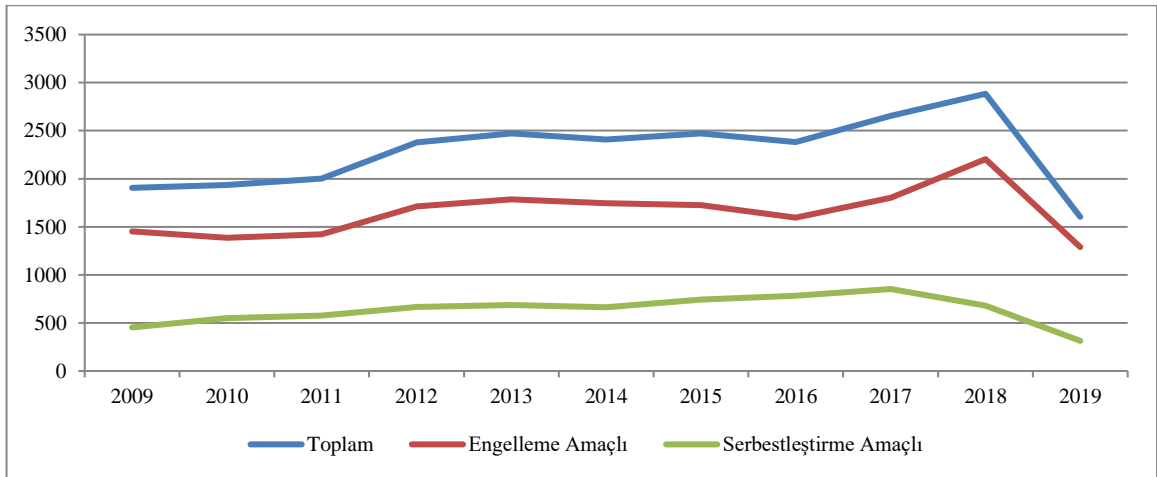
Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında artan ticari çekişmelerden en fazla etkilenen ülkelerin başında Çin, Almanya ve ABD ile diğer büyük ekonomiler gelmektedir. ABD başta olmak üzere AB ve birçok ülke, Çin'in ucuz üretim ve satış gücünü kırmak ve yerli firmaları Çin rekabetine karşı korumak amacıyla Çin'e karşı anti-damping önlemlerine sık sık başvurmaktadır. Aynı zamanda, ticareti engellemeye yönelik en çok müdahalede bulunan ülkelerle bu politikalarından en çok etkilenen ülkelerin aynı olması, korumacılığın iki taraflı zarara yol açtığını göstermektedir. Ticari anlaşmazlıklar sadece gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında değil, AB, Kanada ve Amerika gibi gelişmiş ülkeler arasında da giderek artmaktadır. Kur savaşları, İngiltere'nin AB ile olan anlaşmazlığı, D. Trump'ın Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO-TTIP)'ni iptal etmesi ve devamında başlayan gümrük artışı politikaları, gelişmiş ülkeler arasında yükselen anlaşmazlık konularının başında yer almaktadır.

Kaynak: Global Trade Alert, 2020.

Şekil 2.18. Ticareti Engellemeye Yönelik Uygulamalardan En Çok Etkilenen Sektörler

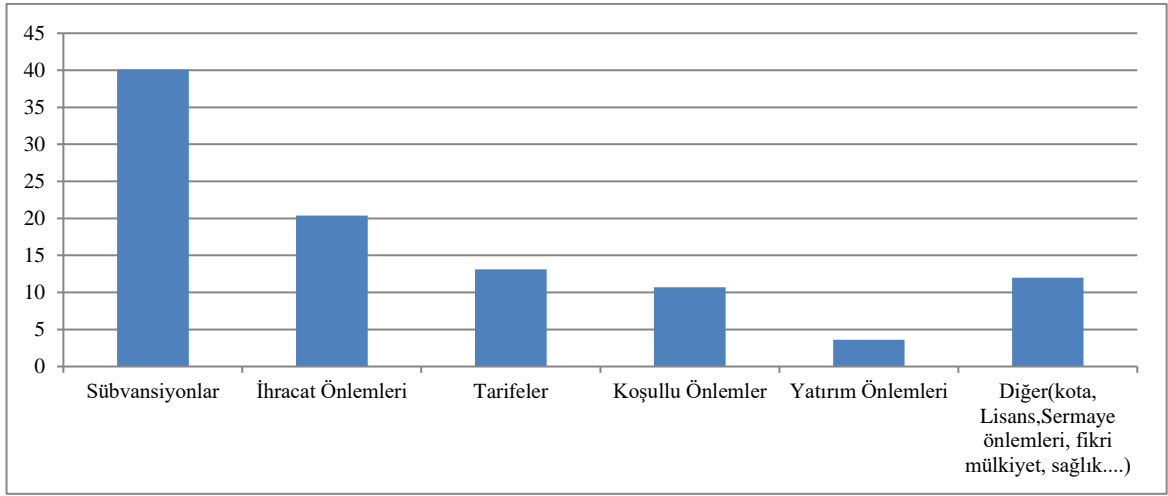
AB, Çin ve ABD arasındaki mal ticaretinin önemli bir kısmı sanayi ve sanayi girdisi ürünler ve tarım ürünlerinden oluşmaktadır. Küresel ticaretin serbestleşmesini zorlaştıran müdahalelerden en çok etkilenen sektörlerin başında demir-çelik ürünleri, motorlu taşıtlar ve türevleri gelmektedir. Çelik, ağır sanayi sektörü için oldukça önemlidir. Dolayısıyla katma değeri yüksek sanayi ürünlerinin ticaretteki payı da yüksektir. Çin'in bu sektördeki avantajı ticaret savaşlarında da etkisini göstermiş ve D. Trump başta çelik ithalatı ve taşıtlar olmak üzere, Çin ve AB'den gelen birçok ürünün ithalatına karşı önlemler almıştır. Antiliberal politikalardan en çok etkilenen diğer sektörler ise metal ürünler, kimyasal ürünler, elektrik enerjisi, eczacılık, madenler-taşocakçılığı ve kimyasal ürünlerdir.

Kaynak: Global Trade Alert, 2020.

Şekil 2.19. Küresel Ticarete Yönelik Uygulanan Toplam Müdahale Sayıları

Şekil 19’da ise küresel ticareti serbestleştirmeye ve engellemeye yönelik 2009-2019 yıllarında uygulanan toplam müdahale sayısı gösterilmiştir. 2008 sonrasında ticareti kolaylaştıran ve zorlaştıran toplam önlemler artmıştır. Fakat daha önce de ifade edildiği gibi ticareti zorlaştıran politikalar ağırlık kazanmış ve 2016’dan sonra çok daha fazla artmıştır. 2012-2016 arasında, faiz indirimleri ve kur savaşları nedeniyle genişleyici bir dönem oluşmuş ve ticareti kolaylaştırıcı uygulamalar artarken, engelleyici uygulamalar azalmıştır. Fakat 2016’dan sonra, ABD, AB ve Çin arasında artan politik ve ekonomik anlaşmazlıklar küresel ticaretin engellenmesine yönelik toplam uygulamaları artırmıştır.

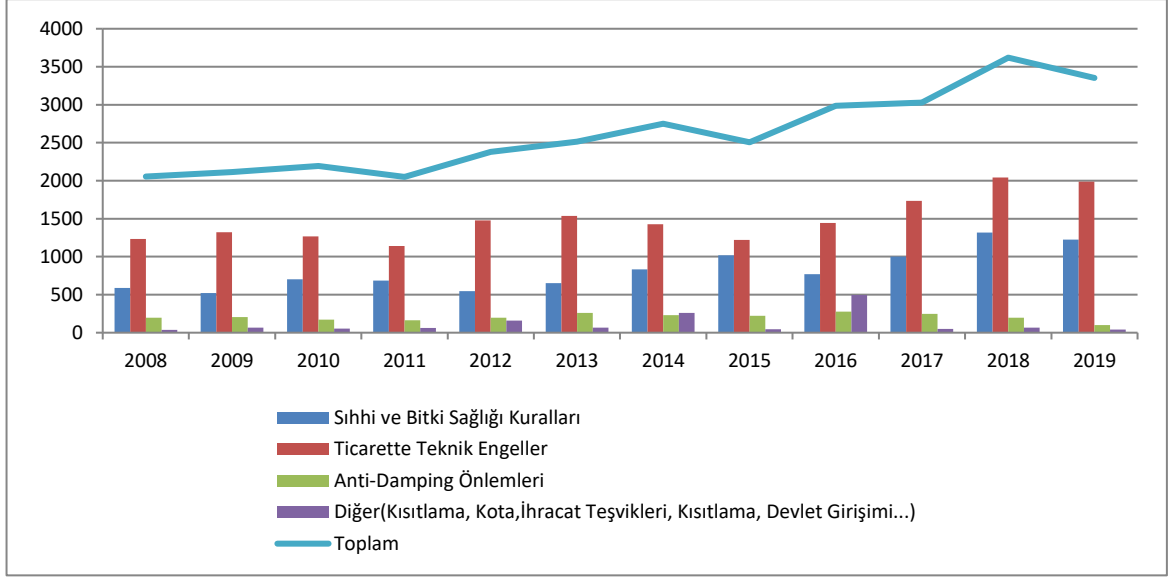

Kaynak: Global Trade Alert, 2020.

Şekil 2.20. 2008 Sonrası Korumacı Müdahalelerin Uygulanma Yöntemleri (%)

Küresel ticaretin serbestleştirilmesini engelleyen uygulamaların çeşitleri şekil 2.20’de verilmiştir. 2008’den beri uygulanan korumacı önlemlerin yaklaşık %87’si tarife dışı araçlardan oluşmaktadır. Bunlar arasında en sık kullanılanlar sübvansiyonlar, ihracat önlemleri, yatırım önlemleri, anti-damping önlemleri, fikri mülkiyet hakları soruşturmaları ve standartlardır. Böylece tarife dışı önlemleri içeren yeni korumacı politikalar, dış ticaretin en yaygın politikaları haline gelmiştir⁸¹.

⁸¹2016 yılından sonra, ticaret savaşları nedeniyle, tarife dışı araçların yanı sıra tarife önlemleri de yükselme sürecine girmiştir. Ayrıca, 2020 yılında pandemi nedeniyle, temel gıda ve sağlık ürünlerinin ihracatını kapsayan birçok sektörde tarife ve tarife dışı engellemeler artmaya başlamıştır.

Kaynak: WTO, 2020. Not: Veriler mal ticaretini kapsamaktadır⁸².

Şekil 2.21. Küresel Ticarete Başlatılan Tarife Dışı Önlemlerin Sayısı

2008-2019 arasında toplam tarife dışı önlemlerin sayısı 2000'den 3600'e kadar çıkmıştır. Bunlar arasında en sık kullanılanlar; ticaretteki teknik engeller, bitki sağlığı standartları ve anti-damping önlemleridir. Buradan da anlaşılacağı gibi dünya genelinde yükselen korumacı politikalar, tarifelerden çok tarife dışı önlemler üzerinden yürütülmektedir. Ülkelerin tarife dışı önlemlere başvurularının nedenleri arasında, seçilen ülkeye özel olarak uygulanmasının kolay olması, uluslararası takibinin güç olması, DTÖ'nün korumacı politika yasaklarından kaçışı kolaylaştırması ve sağlık gibi hassas alanlarda koyulan standartların eleştiriye daha az açık olması gibi birçok sebep yer almaktadır. Siyasi anlaşmazlıkların arttığı dönemlerde ülkeler arasında sıklıkla başvurulan bu yöntem, özellikle sınır ve gümrük kapılarında uygulandığında ihracatçı ülke ve firmaları daha da zora sokmaktadır. Bu tür özelliklerinden dolayı, korumacılığın yükseldiği diğer dönemlerden farklı olarak, 2008 sonrası dış ticaretteki politikalara tarife dışı önlemler damga vurmuştur⁸³.

2008 sonrası artan korumacılığın tetiklediği küresel olayların başında ise kur savaşları, BREXIT süreci ve nihayetinde ticaret savaşları gelmektedir. Dolayısıyla kur savaşlarına yol açan gelişmeler ve sonuçları ile BREXIT süreci bu çalışmada incelenmiştir. Son olarak,

⁸² DTÖ, mal ticaretinde uygulanan tarife dışı önlemleri (NTMs) sayı olarak yayınlamaktadır. Bu veriler, ülkelerin NTMs uygulamaları konusundaki bildirimlerine ve küresel toplantılarda DTÖ üyeleri tarafından dile getirilen "Belirli Ticaret Endişeleri" hakkında bilgilerden oluşmaktadır (WTO, 2020). NTMs'ler; ticaret savunma önlemleri, teknik önlemler ve bunların Spesifik Ticaret Endişeleri (STC), niceliksel kısıtlamalar, Tarım Anlaşması'ndaki NTMs'ler ve devlete ait ticaret işletmeleri hakkında bilgilerden oluşmaktadır.

⁸³ DTÖ'nün küresel ticareti serbestleştirmeye yönelik aldığı kararlar arasında tarife dışı önlemleri kapsayan düzenlemelerin olmasına rağmen, geleneksel koruma metodlarındaki mekanizma kadar etkili bir mekanizmaya sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

korumacılığın 21.YY'da geldiği son nokta olan, aynı zamanda tarife ve tarife dışı önlemlerin birlikte uygulandığı ticaret savaşlarına giden süreç incelenmiştir. Böylece, çalışmanın ikinci bölümü boyunca, 2008 öncesi yükselen neoliberal politikaların 2008 sonrası yükselen yeni korumacılıktaki etkisi ve yeni korumacılığın yükselişi incelenmiştir. İncelenen bu konular sayesinde, 1990'larda gelişmekte olan ülkelerle hız kazanan neoliberal politikalar ile 2018'da başlayan ticaret savaşları arasında bir bağ kurulmuştur.

2.2.1.1. Kur Savaşları

2008 Finansal Krizi sonrasında, G20 ülkelerinin ticaretteki kısıtlamaların azaltılması konusundaki taahhütleri işe yaramamış, tam tersine ticareti kısıtlayıcı faaliyetler ticareti serbestleştirmeye yönelik çabalardan daha fazla artmıştır. BRICS ülkelerinin küresel ekonomide artan etkileri sayesinde korumacılığın şekli ve coğrafi alanı da değişime uğramış ve artan korumacılık faaliyetlerine bu ülkeler de katılmaya başlamıştır.

Bu yeni süreçte geleneksel yöntemlerden daha çok teknik engeller, yasal ve vergilendirici engeller ön plana çıkmaya başlamıştır (Barone ve Bendini, 2015:4-5). Dünya genelinde artan korumacı politikalara, faiz oranları, devalüasyon, merkez bankalarının politikaları ve diğer araçlar üzerinden yürütülen kur savaşları da eklenmiştir. İlk kez 2010 yılında Brezilya Maliye Bakanı Guido Mantega kur savaşları ibaresini kullanarak, yükselen ekonomilerin değer kaybetmeye başlayan ABD doları ve düşük değerli Çin yuanı arasında sıkışmaya başladığını ifade etmiştir. Ardından Fransa Cumhurbaşkanı G20 toplantısında bu konuya dikkat çekmiş ve IMF ve diğer kurumları parasal sistem konusunda çalışmalar yapmaları için teşvik etmiştir (Dadush ve Eidelman, 2011:7-8)⁸⁴.

Kur manipülasyonu, devletlerin dış ticarete avantaj elde etmek veya bozuk ekonomilerini düzeltebilmek amacına dayanan, ihracat gelirlerini artırmak suretiyle, yerel paranın diğer paralar karşısında uzun süre düşük değerinde tutulmasını ifade etmektedir⁸⁵. Böylece ülkenin ihracat gelirleri artarken ithalatı azalır ve dış ticaret dengesi iyileşir. Bunun sonucunda, dış ticaretteki dengeler ülkenin lehine dönerken, yerel firmaların uluslararası

⁸⁴ 2008'in ardından gelişmiş ülkelerin para politikaları gelişmekte olan ülkelere doğru yayılma etkisi hız kazanmıştır. Brezilya ve Hindistan gibi gelişmekte olan birçok ülke gelişmiş ülkelerin koordine olmayan para politikalarından etkilenmeye başlaması, bölgeler arasındaki eleştiri ve şikayetleri de artmıştır. Ticaret, sermaye kontrolleri, kurlar ve finansal piyasalar gelişmekte olan ülkelerde etkilenen en önemli alanlardan oluşmaktadır (Blanchar, 2016).

⁸⁵ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeler arasındaki iş birliği ve koordinasyon artarak korumacılık eğilimleri düşüş sürecine girmiştir. Fakat 2008-2009'daki finansal krizin ardından kısa vadeli makroekonomik politikalar korumacı eğilime doğru yönelmiş ve böylece dış ticaret ile para politikası daha da içselleşmiştir. Döviz kurları ve para politikalarında küresel işbirliğin azalmaya başlaması ile kur savaşları gündeme gelmeye başlamıştır. Özellikle dış ticarete dengenin sağlanması için başlayan korumacı yönlü politikalar küresel işbirliğini de tehdit etmeye başlamıştır. Bu özellikleriyle kur savaşları ticaret savaşlarına birçok yönden benzemektedir. Fakat etki ve uygulanma yöntemleri arasında farklılık vardır (Auray, vd, 2010).

piyasada rekabet şansı da artmaya başlar. Fakat kur manipölasyonları küresel bir savaş haline dönerse ve kur mücadelesine katılan ülke sayısı artarsa, bu durumda ülkenin beklediği fırsat ve avantajların oluşması pek mümkün gözükmemektedir (Knowles, 2011). Buna rağmen, 2008 Krizi sonrası birçok ülke ulusal faizleri azaltarak küresel bir kur mücadelesine dahil olmuştur⁸⁶.

ABD kur savaşlarını, küresel piyasalardaki mevcut dolar arzını artırmak yoluyla, diğer ülkelerin ulusal paralarının dolar karşısında değerlenmesini ve dolayısıyla o ülkelerin ABD'ye ihracatının azalmasını sağlamak şeklinde yönetir. Fakat rezerv paraya sahip olmayan, özellikle de gelişmekte olan ülkeler yerel paranın dolar karşısında daha düşük değerde işlem görmesi amacıyla devalüasyona başvururlar. Böylece bu ülkelerde dolar daha da değerlenir, ithalat azalır ve ihracatta yeni fırsatlar yaratılır. Bu uygulamaların başarısı, kurların iç dengeyi bozmayacak bir seviyede tutulmasına, dış müdahalelere karşı ekonominin direnç gücüne ve diğer ülkelerin bu sürece dahil olup olmamasına bağlıdır.

Krizin finanse edilmesi, kalkınma ve toparlanma hamleleri ve dış ticarete rekabet fırsatçılığı gibi birçok gerekçe, Avrasya, Atlantik ve Pasifik cephelerinde para savaşlarının ve para manipölasyonlarının son dalgasını ortaya çıkarmıştır⁸⁷. 2010'da ilk defa ismi konulan, 2012 ve 2013 yıllarında Avrupa, Asya ve Amerika bölgelerinde etkisi itibariyle ekonomik bir savaşa dönüşen kur savaşları, 2018'de ticaret savaşları ile tekrar canlanmaya başlamıştır.

ABD, QE (Quantitative Easing) yani Miktersal Genişleme politikasını kullanarak, düşük faiz ve tahvil alımı yollarıyla doların yuan, euro, yen ve diğer para birimleri karşısında değerini düşürmeye çalışmıştır. Buna karşın hedefteki ülkeler, yerel para politikaları çerçevesinde piyasada dolaşan dolar arzını kıstak veya yerel para arzını artırmak amacıyla ulusal paraların değersizleştiği bir politika izlemeye başlamışlardır. İlk olarak, Japonya yıllardır pozitif faiz oranları nedeniyle yen para biriminin değerinin yüksek kaldığı gerekçesiyle ve iç talebi artırmak amacıyla negatif faize geçmiştir. Böylece yen dolar ve diğer para birimleri karşısında değer kaybetmiştir.

⁸⁶ Kur manipölasyonlarının uygulanma yöntemi rezerv paraya sahip ülke ile diğer ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Rezerv paraya sahip ABD, doların değerini diğer para birimleri karşısında düşük tutmaya çalışırken, diğer ülkeler tam tersi olarak doların değerinin yüksek tutulmasını sağlamaya çalışmaktadırlar.

⁸⁷ Avrasya cephesinde euro-yuan çekişmesi, Atlantik bölgesinde euro-dolar mücadelesi, Pasifik bölgesinde ise dolar-yuan rekabeti hız kazanmış ve ABD ile Çin arasında yeni bir rekabet krizi ortaya çıkmıştır (Yalçinkaya ve Özden, 2019:710).

Bir diğ er Asya ÷lkesi olan Ç in aslında kur savaşlarının ana sebeplerinden birisi olmuştur. Kriz öncesinde yüksek kur politikası uygulayan Ç in, bu sayede dış ticaret üstünlüğünü fırsata çevirerek Avrupa ve ABD pazarlarında önemli rekabet avantajı elde etmiştir. Ç in’de dış ticaretin fazla vermeye başlaması ile bu avantaj daha da artmıştır. ABD, Ç in’in dolar endeksli yuan politikasının değ iş tirilmesi ve yuanın değ erinin artırılması konusunda 2008’den önce Ç in’e baskı yapmış fakat bu konuda başarılı olamamıştır. Kriz sonrası ise ABD, QE politikası çerçevesinde 2.3 trilyon doları bulan genişleme ile küresel piyasalarda dolar arzının çoğ almasına neden olmuştur. ABD’nin krizin yol açtığı kayıpları telafi etmek için genişletici politika uygulamasının bir diğ er amacı da kur manipölasyonlarını engellemek olmuştur.

Avrupa Birliğı, içerisinde bulunduğu borç krizi nedeniyle kur savaşlarına mesafeli kalmıştır. AB, diğ er ÷lkeler gibi faizleri indirmiş fakat AB’nin uygulamaya başladığı düşük faiz politikasındaki temel amaç, borç krizi nedeniyle ekonomik sorunlar yaşayan ÷lkere destek sağlamak olmuştur (Pınar ve Uzunoğ lu, 2013:3-8).

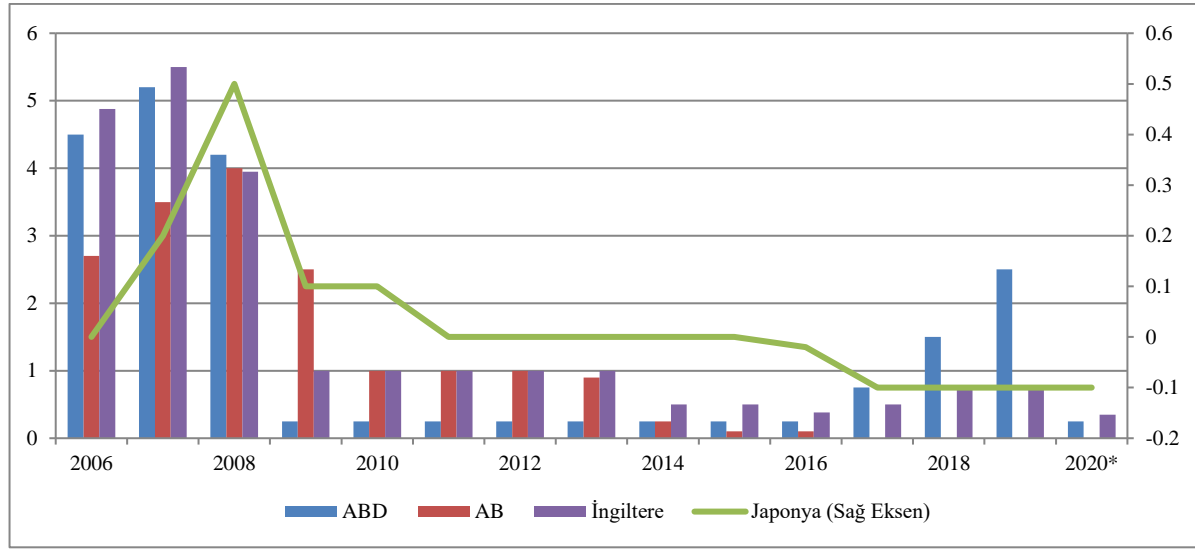
Kur savaşlarının en önemli aktörü haline gelen Ç in ise, dış ticarete haksız rekabet avantajı elde ettiğine yönelik eleştirilere ve anti-damping gibi korumacı baskılara rağmen, yüksek kur politikasını uygulamaya devam etmiştir. Bu doğrultuda, 2015 yılında yuanı dolar karşısında iki defa daha devalüe ederek yuanın değ erinin son dört yılın en düşük seviyeye inmesini sağlamıştır (Ertürk, 2017:105).

Türkiye, Ç in, Brezilya, Hindistan ve Rusya gibi gelişmekte olan ÷lkeler ile ABD, Japonya ve AB gibi gelişmiş ÷lkelerin dahil olduğu kur savaşları, küresel faiz oranlarının düşmesi ile dünya genelinde genişletici ve bol sermayeli bir süreci başlatmıştır. Kısacası birçok ÷lke, ABD ve Ç in merkezli kur mücadelelerine ulusal faiz oranlarını düşürerek karşılık vermişlerdir⁸⁸.

2008 Krizi’nin ardından hız kazanan ve dünya geneline yayılan kur mücadeleleri hala devam etmektedir. Ticaret savaşları aynı zamanda kur savaşlarını da içermektedir. ABD ile Ç in arasında 2017’nin ardından artan gerilimde, kur ayarlamaları konusunda ortaya çıkan

⁸⁸ Gelişmiş ÷lkeler ile gelişmekte olan ÷lkeler arasında süre gelen parasal genişleme veya negatif nominal faiz politikalarının, uygulayan ÷lkelerde başarılı olup olmadığı konusunda ciddi belirsizlikler vardır. Bu tür savaşların küresel piyasalarda olumsuz etkisi faha fazladır. Fakat ÷lke bazlı kısa dönemli kazançlara yol açsa da, uzun dönemde özellikle ihracatın artışında etkili olmadığı yönünde ağırlıklı fikirler vardır. Örneğ in, A. K. Rose, (2018) çalışmasında kur mcadelesine giren ÷lkelerin ihracatlarında artışa yol açtığını gösteren bir kanıtın olmadığı sonucuna ulaşmıştır. 2010’dan sonra başlayan kur savaşlarının ABD’de her ne kadar dış açıkların kapanmasında kısa vadeli bir etkiye yol açsa da, ardından gelen yıllarda ABD’nin ithalatı ihracatından daha fazla artmıştır. Fakat gelişmiş ÷lkelerde ihracat artışından çok, ithalatın kısıtlanması konusunda etkili olan kur ayarlamaları ve diğ er korumacı önlemler, bu ÷lkelerdeki cari açığın kapanmasında etkili olmuştur.

anlaşmazlıklar oldukça etkili olmuştur. Aynı zamanda koronavirüs nedeniyle merkez bankaları, faiz oranlarında tarihi indirimlere gitmişlerdir. IMF'nin 2020 yılında yayınlamış olduğu bir raporda, salgın nedeniyle dünya genelinde 12 trilyon dolar mali destek, 7.5 trilyon dolar da parasal genişleme yapıldığı belirtilmiştir (IMF, 2020b). 2020'de artan bu parasal genişleme, ilerleyen dönemlerde yeni ve daha derin bir kur mücadelesine yol açabilir. Dolayısıyla kur savaşlarında, faiz oranları, diğer para birimlerinin dolar karşısındaki değeri ve doların küresel para birimleri karşısındaki sepet değeri büyük öneme sahiptir.

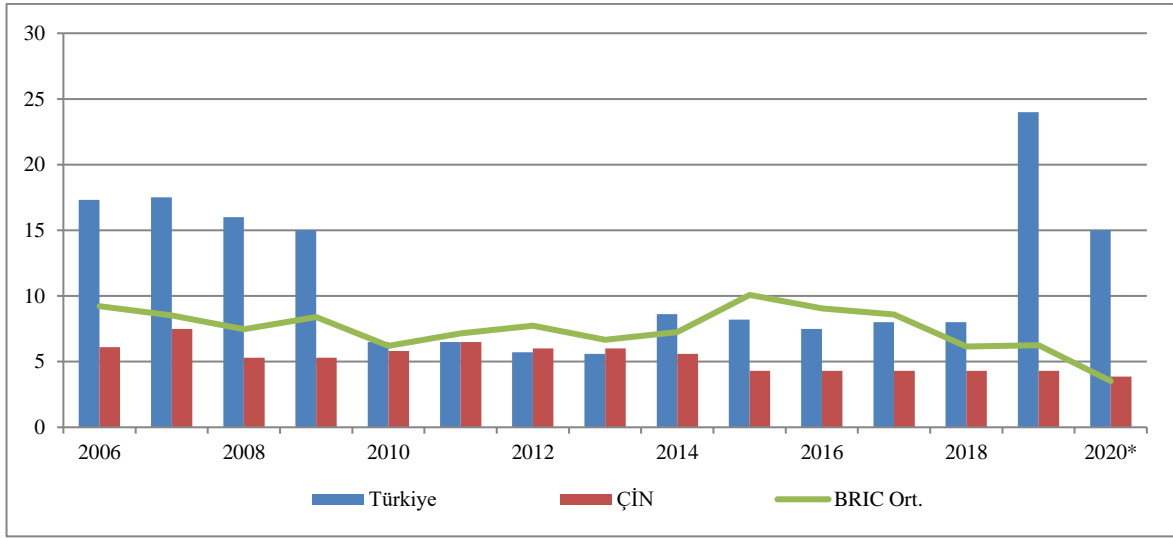

Kaynak: Trading Economics, 2020. Not: Veriler politika faiz oranlarını göstermektedir. Faiz oranları her yılın ocak ayı ortalamasını göstermektedir. İngiltere verileri yıllık ortalamayı göstermektedir. 2020* verileri, 03.12.2020 tarihine kadar olan verileri göstermektedir.

Şekil 2.22. Kur Savaşları Öncesi ve Sonrası Gelişmiş Ülkelerde Faiz Oranı (%)

Dünyanın en büyük ekonomilerine sahip gelişmiş ülkelerde faiz oranları incelendiğinde, faizlerin 2008 Krizi öncesi dönemde arttığı görülmektedir. Fakat krizin etkilerini azaltmak ve piyasaları canlandırmak amacıyla başta ABD, İngiltere ve AB'de faiz oranları neredeyse 0'a inmiş ve Japonya'da eksi faiz dönemi başlamıştır. ABD'de faiz oranları 2007 yılında %5.2'ye kadar çıkmışken, 2009-2016 arasında %0.25 seviyelerinde kalmıştır. AB'de ise 2008'de ortalama % 4 olan faiz oranları 2015 yılında % 0.1'e kadar gerilemiştir. İngiltere'nin faiz oranları 2007'de %5'in üzerine çıkmış, daha sonra %1'in altına inmiştir. 2008 yılında Japonya'da faiz oranları %0.5 iken, bu oran 2011-2016 arasında %0 civarında kalmıştır.

ABD'nin korumacı politikalarının ticaret savaşlarına dönmeye başlaması ile 2017 yılından sonra ABD'de faizler tekrar artmaya başlamış ve 2019 yılında %2.5'e kadar yükselmiştir. AB ve Japonya'da ise 2017 yılı sonrası faizler azalmaya devam ederken, İngiltere'de yeniden artmıştır. Japonya, Çin ve ABD arasındaki ticari çekişmelerin etkisi ile 2010'dan sonra negatif faiz görülmüştür. ABD sadece krizin etkisini azaltmak için değil, yeni korumacılık altında kur savaşları ile başta Çin, AB ve diğer ülkelerin dış ticaretleri karşısında rekabet elde etmek amacıyla faizleri yaklaşık %95 düşürmüştür. Japonya, AB ve diğer gelişmekte olan ülkeler, bu duruma tepki olarak yerel faiz oranlarını düşürmüşlerdir.

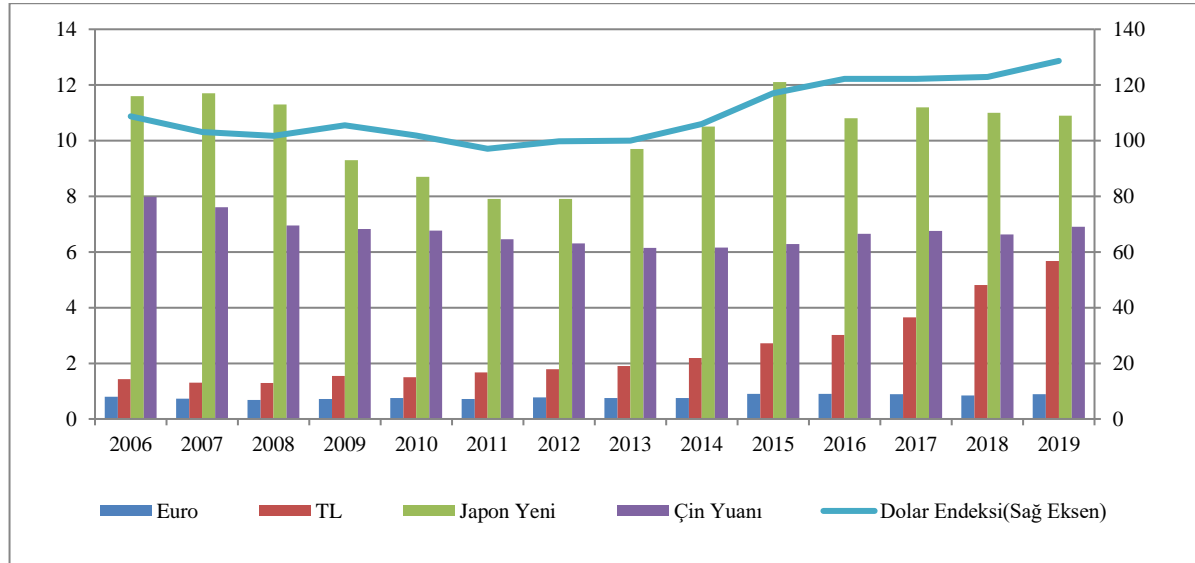
Kaynak: Trading Economics, 2020. Not: Veriler politika faiz oranlarını göstermektedir. Faiz oranları her yılın ocak ayı ortalamasını göstermektedir. . 2020* verileri, 03.12.2020 tarihine kadar olan verileri göstermektedir.

Şekil 2.23. Kur Savaşları Öncesi ve Sonrası Yükselen Ekonomilerde Faiz Oranı (%)

Şekil 2.23'te, gelişmekte olan ülkelerin üst sıralarında yer alan BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) ülkelerinin faiz ortalaması ile Çin ve Türkiye'de politika faiz oranlarındaki değişim gösterilmiştir. Şekil 2.23'te görüldüğü gibi, 2009 sonrası BRIC ülkelerinde ortalama faiz oranları azalmaya başlamış ve 2015 yılında tekrar artmış olsa da ardından gelen yıllarda düşüş devam etmiştir. Çin krizin ardından faizlerde indirim gitmiş fakat 2010-2011 arasında faizleri tekrar yükseltmiştir. Çin, küresel rekabetin kızılaşması ve kur savaşlarının etkisi ile 2012 yılından sonra ulusal firmaları ve ulusal talebi desteklemek amacıyla faiz oranlarında indirimlere devam etmiştir. Aynı zamanda, ihracat gelirlerinin artması için kurların yükselmesini sağlamaya yönelik amaçlar da faiz oranlarının 2012'den sonra düşmesinde etkili olmuştur.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küresel kriz ve ardından gelen kur savaşları neticesinde faiz oranlarının düşmeye başlaması Türkiye’de de etkisini göstermiş ve Türkiye’de politika faiz oranları %5.6’ya kadar gerilemiştir. Fakat 2014 yılından sonra politika faiz oranları yükselmeye başlamış ve 2019’da %24’e yükselmiştir⁸⁹.

Gelişmekte olan ülkelerde faiz oranlarının gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle 2010-2018 arası dönemlerde bu fark 5 kattan fazla olmuştur. Faizlerin yüksek olmasının temel sebeplerinden biri, ulusal sermaye yetersizliği nedeni ile uluslararası sermaye ve yatırımlara olan ihtiyaçtır. Sonuç olarak 2009 yılından sonra hız kazanan para savaşları günümüzde devam etmektedir. ABD’nin önce düşük faiz uygulamalarına yönelmesi, ardından yüksek faiz politikalarına odaklanması, dünya genelinde doların değerini değiştirirken, bu durum özellikle gelişmekte olan birçok ülkede kur ve dış ticaret sorununa yol açmaktadır. Salgınla beraber daha da aşağılara inen faiz oranlarının yol açtığı genişletici politikalar, bir yandan sermaye bolluğuna yol açarken diğer yandan yeni para savaşlarına neden olabileceği tahmin edilmektedir.

Kaynak: FRED, 2020, Macrotrends, 2020, TCMB, 2020, Bank Of Japan, 2020, The People’s Bank Of China, 2020.

Şekil 2.24. Döviz Kurları ve ABD Dolar Endeksi⁹⁰

⁸⁹ Türkiye’de 2018’den sonra politika faiz oranlarının %24’e kadar yükselmesinde, küresel bazda artan ticari ve ekonomik belirsizlerin yanı sıra, iç ve dış siyasi gelişmeler de etkili olmuştur. İhracatın, doğrudan yabancı yatırımların ve turizm gelirlerinin içsel ve dışsal ekonomik ve siyasi sorunlardan etkilenmesi, Türkiye’de kur dengesinde bozulmalara yol açmıştır. Dolayısıyla TCMB, kur dengesinin sağlanabilmesi amacıyla faiz artırmak durumunda kalmıştır.

⁹⁰ Şekil 2.24, Japon Yeni hariç her bir para biriminin 1 dolar karşılığını göstermektedir. Diğer verilerle karşılaştırılmasının kolay olması için Japonya Yeni’nin değeri için 1/10 doların yen karşılığı hesaplanmıştır. ABD Doları endeksi, ABD’nin ticaret ortaklarından Euro Bölgesi, Kanada, Japonya, Meksika, Çin, İngiltere, Tayvan, Kore, Singapur, Hong Kong, Malezya, Brezilya, İsviçre, Tayland, Filipinler, Avustralya, Endonezya, Hindistan, İsrail, Suudi Arabistan ve Rusya’yı kapsayan ülke para birimleri karşısındaki ortalama değeridir.

Kur savaşları mücadelesinin etkilerini ulusların para birimlerinde meydana gelen değişimlerde görmek mümkündür. Kur savaşlarının en önemli dört ayağını euro, dolar, yen ve yuan oluşturmaktadır. Bu amaçla şekil 2.24'te dolar endeksi ve euro, yen, yuan, ve ayrıca liranın dolar karşısındaki değerini gösteren kurların değişimi gösterilmiştir. ABD'nin QE-genişletici para politikası neticesinde artan dolar arzı nedeniyle doların ortalama sepet değeri 2009-2013 arasında düşmüştür. Doların giderek güç kaybetmesi neticesinde, diğer para birimlerinin değerlerlenmesi kur savaşlarının şiddetini artırmıştır. Çin, Japonya, Rusya, Hindistan, Türkiye ve diğer gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke para politikaları aracılığı ile ulusal paranın dolar karşısında değer kaybetmesi amacıyla tedbirler almışlardır. Çin ve Azerbaycan'ın ulusal paralarını devalüe etmeleri, doların Rusya ve Türkiye'de yaklaşık iki yıl içerisinde %100 değer kazanması, Japonya'nın genişletici para politikası ve euro para arzının artması, kur savaşlarının yol açtığı bazı değişikliklere verilecek örnekler arasındadır. Bu yeni durumun neticesinde 2013 sonrasında ABD Doları, ticaret ortaklarının para birimleri karşısında tekrar değerlenmeye başlamıştır. Küresel dış ticaret ve ekonomik büyüme bu durumdan etkilenmeye başlamıştır.

ABD'nin kur savaşları neticesinde 2013 yılında dış ticaret açığı bir önceki yıla göre yaklaşık 41 milyar dolar azalmasına karşın, faiz artışının başlaması ile ilerleyen yıllarda dış ticaret açığı artmaya devam etmiştir. Böylece 2018 yılında dış ticaret açığı 872 milyar dolar ile ABD tarihinin en yüksek değerine ulaşmıştır (U.S. Census Bureau, 2020). Fakat 2014 sonrasında ABD'nin yüksek faiz uygulaması iç piyasalara yönelik olmuştur. Bu sebeple D. Trump, kur savaşlarının yanı sıra ticaret savaşlarını, ABD dış ticaret açığının kapatılması için bir fırsat olarak görmesinden dolayı başlatmıştır. ABD, içe dönüş politikalarını sadece tarife artışları ile değil, aynı zamanda faiz ayarlamaları, teknoloji savaşları ve kur savaşları gibi diğer tarife dışı araçlarla sürdürmektedir. Her ne kadar ABD yüksek faiz uygulayarak dış ticaret açığının artmasına sebep olsa da, son yıllarda artan korumacılık politikaları ile dış ticaretteki dengeleri lehine çevirmeye başlamıştır. Çünkü sadece düşük faiz politikası uygulamanın kur savaşlarına yol açması ve iç piyasalarda enflasyon gibi makroekonomik sorunlara neden olmasından dolayı bu politikada önemli bir başarı elde edilememiştir.

Yukarıdaki şekiller yardımı ile kur savaşları süreci gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinden incelenmiştir. Ticaret savaşları kadar şiddetli olmasa da, kur savaşlarının yol açtığı belirsizlikler ve engeller dünya ticaretini ve ekonomisini yavaşlatmıştır. Japonya ve

ABD'nin öncülük ettiği düşük faiz ve QE politikalarına karşı diğer ülkelerin de aynı politikaları uygulamaya başlaması ile süreç para savaşlarına dönüşmüştür.

2.2.1.2. BREXIT Süreci ve Korumacılığın Siyasi Değişimi

2008 Krizi'nin ardından yükselen iktisadi milliyetçilik ve anti-entegrasyon fikirleri AB içerisinde de popülerlik kazanmaya başlamıştır. Özellikle ileri seviyedeki entegrasyon hareketlerinin ülkelerin ulusal bağımsızlığına zarar verdiği yönündeki endişe ve eleştiriler İngiltere'nin adım atmasıyla korumacılığın farklı alanlarda güçlenmesine yol açmıştır.

AB, mevcut gümrük birliği anlaşması ile dış dünyaya karşı iç piyasayı yüksek tarife ve tarife dışı araçlarla koruyan, aynı zamanda iç piyasada serbest ticareti destekleyen oldukça farklı bir ticaret politikasına sahiptir. AB'nin bu süreci yönetirken kullandığı en önemli mekanizma olan gümrük birliği anlaşması, 1968 yılında 6 kurucu üyenin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nu kurması ile başlamıştır. AB Gümrük Birliği, AB pazarını küresel rekabetten koruyan bir sistemdir. Gümrük birliği aynı zamanda AB iç pazarını dış dünyadan gelen yasa dışı mallar, kara para aklama, finansal manipülasyonlar, terör ve uyuşturucu gibi her türlü faaliyetlerden koruyan bir savunma mekanizması haline gelmiştir (Muscat, 2018:10-11). Bu nedenle AB entegrasyonu, hem serbest ticarete hem de yeni modern korumacılığa verilecek iyi bir örnek teşkil etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde ekonomik bütünleşme ve serbest ticaret çabaları AB ülkelerinin öncülüğünde başlamış ve ivme kazanmıştır. Sonuç olarak, IMF, GATT/DTÖ ve Dünya Bankası gibi kurulan uluslararası kurumlar sayesinde dünya ekonomisi hiç olmadığı kadar büyümüş, serbest ticaret artmış ve ekonomik kalkınma yükselmiştir.

Serbest ticaretteki bu ilerlemelere rağmen, AB, ekonomik ve gümrük birliği politikası ile birlik dışında kalan ülkelerin tüm AB üyesi ülkelere ticaretini aynı anda engelleyebilmektedir. Dolayısıyla gümrük birlikleri, korumacılıkta tarife dışı araçlardan biri olarak kabul edilir. AB, ekonomik ve dış ticaret politikası sayesinde üye sayısını 28'e çıkarmış, bölgenin ekonomik refahını artırmayı başarmış ve dünyada ekonomik entegrasyonun en ileri ve tek örneği haline gelmiştir. Fakat birliğin, üye ülkelerin ekonomik ve ticari politika özgürlüklerine müdahale etmesi ve bu politikaları ortak bir üst kuruma devretmesi, AB içerisinde yoğun eleştirilere, aynı zamanda haksız kazanç ve kayıpların

yaşanmasına neden olmuştur. Bu nedenle AB politikaları, 2008 Krizi ve Avrupa Borç Krizi sonrasında üyeler arasında daha fazla eleştirilmeye başlanmıştır.

AB'nin ülkelerin ekonomik ve ticari yetkilerini bağımsız ortak bir üst kuruma devretmesi aslında ekonomik korumacılığa neden olmaktadır. Ortak para kullanımının başlaması, ortak ticaret politikası, Avrupa Merkez Bankası, ortak para politikası ve üzerinde çalışılan ortak maliye politikası ve siyasi birlik çabaları, bölgede ülkelerin ekonomik ve ticari özgürlüğünü ortadan kaldıran ve korumacılığa neden olan bir unsur olarak kabul edilir.

Bu politikalara yönelik eleştirilerin başını İngiltere ve Fransa çekmektedir⁹¹. İngiltere, AB'nin ülkeye katkısının az olduğunu ve gelirlerin AB içinde geri kalmış ülkelere aktığını sık sık dile getirirken, borç krizi döneminde ülkelere verilen destekler konusunu da eleştiri odağına taşımıştır. İngiltere'nin üyelik sürecinde yaşanan gelişmeler, ülkenin AB ortak para sistemine ve Schengen serbest geçiş sistemine dahil olmaması ve İngiltere'nin daha bağımsız yürüttüğü ekonomik ve siyasi politikalar düşünüldüğünde, İngiltere'nin AB ile zaten tam uyum içerisinde olmadığı anlaşılmaktadır.

İngiltere'nin AB gümrük birliği sistemine üyeliği konusunda da önemli eleştiriler bulunmaktadır. Gümrük birliğinin korumacı kalkanı sayesinde iç piyasada tüketim fiyatlarının artması, bazı ürünlerin ithalatının zorlaştırılması, tek pazar sisteminin aslında bir koruma politikası olması ve bütün bu sürecin İngiltere için ekonomik kayıp olduğu konuları İngiltere tarafından eleştirilen diğer konulardır. İngiltere'ye göre gümrük birliğinden çıkılması durumunda, ülke gümrük birliğinin korumacı kalkanından kurtulacak ve dış dünya ile daha özgür, daha kazançlı ticaret fırsatı yaratılacaktır (Minford, 2015:16-17). Bu yönüyle, İngiltere'nin birlikten çıkmasının sebepleri arasında daha bağımsız politika uygulama isteği oldukça önemlidir.

2008 sonrası dünya genelinde bölgesel iş birliği anlaşmalarının azalması, AB'nin borç krizi sonrası sarsılmaya başlaması, kur ve ticaret savaşlarının şiddetlenmesi ve İngiltere'nin birlikten ayrılması gibi son gelişmeler, devletlerin içe dönmeye başladığını ve ulusalcı,

⁹¹ Küreselleşme ve entegrasyonun olumsuz etkileri, son finansal kriz, Avrupa Borç Krizi, artan iktisadi milliyetçilik ve küresel belirsizlikler İngiltere'de aşırı sağın yükselmesine neden olmuştur. İngiltere Bağımsızlık Partisi, 2015 seçimlerinde artan ulusalcı ve aşırı sağ söylemlerini seçmenlerin oyunu almak için artırmıştır. Seçim boyunca AB'den ayrılma ve referandum söylemlerini sıklaştıran İngiltere Bağımsızlık Partisi'nin başbakan adayını David Cameron, nihayet seçimlerdeki zaferinin ardından verdiği sözü tutarak, İngiltere halkını 2016'da referanduma götürmüştür (Grziano, vd, 2018:2-3).

milliyetçi korumacı politikaların farklı uygulama ve şekillerle gelişmeye devam ettiğini göstermektedir.

1973 yılında AB üyesi olan İngiltere, 2016 yılında yapılan referandumun ardından 31 Ocak 2020’de birlikten tamamen ayrılmıştır⁹². İngiltere, AB’den anlaşmalı bir şekilde ayrılmış ve serbest ticaret sisteminde kalma kararı alınmıştır. Anlaşmalı ayrılık 2020 yılının Aralık ayında imzalanmıştır. Bu anlaşma, BREXIT sonrası AB’de oluşacak boşluk sorununun bir süre daha kontrol altında kalmasına yardımcı olmaktadır.

AB genelinde ırkçılık, milliyetçilik ve entegrasyonu hedef alan ulusal güdüler giderek artmaya başlamıştır. Polonya, Macaristan ve Fransa, AB karşıtı söylem ve fikirlerin yükseldiği ülkelerin başında gelmektedir. Ayrıca, BREXIT süreci küresel ekonomide risklerin ve belirsizliklerin yükselmesine neden olmuştur. Böylece küreselleşmenin getirdiği ülkeler arasındaki aşırı bağımlılık ilişkisi 2008’den sonra ciddi bir şekilde sorgulanmaya başlanmış ve iktisadi milliyetçilik tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca, 1945 yılından sonra yaşanan en büyük sağlık ve ekonomik krizi olan koronavirüs salgını, bağımsızlık, ulusal çıkarlar ve yerli üretime yönelik fikirlerin daha da artmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, son yıllarda siyasi, ekonomik, ticari ve askeri korumacılık politikaları giderek artmaktadır. Neoliberal politikaların yol açtığı aşırı bağımlılık, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yeni korumacılık politikalarının yükselmesine yol açmıştır. Artan korumacılık ise engellemeler ve misillemeler nedeniyle küresel belirsizliği ve ekonomik kayıplar artmaktadır. Ticarete, teknik, sağlık, standartlar gibi engellemelerin yanı sıra, siyasi sebeplere dayanan görünmeyen engeller çok fazla kullanılmaya başlanmıştır. Son on yılda korumacı uygulamardan dolayı sıkışan ticaret akışı, 2018 yılında ticaret savaşlarına zemin hazırlamıştır.

2.2.2. 21.YY’da Korumacılığın Son Aşaması: Trump Tarifeleri ve Ticaret Savaşları

Ticaret savaşları nedeniyle, son on yıldır etkisini yitiren noeliberall politikalarından daha da uzaklaşmıştır. Günümüzde ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin küreselleşmeye katkısı

⁹² İngiltere, tartışmalı üyelik sürecinin ardından, birlikten ayrılmak için ilk referandumu 1975 yılında yapmıştı. O yılki referandumda %67.23 oranında birlikte kalınması şeklinde sonucun çıkması, İngiltere’nin yaklaşık 40 yıl birlikte kalmasına neden olmuştur (Zaidi vd., 2017:14-16). Aynı zamanda yapılan anket sonuçlarına göre; 1980’de birlikten çıkmak isteyenlerin oranı %65’e çıkarken, 1991’de %28’e düşmüştür. Fakat 2008 Krizi’nin ardından tekrar yükselerek referandumdan önce %49’a kadar yükselmiştir (Graziano vd., 2018:3) Dolayısıyla BREXIT, AB için büyük bir sürpriz olmamıştır. Fakat AB için asıl sorun, İngiltere’den sonra oluşacak boşluk ve ekonomik değişimlerin yanı sıra, birliğin geleceği ve birliğin başka üyeleri kaybetmeden yoluna devam edip edemeyeceği konularındır. Çünkü İngiltere, AB’den ayrılan ilk ve tek ülkedir. 21.YY’ın ilk çeyreğine AB’nin ilk defa bir üye kaybederek girmesi, birliğin temellerinin sarsılmasına neden olmuştur.

yavaşlarken, Çin, Hindistan ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler küreselleşmeye daha fazla katkı sağlamaya devam etmektedirler. ABD'nin "Önce Amerika" politikası ile Barack Obama ve ardından gelen D.Trump'ın uyguladığı uluslararası politikalar, ABD'nin küresel ekonomik sistemden ve işbirliğinden daha fazla uzaklaşmasına yol açmıştır (Steinbock, 2018:517-518). Son finansal krizle beraber ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde artan alternatif korumacı yöntemler bu görüşü desteklemektedir.

2008 sonrası yükselen korumacılık önceki korumacı politikalardan farklı bir boyutta gelişmiştir⁹³. Neomerkantilizm olarak da adlandırılan ve geleneksel yöntemlerin yerine yeni ve modern yöntemlerin kullanıldığı dış ticarete korumacı politikalar, dünya ekonomisinde ve ticaretinde yavaşlamaya yol açmıştır. Fakat 21.YY'da korumacılık, 2018 sonrasında geleneksel ve modern yöntemlerin birlikte kullanımının hız kazandığı karma korumacılığa bürünmüştür. Karma korumacılık yöntemi, bir yandan tarife artışlarını ve kotaları öne çıkartırken, diğer yandan yasal engeller, kısıtlamalar, faiz ve kur politikası, kalite standartları, ulusal güvenlik, mevzuat şartları ve siyasi engeller gibi modern yöntemlerin de ağırlık kazandığı toptan ekonomik savaş politikalarını ifade etmektedir. Bu konuda verilecek en iyi örnek, ABD'nin başta Çin ve AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye karşı uygulamaya başladığı ve tarife artışlarını, tarife dışı önlemleri ve teknoloji savaşlarını birlikte içeren son ticaret savaşlarıdır.

Bu gelişmeler neticesinde, dünya ekonomisi ve ticareti oldukça sert mücadelelere sahne olmuş ve küresel kayıplar artmaya başlamıştır. 21.YY'da uluslararası ticarete korumacılığın son aşaması olan ticaret savaşları küresel bir konu haline gelmiştir. Çalışmanın bu kısmında, ticaret savaşlarından hemen önce ABD ve Çin ekonomilerinde meydana gelen gelişmeler ele alınarak, ticaret savaşlarına giden süreç ve savaşın nedenleri bu süreçteki en önemli iki ülke üzerinden incelenmiştir. ABD ve Çin'in seçilmesinin en temel sebebi, son on yıldır devam eden korumacı politikalarda ABD'nin saldıran, Çin'in ise savunan ülkelerin en başında yer almalarıdır. Çünkü, AB, Japonya, Kanada ve Meksika'nın ABD ile anlaşmaya vardığı bilindiğine göre, ticaret savaşları artık sadece ABD ile Çin arasında devam ettiği söylenebilir. Ayrıca, ekonomik ve ticari büyüklükleri ve küresel etkileri bağlamında gelişmiş ülkeleri ABD, gelişmekte olan ülkeleri Çin'in temsil ettiği

⁹³ Dent, (2020) çalışmasında, 19.YY'ın sonlarıyla 2008 sonrası artan korumacılık arasında dönemsel benzerliklerin olduğunu belirtmiştir. İki dönemde de ilk başlarda küreselleşme ve serbest ticaret hakimken, ardından milliyetçilik yükselmiş, korumacılık artmış ve gümrük savaşları başlamış, küresel belirsizlikler yükselmiş ve süper güç ekonomiler etkili olmuştur. 1860'da İngiltere-Fransa Serbest Ticaret Anlaşması'nın yapılmasının devamında, milliyetçiliğin ve korumacılığın artması, serbest ticaret karşıtı politikalar ve nihayetinde 1929 Buhranı ile, 1950-2008 arasında yaşanan entegrasyon, küreselleşme ve neoliberal sürecin ardından 2008 Krizi, BREXIT süreci ve D.Trump politikaları benzerlik göstermektedir. 2016'da hem BREXIT referandumun yapılması, hem de Donald Trump'ın ABD'de başkan olarak seçilmesi artan korumacılığın ve milliyetçilik akımlarını zirveye çıkarmıştır.

düşünülürse, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki mücadelenin bu iki ülke üzerinden incelenmesi daha uygun olacağı düşünülmüştür.

2.2.2.1. ABD'yi Ticaret Savaşlarına Götüren Süreç

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel ekonomide etkisi ve gücü giderek artan ABD, politik ve siyasi kararları itibariyle tüm dünyayı etkileyen bir ekonomi haline gelmiştir. 1929 Buhranı ve ardından İkinci Dünya Savaşı neticesinde 20.YY'm birinci yarısı, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin yoğun etkisi ve korumacı politikaları ile tamamlanmıştır. Fakat 1950'li yıllar itibariyle, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Dünya Ticaret Örgütü (GATT/DTÖ), Dünya Bankası (DB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel çaptaki entegrasyon hareketleri sayesinde liberal politikaların, küreselleşmenin ve bütünleşmenin hız kazandığı bir dönem başlamıştır. ABD ise bu yeni sürece hızlı adapte olmuş ve uluslararası yatırımlarını ve ticaretini artırmıştır.

1973 Petrol Krizi'nin ardından küresel piyasalarda Çin, Brezilya, Hindistan, Güney Kore, diğer Asya ve Afrika ülkelerinin etkisinin artması ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yatırım ve ekonomik faaliyetler hız kazanmıştır. Bu konuda verilecek en iyi örneklerin başında, ABD ve Avrupa ülkelerinin Çin ile olan ileri derece iş birliği ve yatırım ilişkileri gelmektedir. Çin'de ekonomik sistemin veya ekonomi anlayışının kapitalist sisteme doğru yönelmesinin ardından, küreselleşme ve küresel işbirliği kuzey-güney olarak bilinen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında artmaya başlamıştır. Çin'deki bu yeni ve hızlı değişim ve ardından gelen ekonomik devrimler ABD'li firmaların Çin'e kaymasına yol açmıştır.

Böylece ABD'nin Çin ile olan dış ticareti de katlanarak artmaya başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1950'lerden sonra Avrupa ve Asya ile olan ekonomik ve ticari bağları güç kazanmış ve ABD dış ticarete koruma duvarlarını indirmeye başlamıştır. Böylece ucuz ara girdi ithalatının önünün açılması, ihracat pazarlarının genişlemesi ve diğer ihtiyaçların ithalat ile karşılanması sayesinde yerli üretim ve istihdam oranı artmıştır. Bu gelişmeler, ABD'nin ekonomik, siyasi ve askeri gücünü yükseltmiştir.

Fakat ABD, dönem dönem dış ticarete koruma araçlarını bir silah olarak kullanmaktan vaz geçmemiştir. Bu nedenle ABD, modern anlamda ilk ticaret savaşlarını başlatan bir ülke olmuştur. Böylece bir yandan tarife indirimleri ile serbest ticaretten fayda

elden ABD, diğer yandan serbest ticaretin getirdiği zararları ve negatif sonuçları lehine çevirmek için radikal korumacı kararlar almaktan geri durmayan bir ülke haline gelmiştir. ABD'nin liberal ekonomiler sınıflamasında yer almasının yanı sıra, dünyada hegemonik güç olmasını ve en büyük rezerv paranın sahibi olmasını sık sık çıkarları doğrultusunda kullanmasından dolayı korumacı ülke sınıflamasına da dahil olduğu söylenebilir.

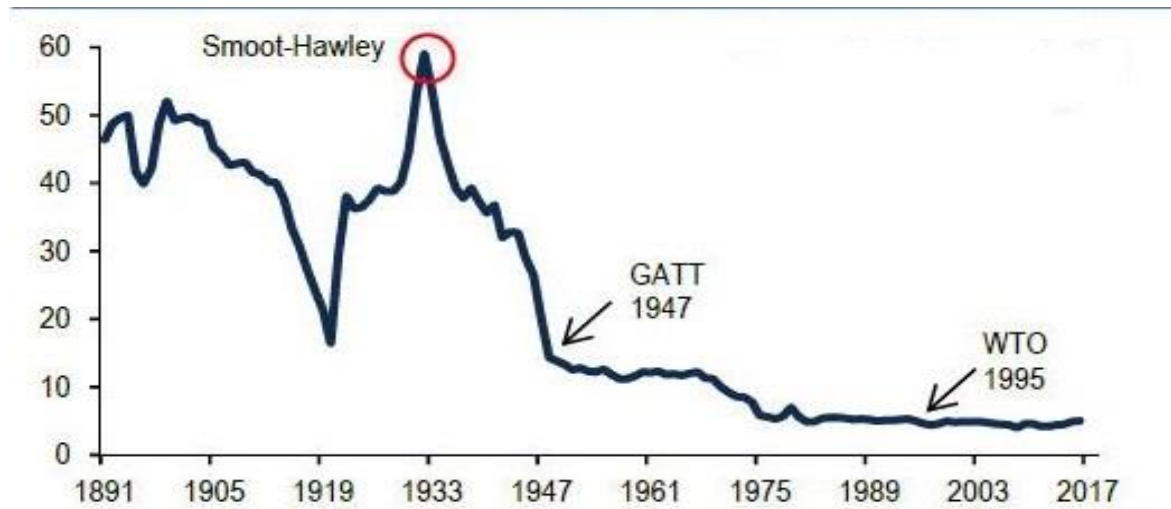
Tablo 2.1. ABD Tarihinde Önemli Ticaret Savaşları

Ticaret Savaşı Adı	Hedef Ülke	Sonuç
Smoot-Hawley Tarifesi (1930-1934)	Avrupa, Kanada, Meksika	20 Bin Tarım ve Sanayi Ürününe %45'lere varan tarife oranları uygulandı
Tavuk Tarifeleri (1963-1964)	Fransa, Avrupa	Tavuk, Kamyon, Otobüs, Patates Nişastası ve diğer ürünlerin tarife oranları arttı
Japon Arabaları Mücadelesi (1981)	Japonya	Otomobil, motosikler, elektronik aletler başta olmak üzere ABD'nin ithal ettiği ürünlerin tarifeleri arttı, ithalat fiyatları yükseldi
Kereste Savaşları (1982)	Kanada	ABD, Kanada'nın ihraç ettiği kereste ürünlerinin sübvansiyon desteği aldığını belirterek tarife artışı uygulamış böylece ABD piyasalarında ürünlerin fiyatları %40 arttı.
Makarna Savaşları (1985)	Avrupa	ABD, Avrupa'dan ithal edilen makarna için tarife artışına gitmiş, AB ise ceviz ve limon gibi ürünlerin tarife oranlarını arttırmıştır.
Muz savaşları (1993)	Avrupa, Latin Amerika	Avrupa, Latin Amerika'dan gelen muz ve diğer ürünlere yüksek gümrük tarifesi uygulamış, ABD ise Avrupa'dan ithal edilen ürünlere misilleme amaçlı yüksek tarife uygulamıştır.
Çelik Tarifeleri (2002)	Avrupa	ABD, Avrupa'dan ithal edilen ürünlere %8-10 arası tarife artışı uygulayınca Avrupa bu duruma otomobil ve portakal olmak üzere çeşitli ürünlere ek tarife koyarak misillemede bulundu.
Trump Tarifeleri (2018)	Çin, Avrupa	D.Trump, 2018 yılında başta Çin olmak üzere ithalat yaptığı diğer ülkelere çelik ve diğer onlarca ürün üzerine ek gümrük tarifesi uygulamıştır.

Kaynak: Desjardins, 2018, Schwarzenberg, 2019.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin tüm dünya ile olan ticareti genişlemiş ve böylece diğer ülkelerde olduğu gibi ABD'de de yaşam standartları yükselmiş, fiyatlar genel seviyesi düşmüş, üretim verimliliği artmıştır. ABD'de dış ticaretin GSYH içerisindeki payı 1960 yılında %9.2 iken, bu oran son 2007 yılında %28.6'ya yükselmiştir. Fakat dış ticarete bu genişleme dönemi önemli sorunları da ortaya çıkarmıştır. Bunların başında ise dışa bağımlılık, ticaret açıkları, cari açık ve yerli istihdamın yetersiz kalması gelmektedir. İthalatın sürekli artması yerli üretimi caydırırken, bu durum karşısında istihdam talebi de azalmıştır. İstihdamın yeterince artmaması ve emek ücretinin istenildiği gibi yükselmemesi temel eleştiri konusu haline gelmiştir. Bu nedenle ABD'de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra korumacılığı önemli politik bir araç haline gelmiştir (Krol, 2008:1-3).

Tablo 2.1’de dünyada önemli bir etkiye yol açan, ABD’nin başlattığı 8 farklı ticaret savaşı gösterilmiştir. ABD, 1930 yılında Smoot-Hawley tarifeleri olarak bilinen tarife artışlarıyla, Kanada, Meksika ve Avrupa’yı hedef alan modern anlamda ilk ticaret savaşını başlatmıştır. Karşılıklı restleşmeler sonucunda ABD ithal ettiği 20 binden fazla ürüne %45-60 oranında tarife artışları uygulamıştır⁹⁴. 1961 yılından sonra, ABD ile Avrupa arasında başlayan tavuk ve tarım ürünleri ticaretini konu alan kriz 1963 yılında karşılıklı ticari mücadeleye dönüşmüştür. ABD’den ucuz tavuk ithalatı yapan Avrupa ülkeleri, ithalatı azaltıcı politikalar uygulamaya başlayınca, ABD patates nişastası ve dekstrin gibi ürünlerin ithalatına %25’e varan ek gümrük vergileri koymuştur. Bu durum ise hafif kamyonlar, araçlar, tarım ürünleri ve tavuk gibi önemli ticaret ürünlerinin ithalat vergilerinin yükselmesine ve böylece ticari bir savaşın başlamasına neden olmuştur. ABD ayrıca 1980-2002 arasında, Japon Araba Tarifeleri, Kereste Tarifeleri, Makarna Savaşları, Muz Savaşları ve Çelik Tarifeleri olarak adlandırılan, Avrupa, Güney Amerika, Japonya, Çin ve Kanada gibi ülkeleri hedef alan tarife mücadelelerine girişmiştir. 21.YY’da bu tarife savaşlarının sonuncusu ise Trump Tarifeleri olarak bilinen ve başta Çin, Avrupa, Kanada ve Meksika olmak üzere neredeyse tüm dünyayı hedef alan ticaret savaşlarıdır.

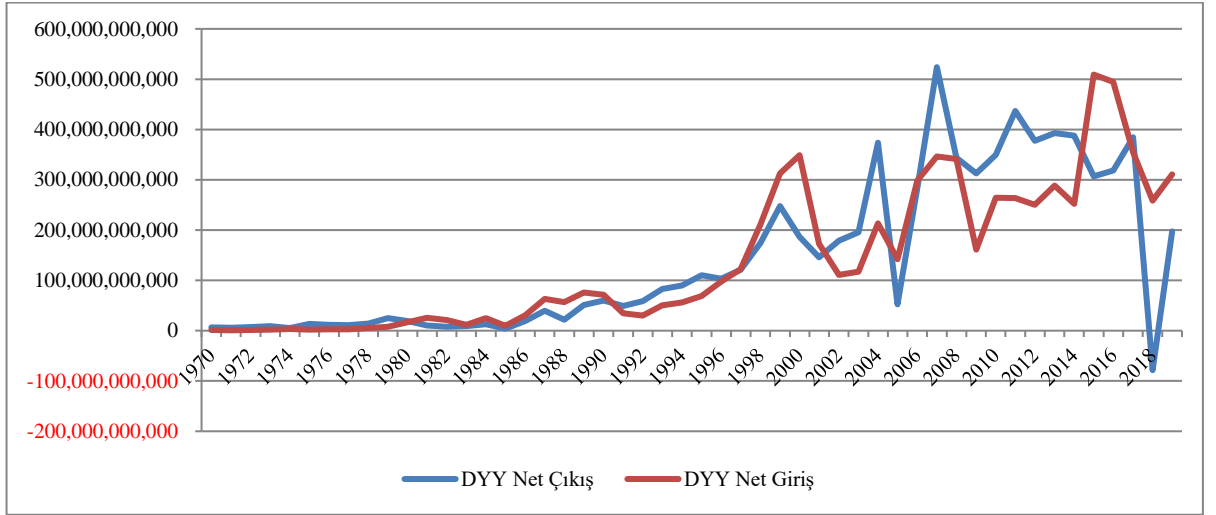
Kaynak: Council On Foreign Relations, 2019. Not: Tarife oranları, ithalat üzerinden alınan ve ağırlıklı ortalananmış olarak uygulanan tarife oranlarını ifade etmektedir.

Şekil 2.25. ABD Tarihinde İthalatta Uygulanan Tarife Oranları (%)

ABD, 1929 Buhranı ve ardından gelen İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı krizlerin etkisinin azaltılması amacıyla ülkelere ticari kapılarını açarak, 20.YY'da liberalleşmeye ve

⁹⁴ ABD'yi ve tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 Büyük Buhranı'nın Smoot-Hawley tarife savaşları yüzünden daha da şiddetlendiği ve tarife artışlarının aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'na önemli bir etkisi olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır (Amadeo, 2020).

küreselleşmeye en büyük katkı sağlayan ülkeler arasına girmiştir⁹⁵. 1950'li yıllar öncesinde ortalama %20'nin üzerinde olan gümrük tarifeleri, Smoot-Hawley tarife mücadelelerinde olduğu gibi dönem dönem %60'lara kadar çıkmıştır. Fakat ABD 20.YY'ın ikinci yarısından sonra tüm dünyaya mal satmak, ucuz girdi ve tüketim malı tedarik etmek amacıyla tarifelerde tarihi indirimlere gitmiştir. Aynı zamanda Avrupa'nın önde gelen ülkeleri savaş sonrası toparlanmak için ve değişen ticaret anlayışına adapte olmak için liberal politikalara ağırlık vermişler ve doğrudan savaş yerine ticari fırsatlara odaklanmışlardır. Şekil 2.25'de görüldüğü gibi, GATT ve DTÖ gibi uluslararası ticaretin kurallarını belirleyen kurumların etkisi ile ABD'de tarifeler 2017 itibari ile %5'in altına gerilemiştir. Fakat 2008 Krizi öncesinde tarifeler hızla azalırken, kriz sonrası tarife indirimleri durmuş ve kısmen artmaya başlamıştır⁹⁶.

Kaynak: World Bank, 2021. Not: Toplam olmayan yıllık net DYY değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 2.26. ABD'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Dolar)

Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY)'ın, ülkeler arasında sermaye ve teknoloji transferinin yanı sıra, uluslararası ticaretin gelişiminde de büyük bir etkisi ve rolü vardır (Feldstein, 1995:43). Dolayısıyla DYY, dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD'nin dış ticaretinin dışında diğer ülkelerle olan ekonomik bağlarını gösteren önemli göstergelerden biridir. 1980'lere kadar ABD'ye yönelen ve ABD'den çıkan net DYY'lar çok fazla

⁹⁵ İkinci Dünya Savaşı devam edeken, Demokrtat Parti üyeleri, 1930'lardaki yüksek tarifelerin ve korumacılığın İkinci Dünya Savaşı'na yol açtığını ve ABD'nin küresel ticaret sistemine entegre olarak, sistemin kurulmasında öncü bir rol oynaması gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Bu nedenle Roosevelt yönetimi, savaşın ardından kurulacak yeni küresel sistemin yürütücülüğünü üstlenmek için ABD ticaretini dış pazarlara açarak gümrük tarifelerini düşürülmesinin alt yapısını hazırlamıştır. Böylece ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren ticaret politikalarını değiştirirerek uluslararası siyasi, güvenlik ve ekonomi politikalarına odaklanan açık bir ekonomi haline gelmiştir (Baldwin, 1984).

⁹⁶ Bu değişimin sebepleri arasında, daha önce belirtildiği gibi, krizin etkilerini giderme hamleleri, kriz sonrası uluslararası ticarete korumacılığın tekrar yükselmeye başlaması, kur ve ticaret savaşlarının hız kazanması gibi ticaretteki radikal dönüşümler önemli yer tutmaktadır.

değişmemiştir. 1980'den sonra, küresel ekonomide neoliberal politikaların ağırlık kazanmaya başlamasının ardından ABD'de DYY girişleri ve çıkışları katlanarak artmaya başlamıştır. Şekil 2.26'da görüldüğü, DYY girişleri finansal kriz öncesinde 350 milyar dolara yaklaşırken, DYY çıkışları 500 milyar doları aşarak tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Krizin ardından ABD'de DYY girişlerinde ve çıkışlarında azalma olmasına karşın, 2015 yılında net DYY girişleri 500 milyar doları aşarak yıllık bazda en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Küresel yatırımların önemli merkezlerinden biri olan ABD, dünyada en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke haline gelmiştir. Fakat 2008 Krizi sonrasında doğrudan yabancı yatırımlardaki büyüme ortalaması kriz öncesi dönemin gerisinde kalmıştır⁹⁷. 2015 ve 2016 yıllarından sonra net DYY girişleri ve çıkışları azalmaya başlamıştır. 2018 yılında ise ABD'nin net doğrudan yabancı yatırımları negatif olmuş ve 2019 yılında tekrar artmaya başlamıştır⁹⁸.

Tablo 2.2. ABD'de En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırımı Bulunan Ülkeler

Ülke	2018 Yılı İtibari İle Toplam Yatırım (Milyar Dolar)	Toplam İçerisinde Payı (%)
İngiltere	597	13.7
Kanada	588	13.5
Japonya	488	11.2
Almanya	474	10.9
İrlanda	385	8.9
Fransa	326	7.5
Hollanda	228	5.3
İsviçre	222	5.1
Belçika	84	1.9
İspanya	76	1.8
Avusturya	71	1.6
Bermuda	60	1.4
Çin	60	1.4
Güney Kore	57	1.3
İsveç	55	1.3

Kaynak: SELECTUSA, 2020. Not: ABD'de net olmayan toplam DYY içerisinde ülkelerin toplam yatırımları ve paylarını ifade etmektedir.

⁹⁷ 2008 sonrasında, ABD'den dünyaya ve dünyadan ABD'ye yönelen net doğrudan yabancı yatırımların azalmasında yükselen yeni korumacılığın ve uluslararası politik çatışmaların etkisi büyüktür. Özellikle, 2016-2018 dönemlerinde hem ABD'de hem de küresel piyasalarda DYY ticaret savaşlarının etkisi ile azalmıştır.

⁹⁸ Dünyanın en fazla yatırımını çeken ülkesi olan ABD'de vergi politikaları, destekler, yatırımların getirisi, politikalar, kanun ve uygulamalar yatırım artışlarında oldukça etkilidir. Hartman, (1982) Bosworth, (2007), Forbes, (2011), çalışmalarında ABD'de DYY'ların gelişimini, sebeplerini, sonuçlarını, etkilerini tartışmışlardır.

Tablo 2.2’de ABD’de en fazla yatırımı bulunan ülkelerin listesi ve toplam DYY değerleri verilmiştir. ABD piyasalarında en fazla yatırımı bulunan ülkelerin başında İngiltere ve diğer gelişmiş ülkeler bulunmaktadır. Çin’in ABD’de yatırım miktarı 60 milyar doları aşmış ve bu rakamın ABD’deki toplam DYY miktarı içerisindeki payı %1.4’tür. Tablo 2.2’de görüldüğü gibi ABD’deki yatırımların büyük kısmı Avrupa, Kanada ve Japonya gibi gelişmiş ülkelere aittir. Bu ülkelere bir çoğunun ticaret savaşlarından muaf tutulmasının ardından, Çin ticaret savaşlarında büyük ölçüde tek hedef ülke haline gelmiştir. Bu nedenle, diğer ülkelere göre nisbeten daha az yatırımı bulunan Çin’e yönelik korumacı politikar ve özellikle ABD’deki Çin merkezli teknoloji firmalarına yönelik yatırımlar, ABD’deki toplam yatırımları çok fazla etkilememektedir.

Fakat ABD’de doğrudan yabancı yatırımlarını en fazla artıran ülkelerin başında gelişmekte olan ülkeler ve Çin gelmektedir. Dolayısıyla küresel bir yatırım merkezi olan ABD’de Çin’in etkisi her geçen yıl artmaya devam etmektedir. Ayrıca, ticaret ve kur savaşları döneminde belirsizlikler arttığı için ABD’nin ticaretten muaf tuttuğu ülkelerin yatırımları da bu süreçten olumsuz yönde etkilenmektedir.

Tablo 2.3. ABD’de Yatırımlarını En Fazla Büyüten Ülkeler

Ülke	2018 Yılı İtibari İle Toplam Yatırım (Milyar Dolar)	2013-2018 Arası Yıllık Ortalama Büyüme Oranı
Arjantin	4	57
Çin	60	35.2
Tayland	2	35
İrlanda	385	34
Şili	3	23.9
Singapur	54	23
Bermuda	60	21
Belçika	84	20
Türkiye	2	17.2
Kanada	588	17
Avusturya	6	15.9
Hon Kong	16	15.4
Güney Afrika	4	15.1
Malezya	2	13.3
Güney Kore	57	13.2

Kaynak: SELECTUSA, 2020.

Tablo 2.3’te ABD’de doğrudan yabancı yatırımlarını 2013-2018 arasında en fazla artıran ülkeler ve toplam yatırım değerleri verilmiştir. Arjantin, Çin ve Tayland gibi gelişmekte olan ülkeler yatırımlarını en fazla artıran gelişmekte olan ülkelerin başında

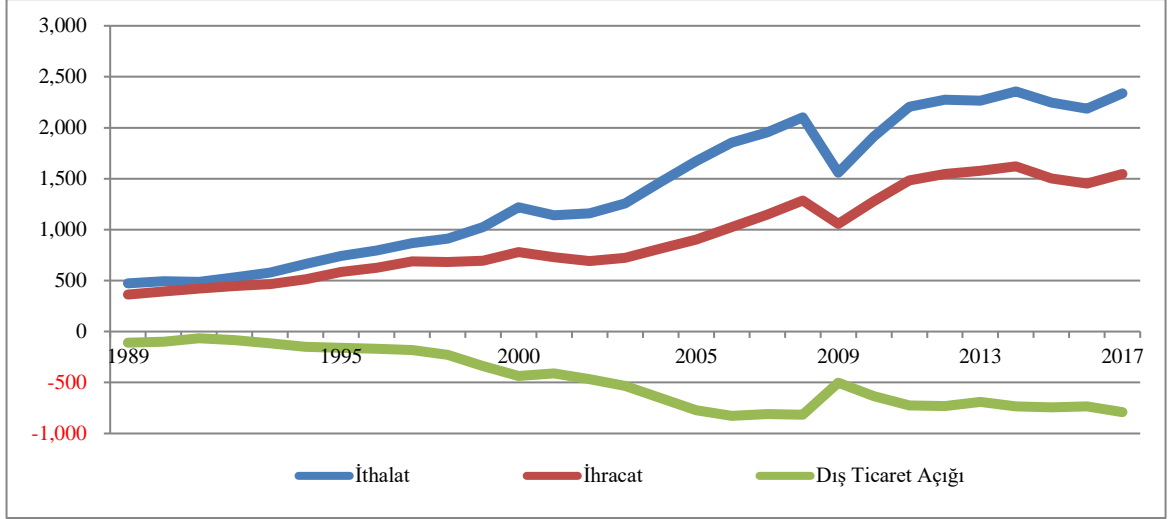
gelirken, listede Malezya, Türkiye, Güney Afrika ve Şili gibi diğer gelişmekte olan ülkeler de yer almaktadır. Böylece, ilerleyen yıllarda ABD'nin başta Çin olmak üzere gelişmekte olan birçok ülke ile olan ekonomik ve ticari ilişkisinin daha da güçlenmesi beklenmektedir.

Tablo 2.4. ABD Yatırımlarının En Fazla Olduğu Ülkeler

Ülke	2016	2017	2018	2019
Hollanda	816,667	929,746	810,238	860,528
İngiltere	747,425	815,059	796,564	851,414
Lüksemburg	646,508	703,066	726,121	766,099
Kanada	355,394	371,274	368,498	402,255
İrlanda	399,885	457,301	410,636	354,940
Singapur	243,165	293,452	254,670	287,951
Bermuda	311,363	401,435	333,843	262,418
İsviçre	185,329	252,231	253,253	228,968
Avusturalya	167,791	169,749	163,999	162,400
Almanya	129,985	132,595	137,148	148,259
Çin	97,458	105,146	109,332	116,203
Meksika	98,421	100,169	95,873	100,888
Fransa	72,926	78,632	68,035	83,826
Hong Kong	69,287	79,048	79,797	81,883
Brezilya	67,922	77,486	79,032	81,731

Kaynak: Bureau Of Economic Analysis, 2020, Statista, 2020. Ülkeler, 2019 verilerine göre sıranmıştır. Veriler ‘milyon dolar’ olarak ifade edilmiştir.

ABD'nin diğer ülkelerdeki toplam DYY değerleri incelendiğinde, DYY'nin 2018'de azaldığı, 2019'da ise tekrar arttığı görülmektedir. ABD'nin en çok yatırım yaptığı ülkelerin başında Hollanda ve İngiltere olmak üzere, Avrupa ve Avrupa dışındaki gelişmiş ülkeler gelmektedir. Çin, Meksika ve Brezilya gibi ülkelerde ABD'nin yatırımları az olsa da, bu ülkelerin ABD'deki yatırımlarına göre çok daha fazladır. Aynı zamanda ABD'nin gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımları giderek artmaktadır. Tablo 2.4'te görüldüğü gibi, 2018 yılı hariç, 2016-2019 yıllarında ABD'den giden DYY sürekli olarak artmıştır. Böylece, 1980'li yıllardan sonra tüm dünyada hızlanan sermaye değişimi sayesinde ABD'nin yurt dışındaki toplam DYY değeri 5.9 trilyon doları aşmıştır. ABD'deki diğer ülkelerin toplam DYY miktarı ise 4 trilyon doları geride bırakmıştır. Dolayısıyla ABD küresel ölçekte toplam DYY dengesinde fazla veren bir ülkedir. Sonuç olarak ABD, liberal politikaların ve ticareti genişletici çabaların ardından tüm dünya ile ekonomik ve siyasi bağlarını güçlendirmiş ve dünyanın en büyük GSYH ve yatırımına sahip ülkesi olmuştur.

Kaynak: U.S. Bureau, 2020.

Şekil 2.27. ABD'nin Toplam Mal Ticareti ve Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)

20 ve 21.Yüzyıllarda ABD'yi diğer ülkelerle sıkı sıkıya bağlayan sektör hiç şüphesiz dış ticarettir. Dünyanın birçok ülkesinde yatırımı olan ABD, uluslararası piyasalarda kazancını ve gücünü artırabilmek için dış ticarete uzun yıllar boyunca serbestliği destekleyerek, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle ekonomik, siyasi ve askeri ilişkileri güçlendirmiştir. Fakat ABD için dış ticarete asıl ilerleme 1990'lı yıllardan sonra olmuştur. Dış ticarete hem ithalat hem ihracat hızla artmış fakat denge ithalat lehine gelişmiştir. Böylece ABD'nin dış ticaret açığı da katlanarak artmıştır.

ABD'nin 1990 yılında hem ihracatı hem de ithalatı 500 milyar doların altında, dış ticaret açığı ise 100 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmiştir. 1990-2008 arasında ise ihracat yaklaşık 3 kat artarak, 2008 yılında 1.3 trilyon dolara kadar çıkmıştır. Aynı dönemde toplam mal ithalatı ise 4.4 kat artarak, 490 milyar dolardan 2.1 trilyon dolara kadar yükselmiştir. Bu dönemde ithalatın ihracattan daha fazla artması, dış ticaret açığının da 7.4 kat artmasına neden olmuştur. ABD'nin 2006 yılında dış ticaret açığı 827 milyar dolara ulaşarak ticaret savaşları öncesinde tarihin en yüksek seviyesine çıkmıştır.

Fakat 2008 Küresel Krizi'nin ardından ABD yönetimi, yeni korumacılık olarak adlandırılan alternatif korumacı politikalara ağırlık vererek dış ticaret açığını kapatmaya ve diğer ülkelere karşı rekabet gücü kazanmaya çalışmıştır. Buna rağmen, ticaret savaşlarının başladığı 2018'de mal ticaretinde açık artmaya devam etmiş ve 872 milyar dolarla ABD'nin toplam tarihindeki en yüksek seviyeye çıkmıştır. Şekil 2.27'de de görüldüğü gibi, 2008

Krizi'nin ardından hem ithalatın artış hızı hem de ihracatın artış hızı kriz öncesine göre yavaşlamıştır.

Ticaret savaşlarından hemen önce, korumacılığın hız kazandığı 2009-2017 arasında ithalat yaklaşık 1.5 kat artarken, ihracat 1.46 kat artmıştır. Krizin ardından dış açıklardaki artış hızının yavaşlamasında ve büyük ölçüde durmasında korumacı politikaların etkisi önemlidir. 2008'den sonra dış ticaret açığındaki artışın durması, ABD'nin neden korumacılığa yöneldiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 2.5. ABD'nin Mal Ticaretinde En Büyük Ortakları (%)

Partner Ülke	2000 Yılındaki Payları			2017 Yılındaki Payları		
	Toplam Ticaret	İhracat	İthalat	Toplam Ticaret	İhracat	İthalat
AB	19.24	21.13	18.03	18.45	18.33	18.53
Çin	5.78	2.08	8.14	16.27	8.39	21.44
Kanada	20.46	22.81	18.96	15.03	18.21	12.94
Meksika	12.32	14.18	11.13	14.40	15.70	13.55
Japonya	10.53	8.20	12.01	5.28	4.40	5.86
Almanya	4.39	3.75	4.79	4.39	3.47	5.00
Güney Kore	3.40	3.58	3.29	3.09	3.17	3.04
İngiltere	4.24	5.28	3.59	2.82	3.64	2.27
Fransa	2.50	2.60	2.43	2.12	2.17	2.09
Hindistan	0.71	0.47	0.87	1.90	1.66	2.06
Tayvan	3.28	3.19	3.34	1.76	1.69	1.80
İtalya	1.79	1.41	2.03	1.75	1.19	2.12
Brezilya	1.45	1.96	1.12	1.66	2.39	1.18
Singapur	1.85	2.30	1.57	1.25	1.90	0.82
Hong Kong	1.32	1.85	0.99	1.24	2.62	0.33

Kaynak: World Integrated Trade Solution, 2020, Congressional Trade Service, 2018.. Tablo 2018 yılı verilerine göre hazırlanmıştır. Not: Kırmızı renkli veriler, 2000 yılından 2017 yılına gelindiğinde ABD pazarında payı azalan ülkeleri göstermektedir.

1980'den sonra, ABD'nin her alanda olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerle dış ticaret ilişkisi de gelişmeye başlamıştır. Kanada, Meksika, Japonya ve Avrupa ülkeleri uzun yıllardır ABD'nin en büyük dış ticaret ortakları olmuştur. Fakat 2000'den sonra sonra Çin, Hindistan ve Brezilya'nın ABD'nin dış ticaretinde payları daha fazla artmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde Çin, ABD'nin toplam ticaretinde ve toplam ithalatında en büyük ortak haline gelmiştir. Böylece küresel piyasalarda ABD, dış ticaretteki avantajları Çin gibi gelişmekte olan ülkelere kaptırmaya başlamış ve ABD'nin küresel pazarlardaki payı azalmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından ABD, 2008 sonrası dönemde dış ticarete daha agresif politikalar uygulamaya başlamıştır.

Tablo 2.5'te 2000 yılı ve 2017 yılında ABD'nin dış ticarete en büyük ortakları ve ülkelerin paylarındaki değişim verilmiştir. 2000 yılında ABD'nin toplam mal ticaretinde en büyük ortaklar sırası ile Kanada, Meksika, Çin, Avrupa ülkeleri ve Güney Kore olmuştur.

Aynı yıl ABD'nin toplam ithalatında en büyük pay sırası ile Kanada, Meksika, Japonya, Çin, Almanya ve İngiltere'ye aitken, ihracatında en büyük pay sırası ile Kanada, Meksika, Japonya, İngiltere, Almanya, Güney Kore, Tayvan, Fransa ve Çin'e aittir. ABD'nin ihracatında Çin dokuzuncu sırada, ithalatında ise dördüncü sırada yer almıştır. 2017 yılına gelindiğinde, ABD'nin toplam ticaretinin daha çok Asya ülkelerine ve gelişmekte olan ülkelere doğru kaydığı görülmektedir. Bu ülkeler arasında en dikkat çekenler ise ABD ile yoğun ticari ilişkiler kuran Çin, Meksika, Hindistan ve Brezilya'dır. 2000 yılında dördüncü sırada yer alan Çin, 2017'de ABD'nin toplam ticaretinde ve ithalatında birinci sıraya yükselmiştir. ABD'nin ihracatında ise Çin iki dönem arasında 6 basamak atlayarak dokuzuncu sıradan üçüncü sıraya yükselmiştir. Asya'nın ve dünyanın en hızlı gelişen ülkesi olan Çin, ABD pazarında büyük avantajlar elde etmiş ve dış ticarete üstünlüğü ele geçirmiştir. Ayrıca, iki dönem arasında ABD'nin dış ticaretteki en büyük partneri olan ilk 15 ülke arasında, hem ihracatta hem de ithalatta payını artıran Çin'den başka üç ülke Meksika, Hindistan ve Brezilya'dır. Gelişmiş ülkelerin payları incelendiğinde, Kanada ve Japonya başta olmak üzere Avrupa ülkeleri ile Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hong Kong gibi gelişmiş ülkelerin ABD'nin toplam ticaretindeki paylarının azaldığı görülmektedir.

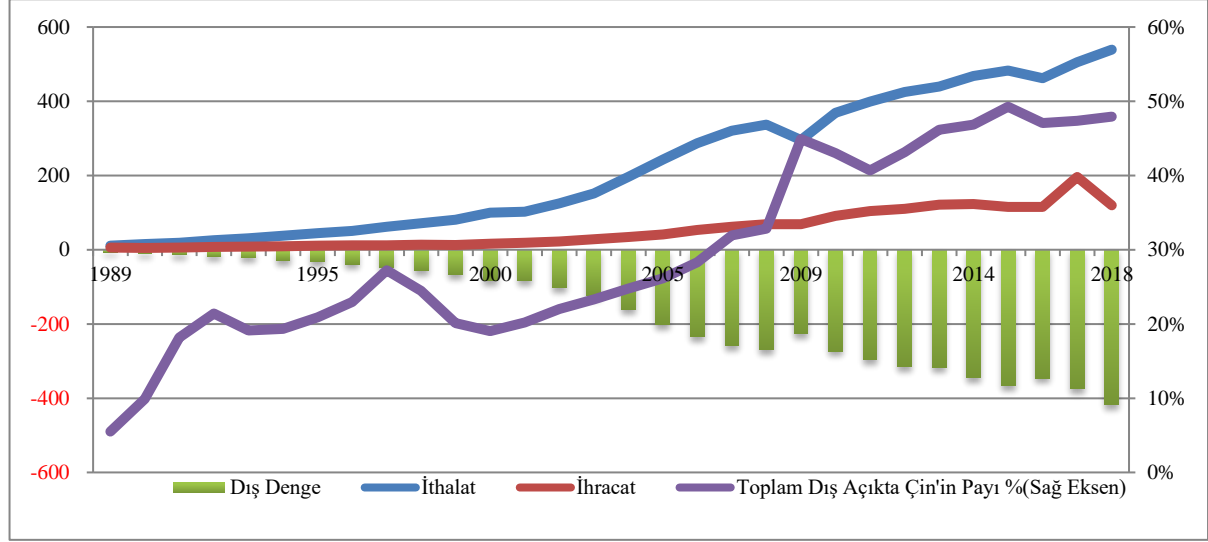
Tablo 2.6. ABD'nin En Fazla İhracat ve İthalat Yaptığı Ürünler

İhracat			İthalat		
Ürün Adı	Toplam İhracattaki Payı (2018)		Ürün Adı	Toplam İhracattaki Payı (2018)	
Taşıma Ekipmanları	17.2		Bilgisayar ve Elektronik Ürünler	16.3	
Bilgisayar ve Elektronik Ürünler	12.8		Taşıma Ekipmanları	15.8	
Kimyasallar	12.5		Kimyasallar	10	
Elektrik Hariç Makinalar	8.6		Elektrik Hariç Makinalar	7.4	
Petrol & Kömür Ürünleri	6.1		Petrol & Gaz	6.5	
Muhtelif İmalat Ürünleri	4.9		Muhtelif İmalat Ürünleri	5	
Petrol & Gaz	4.5		Elektrikli Ekipman, Bileşen ve Cihazlar	4.9	
Diğer	33.4		Diğer	34.1	

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department Of Commerce, 2020.

ABD'nin en fazla ihracat yaptığı ürünlerin başında taşıma ekipmanları gelmektedir. 2018 verilerine göre bu ürünlerin ihracattaki payı %17.2'dir. Diğer önemli ihracat ürünleri ise, bilgisayar ve elektronik ürünler, kimyasallar, makinalar, petrol, kömür ve doğal gaz ile imalat ürünleridir. İlk yedi ürününün toplam ihracattaki payı yaklaşık %67'dir. İthalatta da

hemen hemen aynı ürünler ilk 7 içerisinde yer almaktadır. ABD'nin en fazla ithalat yaptığı ürünlerin başında %16.3'lük pay ile bilgisayar ve elektronik ürünler gelmektedir. Ardından taşıma ekipmanları, kimyasallar, makinalar, petrol ve gaz, imalat ürünleri, elektrikli ekipmanlar ve cihazlar gelmektedir. Bu ürünlerin toplam ithalattaki payı ise yaklaşık %66'dır.

Kaynak: U.S. Bureau, 2020.

Şekil 2.28. ABD'nin Çin ile yaptığı Mal Ticareti (Milyar Dolar, %)

ABD-Çin ilişkileri 1980 öncesine dayanmaktadır. Fakat soğuk savaş ve ABD ile Çin arasında patlak veren askeri anlaşmazlıklar, ekonomik ilişkilerin askıya alınmasına yol açmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde değişim 1980 sonrasında başlamıştır⁹⁹. Çin ekonomisinde meydana gelen radikal değişimler ve reformist devrimler Çin'i küresel bir aktör haline getirmiştir. Böylece Çin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler kurarak, küresel pazarda arz ve talebe yön verebilen bir ülke haline gelmiştir.

Çin'in bu hızlı gelişimi, dünyanın en büyük ekonomisine sahip ülkesi olan ABD ile de ilişkilerin hız kazanmasına neden olmuştur. Tablo 2.5'te görüldüğü gibi ABD'nin dış ticaret

⁹⁹ Uzun yıllardır siyasi ve ekonomik mücadele içerisinde olan Çin ve ABD, 1971-1973 yılları arasında yeniden yakınlaşma girişimlerine başlamıştır. J. Kennedy döneminde üstü kapalı bir şekilde ilişkilerin geliştirilmesi için sinyaller verildiyse de en önemli adım R. M. Nixon yönetiminde atılmıştır. Böylece ABD ve Çin yönetimleri uzun yıllardır süren düşmanlığın bitmesi için alt yapı çalışmalarını açıktan açığa yürütmeye başlamışlardır. Çin'in artan Rusya ve Japonya endişesi ABD-Çin ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur (Overholt, 1973: 707-708). Nixon, 1971 yılında bir yıl sonra Çin'i ziyaret edeceğine yönelik yaptığı açıklama dünya genelinde büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Ayrıca ABD dışişleri bakanı Henry Kissinger'in Çin'i 1971 yılında gizlice ziyaret etmesi, iki ülke arasında 20 yıldır süren anlaşmazlıkların çözümü konusunda Nixon'un ne kadar istekli olduğunu da göstermiştir. Ardından başkan Nixon 1972 yılında Çin'i ziyaret etmesiyle, Çin'i ziyaret eden ilk ABD başkanı olarak tarihe geçmiştir. 1973 yılında Nixon'un aldığı bir başka karar da Breetton Woods Sistemi'nin sonunu getiren dolar ve altın düzenlemesidir (Scott, 2011). Böylece, ABD başta Çin olmak üzere tüm dünya ile yeniden bir ekonomik, siyasi ve sosyal ilişki başlatma sürecine girmiş ve yeni uluslararası ilişkiler sisteminin öncüsü olmuştur.

pazarında Çin'in payı son 20 yılda hızla artmış ve ABD'nin toplam ithalatında ve dış ticaretinde en büyük ortak haline gelmiştir. Özellikle 2001 yılında DTÖ'ye üye olması sayesinde Çin'in hem ABD pazarında hem de küresel ticarete etkisi daha güçlenmiştir. 2000 yılından önce Çin'in ABD'nin ihracatında ve ithalatında payı oldukça düşük kalmıştı. 1990 yılında ABD'nin Çin'e ihracatı 4.8 milyar dolar iken, Çin'den yapılan ithalat 15 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve dış ticaret açığı 10 milyar dolar seviyelerinde kalmıştı. Aynı dönemde ABD'nin toplam dış ticaret açığında Çin'in payı %10'un altında kalmıştı. Fakat Çin-ABD ilişkilerinin hız kazandığı 21.YY'ın ilk dönemleri itibari ile, ABD'nin Çin'e yaptığı ihracat ithattan daha az artmış ve böylece toplam dış ticaret açığında Çin'in payı 2009 yılında %44'e kadar yükselmiştir. 1990-2008 arası dönemde ABD'nin Çin'e yaptığı ihracat yaklaşık 14 kat artarken, aynı dönemler arasında ithalat yaklaşık 22 kat artmıştır. Dolayısıyla dış ticarete avantaj Çin lehine katlanarak artmıştır.

Fakat bu gelişmeler 2008 Krizi ve sonrasında ABD'nin küresel ticarete agresif ve daha korumacı bir politika uygulamasına neden olmuştur. ABD, 2008 Krizi öncesinde Çin'e bazı uyarılarda bulunmuş, Çin'i DTÖ'ye şikayet etmiş ve kur avantajını sürdürmemesi için baskılar yapmıştı. Bu baskılar işe yaramamış ve ABD, bir nevi dış ticarete fırsatları ve rekabeti Çin'e kaptırdığını ancak son finansal krizle fark edebilmiştir. Bu tarihten sonra ABD çeşitli kur baskıları, tarife dışı önlemler ve siyasi baskılar ile dış ticarete fırsat kayıplarını telafi etme yoluna başvurmuştur.

Bu uygulamalar sayesinde, 2009-2017 arasında ABD'nin Çin'e yaptığı ihracat yaklaşık 2.8 kat artarak 69 milyar dolardan 196 milyar dolara çıkarken, aynı dönemler arasında Çin'den yapılan ithalat ancak 1.7 kat artmıştır. Korumacı politikalar neticesinde, ABD'nin toplam dış ticaret açığında Çin'in payı en fazla %49'a çıkmış ve ardından tekrar %47'ye düşmüştür. 1990-2009 arasında ise bu oran %5'ten %44'e kadar yükselmişti. Kısacası, yeniden yükselmeye başlayan korumacı politikalar, ABD'nin en büyük sorunu olan dış ticaret açıklarının son 12 yılda daha fazla artmasını engellemiştir.

Tablo 2.7. ABD'nin Çin ile Olan Ticaretinde İlk Sıradaki Ürünler

İhracat		İthalat	
Ürün Adı	Toplam İhracattaki Payı (2018)	Ürün Adı	Toplam İhracattaki Payı (2018)
Taşıma Ekipmanları	23.1	Bilgisayar ve Elektronik Ürünler	34.5
Bilgisayar ve Elektronik Ürünler	15.1	Elektrikli Ekipman, Bileşen ve Cihazlar	9.3
Kimyasallar	13.4	Muhtelif İmalat Ürünleri	8.1
Elektrik Hariç Makinalar	9.2	Elektrik Hariç Makinalar	7.2
Petrol & Gaz	5.8	Konfeksiyon Ürünleri	5.3
Tarım Ürünleri	5	Kumaşlı Metal Ürünler	4.8
Muhtelif İmalat Ürünleri	3	Mabilya & Armatürler	4.6
Atık ve Hurda	2.8	Taşıma Ekipmanları	4
Diğer	22.6	Diğer	22.2

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department Of Commerce, 2020.

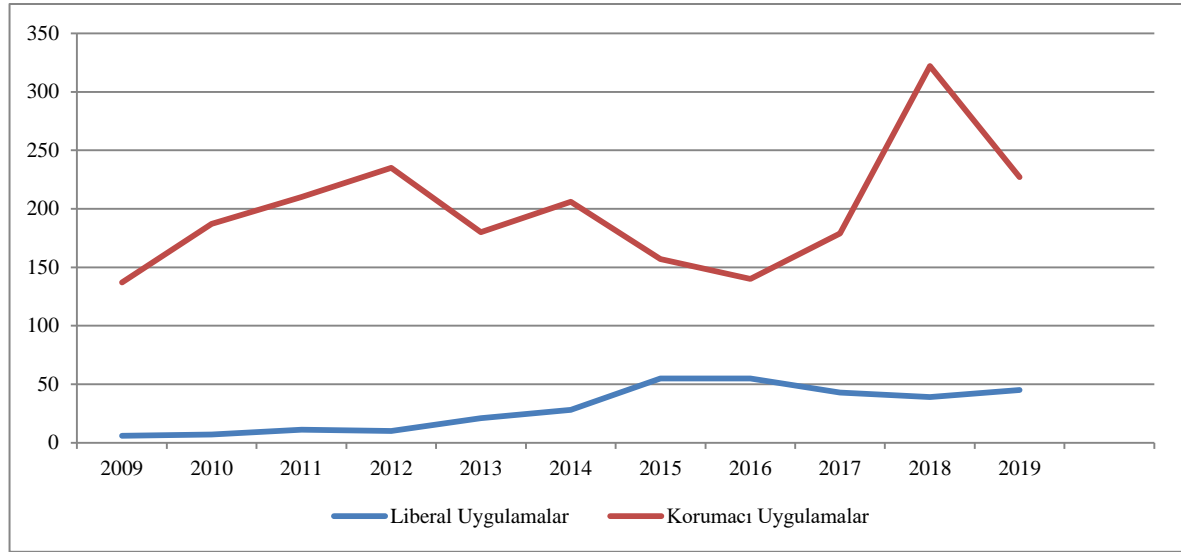
ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatta en büyük pay %23 ile taşıma ekipmanlarına aittir. Daha sonra bilgisayar ve elektronik ürünler, kimyasallar, makinalar, petrol ve gaz, tarım ürünleri, imalat ürünleri ile atık ve hurda ürünleri, ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatın başında gelmektedir. İlk sekiz ürünün Çin'e yapılan ihracat içerisindeki payı yaklaşık %78'dir. ABD'nin Çin'den yaptığı ithalatta ilk sırada %34'lük pay ile bilgisayar ve elektronik ürünler yer almaktadır. Bu ürünleri, elektrik ekipman ve bileşenleri, imalat ürünleri, makinalar, konfeksiyon ve kumaş ürünleri, mabilya ve taşıma ekipmanları izlemektedir. İlk sekiz ürünün Çin'den yapılan toplam ithalat içerisindeki payı %78'dir¹⁰⁰.

Finansal krizden önce baskı altına alınan korumacı politikalar, finansal krizin ardından yeniden yükselmeye başlamış ve krizin yol açtığı maliyetlerin de etkisi ile şiddetini artırmıştır. (Bussiere vd., 2010:5). Krizin ardından popüler hale gelen korumacılık, geleneksel tarifeli korumacılık yerine, uygulanması daha kolay olan ve tespiti oldukça zor ve karmaşık olan tarife dışı önlemler üzerinden yükselmeye başlamıştır. 2000 yılından sonra tarife indirimleri devam ederken, finansal kriz sonrası tarife dışı önlemlerin artmaya başlaması dünyada ticaretini ve ekonomik büyümeyi yavaşlamıştır. Benzer şekilde, 2008 Krizi'nden sonra ABD ekonomisi 2009 yılında yaklaşık %4, ihracatı ise %8.4 küçülmüştür. Kriz, ABD'nin dış ticarete ve kur dengelerine yönelik müdahale uygulamalarının sertleşmesine yol açmıştır. Küresel ticarete ABD ile başlayan sert uygulamalar ve

¹⁰⁰ ABD ile Çin arasında hem nihai ürün hem de ara ürün ticareti ikili bağımlılık konusunda önemlidir. İki ülke arasındaki yüksek ticari bağlar nedeniyle oluşabilecek bir anlaşmazlık, ABD'de üreticiler ve tüketiciler üzerinde önemli maliyetlere yol açabilir. Çünkü Çin, ABD pazarında ucuz ve aynı zamanda alternatifini kolay olmayan bir ülke konumundadır. İki ülke arasında çıkacak anlaşmazlığın Çin için maliyeti ise ihracattaki en büyük pazarın tehdit altına girecek olmasıdır.

söylemler, kur savaşları olarak adlandırılan ve başta dolar, yuan, yen ve euro para birimlerinin müdahil olduğu uluslararası bir para savaşlarına yol açmıştır. Kriz sonrası ABD'nin kur savaşlarında uyguladığı politikalar; düşük faiz ve genişletici dolar arzı, tarife dışı engellerin artırılması, politik baskılar, güvenlik önlemleri, DTÖ'ye yapılan itirazlar, ekonomik ve siyasi yaptırımlar gibi geniş bir alanı kapsamaktadır.

ABD'nin kur savaşlarında uyguladığı düşük faiz ve genişletici para arzına, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin ulusal faiz oranlarını düşürere karşılık vermesi neticesinde ABD'nin beklediği sonuçlar çıkmamıştır. Sürecin sonunda ABD'de her ne kadar dış ticaret açığındaki artış hızı azalsa da toplam açık artmaya devam etmiş ve 2018 yılında 870 milyar dolara kadar yükselmiştir. Dış ticaret açığının beklediği kadar azalmaması, uluslararası ticarete avantajın giderek Çin'e kayması, iç piyasada yeterince talep ve istihdamın oluşturulamaması ve korumacılığın yetersiz kalma nedeniyle ABD korumacılığın şiddetini siyasi, ticari ve askeri alanlarda artırmıştır¹⁰¹.

Kaynak: Global Trade Alert, 2020. Not: Grafikteki veriler, her yıl uygulanan yeni müdahale sayılarını göstermektedir.

Şekil 2.29. 2008 Sonrası ABD'nin Dış Ticarete Yıllık Yeni Müdahale Sayısı

¹⁰¹ D. Trumop politikaları bu dönemde devreye girmiştir. 2008'in ardından artmaya devam eden katı dış ticaret politikalarının yetersiz kalması, Trump yönetiminin seçim propagandasına dönüşmüştür. Hızla yükselen iktisadi milliyetçilik D. Trump'ın ekonomi politikasının temelini oluşturmuştur. B.Obama'nın politikalarını daha da sertleştiren D. Trump, Çin'i bir nevi mücadele edilmesi gereken en büyük rakip olarak ilan etmiştir.

ABD, daha önce de ifade edildiği gibi diğer ülkelere karşı avantaj elde etmek ve ticari kayıplarını azaltmak amacıyla özellikle tarife dışı araçlar yoluyla korumacılık politikalarına hız vermiştir. Bu politikalar, 2017'den sonra doğrudan tarife artışlarını da içeren ticaret ve teknoloji savaşları ile daha da derinleşmiştir. Şekil 2.29'da görüldüğü gibi, ABD, hem serbest ticareti artırıcı hem de korumacılığı artırıcı yeni uygulamalar başlatırken, dış ticareti engelleyici uygulamalara çok daha fazla başvurmuştur. 2009-2012 arasında yıllık 235'e kadar yükselen ticareti engelleyici yeni müdahalelerde bulunulmuş ve bu müdahaleler 2013'ten itibaren kur savaşlarının da etkisinin azalmasıyla 200'ün altına kadar inmiştir. Dış ticareti engelleyici müdahaleler azalırken liberal müdahaleler artmaya başlamıştır. Fakat, 2016'dan sonra ABD'de yeniden yükselmeye başlayan korumacı anlayış ve ardından D.Trump yönetiminin başa gelmesi, ABD'nin agresif dış ticaret politikalarının şiddetini artırmıştır. 2016'dan sonra yeniden artmaya başlayan engelleyici uygulamalar, 2018 yılında 322 yeni müdahale ile en yüksek seviyeye çıkmıştır. 2019 yılında ise bir önceki yıla göre azalmıştır. 2018'de ticaret savaşlarının etkisi ile dış ticarete müdahale artmıştır. 2019'da ise, NAFTA'nın güncellenmesi, ticaret savaşlarından bazı ülkelerin muaf tutulması ve Çin ile olan ticari çekişmelerin şiddetinin azalması yeni müdahale sayının azalmasında etkili olmuştur. Ticareti serbestleştirme uygulamaları, engelleyici müdahalelerin tersi yönde hareket etmiştir. 2009-2013 arasında kur savaşlarının etkisi ile liberal müdahalelerde önemli bir artış görülmezken, 2013-2016 arasında dünya genelinde ortaya çıkan daha yumuşak politikalar sayesinde ABD'de liberal uygulamalar artmıştır. Fakat, D.Trump hükümetinin korumacılığı şiddetlendirdiği 2017 yılı ve sonrasında yeni liberal uygulamalar azalmıştır. Koronavirüs salgınında ise ABD dış ticareti engellemeye yönelik 122 defa müdahalede bulunmuştur.

Tablo 2.8. ABD'nin Dış Ticarete En Fazla Müdahalede Bulunduğu Ülkeler

Liberal Müdahalelerin En Fazla Uygulandığı Ülkeler		Korumacı Müdahalelerin En Fazla Uygulandığı Ülkeler	
Ülke İsmi	Uygulama Sayısı	Ülke İsmi	Uygulama Sayısı
Çin	229	Kanada	1469
Almanya	214	Çin	1322
Hindistan	198	Almanya	1049
İtalya	198	Japonya	1018
Fransa	191	Kore Cumhuriyeti	1017
Japonya	191	İtalya	1013
İngiltere	182	Meksika	1013
Canada	181	İngiltere	1008
Spain	176	Fransa	1005
Thailand	174	Hindistan	980

Kaynak: Global Trade, 2020. Not: Bu tablodaki veriler, toplam yıllık müdahale sayılarını göstermektedir. Veriler 2009-2019 dönemini kapsamaktadır.

ABD'nin dış ticarete liberal ve korumacı müdahaleleri en çok uyguladığı ülkeler tablo 2.8'de gösterilmiştir. Liberal politikaların en çok uygulandığı ülkelerin başında Çin, Almanya, Hindistan ve diğer gelişmiş ülkeler gelmektedir. Çin'e uygulanan engelleyici müdahalelerin çok fazla olması ve bazı dönemler bu uygulamaların bir kısmının kaldırılması nedeniyle Çin liberal uygulamalarda ilk sırada yer almıştır. Engelleyici müdahalelerin başında ABD'nin sınır komşusu olan Kanada ve dış ticarete en büyük rakibi olan Çin ve AB ülkeleri gelmektedir. Kanada ve Meksika ile NAFTA konusunda yaşanan anlaşmazlıklar ve dış ticarete bazı avantajların Kanada'ya geçmeye başlaması gibi nedenlerden dolayı, ABD 2009 yılından beri Kanada'ya karşı ticareti engelleyici toplamda 1469 uygulama başlatmıştır. ABD'nin dış ticaretinde en önemli rakibi olan ve aynı zamanda kur ve ticaret savaşlarında asıl hedef olan Çin'e karşı uygulanan ticareti engelleyici toplam müdahale sayısı 1322 olmuştur. Ayrıca, AB ülkeleri ile Japonya, Meksika, Güney Kore, Hindistan ve Meksika gibi dış ticarete en büyük ortaklarına karşı ABD, ticareti engelleyici uygulamalara liberal uygulamalardan çok daha fazla başvurmuştur.

Buraya kadar ticaret savaşlarına giden sürecin ABD tarafı incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde çıkan sonuçlar, ABD'nin 2018 yılında başlattığı ticaret savaşlarının aslında yeni olmadığı, bu savaşların temellerinin çok daha eskiye dayandığı ve ABD'nin farklı dönemlerde yine ticaret ve kur savaşlarını başlattığını göstermektedir. Ayrıca, son ticaret savaşlarının temeli, neoliberal politikaların yol açtığı kayıpların ortaya çıktığı 2008 Krizi'nin hemen ardından atılmıştır. 2008'de yönetime gelen ve 8 yıl boyunca iktidarda kalan B. Obama yönetimi, dış ticarete D.Trump yönetimi kadar sert gözükmesine de, son 2 yıla damga vuran ticaret savaşlarının B. Obama dönemine dayandığı söylenebilir. 2008 Küresel Krizi'nde sonra, ABD dış ticarete tarihi bir dönüşüm yaşamıştır. 1980-2007 yılları arasında uygulanan serbest ticaret anlayışı, krizin yıkıcı etkisinin ardından değişmeye başlamıştır. Faiz, para arzı, kurlar, politik ve askeri uygulamalar sayesinde ABD, radikal bir korumacılığa bürünmüş, ardından kur savaşlarının ana aktörlerinden biri haline gelmiştir. Fakat tarife dışı önlemlerin ABD'nin dış ticaret açığını kapatamadığını, ayrıca Çin ve AB'ye karşı rekabet avantajı elde edilemediğini gösteren önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Çin ve ABD arasında uzun süredir çözülemeyen konular iki ülke arasında sert mücadelelere neden olmuştur. ABD, sık sık Çin'in ihracat teşviklerini, korumacı politikalarını, kur ayarlamalarını, fikri mülkiyet hırsızlılığı uygulamalarını şikayet etmiştir. Çin ise, gelişmekte olan ülke statüsü doğrultusunda ABD'nin anti-damping uygulamalarına

ve telafi edici politikalarına itirazda bulunmuştur. Konular çözüme kavuşmamışken, 2015 yılında Çin'in açıkladığı "Made In China 2025" (Çin'de Üretim 2025) hedefi, iki ülke arasında var olan sürtüşmeyi bir üst perdeye taşımıştır (Institute for Security & Development Policy, 2020:1-2). Dolayısıyla B.Obama döneminde yaşanan kur savaşları, artan yeni korumacılık uygulamaları, fikri mülkiyet hırsızlığı konuları, Çin'i suçlayıcı yasal süreçler ve artan yaptırımlar, ticaret savaşlarına giden sürecin temel taşlarını oluşturmuştur. D.Trump yönetimi ise selefenden aldığı dış ticarete korumacı uygulamaları bir adım daha öteye taşıyarak, top yekün bir ticaret savaşını başlatmıştır.

21.YY'daki son ticaret savaşı olan D.Trump korumacılığı, uygulamada tarife artışlarını merkeze oturturken, aynı zamanda kur rekabetini, diğer tarife dışı önlemleri, siyasi uygulamaları ve teknoloji savaşlarını da içermektedir. D. Trump'ın bu yeni dış ticaret politikaları "Trumpizm" olarak adlandırılmaya başlanmıştır¹⁰². Neomerkantilizm ve Keynesyencilik, D. Trump politikalarının temelini oluşturmaktadır. Ulusal çıkarların önceliğine dayanan politikalar, uygulanma mantığı ve şekli bakımından ulusalcılık, milliyetçilik, muhafazakar ekonomi ve iktisadi milliyetçilik fikirlerini çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla, Nixon yönetiminin başlattığı uluslararası ilişkilerde açılma ve Çin ile ilişkileri geliştirme çabaları, yaklaşık 40 yılında ardından D. Trump politikasıyla tersi bir sürece girmiştir¹⁰³.

Böylece son ticaret savaşlarının uygulanma alanları oldukça zenginleşmiş ve daha önceki uygulamalardan çok farklı bir yapıya bürünmüştür. Kısacası, 1980-2007 arasında uygulanan politikaların dış ticaret, cari denge, yerli üretim ve istihdam alanlarında yeterli avantaj yaratmadığı, tam tersine ABD'nin aleyhine sonuçlara yol açtığı konusunda eleştiriler finansal krizin ardından artmaya başlamıştır. Kriz ve krizin sonuçları, neoliberal politikaların önem kaybetmesine neden olmuş, böylece ABD ve diğer gelişmiş ülkeler korumacılığa bürünmüşlerdir. Artan korumacılıkla beraber son ticaret savaşları ABD'nin öncülüğünde başlamıştır. ABD'nin son ticaret savaşlarını başlatmasında birçok neden

¹⁰² "Trumpizm", 45. ABD başkanı D. Trump ve onun izinden gidenlerin ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri yönetim anlayışı ve ideolojik bakış açısını ifade etmektedir. Ulusalcılık, milliyetçilik, popülist yönetim anlayışı Trumpizm'in en temel özellikleridir. Dış ticarete korumacılık ve dış ticaret fazlası verne önemli bir hedef iken, ithalat kötü, ihracat iyi olarak kabul edilir. Aslında merkantilizmin özelliklerini yansıtan bu tür politikalar, 2008'den sonra neomerkantilizm anlayışına bürünerek "Trumpizm" ve BREXIT gibi farklı isimler altında etkisini göstermiştir.

¹⁰³ Neomerkantilizm ve neoliberalizm birbirine zıt iki politikadır. Dış ticarete neomerkantilizm sert, çatışmacı ve "sıfır toplamlı" bir sonuca dayanırken, neoliberaliz barışçıl, işbirliği, koordinasyon ve "kazan-kazan" anlayışına dayanmaktadır. Bu iki ideolojiyi Cozzolino, (2018) çalışmasında Trumpizm anlayışında bir araya getirmiştir. Trumpizm, neomerkantilizme dayanan korumacılık ve milliyetçilik anlayışı ona göre yeni "milliyetçi-neoliberalizm"dir (Cozzolino, 2018). Yani Trump politikaları hem iktisadi milliyetçiliğe dayanmakta hem de geleneksel uluslararası politik ekonomiye dayanmaktadır.

olmasına karşın, temelde bu savaş dört gerekçeye dayanmaktadır, bunlar (Kapustina vd., 2020):

- ✓ Dış ticaret açığını azaltarak daha fazla yerli istihdam yaratmak,
- ✓ Çin firmalarının ABD'nin teknolojik ve dijital ilerlemelerine ulaşmasını sınırlandırmak,
- ✓ Çin'in askeri ve siyasi olarak güçlenmesini engellemek,
- ✓ Merkezi bütçe açıklarını azaltmak.

Ekonomik ve ticari gerekçelere dayanan ticaret savaşları aynı zamanda Çin'i teknolojik olarak sınırlandırma hedefini de kapsamaktadır. Özellikle, Çin merkezli telekomünikasyon ve teknoloji firmalarının 2018'in ardından ABD'nin hedefine girmesi bu amaca yönelik atılmış adımların başında gelmektedir. Son yirmi yılda dünyada en fazla teknoloji yatırımını yapan ülkelerden biri olan Çin, ABD'nin ticaret savaşlarında ikinci perde olan teknoloji savaşlarına yönelmesine neden olmuştur.

2.2.2.2. Çin Ekonomisinin Gelişimi ve Ticaret Savaşlarına Giden Süreçte Çin'in Etkisi

Ticaret ve kur savaşlarına giden sürecin detaylı analizini ortaya koyabilmek için, Çin ekonomisinin 1970 sonrası değişiminin incelenmesi gerekli bir durumdur. 20.YY'ın son çeyreğine kadar dünya ekonomisine ve siyasetine yön veren küresel aktörlerin başında, AB, ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkeler yer almıştır. Bu dönemden sonra ise Çin'in liberalleşme süreci ve ardından diğer gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmeye katkıları ile daha karma bir küresel aktörler dönemi başlamıştır. Bu konuda verilecek en iyi örnekler, G7 grubunun yerine G20 ülkelerinin daha popüler hale gelmeye başlaması ve Çin, Hindistan, Rusya, Türkiye, Malezya, Endonezya, Güney Afrika ve Brezilya gibi ülkelerin küresel etkilerinin yükselmesidir. Dolayısıyla, 2008 sonrası dönemde yükselen korumacılık uygulamalarına, kur savaşlarına ve nihayetinde ticaret savaşlarına giden süreçte Çin ve diğer gelişmekte olan ülkelerin etkisi çok fazladır. Bu nedenle, Çin ekonomisinin gelişimini ve ticaret savaşlarına giden süreçte Çin'in etkilerini analiz etmek amacıyla bu bölüm çalışmaya dahil edilmiştir.

Mao Zedong liderliğindeki Çin, 1979 yılından önce merkezi bir ekonomi anlayışı ile idare edilmiştir¹⁰⁴. Fiyat ve piyasa kontrolleri ve devlet destekli sanayileşme hamleleri

¹⁰⁴ Bir çok araştırmacıya göre; Çin'in küresel piyasalara girişi, 1979 devrimi ve özellikle de 2001 yılında DTÖ'ye üye olmasının ardından gerçekleşmiştir. Fakat Keller vd, (2010) ve Keller ve Shiue (2020), çalışmalarında Çin'in son 30 yılda küresel ticarete artan etkisinin

nedeniyle, 1950-1970 yılları arasında yatırımların çok büyük bir kısmı devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Bu durum, özel girişimin desteklenmemesi ve özel sektörün üretim piyasalarında oldukça gerilerde kalması ile sonuçlanmıştır. Çin, devlet eliyle kendi kendine yeterli bir devlet anlayışını güçlendirmiş, dış ticaret zorunlu girdiler haricinde teşvik edilmemiş ve böylece küresel piyasalarda Çin'in dış ticareti oldukça geri sıralarda kalmıştır. Fakat özel sektör girişimlerinin desteklenmemesi, üretim ve emek piyasalarında verimliliğin düşmesine neden olmuş ve potansiyel büyüme uzun süre yakalanamamıştır.

Fakat Deng Xiaoping liderliğinde 1980 sonrasında Çin ekonomik sistemi değiştiren önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformların başında, serbest piyasa ve özel girişimciliğin teşvik edilmesi ve yabancı yatırımcılara, teknoloji ithalatına ve dış ticarete kapıların açılması gibi Çin ekonomisini hem iç pazara hem de uluslararası pazara açan köklü değişiklikler gelmektedir.

Bu değişimler Çin ekonomisinin hızla kalkınmasına, küresel sermayenin Çin'e yönelmesine, yoksulluğun düşmesine, istihdam artışına, dış ticaret gelirlerinin ve serbest piyasa ekonomisinin güçlenmesine yol açmıştır. Çin'de meydana gelen bu köklü değişimler sayesinde Çin ve ABD ilişkileri de güçlenmiştir. Serbest ticaret fırsatlarından ve maliyet avantajından yararlanmak isteyen birçok ABD'li firma Çin'de yatırım yapmaya başlamıştır. Böylece Çin ve ABD arasındaki toplam ticaret 1980-2018 arası yaklaşık 130 kat artarak, 5 milyar dolardan 650 milyar dolara kadar yükselmiştir (Morrison, 2019:1-9).

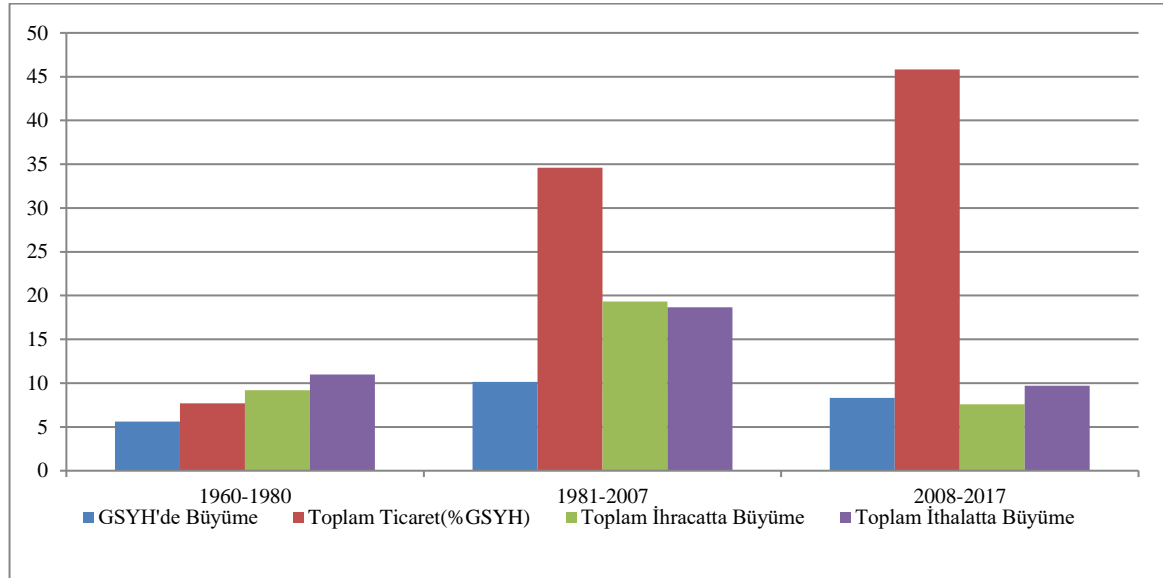
Çin ekonomisinin 1980 sonrasında yüksek büyüme oranlarını yakalamasının temelinde iki nedeni vardır, bunlar; yabancı yatırımların teşviki ve üretim verimliliğinin yüksek olmasıdır. Böylece artan tasarruflar ve yeni reformlar sayesinde Çin, dünyanın en hızlı büyüyen ülkelerinden biri haline gelmiştir. Bu hızlı gelişme sayesinde Çin, düşük gelirli ve yoksulluğun fazla olduğu bir ülke konumundan, dünyanın en fazla ihracatını ve ticaretini yapan, aynı zamanda dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan ve cazip bir yatırım ülkesi haline getirmiştir. Çin bu gelişimi ile tarım ve kırsal ülke statüsünden, merkez ve sanayi ülkesi statüsüne dönüşmüştür¹⁰⁵. Ayrıca, sektörlerde ilk dönüşüm tarımda başlamıştır.

temellerini daha iyi analiz etmek için Çin'in dış ticaret politikasının son iki yüzyılımı incelemişlerdir. 1840 yılındaki Birinci Afyon Savaşları'nın ardından Çin'in dış ticaretinde önemli bir dönüşüm başlamış ve son liberalleşme dönemi 1990'larda gerçekleşmiştir. Böylece Çin'in dış ticaret politikalarında radikal değişimler meydana gelmiş ve bu değişimler hiç şüphesiz Çin ekonomisini büyütülmüştür. Çalışmalar, Çin'in günümüzde küresel ihracat ve ticarete lider konuma gelmesini sağlayan liberalleşmesinin birinci dalgasını 1840'lara dayandırmıştır (Keller vd., 2010, Keller vd, 2020). Böylece 20.YY'da gerçekleşen diğer dalgalanmaların ardından Çin küresel ticarete yön veren ülke haline gelmiştir.

¹⁰⁵Çin'in kenar ülke konumundan merkez ve sanayi ülkesi konumuna gelmesi, küresel tedarik zincirinin merkezi olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Yani, her ne kadar küresel ticarete ve tedarik zincirinde Çin merkez olsa da, yaşam standartları, sağlık, iş hayatı, emek

Ardından tarım ve sanayide serbest girişimi destekleyen özelleştirme hamlelerinin hızlanması, Çin’de üretimin ve büyümenin yükselmesine ve toplam istihdamın artmasına neden olmuştur.

Çin’de uygulanan liberal politikalar ve ülkenin hızlı dönüşümü sayesinde, 1970’lerin ardından sonra 30 yılın büyüme ortalaması yıllık %10’a ulaşmıştır. (Fan vd., 2013:1-8). Dış ticarete ve ihracata da yansıyan Çin’in hızlı yükselişinde, Deng Xiaoping’in 1978’den başlayarak 20 yıl boyunca serbest piyasa ekonomisini desteklemesi etkili olmuştur¹⁰⁶. Böylece Çin, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülke ile dış ticaretini artırmış ve 2001 yılında DTÖ’ye üye olabilmıştır (Fang vd., 2018:5-6). Çin’deki bu reformist süreç, sosyal, ekonomik, siyasi ve endüstriyel yenilikleri beraberinde getirmiş ve Çin küresel bir ekonomi olarak 21.YY’ın birinci çeyreğinde yerini almıştır.

Kaynak: World Bank, 2018. Not: Dış ticaret verileri mal ve hizmet ticaretinin toplamını ifade etmektedir.

Şekil 2.30. Çin Ekonomisinin ve Dış Ticaretinin Büyüme Oranları (%)

Çin ekonomisinin liberal döneme geçmesinin ticaret ve ekonomide yol açtığı hızlı büyüme şekil 2.30’da gösterilmiştir. 1960-1980, 1981-2007 ve 2008-2017 arasında üç döneme ayrılarak şekil 2.30 oluşturulmuştur. Böylece liberalleşme öncesi ve liberalleşme sonrası değişimler daha iyi anlaşılabilir. Üç döneme ayrılarak incelenmesinin sebeplerinden birincisi, 1979 yılından sonra liberalleşmenin başlaması ile bu yeni dönemin etkisini

piyasalarının işleyişi, yolsuzluk, demokrasi, kişi başına düşen gelir ve insani gelişmişlik endeksi gibi konularda ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Dolayısıyla Çin gelişmiş bir ülke sınıflandırılmasında değerlendirilmemektedir.

¹⁰⁶ 1979 yılında Deng’in piyasa ekonomisini destekleyen politikaları altında hükümet, Shenzhen, Zhuhai ve Shantou şehirlerinde “özel ihracat bölgeleri” kurma kararı almış ve ardından uygulamayı başlatılmıştır.

görmektir. İkincisi, 2008 Krizi sonrası küresel sistemdeki değişimlerin etkisi ile korumacılığın yükselmesinin bir neticesi olarak, 2008 öncesi ve sonrasında meydana gelen değişimlerin etkisini görmektir.

Şekil 2.30'da GSYH, ihracat ve ithalatın ortalama büyüme oranları ve ticaretin GSYH içerisindeki payının değişimi verilmiştir. Çin ekonomisinin dış ticarete daha kapalı olduğu ve merkezi yönetim anlayışının hüküm sürdüğü 1960-1980 arasında, GSYH yıllık ortalama %5, ihracat %9, ithalat ise ortalama yıllık %11 büyümüştür. Bu dönemde dış ticaretin Çin ekonomisindeki payı düşük kalmış ve bu oran yaklaşık %7 olarak gerçekleşmiştir¹⁰⁷. Fakat Mao yönetiminin son bulup, Deng Xiaoping yönetimin hüküm sürmeye başladığı 1980 sonrasında, iç ve dış piyasada liberal politikalar hızlı bir şekilde amacına ulaşmış ve Çin ekonomisinde tarihi kalkınma süreci başlamıştır¹⁰⁸. 1980-2007 yılları arasında Çin ekonomisinde büyüme, 1980 öncesine göre iki kat artmış ve ortalama %10'u geçmiştir. Aynı dönemde toplam ihracat %19, toplam ithalat ise %18 büyüyerek, Çin küresel bir dış ticaret ülkesi haline gelmiştir. Aynı dönemler arasında dikkat çeken bir diğer değişim ise toplam ticaretin GSYH'ye katkısında meydana gelen yaklaşık 5 katlık artıştır. 1981-2007 yılları arasında toplam ticaretin GSYH içerisindeki payı ortalama %34.5'e kadar yükselmiştir¹⁰⁹.

1981-2007 dönemleri, sadece Çin ve gelişmekte olan ülkelerin değil, tüm dünyanın küreselleşme ve liberalleşmede oldukça ileri bir aşamaya ulaştığı dönem olmuş ve bu döneme neoliberal dönem adı verilmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ticaret ve ekonomik ilişkiler hızlı bir şekilde artmış ve entegrasyon sürecine gelişmekte olan ülkeler de dahil olmuştur.

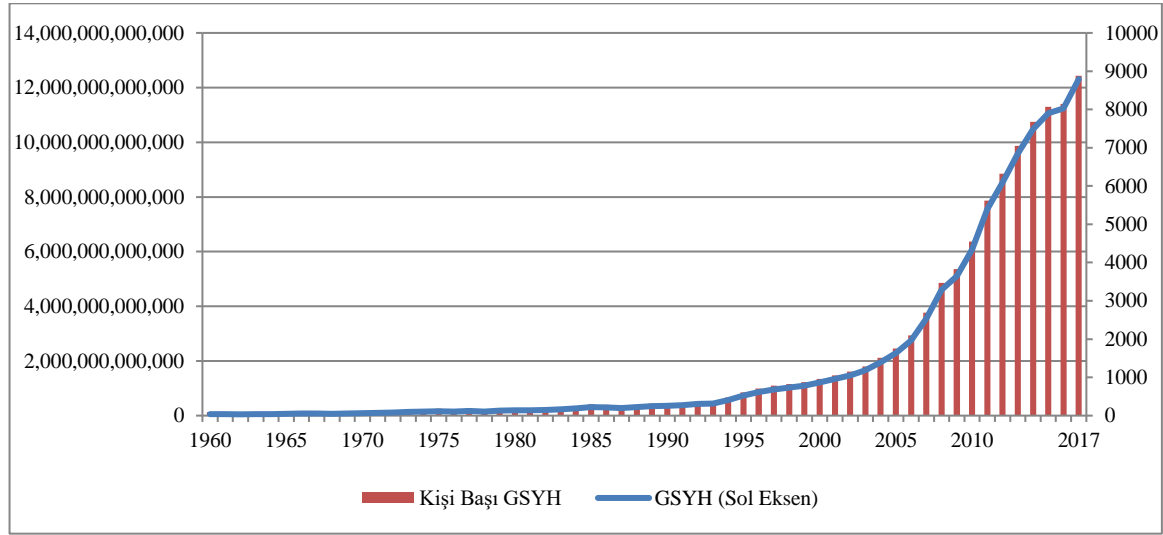
1980-2007 arasında gelişmekte olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerin küresel piyasalardaki etkileri artmıştır. Fakat neoliberal dönem gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bazı sorunlara yol açmıştır. Bu sorunlar arasında, uluslararası piyasada Çin ticareti ile rekabet edememe, dış ticarete avantaj kaybetme, yatırımların geriye dönmemesi,

¹⁰⁷ Dış ticaretin GSYH içerisindeki payının %7'de kalması Çin'in ticari açıklığının düşük olduğunu ve dışa kapalı ülke olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁸ Reform sürecinin Çin'de pozitif yönde etkilediği en önemli alanların başında yoksulluk gelmektedir. 1980'lerde Çin nüfusunun %90'ı Dünya Bankası'nın günlük 1.9 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşarken, günümüzde bu oran %4'ün altına gerilemiştir. Dolayısıyla 800 milyondan fazla insan Çin'de yoksulluktan kurtulmuştur. Bu başarının altında Deng Xiaoping reformları yatmaktadır. Fakat Ravallion (2021) çalışmasında, 1980'lerdeki dönüşümün aslında Maoist politikaların başarısızlığından kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Ravallion, çalışmasında Deng Xiaoping ve Mao Zedong ekonomi politikalarını karşılaştırarak Çin ekonomisinin değişiminin temellerini incelemiştir. Aynı zamanda benzer ekonomik, sosyal ve siyasal al yapıya sahip Çin, Tayvan ve Güney Kore'nin 1950-1980 arasında uyguladıkları ekonomi politikalarının sonuçlarını karşılaştırmıştır (Ravallion, 2021).

¹⁰⁹ Dışa açıklık oranını gösteren dış ticaretin GSYH içerisindeki payı Çin'de %13'lerden %45'e kadar yükselmesi, Çin'in liberalleşme ve dışa açılma sürecini ve başarısını desteklemektedir.

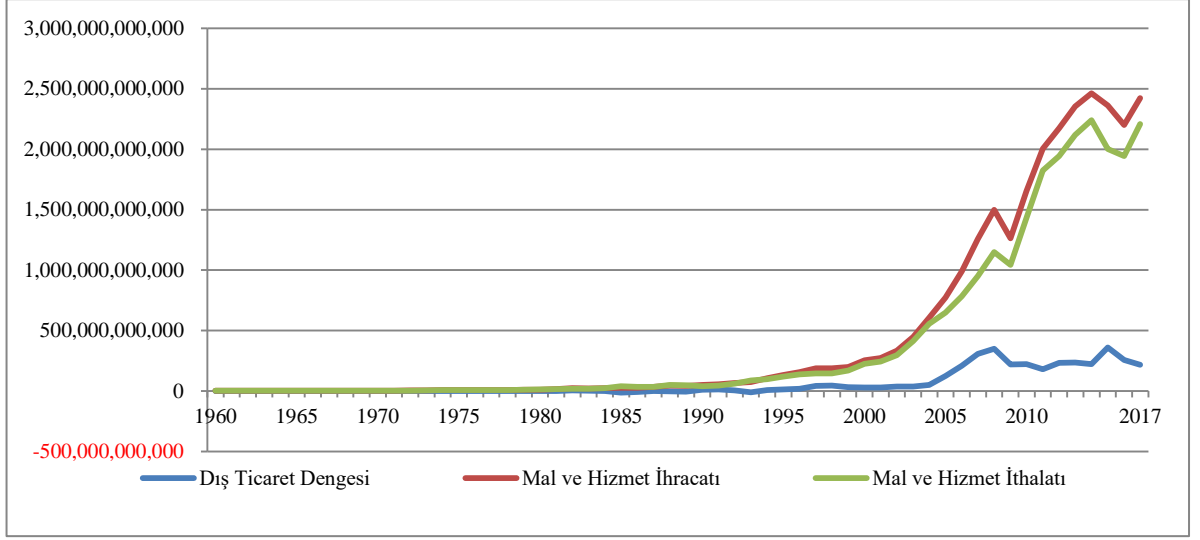
istihdamın ve yerli üretimin artırılmaması önemlidir. Bu konuda en radikal adımlar ise 2008 Finansal Krizi'nin ardından atılmaya başlanmıştır. Böylece, 2008'in ardından yeni bir korumacı dönem başlamıştır. Bu yeni dönemin etkilerini doğrudan Çin'in ekonomik ve dış ticaret performanslarında görmek mümkündür. Şekilde 2.30'da görüldüğü gibi, 2008-2017 dönemleri arasında Çin'in ekonomik büyümesi yıllık %10'dan %8'e düşmüş, ihracatın ortalama yıllık büyüme oranı %19'dan %7'ye, ithalatın ortalama büyümesi ise %18'den %9'a gerilemiştir. Korumacılık ve diğer siyasi ve ekonomik etkenler nedeniyle, 2008-2017 döneminde Çin'in ihracatının ve ithalatının ortalama büyüme oranları 1980 öncesi dönemin bile altında kalmıştır. Ayrıca, 2018'den sonra ticaret savaşları nedeniyle Çin'de ekonomik ve ticari büyüme oranları daha da düşmüştür.

Kaynak: World Bank, 2018. Not: Veriler, ABD doları cinsinden cari dönemi ifade etmektedir.

Şekil 2.31. Çin'de Toplam GSYH (Dolar) ve Kişi Başına Düşün GSYH (Dolar)

Çin'in ekonomik ve sosyal gelişimini gösteren önemli değişkenlerden biri de GSYH'dir. 1960-2017 arası dönemde GSYH'de en büyük artışın 1980 sonrası olduğu görülmektedir. 1960 yılında Çin'in GSYH'si yaklaşık 59 milyar dolar iken, 2017 yılına gelindiğinde 57 yıllık dönemde 200 kattan fazla artarak 12 trilyon doları aşmıştır. 1960 yılında dünyada GSYH sıralamasında dördüncü sırada yer alan Çin, günümüzde ikinci sıraya yükselmiştir. Kişi başına düşen GSYH, 1960 yılında yaklaşık 89 dolar iken, 2017 yılına gelindiğinde yaklaşık 100 kat artarak 8.900 dolara yükselmiştir. Böylece Çin, yeni ekonomi politikaları ile küresel düzlemde en hızlı büyüyen ve gelişen ülkeler listesinde en üst sıralarda yer almıştır.

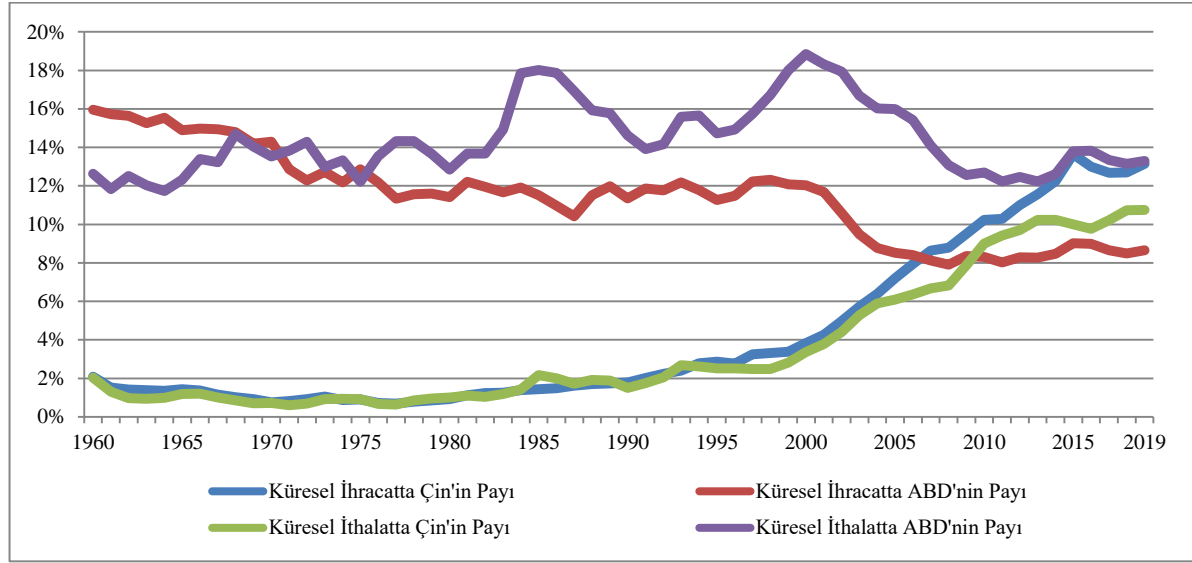
Kaynak: World Bank, 2018. Not: Veriler, ABD doları cinsinden cari dönemi ifade etmektedir.

Şekil 2.32. Çin’de Toplam Dış Ticaretin Gelişimi (Dolar)

Çin’in küresel bir aktör olmasında en büyük etken hiç şüphesiz dış ticaret ve uzun yıllardır dış ticarete fazla vermesidir. Çin’de 1980 öncesinde, dış ticarete mümkün olduğu kadar fazla vermek ve dış ticaret açığından kaçınmak hakim bir politikaydı. Bu nedenle, 1980 öncesinde çoğu zaman dış ticarete dengeli bir süreç izlenmiştir. Fakat liberalleşme adımlarının ardından Çin’de dış ticaret hızla artarken, dış ticarete dönem dönem açık verilmiş ve 1993 yılına kadar bu süreç devam etmiştir. 1993’ten sonra, yapılan köklü değişimler ve izlenen stratejiler nihayet amacına ulaşmış ve bu tarihten sonra toplam mal ve hizmet ticaretinde Çin hiçbir zaman açık vermemiş, tersine dış ticaretteki fazla giderek artmıştır. Çin’in uyguladığı üretim politikaları ve dış dünyaya açılma hamleleri, Çin’i dünyanın en fazla ticaretini yapan, aynı zamanda en fazla mal ihracatını yapan ülkesi haline getirmiştir. Dolayısıyla 1978 yılı, Çin ekonomisinde ve dış ticaretinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1978 yılında Çin’in toplam mal ve hizmet ihracatı yaklaşık 6.8 milyar dolar iken, 2017 yılına gelindiğinde bu rakam 352 kattan fazla artarak 2.4 trilyon dolara ulaşmıştır. Aynı dönemler arasında toplam mal ve hizmet ithalatı 290 kat artarak 7.8 milyar dolardan 2.2 trilyon doları aşmıştır. Toplam dış ticaret fazlası ise 2015 yılında tarihi bir rekor kırarak 358 milyar doları geçmiştir. Mal ticaretinde fazla 400 milyar doları aşmıştır.

Çin ekonomisinde ve ticaretinde 1980 ve 2008 yılları önemli değişimlere yol açan iki kırılma dönemi olmuştur. 1980 kırılma dönemi, Çin’in yeni bir reform süreciyle liberal ekonomiye geçtiği dönemi ifade etmektedir. 2008 dönemi ise küresel neomerkantilizm

korumacı politikalara ayak uydurmak zorunda kalan Çin'in ekonomisinde ve ticaretinde büyümenin yavaşlamasını ifade etmektedir.

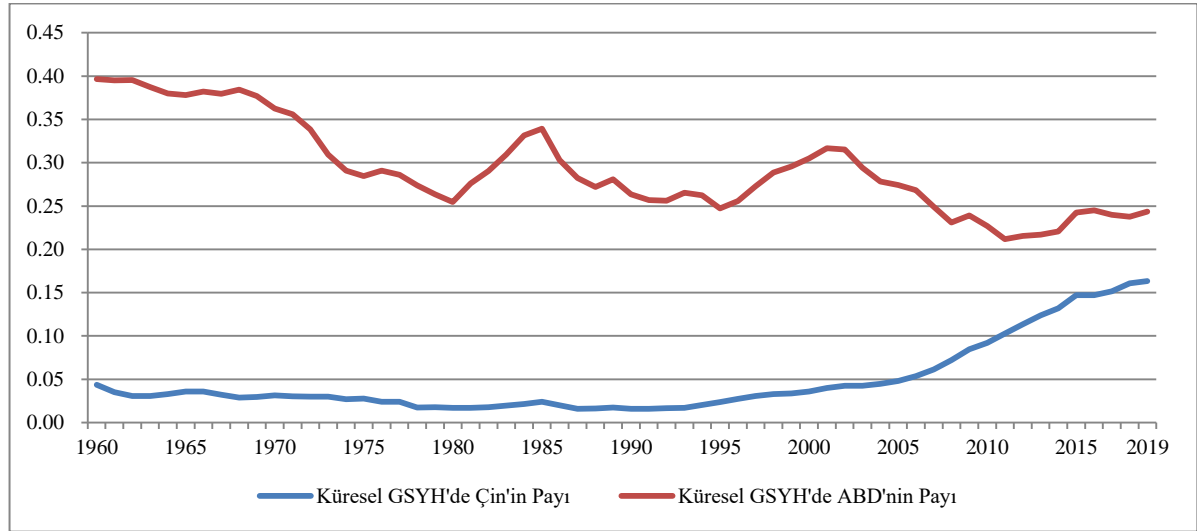

Kaynak: World Bank, 2021. Not: Veriler, ABD doları cinsinden cari dönemi ifade etmektedir.

Şekil 2.33. Çin ve ABD'nin Küresel Ticaretteki Payları (%)

Çin ve ABD arasında başlayan ve ardından küresel bir savaş haline gelen ticaret ve kur savaşlarını, iki ülkenin küresel ticarete ve küresel ekonomiye yaptıkları katkıların değişimini inceleyerek anlamak daha kolay olacaktır. Şekil 2.33'te, ABD ve Çin'in küresel ihracata ve ithalata yaptıkları katkı gösterilmiştir. 2000'li yıllara kadar ABD'nin toplam dünya ihracatındaki payı çok fazla değişmemiş ve bu oran %12'lerde kalmıştır. Fakat küresel ithalatta ABD'nin payı 2000 öncesinde yükselmiş ve bu oran %18'i geçmiştir. 2000 yılına kadar küresel ihracat ve ithalatta Çin'in payı ise %4'ün altında kalmıştır. 2001 yılında DTÖ'ye olmasının ardından Çin'in küresel ticarete olan katkısı artmış ve Çin 2005 yılında ABD'yi geride bırakmıştır. ABD'nin toplam ihracattaki payı 1960 yılında %16 iken, 2018 yılına gelindiğinde %8'e gerilemiştir. Fakat aynı dönemler arasında Çin'in payı %2'den %12'ye yükselmiştir. 1960-2018 arasında ABD'nin küresel ithalattaki liderlik payı değişmemiş ve %12-13 oranında kalmıştır. Dış ticarete serbestliğe giden Çin'in 1960 yılında küresel ithalattaki payı %2 iken, bu oran 2018 yılında %10'a yükselmiştir. Dış ticarete küresel liderlik ithalatta ABD'ye, ihracatta Çin'e geçmiştir. Aynı zamanda Çin, dünyada en fazla ticaret yapan ülke olmuştur. Çin'in hem ihracata hem de ithalata yaptığı katkının sürekli artmasına karşın, ihracata olan katkısı çok daha fazla artmıştır.

Böylece, Çin dış ticarete fazla verirken, Çin'in en büyük rakiplerinden biri olan ABD'nin küresel ticarete olan katkısı azalmış ve ABD sürekli dış ticaret açığı veren bir ülke haline gelmiştir. Dolayısıyla, Çin'in ABD'den boşalan alanlara girmeye başlaması, ABD'yi adım adım küresel liderliğin dışına atması ve ABD'li firmaların rekabet gücünün azalması gibi birçok gerekçe, 2008 sonrasında korumacılığın ağırlık kazandığı yeni bir dönemin başlamasında etkili olmuştur.

Kaynak: World Bank, 2018. Not: Veriler, ABD doları cinsinden cari dönemi ifade etmektedir.

Şekil 2.34. Çin ve ABD'nin Küresel GSYH'deki Payları

Dünyanın etkileri ve özellikleri bakımından iki kutbunda yer alan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri, ekonomik büyüklükleri bakımından ABD ve Çin temsil ettiği düşünülebilir. Bu iki ülkenin küresel ekonomideki paylarında meydana gelen değişimler, iki kutup arasında küresel aktörlerin nasıl değiştiğini detaylı bir şekilde ifade etmektedir. 1960 yılında ABD'nin küresel GSYH'deki payı %40 iken, dördüncü sırada yer alan Çin'in payı sadece %4'te kalmıştır. ABD ile Çin arasındaki 10 katlık bir fark zamanla azalmıştır. Şekil 2.34'teki veriler incelendiğinde ABD'nin küresel ekonomideki payının dalgalı bir şekilde izlediği ve genel olarak azaldığı görülmektedir. ABD'nin küresel ekonomideki payı 2007 yılında %25'in altına gerilemiş ve 2018 yılında %24 olmuştur. Fakat Çin'in küresel ekonomiye yaptığı katkı, 1990 sonrasında sürekli bir artış trendi içerisinde gelişimini sürdürmüştür ve nihayet 2018 yılında %16'ya yükselmiştir. 1960'lı yıllarda iki ülkenin küresel GSYH'ye yaptıkları katkı arasında yaklaşık 10 katlık bir fark varken, bu fark günümüzde 1.5'kate kadar gerilemiştir. Çin hem dış ticarete hem de GSYH'de küresel liderlik yolunda hızla ilerlemeye devam etmektedir. Dış ticarete bunu başarmış ve 2030-2050 arasında

Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olması beklenmektedir (IMF, 2018, OECD, 2012, Kwasnichi, 2011)¹¹⁰.

Tablo 2.9. Dış Ticarete Çin'in En Büyük Ortakları

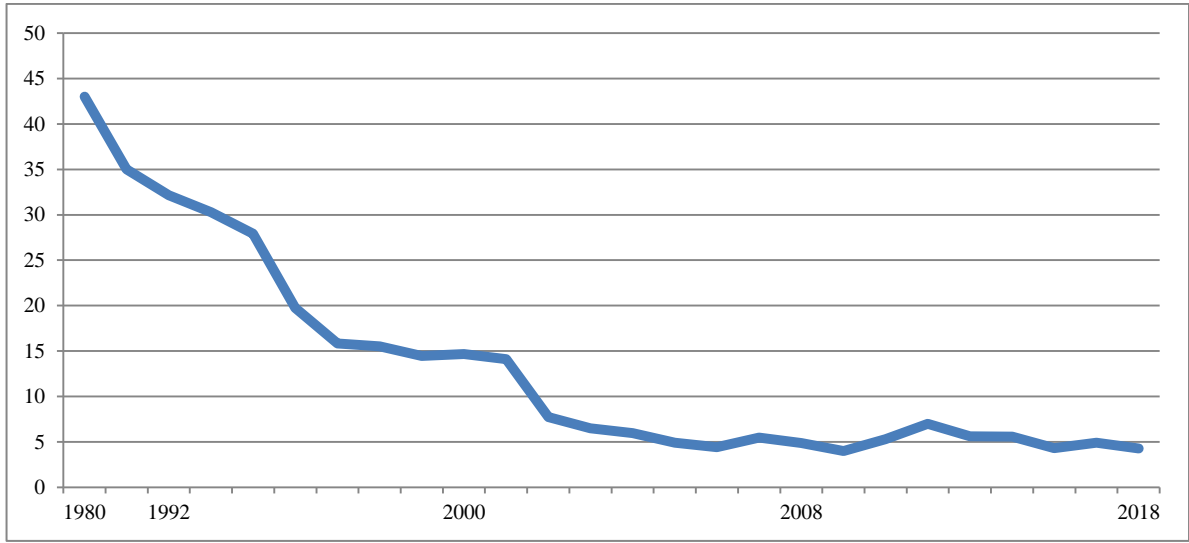
2000 YILI			
İhracatta En Büyük Partner Ülke ve Payı (%)		İthalatta En Büyük Partner Ülke ve Payı (%)	
ABD	20.93	Japonya	18.44
Hon Kong	17.86	Güney Kore	10.31
Japonya	16.72	ABD	9.94
Güney Kore	4.53	Almanya	4.62
Almanya	3.78	Hon Kong	4.19
Hollanda	2.68	Rusya	2.56
İngiltere	2.53	Malezya	2.43
Singapur	2.31	Singapur	2.25
İtalya	1.53	Avusturalya	2.23
2018 Yılı			
İhracatta En Büyük Partner Ülke ve Payı (%)		İthalatta En Büyük Partner Ülke ve Payı (%)	
ABD	19.23	Güney Kore	9.58
Hon Kong	12.15	Japonya	8.45
Japonya	5.90	ABD	7.31
Güney Kore	4.37	Almanya	4.98
Vietnam	3.37	Avusturalya	4.92
Almanya	3.12	Brezilya	3.61
Hindistan	3.08	Vietnam	3
Hollanda	2.93	Malezya	2.97
İngiltere	2.28	Rusya	2.76
Singapur	2	Suudi Arabistan	2.15

Kaynak: World Integrated Trade Solution, 2020, The Observatory of Economic Complexity, 2020. Not: 2018 yılında 2000 yılına göre Çin'in dış ticaretinde payları azalan ülkeler kırmızı ile gösterilmiştir.

Dış ticarete Çin'in en büyük on ortağının paylarında son 20 yılda önemli değişiklikler olmuştur. Tablo 2.9'da görüldüğü gibi, 2000 yılında dış ticarete Çin'in en büyük partnerleri sırasıyla, ABD, Güney Kore, Japonya, Hon Kong, AB ülkeleri, Singapur ve Rusya olmuştur. 2018 yılına gelindiğinde Çin'in en fazla ihracat yaptığı ilk dört ülke değişmezken, Hindistan ve Vietnam gibi gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatın payı artmıştır. İthalatta ise Güney Kore ilk sırayı yer almış ve ilk dört ülke değişmemiştir. Ayrıca, Brezilya, Vietnam ve Suudi Arabistan gibi ülkelere yapılan ithalatın payı 2000 yılına göre artmıştır. 2000-2018 yılları arasında yaklaşık %20'lik bir pay ile ABD, Çin'in en fazla ihracat yaptığı bir ülke olmasına karşın, Çin'in ABD'den yaptığı ithalat iki dönem arasında %9.4'ten %7.3'e gerilemiştir. İki dönem arasında ABD'ye yapılan ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı %0.5'lik bir farkla azalırken, ithalatta ABD'nin payının daha fazla değer

¹¹⁰ Bu konudaki tahminler IMF, OECD, Goldman Sach gibi kuruluşların çalışmalarının yanı sıra, birçok akademik çalışmada vardır. Özellikle Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Endonezya gibi ülkelerin ABD, Japonya ve Almanya gibi ülkelere en az birini geride bırakacağı yönünde ağırlık kazanmaktadır. 2050'li yıllarda G7 ülkelerinin yerini büyük ölçüde E7 ülkelerinin alacağı beklenmektedir (Hawksworth vd., 2017). Yükselen-7 (Emerging-7: E7), PWC ekonomisti John Hawksworth tarafından, 2006 yılında ilk kez sınıflandırılmıştır. E-7 ülkeleri; Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Endonezya, Meksika ve Türkiye'dir. BRIC ülkelerinin yanına diğer üç ülkeyi ekleyerek, bu ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin geleceği ve G7 ülkeleri ile kıyaslaması yapılmıştır.

kaybetmesi, ABD'nin Çin ile olan ticaretinde açığın artmasında önemli bir etkidir. Tablo 2.9'da dikkat çeken bir diğer nokta da, yaklaşık 20 yıllık dönemde, Çin'in dış ticarete en büyük ortakları arasına farklı kıtalardaki ülkelerin dahil olmasıdır. Çin, iki dönem arasında hem ihracatta hem de ithalatta en büyük ortağı olan ilk üç ülke ile ticaretin payını azaltmıştır. Oysa, ABD pazarında Çin'in payı aynı dönemlerde artmıştır. Böylece, Çin'in ihracatında ilk dört ülke ve ithalatında ilk üç ülke değişmese de, bu bölgelerle yapılan ticaretin toplam ticaret içerisindeki payı azalmıştır. Bu sayede Çin, alternatif pazarlara yönelerek belirli ülkelere olan ticari bağımlılığını azaltmıştır.

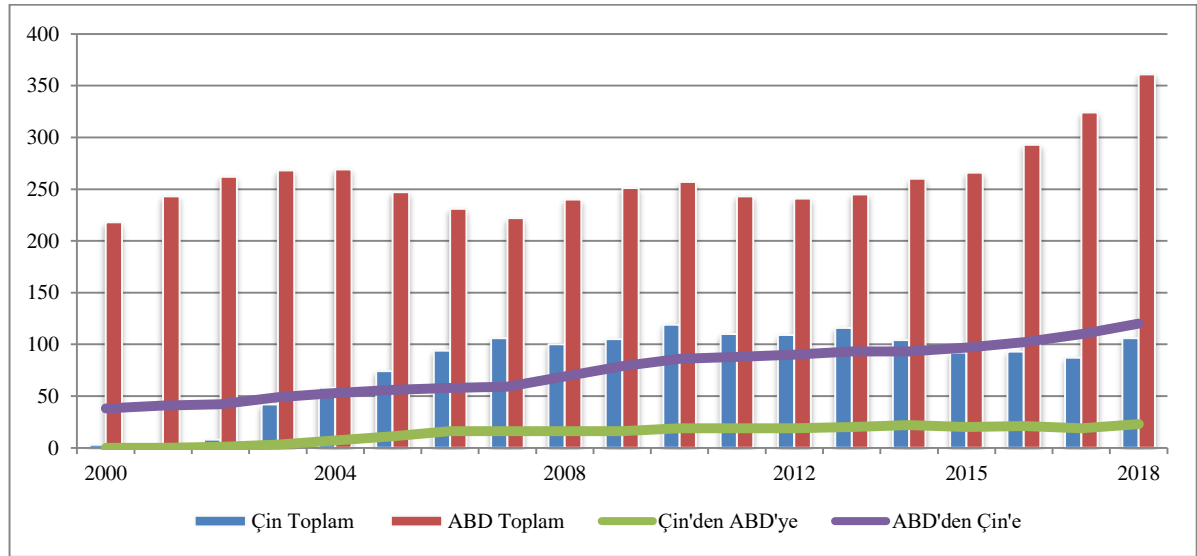
Kaynak: World Bank, 2021, UNCTAD, 2004. Not: Tarife oranları, 1992-2018 için “En Çok Kayırlmış Ülke” (MFN), bütün ürünler için ağırlıklı ortalama oranları göstermektedir¹¹¹. 1980-1991 verileri ise MFN, bütün ürünler için ağırlıklandırılmamış ortalama tarife oranlarını göstermektedir.

Şekil 2.35. Çin'in Dış Ticarete Uyguladığı Tarife Oranları (%)

Çin'in dış ticarete liberalleşme çabalarının bir sonucu olarak, tarifelerde %88'e varan indirimler gerçekleşmiştir. 1980 öncesi dönemde, dış ticarete büyük oranda korumacı politikalar uygulayan Çin'de ortalama MFN gümrük tarife oranları %40'ın üzerindeyken, 1980 sonrası tarifelerde hızlı bir düşüş başlamış ve nihayet %4'e düşmüştür. Finansal krizin ardından 2010-2013 arasında %5'in üzerine çıkmıştır. Şekil 2.35'te görüldüğü gibi, 2008'e kadar gümrük tarifelerinde çok büyük indirimler yapan Çin, krizden sonra neredeyse hiç

¹¹¹ DTÖ'nün küresel ticarete yön verirken ilke edindiği 4 temel kuraldan biri “En Çok Kayırlmış Ülke” (Most Favored Nation-MFN) prensibidir. MFN, bir ülkenin diğer bir ülkeye uyguladığı ticari avantajı veya dezavantajı bütün DTÖ üyesi ülkelere uygulaması gerektiğini ifade eden bir tarife oranıdır. Buradaki amaç, DTÖ'nün izin verdiği alanlar dışında bir ülkenin bir ülkeye ayrıcalıklı kolaylık veya zorluk sunmasının önüne geçmek ve böylece ticarete bütün DTÖ üyelerinin haksız rekabetle karşılaşmasını önlemektir. MFN aynı zamanda GATT'in birinci maddesi olması, MFN tarifelerinin önemini ortaya koymaktadır (WTO, 2020). Örneğin bu kurala göre, Çin sadece ABD'ye tarife indirimi yaparak ticarete fırsat sunamaz. Bu indirimi bütün ülkelere yapması gerekiyor ki, Çin'e mal satan diğer ülkeler ABD ile rekabet edebilsin. Bu nedenle MFN, DTÖ'nün küresel tarife oranlarını daha doğru hesaplamak için başvurduğu bir tarife oranıdır.

indirmemiş ve son on yılda MFN tarifeleri ortalama %5 oranında kalmıştır. Bu durumun sebepleri arasında tarifelerin gelişmiş ülke tarifelerine yaklaşmış olması, krizden sonra yeni korumacılığın artması, dış ticaret politikalarının agresifleşmesi ve ticaret savaşlarına giden sürecin hızlanması önemli yer tutmaktadır. Sonuç olarak, Çin 1980 sonrası küresel zeminde hız kazanan neoliberal sürece ayak uydurarak, dış ticarete kapalı bir ülke konumundan dış ticarete açık bir ülke statüsüne dönmek için bütün araçları kullanmış ve tarife indirimlerini hızlandırmıştır.

Kaynak: WTO, 2020. Not: Tarife dışı önlemler yürürlükte olan ve kümülatif olarak uygulanan; anti-dampingle, dengeleyici önlemler, tedbirler, teknik önlemler ve sağlık-bitki sağlığı önlemlerini içermektedir.

Şekil 2.36. ABD ve Çin'de Uygulanan Tarife Dışı Önlemlerin Sayısı

Şekil 2.36'da görüldüğü gibi Çin, 2001 yılından itibaren tarife dışı önlemlere ABD'den daha az başvurmuştur¹¹². ABD, 2000 yılı sonrasında bazı dönemlerde tarife dışı önlem sayılarını azaltırken, 2012'den sonra istikrarlı bir şekilde artırmıştır. ABD'nin tarife dışı önlemlerde en fazla hedef aldığı ülkelerin başında Çin gelmektedir. 2000-2018 arasında ABD'nin Çin'e karşı uyguladığı yıllık tarife dışı önlemlerin sayısı 38'den 120'ye kadar yükselmiştir. Çin'den ABD'ye karşı uygulanan önlemler ise yıllık 1 önlemden 23 önleme kadar yükselmiştir. Çin'in önlemleri ABD'nin uyguladığı önlemlerin oldukça altında kalmıştır. Ayrıca, 2014'ten sonra Çin'in tüm ülkelere uyguladığı toplam tarife dışı

¹¹² Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye üye olmasıyla serbest piyasalarda rekabet etmesi gereken ülke sayısı artmıştır. Çünkü DTÖ kuralları altında farklı piyasalara girmek ülke açısından ciddi problemleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin, daha önce DTÖ tarafı değilken, yeni dönemde DTÖ üyesi olunması ile rekabet bozucu politikalar, fiyat farklılaştırması ve dumping gibi politikaları uygulamak oldukça zorlaşmıştır. Ayrıca, DTÖ mahkemesinde hesap verme kuralı ve Çin'in aleyhinde artan şikayetler, Çin'li firmaların uluslararası piyasalarda rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, AB, Çin ve ABD gibi ülkeler dış ticarete her ne kadar tarife indirimlerine devam etseler de, 2000 yılından sonra tarife dışı önlemler bu ülkelerde önemli bir politika haline gelmiştir.

önlemlerin sayısı, ABD'nin sadece Çin' e uyguladığı önlemlerin sayısının bile altında kalmıştır¹¹³.

Ticaret savaşlarından önce ABD ve Çin'in ekonomik ve ticari performansları ile dış ticarete ağırlıklı olarak uygulanan politikalar detaylı bir şekilde bölüm 2.1 ve 2.2'de incelenmiştir. Bu sonuçlara göre, 2018'de başlayan ticaret savaşlarından çok daha önce ABD ile Çin arasında uzun yıllar boyunca mücadeleler sürmüştür. Örneğin, ABD'nin tarife dışı önlemlerle Çin'i sık sık hedef alması, fikri mülkiyet hırsızlığı, ulusal güvenlik ve casusluk konuları, ABD'nin dolar arzını ve ulusal faiz oranlarını kontrol ederek kur manipülasyonlarına başvurması ve DTÖ'de Çin aleyhine davalar açması gibi gelişmeler iki ülke arasındaki sorunların ticaret savaşları öncesi dönemini kapsamaktadır. Ayrıca, askeri ve siyasal sorunlar, Çin'in yuan üzerinden manipülasyonlara devam etmesi, Çin'in teknolojik ve ticaret alanında gelişimini hızlandırması, teknoloji transferini artırması ve küresel düzlemde şiddeti artan siyasi ve ekonomik mücadeleler nedeniyle, 2008 sonrası genel bir korumacılık anlayışı tekrar hakim olmuştur. Nihayet, 2018 yılında ABD'nin öncülük ettiği, bu kez uzun yıllardır indirilen tarifelerin artırılması ile başlayan, ardından tarife dışı önlemlerle genişletilen, sonunda teknoloji savaşlarını da içerisine alan oldukça geniş tabanlı yeni bir ticaret savaşı başlamıştır.

2.3. 2008 Krizini'nin Ardından Yeni Korumacılığın Yükselmesinin Nedenleri

Çalışmanın birinci bölümünde iktisadi akımlar ve bu akımların etkili olduğu dönemlerde hakim olan ekonomi ve ticaret politikaları detaylı bir şekilde incelenmiştir¹¹⁴. Ülkeler dönem dönem uluslararası ticarete farklı politikalar uygulamışlardır. Bu politikalar terazi şeklinde ifade edilirse, terazinin bir tarafında liberal politikalar, diğer tarafında anti-liberal politikalar yani korumacılık yer almaktadır. Savaşlar, küresel krizler, salgın ve politik çatışmalar gibi tüm dünyayı derinden etkileyen olaylar bu politikaların belirlenmesinde etkili olmuştur. Örneğin, 20.YY'ın başlarında Birinci Dünya Savaşı ile liberal akımlar yerini korumacı politikalara bırakmıştır. 1929 Ekonomik Buhranı ile

¹¹³ Dış ticarete büyük bir avantaj elde eden Çin, uzun yıllardır dış ticarete serbestliği savunmaya devam etmiştir. Fakat ABD, dış ticaret aleyhine gelişen yeni düzeni lehine çevirmek için uzun yıllardır korumacılığa ağırlık vermiştir. Sonuç olarak, Çin ile ABD arasındaki ekonomik ve ticari rekabet 2001 sonrası dönemde hız kazanmıştır. ABD, 2008'den beri, dış ticarete dengeleri Çin'den ABD'ye dönmesi için her türlü tarife ve tarife dışı politikalara sık sık başvurmaktadır. Oysa Çin'in uyguladığı korumacı politikaların amacının daha çok savunma ve misilleme amaçlı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, Çin gibi dış ticarete fazla veren ve dünyada en hızlı gelişen bir ülkenin, gelecekte bu performansının devam edeceği de analizlerle ortada iken, tek taraflı olarak ticari çekişmeleri başlatması ve korumacı politikalara başvurması beklenmemektedir.

¹¹⁴ Neoliberal politikaların önem kaybedip yeni korumacılığın yükselmesinin iki temel nedeni vardır. Birincisi 2008 Krizi'nin yol açtığı kayıplar ve Neoklasik İktisat'ın görüşlerinin krize cevap verememesidir. İkincisi ise neoliberalizme karşı neomerkantilizm ve neokeynezyen akımlara dayanan iktisadi ve siyasi milliletiliğin artmasıdır. Bu konular çalışmanın birinci ve üçüncü bölümlerde tartışıldığı için bu bölümde yeniden detaylandırılmamıştır.

korumacı politikalar dünya tarihinin en yüksek seviyelerine çıkmış ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle korumacı politikaların ağırlığı 1945'e kadar devam etmiştir. Savaşın hemen ardından küresel barışın hız kazanması ile liberal politikalar yeniden yükselmeye başlamıştır. 1973 yılında Petrol Krizi ise, terazinin diğer ucunda olan korumacı politikaları artırırken, 1980 sonrasında tekrar serbest ekonomi anlayışı hız kazanmıştır.

Bu dönemle birlikte neoliberal politikaların hız kazanması, ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari bağımlılığın en yüksek seviyeye çıkması ve kontrolden çıkmış bir serbestleşme süreci, 2008 Krizi'ni küresel bir kriz haline getirmiştir. Tarihteki krizlere benzer şekilde, 2008 Krizi'nin ardından da korumacılık yükselerek, neoliberal politikalar önem kaybetmeye başlamıştır. Ayrıca, 2020 yılına damga vuran ve 1945 yılından beri karşılaşılan en büyük felaket olma özelliğini gösteren, aynı zamanda 1929 Buhranı ile yarışacak ekonomik bir krize dönüşen Covid-19 salgını da küresel ekonomi ve ticaret politikalarında katı tutumların şiddetlenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, krizler, savaşlar, salgınlar korumacı politikalara ağırlık kazandırırken, bu sorunların azaldığı dönemlerde liberal politikalar ağırlık kazanmaktadır. 2008 Krizi de bu yönü ile önemli sayılan, aynı zamanda küresel ticaret ve politikaların değişimine yol açan bir krizdir.

2008 Krizi, pandemi krizinden önce, 1930'lara damga vuran Büyük Buhran'dan bu yana en şiddetli mali ve ekonomik kriz olmuştur. Böylece, 20 ve 21.YY arasında yaşanan 3. küresel kriz olan 2008 Krizi'nin ardından ticarete büyük bir çöküş yaşanmıştır (Shelburne, 2010:1-2). Krizin etkilerinin giderilmesi amacıyla başta ABD olmak üzere, AB, Çin ve diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ekonomik paketleri devreye sokarak krize karşı önlem almaya başlamışlardır.

Krizin ardından yükselmeye başlayan önemli bir akım da, ulusal üretimin ağırlık kazandığı ve dış ticarete korumacılığa yol açan "Buy-Local: Yerel Satın Alma" politikalarıdır. Kısacası iktisadi milliletilik akımlarının bir sonucu olarak ülkelerde iç piyasalara odaklanma dönemi başlamıştır. Yerli firmaların ekonomik durgunluk döneminde, iç piyasada rekabet güçlerini artırmak için hükümetlere yaptıkları ithal ikame yanlısı baskılar ve diğer ülkelerin bu uygulamalara verdiği tepkiler korumacılığın küresel düzlemde yayılmasına yol açmıştır. Böylece yerli üretimin artırılması için yapılan uygulamalar ve bu uygulamaların desteklenmesi hükümetler için siyasi ve politik bir unsur haline gelmiştir¹¹⁵.

¹¹⁵ "Buy American: Amerikan Ürünü Satın Al", "Buy Indonesian: Endonezya Ürünü Satın Al", "Buy Victorian: Victoria (Avustralya) Ürünü Satın Al", "Made in Turkey: Türk Mali" gibi terimlerle birçok ülke politik korumacılığı teşvik etmişlerdir. Bunların dışında, AB ülkeleri otomotiv sektörünü desteklemek için kurtarma paketleri uygulamış, Arjantin ve Hindistan gibi ülkeler ithalatta yeni lisans sistemi

Tarife dışı önlemlerin tarifeler yerine kullanılmaya başlanması ve etkisinin tam olarak bilinmemesinden dolayı, UNCTAD, Dünya Bankası, DTÖ ve OECD gibi küresel örgütler tarife dışı önlemler hakkında detaylı bir araştırma başlatmışlardır (UNCTAD, 2010). Kısacası 2008 Krizi sonrası korumacı politikalar büyük ölçüde tarife dışı araçlar üzerinden gelişimini sürdürmüştür.

1973 yılından itibaren küresel ticarete neoliberal politikalar ağırlık kazanmış ve bu politikalar 2008 yılına kadar sürmüştür. Fakat liberal destekli politikalar finansal krizin ardından güç kaybetmeye başlamıştır. Dolayısıyla neoliberal akımların etkili olduğu dönem 1973-2008 arası dönemdir. Bu dönemde, küresel ekonomi, ticaret ve refah hızlı bir şekilde artmıştır. Neoliberal dönem, sadece gelişmiş ülkelerin değil, gelişmekte olan ülkelerin de önem kazandığı ve yükselmeye başladığı bir dönem olmuştur. Fakat 2008'in ardından neoliberal politikalara yönelik eleştiriler artmaya başlamıştır. Finansal krizin getirdiği durgunluk ve eşitsizlik nedeniyle politik bir değişim süreci başlamıştır. Krizin çözümünde yetersiz kalmasından dolayı, neoliberal politikalara alternatif ve yeni bir ekonomi ve ticaret anlayışı hız kazanmaya başlamıştır (Luna, 2015).

Neoliberal politikalara yöneltilen önemli eleştiriler bulunmaktadır. Ekonomistlerin bir çoğuna göre, bilinenin tersine neoliberal politikalar küresel birçok olumsuz sonuca yol açmıştır. Bu olumsuzluklar şöyledir; çoğu ülkede refah azalmış, ırkçılık ve eşitsizlik artmış, rekabet zayıflayarak ilaç, tarım, telekomünikasyon, bankacılık ve havayolu gibi piyasalarda tekelleşmiş, Irak ve Orta Doğu Savaşları gibi küresel güvenlik sorunları ortaya çıkmış ve belirsizlik artmış, bireycilik ve ırkçılığın artması ile sosyal bölünmeler başlamış, aynı zamanda neoliberal politikalar son finansal krizin şiddetini artırmış ve nihayetinde finansal krize yol açarak çözüm bulmada yetersiz kalmıştır (Sitaraman, 2019).

Böylece küresel sistemde alternatif bir politika arayışı hız kazanmıştır. Bu alternatifler arasında, sosyalizm, neokeynesyencilik ve neomerkantilizm gibi politikalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Örneğin, krizden sonra istihdamın artırılması ve ulusal firmaların kurtarılması ve desteklenmesi kamuculuğu ön plana çıkartırken, dış ticarete korumacılığa doğru yönelme politikaları merkantilizmi öne çıkarmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin neticesinde, 2008'den beri, tarife ve tarife dışı korumacılığın yol açtığı ticari çekişmeler etkisini sürdürmektedir.

geliştirmiş, Rusya, Ekvator ve Ukrayna ise ithalat tarifelerini artırmıştır. Ayrıca, Çin, Japonya, Güney Kore ve ABD gibi büyük ülkeler tarife dışı önlemlerle çevresel korumacılığı standartlara bağlamışlardır. Tarife dışı önlemler sadece çevresel düzenlemelerle sınırla kalmamış ve geniş bir alana yayılmıştır.

Son finansal krizin ortaya çıkardığı siyasi ve ekonomik sonuçlar nedeniyle dünyada birçok alanda politik bir değişim süreci başlamıştır. Bu değişim ekonomi ve ticarete de yansımıştır. 2008-2019 dönemleri arasında küresel ekonomi ve ticaret kriz öncesine göre önemli oranda hız kaybetmiş, dış ticarete ve üretimde büyüme yavaşlamış, finansal hareketlilik ivme kaybetmiş ve devletler daha agresif politikalar uygulamaya başlamışlardır. Nihayet bu sert tutumlar ve politikalar son ticaret savaşlarına yol açmıştır. Artık, politik, ekonomik ve ticari araçlarla teknolojiyi de içerisine alan, bir nevi topyekün bir mücadele dönemi başlamıştır. 2008 yılından sonra hızlanan korumacı politikaların ve son ticaret savaşlarının yol açtığı ekonomik kayıplar nedeniyle, dünya 2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 Krizi'ne de hazırlıksız yakalanmıştır.

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde, korumacılığın teorik alt yapısı ile dünyada 2018'e kadar hakim olan ticaret politikaları küresel ve bölgesel bazda incelenmiştir. Korumacılığa ve ticaret savaşların giden süreç, 2008 öncesi ve 2008 sonrası olarak iki kısımda incelenmiştir. Çalışmanın bundan sonraki üçüncü bölümünde ise, ticaret savaşlarının başlaması, uygulamaların kronolojisi, süreç içerisindeki alınan önemli kararlar ile ticaret savaşlarının yol açtığı küresel değişimler ele alınmıştır. Aynı zamanda, sürecin en önemli iki aktörü olan Çin ve ABD'de meydana gelen ekonomik ve ticari gelişmeler karşılaştırma yöntemiyle analiz edilmiştir. Üçüncü bölüme ayrıca, 2008 Krizi ve sonrası hız kazanan korumacı politikalar altında küresel ekonomik ve ticari performans ile kriz öncesi dönemin performansını karşılaştıran bir ara bölüm eklenmiştir. Böylece, neoliberal politikalarla neokorumacı politikalar karşılaştırılmış ve korumacılığın küresel maliyeti analiz edilmiştir. Üçüncü bölümün son kısmına, Covid-19 Krizi ve korumacı politikaların geleceğini inceleyen bir bölüm eklenmiştir.

3. BÖLÜM

3. 21.YY'DA TİCARET SAVAŞLARI VE EKONOMİK YANSIMALARI

Son ticaret savaşları, resmi olarak 2018 yılında D.Trump'ın Çin'den ithal edilen bazı ürünlerin ithalatına ek gümrük vergisi koyma kararının ardından karşılıklı misillemelerle başlamıştır. D.Trump, 2016 yılında başkanlık seçimleri boyunca seçim stratejisi olarak “America First: Önce Amerika” sloganını sık sık kullanmıştır¹¹⁶. Böylece, seçimlerin ardından ABD’de son yıllarda artmaya başlayan korumacı politikaların daha da şiddetleneceği anlaşılmıştır.

Aslında D.Trump, Çin ile 2018’de şiddetlenen gerilimin ve ticaret savaşlarının sinyalini çok daha önce, 2011 yılında attığı bir tweet ile vermiştir. D.Trump, Çin’in ne dost nede müttefik olduğunu ve ABD’yi yenmeye çalıştığını ifade eden bu tweetinde ticaret savaşlarının ilk mesajını vermiştir (Wong ve Koty, 2020).

2017’de iktidara gelmesi ile D.Trump, Çin ile olan ticaret savaşlarının yasal sürecini başlatmıştır. Çin ile ABD arasında oldukça geniş bir alana yayılan ticaret savaşlarına siyasi, ekonomik, ticari ve teknolojik yaptırımlar da dahil olmuştur. Ayrıca, her ne kadar Çin-ABD arasında başlamış olsa da, son ticaret savaşlarına kısmen AB, Japonya, Hindistan, Meksika, Kanada, Türkiye ve Japonya gibi birçok ülkenin de dahil olması ile bu politikalar sonuçları itibariyle küresel bir olaya dönüşmüştür.

Fakat bu mücadelenin büyük oranda ABD ile Çin arasında yaşanmasının bazı nedenleri vardır: İlk neden, ABD’nin başta Kanada, Meksika ve Japonya olmak üzere birçok ülke ile yeniden anlaşma yapmış olması ve bu ülkelerin belirli bir zaman sonra tarife artışlarının dışında tutulmuş olmasıdır. Bir diğer neden ise, ABD ve AB arasındaki ticari mücadelenin şiddetinin çok fazla artmamasıdır. En önemli neden ise, ABD’nin en fazla dış açık verdiği ülke’nin Çin olması, Çin’li teknoloji firmalarının ABD pazarlarında güç kazanması, ABD’nin Çin ile olan ticari ve teknoloji rekabetinin zayıflaması ve gelecek 30 yıl içinde ABD’nin en büyük rakibinin Çin olacağı yönündeki analizlerdir. Bu nedenlerden dolayı, son ticaret savaşları ABD ve Çin arasında başlamıştır.

¹¹⁶ “America First” ile “Made in China 2025” politikaları, iki devletin iktisadi milliyetçiliği öne çıkaran hedef ve politikalarının temelini oluşturmaktadır.

İki yıl boyunca devam eden ticaret savaşları, 2019'un son çeyreği itibariyle yumuşamaya başlamış ve 2020'nin ilk ayında birinci faz anlaşma yapılmıştır. Fakat ikinci faz anlaşma hazırlıkları yapılırken Covid-19 salgının pandemi haline gelmesi sürecin uzamasına neden olmuştur. Çünkü, küresel bir kriz olarak ekonomi literatürüne geçen koronavirüs krizi, tüm ülkelerin kısa ve uzun dönemli bütün plan ve programlarını alt üst etmiştir. Dolayısıyla, ticaret savaşlarının uzaması, salgın boyunca artan ekonomik kayıpların korumacılığı şiddetlendirmesi, ABD ve Çin arasında Hong-Kong başta olmak üzere siyasi ve askeri mücadelelerin devam etmesi, çözüm sürecini belirsizleştirmiştir¹¹⁷.

Çalışmanın bu kısmında, ticaret savaşlarının başlaması, süreç boyunca alınan karar ve politikalar, savaşın geldiği nokta, savaşın küresel ekonomi ve ticarete yansımaları, ticaret savaşlarının Çin ve ABD'de yol açtığı ekonomik ve ticari değişimler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, 2008-2020 arasında korumacılığın küresel ekonomide yol açtığı kayıpları, 2008 öncesi ile karşılaştıran bir alt bölüm çalışmaya dahil edilmiştir. Böylece küresel ekonomi için ideal politikaların ne olması gerektiği çalışmada çıkan sonuçlar çerçevesinde tartışılmıştır. Son olarak, koronavirüs salgınının ticarete korumacılığa etkisi ve korumacılığın geleceği konuları bu bölümde incelenmiştir.

3.1. D. Trump Ekonomi ve Ticaret Politikalarının Özellikleri: Trumpizm İdeolojisi

2008 Krizi'nin ardından iktisat politikaları değişmeye başlamıştır. 1980'lerden sonra tekrar önem kazanan Neoklasik akım, neoliberal ideolojiyle etkisini artırırken 2008'in ardından Neoklasik İktisat politalarına ağır eleştiriler getirilmiştir. Krizin yol açtığı sorunların çözümü konusunda korumacılığa dayanan Merkantilizm ve Keynesyen İktisat anlayışı yeniden etkili olmaya başlamıştır. Özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde muhafazakar yönetim anlayışı popülerlik kazanarak aşırı sağ görüşler etkisini artırmıştır¹¹⁸. Artan bu türden söylemler ve eleştiriler nihayetinde iki önemli küresel olaya yol açmıştır. Bu iki önemli olay popülizm, milliyetçilik ve ulusal bağımsızlığa dayanan ideoloji anlayışıdır. Bunlardan ilki BREXIT süreci, diğer ise D. Trump'ın ABD'de başkan olarak

¹¹⁷ Salgın ve korumacılık devam ederken, AB ve Çin tarafından gelen ticaret savaşlarını bitmesine yönelik sinyaller, salgının şiddetini azaltmak için önemli bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Fakat, ABD'nin 1.faz anlaşmadan sonra yeni ve önemli bir adım atmaması, Wechat ve Tiktok gibi Çin menşeli uygulamaların 2020 Eylül ayında ABD'de yasaklanması, casusluk ve güvenlik anlaşmazlıklarının devam etmesi, 5G teknolojisi konusunda ABD'nin Çin'i yıpratmaya çalışması, korumacılığın korona döneminde her alanda devam ettiğini göstermektedir.

¹¹⁸ Avrupa kıtasında yükselişe geçen ırkçılık ve milliyetçilik Fransa'da Marina La Pen ve Hollanda'da Geert Wilders gibi aşırı sağ yanlısı politikacıların popülerlik kazanmasına yol açmıştır (Strom ve Martin, 2017:4-5).

seçilmesidir¹¹⁹. BREXIT ve yol açtığı değişimler çalışmanın daha önceki kısımlarında incelenmiştir. Bu bölümde D.Trump ideolojisi üzerinde durulmuştur.

D. Trump'ın iktidara gelmesiyle başta ABD olmak üzere küresel bazda ekonomi, yönetim ve ticaret politikalarında önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu yeni politikalar popülizm ve iktisadi milliyetçile dayanmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı D. Trump'ın iç ve dış siyasette statükoya başkaldıran bir anlayışa sahip olması “Trumpizm” ideolojisi olarak akademik çalışmalara konu olmuştur¹²⁰. Daha önce de ifade edildiği gibi “Trumpizm”, D. Trump ve taraftarlarının benimsediği ideolojik bir anlayış ve yönetim biçimidir¹²¹. Siyasette aşırı sağ politikalara, ekonomide muhafazakar fikirlere ve yerli üretime, dış ticarete ise korumacılığa dayanan bu görüş, ticaret savaşlarına neden olacak kadar dünyayı etkisi altına almıştır.

Trumpizm'in yükselmesinde 1990'lar sonrasında hız kazanan neoliberal politikalar etkili olmuştur. Neoliberal politikaların kamusalılığı ikinci plana atması, bireysel özgürlüğü ve firma serbestliliğini ön plana çıkartması bir çok ülkede olduğu gibi ABD'de ulusal sorunlara yol açmıştır. Tüketicilerin yanlış yönlendirilmesi, borçların artması, yabancı firmaların ağırlığının artması, destek görmeyen firmaların piyasadan silinmesi ve kontrolsüz özelleştirme gibi olgularla siyasallaşmaya başlayan tüketici anlayışı sert ve popülüst hareketlere sebep olmuştur¹²².

D. Trump'ın bu politikalarının etkilediği alanların en başında ticaret gelmektedir. Çin, Kanada, Meksika, AB, Brazilya, Türkiye ve diğer ülkeler ABD'nin taviz elde etmeye çalıştığı ülkelerin başında yer almıştır. ABD'nin lehine bir taviz elde etmeye dayanan Trumpizm'in dış ticaret politikası doğrudan sermayeyi, yabancı yatırımları, teknolojiyi ve mal ticaretinden korumacılığı kapsamıştır. Böylece “Önce Amerika”, 2016'daki seçim ve

¹¹⁹ Rodrik (2020), çalışmasında küreselleşmenin popülizmi tetiklediğini BREXIT ve D. Trump'ın başkanlık seçimi üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmasındaki sonuçlara göre, 1990'lardan sonra artan hiper küreselleşme nedeniyle ülkeler arasında artan sert rekabet, parçalanmalar ve istikrarsızlıklar popülizmi tetiklemiştir. Çalışmada, aynı zamanda ABD tarihinde benzer dönemlerin yaşandığı belirtilmiş ve dönemler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları incelemiştir.

¹²⁰ Thomas Piketty, Trumpizm'in aslında son yıllar boyunca artan kontrolsüz bir liberalleşme sürecinin neden olduğu ekonomik eşitsizliğin 2016 seçimlerinde patlamasının bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Küreselleşmenin sebep olduğu adil ve sürdürülebilir olmayan ticaret, vergi ve gelir eşitsizliği, kamu alt yapısı ile sağlık ve eğitim sistemindeki bozulmalar Trumpizm'in güçlenmesine yol açmıştır. Piketty, serbest ticareten ödün verilmeden küreselleşmenin dikta ettiği bu tür sorunlar çözülmezse Trumpizm'in galip geleceğini belirtmiştir.

¹²¹ Beeman (2018)'a göre Trumpizm'in üç temel özelliği vardır, bunlar; popülizme davet, siyasette iş dünyası yaklaşımı ve düzen karşıtı bir durumdur (Beeman, 2018:4).

¹²² Lebov (2019), çalışmasında neoliberalizmin sebep, Trumpizm sonuç olduğunu iddia etmiştir. ABD'de artan ırkı, milliyetçi ve aşırı sağ fikirlerin neoliberalizmin düzeni bozan, güvensizliğe yol açan, ekonomileri dağıtan sonuçlarının yansımaları olduğunu iddia etmiştir (Lebov, 2019).

seçim sonrasında D. Trump'ın en güçlü sloganı haline gelmiştir. Bu slogan korumacılık ve iktisadi milliyetçiğe dayanmaktadır.

Dolayısıyla dönemin artan siyasi, askeri, ekonomik, ticari ve sosyal şartları D. Trump politikalarında çok daha iyi kendisini hissetmiştir. Tehditler, yaptırımlar, taviz elde etmek, twitterden artan saldırgan duyurular, iç ve dış siyasette ırkçı ve milliyetçi söylem ve uygulamalar, D. Trump politikalarının özelliklerini yansıtmıştır¹²³. Örneğin, D. Trump'ın Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ABD'nin onlarca yıldır yakın ilişkisinin olduğu ülkelerin yönetimlerini hakarete varan yönde eleştirip, otokratik düzenin hakim olduğu Rusya, Macaristan, Kuzey Kore ve Brezilya'daki yönetimleri övmesi, ABD'nin siyasi açıdan nasıl bir değişim ve tehlikeyle karşı karşıya olduğunu göstermiştir (Blackwill, 2019:2-3).

Sonuç olarak, radikalizm, sosyalizm, popülizm ve neomerkantilizm, D. Trump'ın dış ilişki politikalarını oluşturmuştur. D. Trump, bu felsefe ve ideojiyile 2016 seçimlerini kazanmış ve başkan olmuştur. Ardından söz verdiği politikaları bir bir uygulamaya koyarak iktisadi milliyetçilik çabalarını hızlandırmıştır. Özellikle Çin'in hedef alındığı bu süreç boyunca D. Trump'ın çelişkili politikaları ve açıklamaları dünyada güvensizliğin ve belirsizliğin artmasına yol açmıştır. Koronavirüsü döneminde bile bizzat başkan D. Trump'ın yaptığı bilimden uzak ve komplo teorilerine dayanan açıklamalar, mevcut endişeleri ve güvensizliği daha artırmıştır.

Fakat Avrupa, Asya ve Amerika'da aşırı sağ, radikal ve milliyetçi söylemlerin artması ve 2020 yılı ABD seçimlerinin ardından yaşanan kaotik olaylar popülist liderlerin yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Başkanlığın devredilmesinden hemen önce 2021 Ocak ayında, Trumpizm ideolojisini benimseyen D. Trump yanlılarının ABD kongre binasını basması, ölümlerin meydana gelmesi, D. Trump'ın söylemlerinin toplumu demokratik olmayan yönere sürüklemesi, artan Trumpizm ideolojisinin tehlikelerini ortaya çıkarmıştır¹²⁴.

¹²³ Blackwill (2019), çalışmasında D. Trump'ın dış politikasını ele aldığı çalışmasında bu politikaları "aceleci, cahil ve kaotik" olarak değerlendirmiştir.

¹²⁴ Merkantilizm ve Keynesyen İktisat, Trumpizm'in politikalarının dayandığı iktisadi anlayıştır. Ayrıca, D. Trump'ın imalat sanayiye korumaya çalışan politikaları, A. Hamilton'un 1791 yılında sunduğu "İmalat Üzerine Bir Rapor" isimli çalışmasında imalat sanayinin korunması gerektiğini belirten politik öneriler teorisine dayanmaktadır. Bunun yanı sıra Frederich List, "Politik Ekonominin Ulusal Sistemi" isimli kitabında A. Hamilton'un "Bebek Endüstrileri" tezinin çerçevesini çizerken, ABD ve gelişmekte olan ülkelerde tarifelerin önemine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla sadece D. Trump'un değil aynı zamanda 2008'in ardından B. Obama ile başlayan iktisadi milliyetçilik politikaları incelendiğinde, ABD'de 12 yıldır muhafazakar iktisata doğru bir eğilim olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü B. Obama ve D. Trump, fikri mülkiyet hakları, kur savaşları, ticaret ve teknoloji savaşları, artan yaptırım ve korumacılık anlayışında birlikte hareket ettiği anlaşılacaktır. D. Trump'ın süreci daha agresif ve sert politikalarla bir adım daha öteye taşınması, D. Trump'un popülist kişiliği ve ani kararlar almaktan çekinmemesi, Trump'ı B. Obama'dan ayıran özellikler olmuştur. B. Obama'nın politikaları daha

3.2. Ticaret Savaşları ve Sürecin Gelişimi

21.YY'da korumacılığın birinci kısmını, 2008-2018 arasında uygulanan yeni korumacılık ve kur savaşları oluştururken, korumacılığın ikinci kısmını 2018 yılında başlayan ticaret savaşları oluşturmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, D. Trump yönetiminin iktidara gelmesinin ardından ticaret savaşlarının fitilini ateşleyen sebepler, ticaret savaşlarındaki önemli aktörler, süreci hızlandıran kararların sıralaması ve kararların detayları geniş bir çerçevede incelenmiştir.

Uzun yıllardır iki ülke arasında devam eden ticari ilişkilerin ardından, nihayet 2017 yılına gelindiğinde, Amerika'nın Çin'den yaptığı ithalat 500 milyar doları geçerken, Çin'e yaptığı ihracat 130 milyar dolarda kalmıştır. İki ülke arasındaki ticarete ABD'nin açığı 375 milyar dolara ulaşmış ve ABD'nin toplam dış ticaret açığı ise 790 milyar doları geçmişti. Dış ticaret açığı devasa boyutlara ulaştınca, ABD uzun süredir alt yapısını hazırladığı ticaret savaşlarını başlatmıştır. Ayrıca, Çin ve diğer gelişmekte olan ülkelere ABD'den nihai ürün ihracatından daha çok ara ürün ihraç edilmesi, diğer ülkelerin ucuz iş gücü avantajları, ABD'li firmaların diğer ülkelerde yatırım yapması ve uzun yıllardır yerli firmaların Çin'deki emek piyasasında avantajlı olan firmalarla rekabet edememesi ticaret savaşları sürecini hızlandırmıştır. Kısacası, D.Trump ve ABD hükümetinin ticaret savaşlarını başlatmasındaki başlıca amaç ve gerekçeler şunlardır¹²⁵;

- Başta Çin ile ticaretteki açıklar olmak üzere, ABD'nin toplam dış ticaret açığını kapatmak,
- Yerli üretim ve istihdamı artırmak,
- ABD'nin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artırmak,
- Kanada ve Meksika'yı NAFTA'yı güncellemek için ikna etmek,
- AB ile uçak ve otomobil endüstrilerinde daha fazla rekabet edebilmek,
- AB, Çin, Kanada ve Meksika başta olmak üzere birçok ülkeden taviz elde etmek,
- Hızlı yükselen Çin'in ABD piyasalarında ve diğer piyasalarda ABD'nin aleyhine gelişimini sürmesi,

çok kamu etkisini öne çıkartan Keynesyen İktisat'a yakın iken, D. Trump'ın politikalarında daha radikal bir teori olan Merkantilizm ve Keynesyen'in korumacı anlayışı etkili olmuştur.

¹²⁵ İrvin, (2019) çalışmasında ABD'deki politika değişimlerinin üç amacı olduğunu belirtmiştir. Bu amaçlar temelde devlete gelir sağlamak, ithalatı sınırlandırarak yerli üreticileri rekabete karşı korumak ve karşılıklı taviz elde etmektir.

- Özellikle Çin'in 5G, telekomünikasyon, çip ve yarı iletken teknolojilerde üstünlüğü yakalamaya başlamış olması ticaret savaşlarının temel gerekçeleri arasında yer almaktadır.

Tablo 3.1. D. Trump'ın Ticaret Savaşlarındaki Hedef Bölgeleri ve Amacı

Hedeflenen Bölge	Amaç, Önlem ve Kapsam
İthalat Yapılan Tüm Ülkeler	Çelik ve diğer ürünlerinin ithalatının azaltılması
AB	Otomobil ithalatının azaltılması
Çin	Çin'den yapılan ithalatı %80 oranında azaltmak (Çelik+Alüminyum+ aksam...)

Kaynak: Amadeo, 2019.

Başta Çin olmak üzere ABD'nin ticaret savaşlarında hedef aldığı diğer ülkeler, AB, Kanada, Meksika, Japonya ile beraber temelde ithalat yapılan tüm ülkelerdir.. Tablo 3.1'de, D. Trump'ın tarife artışlarını başlatırken hedef aldığı 3 bölge ve amacı belirtilmiştir. ABD'de ilk hedef, dış ticaret açığını bütün ülkelerle yapılan ithalatın azaltılması yoluyla uygun seviyeye indirmek olmuştur. İkinci hedef ise AB'den yapılan otomobil ithalatının azaltılması ve uçak sektöründe AB ile rekabet edebilmektir. En önemli ve üçüncü hedef ise Çin'den yapılan, çelik, alüminyum ve diğer aksamı kapsayan ürünlerin ithalatını %80 oranında azaltarak dış ticarete dengeye yaklaşmak ve Çin'i teknoloji ve diğer sektörlerde ABD'nin rekabet alanı dışına çıkartmaktır¹²⁶.

Tablo 3.2. Ticaret Savaşlarının 6 Aşaması ve Sebepleri

Ticaret Savaşlarının Aşamaları	Sebepler
Savaş 1: Güneş Enerjisi Panelleri ve Çamaşır Makinası İthalatı	Bu iki ürünün ithalatı ABD'de endüstriyi olumsuz yönde etkilemeye devam ediyor. Bir an önce bunun sonlanması gerekiyor.
Savaş 2: Çelik ve Alüminyum İthalatı	Bu iki ürünün ithalatı ulusal bir güvenlik tehdidi haline gelmiştir.
Savaş 3: Teknoloji, Fikri Mülkiyet Hakları ve Bazı Haksız Uygulamalar	ABD, teknoloji, fikri mülkiyet ve diğer alanlarda haksız uygulamalarla ve adil olmayan ticaretle karşı karşıya kalmaktadır.
Savaş 4: Otomobil İthalatı	Ulusal güvenliği tehdit etmektedir
Savaş 5: Meksika'dan Gelen Göçmen Konusu	Meksika'dan hızlanan yasa dışı göçmenler ulusal bir sorun haline gelmiştir
Savaş 6: ABD'nin Yarı İletkenlik ve Teknoloji Üstünlüğünün Korunması	ABD, başta ZTE teknoloji şirketi olmak üzere Çin kökenli telekomünikasyon ve teknoloji şirketleri karşısında ABD'nin rekabetinin korunmasının gerekliliği.

Kaynak: Bown ve Kolb, 2020.

¹²⁶ Hass ve Denmark (2020), Brookings'deki çalışmalarına göre; D. Trump Çin'e karşı ticaret savaşlarını şu gerekçelerle başlatmıştır; Çin'in zorla teknoloji transferi yapması, piyasa erişimlerinin sınırlandırılması, fikri mülkiyet hırsızlığının ve Çin devletinin şirketlere sübvansiyon uygulamasının yol açtığı haksız ticaret uygulamalarına devam etmesidir. Böylece D. Trump ilk olarak diyalog yoluna başvurmuş fakat sonuç alınamamasından dolayı Çin'e karşı dört aşamalı plan hazırlamıştır. Bu plan şöyledir; Çin'in para manipülatörü olarak suçlanması, ardından fikri mülkiyet hırsızlığı ve zorunlu teknoloji transferi konusunda Çin'e baskı kurmak, Çin'in ihracat sübvansiyonları, esnek iş gücü ve çevre standartlarının haksız uygulamalarını durdurmak, ABD'nin daha rekabetçi olabilmesi için kurumlar vergisini düşürmektir.

ABD'nin başlattığı ticaret savaşları altı aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamaların hepsinin ortak amacı, ABD'nin kaybettiği ticaret ve teknoloji üstünlüğünü geri almak ve diğer ülkelere karşı ABD'nin rekabet gücünü artırmaktır. Güneş enerjisi panelleri ve çamaşır makinası ithalatına yönelik tarife artışları, ticaret savaşlarındaki ilk aşamadır. ABD, iç piyasayı bozduğu düşünülen güneş enerjisi panelleri ve çamaşır makinalarının ithalatına %30-50 arasında ek gümrük vergileri koyarak, tarife savaşlarını başlatmıştır. Daha sonra, özellikle Çin'i hedef alan ve çelik ve alüminyum ithalatını sınırlayan ek gümrük tarifelerinin koyulması ile ticaret savaşlarındaki en önemli aşamaya geçilmiştir. Ticaret savaşlarının giderek derinleşmesinin ardından, AB'den ithal edilen otomobillerin ithalatını zorlaştıran tarife ve tarife dışı engeller başlatılmıştır. Ayrıca, teknoloji, fikri mülkiyet hakları, Meksika ile olan göçmen krizi gibi siyasi, ekonomik ve ticari uygulamalar, ticaret savaşlarını geniş bir tabana yaymıştır. Tablo 3.2'de yer alan altı aşamayı iki başlık altında toplamak uygun olacaktır. Birincisi, mal ve hizmet ticaretini hedef alan dış ticaret savaşları, ikincisi ise teknoloji savaşlarıdır. Dolayısıyla, ABD ve Çin merkezli son ticaret savaşları sadece malların ticaretiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda teknoloji savaşları ile önceki ticaret savaşlarından farklı bir zemine kaymıştır. Bu nedenle çalışmaya ticaret savaşlarının ikinci aşaması olan teknoloji savaşları başlığı eklenmiştir.

3.2.1. Çin'in Dışında Ticaret Savaşlarındaki Diğer Aktörler

Son ticaret savaşlarının en önemli iki aktörü Çin ve ABD'dir. Çünkü, ABD'nin asıl hedefi Çin'den yapılan ithalatı azaltmak ve Çin'in teknolojik ve küresel gelişiminin ve rekabet avantajının ABD'ye verdiği zararı durdurmak. Bu nedenle, ticaret savaşlarının ana gövdesini Çin ve ABD arasındaki gerilim, tarife artışları ve ekonomik mücadeleler oluşturmaktadır. Fakat ticaret savaşlarında ABD ve Çin'in dışından birçok ülke vardır. Bu ülkelerin çoğunu G20 ülkeleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, son ticaret savaşlarından hemen hemen tüm dünya etkilenmiştir.

Tablo 3.3. ABD'nin Diğer Ülkelerle Olan Ticaret Savaşları ve Sonuçları

Ticaret Savaşlarına Dahil Olan Diğer Bölgeler	Amaç ve Gelişmeler	Sonuç
AB	Otomobil Ticareti, Uçak Sektörü, Çelik-Alüminyum ve diğer ürünlerin ticaretinde anlaşmazlıkların çözülmemesi sonucu karşılıklı yaptırımlar başlamıştır.	AB, çelik ve alüminyum tarifelerinden muaf tutulmuştur. TTIP iptal edildi. Diğer konularda ticari anlaşmazlıklar devam ediyor. DTÖ'ye karşılıklı şikayetler devam etmektedir.
Kanada ve Meksika	NAFTA'nın güncellenmesi, çelik ve diğer ürünlerin ithalatının azaltılması, ABD-Meksika arasında sınır sorunlarının çözülmesi.	NAFTA güncellenerek USMCA kurulmuştur. Kanada ve Meksika'nın karşı misillemeleri sonucunda iki ülke de ABD'nin tarife artışlarından muaf tutulmuştur.
Hindistan	ABD'nin ithalatının azaltılması ve tarife muafiyetlerine son vermek, Hindistan'ın yerli üretime sübvansiyon politikasını durdurmak.	ABD, Hindistan'ı Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nden çıkartmış, karşılıklı tarife artışları devam etmektedir.
Japonya	ABD'nin ithalatının azaltılması ve ihracatın artırılması.	ABD ile anlaşma yapılmış ve tarife artışlarından muaf tutulmuştur.
Güney Kore	ABD Otomobil artırılması ve kotaların kaldırılması, çelik ve alüminyum ithalatının azaltılması.	Güney Kore, ABD'den otomobil ithalatını 2 katına çıkartma kararı almıştır. Ayrıca Güney Kore tarife artışlarından muafiyet hakkı elde etmiştir.
Türkiye	Çelik ve Alüminyum ithalatının azaltılması. Siyasi konularda yaptırım uygulamak.	Karşılıklı tarife oranları ikiye katlanmış, siyasi ve politik anlaşmazlıklar hızlanmış, Türkiye'ye karşı yaptırımlar gündeme gelmiştir.
Brezilya, Avusturalya	Çelik, Alüminyum ve diğer ürünlerin ithalatına tarife artışı uygulamak.	İki ülke kalıcı olarak çelik ve alüminyum tarifelerinden muaf tutuldular.

Kaynak: Amadeo, 2020, Harte, 2018, Athukorala, 2020.

ABD, tarife savaşları ile başta Çin olmak üzere, Kanada, Meksika, AB, Brezilya, Avusturalya, Türkiye, Japonya ve Güney Kore'yi hedef alarak, aslında ithalat yaptığı tüm ülkeleri ticaret savaşları kapsamına sokmuştur. Tablo 3.3'te görüldüğü gibi, bazı ülkeler ticaret savaşlarından muaf tutulmuş ve bazı ülkelerle ekstra anlaşma yapılmıştır. Fakat AB, Türkiye ve Hindistan gibi ülkelerle kısmi anlaşmalar sağlansa da, karşılıklı yaptırımlar ve tarife savaşları devam etmiştir. NAFTA'nın güncellenmesi için yapılan baskılar sonuç vermiş ve ABD, Kanada ve Meksika arasında NAFTA yerine USMCA imzalanmıştır. Japonya, Brezilya ve Güney Kore gibi ülkelerle yapılan anlaşmalar sayesinde tarife artışlarından bu ülkeler muaf tutulmuştur. ABD'nin 2021 itibarıyla tam olarak anlaşmadığı bölgelerden biri AB'dir. B.Obama yönetimi ve AB arasında uzun yıllardır süren görüşmeler neticesinde Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) anlaşması imzalanmış fakat D.Trump hükümeti bu anlaşmayı iptal etmiştir.

Ayrıca, AB, Çin, İran ve Türkiye gibi gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke, ABD'nin tarife artışlarını DTÖ'ye şikayet etmişlerdir. Yapılan şikayetlerin sonuç vermemesi nedeniyle bu ülkeler misilleme yapmaya başlamışlar ve böylece ticaret savaşları daha da şiddetlenmiştir. Sonuç olarak, ticaret savaşlarında Çin'in dışında birçok ülke yer almış, fakat gerek ABD'nin Çin ile olan ticaretinin yüksek olması, gerekse diğer aktörlerin tarife artışlarından muaf tutulması, ticaret savaşlarının büyük ölçüde ABD ile Çin arasında devam etmesine yol açmıştır. Bütün bu sürecin ardında nihayet 2018 yılında D. Trump yönetiminin tarife artışlarını kapsayan bir dizi uygulamayı fiiliyata geçirmesiyle ticaret savaşları başlamıştır¹²⁷

3.2.2. Ticaret Savaşlarını Başlatan Süreç: Alınan Kararların Kronolojisi

ABD ve Çin merkezli ticaret savaşlarının başlaması, alınan önemli kararlar, başlatılan uygulamalar ve politikalar ile sürecin geldiği nokta kronolojik olarak şöyledir (Wong ve Koty, 2020);

21 Eylül 2011: Henüz başkan olmayan D.Trump'ın bu tarihte atmış olduğu ve Çin'i hedef gösteren tweeti ile, ticaret savaşlarında uygulanacak olan politikaların çerçevesinin sinyali verilmiştir.

2 Mayıs 2016: 2016 yılında başkanlık seçimlerini yürütürken D. Trump'ın Çin'i hedef alması, Çin'i hırsızlık ve işgalcilikle suçlayan tweetleri ve Çin karşıtı söylemleri seçim kampanyasının en önemli politikası olmuştur.

28 Nisan 2017: ABD Ticaret Temsilcisi (USTR), çelik ve alüminyum ithalatının ulusal güvenliğe risk oluşturup oluşturmadığının araştırılması için yetki almıştır.

18 Ağustos 2017: ABD Ticaret Temsilcisi (USTR), Çin hükümetinin ABD aleyhine teknoloji transferi yapması, fikri mülkiyet hırsızlığına yönelmesi ve bazı haksız politika uyguladığı gerekçesi ile Çin'e soruşturma başlatmıştır.

¹²⁷ Amiti vd, (2019), D. Trump politikalarının ABD'de refah, gelir ve iç fiyatlar üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, Trump tarifelerinin 1929 Buhranı'ndan beri uygulanan en yüksek tarife oranları olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, uygulanan yüksek tarifeler, ara malı ve nihai mal fiyatlarını artırırken, tedarik zincirinin bozulmasına yol açmıştır. ABD'nin topladığı gümrük vergileri, tüketicilere yansıyan tarife artışlarının yol açtığı kayıpları telafi edecek seviyeye gelmemiştir. ABD'ye karşı misillemede bulunan ülkelerde de aynı kayıpların yaşanması, ticaret savaşlarının küresel bir gelir kaybına yol açtığını göstermektedir (Amiti, vd, 2019).

7 Şubat 2018: ABD, Kanada hariç tüm ülkelerden yaptığı güneş panelleri ithalatına %30 (8.5 milyar dolar), çamaşır makinası ithalatına %20 (1.8 milyar dolar) oranında koruma tarifesi uygulama kararı almıştır.

22 Mart 2018: ABD hükümeti, yeni bir mutabak açıklamıştır:

- Çin aleyhine DTÖ'ye haksız ayrımcılık davası açmak,
- Kilit teknoloji sektörlerine yatırımı sınırlandırmak,
- Çin'den yapılan ithalata (havacılık, bilgi teknolojileri, makina...) tarife uygulamak.

23 Mart 2018: ABD tüm ülkelerden yapılan çelik ithalatına (Güney Kore, Brezilya, Arjantin, Avusturalya hariç) %25, tüm ülkelerden yapılan alüminyum ithalatına (Arjanti ve Avusturalya hariç) %10 ek gümrük vergisi uygulama kararı almıştır.

2 Nisan 2018: Çin hükümeti, ABD'nin tarife artışlarına misilleme olarak ithal edilen 128 ürüne (3 milyar dolar) %10-15 arasında gümrük vergisi uygulama kararı almıştır.

3 Nisan 2018: USTR, %25 ek gümrük vergisine tabi tutulacak 1334 ürünün (50 milyar dolar değerinde) ilk listesini yayınlamıştır.

4 Nisan 2018: Çin, ABD'nin ilk yaptırım listesine misilleme olarak, soya fasulyesi, otomobil ve kimyasal ürünler gibi 50 milyar dolar değerinde 106 ürünün ithalatına %25 ek gümrük vergisi uygulama kararı almıştır.

16 Nisan 2018: Ticaret savaşlarına teknoloji sektörü de dahil oldu. ABD Ticaret Bakanlığı, Çin'li ZTN telekom şirketinin, ABD yaptırımlarını ihlal ettiği gerekçesi ile 7 yıl boyunca ABD şirketleri ile iş birliği yapmasını yasaklamıştır.

17 Nisan 2018: Çin, ABD'den yapılan sorgum ithalatına %178 oranında anti-damping vergisi uygulama kararı almıştır.

3-7 Mayıs 2018: Çin'den yapılan ticarete açığının 2 yıl içerisinde 200 milyar dolar azaltılmasını ön gören ABD ve Çin arasındaki görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

13 Mayıs-7 Haziran 2018: ABD ile Çin arasında bazı alanlarda kısmi anlaşmaya varılmıştır.

15 Haziran 2018: ABD, 3 Nisan'da duyurduğu ithalatta ek vergi uygulanacak 1334 ürünü güncelleyerek, Listesi-1'i 818 ürüne indirmiş ve uygulamanın 6 Temmuz 2018'de yürürlüğe gireceğini açıklamıştır. Ayrıca Liste-2'nin detayları duyurulmuştur.

16 Haziran 2018: Çin, 4 Nisan'da duyurduğu %25 oranında yeni ek gümrük vergisi uygulamasını kapsayan 106 ürünü 545'e (34 milyar dolar) çıkartmış ve 6 Temmuz 2018'de yürürlüğe gireceğini açıklamıştır. Ayrıca, ikinci %25 ek gümrük vergisine tabi olacak 114 ürün (16 milyar dolar) için çalışma başlatmıştır. Böylece, ABD-Çin arasında ticaret savaşlarını başlatacak sürecin alt yapısını oluşturan kararlar ve politikalar belirlenmiştir.

Ticaret Savaşlarına Yol Açan Kararların Uygulanma Süreci:

1. Gün: 6 Temmuz 2018: ABD, Çin'den yapılan ithalatta tarife artışlarını içeren Liste-1 kapsamında, %25 tarife oranında, 34 milyar dolar değerinde 818 ürün için ek gümrük vergisi toplamaya başlamıştır. Ayrıca, Liste-2 için ek çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Çin, 16 Haziran'da güncellediği ABD'den ithal edilen 34 milyar dolarlık ürünlere yönelik %25 ek gümrük vergisi almaya başlamıştır.

5. Gün: 10 Temmuz 2018: USTR, Liste-2 kapsamında Çin'den ithal edilen 200 milyar dolar değerinde 6 binden fazla ürüne ek %10 tarife artışını kapsayan Liste-3 ü ilan etmiştir.

28. Gün: 2 Ağustos: ABD gümrük tarife oranlarında revizeye gitmiştir.

29. Gün: 3 Ağustos 2018: Çin, ABD'nin Liste-3 tarifelerine karşı ikinci listeyi açıklamıştır.

33. Gün: 7 Ağustos 2018: ABD, Liste-2'yi kesinleştirerek, Çin'den yapılan 16 milyar dolarlık ithalata uygulanacak olan gümrük tarifelerini %10 yerine %25 olarak kesinleştirmiştir.

40. Gün: 14 Ağustos 2018: Çin, ABD'nin güneş panellerinin ithalatını haksız yere engellediği gerekçesi ile DTÖ'de dava açıldığını duyurmuştur.

49. Gün: 23 Ağustos 2018: ABD, Liste-2'yi uygulamaya başlamış, Çin ise DTÖ'ye ikinci kez şikayette bulunmuştur.

64. Gün: 7 Eylül 2018: ABD, 267 milyar dolarlık yeni bir tarife artışını başlatma durumunun olduğunu açıklayarak, Çin'e yönelik yeni bir tehditte bulunmuştur.

69. Gün: 12 Eylül 2018: ABD, Liste-3'ü uygulamadan önce Çin'i yeniden masaya çağırmıştır.

74-79. Gün: 17-22 Eylül 2018: ABD tarife artışlarını kapsayan Liste-3 ürünlerini kesinleştirirken, Çin de kendi Liste-3'ünü ilan etmiştir. Böylece tarife savaşlarında üçüncü aşamaya geçileceğinin sinyali verilmiştir. Çin, ABD'nin görüşme teklifini reddetmiştir.

81-112. Gün: 24 Eylül-25 Ekim 2018: ABD ve Çin, ticaret savaşlarında üçüncü aşamaya tamamen geçmiştir. ABD'nin 200 milyar dolarlık ithalatta ilk aşamada %10, 1 Ocak 2019'dan sonra ise %25 oranına çıkacak ek gümrük kararı ve Çin'in 60 milyar dolarlık %10 oranında ek gümrük tarifelerini içeren Liste-3'ler uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca, ABD ve Çin arasındaki temaslar hız kazanmaya başlamıştır.

137. Gün: 19 Kasım 2018: ABD, teknoloji ürünlerinde uygulanacak olan ihracat kontrollerinin listesini yayınlamıştır. Çin doğrudan hedef olarak belirtilmese de, yapay zeka, robotik teknoloji ve askeri teknoloji ihracatındaki kısıtlamalarda Çin'li teknoloji firmalarının hedef alındığı uzmanlarca dile getirilmiştir.

150. Gün: 2 Aralık 2018: ABD ile Çin 90 günlük ateşkes ilan etmişlerdir. İki ülke, 1 Aralık 2018'de Buenos Aires'teki G20 Zirvesi'nde bir araya geldiler. Anlaşmaya göre, 2019'da %25'e çıkarılması planlanan ABD'nin liste-3 tarifeleri %10'da kalacak, Çin daha fazla ABD malı satın alacak, bir süre yeni tarifeler uygulanmayacak, daha önce alınan bazı kararlar uygulanmayacaktır.

162-188. Gün: 14 Aralık 2018-9 Ocak 2019: Yeni görüşmeler gerçekleşmiştir. Buna göre, Çin, ABD'den ithal edilen otomobillere uygulanan tarife oranlarını geçici süre ile düşürecek, ABD ise soya fasulyesi ihracatına devam edecektir. Ayrıca, ilk kez 7-9 Ocak 2019'da ülke yetkilileri Pekin'de bir araya gelmişlerdir.

201. Gün: 22 Oca 2019: ABD, Çin ile yapılacak hazırlık görüşmelerini iptal etmiştir.

209-267. Gün: 30 Ocak-1 Mayıs 2019: İki ülke arasında görüşmeler tekrar başlamış ve Washington ile Pekin arasındaki diyalog hız kazanmıştır.

305. Gün: 5 Mayıs – 10 Mayıs 2019: D.Trump, ticaret savaşlarında yumuşama söylemini bırakarak, Çin'i yeni tarifelerle tehditmiş ve ardından ABD, Liste-3 ürünleri için uyguladığı %10 oranındaki gümrük tarifelerini %25'e çıkarma kararı almıştır.

313. Gün: 13 Mayıs 2019: Çin, ABD'nin bu hamlesine karşı, 1 Haziran'da yürürlüğe girmek şartı ile 60 milyar dolarlık ABD ürününe karşı tarife artışı yapacağını duyurmuştur.

316-330. Gün: 16-31 Mayıs 2019: ABD, Huawei şirketine karşı yaptırım kararı alarak, ABD'li şirketlerin Huawei'ye teknoloji transferi ve ürün satışı yasaklamıştır.Çin, Huawei'ye karşı uygulanan yaptırımlar karşısında misilleme olarak ABD'de güvenilir kuruluşlar listesini ilan etme kararı almıştır.

331. Gün: 1 Haziran 2019: Çin, 13 Mayıs'ta açıkladığı 60 milyar dolarlık ithalat için ek tarife artışlarını başlamıştır. Böylece, Liste -1'de tarifeler %10'dan %25'e çıkmış, Liste-2'de %10'dan %20'ye, Liste-3'te %5'ten %10'a çıkmıştır.

348-369. Gün:18 Haziran-9 Temmuz: ABD ile Çin arasında G20 Zirvesi öncesinde görüşmeler yeniden başlamıştır. ABD, Liste-3'ten bazı ürünleri çıkarmış, görüşmeler hızlanmış, kısa bir ateşkes sağlanmıştır. ABD, Huawei şirketine yönelik yumuşama sinyali vermiş ve ABD'li teknoloji ihracatçısı bazı firmalara izin verilmiştir. Ayrıca, ABD, %25 oranında ek vergi koyduğu listeden yaklaşık 110 ürünü çıkartmıştır.

376-404. Gün: 16 Temmuz- 13 Ağustos 2019: İki ülke arasındaki ilişkiler yeniden gerilmeye başlamış ve yeni tarife artışı tehditleri yükselmeye başlamıştır. ABD, Çin'den yapılan 300 milyar dolarlık ithalata %10 ek gümrük vergisi uygulanacağını duyurmuş ve Çin'in kur manipülatörü olduğunu ilan etmiştir. Çin ise bazı ABD'li şirketlerden almayı planladığı tarım ürünlerini satın almaktan vaz geçmiştir. ABD ile Çin arasında yeniden görüşmeler başlamıştır. ABD, Çin ürünlerine uygulamayı planladığı ek gümrük vergilerini 15 Aralık'a erteleme kararı almıştır.

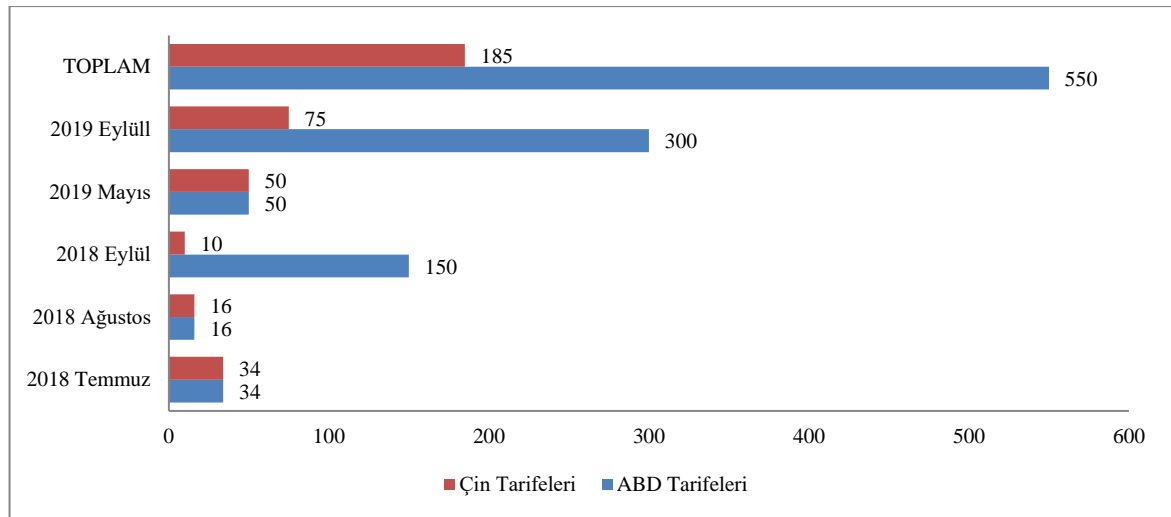
414-424. Gün: 23 Ağustos-2 Eylül 2019: İki ülke arasındaki ilişkiler yeniden gerilmeye başlamış, ek gümrük vergisi uygulama tehditleri yükselmiş ve Çin, ABD'yi DTÖ'ye şikayet etmiştir.

427-532. Gün: 5 Eylül- 13 Aralık 2019: İki ülke arasındaki görüşmelerde 13. tur gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ticarete tarife artışlarından muaf tutulan ürünlerin listesi açıklanmış, ileri düzey görüşmeler başlamıştır. Prensipite anlaşma sağlanarak 1.Faz

anlaşmanın çerçevesi oluşturulmaya başlanmıştır. 300 milyar dolarlık Çin ürününün, ABD'nin tarife artışlarından muaf tutulmasına karar verilmiştir. İki ülke arasında gerilime konu olan bazı alanlarda yumuşama süreci başlamış ve 1.faz anlaşmaya prensipte varılmıştır.

565. Gün: 15 Ocak 2020: ABD ve Çin ticaret savaşlarının bitmesi için 1. ticaret anlaşmasını, yani Faz-1'i imzalamışlardır. Buna göre, Çin daha fazla ABD ürünü alacak, ABD ise yaklaşık 200 milyar dolar değerindeki Çin ürününü tarife artışlarından muaf tutacaktır.

612- 782. Gün: 7 Şubat - 25 Ağustos 2020: İki ülke arasında anlaşma çerçevesinde alınan kararlar uygulanmaya başlanmıştır. Çin, 75 milyar dolar değerindeki ABD ürününe yönelik uygulanan tarifeleri yarıya indirme kararı almıştır. Ayrıca, ABD'den satın alma sözü verdiği tarım ürünleri ve diğer ürünler için şirketlere izin vermiş, tarife yasaklarını iptal etmiş ve sürecin hızlanmasını sağlamıştır. İki ülke, Covid-19 şartları altında 1.faz anlaşmaya sadık kalmaları konusunda taahhütte bulunmuşlardır. 14 Temmuz'da Çin, ABD'den rekor seviyede mısır alımı için anlaşma yapmıştır. ABD ise verilen sözleri yerine getirmeye başlayarak, muafiyet listelerini ve detaylarını bir bir açıklamıştır. Hong-Kong anlaşmazlığı iki ülke arasındaki 1.faz anlaşmayı tehdit etmeye başlamıştır. 1.faz anlaşmanın gözden geçirilmesi planları ertelenmiştir.

Kaynak: BBC Research, 2020, Buchholz, 2020. Not: Eylül 2018 verileri ekstra %10 gümrük vergisine , Mayıs-Haziran 2019 verileri ise %25 ek gümrük vergisine tabi olan ithalat miktarını göstermektedir. Bu veriler fiili olarak etkilenen ithalat değerini değil, hedef alınan ithalat değerlerini göstermektedir.

Şekil 3.1. ABD ve Çin'in Hedef Aldığı Toplam Mal İthalatı (Milyar Dolar)

ABD ile Çin arasında başlayan ticaret savaşları neticesinde, ABD toplamda 550 milyar dolarlık ithalatı hedef almıştır. Çin ise karşı misillemeler yaparak yaklaşık toplamda 185 milyar dolarlık ithalatı %10-25 arasında tarife artışı ile hedef almıştır. İki ülke arasındaki toplam ticareti hedef alan yeni tarife oranları ilerleyen süreçte hafiflemiş ve birçok ürün ikili anlaşmalar sayesinde tarife artışlarından muaf tutulmuştur. Şekil 3.1’de görüldüğü gibi, 2018 ve 2019’a damga vuran tarife artışları 2019 Eylül’den sonra yenilenmemiştir. Mevcut tarife oranları Faz-1 anlaşmasına kadar devam etmiştir.

Tablo 3.4. ABD’nin Kısım-301 ve Kısım-232 Listelerine Uyguladığı Tarife Oranları

Ürün Listesi	Uygulanan Tarife Oranı
Kısım 301 Liste 1	25%
Kısım 301 Liste 2	25%
Kısım 301 Liste 3	25%
Kısım 301 Liste 4/A	7.5%
Kısım 301 Liste 4/B	Askiya Alındı
Kısım 232 Çelik	25%
Kısım 232 Alüminyum	10%
Kısım 232 Çelik Türevleri	25%
Kısım 232 Alüminyum Türevleri	10%
Toplam	7.5 – 25%

Kaynak: Varas, 2020. Not: Kısım 232, ulusal güvenlik sebebi ile uygulanan, kısım 301 ise adil olmayan ticaret sebebi ile uygulanan tarifeli ürünler listesini göstermektedir. Ayrıca, Kısım-301 büyük oranda Çin’den yapılan ithalatı, kısım 232 ise büyük oranda tüm ülkelerden yapılan ithalat ürünlerini kapsamaktadır.

Çelik ve alüminyum başta olmak üzere, ABD, hem ulusal güvenlik bahanesi ile hem de adil olmayan ticaret bahanesi ile binlerce ürünün ithalatına %7.5 ile %25 oranında gümrük tarifeleri uygulamıştır. Tarife artışına tabi olan ürünler Kısım-232 ve Kısım-301 olarak iki gruba ayrılmıştır. Buradaki en önemli liste Kısım-301’dir. Çünkü, ABD’nin Çin’den yapılan ithalatın büyük kısmı bu listede yer almaktadır. Listeler, aşama aşama yeni ürünler eklenerek güncellendiği için liste 1, 2 ve 3 şeklinde belirtilmiştir. ABD, çelik ürünlerinin ithalatına %25’e kadar çıkan tarifeler uygulamış, bu listeler farklı dönemlerde daha fazla ürün eklenerek genişletilmiştir. Kısım-301, Liste 4/B ise ilan edilip uygulanmayan ithalat listesini göstermektedir.

Tablo 3.5. ABD'nin Tarife Artışlarından Muaf Tuttuğu İthalat Listesi

Tarifelerden Muaf Tutulan Ürünler	Muaf Tutulan İthalat Değeri (Milyar Dolar)	Tarife Oranı
Kısım 301-Liste 1	12	%25
Kısım 301-Liste 2	6.2	%25
Kısım 301-Liste 3	70.2	%25
Kısım 301-Liste 4	24.7	%7.5
Toplam	113.3	%25

Kaynak: Varas, 2020. Not: ABD'nin Çin'den yaptığı ithalattan bazı ürünlere muafiyet hakkı tanınmıştır. Liste bu değerleri göstermektedir.

ABD'nin, Kısım-301'e girdiği halde tarife artışlarından muaf tuttuğu ürünlerin ithalat değeri yaklaşık 113 milyar dolardır. Tablo 3.5'te görüldüğü gibi, %7.5-25 oranında tarifeleri kapsayan Kısım-301 için 6 ila 70 milyar dolar değer arasında ürünün ithalatını tarifelerden muaf tutmuştur. Muaf tutulan ürünlerin önemli bir kısmı, ABD ekonomisine önemli katkı sağlayan ara ürünlerden oluşmaktadır.

ABD, 2017 yılında toplam 2.3 trilyon doları bulan mal ithalatının yaklaşık 550 milyar dolarlık kısmına ek tarife koyma kararı almıştır. Toplam ithalatın %24'ünü kapsayan yeni ithalat tarifeleri, ABD'nin 2017'deki toplam dış ticaret açığının (792 milyar dolar) %63'üne denk gelmektedir. 550 milyar dolarlık ithalat önlemlerinin 450 milyar dolarlık kısmı ise doğrudan Çin'i hedef almaktadır. ABD'nin Çin'den yaptığı ithalatın 2017 yılında yaklaşık 505 milyar dolar olduğu hesap edildiğinde, ABD'nin Çin'den yapılan ithalatı neredeyse %90 oranında azaltmayı hedef edindiğini göstermektedir. ABD'nin Çin ile olan ticaretinde açık 2017 yılında 375 milyar dolar olarak gerçekleşmişti. Dolayısıyla, ABD'nin ithalat tarifeleri kapsamına aldığı ithalatın değeri, Çin'den yapılan ticaretteki açıktan daha fazladır. Kısacası, ABD, Çin ile olan ticarete açığı tamamen kapatmak istemektedir.

Fakat ABD Kısım-301, Liste-4B'yi ilan edip uygulamadığı için tarife artışlarına tabi olan toplam ithalatın değeri yaklaşık 354 milyar dolara inmiştir. Bu önlemlerin 330 milyar doları Çin'den yapılan ithalatı kapsarken, 24 milyar doları çelik dışındaki toplam ABD ithalatını kapsamaktadır.

Tablo 3.6. ABD'ye Karşı Misillemelerde Bulunan Ülkeler

Uygulayan Ülke	Uygulanan Tarife Oranı (%)	Etkilenen ABD İhracatı (Milyar Dolar)
Kısım-232 Ürünlerine Yönelik Karşı Tarifeler		
AB	10-15	2.9
Çin	15-25	2.5
Türkiye	4-70	1.8
Hindistan	25-40	0.4
Rusya	10-50	1.4
Kısım-301 Ürünlerine Yönelik Karşı Tarifeler		
Çin-Aşama 1	25	12.9
Çin- Aşama 2	25	11.6
Çin- Aşama 3	5-25	59.7
Çin- Aşama 4A	5-10	25.5
Çin- Aşama 4B	5-10	Askıya Alındı
Çin Otomatik Tarifeler	5-25	Askıya Alındı
Çin ve Diğer Ülkelerin Toplam Misilleme Önlemleri		
Toplam	4-70	118.6

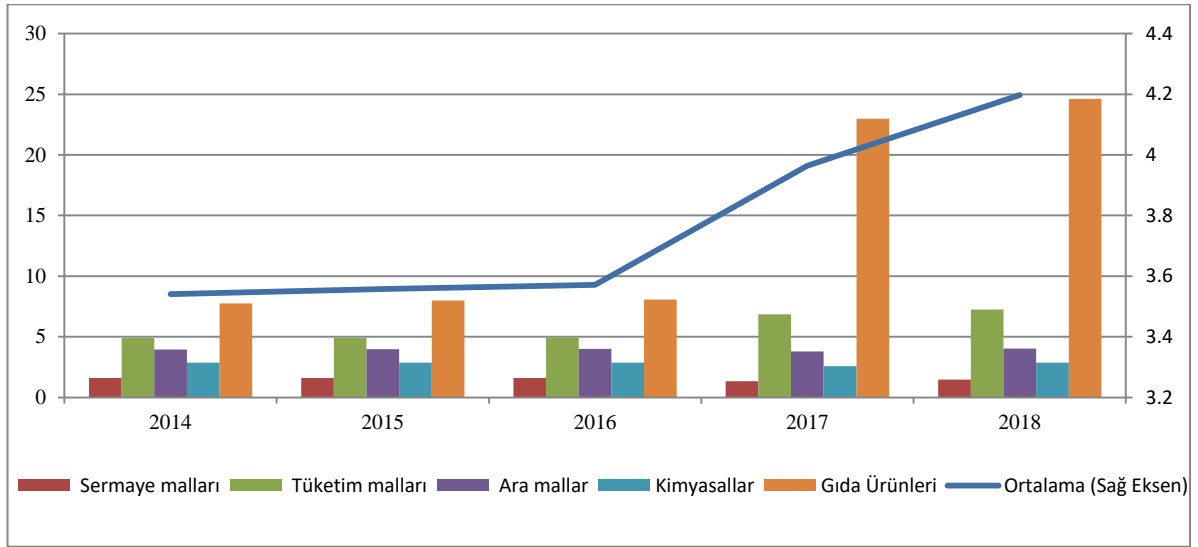
Kaynak: CRS INSIGHT, 2020.

ABD, bir yandan tarife artışlarıyla diğer yandan tarife dışı araçlarla ithalata müdahale ederken, 2018'den itibaren başta Çin, Avrupa, Hindistan, Türkiye ve diğer birçok ülke ABD'ye karşı misilleme yapmaya başlamışlardır. Avrupa ile süre gelen ticaret anlaşmazlıkları, TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership)'nin iptal edilmesi, otomobil ve uçak sektöründeki anlaşmazlıklar ve nihayetinde çelik ve alüminyuma ABD tarafından ek gümrük vergisi konulması nedeniyle, AB ve ABD arasındaki ticaret savaşları AB'nin misilleme hamleleri ile resmen başlamıştır.

AB, Kısım-232 listesindeki ABD'den ithal edilen bazı ürünlere %10-15 arasında değişen oranlarda gümrük vergileri koymuştur. Bu hamleler sayesinde, ihracat yapan ABD'li firmaların AB'de pazar kaybetmesi hedeflenmiştir. Bu hedef, ABD'nin küresel ticaret sistemine uymayan aşırı korumacı hamlelerine bir misilleme ve vaz geçirme çabaları idi. Zaman içerisinde iki bölge arasında kısmi anlaşmalar yapılmış ve tansiyon biraz daha düşmüştür. AB'nin dışında, ABD ile en fazla tarife artışı yarışına giren ülkeler gelişmekte olan ülkelerdir. Çin, Hindistan, Türkiye ve Rusya, ABD'nin ticarete aşırı korumacı politikalarına, %4-70 arasında değişen tarife artışları ile cevap vermişlerdir. Türkiye ile ABD arasında yaşanan ekonomik ve ticari gerilimin yanı sıra, siyasi anlaşmazlıkların 2018-2019 yıllarında daha fazla artması, iki ülke arasındaki karşılıklı yaptırımları da hızlandırmıştır. Ayrıca, ABD'nin, Türkiye ve Hindistan gibi ülkeleri Genelleştirilmiş

Tercihler Sistemi'nden (GTS) çıkartmış olması, bu ülkelerle ABD arasındaki ticarete tarifelerin artmasına neden olmuştur.

ABD'nin AB, Güney Kore, Japonya, Kanada ve Meksika gibi ülkelerle anlaşma yapmış olması nedeniyle, ticaret savaşlarında ABD'nin en büyük hedefi Çin haline gelmiştir. Kısım-301 ürünlerinde aşırı korumacı politikalarla sert bir ticaret politikası izleyen ABD'ye karşı Çin, %5-25 arasında karşı tarife artışları uygulamaya başlamıştır. Şekil 3.1'de görüldüğü gibi, Çin yaklaşık 185 milyar dolarlık ürünün ithalatını hedef alan tarife haberlerini duyururken, bunun 110 milyar doları ABD'den yapılan ithalatı kapsamaktadır. Sonuç olarak, ticaret savaşlarında ABD, Çin'den yapılan ithalatın %90'ını, Çin ise ABD'den yapılan ithalatın %85'ini hedef almıştır.

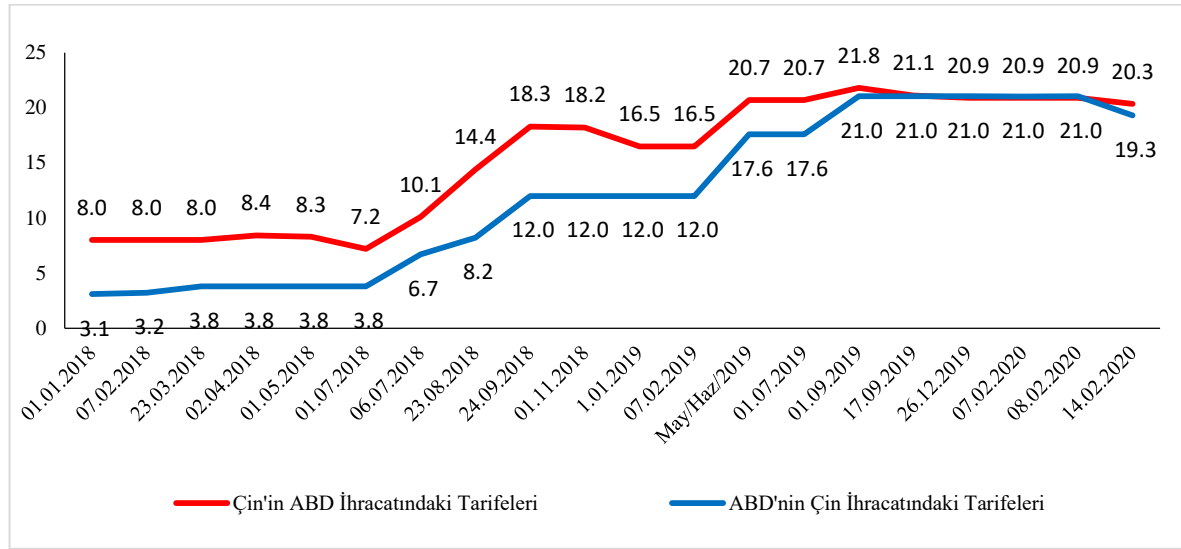

Kaynak: World Integrated Trade Solution. Not: Tarife oranları, MFN-Basit Ortalama (%) sınıflamasını göstermektedir.

Şekil 3.2. ABD'nin Tarife Artışları Sonrası Yeni Gümrük Tarifeleri (%)

Küresel ticaret savaşlarıyla beraber, ABD'de ortalama tarife oranları artmıştır. Şekil 3.2'de görüldüğü gibi, 2014-2016 dönemlerinde ABD'de MFN gümrük tarifelerinin tüm ürünler için ortalaması %3.6'ın altındayken, D.Trump hükümeti ile birlikte bu oran %3.9'a, ardından 2018 yılında %4.2'ye kadar yükselmiştir. D.Trump hükümetinin iş başına gelmesinin ve ticaret savaşlarının başlamasının ardından ortalama tarife oranlarında yaklaşık %18'lik bir artış olduğu görülmektedir. Gıda ürünlerinde tarife oranları, 2016-2018 arasında üç kat artarak %8'den %24'e kadar yükselmesidir. Benzer şekilde, tüketim malları, sermaye

malları, kimyasallar ve ara malları üzerinden alınan tarifelerde önemli artışlar meydana gelmiştir.

Kaynak: Bown, 2020. Not: Şekildeki tarife oranları, Kısım-232, Kısım-201 ile Kısım-301 ürünlerini kapsamaktadır. MFN ve Ortalama Ağırlıklandırılmış Harmonize Sistem'e göre hesaplanmış verilerdir. Şekildeki tarihler, iki ülke arasında tarife artışlarını ilgilendiren kararların alındığı tarihleri göstermektedir.

Şekil 3.3. ABD İle Çin Arasındaki Ticarete Ortalama Tarife Oranları (%)

Dünyanın iki dev ekonomisi arasında süren tarife mücadeleleri, Kısım-232 ve büyük oranda Kısım-301 ürünlerini kapsamıştır. 2018 yılının başlarında Çin, ABD'den ithal ettiği bu ürünlere ortalama %8 tarife uygularken, ABD, Çin'den ithal edilen listeli ürünlere ortalama olarak %3.1 oranında tarife uygulamaktaydı. Fakat 2018 yılı mart ayı itibariyle ABD'de tarifeler %3.8'e çıkarken, iki ayın ardından Çin bu duruma tarifeleri %8.4'e çıkartarak karşılık vermiştir. Tarife artışı kararlarının uygulanmaya başlandığı temmuz ayı itibariyle, iki ülke arasında Kısım-232 ve Kısım-301 ürünlerine yönelik ithalat tarifeleri artarak 2019 yılı eylül ayında eşit hale gelmiştir. 2019 yılının son aylarında yapılan ikili görüşmeler ve ardından gelen Faz -1 anlaşması nedeniyle tarifelerdeki artışlar durmuş ve ardından kısmen düşüş eğilimi başlamıştır. Fakat ticaret savaşlarından önce ABD ile Çin'in birbirlerine uyguladıkları tarife oranları arasında yaklaşık 2.5 kat fark varken, bu farkın %21 ortalamasında eşitlenerek kapanması, ABD'nin tarife artışlarında oldukça istekli olduğunu göstermiştir. Bu dönemler arasında, ABD'nin Çin ürünlerine yönelik tarifeleri yaklaşık 7 kat artarken, Çin, ABD ürünlerine karşı tarifeleri 2.5 kat artırmıştır.

ABD, çok uzun yıllardır bu derece yüksek tarifeler uygulamazken, son yıllarda tarifelerin %20'nin üzerine çıkması, küresel ticareti de etkilemiştir. D. Trump'ın bu

hamleleri, 1929 yılında devreye giren Smoot-Hawley tarife savaşlarının yol açtığı ekonomik ve ticari kayıpları gündeme getirmiştir. Büyük Buhran'ın derinleşmesinde ve uzun sürmesinde Smoot-Hawley tarifelerinin etkisi çok fazla olmuştur. Dolayısıyla, 2018'de başlayan ticaret savaşları ve ardından koronavirüs krizini patlak vermesi sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve ticari kayıplar, 1929 Buhranı ile benzerlik göstermektedir¹²⁸. Buradaki en büyük endişe, salgının yol açtığı ekonomik ve ticari kayıpların ticaret savaşları ile daha artabileceğidir.

Çalışmanın bu bölümünde, ticaret savaşlarını tetikleyen ve hızlandıran nedenler, savaşların başlaması, alınan kararlar, ABD ve Çin'in uyguladığı tarifeler, etkilenen ürünlerin listesi, etkilenen ithalatın değeri ve diğer ülkelerin ABD'ye karşı misilleme hamleleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, Çin'in dışında diğer ülkelerin ticaret savaşlarındaki konumları ve ticaret savaşlarına karşı tepkileri çalışmada incelenen konular arasındadır.

Sonuç olarak, ABD ile başlayan ve oldukça radikal kararların alındığı ticaret savaşlarının dünyanın en büyük iki ekonomisi arasında meydana gelmiş olması, bu mücadelenin küresel bir ticaret savaşı olmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, hem dünya ekonomisi ve ticareti, hem de dünyanın en büyük iki ekonomisi bu süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir. 2018 ve 2019 yılı verileri ticaret savaşlarının bölge ekonomilerine nasıl yansıdığını detaylı bir şekilde göstermiştir. Bu amaçla, son iki yılın ekonomik ve ticari verileriyle ticaret savaşlarının etkisi incelenmiştir. Fakat bu etkileri incelemeye önce, ticaret savaşlarında ikinci aşama olan teknoloji savaşlarının da incelenmesi gerekmektedir. Çünkü, ticaret savaşlarının uzun dönemde en önemli amacı teknoloji rekabetine dayanmaktadır. Böylece, son ticaret savaşlarının sadece tarife artışları ve mal ticareti üzerinden yürümediği, aslında bu savaşların topyekün bir ekonomi, ticaret, rekabet ve teknoloji savaşı olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

¹²⁸ D. Trump, 1929 Buhranı'ndan beri tarifeleri artıran ilk başkan olmuştur. D. Trump politikalarının oluşum süreci ile 1929 döneminin siyasal şartları benzerlik göstermektedir. Son yıllarda artan küreselleşme karşıtı görüşler, D. Trump'ın başkan seçilmesi, BREXIT süreci, Fransa'da Marina La Pen etkisi, İtalya'da 5 Yıldız Hareket-Lega Zaferi, Avrupa'da yükselen milliyetçilik akımları, küresel bir krize yol açan 1930'ların sosyal, siyasal, ekonomik, ideolojik ortamıyla oldukça benzerlik göstermektedir (Bettini, 2018:55). Erken, vd. (2018), çalışmalarında 1930'daki Smoot-Hawley tarifeleri ile 2018'deki Trump Tarifeleri arasındaki benzerlikleri ve farkları araştırmışlardır. Buna göre, Smoot-Hawley tasarısını imzalayan başkan Herbert Hoover, 1928'de seçim kampanyasında D.Trump'ın 2016'daki seçim kampanyasına benzer şekilde korumacılığın gerekliliğini ve yabancı şirketlerin ulusal firmalara zarar verdiği söylemlerini seçim politikası olarak kullanmıştır. H. Hoover tarımda korumacılığa odaklanırken, Trump, imalat sanayinde korumacılığa odaklanmıştır. İki başkanda ekonominin genişmeye başladığı dönemde bu politikaları uygulama başlamıştır. İki başkanın politikalarına karşı diğer ülkelerin tepkisiyle küresel bir korumacılık dönemi başlamıştır. Erken ve diğerlerine göre, iki dönemdeki politikaların kapsamı, düzeyi ve küresel tedarik zinciri üzerindeki etkileri bakımında farklılıklar vardır.

3.2.3. Ticaret Savaşlarının İkinci Aşaması: Teknoloji Savaşları

ABD ve Çin arasındaki anlaşmazlıklar sadece mal ticaretinin yönü ve şekli üzerinde sınırlı kalmamış, yüksek teknolojiyi de içeren geniş tabanlı bir rekabet mücadelesine dönüşmüştür. ABD, 1980’li yılların ardından internetin insan hayatında yoğun olarak kullanılmasında ve alt yapı ile yenilik geliştirme sürecinde lider bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. ABD’nin küresel teknolojik değişime sağladığı katkılar sayesinde, dünyanın en büyük teknoloji şirketleri yılda trilyonlarca dolar ABD ekonomisine katkı yapmaya devam etmektedirler. Kısacası, telekomünikasyon, iletişim, internet, teknoloji donanımları ve uzay teknolojisi gibi alanlarda, ABD dünya’ya yön veren bir ülke olarak varlığını sürdürmüştür.

Fakat son 30 yılda ekonomi ve ticaret alanında büyük atılım yaparak dünyanın ikinci ekonomisi haline gelen Çin, teknoloji transferi ve teknoloji yatırımına da büyük önem vermeye başlamıştır. Örneğin, Çin, mikroçipler, yarı iletken ürünler, iletişim ve telekomünikasyon ve robotik alanlarda milyarlarca dolar harcama yaparak, ülkenin teknoloji konusunda başta ABD olmak üzere dışa bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır¹²⁹. Daha önce ifade edilen “Çin’de Üretim 2025” hedefleri arasında teknoloji yatırımları oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çin’in teknoloji alanında yaptığı devasa yatırımları ve yatırımların olumlu sonuçları, ABD ile Çin’i son yıllarda karşı karşıya getirmiştir. Böylece küresel rekabetin sadece ticaretle sınırlı kalmayıp, teknolojiye de yansımaya neden olmuştur (Disis, 2020).

2018 yılında başlayan ticaret savaşlarının temelinde teknoloji üstünlüğü yarışı önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü, ticaret savaşlarına giden süreçte D.Trump, Çin’in haksız ticaret uygulamalarının yanı sıra, zorunlu teknoloji transferi, fikri mülkiyet hırsızlığı ve piyasa dışı çarpıklıklarla ilgili uygulama ve politikalarını sık sık eleştirmiştir. Fakat Çin, yüksek teknoloji ürünlerin ihracatı ve ithalatı sayesinde teknolojinin küreselleşmesine de katkı sağlamaktadır. Bu sayede Çin, teknoloji şirketlerine sınır içi ve sınır ötesi yatırım desteği, sübvansiyon ve Ar&Ge desteği sağlayarak, uluslararası teknoloji iş birliğinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Çin, aynı zamanda teknoloji transferi uygulamaları konusunda

¹²⁹ 2008 Krizi’nin Avrupa ve ABD’de yol açtığı kayıplar kadar bir kayıp süreci Çin’de yaşanmamıştır. Tam tersine, Çin’de özellikle Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) sektörü daha hızlı büyümüş ve gelişmiş ülkelerdeki teknoloji firmaları Çin’li teknoloji firmaları ile rekabet etmek zorunda kalmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi B. Obama ABD’deki Çin’li firmalara karşı önlem almış fakat önemli bir sonuç alınamamıştır. D. Trump başkan olduktan sonra Çin’in yüksek teknoloji alanındaki gelişimini engellemek amacıyla BİT ve diğer alanlarda Çin’e karşı ticaret savaşlarını başlatmıştır. Sun Haiyon, 2019’daki çalışmasında ABD’nin Çin’e karşı başlattığı teknoloji savaşlarını, sebeplerini ve sonuçlarını detaylı bir şekilde incelemiştir.

firmalara baskı kurarken, bu durum küresel piyasalarda bazı endişelere yol açmaktadır (Petsinger vd., 2019:2-3).

Bu konudaki endişelerin en fazla olduğu ülke hiç şüphesiz ABD'dir. Çünkü ABD, siyasi, ekonomik ve jeopolitik anlaşmazlıkların yanı sıra, bölgesel ve küresel alanda rekabet yarışı nedeniyle Çin'e karşı bir teknoloji savaşına girişmiştir. ABD, kendine rakipsiz bir rekabet alanı açmanın yanı sıra, firmaların Çin'e teknoloji transferlerini engelleme çabalarına hız vermiştir. Bu süreci ise teknoloji savaşları, teknoloji ihracatı kontrolleri, ticaret yaptırımları, yatırım kontrolleri ve teknolojik personel değişiminde kısıtlama politikalarıyla yönetmektedir. Fakat hızlanan karşılıklı teknoloji yaptırımları, iki ülkenin hem güvenlik hem de ekonomi alanlarında birbirlerine zarar vermelerine neden olmaktadır (Haiyong, 2019:197-198).

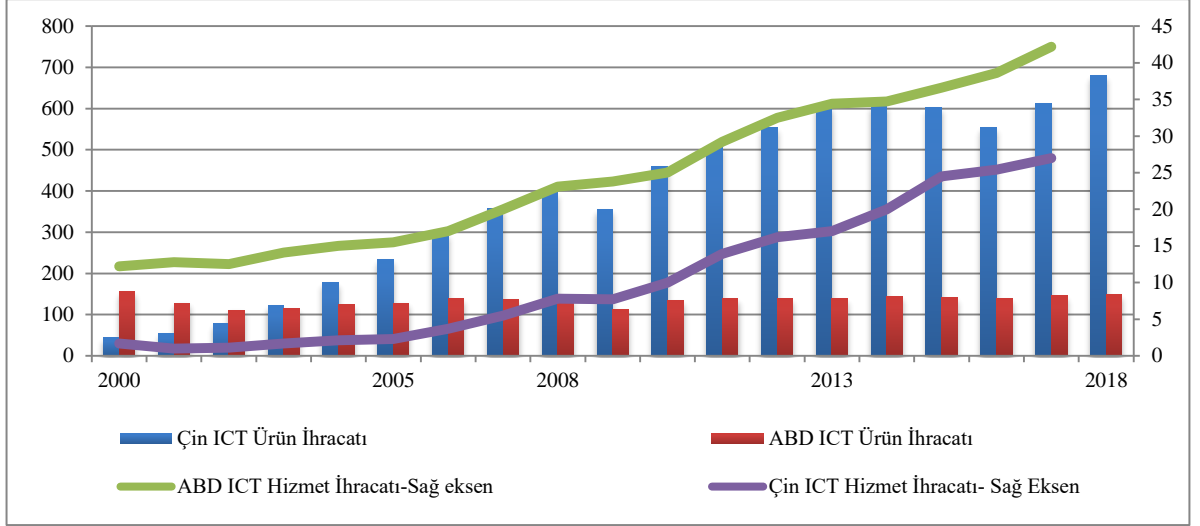
Teknoloji savaşları da ticaret savaşlarına benzer şekilde, kısıtlamalar, politik müdahaleler, bilgi akışını engelleme, yasaklar veya itibar kaybettirme şeklinde uygulanmaktadır. Fakat teknoloji savaşları daha çok ulusal güvenlik temeline dayanırken, ticaret savaşları yerli firmalar tarafından teşvik edilen ve iyi organize edilmiş bir süreçtir. Bu nedenle, ABD, teknoloji savaşlarında uyguladığı politikaları, ulusal güvenliğin risk altında olduğu gerekçesine dayandırmaktadır¹³⁰.

D. Trump dönemiyle birlikte ilk olarak, 2018 yılında Çin'li telekomünikasyon şirketi ZTE'ye ABD'den girdi satışları yasaklanmıştır. ZTE şirketi mali krize girerken, iki ülke arasındaki teknoloji bağımlılığı riskleri de ortaya çıkarmıştır. ABD, özellikle Huawei telefon şirketine yönelik ulusal yaptırımları hızlandırmıştır. Şirketin sahibinin kızı Meng Wangzhou, ABD'nin baskıları sayesinde Kanada'da göz altına alınmıştır. Daha sonra ABD, Huawei şirketine yönelik yasakları artırmış, ardından Google, Huawei'nin android işletim sistemine erişimini kısıtlama kararı almıştır. ABD, Kanada, İngiltere ve Avustralya gibi ülkelere, Huawei konusunda kısıtlama yapmaları için baskı kurmaya başlamıştır. Ardından İngiltere, 5G alt yapısını kurarken Huawei şirketinin ekipmanlarının kullanılması konusunda yaptığı anlaşmayı askıya almıştır. Ayrıca, 2020 yılında ABD, TikTok ve Wechat platformlarının ABD'de yasaklanmasını onaylamıştır. D. Trump, TikTok sosyal medya uygulamasının ABD'de ulusal bir güvenlik konusu olduğunu ve casusluk faaliyetlerinde

¹³⁰ Teknoloji savaşlarının gerekçeleri konusunda en büyük argüman ulusal güvenlik endişesi ve devlet korumasıdır. D. Trump'ın gerekçeleri ise fikri mülkiyet hırsızlığı, casusluk, ulusal güvenlik, adil olmayan ve haksız rekabet gibi temellere dayanmaktadır. Darren Lim, 2019'daki çalışmasında, teknoloji savaşlarının gerekçeleri, sonuçları ve etkileri üzerinde durarak, oldukça ilginç sonuçlara ulaşmıştır. Özellikle Çin'in teknoloji alanındaki hızlı gelişimi ve iki ülkenin bağımlılığın giderek artması, ABD ve Çin'in süreçten derinden etkilenmelerine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra teknoloji savaşları ticaret savaşları gibi kısa dönemli bir olgu değil, uzun dönemli ve kalıcı bir süreçtir.

bulduğunu ileri sürerek, ya tamamen yasaklanması ya da ABD’li şirketlere satılması gerektiğini belirtmiştir. 2018’de hız kazanan teknoloji savaşlarında iki ülkenin karşılıklı olarak uyguladığı politikalar şu şekildedir:

- ABD hükümeti, Çini ve Çin’li teknoloji firmalarını 2017 yılında hedef almaya başlamıştır.
- 2018 yılında Çin’li telekomünikasyon şirketi ZTE’ye yönelik soruşturma açılarak ambargo getirilmiş ve ABD’li şirketlerin ZTE’ye 7 yıl boyunca satış yapması yasaklanmıştır.
- Aralık 2019’da Huawei ceosunun kızı Kanada’da ABD isteğiyle tutuklanmıştır.
- 2020 yılında ABD, Huawei şirketinin data erişimine sahip olduğunu idda ederek, bu şirketi hırsızlık ve casuslukla suçlamıştır.
- Şubat ayında Google, android sisteminin Huawei markalı bazı modellerde olmayacağını duyurmuştur.
- ABD senatosu, şubatta devletin Huawei ekipmanlarını satın almasını yasaklayan tasarımı onaylamıştır.
- 2020 Mart ayında D.Trump bir kararname çıkartarak Huawei’yi yasaklı şirketler listesine almıştır.
- Huawei şirketi, mayıs ayında karşı yaptırım uygulanabileceğini duyurmuştur.
- İngiltere, 5G alt yapısı için Huawei ürünlerini yasaklamıştır.
- Kanada, Haziran 2020’de 5G için Huawei ekipmanlarına yasaklama getirdi.
- Hong-Kong ile ABD arasındaki tüm imtiyazları sonlandıran kararnamenin ardından Çin’den misilleme hamleleri gelmiştir.
- ABD, Huawei çalışanlarına vize kısıtlaması getirmiştir.
- Çin, ABD’nin vize yasaklarına karşı, ABD’li bazı siyasilere yaptırım uygulayacağını duyurmuştur.
- 2020 Eylül ayında, ABD, Tik Tok ve Wechat’in yasaklanması ya da ABD’li şirketlere satılması için yaptırım uygulamaya başlamıştır.

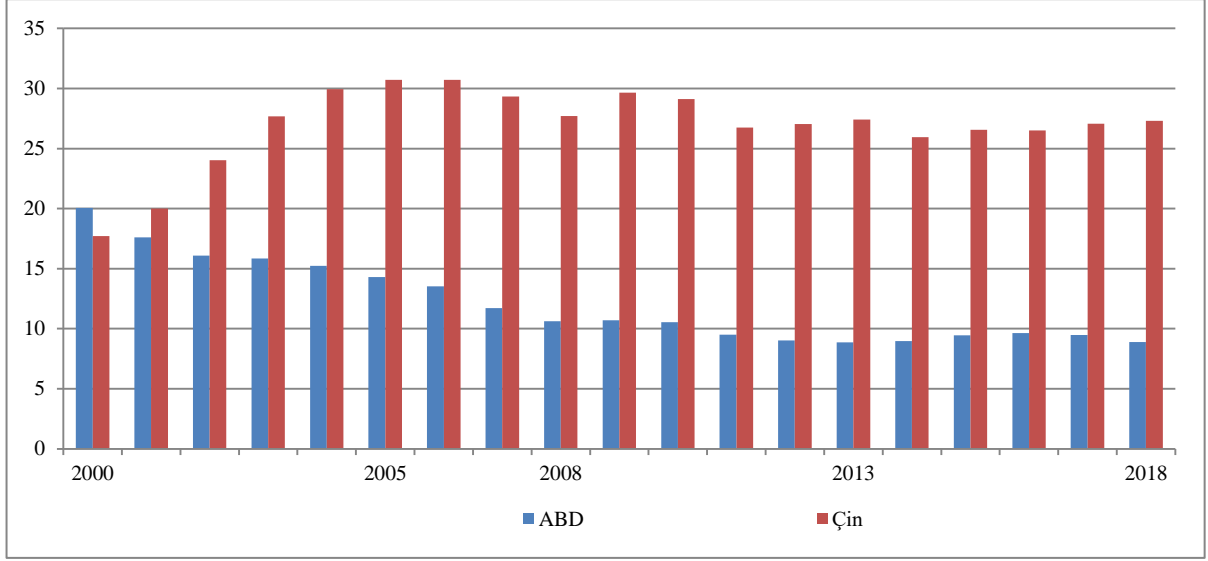

Kaynak: UNCTADSTAT, 2020, World Bank, 2020, World Integrated Trade Solution, 2020. Not: ICT ürünlerine, bilgisayarlar, iletişim ekipmanları, tüketici elektronik ekipmanlar, elektronik bileşenler ve diğer bilgi ve iletişim teknolojileri ürünleri dahildir.

Şekil 3.4. BİT Ürün ve Hizmet İhracatı (Milyar Dolar)

ABD ile Çin arasında yükselen teknoloji savaşlarının sebeplerinin anlaşılmasında, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT-ICT) ürün ve hizmet ticaretindeki rekabetin incelenmesi yararlı olacaktır. Son yıllarda toplam ICT (BİT) ürün ihracatında Çin, hizmet ihracatında ise ABD önde yer almaktadır. Şekil 3.4'te yer alan veriler, 2018'de ABD'nin Çin teknolojisi ve telekomünikasyon ürünlerine karşı savaş açmasına sebep olan nedenleri anlaşılır hale getirmektedir¹³¹. Çin'in ICT ürün ihracatı, 2000 yılında ABD'nin ihracatının ancak 1/4'ü kadar iken, bu tarihten sonra Çin'de ICT ürün ihracatı ABD'nin ICT ürün ihracatının 4 katına kadar çıkmıştır. 2000 yılında Çin'de ICT ürün ihracatı 44 milyar dolar iken, bu rakam ABD'de 156 milyar dolar olarak gerçekleşmişti. 2018 yılına gelindiğinde ise, Çin'in ICT ürün ihracatı son 18 yılda on beş kat artarak 680 milyar dolara çıkmıştır. ABD'de aynı dönemler arasında ICT ürün ihracatı değişmeyerek 150 milyar dolar seviyelerinde kalmıştır. ICT hizmet ihracatında ise ABD her dönem Çin'in önünde olmuştur. Fakat 2000-2017 arasında ABD, ICT hizmet ihracatını dört kat artırırken, Çin aynı dönemler arasında 15 kat artırmıştır.

¹³¹ DTÖ'ye üye olmasının ardından dış ticarete avantaj büyük ölçüde Çin'e geçmiştir. Çin, sadece sanayi veya tarım ürünleri ticaretine değil, aynı zamanda teknoloji ürünlerinin ticaretine de önem vermeye başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda telekomünikasyon ve diğer alanlarda Ar&Ge yatırımlarını artırmıştır. Böylece Çin, 1980'lerdeki gibi ucuz iş gücü ve hammadde sağlayan ara bir ülke olarak kalmamış, aynı zamanda dünyaya teknoloji satan nihai bir ülke haline gelmiştir. Oysa, 1950'lerden itibaren küresel teknolojiye yön veren ABD'de bilgi ve iletişim ticaretinde son 20 yılda radikal değişimler olmamıştır.

Kaynak: UNCTADSTAT, 2020, World Bank, 2020, World Integrated Trade Solution, 2020. Not: ICT ürünlerine, bilgisayarlar, iletişim ekipmanları, tüketici elektronik ekipmanlar, elektronik bileşenler ve diğer bilgi ve iletişim teknolojileri ürünleri dahildir.

Şekil 3.5. BİT Ürün İhracatının Toplam Mal İhracatına Katkısı (%)

ICT ihracatı son yıllarda teknoloji rekabeti konusunda ülkeleri karşı karşıya getirmeye başlamıştır. Endüstri 4.0 ve ardından gelecek olan toplum 5.0 büyük ölçüde ileri bilgi ve teknoloji merkezli olacaktır. Bu nedenle bilgi ve iletişim teknolojileri alanında başarı elde etmek, yeni dünya düzeninde ülkelerin rekabetini belirleyebilir. Şekil 3.5'te ABD ve Çin'nin BİT (ICT) ürün ihracatının toplam mal ihracatındaki payı verilmiştir. 2000 yılında BİT ihracatının toplam mal ihracatı içerisindeki payı ABD'de %20, Çin'de ise %17 olarak gerçekleşmiştir. Fakat ABD'nin mal ihracatı artarken, ICT ürün ihracatının artmaması nedeniyle, toplam mal ihracatı içerisinde ICT ürün ihracatının payı giderek azalmış ve 2018 yılında %8.9'a gerilemiştir. Çin'de ise durum tam tersi yönde gelişmiştir. 2000 yılında bu oran Çin'de %17 iken, 2005 yılında %30'a çıkmış ve 2018 yılında %27 olarak gerçekleşmiştir. ABD, dünyaya bilgi satmaya devam ederken, Çin bu bilgiyi üretime dönüştürerek, dünyada BIT alanında en fazla ürün ihracatı yapan ülke haline gelmiştir. Aynı zamanda, Çin'in gelecek 20 yıl içerisinde BIT hizmet ihracatında ABD'yi geçeceği tahmin edilmektedir.

21.YY'da küresel ekonomiye yön veren teknoloji bir savaş unsuru haline gelerek, ABD ve Çin arasındaki anlaşmazlıkların ve rekabet bozucu mücadelelerin şiddetini artırmaya devam etmektedir. Bu savaşlar temelde çip üretimi, telekomünikasyon, ulusal güvenlik, rekabet, iletişim, BIT(ICT) ticareti ve 5G teknolojisine dayanmaktadır. Çünkü,

yeni yüzyılda eskiye dayalı mekanik üretim yerine, ileri teknolojiye dayalı sanayi, büyük veri, yapay zeka, akıllı fabrikalar, derin öğrenme, e-ticaret, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 temelli rekabet alanı daha önemli hale gelmektedir.

Devletler, bir yandan teknolojik üstünlüğü yakalamaya çalışırken, diğer yandan ulusal güvenliği ön plana çıkartarak, teknolojik küreselleşmenin getirdiği zararları minimize etme yoluna başvurumaktadırlar. Bu yöntemlerin başında ise, ABD'nin yaptığı gibi yeni modern koruma politikaları ve yasal engeller gelmektedir.

Son ticaret savaşlarının görünürdeki amacı mal ticaretindeki üstünlük çabalarıdır. Fakat sürecin en önemli nedenlerinden biri, yüksek teknolojiye üretime geçmeye çalışan Çin'in ABD aleyhine gelişimini sürdürmesidir. Çin, emek piyasasındaki avantajı sayesinde dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olurken, aynı zamanda ileri teknolojiye dayalı üretim, telekomünikasyon, 5G teknolojisi ve teknolojik alt yapı çalışmaları, Çin'in en fazla yatırım yaptığı alanlar haline gelmiştir.

Bu durum ise, ABD'yi kayda değer oranda endişelendirmekte ve ulusal güvenliği risk altına sokmaktadır. ABD, yukarıdaki gerekçeler nedeniyle ticaret savaşlarının yanı sıra, radikal kararlar alarak Çin'li teknoloji firmalarına resmen savaş açmıştır. Dolayısıyla, ticaret savaşlarının birinci aşaması tarife savaşları ise, ikinci aşamasının tarife dışı önlemlerle yürütülen teknoloji savaşlarının olduğu söylenebilir.

3.2.4. Çin ve ABD Arasında Yapılan Birinci Faz Anlaşma

İki ülke arasında süren uzun müzakerelerin ardından nihayet 25 Ocak 2020 tarihinde D. Tump ve Çin Devleti başkan yardımcısı Liu He arasında ticaret savaşlarının bitmesi amacıyla sınırlı bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Çin, 2017 seviyesine göre gelecek iki yıl içerisinde ABD'den 200 milyar dolar değerinde imalat ürünleri, tarım ürünleri, hizmetler ve enerji ürünleri almayı taahhüt etmiştir. Bunun yanı sıra Çin, kur manüplasyonundan kaçınacak ve yabancı fikri mülkiyet haklarını koruyacaktır. Ayrıca teknoloji transferinden kaçınmayı gerektiren sözler vermiştir. Anlaşmaya göre yeni tarife artışları yapılmayacak ve bazı ürünlerde iki ülke de karşılıklı tarife indirimleri yapacaktır. Çin'de faaliyet gösteren ABD'li şirketler üzerinde kurulan kısıtlayıcı ve engelleyici önlemler kaldırılacak ve bu şirketlerin ABD ile finansal erişimi güçlendirilecektir (Bisio vd, 2020).

Fakat 2020 Aralık itibariyle Çin, büyük ölçüde ilk yıl için belirlediği hedefin ancak %59'u kadar mal satın almıştır. Bu durum Çin'in taahhütlerine uymadığını, ABD'nin ise anlaşmadan bu döneme kadar başarı elde edemediğini göstermektedir (Bown, 2021). Ayrıca Çin'de bulunan ABD'li şirketlerin artan şikayetleri, Çin'in kısıtlayıcı politikaları, devam eden fikri mülkiyet sorunu ve teknoloji transferi ile sübvansiyon uygulamaları, Çin'in taahhütleri yerine getirme de oldukça isteksiz ve geride olduğunu göstermektedir. Fakat 2020'ye damga vuran pandemi krizi de bu hedefe ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca 2021 yılında yerine getirilmesi gereken şartların daha da ağırlaşması nedeniyle, Çin'in 2021 sonu itibariyle faz-1 anlaşması gereği belirlediği hedeflerine ulaşmasının çok zor olacağı düşünülmektedir.

2021'de başkanlığa gelen Joe Biden yönetiminin birinci faz anlaşmayı inceleyeceği fakat bir çok konuda D. Trump yönetimiyle aynı fikirlerin paylaşıldığı yönünde görüşler vardır. Buradaki temel sorun ise faz-1 anlaşması konusunda D. Trump'ın başarısız olduğu ve Çin'in anlaşma şartlarını birinci yılında tamamen yerine getirmediği yönündeki eleştirilerdir. Ayrıca iki ülke arasında hala devam eden yüksek gümrük uygulamaları, faz-1 anlaşmanın yerine getirilememesi, ABD'de başkanın değişmesi, pandemi krizi, siyasi sorunlar, askeri anlaşmazlıklar, Uygur Türkleri, Hong-Kong meselesi, teknoloji transfer ve güvenlik sorunu gibi çok detaylı konuların çözümü ve karara bağlanması gerekmektedir. Kısacası iki ülke arasında çözülmesi gereken sorunlar genişlemiş ve son 40 yılın en yüksek seyesine çıkmıştır.

3.3. Ticaret Savaşlarının Küresel ve Bölgesel Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında, 2018-2020 yıllarında iz bırakan ticaret savaşlarının küresel ve bölgesel sonuçları analiz edilmiştir. Sonuçları gösteren veriler Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, OECD, IMF, ABD Merkez Bankası, ABD resmi veri merkezleri, Çin resmi veri merkezleri ve çeşitli kurumlardan alınmıştır. Ticaret savaşlarının başlamasının ardından yaklaşık 3 yıl geçmiş ve nihayetinde 2018-2020 yılı verileri ticari çekişmelerin küresel ve bölgesel sonuçlarını ortaya koymuştur. Fakat 2020 yılı koronavirüsün gölgesinde kaldığı için ticaret savaşlarının sonuçları için çalışmanın bu kısmında daha çok 2018 ve 2019 yılı temel alınmıştır.

Literatürde ticaret savaşlarının etkileri konusunda oldukça fazla çalışma vardır. Bu çalışmalardan çıkan sonuçların çok büyük bir kısmına göre, ticaret savaşları hem küresel ekonomiye ve ticarete, hem de ABD ve Çin ekonomisine ve ticaretine zarar vermiştir¹³². Fakat ABD aleyhine sonuçların daha fazla olduğu yönünde fikirler ağırlık kazanmaktadır. Özellikle ABD’de mevcut ticaret ve ekonomi politikalarının temellerini sarsan uygulamalar¹³³, Çin’in alternatif pazarlarda kendine yer edinmesi, Çin’in ihracatının çok fazla etkilenmemesi, ABD ve Trump’a yönelik küresel eleştirilerin artması, ABD’nin dış ticaret açıklarının kapanmaması, 2020 itibariyle Çin’in yeniden ABD pazarlarında etkili olmaya başlaması, sürecin ABD aleyhine geliştiğini göstermektedir. Ayrıca, D. Trump’ın Çin’de bulunan başta teknoloji şirketleri olmak üzere ABD’li şirketlerin geri dönmesi için yaptığı baskıların tersine, Çin’deki ABD yatırımları artmıştır. Bu tezde çıkan sonuçlar da ticaret savaşlarının hem ABD ve Çin’e hem de küresel ekonomiye zarar verdiğini göstermektedir.

Global tansiyonun ve belirsizliğin arttığı ve ticari çekişmelerin bir nevi yıpratma ve yola getirme stratejisine dönüştüğü bu dönemde, küresel ekonomide ve ticarete büyüme oranları yavaşlamıştır. Dünyanın iki farklı ekonomik ve ticari lideri arasında yükselen korumacı politikalarından geri kalan ülkeler de payına düşeni almıştır¹³⁴. Asya, Avrupa, Kuzey Amerika ve Güney Amerika kıtaları ile Orta Doğu ve diğer bölgelerde GSYH’de, bir önceki yılın büyüme oranına göre kayda değer bir azalma meydana gelmiştir. 2019 yılında gerçekleşen küresel ekonomideki büyüme ise son 7 yılında en düşük büyüme oranıdır. Küresel mal ticareti hacmi ise 2008-2009 Krizi’nden bu yana ilk kez, yıllık bazda 2019 yılında küçülmüştür.

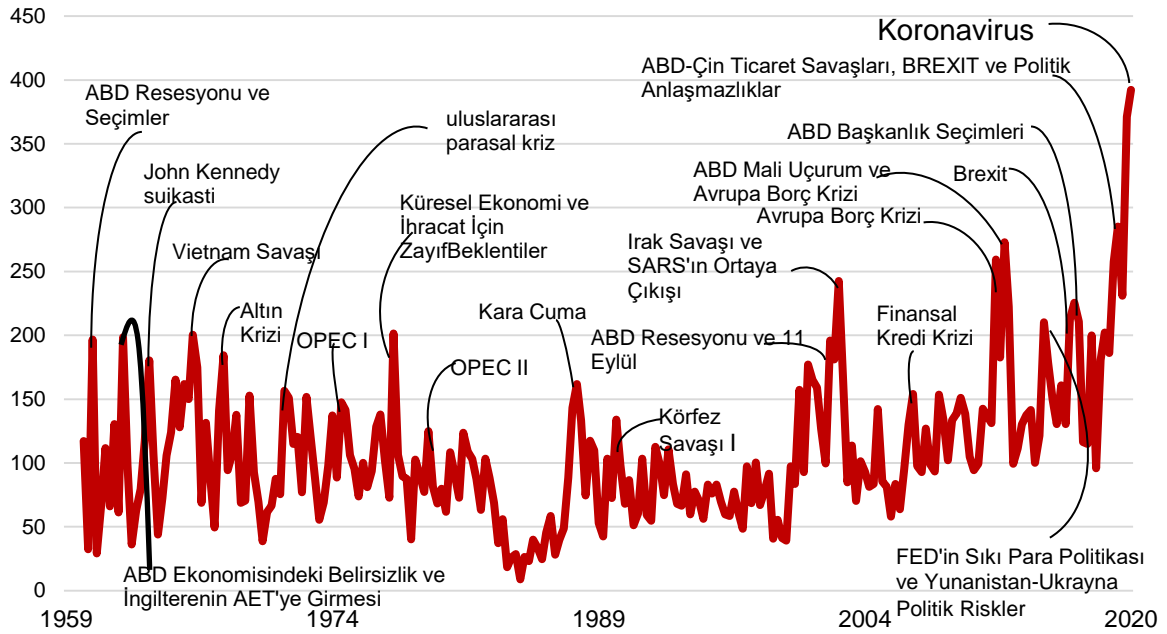
Ticaret savaşları sadece mal ticaretini etkilememiş, benzer şekilde hizmetler ticaretini ve uluslararası sermaye hareketliliğini de olumsuz yönde etkileyerek, küresel ekonominin ivme kaybetmesine yol açmıştır. Ticaret savaşlarının ABD ve Çin ekonomileri üzerindeki etkilerini incelemeden önce, bu mücadelenin bölgesel ve küresel etkilerini görmek, sürecin

¹³² Dünya Bankası, OECD, DTÖ ve IMF gibi kurumların ticaret savaşlarının yol açtığı küresel ve bölgesel kayıpları ölçen çalışmaları dikkat çekmektedir.

¹³³ Matto ve Staiger (2019), ABD’nin dış politikasındaki değişimini “kurala dayalı” pazarlıktan “güce dayalı” pazarlık olarak ifade etmişlerdir.

¹³⁴ Deutsche Bundesbank’ın 2020 Haziran ayında çıkan raporu, ticaret savaşları ile artan korumacılığın sonuçları konusunda önemli tespitler sunmuştur. Rapora göre; tarife savaşlarının ardından ABD’nin Çin’e ihracatı ve ithalatı azalırken, yerli üretimin arttığını gösteren ibareler yoktur. Aynı zamanda ABD’nin beklediği gibi Çin’li ihracat firmaları tarafından fiyat indirimi oluşmamıştır. Ticaret savaşlarının ABD’de üreticilere ve tüketicilere bir katkı sağlamazken, ticaret savaşlarından faydalanmak isteyen üçüncü ülkeler için de faydalı bir durum çıkmamıştır. Dünya çapında belirsizlik artmış, ekonomik aktiviteler ve yatırımlar zarar görmüştür. Raporda ayrıca, artan küresel korumacılığa karşı DTÖ’nün öncülüğünde kurala dayalı ticaret sisteminin geliştirilmesinin ve küresel işbirliğinin önemi üzerinden durulmuştur.

önemini ortaya koyacaktır. Bu amaçla aşağıdaki tablo ve şekiller yardımıyla ticaret savaşlarının küresel etkileri incelenmiştir.

Kaynak: Ahir vd., 2018, WUI,2020.

Şekil 3.6. 1961-2020 Arası Küresel Belirsizlik Endeksi

Savaşlar, salgınlar, siyasi ve ekonomik gerilimler ve krizler küresel bir olgu haline geldiğinde, ekonomiden siyasete, ticaretten sosyal yaşama birçok alanda belirsizlikler artmaktadır. Belirsizliğin artması ise yatırım, ticaret, siyasi ilişkiler ve güvenlik gibi birçok alanda endişeye yol açmaktadır. Böylece, yatırım ve ticaret sekteye uğrar, ekonomilerde kayıplar artar, dolarizasyon ve aşırı altın talebi gibi riskler ortaya çıkar¹³⁵.

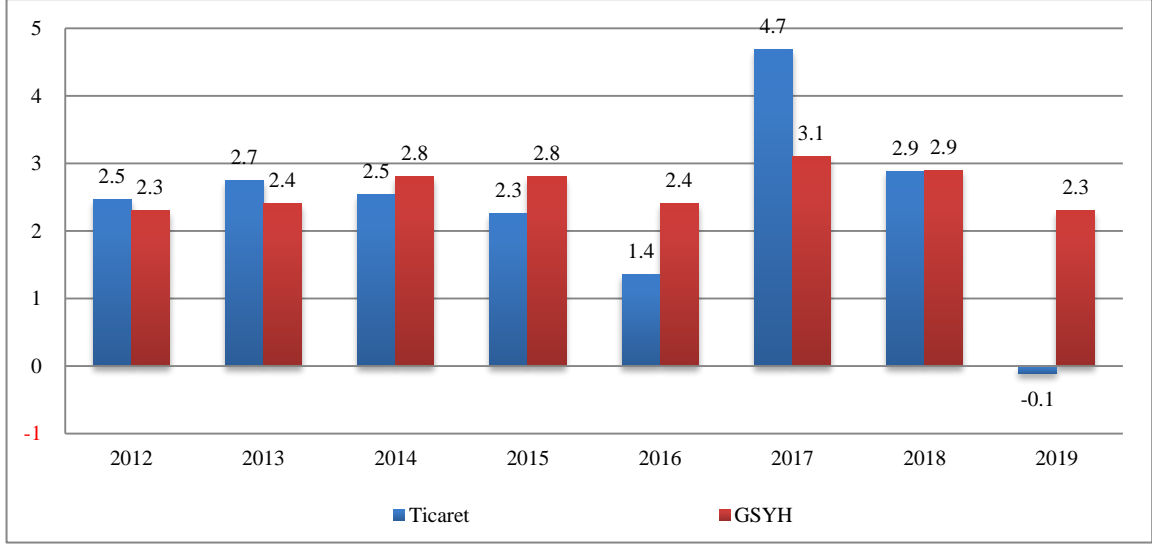
20.YY'ın ortalarından itibaren küreselleşme ve bütünleşmelerin tarihte görülmemiş bir seviyeye ulaşması, ardından gelişimi hızlanan teknoloji ve internet ülkelerin birbirleriyle olan bağımlılık seviyelerini de artırmıştır. Fakat küresel olguları, bir zincirin her bir halkası gibi birbirine bağımlı hale getiren yeni dönemde, zincirin parçalarından birinin kopması, ekonomik, siyasi, askeri, sosyal ve politika alanlarında aksamalara yol açarak, olumsuz sonuçları tüm dünyaya yayılabilmektedir. Küresel belirsizlik endeksi, ekonomi, sosyal, siyasal, askeri ve ticaret gibi farklı alanları kapsadığı gibi, bütün bunları bir başlık altında

¹³⁵ Literatürde belirsizliğin ekonomi üzerindeki etkisi ölçen birçok çalışma vardır. Çalışmaların çoğunluğunda çeşitli belirsizlik endeksinin ekonomide yatırımları, büyümeyi, ticareti ve birçok değişkeni doğrudan etkilediği belirtilmiştir. Belirsizliğin arttığı dönemlerde beklentiler de değişmektedir. Bu nedenle genel olarak küresel belirsizlik ekonomik aktiviteleri doğrudan etkilemektedir ve ekonomi ile belirsizlik arasında ters yönlü ilişki vardır. Literatürdeki Baranke (1980), Abel (1983), Acemoğlu ve Scott, Lensink (2001), Boyan ve Mai (2020)'nin çalışmalarında çıkan sonuçlar oldukça önemlidir.

toplayan genel bir rapor da sunabilmektedir. IMF, FED, Dünya Bankası ve Dünya Ekonomik Forumu gibi kurumlar, küresel belirsizlik endeksi altında rapor ve veri yayınlamaktadırlar.

Şekil 3.6’da, dünyanın son 60 yılında meydana gelen küresel olaylar ve bu dönemlerde küresel belirsizlik endeksinin değişimi gösterilmiştir. Dünyada meydana gelen bölgesel savaşlar, krizler ve salgın dönemlerinde belirsizlik yükselirken, küresel olayların etkilerinin azalmasıyla belirsizlik de azalmıştır. Belirsizlik endeksi yükselirken aynı zamanda ekonomi ve ticaret küçülmüş, ardından yeni bir büyüme sürecine girilmiştir. 1960-2001 arasında bazı dönemler belirsizlik artmış fakat ortalama olarak endeksin düştüğü görülmektedir. 21.YY’ın ilk yıllarında, 11 Eylül saldırıları nedeniyle tüm dünyada askeri korumacılığın artması küresel belirsizliğin yükselmesine neden olmuştur. Fakat hemen ardından, dünya genelinde risklerin azalması ile belirsizlik endeksi 100 sınırının altına inerek, 50 bandına yaklaşmıştır. 1960-2008 arası dönemin belirsizlik ortalaması alındığında, endeksin 100 civarında olduğu görülmektedir. Bu dönemler arasında dünya ekonomisi ve ticaretinde büyüme oranları tarihi seviyelere çıkmış, neoliberal akımlarla küreselleşme ve bütünleşme hız kazanmıştır.

2008 Krizi ve ardından gelen Orta Doğu olayları, Avrupa Borç Krizi, yükselen yeni korumacılık, BREXIT, ticaret savaşları ve nihayetinde koronavirüs salgını nedeniyle küresel belirsizlik endeksi yükselmiş ve son 60 yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2008-2020 yılları arasında küresel ve bölgesel ekonomilerin büyüme trendindeki yavaşlama ve bu duruma paralel olarak küresel belirsizliğin yükselmesi, neoliberal politikalardan korumacı politikalara dönüşün sonuçlarını destekleyen önemli göstergelerdir. 1945 yılından beri yaşanan en büyük sağlık ve ekonomik krizi olan koronavirüs salgını ve devam eden ticaret savaşları nedeniyle belirsizlik son 75 yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır.

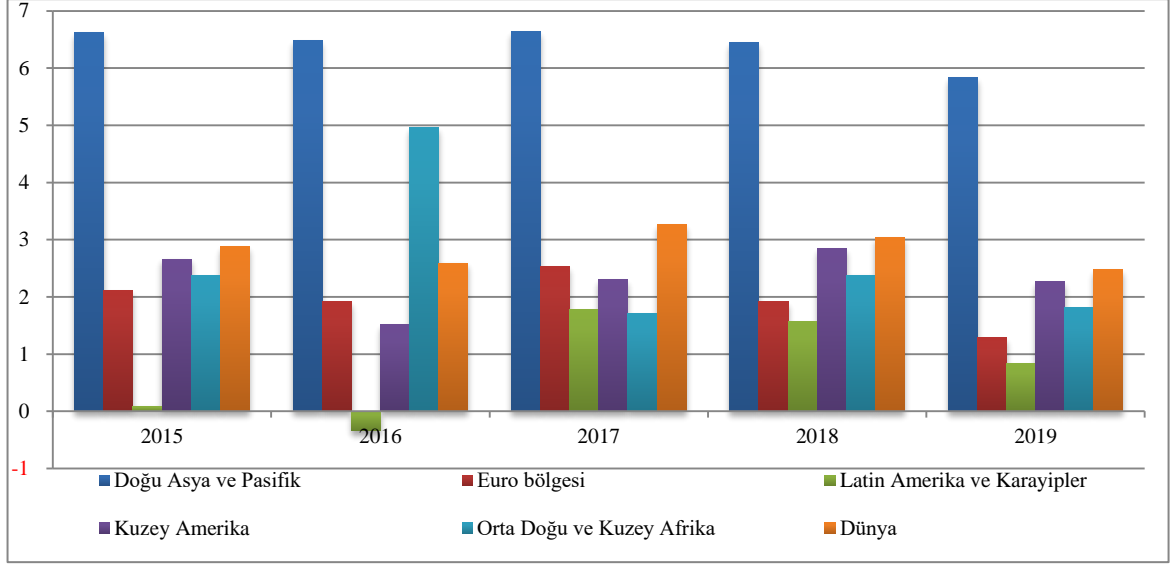

Kaynak: WTO, (2020b). Ticaret verileri, hacimsel değişimi göstermektedir.

Şekil 3.7. Küresel GSYH ve Mal Ticareti Hacmindeki Büyüme (%)

Şekil 3.7’de küresel mal ticareti hacminde ve GSYH’de yıllık büyüme oranları gösterilmiştir. Ekonomik büyüme, 2019 yılında %2.3 olarak gerçekleşmiştir. Dünya Bankası’nda ise %2.4 olarak hesaplanmıştır. Bir önceki yıl yaklaşık %2.9 oranında büyüyen dünya ekonomisinde büyüme oranı ticaret savaşlarının etkisi altında düşmüştür¹³⁶. Her ne kadar, 2017 sonu ve 2018 yıllarında ticaret savaşları başlamış olsa da, uygulamaların çoğunluğu 2019 yılında gerçekleştiği için ticaret savaşları büyük oranda 2019 yılını etkilemiştir. Ekonomik büyüme, 2019 yılında 2012 yılından beri ilk kez %2.4’ün altına düşmüştür. Dolayısıyla, ticaret savaşları küresel ekonomiyi kayda değer bir oranda etkilemiş ve bu etki 2020 yılında koronavirüsle beraber daha da derinleşmiştir. Küresel mal ticaretinde son yılların en düşük büyüme oranı ise 2019’da gerçekleşmiştir. 2009 yılından beri ilk kez küresel mal ticareti hacmi reel olarak küçülmüştür. 2019 yılında %0.1 küçülen mal ticareti, 2017 yılında %4.7 ve 2018 yılında %2.9 oranında büyümüştü. Hacim olarak %0.1 küçülen küresel mal ticareti, değer olarak ise yaklaşık %3 küçülmüştür.

¹³⁶, 2017’ye göre %0.8, 2018’e göre ise %0.6 daha az büyüyen dünya ekonomisinin 2019’da yaşadığı dolaylı kayıp 2017’ye göre yaklaşık 640 milyar dolar, 2018’e göre ise yaklaşık 520 milyar dolardır. 2018’e göre 2019’da meydana gelen 520 milyar dolarlık dolaylı etkinin yaklaşık 210 milyar doları (%40) ABD ve Çin’de gerçekleşmiştir.

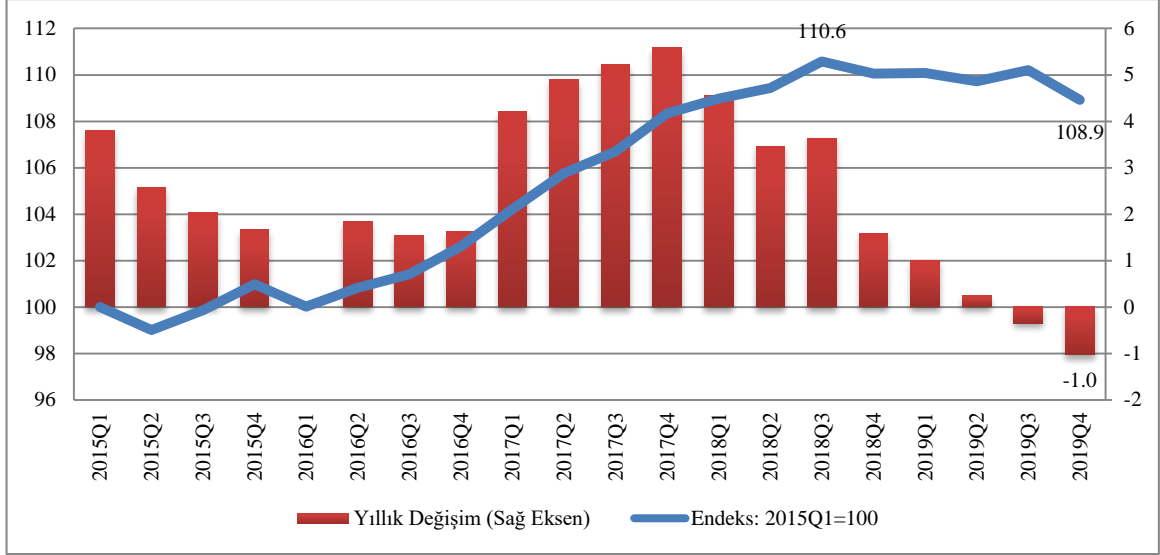

Kaynak: World Bank, 2020.

Şekil 3.8. Ekonomik Büyümenin Bölgesel Görünümü (%)

Ticaret savaşları nedeniyle, Avrupa, Güney Amerika ve Asya bölgelerinde ekonomik büyüme 2017'den sonra sürekli azalmıştır. Kuzey Amerika ve Orta Doğu-Afrika bölgeleri ise 2018 yılında bir önceki yıla göre daha fazla büyürken, 2019 yılında bu bölgelerde ekonomik büyüme düşmüştür. Sonuç olarak, ticaret savaşlarının etkisi ile 2018 ve 2019 yıllarında ekonomilerde genel bir yavaşlama başlamış ve ticaret savaşları hemen hemen bütün bölgeleri olumsuz yönde etkilemiştir¹³⁷.

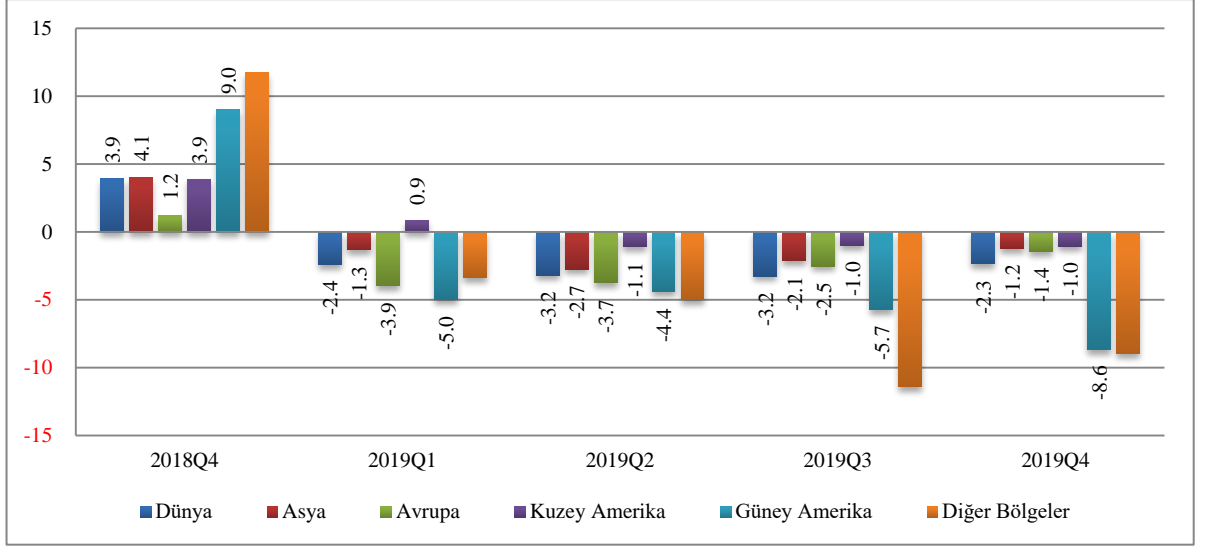
¹³⁷ Avrupa Birliği ve Çin'in ticaret savaşlarında hedef haline gelmesi ve büyük oranda savunma ve misilleme amaçlı ticaret savaşlarının bir parçası olmaları, bu bölgelerin açıktan korumacılığa karşı olduklarını da göstermektedirler. Çünkü, AB ve Çin uzun yıllardır dış ticarete fazla veren ekonomilerdir. Dolayısıyla ekonomik büyümenin ve istihdamın dış ticarete bağımlı olmasından dolayı, bu bölgeler doğrudan bir ticaret savaşından kaçınmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca, iki bölgenin ABD ile olan ticaretinde ABD uzun yıllardır açık vermektedir. Bu nedenle, Avrupa Birliği ülkeleri ile Çin, ABD pazarında kayıplar yaşamamak ve ekonomik büyümeyi sürdürmek amacıyla son ticaret savaşlarında ilk saldıran değil, savunan bir pozisyonda yerlerini almışlardır.

Kaynak: WTO, (2020b). Not: Verililer, WTO'nun hacim hesaplamasını yansıtmaktadır.

Şekil 3.9. Mal Ticareti Hacminde Çeyrek Dönemlik Büyüme (%)

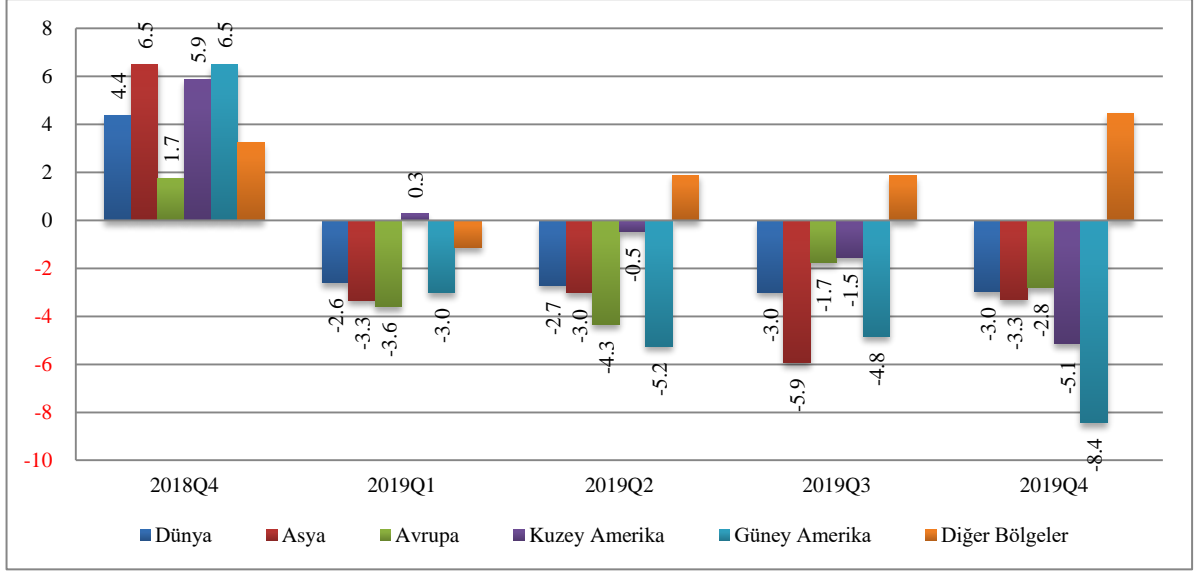
Küresel mal ticareti hacmindeki küçülmenin, ABD-Çin arasında devam eden ticari anlaşmazlıkların takvimi ile uyumaktadır. D.Trump hükümetinin 2018 yılı ocak ayından itibaren alenen duyurduğu tarife artışına yönelik tehditler ve ardından gelen uygulamalar neticesinde, 2018 yılının birinci çeyreğinden itibaren küresel ticarete büyüme oranları düşmeye başlamıştır. Aynı yılın üçüncü çeyreğinden sonra daha belirgin hale gelen ticaretteki yavaşlama, 2019 yılının birinci çeyreğinden itibaren %1'in altına düşmüştür. Nihayet, 2019 yılının üçüncü ve dördüncü dönemlerinde küresel ticaret reel olarak azalmıştır. 2015 yılı birinci dönemini baz alan endeksin 2016:Q1-2018:Q3 arasında yükselmesi ve ardından düşmesi, ticaret savaşlarının bölgesel ve küresel ticarete ivme kaybına yol açtığını göstermektedir.

Kaynak: WTO, 2020b. Not: Veriler, ABD doları değeri olarak değişimi ifade etmektedir. Veriler yıllık değişimi göstermektedir. “Diğer bölgeler”, Afrika, Orta Doğu ve Bağımsız Ülkeler Topluluğu ülkelerini yansıtmaktadır.

Şekil 3.10. ABD Doları Değeriyle Bölgesel Mal İhracatındaki Büyüme (%)

Bölgesel ihracatın ABD doları cinsinden değişimi şekil 3.10’da gösterilmiştir. 2018’in son çeyreğinde bütün bölgelerde ABD doları cinsinden ihracat büyürken, ticaret savaşlarının etkisinin görülmeye başlandığı 2019’un birinci çeyreğinden sonra Kuzey Amerika hariç her bölgede küçülmüştür. 2019 yılında en fazla daralma dönemi, ticaret savaşlarında uygulanan politikaların derinleştiği 2019’un üçüncü dönemidir. Son dönemde ihracattaki daralma azalmış, fakat 2019 genelinde dolar cinsinden ihracat dünyada %3 küçülmüştür. Bölgeler arasında en fazla daralma Afrika ve Orta Doğu bölgesi ile diğer ülkelerin listelendiği grupta olmuştur. Bu durumun ana sebebi, bu bölgelerin daha çok ithalatçı ülkelerden oluşması ve ihracatlarının, rekabet güçlerinin ve misilleme hamlelerinin düşük olmasıdır. İhracatta en az daralma ise Kuzey Amerika’da gerçekleşmiştir. Çünkü, Kanada-Meksik-ABD arasında NAFTA yerine USMCA kurulmuş ve tarife artışlarından bu bölgeler muaf tutulmuştur. Çin’in başını çektiği Asya bölgesinde ise ihracattaki kayıplar, Avrupa, Güney Amerika ve diğer bölgelerin altında kalmıştır.

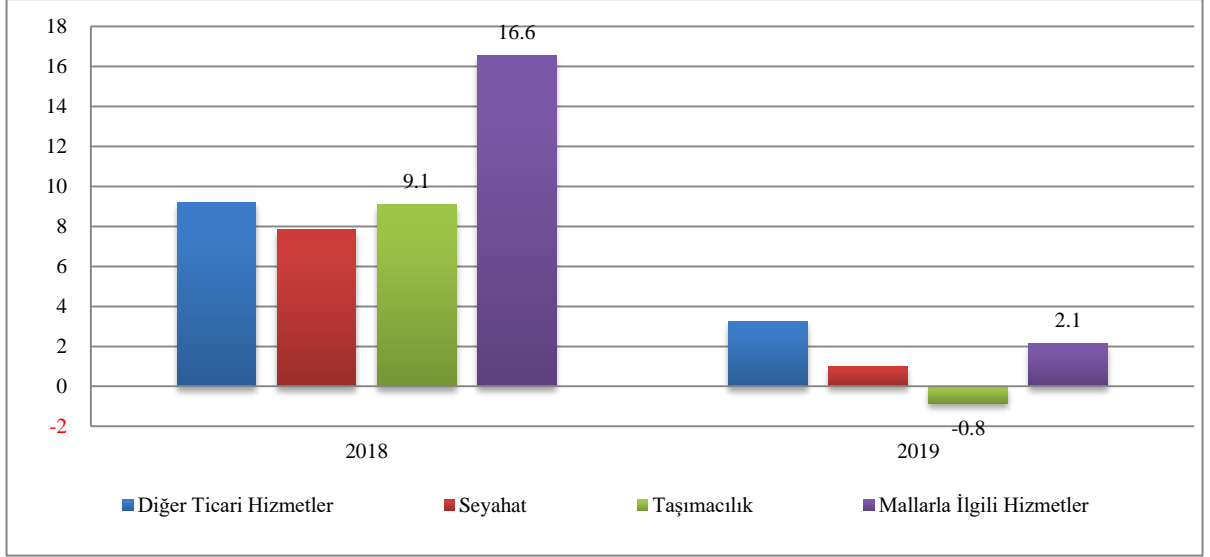

Kaynak: WTO, 2020b. Not: Veriler, hacim olarak değil ABD doları değeri olarak değişimi ifade etmektedir.

Şekil 3.11. ABD Doları Değeriyle Bölgesel Mal İthalatındaki Büyüme (%)

Bölgesel mal ithalatında yıllık büyüme oranları incelendiğinde, ticaret savaşlarından toplam ithalatı en az etkilenen bölgenin Afrika ve Orta Doğu ülkelerini kapsayan bölgenin olduğu görülmektedir. Bu grubun, ihracatta en fazla kayıp yaşarken ithalatta en az kayıp yaşayan bölge olması, bölgedeki ekonomilerin ihracat gücünün çok düşük olduğunu göstermektedir. İthalatta en fazla küçülme Güney Amerika bölgesinde gerçekleşmiştir. Kuzey Amerika'nın ithalat değerindeki küçülme oranı sürekli artarken, Asya'nın ithalatında küçülme oranı 2019'un dördüncü çeyreğinden itibaren azalmıştır¹³⁸. Şekil 3.11'de de görüldüğü gibi, ticaret savaşlarını başlatan Kuzey Amerika kıtasında ithalatın dengeli bir şekilde küçülmesine karşın, hedef bölgelerde küçülme daha az ve daha dengesiz olarak gerçekleşmiştir. Ticaret savaşları, hem hacimsel hem de ABD dolarıyla küresel ticareti küçültürken, oransal küçülme daha çok Güney Amerika, Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde gerçekleşmiştir. Fakat Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasında meydana gelen daralmaların ya da yavaşlamaların parasal değeri ve hacimsel değeri çok daha fazladır. Çünkü, AB, ABD ve Çin'in küresel ticaretteki payları toplamda %51'den daha fazladır. Dolayısıyla, sadece bu üç bölgede meydana gelecek %1'lik kayıp, küresel ticaretin %0.5 oranında daha az büyümesine neden olmuştur.

¹³⁸ İhracat ile karşılaştırıldığında ithalattaki büyümenin oldukça dengesiz şekilde geliştiği görülmektedir. Bu dengesizlikte, ithalattaki misilleme hamlelerinin dönemler arasında değişiklik göstermesi önemli yer tutmaktadır.

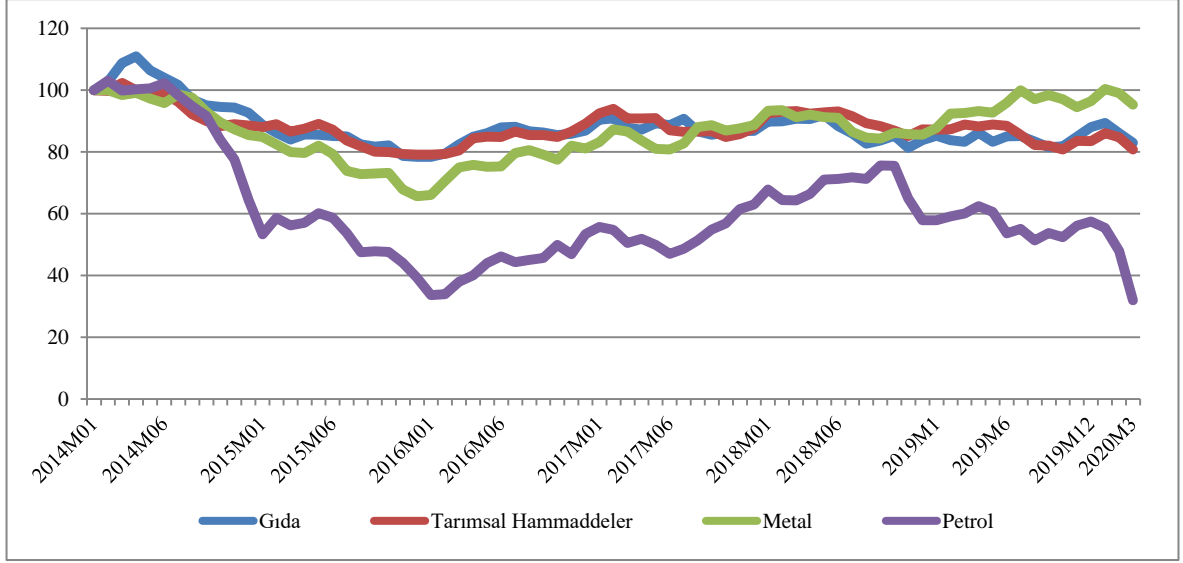

Kaynak: WTO, (2020b). Not: Diğer ticari hizmetler, finansal hizmetler ve bilgi teknolojileri hizmetlerini kapsamaktadır. Veriler, hacim olarak değil ABD doları değeri olarak değişimi göstermektedir.

Şekil 3.12. Küresel Hizmet İhracatında Sektörel Büyüme Oranları (%)

Ticaret savaşları sadece mal ticaretini değil, aynı zamanda hizmet ticaretini de olumsuz yönde etkilemiştir. Hizmet ihracatı, 2019 yılında bir önceki yıla göre yavaşlamış ve bazı sektörlerde küçülme meydana gelmiştir. Uluslararası ticarete yükselen tarife oranları taşımacılık gibi doğrudan ticareti ilgilendiren alanlarda büyük kayıplara neden olmuştur¹³⁹. Uluslararası malların kısıtlamalara ve yüksek tarifelere tabi olması, özellikle ABD'ye mal ihrac eden ülkelerin taşımacılık sektöründe önemli kayıplara yol açmıştır. Ayrıca, ekonomik kayıpların ve siyasi gerilimin artması nedeniyle 2019'da seyahat ihracatı küçülmüştür. Şekil 3.12 küresel hizmet ihracatının sektörel büyüme oranları gösterilmiştir. Mal ve ürünlerle ilgili hizmetler 2018 yılında %16 büyürken, 2019 yılında küresel ticaretteki kısıtlamaların da etkisi ile ancak %2.1 büyümüştür. Taşımacılık hizmetleri, 2019 yılında bir önceki yıla göre %0.8 oranında küçülmüştür. Bilgi teknolojileri ve finansal hizmet ihracatı kaleminde küresel ihracat hizmeti ise 2018'de %9'dan fazla büyümüş fakat 2019 yılında büyüme oranı %3.3'e gerilemiştir. Buradanda anlaşılacağı üzere ticaret ve kur savaşları, uluslararası mal ve hizmet ticaretinin ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açmıştır. Mal ve hizmet ihracatının azaltılması, bir yandan yerli istihdam ve üretimin azalmasına yol açarken, diğer yandan ara girdi ihtiyacı olan ülkelerde ürün fiyatlarının artmasına yol açmıştır.

¹³⁹ 2016 ve 2017'de %6 büyüyen küresel turist sayısı, 2019'da artan küresel belirsizlik nedeniyle %4 büyüyerek küresel turizm hareketliliğinde 2 puanlık bir kayıp yaşanmıştır.

Kaynak: WTO, (2020b), IMF, 2020. Not: Endeksin başlangıç değeri için 2014:M01=100 olarak alınmıştır. M=Ay

Şekil 3.13. Birincil Sektörlerde Fiyat Endeksi (2014:100)

Dış ticarete temel ürünlerin fiyatlarında ticaret savaşlarının etkisi ile önemli değişimler olmuştur. Özellikle, petrol ürünlerinin fiyatı ile metal ürünlerin fiyatları ticaret savaşlarından etkilenen alanlardır. Şekil 3.13'te 2014:01=100 başlangıç endeksinde göre, temel ürünlerin fiyat endekslerindeki değişim gösterilmiştir. Buna göre, petrol fiyatları 2016 yılına kadar düşerken, ABD'de deki başkanlık seçimleri ve ardından gelen tarife artışlarının yol açtığı endişe ve belirsizlik nedeniyle, 2018'in ilk yarısına kadar yükselmiştir. Fakat bu tarihten sonra ticaret savaşlarının başlamış olması ve politikaların uygulanmaya geçilmesi ile üretim ve ticaret azalmış, böylece petrole olan talep de azalmaya başlamıştır. Petrole olan talebin azalmasıyla fiyat endeksi 60 bandının altına gerilemiştir. Ayrıca, 2020'nin ilk ayında Çin'de etkisini artıran koronavirüs nedeniyle Çin'de petrol talebi azalmıştır. Ardından, mart ayında pandemi haline gelen salgın nedeniyle insanların eve kapanması petrol fiyatlarında tarihi düşüşlere neden olmuştur. Öyle ki brent petrol fiyatları 60 dolardan 20 dolara gerilemiştir. Metal ürünlerinin uluslararası fiyat endeksinin 2016'nın ilk aylarından itibaren artmaya başladığı görülmektedir. Ticaret savaşlarında ana konu haline gelen metal ticaretinin karşılıklı tarife artışlarına maruz kalması, ürünlerin küresel fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. ABD ile Çin arasında binlerce tarım ve diğer ürünlerin ithalatında tarifelerin yükseltilmesiyle ticaret savaşları daha da derinleşmiştir. Bu ürünlerin tarifelerinde dönem dönem indirimler yapılmış ve birçok ürün ilerleyen süreçte tarife

artışlarından muaf tutulmuştur. Buna rağmen, 2014-2016 arasında bu ürünlerde fiyat endeksi düşerken, 2016'nın ortalarından sonra tekrar yükselmeye başlamıştır.

Tablo 3.7. Ticaret Savaşlarının Küresel Rekabet Sıralaması Üzerine Etkisi

Ülke	2016	2017	2018	2019	2018-2019 Değişim
Singapur	4	3	3	1	2
Hon Kong	1	1	2	2	0
ABD	3	4	1	3	-2
İsviçre	2	2	5	4	1
BAE	15	10	7	5	2
Hollanda	8	5	4	6	-2
İrlanda	7	6	12	7	5
Danimarka	6	7	6	8	-2
İsveç	5	9	9	9	0
Katar	13	17	14	10	4
Norveç	9	11	8	11	-3
Lüksemburg	11	8	11	12	-1
Kanada	10	12	10	13	-3
Çin	25	18	13	14	-1
Finlandiya	20	16	15	15	0
Almanya	12	13	15	17	-2
Avusturya	17	21	19	18	1
İngiltere	18	19	20	23	-3
Suudi Arabistan		36	39	26	13
Güney Kore	29	29	27	28	1
Japonya	26	26	25	30	-5
Fransa	32	31	28	31	-3
Endonezya	48	42	43	32	11
Hindistan	41	45	44	43	1
İtalya	35	44	42	44	-2
Rusya	44	46	45	45	0
Türkiye	38	47	46	51	-5
Meksika	45	48	51	50	1
Güney Afrika	52	53	53	56	-3
Brezilya	57	61	60	59	1
Arjantin	55	58	56	61	-5

Kaynak: IMD World Competitiveness Center, 2020. Not: Ülkeler 2019 verilerine göre sıralanmıştır. 2018-2019 değişimini gösteren sütunda kırmızı renkler, sıralamada geriye düşen ülkeleri göstermek amacıyla eklenmiştir.

Uluslararası rekabet, ülkelerin ihracat gelirlerini etkileyen önemli bir unsur olarak kabul edilir. Rekabet gücü yüksek olan ülkeler, farklı piyasalarda pazar paylarını yükselterek rakip ülkelerin karşısında daha başarılı olurlar. Yeni yüzyılda, ulaşımın ve üretimin bilgi teknolojileri sayesinde daha kolay ve erişilebilir bir olgu haline gelmesiyle uluslararası pazarlar bütün ülkelere açık hale gelmiştir. Bu durum birçok ülke için fırsat olsa da, aynı zamanda yıkıcı bir rekabeti de beraberinde getirmiştir. Örneğin, farklı piyasalarda yer edinebilmek ve bu piyasalarda tutunabilmek, rekabet gücü düşük olan ülkeler için oldukça zordur. Oysa, küresel fiyatları belirleme gücü olan ve yüksek teknoloji ve ikamesi düşük olan ürünleri üretebilen ülkelerin rekabet gücü çok daha yüksektir. Bu çerçevede, ticaret savaşlarının aynı zamanda büyük aktörler arasında bir rekabet savaşı olduğu söylenebilir.

Tablo 3.7’de, 2016-2019 arasında küresel rekabet sıralamasının en üstünde yer alan ülkeler gösterilmiştir. Sıralamanın en üstündeki gelişmiş ülkelerin, üretim, pazar payı, erişilebilirlik, ekonomik özgürlük ve yüksek teknoloji gibi kıstaslarda oldukça başarılı oldukları görülmektedir. Ticaret savaşlarında taraf olan ülkelerin rekabet sıralamasındaki değişim dikkat çekmektedir¹⁴⁰. ABD, 2018 yılında dünyanın en rekabetçi ülkesi iken, 2019 yılında ticaret savaşlarının da etkisi iki basamak birden gerileyerek üçüncü sırada kendine yer bulabilmiştir. Ticaret savaşlarının bir diğer aktörü olan Çin, benzer şekilde 2018 yılında bir önceki yıla göre beş basamak birden yükselip on üçüncü sıraya çıkarken, 2019 yılında sırasını bir basamak kaybederek on dördüncü sıraya gerilemiştir. Ticaret savaşlarında diğer önemli aktörler olan, Almanya, Fransa, İngiltere, Norveç, Hollanda, Danimarka ve Japonya gibi gelişmiş ülkeler ile Türkiye, 2019 yılında sıralarını kaybederek alt basamaklara gerilemişlerdir. 2019 yılında küresel rekabette sırası yükselen ülkeler, Singapur, BAE, Suudi Arabistan, Katar ve Endonezya’dır. Bu ülkeler aynı zamanda ticaret ve kur savaşlarının büyük oranda etkisi dışında kalan ülkelerdir.

Çalışmanın bu bölümünde çıkan sonuçlar, ticaret savaşlarının hem bölge ekonomilerini, hem de küresel ekonomiyi ve ticareti olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Küresel ekonomiye yön veren gelişmiş ülkeler ile Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler ticaret savaşlarının etkisi ile önemli kayıplar yaşamışlardır. Dünya genelinde mal ticareti hem hacim olarak, hem de değer olarak küçülmüş, hizmet ticaretinde büyüme yavaşlamıştır. Ülkeler arasında rekabet ve geri adım attırma mücadeleleri yıkıcı bir politikaya dönüşmüştür. Bütün bu süreç neticesinde küresel ekonomide ve ticarete belirsizlikler yükselerek, yatırım ve üretimde düşüşler meydana gelmiştir¹⁴¹.

Korumacı uygulamalar, tarife ve tarife dışı bütün politikalarla hız kazanmış ve sürece siyasi gerilimler de dahil olmuştur. ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşlarına, teknoloji savaşları, Hong-Kong anlaşmazlığı, yaptırımlar ve üst düzey firma yöneticilerine yönelik uygulamalar ve politik anlaşmazlıkların dahil olması ile, küresel kayıplar ve belirsizlikler daha da artmıştır. Dünyanın iki dev ekonomisi arasında artan ticaret savaşları, bir nevi

¹⁴⁰ Dolayısıyla, ticaret savaşlarına dahil olan ve aynı zamanda küresel ekonomiye yön veren, AB, Japonya, Kanada, Çin ve ABD’de ticaret savaşları nedeniyle rekabet gerilemiştir. Kısacası, dünyanın en büyükleri arasında bir rekabet savaşına dönüşen ticaret savaşları, bu ülkelerin üretim, tüketim ve ticaretleri ile küresel rekabetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Ticari mücadelelerden mümkün olduğu kadar geride kalan, özellikle de gelişmekte olan ülkeler, rekabet avantajından daha fazla faydalandıkları görülmektedir.

¹⁴¹ Kuzey Amerika, NAFTA’nın güncellenmesiyle ticaret savaşlarının dışında kalmıştır. Fakat Güney Amerika, Asya ve Avrupa bölgeleri ile kesin anlaşmalar yapılmadığı için uluslararası ticaretin özgürlüğü azalmıştır.

rekabet caydırıcılığına dönüşmüştür. 2021’de etkisi devam eden ticaret savaşları, pandeminin yol açtığı küresel kayıpların daha da derinleşmesine neden olmuştur¹⁴².

3.3.1. ABD Ekonomisine ve Ticaretine Etkisi

“Ticaret savaşları iyidir ve kazanması kolaydır” sözünün ardından D. Trump, 2018 yılında tarife artışlarıyla ticaret savaşları sürecini başlatmıştır. Ticaret açıklarını kapatmak, yurt dışından ABD’li firmaların geri dönmesini sağlamak, Çin’i bir nevi yola getirmek, yerli üretimi, istihdamı ve ihracatı artırmak, ABD’nin süreçten beklediği önemli hedefler olmuştur. Fakat yapılan analizler, ortaya çıkan sonuçlar ve bu çalışmada incelenen sonuçlar, D. Trump politikalarının sonuca ulaşamadığını göstermektedir. Çünkü Çin’e savaş açmanın maliyetleri yüksek olmuştur ve Çin, ABD’nin beklediği gibi teslim olmamıştır¹⁴³.

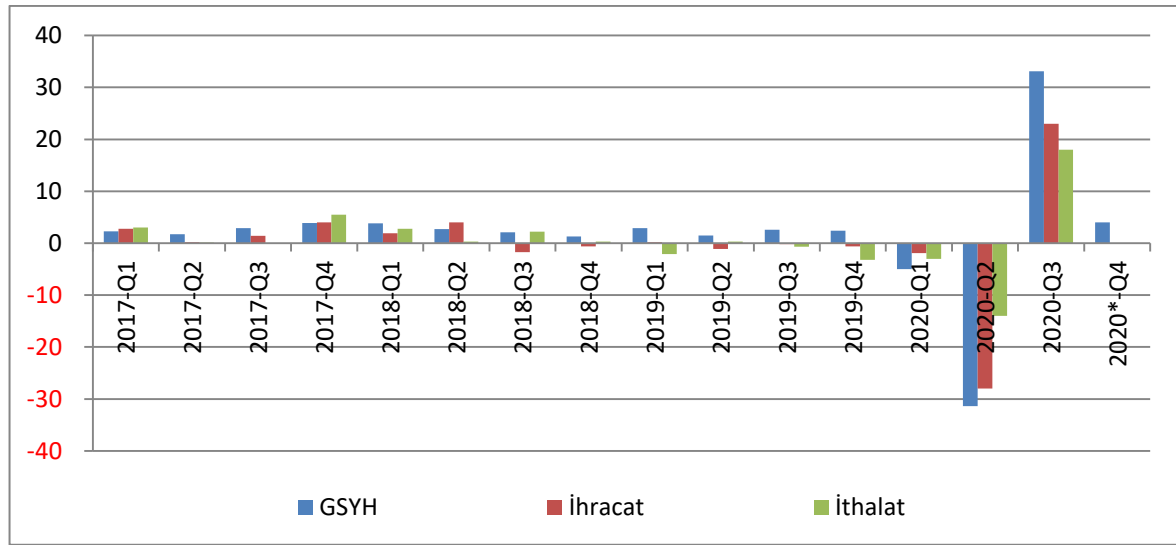
2008’in ardından hızlanan korumacılık akımlarının en radikal aşaması olan ticaret savaşları, küresel ekonomide büyük kayıplara yol açarken, bu mücadelenin baş aktörü haline gelen ABD’yi daha fazla etkilemiştir. ABD’nin dış ticaretinde daralma olmuş ve bu daralmada daha çok bölgesel bazlı değişimler etkisini göstermiştir. Bunun yanı sıra, ABD’nin toplam dış ticaret açığında bir azalma olmuştur fakat dış ticaret açıklarındaki azalış, D.Trump’ın hedeflediği rakamın ancak %5-8’i kadardır. Ticaret savaşlarının ardından ABD’de bölgesel bazlı ticaret açığı azalmış olsada, toplam dış ticaret açığı 2017 yılı rakamlarının da üzerinde kalmıştır. Ayrıca, ABD’nin Çin’den yaptığı ithalat azalarak, bu ülke ile olan dış ticaret açığı 2014 yılı seviyesine gerilemiştir.

Buna rağmen, ABD, Çin ile olan ticaretinde 2019 yılında 344 milyar dolardan daha fazla dış açık vermiştir. Oysa, D.Trump bu savaşlarda Çin ile olan ticaretinde açığın %100’ünü kapatmayı hedeflemiştir. Ayrıca, koronavirüs şartlarında 2020 yılı verileri, ABD’nin toplam dış ticaret açığında Çin’in payının çok fazla değişmediğini ve Çin’e ihracatın arttığını göstermektedir. ABD’nin toplam ihracatında, USMCA anlaşmasını yaptığı Kanada ve Meksika’nın yanı sıra, Çin ve Japonya’nın paylarında azalma olurken, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Avrupa ülkelerine yapılan ihracat artmıştır. 2019 yılında, bir önceki yıla göre ABD’nin en çok ithalat yaptığı ülkeler arasında Çin’den yapılan ithalat

¹⁴² Boylan ve diğerleri (2020), çalışmalarında ticaret savaşlarının koronavirüs döneminde de devam ettiğini, salgın ve ticaret savaşları nedeniyle ülkeler arasında devam eden çatışmaların bitmeyeceğini belirtmişlerdir. Ayrıca ABD ve Çin arasındaki çatışmaların şiddetlenmesinde sadece ABD’deki milliyetçi politikaların değil aynı zamanda Çin’de etkisi her geçen yıl artan iktisadi milliyetçiliğin de etkili olduğunu belirtmişlerdir.

¹⁴³ D. Trump’ın Çin’i hafife aldığı yönünde bir çok eleştiri vardır. Bu nedenle ABD’nin Çin ile giriştiği ticaret savaşlarında beklediği bir tepki almış ve direnişle karşılaşmıştır. Syracuse Üniversitesi’den profesör Mary Lovely "Çin dünya ekonomisi için onu bir kağıt oyuncak bebek gibi kesip atabileceğinizi düşünemeyecek kadar büyük ve çok önemli" şeklindeki cümlesi, sürecin ABD açısından oldukça zorlu bir mücadele olduğunu özetlemektedir.

azalırken, Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinden yapılan ithalat artmıştır. Tarife artışlarına konu olan ürünlerin ithalatında önemli bir düşüş olmasına karşın, toplam ithalat bir önceki yıla göre çok fazla değişmemiştir. Çin, ABD’de ticaret saptırıcı etkiye maruz kalmış ve ABD piyasasında önemli pazarları kaybetmiştir. Avrupa, Kanada ve Meksika gibi ülkeler Çin’in boşalttığı pazarlarda yerini almışlardır. Kısacası, Çin için ticaret saptırıcı etki ortaya çıkarken, bazı ülkeler için kısmen ticaret yaratıcı bir etki ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, ticaret savaşlarının ABD’de ekonomi ve ticaret üzerinde meydana getirdiği değişimler, aşağıdaki şekil ve tablolar yardımı ile analiz edilmiştir.

Kaynak: OECD, 2020a, Trading Economics, FRED, 2020. Not: Dış ticaret verileri, mal ticaretini göstermektedir. Veriler, dönemsel değişimi göstermektedir. 2020* verileri tahmini verilerdir.

Şekil 3.14. ABD’de GSYH ve Mal Ticaretinde Büyüme Oranları (%)

Ticaret savaşları öncesi ve sonrası dönemde, ABD’nin ihracat, ithalat ve GSYH değişkenlerinde meydana gelen değişimler, mücadelenin ABD için kayıplara yol açtığını göstermektedir. Şekil 3.14’te aynı zamanda koronavirüsün etkilerini gösteren 2020 verileri de yer almaktadır. ABD ekonomisi, 2017:Q1-2018:Q1 dönemleri arasında artarak büyümüştür. Fakat bu tarihten sonra büyüme 2019’un birinci dönemine kadar sürekli azalmıştır.

Ticaret savaşlarının 2018’in ortalarında başlamasının ardından, ekonomi 2019 yılında her dönem %3’ün altında büyümüştür. 2018 yılının tamamında %2.8 büyüyün ABD

ekonomisi, 2019 yılında ancak %2.3 oranında büyümüştür¹⁴⁴. Ticaret savaşlarının etkisinin derinleştiği 2019'un ikinci çeyreğinde meydana gelen %1.5 oranındaki büyüme, son iki yılın en düşük büyüme oranıdır. 2020 yılındaki veriler, koronavirüsünün ABD ekonomisinde meydana getirdiği tahribatı net olarak ortaya koymaktadır. Ticaret savaşlarının ekonomik kayıpları devam ederken, salgının 2020 yılına damga vurması ile ABD ekonomisinde kayıplar katlanarak artmıştır. Öyle ki, ABD ekonomisi, 2020'nin ikinci çeyreğinde %30'dan fazla küçülmüştür. Fakat üçüncü çeyrek itibarıyla toparlanmanın hızlanması, ABD ekonomisinin %33 oranında büyümesine yol açmıştır.

ABD'nin ihracatı ise 2017:Q1-2018:Q2 dönemleri arasında büyümüştür. Çin'den yapılan ithalata koyulan tarifelere karşı, Çin ve diğer ülkelerde başlayan misilleme hamleleri nedeniyle, 2018'in ikinci yarısından sonra ABD'nin mal ihracatı hemen hemen her dönem reel olarak küçülmüştür. ABD'nin 2019 yılında mal ihracatı %1'den fazla küçülürken, aynı zamanda %2'lik ortalama büyüme trendinin de oldukça altında kalmıştır¹⁴⁵. Benzer şekilde, 2017:Q1-2018:Q3 dönemleri arasında ABD'nin mal ithalatında büyüme pozitif olurken, 2018'in son çeyreğinde sıfır büyüme ve ardından küçülme gerçekleşmiştir. 2019'un son 2 çeyreğinde ithalattaki daralma %3'ü geçmiştir.

2020'nin birinci çeyreğinde, henüz koronavirüs küresel bir sorun değilken, hem ticaret savaşlarının etkisinden, hem de dünyada ilk olarak salgının Çin ekonomisini etkilemeye başlamasından dolayı ihracat ve ithalat daralmaya devam etmiştir. 2020'nin ikinci çeyreğinden sonra ise ticaret savaşlarının etkisi, koronavirüs krizinin gölgesinde kalmıştır. Fakat bu dönemde ihracat, ithalattan daha fazla daralmıştır. Çünkü, ABD'de üretim büyük oranda durmuş, ayrıca ABD mallarına küresel talep azalmıştır. 2020'nin üçüncü döneminde ise ABD'nin ihracat ve ithalatında tarihi büyüme gerçekleşmiştir. Bu dönemde ihracat ithalattan daha hızlı toparlanmıştır.

¹⁴⁴ Hass ve Denmark (2020), Brookings'deki makalelerinde ticaret savaşlarının ABD'de ekonomisine verdiği zararı incelemişlerdir. Ticaret savaşlarının ABD için kazanmaktan çok kaybetmek olduğunu belirten çalışma, ticaret savaşlarının ABD ekonomisine verdiği zarardan dolayı birinci faz anlaşma yapıldığına odaklanmıştır. Bu çalışmaya göre süreç iki ülkeye de zarar vermiş, ABD'de tarım sektöründe iflaslara ve imalat sanayinde durgunluğa yol açarken, ek işsizlik meydana gelmiştir. En az 300 bin kişinin işini kaybetmesinin yanı sıra 2020'nin sonuna kadar sürecin ABD ekonomisinde 316 milyar dolara kadar çıkan bir maliyete yol açacağı tahmin edilmiştir. Bir çok çalışmada çıkan sonuçlara göre, ticaret savaşlarının ABD GSYH'sine etkisi yıllık %0.3-0.7 aralığındadır. Bu tez çalışmasının sonuçlarına göre ise ticaret savaşlarının ABD ekonomisinde yıllık maliyeti %0.5 (yaklaşık 100 milyar dolar) oranındadır.

¹⁴⁵ Ticaret savaşları olmasaydı normal şartlarda ABD'nin ihracatı ortalama %2 büyüyebilirdi. %2'lik pozitif bir büyüme kaybına yaklaşık %1'lik küçülme eklendiğinde, ABD'nin dolaylı ihracat kaybını %3'ün üzerine çıkartmıştır.

Tablo 3.8. ABD’de Kısım-301 ve Kısım-232 Ürünlerin İthalatı (Milyon Dolar)

	2017	2018	2019
Kısım 301 Liste 1	31,871	30,470	22,915
Kısım 301 Liste 2	13,815	14,711	8,533
Kısım 301 Liste 3	187,661	206,942	128,032
Kısım 301 Liste 4/A	173,979	182,194	174,684
Kısım 301 Liste 4/B	151,496	160,159	159,305
Kısım-301 Toplam İthalat	407,328	434,319	334,167
Kısım 232 Çelik	15,948	15,533	11,426
Kısım 232 Alüminyum	9,049	9,636	8,413
Kısım 232 Çelik Türevleri	434	526	510
Kısım 232 Alüminyum Türevleri	248	265	249
Kısım 232 Toplam İthalat	25,680	25,962	20,599
Tarifelerin Kapsadığı Toplam ABD İthalatı	433,008	460,282	354,766

Kaynak: Varas, 2020. Not: Kısım 301-Liste 4B, ilan edilip uygulanmadığı için toplam değerlere eklenmemiştir. Kısım 301 listeleri, binlerce ABD ithalatı ürünlerini kapsamaktadır.

Tablo 3.8’de, ABD’de tarife artışlarına konu olan ürünlerin toplam ithalatındaki değişimi gösterilmiştir. Japonya, Kanada, Meksika ve AB gibi ülkelerin ilerleyen süreçte tarife artışlarından muaf tutulmasından dolayı, Kısım-301’in büyük oranda Çin’den yapılan ithalatı kapsadığı söylenebilir. Kısım-232 ise ABD’nin toplam ithalatında çok fazla yer edinmemesine karşın, Çin ve diğer ülkelere yapılan ithalatı kapsamaktadır. D.Trump ithalatın azaltılmasında belirlenen hedeflere ulaşamamış, fakat bölgesel bazlı önemli avantajlar elde etmiştir¹⁴⁶. Ticaret savaşlarının en önemli bölümünü oluşturan Kısım-301 ürünlerinin ithalatı 2017 yılında 407 milyar dolar iken, 2018 yılında 434 milyar dolara çıkmıştır. 2019 yılında ise bu gruptaki ürünlerin ithalatı yaklaşık 100 milyar dolar azalarak, toplamda 334 milyar dolara kadar gerilemiştir. Aynı yıl, ABD’nin Çin’den yaptığı ithalat yaklaşık 90 milyar dolar azalmıştır. Bu azalışın büyük bir bölümü Kısım-301 listesine giren ürünlerden oluşmaktadır.

Ticaret savaşlarında tarife artışlarına tabi olan bir diğer ürün listesi ise Kısım-232’dir. Bu grupta, 2019 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 6 milyar dolarlık bir ithalat azalışı olmuştur. ABD’nin iki listedeki toplam ithalatı 2017 yılında 433 milyar dolar, 2018 ‘de ise 460 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Fakat 2019 yılında bu listelerdeki toplam ithalat bir önceki yıla göre 105 milyar dolar azalarak, toplamda 354 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, ABD, tarife savaşlarını başlattığı iki listedeki toplam ithalatı 2017’ye göre %18, 2018’e göre de %22 azaltmıştır.

¹⁴⁶ Kısım-232, ABD’nin 1962 yılı Ticaret Genişleme Yasası’na dayanırken, Kısım-301, 1974 Ticaret Yasası’nın 301. Bölümüne dayanmaktadır (U.S. Customs and Border Protection, 2020).

Tablo 3.9. ABD’de Tarife Artışlarının Tüketiciler Üzerindeki Maliyeti

	Etkilenen ABD İthalatı (milyar dolar-(2019)	Tarife Oranı	Maliyet (milyar dolar)	Maliyet/Etkilenen İthalat (%)
Kısım 301 Liste 1	22.9	25%	5.7	24.8
Kısım 301 Liste 2	8.5	25%	2.1	24
Kısım 301 Liste 3	128.0	25%	32	25
Kısım 301 Liste 4/A	174.7	7.5%	13.1	7.4
Kısım 301 Liste 4/B	159.3	Askıya Alındı	0	0
Kısım 232 Çelik	11.4	25%	2.9	25
Kısım 232 Alüminyum	8.4	10%	0.841	10
Kısım 232 Çelik Türevleri	0.510	25%	0.127	24
Kısım 232 Alüminyum Türevleri	0.249	10%	0.024	9.6
Toplam	354.8	7.5 – 25%	\$56.8	%15.8

Kaynak: Varas, 2020. Not: İthalat değeri Çin ve diğer ülkelerden yapılan toplam etkilenen ithalatı ifade eder.

ABD’nin Çin ve diğer ülkelerden yaptığı ithalata uyguladığı tarife artışlarının tüketiciler üzerindeki maliyeti yıllık 56 milyar dolar civarındadır¹⁴⁷. 2019 yılında, tarife artışlarına dahil olan Kısım-301 ve Kısım-232 ürünlerinin ithalatına ortalama %7-25 arasında gümrük vergileri eklenmiştir. Toplamda 550 milyar dolarlık ithalata kadar çıkan, fakat ilerleyen dönemlerde 350 milyar dolara kadar gerileyen tarife önlemlerinin iç piyasada yol açtığı maliyet 56 milyar dolardır. Kısacası, tarife artışları kapsamındaki her 100 dolarlık ithalat, yaklaşık %15.8 oranında iç piyasada tüketiciler üzerinde ek bir yükümlülüğe neden olmuştur¹⁴⁸.

Tablo 3.10. ABD’de Ürün Bazında Toplam İhracatın Değişimi (Milyar Dolar)

NAICS-2	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	Değişim		
							2015/2019	2018/2019	2019*/2020*
Toplam İhracat	1,503	1,451	1,547	1,665	1,643	1,039	9.3	-1.35	-15
336 – Ulaştırma Ekipmanları	275	276	278	286	286	144	3.96	-0.01	-32
325 - Kimyasal	193	184	192	207	208	146	7.61	0.57	-5
334 – Bilgisayar ve Elektronik Ürünler	204	201	207	213	208	143	2.29	-2.19	-7.7
333 – Makina, Elektrik Dışında	139	124	133	142	136	90	-1.59	-4.09	-11
21 – Petrol, Gaz, Madenler ve Cevherler	34	34	63	97	114	63	229.36	17.77	-13.6
324 – Petrol ve Kömür Ürünleri	78	66	84	103	93	49	19.38	-9.71	-28
11 – Tarım ve Hayvancılık Ürünleri	73	77	79	77	73	45	1.03	-5.07	-8.3
311 – Gıda ve Çeşitli Ürünler	63	61	64	66	66	49	5.18	0.12	0
339 – Muhtelif İmalat Malzemeleri	78	78	80	83	82	46	4.44	-1.94	-25
335- Elektrik Ekipmanları, Cihazları ve Bileşenleri	60	57	59	62	61	39	1.08	-2.3	-15
Diğer	301	287	302	323	309	225	2.74	-4.18	-11

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department of Commerce, 2021. Not: NAICS-2: Kuzey Amerika Sanayi Sınıflandırma Sistemi, 2 Haneli sınıflama. 2020* ve 2019* verileri, ocak-eylül dönemini kapsamaktadır. İki dönem arasında ihracatın azaldığı ürünler kırmızı ile gösterilmiştir.

¹⁴⁷ Fajgelbaum vd, (2019)’ne göre tarife artışları ABD’de ihracatın ve ithalatın düşmesine yol açmıştır. Tarife artışlarının ABD’de tüketici ve üreticiler üzerindeki maliyeti yaklaşık 51 milyar dolardır (GSY’nin %0.27’i kadar). Üreticilerin net reel kaybı 7 milyar dolardır (Fajgelbaum vd, 2019). Amiti ve diğerlerine (2019) göre ise tarife artışlarının tüketiciler üzerindeki yıllık gelir kaybı 16.8 milyar dolar iken küresel tedarik zincirinde 165 milyar dolarlık (136 milyar dolar ihracat, 29 milyar dolar ithalat) bir kayıp yaşanmıştır.

¹⁴⁸ Bu oran, ABD’nin ithalata bağımlılığının yüksek olması nedeniyle önemli bir maliyet unsuru olarak kabul edilebilir. Çünkü, iç piyasada oluşabilecek enflasyonist baskılar, hem tüketiciler üzerinde hem de üreticiler üzerinde gelir ve istihdam kaybına yol açabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ABD’de, ticaret savaşları ve küresel salgın nedeniyle gelirleri düşen ve maliyetleri artan grupların korumacılığa yönelik destekleri azalmıştır.

ABD'nin toplam ihracatındaki ürün bazlı değişim tablo 3.10'da gösterilmiştir. ABD'nin mal ihracatında 2019 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %1.3 oranında azalma meydana gelmiştir¹⁴⁹. 2016-2018 arasında ABD'nin ihracatı sürekli artarken, 2019 yılında başta Çin olmak üzere bazı ülkelerin tarife artışları nedeniyle ihracat 1.665 trilyon dolardan 1.643 trilyon dolara gerilemiştir. Yaklaşık 22 milyar dolarlık reel bir azalma olmuştur. Ürün bazında değerlendirildiğinde, petrol&kömür ürünleri, tarım-hayvancılık ve makina ürünlerinin ihracatı en çok değişen ürünler olmuştur. Tarım ve hayvancılık ürünleri ABD'nin Çin'e sattığı ürünlerin başında gelirken, aynı zamanda Çin'in tarife artışlarına dahil ettiği ürünlerin de başında gelmektedir. Bilgisayar ve elektronik ürünlerle muhtelif imalat ürünleri ve elektrik ekipmanlarının ihracatı da azalmıştır. Fakat petrol, gaz, madenler ve cevherleri ürünlerinin ihracatı 2019 yılında bir önceki yıla göre %17 artmıştır.

2010 sonrasında kayagazı başta olmak üzere artan petrol yatırımları sayesinde ABD, petrol ve ürünleri ithalatçısı ülkeden ihracatçı bir ülke konumuna gelmiştir. Bu sayede, petrol ürünlerinin ithalatı azalırken, ihracatı son yıllarda artmaya devam etmektedir. 2015 yılı ile kıyaslandığında, 2019'da makina ürünlerinin dışında diğer ürünlerin hepsinin ihracatı büyümüştür. Fakat 2019 yılındaki reel küçülme nedeniyle, 2015-2019 arasındaki ortalama büyüme oranı bir önceki yıla göre düşmüştür. ABD'nin ihracatında en büyük paya sahip olan ulaştırma ürünlerinin ihracatında 2019 yılında bir değişim olmamış fakat 2016'dan beri devam eden büyüme trendi son bulmuştur. 2020 yılına damga vuran pandemi krizi ABD'nin ihracatında yıllık bazda %15'lik bir düşüşe neden olmuştur. 2020'de ihracatı en fazla azalan ürün listesi ise ABD'nin en büyük ihracat alanı olan ulaştırma ekipmanları ürünlerinde gerçekleşmiştir.

¹⁴⁹ ABD'nin mal ihracatı 2017'de %6.6, 2018'de ise %7.6 oranında büyümüştü. Dolayısıyla ABD'nin ihracat kaybı sadece %1.3 oranında reel bir azalma ile sınırlı tutmak yanlış olacaktır. Çünkü, %1.3'oranındaki küçülmeye, son 2 yılın ortalaması olan %7'lik büyüme eklendiğinde olası kayıpların %8'i aştığı görülmektedir.

Tablo 3.11. ABD’de Ürün Bazında Toplam İthalatın Değişimi (Milyar Dolar)

NAICS-2							Değişim		
	2015	2016	2017	2018	2019	2020*	2015/2019	2018/2019	2019*/2020*
Toplam İthalat	2,248	2,186	2,339	2,537	2,497	1,688	11.06	-1.58	-10
334 - Bilgisayar ve Elektronik Ürünler	375	372	400	413	389	275	3.63	-5.72	-2.8
336 - Ulaştırma Ekipmanları	379	374	384	401	412	230	8.83	2.7	-26
325 - Kimyasal	213	214	217	252	261	203	22.35	3.54	2.5
333 - Makina, Elektrik Dışında	158	151	169	188	189	124	19.58	0.79	-13.7
331 - Birinci Metal MFG	84	79	91	96	86	102	1.88	-9.99	60
335 - Elektrik Ekipmanları, Cihazları ve Bileşenleri	104	104	113.	125	124	91	19.66	-0.39	-2.1
21 - Petrol, Gaz, Madenler ve Cevherler	140	113	147	172	141	62	0.25	-18.05	-40
339 - Muhtelif İmalat Ürünleri	115.6	118.13	121.25	128.7	127.5	79	10.29	-0.94	-16
98 - İade Edilen Mallar (Yalnızca Kanada İhracatı)	65.74	67.59	70.87	80.56	91.23	59	38.77	13.25	-10
311 - Gıda ve Çeşitli Ürünler	58.5	57.93	60.87	67.35	68.63	54	17.31	1.9	5.8
Diğer	551.26	531.38	561.4	611.45	604.05	409	9.58	-1.21	-13

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department of Commerce 2021. NAICS-2: Kuzey Amerika Sanayi Sınıflandırma Sistemi, 2 Haneli sınıflama. 2020* ve 2019* verileri, ocak-eylül dönemini kapsamaktadır.

ABD’nin ithalatında ticaret savaşları nedeniyle 2019 yılında yaklaşık %1.6 oranında bir azalma meydana gelmiştir. Oysa, ABD’de ithalat 2017’de %6.9, 2018’de %8.4 oranında büyümüştür. Dolayısıyla ihracatta olduğu gibi ithalatta da, son iki yılın büyüme ortalaması %7.5’ olduğuna göre, 2019’daki %1.6 oranındaki reel küçülme, ABD’nin ithalatındaki potansiyel kayıpları %9’a kadar çıkartmıştır. 2019 yılında en fazla küçülme petrol, gaz ve madenler grubu ürünlerinde olmuştur. Fakat ABD’nin toplam ithalatında en büyük paya sahip olan bilgisayar ve elektronik ürünleri ithalatı %5.7 oranında düşmüştür. ABD’nin tarife artışlarına dahil ettiği en önemli ürün olan imalat sanayi birincil ürünlerin ithalatı yaklaşık %9 oranında azalmıştır. ABD’nin ithalatındaki azalmaların en büyük yansıması Çin’den yapılan ithalatta olmuştur. Demir- çelik ve teknoloji ürünlerine yönelik başlayan ticaret savaşları neticesinde, ABD’nin ithalatı en çok düşen ürünler bu gruptaki ürünler olmuştur. 2015 yılı ile kıyaslandığında ABD’nin ithalatı 2019 yılında %11 büyümüştür. Fakat bu oran 2018’e göre daha küçük bir büyüme oranıdır. 2020* yılında pandemi krizi nedeniyle ABD’nin ithalatı, 2019’un aynı dönemine göre yaklaşık %10 küçülmüştür. İhracatın ithalattan daha fazla düşmüş olması, pandemi nedeniyle ABD’nin dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur¹⁵⁰.

¹⁵⁰ Pandemi krizi, ABD ekonomisini ve ticaretini etkilemeye devam ederken, sürecin ne zaman son bulacağı kesin olarak bilinmemektedir. ABD, buna rağmen sağlık ürünleri başta olmak üzere, birçok alanda korumacı politikalara devam etmektedir. Çin ile yapılması planlanan faz-2 anlaşması yapılamamış ve ABD, Çin menşeli sosyal medya platformlarına yönelik yasaklamaları başlatmıştır.

Tablo 3.12. ABD'nin İhracatında Ülke Bazlı Değişim (Milyar Dolar, %)

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Değişim		
							2015/2019	2018/2019	2019/2020
Tüm Dünyaya	1.503	1.451	1.547	1.665	1.643	1.431	9.3	-1.35	-13
Kanada	280	266	282	299	292	255	4.19	-2.37	-13
Meksika	236	230	243	265	256	212	8.5	-3.53	-17
Çin	115	115	130	120	106	124	-8.13	-11.51	17
Japonya	62	63	67	75	74	64	19.22	-1.03	-13.5
İngiltere	56	55	56	66	69	59	23.14	3.95	-14.5
Almanya	49	49	53	57	60	57	20.28	4.08	-5
Güney Kore	43	42	48.	56	56	51	30.02	0.41	-9
Hollanda	40	39	41.	48	51	46	27.1	5.25	-10
Brezilya	31	30	37	39	42	35	35.44	8.74	-17
Fransa	30	31	33	36	37	27	25.62	3.09	-27
Gerisi Kalan Ülkeler	556	527	552	599	595	456	7.08	-0.63	-16

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department of Commerce, 2021. Not: ABD'nin ihracatında küçülme olan bölgeler kırmızı ile gösterilmiştir.

ABD'nin mal ihracatının ülke bazlı değişim incelendiğinde, ticaret savaşlarındaki hedef ülkelere yapılan ihracatın değişimi dikkat çekmektedir. 2018 yılında, ABD'nin Çin'e yaptığı ihracat bir önceki yıla göre yaklaşık %7.6, 2019 yılında ise 2018'e göre %11 azalarak, 130 milyar (2017 için) dolardan 106 milyar dolara gerilemiştir. Ayrıca, ABD'nin 2019'da Çin'e yaptığı ihracat 2015'e göre 9 milyar dolar azalmıştır. Böylece, ABD'nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler arasında, 2015-2019 dönemlerinde sadece Çin'e yapılan ihracat azalmıştır. 2019'da ABD'den Kanada, Japonya ve Meksika'ya yapılan ihracat ABD'ye misilleme yapılması nedeniyle azalmıştır. Tablo 3.12'de dikkat çeken diğer bir değişim ise, AB ve Brezilya'ya yapılan ihracatın 2016-2019 arasında sürekli artmış olmasıdır. Böylece ABD'nin ihracat pazarında Çin'in yerini AB ve Güney Amerika ülkelerinin aldığı anlaşılmaktadır. Tablo 3.12'de yer alan 2020 verileri, pandeminin ülke bazlı ABD ihracatına etkilerini göstermektedir. Pandemi nedeniyle Kuzey Amerika ve AB ülkeleri başta olmak üzere, hemen hemen bütün bölgelere yapılan ihracat 2019'un aynı dönemine göre azalmıştır. Fakat, ticaret savaşları ve salgına rağmen Çin'e yapılan ihracat bir önceki yıla göre yaklaşık %17 büyümüştür¹⁵¹.

¹⁵¹ Salgının ilk etkisinde kalan ve salgını büyük ölçüde kontrol altına alarak normalleşmeye başlayan ilk ülkenin Çin olması, Çin'in ithalat talebinin daha hızlı toparlanmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra Faz-1 anlaşması gereği Çin'in ABD'den yaptığı ithalat 2020 yılında pandemiye rağmen artmış ve ihracat ise toparlanmıştır. Bu durum ticaret savaşlarının mallar üzerinde büyük ölçüde bittiğini göstermektedir. Çin'in ticaret savaşlarına rağmen ABD'den yaptığı ithalatın artması aynı zamanda Çin'in bir an önce liberal politikalara geçmek istediğini göstermektedir.

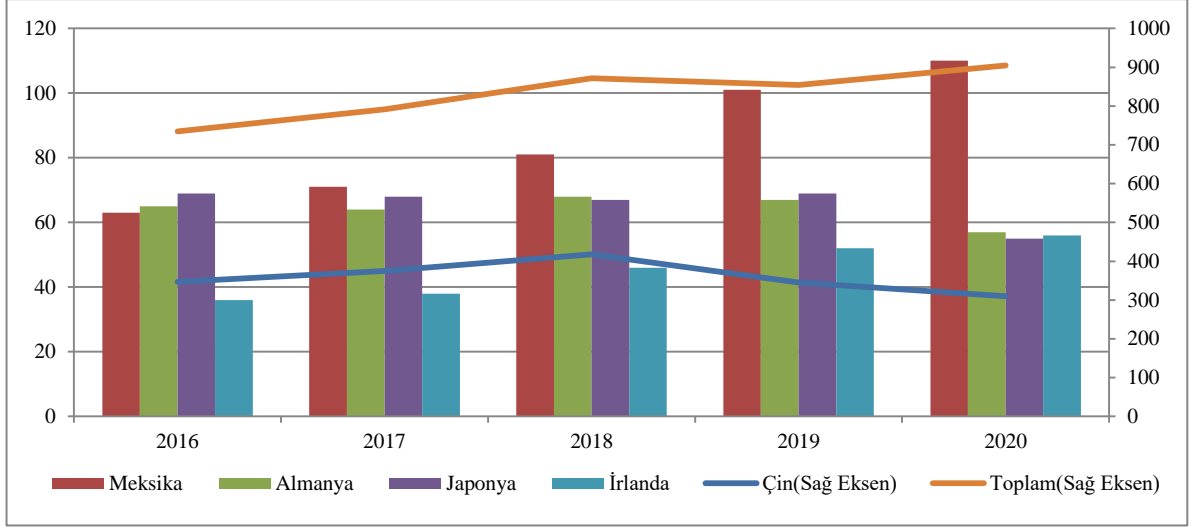
Tablo 3.13. ABD'nin İthalatında Ülke Bazlı Değişim (Milyar Dolar, %)

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Değişim		
							2015/2019	2018/2019	2019/2020
Tüm Dünyadan	2,248	2,186	2,339	2,537	2,497	2,336	11.06	-1.58	-6.5
Çin	483	462	505	539	451	436	-6.53	-16.24	-3.3
Meksika	296	293	312	344	357	325	20.76	3.98	-9
Kanada	296	277	299	318	319	270	7.8	0.28	-16
Japonya	131	132	136	142	143	120	9.22	0.93	-16
Almanya	124	114	117	125	127	115	2.1	1.37	-9.5
Güney Kore	71	69	71	74	77	76	7.93	4.34	-1.2
İrlanda	39	45	48	57	61	66	57.29	7.74	8
Vietnam	38	42	46	49	66	80	75.27	35.54	21
İsviçre	31	364	35	41	44	75	42.04	8.65	71
İngiltere	58	54	53	60	63	50	8.89	4.16	-21
Geri Kalan Ülkeler	677	658	712	785	783	723	15.58	-0.19	-8

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department of Commerce 2021. Not: ABD'nin ihracatında küçülme olan bölgeler kırmızı ile gösterilmiştir.

ABD'nin ithalatında ülke bazlı değişimi gösteren tablo 3.13'te Çin'den yapılan ithalatın değişimi dikkat çekmektedir. Ticaret savaşlarının ilerleyen döneminde büyük oranda ABD'nin tek hedefi haline gelen ve aynı zamanda en büyük ithalat ortağı olan Çin'den yapılan ithalat 2019 yılında bir önceki yıla göre %16 azalmıştır. Çin'den yapılan 350 milyar dolardan fazla ithalata %25'e kadar yükselen tarifelerin uygulanması, ABD'nin ithalatının yaklaşık 88 milyar dolar azalmasına neden olmuştur. Fakat ihracatın 14 milyar dolar azalması, ticaret açığının daha fazla azalmasını engellemiştir. ABD'nin 2019'da Çin'den yaptığı ithalat 2015 yılının bile gerisinde kalmıştır. Böylece, ABD pazarında Çin'den boşalan alanlara diğer ülkeler girmiştir.

ABD'nin en büyük ithalat ortaklarından yapılan ithalat içerisinde sadece Çin'den yapılan ithalatın düşmesi, ticaret savaşlarının büyük oranda Çin ve ABD arasında yürüdüğünü göstermektedir. 2020 yılında pandemi tüm dünyayı etkilediği gibi ABD ticaretini de derinden sarsmıştır. 2020'de İrlanda, Vietnam ve İsviçre hariç, ABD'nin diğer ülkelerden yaptığı ithalat küçülmüştür. Fakat ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat 2020'de hızla toparlanmaya başlamış ve Meksika, Kanada, Almanya, Japonya ve İngiltere gibi ülkelerden yapılan ithalattan daha az küçülmüştür. Böylece ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat 2020'de %3.3 küçülmüştür.

Kaynak: U.S. Census Bureau, 2021. Not: 2018 yılında en fazla açık verilen ülkeler baz alınmıştır.

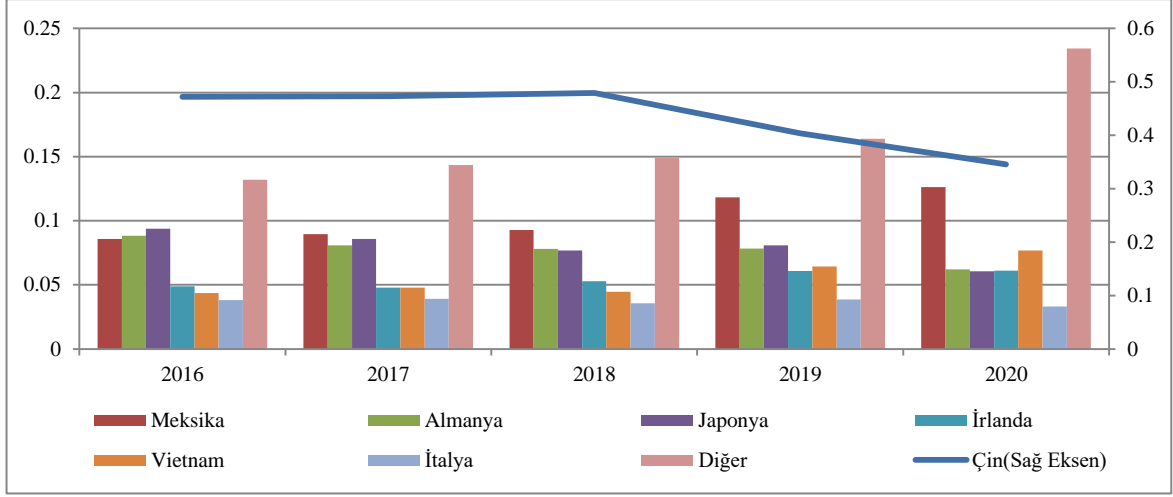
Şekil 3.15. ABD'nin Ülke Bazlı Dış Ticaret Açığı (Milyar Dolar)

ABD'nin ticaret savaşları boyunca amacı, başta Çin olmak üzere dış ticaret açığı verdiği ülkelerden yapılan ithalatı azaltmak olmuştur. Şekil 3.15'te ticaret savaşları öncesi ve sonrasında, ABD'nin dış ticarete en fazla açık verdiği ülkeler ve toplam dış ticaret açığı verilmiştir. Çin ile yapılan ticarete açık 2016-2018 yılları arasında artarak 418 milyar dolara kadar çıkmıştır. Bu açık, ABD-Çin arasındaki ticaretin tarihinde en yüksek rakamdır. Fakat artan karşılıklı tarifeler ve yasaklar nedeniyle, ABD'nin Çin ile olan dış ticaret açığı 2019'da 2016 seviyesi olan 346 milyar dolara gerilemiştir¹⁵². Ayrıca, ticaret savaşlarının ardından, 2018 ve 2019 yıllarında ABD'nin Vietnam, Kanada, Meksika, Japonya, İrlanda, İtalya ve Almanya gibi ülkelerle olan ticaretindeki açıklar artmıştır.

Çin hariç, ABD'nin diğer bölgelerle yapılan ticarete açığının giderek artması, D.Trump'ın bu mücadelede daha çok Çin'i hedef aldığını ve genel ticaret açığını kapatmaktansa, bölgesel bir avantaj elde etmeye çalıştığını göstermiştir. Aynı zamanda, ABD'nin toplam dış ticaret açığı 2019'da sadece 18 milyar dolar azalırken, Çin ile olan ticarete açığın 72 milyar dolar azalması da bu görüşü desteklemektedir. 2020 yılında ABD'nin toplam dış ticaret açığı 905 milyar dolara çıkmış, Çin ile olan ticarete açık ise 310 milyar doları geçmiştir.¹⁵³.

¹⁵² D.Trump bu açığın büyük ölçüde kapanacağını iddia etmiş ve seçim stratejisini bu yönde belirlemiştir. D.Trump'a yöneltilen en büyük eleştirilerin başında, Çin ile olan ticarete açığın kapanmaması ve buna rağmen faz 1 ve faz 2 görüşmelerinin başlaması gelmektedir. D. Trump ise, 2019 rakamlarının ardından Çin ile olan ticarete büyük fırsat yakalandığını, ticaret açığının azaltıldığını ve genişletilecek olan ikili barış anlaşmaları ile daha fazla taviz elde edileceğini iddia etmiştir. Fakat yeni başkan J. Biden'ın politikaları süreci belirleyecektir.

¹⁵³ Ayrıca, 2020'de ABD'nin toplam dış ticaret açığı 905 milyar dolara ulaşmıştır. Dolayısıyla, pandemi ve devam eden ticaret savaşlarına rağmen, ABD'nin 2020'deki toplam dış ticaret açığı, ABD tarihinin en yüksek dış ticaret açığı olan 2018'deki 872 milyar dolar sınırını

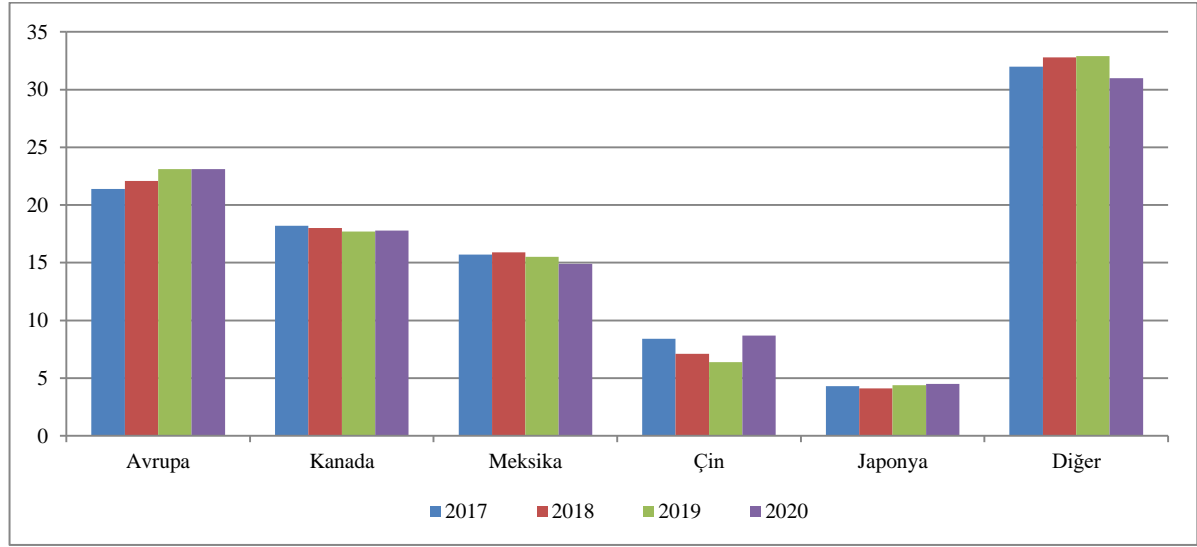
Kaynak: U.S. Census Bureau, 2021. Not: 2018 yılında en fazla açık verilen ülkeler baz alınmıştır.

Şekil 3.16. ABD'nin Dış Ticaret Açığında Ülkelerin Payı (%)

Ticaret savaşlarının yol açtığı en önemli değişiklik de ABD'nin Çin ile olan ticaretindeki açıkların toplam dış ticaret açığına yaptığı katkıda olmuştur. 2016-2018 dönemleri arasında, ABD'nin Çin ile olan dış ticaret açığı toplam dış ticaret açıklarının %47'si iken, bu oran 2019'da %40'a gerilemiştir. 2020 yılında ise salgın nedeniyle %34'e gerilemiştir. Ticaret savaşlarının başlamasının üzerinden 3 yıl geçmesine rağmen, ABD'nin toplam mal ticareti açığında Çin'in payı hala çok yüksektir. Ayrıca, ticaret savaşları boyunca hedeflenen oranlardan da çok uzaktır. Şekil 3.16'da görüldüğü gibi, 2019 yılında ABD'nin toplam dış ticaret açığında Çin'in dışındaki diğer ülkelerin payı artmıştır. Çünkü, 2019 yılında Çin hariç, en büyük ortaklar arasında ABD'nin ithalatının azaldığı ülke neredeyse yoktur. Dolayısıyla, ABD'nin dış ticaret açığında Çin'den boşalan alanı diğer ülkeler doldurmuştur. Vietnam, Kanada ve Japonya'nın tarife artışlarından muaf tutulan anlaşmalar sayesinde, ABD'nin toplam mal ticareti açığındaki payları daha fazla artmıştır. 2020 yılında ise salgının etkisi ile ABD'nin toplam mal ticareti açığında, Avrupa ülkeleri ve Kanada'nın payı azalırken, Vietnam, İsviçre, İrlanda ve bazı Güney Amerika ülkelerinin

aşarak yeni bir rekor kırmıştır. ABD'nin toplam ticaretindeki açıkların yeniden artmaya başlaması, Çin ile olan ticaret hariç, ticaret savaşlarının ABD'de kalıcı bir avantaja yol açmadığını göstermektedir. Tam tersine, ticaret savaşlarının dış ticaretteki dez avantajları daha da artırdığını göstermektedir. Bu durum literatürde yaygın olan ticaret savaşlarının iki ülkeye de fayda sağlamayacağı yönündeki görüşleri desteklemektedir. D. Trump'ın başkanlık koltuğundan inmesi, dış ticaret ve ekonomik büyüme verilerinin Trump politikalarından sapmış olması, yeni dönemde ABD'nin mallar üzerinden süren ticaret savaşlarının tamamen bitirmesine sebep olabilir.

payları artmıştır. Ticaret savaşları ABD'nin dış ticarete fazla verdiği ülkelerle olan ticaretini de etkilemiştir¹⁵⁴.

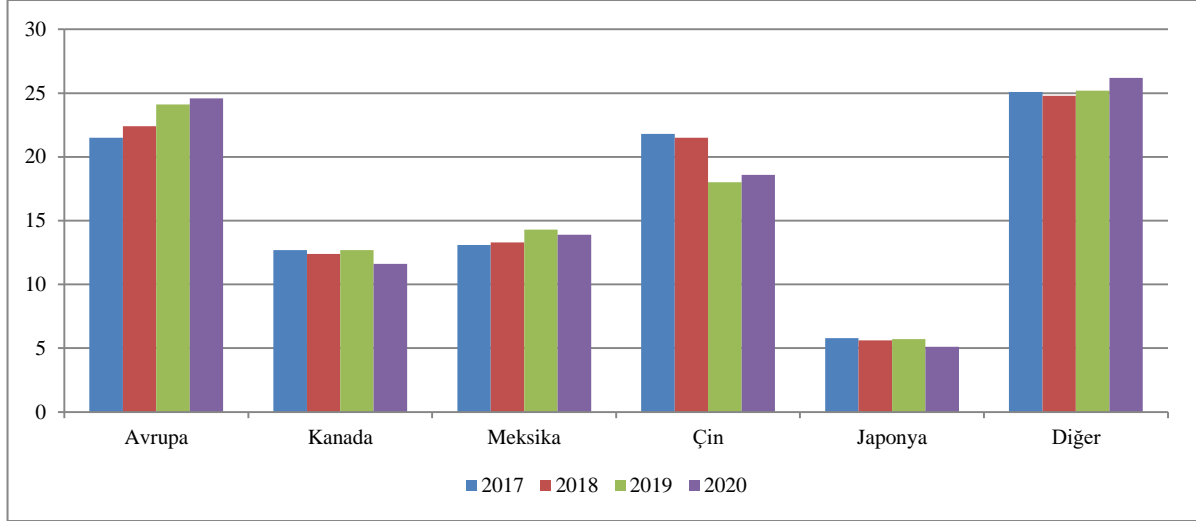
Kaynak: U.S. Census Bureau, 2021. Not: Mal ihracatında en fazla payı olan ülkeler seçilmiştir.

Şekil 3.17. ABD'nin Mal İhracatında Ülkelerin Payı (%)

Ticaret savaşlarının ardından, ABD'nin en büyük ihracat ortaklarının paylarında önemli değişiklikler olmuştur. ABD'nin toplam mal ihracatında, Çin, Kanada ve Meksika'nın payı 2019 yılında azalırken, Avrupa geneli, AB, Japonya ve diğer bölgelerin payları artmıştır. Ticaret savaşları ve artan misilleme hamleleri ABD'nin Çin'e ihracatını azalttığı için, Çin'in payı 2017'nin ardından düşerek %8.4'ten %6.4'e kadar gerilemiştir. Buna rağmen, 2020 yılında koronavirüs şartları altında, ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatın toplam ihracattaki payı artarak 2018'in bile üzerine çıkmış ve %8.4 olmuştur. 2020 genelinde bu oran 2017 verilerinin de üzerine çıkmıştır. Devam eden ticaret savaşları ve salgına rağmen, 2020 genelinde Çin'e yapılan ihracatın toplam ihracata olan katkısının artması, aynı zamanda Çin'den yapılan ithalatın payının da yeniden artmaya başlaması, ticaret savaşlarının 2019 yılındaki etkisini kaybettiğini göstermektedir. Avrupa ülkeleri ve AB ile yapılan anlaşmalar neticesinde, ABD'nin dış ticaretinde Avrupa bölgesinin payı

¹⁵⁴ ABD'nin dış ticarete fazla verdiği ülke sayısı da oldukça fazladır. Bu ülkeler arasında Hong-Kong, Hollanda, Avusturya, BAE, Belçika, Brezilya ve Panama ilk sırada yer almaktadır. Ticaret savaşlarının başlaması ile Çin-ABD arasında yükselen siyasi ve ekonomik gerilim, ABD'nin Hong-Kong ile olan ticaretini de etkilemiştir. 2017-2018 yıllarında Hong-Kong ile olan mal ticaretinde 30 milyar doları geçen dış ticaret fazlası, 2019 yılında 25 milyar dolara kadar gerilemiştir. ABD'nin dış ticarete fazla verdiği ülkelerin ilk sırasında yer alan Hong-Kong, Çin'e bağlı bir bölgedir. Fakat ABD ile Çin arasındaki siyasi gerilimin bir ayağını da Hong-Kong oluşturmaktadır. Çin'e rağmen ABD bu bölgeyi destekleyerek, bölgede siyasi ve askeri sorunların yükselmesine neden olmaktadır. Ticaret savaşlarının başlamasının ardından 2019 yılında ABD'nin ticaret fazlasını arttıran ülkeler, Panama, Brezilya, Belçika, BAE ve Avusturya'dır.

sürekli artmaktadır. Böylece, ABD'nin toplam ihracatında Avrupa'nın payı pandemiyle beraber en son yılların en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2020 yılında Meksika ve diğer ülkeler grubunun payında bir azalma oluşmuştur. Kanada, Japonya ve AB gibi gelişmiş ülkelere yapılan ihracatın payı ise 2020'de artmıştır.

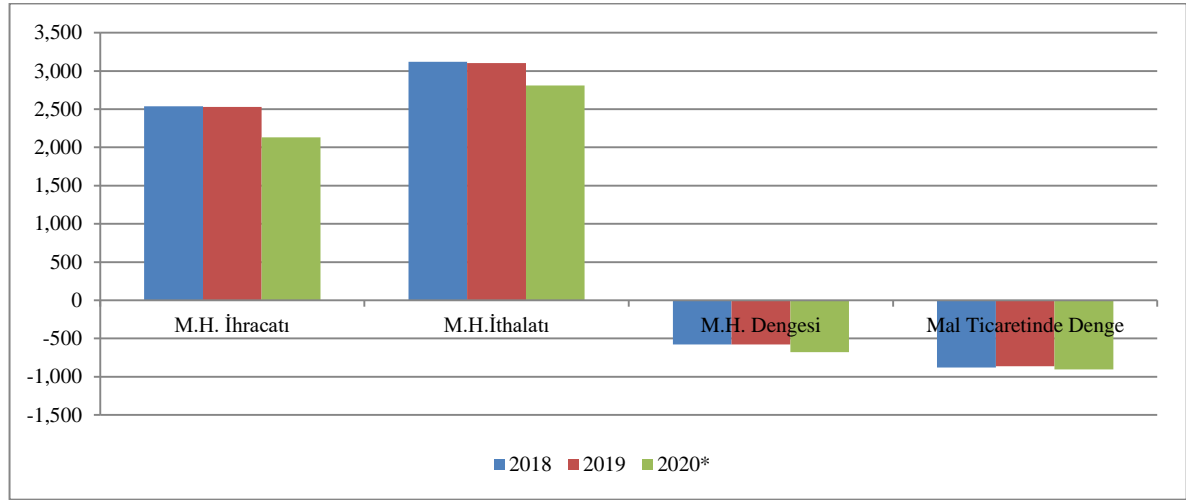

Kaynak: U.S. Census Bureau, 2021. İthalatta en fazla payı olan ülkeler seçilmiş.

Şekil 3.18. ABD'nin Mal İthalatında Ülkelerin Payı (%)

Ticaret savaşlarının ardından ABD'nin toplam mal ithalatında ülkelerin payındaki değişim ihracata göre daha belirgindir. Çin'in ABD'nin mal ithalatında payı 2017'de yaklaşık %22 iken, bu oran 2019'da %18'e kadar gerilemiştir. Çin'den yapılan ithalatın payında meydana gelen %4'lük bir azalış oldukça önemlidir. Fakat 2020 yılında devam eden ticaret savaşları ve salgına rağmen, Çin'den yapılan ithalatın payı 2019 seviyesinin de üzerine çıkmıştır. Böylece, ABD ve Çin arasındaki gerilimin ABD'nin ihracatına olan etkisi büyük oranda ortadan kalkarken, ABD'nin ithalatına olan etkisi de yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. ABD'nin AB'den yaptığı ithalatın toplam mal ithalatındaki payında önemli artışlar meydana gelmiştir. 2017'de toplam mal ithalatı içerisinde Avrupa'nın payı %21 iken, bu oran 2019 ve 2020'de %24'ü geçmiştir. Aynı zamanda, Kanada, Meksika ve Japonya'dan yapılan ithalatın payları da artmıştır. 2020 yılında, AB, Çin ve diğer bölgelerden yapılan ithalatın payı artarken, Kanada, Meksika ve Japonya'nın payı azalmıştır. ABD ile Çin arasındaki gerilime rağmen ticaret 2020 yılın salgın döneminde ticaret savaşları dönemi kadar etkilenmemiştir.

ABD'nin toplam mal ticaretinde Çin'den boşalan alanlara Avrupa ve diğer ülkelerin girdiği çalışmanın önemli sonuçlarından bazılarıdır. Fakat bu durumun ABD açısından sürdürülebilirliği pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü, üretim maliyetleri konusunda ve nihai ürün temininde ABD için önemli bir ithalat merkezi olan Çin'in alternatifi kısa zamanda pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, iç piyasada enflasyonist baskıların sürmesi ve üretimdeki yavaşlama iki ülkenin çıkarlarına da ters bir durumdur¹⁵⁵.

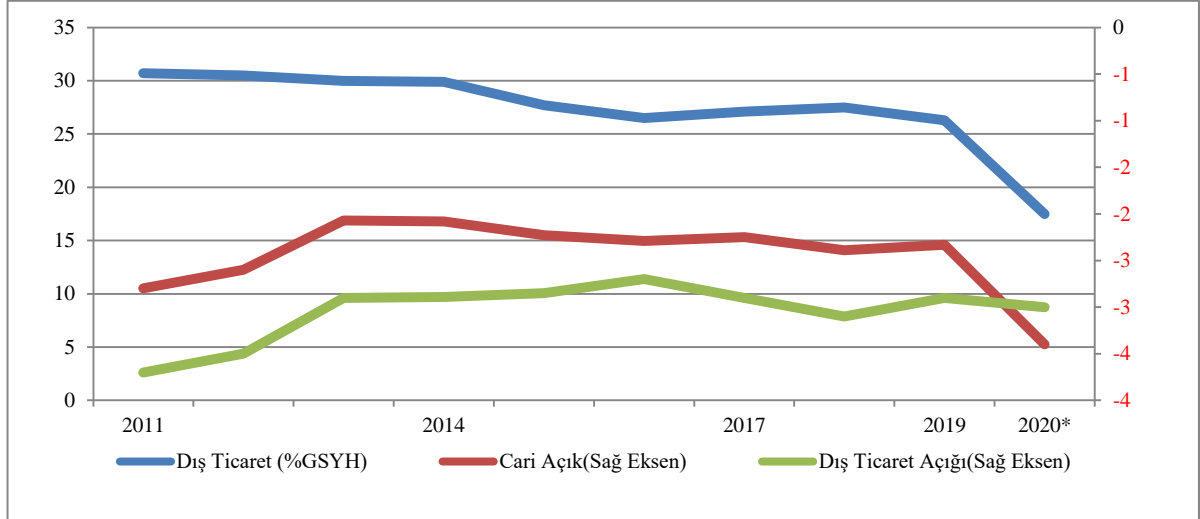
Kaynak: U.S. Census Bureau, 2021. Not: Veriler mal ticaretini kapsamaktadır. M.H: Mal ve Hizmet ticareti verilerini ifade etmektedir.

Şekil 3.19. ABD'nin Mal ve Hizmet Ticareti (Milyar Dolar)

Şekil 3.19'da, ABD'nin toplam mal ve hizmet ihracatı, mal ve hizmet ithalatı, mal ve hizmet ticaretinde denge ve mal ticaretinde denge gösterilmiştir. ABD, mal ticaretinde açık verirken, hizmet ticaretinde fazla vermektedir. ABD'nin mal ve hizmet ihracatı ve ithalatında, 2019'da bir önceki yıla göre önemli bir değişiklik olmamıştır. 2019'da mal ve hizmet ihracatı 10 milyar dolar, mal ve hizmet ithalatı ise 15 milyar dolar azalmıştır. Aynı dönemde mal ve hizmet ticaretindeki açık ancak 3 milyar dolar azalabilmiştir. Mal ticaretindeki açık ise yaklaşık 15 milyar dolar azalmıştır. Ticaret savaşlarının sadece ürün ticareti ile sınırlı kalmaması, taşımacılık, turizm ve diğer hizmet sektörlerini kapsamından

¹⁵⁵ D. Trump hükümeti ekonomik ve ticari kayıpların daha fazla artmaması için 2020 yılında Çin ile birinci faz anlaşmayı yapmış, böylece 2020'de Çin ile olan ticaret yeniden artmaya başlamıştır. Şu aşamada iki ülke arasındaki gerilim bitmiş değildir. Özellikle, siyasi, askeri ve teknolojik konularda iki ülke arasındaki gerilim, salgın konusundaki anlaşmazlıklarla beraber yükselmeye devam etmektedir. D. Trump, kamuoyunu rahatlatmak için ve seçim nedeniyle, Çin'in daha fazla ABD ürünü almasını sağlamaya çalışmış, diğer yandan da teknoloji şirketlerini hizaya getirmeye çalışmıştır. Fakat, ABD'de başkanlık seçimlerini kaybeden D. Trump, 2021 yılı itibarıyla görevi J. Biden'a devretmiştir. Yeni başkanla beraber ABD'nin korumacılığa devam edeceği tahmin edilmektedir. Fakat mal ticareti üzerinde D. Trump yönetimi kadar sert ve radikal korumacı kararların alınması beklenmemektedir.

dolayı, ABD'nin hizmet ticaretindeki fazla 2019'da 15 milyar dolar azalmıştır. Ayrıca, salgın ve ticaret savaşları gölgesinde 2020'de, ABD'nin toplam dış ticaret ve mal ticareti açığı 2019'a göre artarak ABD tarihinin en yüksek seviyesine çıkmıştır.

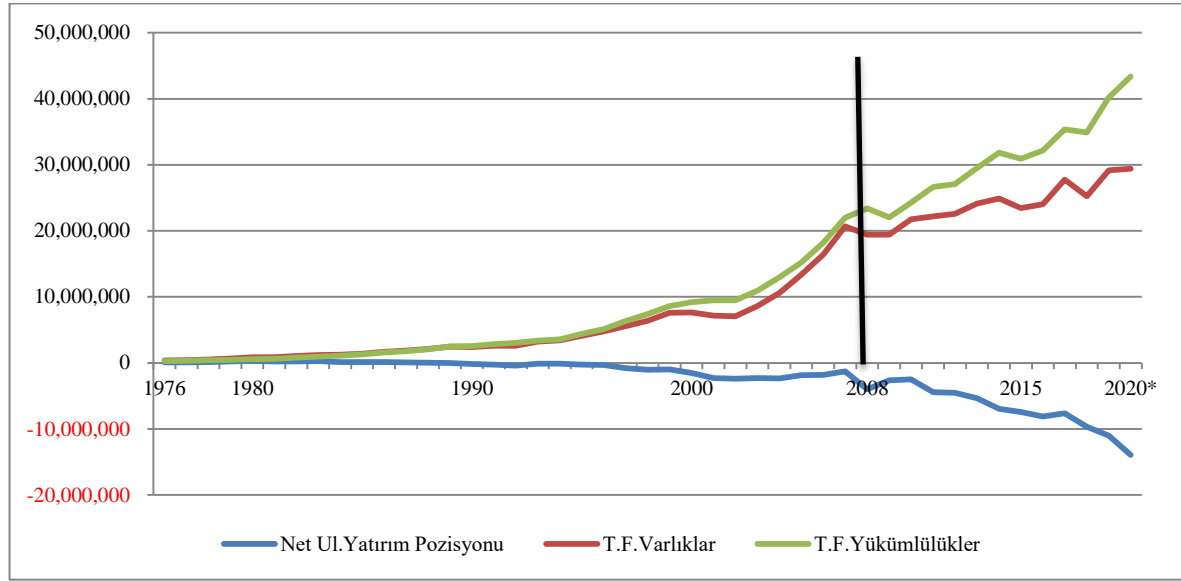

Kaynak: World Bank, 2020, US BEA, 2020 Not: ‘‘Dış ticaret’’, mal ve hizmet ticareti kapsamaktadır. 2020*, 2020'nin üçüncü çeyrek verilerini yansıtmaktadır. Bütün değişkenler, GSYH içerisindeki payı göstermektedir.

Şekil 3.20. ABD’de Dış Ticaret ve Cari İşlemler Dengesi (% GSYH)

Dış ticaretin ABD ekonomisine katkısı son yıllarda giderek azalırken, özellikle hizmet ticaretinin fazla vermesi, cari açığın dengelenmesine büyük katkı yapmaktadır. Cari açığın hizmet ticaretindeki fazla ile kapatılamamasından dolayı, ABD, mal ticareti üzerinden ticaret savaşlarını başlatmıştır. Uzun yıllardır dış ticaret açığı ve cari açık veren ABD, hizmet ticaretindeki fazla ile cari açığın yükselmesini engellemektedir. Mal ticaretinde neredeyse 900 milyar dolara ulaşan ticaret açığının 280 milyar dolar civarındaki hizmet ticareti fazlası ile kapanması mümkün değildir. Bu nedenle, ABD, 2010’dan itibaren korumacı politikaları hızlandırarak, cari açığın GSYH içerisindeki payını azaltmaya çalışmıştır. Fakat kur ve ticaret savaşları ile diğer politikalar, dış ticaret açığı ve cari açığın tamamen kapatılmasında yeterince başarılı olamamıştır. Ancak kısmi bir başarı elde edilmiştir. Örneğin, 2010’dan sonra kapanmasa da, ABD’de dış ticaret açığının GSYH içerisindeki payı %4’ten %3’e kadar gerilemiştir. D. Trump, ticaret savaşlarını başlatarak dış ticaret açığının GSYH içerisindeki payını azaltmayı hedeflemiş, fakat 2018’de son altı yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır. 2019’da tekrar %3’ün altına gerilese de, 2020’nin üçüncü çeyreği itibariyle dış ticaret açığının GSYH içerisindeki payı %3’ün üzerine çıkmıştır. Dolayısıyla, ticaret savaşları başladıktan sonra, son 10 yıldır düşüş trendinde olan

dış ticaret açığının GSYH içerisindeki payında önemli bir değişim olmamıştır. Cari açığın GSYH içerisindeki payı ise, 2013 yılından beri artmaktadır. 2019 yılında cari açığın GSYH içerisindeki payında bir önceki yıla göre küçük bir azalma olsa da, bu konuda önemli bir başarı elde edildiği söylenemez. 2020 yılının üçüncü çeyreğinde pandemi koşulları altında, ABD’de cari açığın GSYH içerisindeki payı artarak son 10 yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır¹⁵⁶.

Kaynak: Bureau Of Economic Analysis, 2020. 2020*, yılın üçüncü çeyrek verilerini göstermektedir. T.F. Varlıklar- Toplam Finansal Varlıklar, T.F. Yükümlülükler- Toplam Finansal Yükümlülükler.

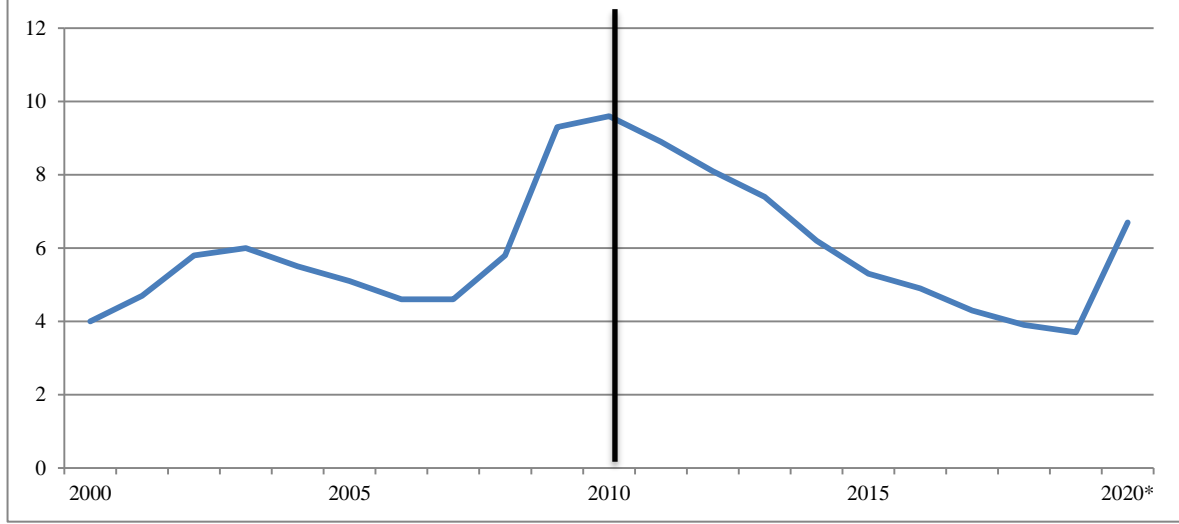
Şekil 3.21. ABD'nin Uluslararası Yatırım Pozisyonu (Trilyon Dolar)

Şekil 3.21’de ABD’nin toplam finansal varlıkları, yükümlülükleri ve net yatırım pozisyonu verilmiştir¹⁵⁷. 2008 öncesi ve sonrası arasındaki değişim, ABD’nin korumacılıktaki başarısına gölge düşürmüştür. 2000 yılına kadar finansal yükümlülükler ve varlıklar birlikte yükselirken, bu tarihten sonra net yatırım pozisyonu ABD aleyhine gelişmiştir. Yani, ABD’nin yurt içindeki yabancılara olan finansal borçları, yurt dışındaki finansal alacaklarını geçmeye başlamıştır. 2007 yılına gelindiğinde, ABD’de -1.2 trilyon

¹⁵⁶ D.Trump’ın yönetime geldiği 2017’den sonra, ABD’de dış ticaret açığının ve cari açığın GSYH içerisindeki payı genel olarak artmıştır. Oysa, D.Trump dış ticaret açığını kapatarak cari fazla vermeyi hedeflemiştir. Pandemi ve devam eden ticaret savaşlarıyla beraber sürecin tam tersi bir şekilde ilerliyor olması, ABD’nin ticaret savaşlarındaki hedefleri ile çelişmektedir. Ticaret savaşlarından önceki dönemlerde ise yakalanan trend, cari açığın kapatılmasına önemli bir katkı yapmıştır. Fakat 2011’den sonra cari açığın ve mal ticareti açığının GSYH içerisindeki payının azalmasını nedeni, ihracat gelirlerinin artmasından değil, toplam ticaretin GSYH içerisindeki payının azalmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yani, ABD, hem kur savaşlarında hem de ticaret savaşlarında ancak ihracatın yanı sıra ithalatı daha fazla azaltarak açıklarının GSYH içerisindeki payını azaltabilmiştir. Bu durum, ABD’nin bu mücadele neticesinde ihracat fırsatı elde edemediğini göstermektedir. Toplam ticareti azaltmak pahasına cari açığın ve dış ticaret açığının azalıyor olması, aynı zamanda ekonomide yavaşlamayı da beraberinde getirmiştir.

¹⁵⁷ ABD, ticaret ve kur savaşları ile Asya ve Avrupa’ya kaptırdığı ticareti ve yatırımları kendi lehine çevirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla, 2010 sonrası korumacılığa yönelmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde uluslararası net yatırım pozisyonlarının gelişimi ABD için çok önemlidir.

dolar olan uluslararası net yatırım pozisyonu (borç) diğer yıllarda katlanarak artmıştır. Öyle ki, 2016 yılında 8 trilyon dolar olan net yatırım pozisyonu açığı, D.Trump döneminde daha fazla artmış ve 2020 yılında yaklaşık 14 trilyon dolara kadar yükselmiştir¹⁵⁸.

Kaynak: OECD, 2020a, World Bank, 2020, U.S. Bureau Of Labor Statistics, 2021.

Şekil 3.22. ABD’de İşsizlik Oranı (%)

ABD’de 2000-2020 yılları arasındaki işsizlik oranlarındaki değişim Şekil 2.21’de gösterilmiştir. 2008 Krizi öncesi %4.5’lere inen işsizlik oranları, krizin yol açtığı ekonomik daralma nedeniyle 2010’da yaklaşık %10’a kadar çıkmıştır. 2010’dan sonra ise alınan önlemler ve uygulanan politikalar sayesinde, küresel krizin yol açtığı işsizlik oranları azalmaya başlamıştır. Ticaret savaşlarına rağmen, 2019 yılında %3.7’ye inen işsizlik oranı, ABD’nin son 50 yılının en düşük işsizlik oranıdır¹⁵⁹. Fakat 2014’ten sonra yeni çalışan sayısında azalma başlamıştır. 2014 yılında 3 milyona çıkan yeni çalışan sayısı, 2018’de 2.3 milyona, 2019’da ise 2.1 milyona gerilemiştir. Ayrıca, işsizlik oranında azalış hızı, 2018 ve 2019 yıllarında önceki yıllara göre düşmüştür. İşsizlik oranlarıyla ilgili olarak dikkat çeken

¹⁵⁸ Net yatırım pozisyonu açığının, 2011-2020 arasında %200, 2017-2020 arasında %50 daha fazla artması, korumacılığın ABD’de yatırımlara, ekonomik büyümeye ve ticarete beklenen olumlu etkiyi sağlamadığını göstermektedir. Uluslararası finansal varlıklar, 2008-2020 arası ancak %30 artarken, yükümlülükler yaklaşık %100 artmıştır. Böylece, ulusal yatırım ve tasarruf yerine dış sermayeye bağlı bir yatırım süreci başlamıştır. Fakat ABD’nin finansal yükümlülüğü borç şeklinde gelişmiş ve ABD’nin küresel yükümlülükleri artmıştır. ABD, bir yandan uluslararası yatırımları ABD’ye çekip istihdamı ve yerli üretimi artırmayı hedeflerken, diğer yandan dış ticarete ihracat lehine bir avantaj elde etmeye çalışmıştır. Çalışmanın bu kısmında incelenen veriler, sürecin ABD aleyhine işlediğini göstermektedir. Özellikle, tasarrufların artırılmaması ve portföy yatırımlardan doğrudan yatırımlara kaymayan sermaye, ABD’nin uzun dönemde yükümlülüklerinin ve net yatırım pozisyonundaki açığın yükselmeye devam etmesine yol açmaktadır.

¹⁵⁹ ABD’de temel makro göstergeler arasında (GSYH, istihdam, dış ticaret, enflasyon) istihdam, ticaret savaşları döneminde olumlu etkilenen nadir alanlardan biridir. Fakat ticaret savaşları neticesinde en az 300 bin kişinin daha istihdam edilemediği eleştirisi sık sık gündeme gelmiştir. Yani, ticaret savaşları olmasaydı işsizlik oranlarının daha fazla düşeceği ve işsizliğin son 50 yılın en düşük seviyesine gelmesinde ticaret savaşlarının etkisinin olmadığı yönünde fikirler vardır. Örneğin, Goswami (2020:25), 2017-2019’u temel alan çalışmasına göre, kısa dönemde tarife artışlarının ABD’de işsizlik ve istihdam üzerinde pozitif bir etkisi olmamıştır. Yani her ne kadar 2008’den beri Çin ile yapılan ticaret nedeniyle ABD’de imalat sanayinde istihdam azalsa da, bu alanda istihdamı artırmak için başlatılan ticaret savaşlarının istihdama bir katkısı olmamıştır. Fakat ABD ihracatına konulan tarifeler istihdamı negatif yönde etkilemiştir. Yine benzer çalışmalarda Çin, ABD’den yapılan ithalattaki tarifeleri %25 oranında artırdığında ABD’de işsizlik oranları %0.2-0.7 aralığında düşmektedir.

bir nokta da şudur; 2007 yılında %4.6 olan işsizlik oranı, kriz nedeniyle %9.6'ya çıkarken, bu oranın 2007 seviyesine inmesi ancak 8 yılda mümkün olmuştur. Her ne kadar 2010'dan sonra işsizlik oranı azalış trendine girmiş olsa da, 2008 Krizi'nin yol açtığı işsizliği indirmek uzun yıllarda mümkün olmuştur. Yani, korumacılık politikaları ABD'de işsizliği azaltmış olmasına karşın, 2000 yılı seviyesine ancak 2018 yılında inmiştir. Koronavirüs krizinde ise işsizlik, nisanda %14'e kadar çıkmıştır. Ekonomilerin adım adım açılması ile işsizlik oranları hızlı bir şekilde düşmüştür. Böylece, devam eden ticaret savaşları ve pandemi döneminde 2020'nin ilk on bir ayında işsizlik %6.7 olmuştur.

ABD, 2010'dan sonra tarife dışı savaşları, 2018 sonrası ise tarife ve tarife dışı unsurların bir arada olduğu ticaret savaşlarını başlatmıştır. Ekonomik ve ticari savaşlarda ABD'nin en büyük hedefi Çin ve ardından AB olmuştur. Kanada ve Meksika ile yapılan NAFTA ve USMCA işbirliği anlaşmaları, bu ülkelerle olan mücadelenin şiddetini azaltmıştır.

2017 yılında göreve başlayan D.Trump oldukça radikal kararlar alarak Çin'e ticaret savaşı açmıştır. Ardından teknoloji savaşları ile süreci daha geniş bir zemine yaymıştır. Bu durum küresel bir belirsizlik yaratarak, karşılıklı mücadelenin uluslararası bir krize dönüşmesine yol açmıştır. 2019 yılı rakamları neticesinde, ABD ekonomisinde büyüme yavaşlamış, toplam ticaret reel olarak azalmıştır. Dış ticaret açığı azalmasına karşın, D.Trump'ın hedeflerinden çok uzak kalmıştır. Ayrıca, dış ticaret açığının azalmasında birinci etken, ihracatın artması değil, ihracatla beraber ithalatın daha fazla azalmasıdır. Dış ticaret açığının ve cari açığın GSYH içerisindeki payı ise ekonomik yavaşlama nedeniyle artmıştır. Ticaret savaşlarının ardından ABD'nin ihracat ve ithalat pazarlarında değişiklik olmuştur. Çin ile yapılan ticaret azalırken, AB, Güney Amerika, Japonya ve diğer bölgelerle yapılan ticaret artmıştır. Çin'den boşalan alanlara büyük ölçüde AB ülkeleri girmiştir. Fakat 2020 yılında Çin ile olan ticaret, diğer ülkelere göre yeniden ve daha fazla artmaya başlamıştır.

ABD'nin toplam dış ticaret açığında Çin'in payı 2018-2019'da azalırken, 2020'de yeniden yükselmeye başlamıştır. ABD'nin savaşı başlatan sebepler çerçevesinde bu süreçte başarılı olduğu söylenemez. Çünkü, hem toplam dış ticaret açığını hem de Çin ile olan ticaretindeki açığı büyük ölçüde kapatmayı hedeflerken, sonuçlar bu hedeflerin oldukça uzağında kalmıştır. ABD'nin net uluslararası yatırım yükümlüğü son 2 yılda artarak 14 trilyon dolara çıkmıştır. Yani, ABD'nin uluslararası borç yükü artmıştır. İstihdam 2019

yılında son 50 yılın en düşük seviyesine inmesine rağmen, son iki yılda işsizlik oranındaki düşüş yavaşlamış ve pandemiyle birlikte işsizlik %6.7'ye yükselmiştir.

Neoliberal politikalarının etkisinin azalmasıyla beraber, 2008'den beri ekonomi ve ticaretteki büyümenin düşmesine rağmen, ABD'nin özellikle Çin'i dizayn etme politikaları devam etmektedir. Çünkü, Çin'in ekonomik ve ticari performansı ile hızla gelişen teknoloji performansı, ABD'nin gelecek kaygılarını artırmaktadır. DTÖ'nün analizlerine göre, 2030-2050 arasında Çin, dünyanın en büyük ekonomisi haline gelecektir. Bu gelişmeler ise ABD ve Çin'i uluslararası pazarda sık sık karşı karşıya getirmektedir. ABD'nin, kısa zamanda ekonomik ve ticari kayıplar yaşamasına rağmen, uzun dönemde Çin'i rekabet edilebilir bir seviyede tutma isteği, ticari, ekonomik, siyasi ve teknolojik mücadelelerin önemli bir sebebi olarak görülebilir.

3.3.2. Çin Ekonomisine ve Ticaretine Etkisi

ABD'nin Çin'e karşı başlatmış olduğu son ticaret savaşları ilk olmadığı gibi, bu mücadelenin son olmayacağı tahmin edilmektedir. Özellikle, 2000 yılı sonrası Çin'in DTÖ'ye üye olması ve ardından gelen teknoloji ve ticaret alanlarındaki gelişmeler, ABD ile Çin arasında ileri bir rekabete, anlaşmazlıklara ve gerilimlere yol açmıştır. 2008 Krizi öncesinde ABD'nin Çin'e kur ayarlamaları yönünde artan baskıları, 2008 sonrası kur savaşları ve büyük ölçüde Çin'i hedef alan tarife dışı önlemler ticaret savaşlarının zeminini hazırlamıştır. Son on yıldır artan korumacılığa karşı Çin de misilleme hamlelerine başlamıştır¹⁶⁰.

Ticaret savaşlarına dönüşen bu hamleler ve mücadeleler koronavirüs salgınına rağmen 2021'de kısmen devam etmektedir. Fakat ABD'de 2020 yılı Kasım ayı içerisinde yapılan başkanlık seçimlerini ticaret savaşlarını başlatan D.Trump kaybetmiştir. Yeni başkan olan Joe Biden'in Çin'e karşı nasıl bir tavır sergileyeceği henüz netlik kazanmamıştır. J. Biden'in seçim öncesi ve sonrası yaptığı açıklamalar, Çin'e karşı ticaret savaşlarının bir süre daha devam edebileceğini göstermektedir. Biden'in, araştırma geliştirme alanlarını desteklemek için 300 milyar dolarlık "Amerika'da Yenilikçilik" fonunu önermesi ve yerli üretimi desteklemek için 400 milyar dolarlık "Amerikan Malı Satın Al" önerisi birlikte düşünüldüğünde, yeni başkanla beraber teknoloji, yerli üretim, 5G, elektrikli araçlar gibi

¹⁶⁰ ABD'nin ticaret savaşlarında saldıran, Çin'in ise savunan bir pozisyonda olduğu ifade edilmişti. D. Trump'ın "Ticaret savaşları iyidir ve kazanması kolaydır" sözüne karşı, Çin'den gelen "Çin, ticaret savaşını istemiyor fakat ticaret savaşından korkmuyor" sözü (Legrain, 2018), iki tarafın ticaret savaşlarındaki konumunu daha iyi ifade etmektedir.

kritik öneme sahip alanlarda Çin'e karşı ticari mücadelelerin devam edebileceği hakkında ön bilgi vermektedir (Barret, 2020).

Ticaret savaşları, karşılıklı yaptırım amacına dayandığı için Çin ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Yapılan çalışmalara göre, Çin, ABD'de ihracat kaybı yaşamış ve dolayısıyla Çin için ticaret saptırıcı etki ortaya çıkmıştır¹⁶¹. Çin'in ABD'de kaybettiği ihracat pazarlarına ise Viet Nam, Taiwan, AB ve Meksika gibi ülkeler yerleşmiştir. Her iki ülkenin de ekonomik kayıplar yaşamasına rağmen, kayıplar ABD'de tüketiciler üzerine yüksek fiyatlı tüketim şeklinde yansımıştır.

Ticaret savaşlarının Çin'e etkisi ise, ihracat kaybının artması, son 30 yılın en düşük ekonomik büyümesi ve son yılların en yüksek işsizlik oranı şeklinde olmuştur. Karşılıklı tarife artışlarıyla başlayan süreç, ticaret maliyetlerini artırmış, ihraç edilen Çin ürünlerinin uluslararası fiyatlarının düşmesine yol açmış ve tarife uygulanan Çin ürünlerinin ABD'ye ihracatı azalmıştır (Nicita, 2019:13). Ticaret savaşları, Çin ekonomisinin büyümesini 2018'de bir önceki yıla göre yaklaşık %0.2 oranında yavaşlatırken, 2019 yılında, 2017 yılına göre %0.8 oranında yavaşlatmıştır.

Böylece, Dünya Bankası verilerine göre, 2017'de yıllık olarak yaklaşık %6.9 büyüyen Çin ekonomisi, 2019'da %6.1 oranında büyümüştür. 2019 yılında Çin ekonomisinde meydana gelen %6.1'lik büyüme oranı, 1990 yılından beri görülen en düşük büyüme oranıdır. Ayrıca, 1990-2007 yılları arasında büyüme trendi ortalama olarak yukarı yönlü olan Çin ekonomisi, 2008 Krizi'nin ardından büyüme trendini aşağıya çevirmiştir. Bu değişimin nedenleri arasında, küresel krizin ardından başlayan korumacı politikalar ve bu politikalarda Çin'in en büyük hedef aktör olması önemli bir rol oynamaktadır.

Son 10 yılda ortalama ekonomik büyüme oranı sürekli azalırken, küresel rekabet her geçen gün daha da kızışmaktadır. D. Trump'ın başlattığı ticaret savaşlarına karşı, sahip olduğu yüksek miktardaki döviz rezervi ve dış ticarete fazla vermenin avantajları sayesinde Çin, ticaret ve kur savaşlarında daha fazla kayıp yaşanmasını engelleyebilmiştir. Buna rağmen, dünyanın en büyük ihracatını ve ticaretini yapan, aynı zamanda küresel firmalara ev sahipliği yapan Çin ekonomisindeki yavaşlama, iç ve dış piyasalarda kayıplara neden olmaktadır.

¹⁶¹ UNCTAD'ın 2019 yılındaki raporuna göre, ticaret savaşları Çin'de ticaret saptırıcı bir maliyete yol açarken, ABD'de doğrudan tüketicilere yansıyan bir maliyete yol açmıştır.

Çin’de ekonomik büyümenin 2010’dan sonra ivme kaybetmesi, iç piyasada iflasları ve işsizliği artırırken, aynı zamanda dış piyasalardan gelecek olan yatırımların azalmasına yol açmaktadır¹⁶². Ayrıca Çin’de özel sektörün ve kamu borç yükünün yüksek olması ve ticaret savaşları nedeniyle borç maliyetinin giderek artması, Çin ekonomisini zorlayan diğer sebepler arasında yer almaktadır.

Çin’in karşı karşıya olduğu bir diğer sorun ise teknoloji savaşlarıdır¹⁶³. Çin’deki 5G teknolojisi, telekomünikasyon ve mikro çip üretimindeki gelişmeler, küresel piyasalarda Çin’i en büyük hedef haline getirmiştir. Teknoloji piyasalarına AB ve ABD’den oldukça geç giren, aynı zamanda 2000 yılından sonra devasa Ar&Ge yatırımları yapan Çin, uzun yıllardır uzay, telekomünikasyon ve internet teknolojisine yön veren ABD’yi büyük oranda tehdit etmeye başlamıştır. Bu nedenle, sadece mal ticareti ile sınırlı olmayan bu mücadelelerin uzun yıllar boyunca devam etmesi muhtemeldir.

Çin’in 21.YY’ın birinci on yılının ardından küresel ticaret düzenini dizayn etmeye çalışan politikaları, Çin’in artan küresel rekabetini ve ticaret savaşlarını anlaşılır kılmaktadır. 2013 yılında Çin’in ilk kez duyurduğu “Kuşak-Yol Projesi” yeniden bir İpek Yolu kurmayı hedefleyen dünyanın en büyük alt yapı projesidir. Toplamda 6 bölgeyi kara ve demir yolu ile birbirine bağlamayı planlayan proje, Marshall Planları’ndan beri dünyadaki en büyük alt yapı ve kalkınma programı olarak kabul edilmektedir. Birbirine bağlanması hedeflenen koridorlar şöyledir; Çin-Hindîçi Yarımadası Ekonomik Koridoru, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru, Çin-Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru, Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru, Çin-Moğolistan-Rusya Ekonomik Koridoru ve Yeni Avrasya Kara Köprüsü Ekonomik Koridoru’dur¹⁶⁴. Bu proje Çin’in serbest ticarete verdiği önemi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Alt yapı projeleri için yaklaşık 1 trilyon dolarlık bir harcama planlanmaktadır (OECD, 2018). Bu projeye ortak olan ülke sayısı giderek artmaktadır. Ayrıca Asya Alt Yapı ve Yatırım Bankası, Asya,

¹⁶² Çin ekonomisindeki yavaşlama sadece ticaret savaşlarından kaynaklanmamaktadır. 2010 yılında beri Çin ekonomisinde uzun süreli bir yavaşlama dönemi başlamıştır. Yani neomerkantilizm politikaların yeniden güç kazanmaya başladığı dönemlerde korumacılık Çin ekonomisini yavaşlama dönemine sokmuştur.

¹⁶³ ABD, teknoloji savaşı için ilk adımı, 2019 Mayıs’ta Çin’e BİT ticaretinin ve teknoloji transferinin yasaklanmasıyla atmıştır. Çin’in uzun yıllardır teknoloji transferini zorunlu kılması, sadece ABD tarafından değil AB ve Japonya gibi ülkeler tarafından da eleştirilmektedir. Gros (2020), çalışmasında, diğer gelişmiş ülkelerin ABD’nin ticaret savaşlarında kullandığı yöntemi eleştirirken ABD’nin kaygılarını haklı bulduklarını belirtmiştir. Ayrıca, Çin’in neden olduğu eşit olmayan ticaret anlayışının gelişmiş ülkelerde endişeyle karşılandığı belirtilmiştir. Gros, aslında ticaret savaşlarında asıl meselenin ticaret veya ticaret açıkları olmadığını, asıl sorunun doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklandığı belirtmiştir. Çin’de AB Ticaret Odası’nın raporuna dayandığı sonuçlara göre, Çin’de faaliyet gösteren 1600 civarında şirketin eleştirilerinin temeli ticaretle alakalı değildir. Bu eleştiriler Çin devletinin yabancı firmalara karşı başlattığı haksız uygulamalarla ilgili olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Çin’de yatırım yapan ABD’li firmalar tarafından dile getirilen teknoloji transferinin zorunluluğu ve ticari sırların ifşasının mecbur kılınması konusundaki şikayetleri ticaret kısıtlamalarıyla ilgili şikayetlerin önünde yer almaktadır. Bunun yanı sıra yabancı şirketlerin Çin’de ortak girişimde bulunmasına izin verilmemesi, AB, ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin Çin’e karşı tepki göstermelerinin nedenleri arasında yer almaktadır.

¹⁶⁴ Bu ekonomik koridorlar böylece Çin, Kazakistan ve Moğolistan’dan başlayarak İran ve Rusya üzerinden Avrupa’ya bağlanacak bir demir yolu üzerinden kesintisiz ticaretin hayata geçirilmesini ön görmektedir.

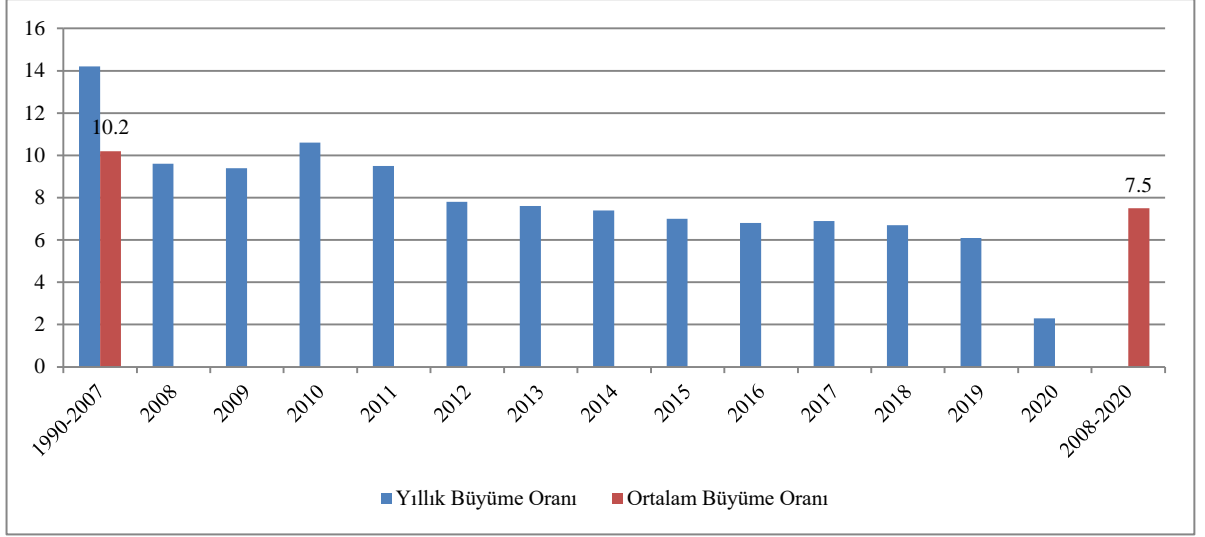
Afrika ve diğer bölgelerde alt yapı ve kalkınma konularında önemli mali ve proje desteği sunarak popüleritesini artırmaktadır. Çin'in ticaret, yatırım ve alt yapı konularında yakaladığı bu başarı, bir çok gelişmiş ülkenin alt yapı projelerini de tehdit etmektedir.

Çin ve ABD arasında yükselen tansiyonda Çin'in dünya genelinde artan ağırlığı, buna rağmen ABD'nin azalan ağırlı oldukça etkili olmuştur. ABD, 20.YY'ın ortalarına doğru, Marshall Planları ile Avrupa ve ardından dünyanın bütün ülkelerine destek vererek hegomonik bir güç haline gelmiştir. 21.YY'da ise aynı alt yapıyı Çin'in, Kuşak-Yol projesi ve Asya Alt Yapı ve Yatırım Bankası desteği ile yapmaya çalışması, son yetmiş yıla damga vuran küreselleşme merkezinin adım adım değişimine neden olmaktadır¹⁶⁵.

1945'lerin ardından gelişmiş ülkelerin öncülüğünde Kuzey'de kurulan yeni ekonomik, siyaset ve ticaret düzenininin 21.YY şartlarında gelişmekte olan ülkeler öncülüğünde Güney'de kuruluyor olması, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeleri karşı karşıya getirmektedir. Çünkü başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin küreselleşme süreci yavaşlarken, Çin önderliğinde gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmesi hızlanmaktadır (Steinbock, 2018:516). Çin'in Kuşak Yol Projesi, Asya Alt Yapı ve Yatırım Bankası ve BRICS Yeni Kalkınma Bankası'nın küresel etkisi giderek artmaktadır. Bu gelişmeler başta ABD olmak üzere özellikle gelişmekte olan ülkelerle Çin arasında gelecek yıllarda daha sert ve yeni anlaşmazlıkların çıkabileceğini göstermektedir.

Çin'in karşı karşıya olduğu, aynı zamanda ekonomik ve siyasi etkilerinin geniş boyutlu olduğu bu yeni süreç, uluslararası endişeleri ve belirsizlikleri artırmaktadır. Çünkü, ABD ve Çin arasında yükselen tansiyon, hem iki ülkeyi olumsuz yönde etkilemeye devam ediyor, hem de uluslararası piyasalarda büyük kayıplara yol açmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, korumacı politikaların ardından Çin ekonomisinin ve ticaretinin değişimi grafik ve tablolar yardımıyla incelenmiştir. Ayrıca, Çin ekonomisinin bir nevi altın çağını yaşadığı 2008 öncesi dönem verileri ile 2008 sonrası korumacılığın yol açtığı sonuçlar karşılaştırılarak, yeni korumacılık ile ticaret ve kur savaşlarının Çin ekonomisine yansımaları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

¹⁶⁵ UNCTAD- Küreselleşme ve Kalkınma Stratejileri Direktörü Richard Kozul-Wright ve ekonomist Daniel Poon, 2019'daki makalelerinde, Marshall Planları ile Çin'in Kuşak-Yol Projesi'nin benzerliklerini ve farklılıklarını tartışmışlardır. Büyük oranda iki programın birbirlerinden farklı olduğunu, ABD ve Çin'in proje bünyesindeki konum ve etkilerinin farklı olduğunu belirtmişlerdir. Gelişmiş ülkeler tarafından Çin, kurallara dayalı küresel düzen için bir tehdit olarak görülmektedir. Çin'in kuşak yol projesi ile Marshall Planları'nda ABD'nin küresel hegemonik güç kazanması gibi bir amacının olduğu yönündeki iddiaları reddettiği belirtilmiştir.

Kaynak: World Bank, 2020, Trading Economics, 2020, Statista, 2021. 2008 Öncesi ve 2008 sonrası dönemlerin ortalaması kırmızı ile gösterilmiştir.

Şekil 3.23. Çin Ekonomisinin Büyüme Oranı

2008'in ardından neoliberal politikaların terkedilmesi, Çin ekonomisinde önemli değişikliklere yol açmıştır. 1990-2007 arasında Çin ekonomisinde büyüme oranları sürekli artarken, bu tarihten sonra azalışa geçmiştir. 2007 yılında 14.2 büyüyen Çin ekonomisi böylece, 1984 yılından beri en yüksek büyüme oranına ulaşmıştır. Fakat krizin etkisi ile yıllık büyüme trendi yönünü aşağıya çevirmiştir¹⁶⁶.

Ticaret savaşlarının başlamasının ardından küresel piyasalarda meydana gelen belirsizlikler ve ticari mücadeleler Çin ekonomisinde yavaşlamaya sebep olmuştur. 2017 yılında bir önceki yıla göre Çin ekonomisi daha fazla büyürken, 2018 yılında büyüme oranı %6.9'dan %6.7'ye gerilemiştir. Artan ticari anlaşmazlıkların daha da derinleştiği 2019 yılında ise, büyümedeki artış yaklaşık 0.6 puan azalarak %6.7'den %6.1'e kadar gerilemiştir. Bu yeni büyüme oranı, dünya ortalamasının üzerindedir, aynı zamanda AB ve ABD gibi gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Fakat Çin ekonomisinin 1990 yılından beri en kötü büyüme performansı 2019'da gerçekleşmiştir¹⁶⁷.

2008'den sonra yükselen ticaret, teknoloji ve kur savaşları çerçevesinde şekillenen korumacılığın küresel piyasalardaki zayıflatıcı etkileri Çin ekonomisinde de görülmüştür. Neoliberal politikaların hız kazandığı 1980-2007 dönemleri arasında, Çin ekonomisi yıllık

¹⁶⁶ Bu değişimin sebepleri arasında, krizin yol açtığı küresel kayıplar, kur savaşları, Orta Doğu olayları, Avrupa Borç Krizi, yeni korumacılığın yükselişi, BREXIT süreci ve nihayetinde 2018'de başlayan ticaret ve teknoloji savaşları önemli yer tutmaktadır.

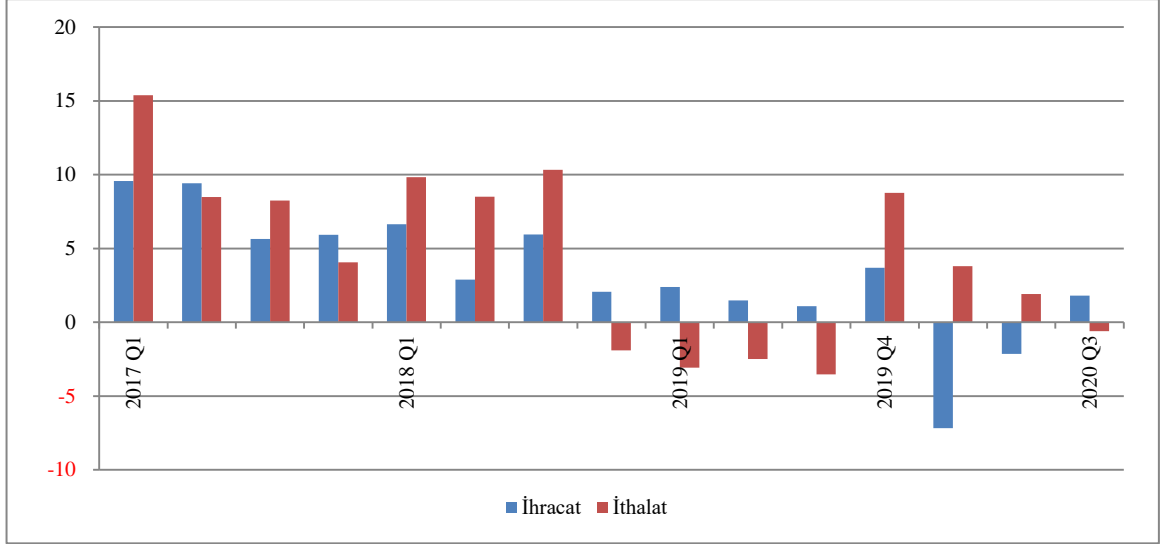
¹⁶⁷ 2010'dan beri devam eden ekonomik yavaşlamaya, ticaret savaşlarının iç ve dış talebi olumsuz etkilemesi de eklenince, Çin ekonomisinde son 30 yılın en düşük büyüme oranı gerçekleşmiştir (Richter, 2020).

ortalama %10 büyümüştür. Fakat finansal kriz sonrası, neoliberal politikaların güç kaybetmesinin de etkisi ile yıllık büyüme oranında önemli düşüş meydana gelmiştir. Şekil 3.23'te görüldüğü gibi 1990-2007 yılları arasında Çin ekonomisi yıllık ortalama %10.2 büyürken, 2007-2019 arası dönemde ortalama %7.9 büyümüştür. Ortalama büyüme oranlarında meydana gelen yıllık %2.2'lik bir azalma, Çin ekonomisinde devasa kayıplara yol açmıştır. Dolayısıyla, ekonomisi ve ticareti büyük oranda serbest ticarete dayanan Çin için korumacılık ve ticaret savaşları büyük riskler oluşturmaktadır. Ayrıca, tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi nedeniyle, Çin ekonomisi 2020 genelinde ortalama %2.3 büyümüştür¹⁶⁸.

Küresel ticaretin serbestleştirmesine 1980 sonrası büyük katkılar sağlayan Çin'in 2001 yılında DTÖ üyesi olması, Çin'i küresel ticarete ve ekonomiye yön veren ülkeler arasında sokmuştur. Fakat 1990'dan bu yana en zayıf büyüme oranının görüldüğü 2019 yılında, Çin ekonomisinin geleneksel model ya da yeni bir ekonomi modeli arasında yol ayrımında olduğu görülmektedir. Çin başkanı Xi Jinping'in 2020'de ASEAN toplantısında yaptığı, pandemi sonrası yeni bir ekonomi modelinin inşaa edileceğine yönelik açıklamaları oldukça önemlidir. Yeni modelin teknoloji ve inovasyona odaklanan, iç ve dış talebin içselleştirildiği bir sisteme dayanacağını ifade etmiştir¹⁶⁹.

¹⁶⁸ 2020'de %2.3 oranında gerçekleşen büyümenin Çin ekonomisinin yıllık büyüme ortalamasının oldukça altında olmasına karşın, gelişmiş ve gelişmekte olan neredeyse bütün ekonomilerin küçüldüğü bu dönemde Çin'i pozitif ayırtmıştır. Dış piyasalarda sağlık krizi derinleşirken, Çin'in salgını daha erken tecrübe etmesi ve kontrol altına alması, iç talebi hızlı bir şekilde canlandırmış ve büyüme böylece pozitif olmuştur.

¹⁶⁹ . İç ve dış baskıların artması ile zayıflayan ekonominin toparlanması için Zang Deyong'e göre (Finansal ve Ekonomik Strateji Kurumu araştırmacısı), Çin'in büyümeyi destekleyici yeni itici bir güce odaklanması gerekmektedir. Zang'a göre, Çin ekonomisinde inovasyon kalkınmayı en güçlü destekleyen alandır. "Üç Yeni" olarak adlandırdığı yeni endüstriler, yeni format ve yeni iş modeli sayesinde Çin ekonomisi daha hızlı toparlanabilir. Bu üç yenilik ise dijitalleşmeye, yapay zekaya ve büyük dataya dayanan teknolojik süreci gerektirir. Li Xunleis (Zhongtai Securities'in baş ekonomisti ve Çin Baş Ekonomist Forumu'nun başkan yardımcısı) ise 'Troyka' olarak nitelendirdiği tespitinde, Çin ekonomisinin geleneksel modelle yeniden toparlanabileceğini ifade etmiştir. Li, Çin ekonomisinin son yıllardaki performansını tüketim, ticaret ve yatırımlara bağlamıştır. Bu üç alanda yapılacak düzenlemeler ve modellemelerle Çin ekonomisinin yeniden toparlanacağını ifade edilmiştir (Stanzel, 2019).

Kaynak: UNCTADSTAD, 2020. Not: Veriler, bir önceki yılın aynı dönemine göre yıllık değişimi göstermektedir. Veriler, hacimsel değişimi göstermektedir.

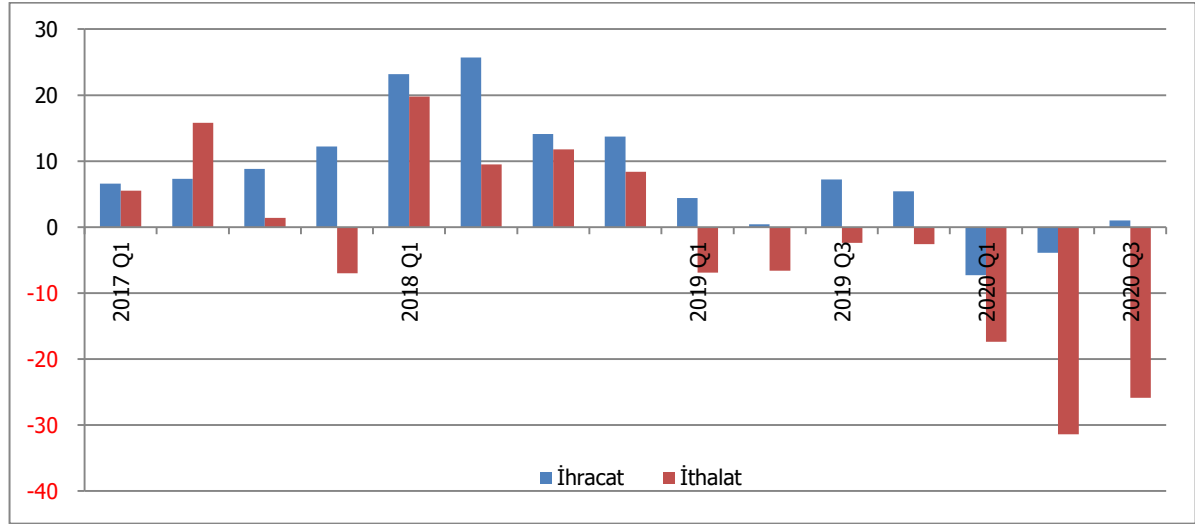
Şekil 3.24. Çin'in Mal Ticareti Hacminde Dönemsel Büyüme Oranları (%)

Trump Tarifeleri olarak da bilinen ticaret savaşlarının Çin'in mal ve hizmet ticaretinde hacim ve değer olarak yol açtığı daraltıcı etkiler net bir şekilde görülmektedir. 2017:Q1-2018:Q1 dönemleri arasında Çin'in toplam mal ihracatı hacminde büyüme %5'in üzerinde gerçekleşmiştir. Fakat 2018'in ikinci çeyreğinde ihracattaki büyüme %2.8'e gerilerken, üçüncü dönemde tekrar %5'in üzerine çıkmıştır. ABD'nin tarife artışlarını uygulamaya başladığı 2018'in Haziran ayından sonra, Çin'in özellikle ABD'ye yaptığı ihracatta büyüme oranı kayde değer bir şekilde azalmıştır. 2018'in son çeyreğinde Çin'in mal ihracatı %2 büyürken, 2019'un üçüncü çeyreğinde bu oran %1'e kadar gerilemiştir. 2019'un son çeyreğinde tekrar bir toparlanma sürecine giren ihracat, 2019'da ABD doları olarak %0.5 büyümüştür. Şekilde 3.24'te görüldüğü gibi, 2018'in son çeyreği ile 2019'un tamamında ticaret savaşlarının etkisi ile Çin'in mal ihracatında hacim daralmıştır. Aynı zamanda, Çin'in mal ihracatındaki büyümenin 2008-2019 ortalaması %6.8 olduğuna göre, 2019'da ticaret savaşlarının ihracata verdiği zararın boyutu daha iyi anlaşılmaktadır.

Pandemi krizinin etkisi ile başta Avrupa ve ABD'de dış talebin azalması, virüsü daha önce kontrol altına almayı başaran Çin'in ihracatında küçülmeye neden olmuştur. Çin'de 2020'nin birinci çeyreğinde %7'ye kadar küçülen mal ihracatı, üçüncü çeyrekte %7 büyümüştür. Yıllık bazda ise 2020'nin ilk üç döneminde ortalama %1.8 büyümüştür. Çin'in ithalatının dönemler arası değişimi incelendiğinde, ihracattaki değişime paralel şekilde, ithalat hacminin 2018'in son çeyreğinde ticaret savaşlarından etkilenmeye başladığı

görülmektedir. 2017:Q1-2018:Q3 arasında ortalama %5'in üzerinde büyüyen mal ithalatı, bu dönemden sonra %4'ün altında büyümüşür. 2019'da ticaret savaşlarının şiddetlenmesi, Çin'in misillemelerde bulunması, artan risk ve belirsizliklerle beraber, iç talepte meydana gelen azalmalar ithalatta büyümenin %1'e kadar gerilemesine neden olmuştur. 2019'un toplamında yıllık bazda ise Çin'in mal ithalatı ABD dolarıyla %2.6 küçülmüştür. 2008-2019 arasında ithalat ortalamasının %7.7 olduğu hesap edildiğinde, ticaret savaşlarının yol açtığı ithalattaki kayıpların oldukça yüksek seyrettiği anlaşılmaktadır.

Çin'de 2019 yılına ait mal ticaretinin büyüme oranları son üç yılın en kötü performansını yansıtmaktadır. Dolayısıyla, ticaret savaşları ve artan belirsizlikler nedeniyle, hem dünya genelinde hem de Çin'de ekonomik ve ticaret yavaşlamaya başlamıştır. 2020 yılında, ABD ile Çin arasında yapılan ticaret savaşlarını bitirecek olan 1.faz anlaşmanın devamının henüz gelmemesi, bütün plan ve hesapların koronavirüs salgını nedeniyle tamamen geçersiz olması, 2020 yılında Çin'in toplam ticaretini de etkilemeye başlamıştır. Fakat Çin'in salgını ilk tecrübe eden ve aynı zamanda ilk kontrol eden ülke olmasından dolayı, dış ticaret yeniden toparlanmaya başlamış ve 2020'nin genelinde pozitif bir büyümenin olacağı beklenmektedir¹⁷⁰.

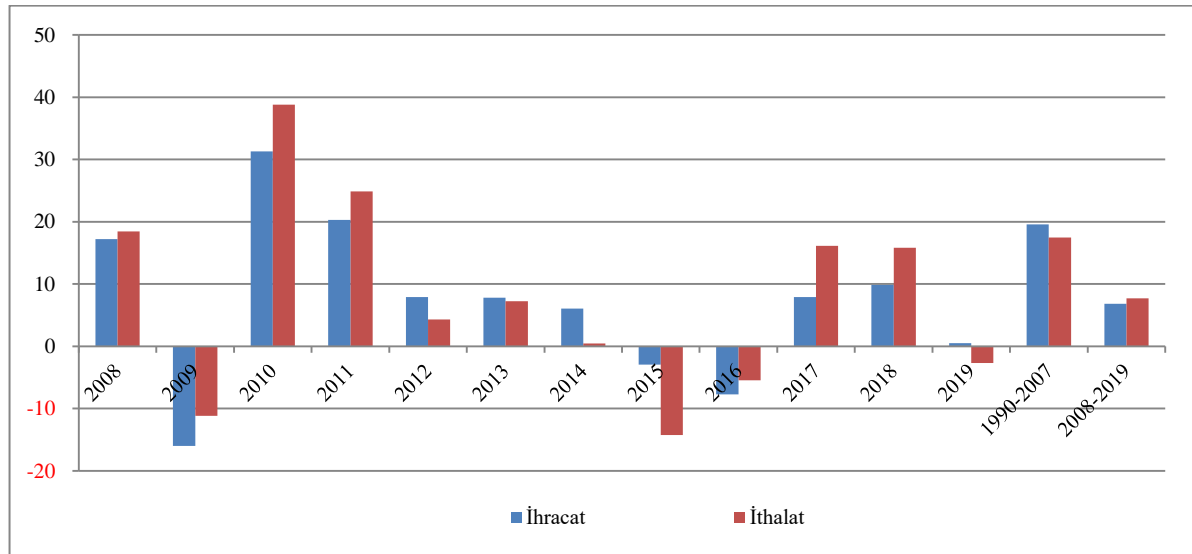

Kaynak: UNCTADSTAD, 2020. Not: Veriler, bir önceki yılın aynı dönemine göre yıllık değişimi göstermektedir. Veriler, ABD doları cinsinden değişimi göstermektedir.

Şekil 3.25. Çin'in Hizmet Ticaretinde Dönemsel Büyüme Oranları (%)

¹⁷⁰ Özellikle, salgın ve ticaret savaşlarına rağmen ABD ve diğer ihracat pazarlarının açılması, Çin'in ihracatının son dönemlerde tarihi oranda büyümesini sağlamıştır. Pandemi krizinin yol açtığı ticaretteki daralmanın, 2019'daki ticaret savaşlarının yol açtığı daralmadan daha az olması beklenmektedir. Çin'de 2020'nin ilk üç dönemindeki veriler ile ekim ve kasım ayı performansı, bu beklentileri desteklemektedir.

ABD ile Çin arasında yükselen tarifeler ve tarife dışı engeller sadece mal piyasalarında etkisini göstermemiştir. İki ülkenin dış ticaretlerinde önemli bir yer tutan hizmet ticareti de bu mücadelelerin etkisi altında kalmıştır. Tarife artışlarının yanı sıra, kur mücadeleleri, tarife dışı engellerin ve yasaklamaların yükselmesi, uluslararası sermaye hareketliliği, turizm, inşaat, taşımacılık, sigorta ve telekomünikasyon gibi alanlarda hizmetler sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. 2018'in üçüncü döneminde uygulamaya geçen tarife artışları ve devamında gelen tarife dışı engeller nedeniyle, 2019'un üçüncü çeyreğine kadar Çin'in hizmet ihracatı sürekli azalmıştır. 2019'un ikinci çeyreğinde Çin'in hizmet ihracatında son üç yılın en düşük büyüme oranı gerçekleşmiştir. 2019'un son iki çeyreğinde Çin'de hizmet ihracatı toparlanmış fakat ticaret savaşlarından önceki seviyeye ulaşamamıştır. 2019 yılı boyunca her dönem hizmet ithalatı reel olarak küçülmüştür. 2020 yılında salgının etkisi ile uluslararası ekonomik ve ticari hareketliliğin durma noktasına gelmesi, hizmet ticaretini mal ticaretinden daha fazla etkilemiştir. Özellikle, seyahat ve iş kapsamındaki turizm faaliyetlerinin yasaklanması hizmetler ticaretini en fazla küçülten kategorilerden biri olmuştur. Çin'de 2020 yılında hizmet ihracatı ve hizmet ithalatı reel olarak küçülürken, ithalatta toparlanma ihracata göre daha yavaş kalmıştır¹⁷¹.

Kaynak: UNCTADSTAD, 2020. Not: Veriler ABD doları cinsinden büyüme oranlarını göstermektedir.

Şekil 3.26. 2008 Krizi'nin Ardından Çin'in Mal Ticaretinde Büyüme Oranları (%)

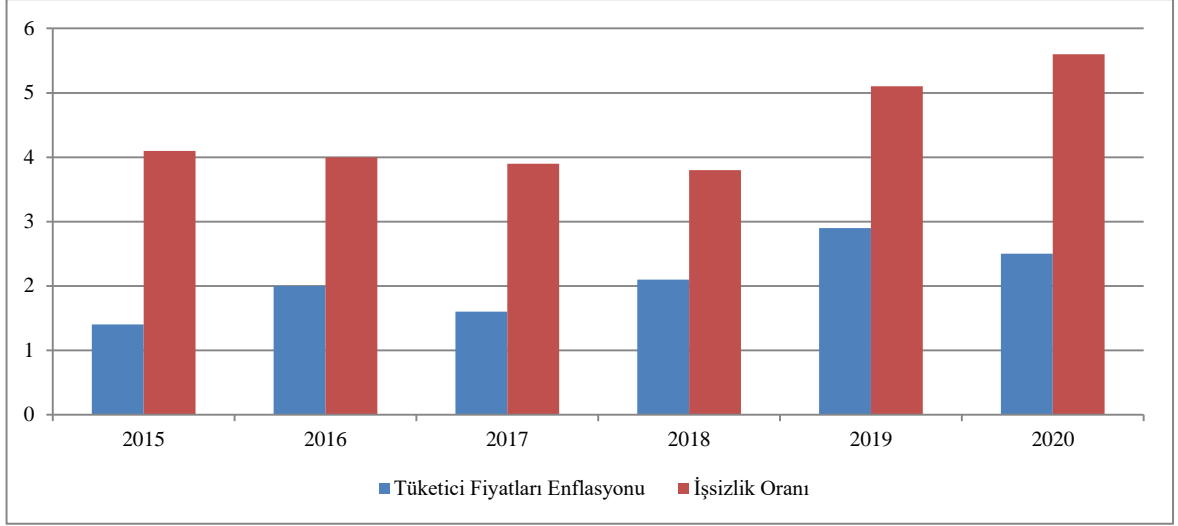
¹⁷¹ Hizmet ithalat 2020'nin üçüncü döneminde %25 küçülürken, hizmet ihracatının %1 büyümesi, Çin'in hizmet sektöründeki güçlü yanlarını ortaya koymaktadır. Ticaret savaşlarının etkili olduğu 2019'da da Çin'de hizmet ihracatı büyümüştür. Fakat son üç yılın en düşük büyüme oranının 2019'da gerçekleşmesi, ticaret savaşlarının Çin'in hizmet ticaretindeki etkisini ortaya koymuştur. Hizmet ticareti aslında ticaret savaşları döneminde tarife kapsamına alınmasa da, mal üretiminin en önemli kısmı olan hizmet sektörünün ticaret savaşlarından etkilenmesi çok normaldir. DTÖ Genel Direktörü ve Kıdemli Araştırmacı Tatiana Lacerda Prazeres, 2019'da Dünya Ekonomik Forumu'nda çıkan makalesinde bu konuya dikkat çekerken, ticaret savaşlarının gizli yüzünün hizmet ticareti olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla ticaret savaşları iki ülkede hem ürün hem de hizmet ticaretini etkilemiştir.

2008'in ardından değişen küresel politikalar Çin'in dış ticaretinde büyük bir yavaşlamaya yol açmıştır¹⁷². 2010 yılının ardından Çin'in mal ihracatı ve ithalatında büyüme giderek azalmış ve 2015-2016 dönemlerinde ticaret küçülmüştür. 2017 ve 2018 yıllarında ise ihracat ve ithalattaki toparlanmanın etkisi ile dış ticaret %10'dan fazla büyümüştür. Son ticaret savaşlarının etkisi ile Çin'in mal ihracatında büyüme %0.5'e gerilemiş, ithalat ise reel olarak küçülmüştür. 1990-2007 yılları arasında Çin'in mal ihracatı yaklaşık %20 büyürken, 2008-2019 yılları arasında ortalama %6.8 oranında büyümüştür. 1990-2007 arasında ithalatın ortalama büyümesi %17.4 iken, krizin ardından büyüme 2008-2019 yılları arasında ortalama %7.7'e gerilemiştir.

Dış ticarete fazla veren ve dünyanın en fazla ticaretini yapan Çin'in ihracatının büyüme oranında meydana gelen üçte ikilik azalış, 2008 Krizi sonrası korumacılığın etkisini ortaya koymaktadır. Son yıllarda yeni korumacılığın ve geleneksel korumacılığın dış ticaret politikası haline geldiği dünyada, ekonomik mücadeleler dünyanın iki kutbunda büyük kayıplara yol açmaktadır. ABD, Çin'i tarife dışı uygulamalar ve fikri mülkiyet hırsızlığı ile suçlarken, Çin'in de benzer gerekçelerle ABD'yi suçlamaya devam etmesi, küresel korumacılığın şiddetini artırmaktadır. Korumacılığa yönelen ülkelerin artması, bir yandan kur manipülasyonlarını diğer yandan gizli ve örtük engellemeleri popüler hale getirmiştir. Koronavirüs salgını ile özellikle gıda ve sağlık ürünlerinde uygulanan korumacı önlemlerin artması ise yeni korumacılığın daha fazla yayılmasına neden olmaktadır¹⁷³.

¹⁷² 2008 Krizi'nin ardından küresel ekonomi ve ticaretteki daralma sürecinin sonuna gelinip genel toparlanma başladığında, politik, ekonomik ve askeri anlaşmazlıklar daha da şiddetlenmiştir. Orta Doğu'da patlak veren Arap Baharı olayları, Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile başlayan Avrupa Borç Krizi, Çin-ABD arasında yükselen kur savaşları ve tarife dışı önlemlerin artması, Avrupa genelinde yükselen bütünleşme karşıtı gelişmeler ve son olarak ticaret savaşları, 2008 öncesi ile sonrası arasında ekonomik ve ticari performanslarda büyük bir kayba neden olmuştur. DTÖ ve OECD gibi kurumlar ise, korumacılığın yeniden yükselişe geçtiğine yönelik uyarılarda bulunmuşlardır. Fakat, finansal krizin ardından, ekonomik temelleri serbest ticarete dayanan, Japonya, AB, ABD ve Çin gibi ülkelerde alternatif korumacı politikaların ağırlık artmaya devam etmiştir.

¹⁷³ Çin sahip olduğu rezervlerin ve dış ticarete fazla vermenin avantajıyla serbest ticareti savunan bir ülke gibi algılanmaktadır. Fakat Çin'in aslında neomerkantilizmi savunan bir ülke olduğu, uyguladığı ticaret ve ekonomi politikalarının bu doğrultuda olduğu yönünde önemli tespitler vardır. Bu politikalar ise; milliyetçiliğin ve vatanseverliğin teşvik edilmesi, döviz ve altın gibi değerli madenlerin stoklanması, kur manipülasyonlarına sık sık başvurulması, ihracat teşvikleri, gümrük vergileri ve diğer yöntemlerle dış ticaret dengesini kontrol etme politikalarıdır. Bu dövrüşü destekleyen bazı çalışmalar; Yu (2017), Bhalla (1998), Hansen (2014), Hawkins (2005), Jiang (2012), Verma (2016)'dir. F. T. Yu (2017), çalışmasında neomerkantilizm politikalar ve Çin'in küresel yükselişini detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Çin'in iç ve dış piyasalarda uyguladığı politikaların merkantilizme dayandığını belirtmiştir. Yu'ya göre Çin merkantilizminin özellikleri; milliyetçilik, vatanseverlik, değerli maden ve döviz stokçuluğu, kur manipülasyonu, ödemeler kaleminde denge, tarifeler, ihracat destekleri ve diğer korumacı araçlarının yaygın kullanımı. S. S. Bhalla (1998) ise Çin'in kur manipülasyon politikalarının merkantilizme dayandığını iddia etmiştir. S. Hansen (2014) ise Çin'in teknoloji milliyetçiliğine atıfta bulunmuştur. Çin'in son yıllarda yabancı teknoloji şirketlerine yönelik teknoloji transferi konusunda artan baskıları, yerli firmaların yabancı firmalara karşı daha fazla desteklenmesi, kamu gücünün otoriter bir hakem olarak etkisini giderek artırması, yayılmacı politikalarının ve ulusalcılığın giderek artması, Kuşak-Yol projesi üzerinden Afrika ve Asya'daki ülkelere mali destek sağlaması, Çin'in merkantilizm politikalarına odaklandığını göstermektedir. Oysa uzun yıllardır serbest ticaretin avantajlarını kullanarak yakaladığı fırsat Çin'in liberalleşmesi gibi algılsa da, bu üstünlüğü korumak amacıyla açıktan veya gizli den merkantilizm politikaları uygulamaktadır. Eğer Çin dış ticarete fazla vermeseydi ve bu kadar yüksek dövizde sahip olmasaydı dış ticarete açıktan liberalleşmeyi bu kadar savunur muydu bu konu tartışılabilir.

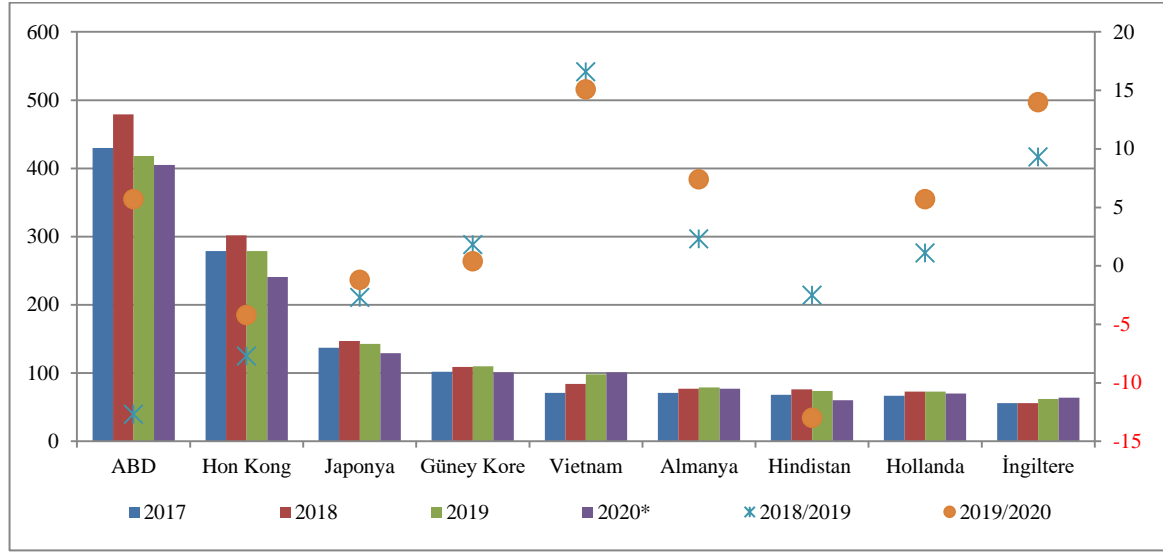
Kaynak: World Bank, 2020, National Bureau of Statistics of China, 2021, Inflation.eu, 2021, Macrotrends, 2020.

Şekil 3.27. Çin’de Tüketici Fiyatları Enflasyonu ve İşsizlik Oranı (%)

ABD ve Çin arasında artan ticari engeller ve tarife artışları, iç piyasada maliyetlerin artmasına yol açmıştır. Yükselen maliyetler, tüketicilere daha yüksek enflasyon olarak yansımıştır. Aynı zamanda, dış ticaretin azalması ve alternatif pazarların bulunamaması, yerli üretimi yavaşlatarak işsizliğin artışına katkı sağlamaktadır. Şekil 2.27’de ticaret savaşlarından önce ve sonra Çin’de tüketici fiyatları enflasyonu ve işsizlik oranları verilmiştir. Küresel ölçekte artan belirsizlikler, ABD ile Çin arasında yaşanan gerilimler ve üretimdeki büyümenin düşmesinin etkisi ile enflasyon 2018’de %2.1’e yükselmiştir. 2019 yılında ise, ticaret savaşları nedeniyle hem ihracatın azalması, hem de ithalatın tarife artışları nedeniyle pahalanması tüketiciler üzerinde fiyat baskısına neden olmuş ve enflasyon %2.1’den %2.9’a yükselmiştir. 2020 yılında ise azalan yerli ve yabancı tüketim talebi nedeniyle enflasyon 2019’un altına inerek %2.5 olmuştur. İşsizlik oranları incelendiğinde, 2015-2018 yılları arasında işsizlik oranının azalarak %3.8’e gerilediği görülmektedir. Fakat 2019 yılında işsizlik oranları, ticaret savaşlarının etkisi ile %5.1’e yükselmiştir. İç ve dış talebin düşmesi ve ihracat gelirlerinin azalması Çin’de firmaların finans yapısını bozmuş ve işsizlik artmaya başlamıştır. 2019’da Çin ekonomisinde son 30 yılın en düşük büyümesi gerçekleşirken, işsizlik son 40 yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır¹⁷⁴. 2020 yılında koronavirüs salgınının etkisi ile işsizlik daha fazla artmış ve yıllık

¹⁷⁴ Tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe istihdam oranı 2011’den beri hizmetler sektörü lehine gelişmiştir. Son sekiz yılda toplam istihdamda sanayinin payı azalarak 2012’de %30’dan 2019’da %27.5’e kadar gerilemiştir. Tarımın payı ise uzun yıllardır azalmaya devam etmektedir. Teknolojik gelişme ve şehirleşme nedeniyle hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin oranı artmaya devam etmektedir.

bazda %5.6 olarak gerçekleşmiştir. Sonuç olarak ticaret savaşları Çin’de hem enflasyonun hem de işsizliğin artmasına yol açmıştır¹⁷⁵.

Kaynak: World Integrate Trade Solution, 2020, General Administration of Customs People’s Republic of China (GACC), 2020. Not: 2020* verileri ocak-kasım toplamını göstermektedir. 2018/2019, 2019 yılı genelinde bir önceki yıla göre değişimi sağ ekseninde, 2019/2020 ise yılın ilk 11 ayında iki dönem arasındaki değişimi sağ ekseninde göstermektedir. En büyük 9 ortak için 2018 yılı baz alınmıştır. WITS sisteminde, Çin ile ABD arasındaki ticari verileri iki ülke farkı değerinde açıklamaktadır. Bu grafik için WITS sisteminde, Çin tarafından yayınlanan veriler kullanılmıştır.

Şekil 3.28. Çin’in Ülke Bazlı İhracatı (Milyar Dolar)

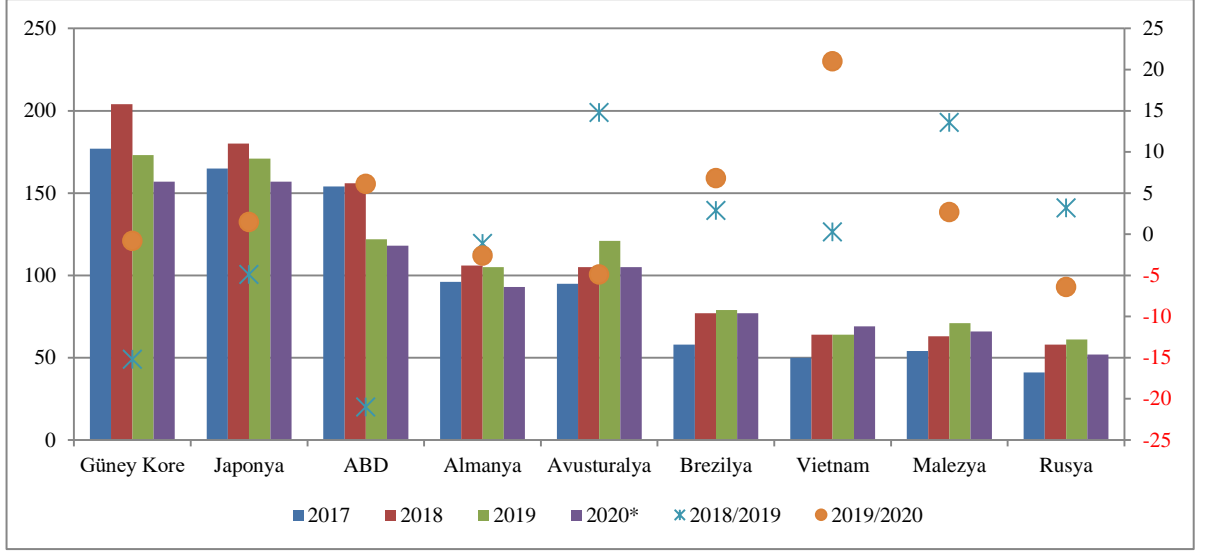
Çin’in en büyük ihracat merkezleri, ABD, Hong Kong, Japonya, Güney Kore, Vietnam, Almanya, Hindistan, Hollanda, İngiltere, Tayvan ve Singapur gibi küresel ekonomide oldukça güçlü konumda olan bölgelerdir. Çin’in en fazla ihracat yaptığı ülke olan ABD’nin Çin’in mal ihracatındaki payı yaklaşık %20 iken, ABD’nin ihracatında Çin’in payı ise %7’dir. Dış ticarete sadece bir ülkenin payının bu kadar yüksek olması, iki ülke açısından önemli sorunlara neden olmaktadır. Örneğin, iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar doğrudan Çin’in %20’lik ihracatını hedef alırken, ABD’nin girdi tedarikini zorlaştırmaktadır. 2018’de ABD’ye yaklaşık 540 milyar dolarlık mal ihrac eden Çin’in, aynı dönemdeki toplam mal ihracatının yaklaşık 2.5 trilyon dolar olduğu düşünüldüğünde, ticaret savaşlarının Çin için nasıl bir maliyete yol açabileceği daha iyi anlaşılmaktadır. Çin’in bu devasa ihracat pazarını kaybetmemek adına büyük tavizler vereceğini düşünen ABD, ulusal

¹⁷⁵ İşsizlik oranlarının liberalleşme reformlarının başladığı 1980’li yıllardaki seviyeye yükselmesi, ekonomik büyümedeki yavaşlamanın ise 1990’lı yıllara dönmesi, Çin’de aşırı liberalleşme politikalarına yönelik eleştirileri artırmıştır. Ticaret ve kur savaşlarında ABD ve AB gibi ülkelerin en büyük hedefi haline gelen Çin, ekonomisinin büyük orandan serbestliğe dayanmasının bir sonucu olarak, eskiye göre daha kırılgan, yeterli savunma mekanizması olmayan ve sürekli açık hedef haline gelen bir ülke konumuna gelmiştir. Bu nedenle, Çin, neoliberal politikaların dayattığı serbest ticaretten uzun yıllar faydalanmış fakat 2010’dan sonra daha kontrollü bir piyasa ekonomisine yönelmek zorunda kalmıştır.

çıkarlarını gündeme getirerek Çin'den yapılan ithalatı doğrudan hedef almıştır. Fakat Çin, ABD'nin beklediği oranda tavizler vermeyi reddetmiş, bunun yerine misillemeye dayanan, aynı zamanda diyalog kapılarını kapatmayan, savunma amaçlı politikalar geliştirmiştir. ABD, Çin'den yapılan ithalatın ilk başta neredeyse %100'ünü hedef almış, fakat ilerleyen süreçte hedef alınan oran %70'in altına gerilemiştir. 2019 yılında Çin'in ABD'ye ihracatı hedeflenenin çok altında bir değerde azalmıştır. Şekil 2.28'de görüldüğü gibi, 2019 yılında Çin, ABD, Hindistan, Hong Kong ve Japonya gibi ülkelerde ihracat kaybı yaşamıştır. AB ülkelerine ise Çin'in ihracatı artmıştır. ABD'ye yapılan ihracat ticaret savaşlarının etkisi ile %12 oranında azalmıştır. Fakat ABD ulusal veri merkezi olan Census Bureau'nun verilerine göre bu azalış %16 civarındadır.

Çin'in Hong Kong'a yaptığı ihracatın %7 oranında azalması, ABD-Çin arasındaki siyasi gerilimin etkisinden kaynaklanmaktadır. Çin, ticaret savaşları nedeniyle ABD'de pazar kaybı yaşamış ve Çin için ticaret saptırıcı bir etki ortaya çıkmıştır. Çin, AB, Tayvan, Vietnam, İngiltere gibi bölgelere yaptığı ihracatı artırarak toplam kayıplarını azaltmaya çalışmıştır. 2020 yılında ise, ticaret savaşları ve koronavirüs salgınına rağmen, Çin'in hem ABD'ye hem de diğer bölgelere yaptığı ihracat bir önceki yıla göre artmaya başlamıştır. 2020 genelinde Çin'in ABD'ye yaptığı ihracat 410 milyar doları aşmıştır.

Çin'in toplam ihracatı ise ilk on bir ayın toplamında bir önceki yıla göre %1.8 büyümüştür. Güney Kore, Vietnam, İngiltere ve AB ülkeleri, Çin'in 2020'de ihracatını bir önceki yıla göre artırdığı bölgelerdir. Bu sonuçlar, ticaret savaşlarının etkisinin azaldığını ve koronavirüsünün Çin'de yol açtığı yavaşlamanın ticaret savaşlarına göre daha az olduğunu göstermektedir. Çin'in ihracatının artmaya devam etmesi, koronavirüsüne rağmen ticaret savaşlarının yol açtığı kayıpların telafi edilebileceğini göstermektedir.

Kaynak: World Integrate Trade Solution, 2020, General Administration of Customs People's Republic of China (GACC), 2020. 2020* verileri ocak-kasım toplamını göstermektedir. 2018/2019, 2019 yılı genelinde bir önceki yıla göre değişimi sağ ekseninde, 2019/2020 ise yılın ilk 11 ayında iki dönem arasındaki değişimi sağ ekseninde göstermektedir. En büyük 9 ortak için 2018 yılı baz alınmıştır. WITS sisteminde, Çin ile ABD arasındaki ticari verileri iki ülke farkı değerinde açıklamaktadır. Bu grafikte WITS sisteminde, Çin tarafından yayınlanan veriler kullanılmıştır.

Şekil 3.29. Çin'in Ülke Bazlı İthalatı (Milyar Dolar)

Çin'in ithalattaki en büyük ortakları, Güney Kore, Japonya, ABD, AB ülkeleri, Brezilya, Avusturalya, Vietnam, Malezya, Rusya ve Suudi Arabistan gibi ihracat pazarına göre daha geniş coğrafyalarda yer almaktadır. Ticaret savaşları 2018'de başlamış olmasına rağmen, 2018'de Çin'in en büyük partnerleriyle yaptığı ihracatı ve ithalatı bir önceki yıla göre artmıştır. Fakat 2019 yılında Güney Kore, ABD ve Japonya'dan yapılan ithalat reel olarak azalmıştır. İhracatta olduğu gibi ithalatta da 2019 yılında en fazla azalma, ABD'den yapılan ithalatta olmuştur. ABD'den yapılan ithalat %20'den fazla azalmıştır. Fakat ABD ulusal veri merkezi olan U.S. Census Bureau'da yer alan verilere göre küçülme %11 civarındadır¹⁷⁶. Çin, Avusturalya, Suudi Arabistan, Rusya, Brezilya ve Malezya gibi ülkelerden daha fazla ithalat yaparak, ABD'den azalan ithalatı karşılamaya çalışmıştır. ABD ile Çin arasındaki ticaretin azalma oranları karşılaştırıldığında, ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatın, Çin'in ABD'ye yaptığı ihracattan daha fazla azaldığı görülmektedir. Çin, ABD pazarında ticaret saptırıcı etkiyle karşılaşırken, ABD de Çin pazarında aynı sorunla karşı karşıya kalmıştır. 2020 yılında ise koronavirüs ve ticaret savaşları devam ederken, Çin'in

¹⁷⁶ ABD ulusal veri merkezi ile Çin ulusal veri merkezinin açıkladığı iki ülke arasındaki dış ticaret rakamları arasında önemli farklar vardır. Çin'in verileri ABD'den yapılan ithalatı daha fazla gösterirken, ABD'nin verileri Çin'den yapılan ithalatı daha fazla göstermektedir. Örneğin 2018 yılında Çin'e göre; Çin'in ABD'ye ihracatı yaklaşık 480 milyar dolar iken, ABD'den ithalatı 156 milyar dolardır. Böylece iki ülke arasındaki toplam mal ticareti 636 milyar dolardır. Oysa 2018'de ABD'ye göre; Çin'den yapılan ithalat 539 milyar dolar, Çin'e yapılan ihracat ise 120 milyar dolar olmak üzere toplamda 660 milyar dolarlık toplam ticaret yapılmıştır.

ABD'den yaptığı ithalat %17 artarak 124 milyar doları aşmıştır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ticaretin yeniden artmaya başlaması, ticari kayıpların yavaş yavaş telafi edildiğini göstermektedir¹⁷⁷.

Tablo 3.14. Çin'in ABD'ye Yaptığı Ürün Bazında İhracat (Milyon Dolar)

	2017	2018	2019	2020	2018/2019 Değişim %
Toplam	505.165	539.243	451.651	435.499	-3.5
334 – BİLGİSAYAR VE ELEKTRONİK ÜRÜNLER	184.053	185.926	146.320	141.863	-3.4
339 – MUHTELİF İMALAT ÜRÜNLERİ	41.264	43.889	42.818	42.455	-0.2
335 – ELEKTRİKLİ EKİPMAN, CİHAZ VE BİLEŞENLER	43.998	50.102	42.653	42.875	0.4
333 – ELEKTRİK HARİÇ MAKİNE	35.047	38.707	32.876	31.601	-3.6
315 – KONFEKSİYON ÜRETİM ÜRÜNLERİ	29.336	29.837	26.956	19.970	-2.5
332 – KUMAŞLI METAL ÜRÜNLER, NESOI	22.665	26.377	22.987	21.000	-9
337 – MOBİLYA & ARMATÜRLER	23.569	25.779	18.951	16.100	-15
326 – PLASTİK & KAÇUK ÜRÜNLER	17.164	20.219	18.406	20.162	8.1
336 – TAŞIMA EKİPMANLARI	19.008	22.056	18.067	15.609	-7.7
316 – DERİ VE MÜTTEFİK ÜRÜNLER	20.198	19.985	17.391	11.000	-36
325 – KİMYASALLAR	18.162	21.365	16.381	17.000	3.6
314 – TEKSTİL FABRİKALARI ÜRÜNLERİ	11.679	12.692	12.674	24.600	100
Diğer	40.165	42.349	35.173	31.100	-11.5

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department Of Commerce, 2021. Not: NAICS sınıflamasına göre tüm mal ihracatını yansıtmaktadır. Not: ABD ve Çin'in yayınladığı veriler arasında farklılık bulunmaktadır. Bu tabloda ABD tarafından yayınlanan veriler kullanılmıştır. İhracatı azalan ürünler kırmızı ile gösterilmiştir.

Ticaret savaşlarının ardından ürün bazında ABD-Çin arasındaki ticaretin değişimi tablo 3.14'te gösterilmiştir. Çin'in ABD'ye toplam mal ihracatı 2019 yılında bir önceki yıla göre %16 azalırken, Çin'in yayınladığı verilerde bu azalış yaklaşık %13 olarak açıklanmıştır. Çin'in ABD'ye ihracatının en az %13 oranında azaldığı netlik kazanmıştır. Ürün bazında, mobilya&armatür ürünleri, taşıma ekipmanları, kimyasal ürünler ve bilgisayar-elektronik ürünlerin ABD'ye ihracatının azaldığı görülmektedir. ABD'nin Çin'den yaptığı binlerce ürünün ithalatına koyduğu tarifeler nedeniyle, Kısım-301 listesinde yer alan birçok ürünün ABD'ye ihracatı azalmıştır. 2020 yılında ise bir kaç sektörün dışında genel olarak azalmıştır. Fakat toparlanma hızlanmıştır.

¹⁷⁷ Salgına rağmen, ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatın artmasında birinci faz anlaşma etkili olmuştur. Ayrıca, Çin'in ABD'den daha önce salgını kontrol ederek yerli üretime daha erken başlamasıyla ithalat talebinin artması da önemli yer tutmaktadır. Çin'in ithalatının arttığı diğer ülkeler ise Malezya, Brezilya, Vietnam ve Japonya'dır. Fakat, yılın ilk on bir ayında Çin'in toplam mal ithalatı %1.6 küçülmüştür.

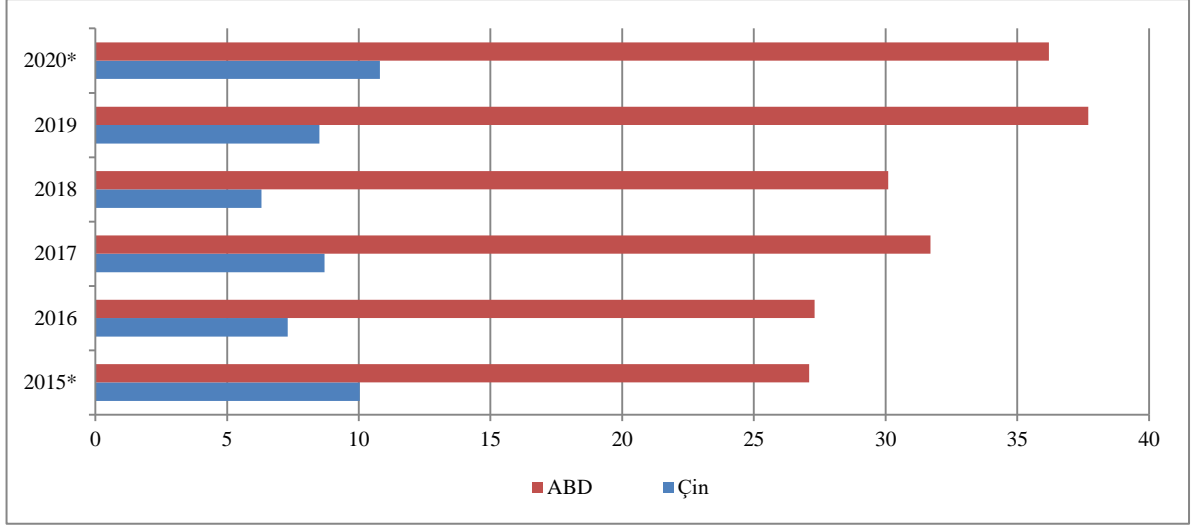
Tablo 3.15. ABD'nin Çin'e Yaptığı Ürün Bazında İhracat (Milyon Dolar)

	2017	2018	2019	2020	2018/2019 Değişim %
Toplam	129.997	120.289	106.447	124.648	17
336 – TAŞIMA EKİPMANLARI	29.193	27.844	19.738	13.230	-31
334 – BİLGİSAYAR VE ELEKTRONİK ÜRÜNLER	17.300	18.151	18.935	21.292	12
325 – KİMYASALLAR	15.149	16.088	16.002	17.348	8
333 – ELEKTRİK HARİÇ MAKİNE	9.386	11.085	10.438	11.115	6.7
111 – TARIM ÜRÜNLERİ	15.779	5.852	10.281	20.654	100
339 – MUHTELİF İMALAT ÜRÜNLERİ	3.209	3.703	4.142	3.880	-6
311 – GIDA İMALATLARI	3.302	2.957	3.237	5.426	67
211 – PETROL & GAZ	6.730	7.059	3.118	9.200	195
335 – ELEKTRİKLİ EKİPMAN, CİHAZ VE BİLEŞENLER	3.271	3.397	3.106	3.509	13
322 – KAĞIT	2.664	2.687	2.343	2.416	3
332 – KUMAŞLI METAL ÜRÜNLER, NESOI	2.364	2.424	2.183	2.040	-6
331 – BİRİNCİL METAL MFG	2.263	3.090	2.019	3.861	90
Diğer	19.389	15.932	10.904	10.700	-1.8

Kaynak: International Trade Administration U.S. Department Of Commerce, 2021. Not: NAICS sınıflamasına göre tüm mal ihracatını yansıtmaktadır. Not: ABD ve Çin'in yayınladığı veriler arasında farklılık bulunmaktadır. Tabloda ise ABD tarafından yayınlanan veriler kullanılmıştır. İhracatı azalan ürünler kırmızı ile gösterilmiştir.

Tablo 3.15'te, ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatın değişimi gösterilmiştir. ABD'nin 2020'de Çin'e yaptığı toplam ihracat %17 artmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında ABD'nin Çin'e yaptığı ihracat yıllık bazda azalmıştır. Ticaret savaşlarının başlamasıyla, ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat 2018'de artarken, Çin'e ihracatı azalmıştır. 2019'da ABD'nin Çin'e yaptığı ihracatta en fazla petrol&gaz ürünleri ile birincil meta imalat ürünlerinde olmuştur. Üçüncü sırada ise ABD'nin en fazla Çin'e ihrac ettiği taşıma ekipmanları ürünlerinde olmuştur. Bilgisayar ve elektronik ürünler, tarım ürünleri, muhtelif imalat ürünleri ve gıda ürünlerinde Çin'in ABD'den yaptığı ithalat 2019 yılında bir önceki yıla göre artmıştır¹⁷⁸.

¹⁷⁸ Tablo 3.14 ve 3.15'e göre, iki ülke arasında yaşanan gerilim ticareti ürün bazında küçültürken, Çin'in ABD'ye ihracatı, ABD'den yaptığı ithalattan daha fazla azalmıştır. Çin ve ABD arasındaki ticari veriler iki ülkenin veri merkezlerinde farklılık gösterirken, önemli bir nokta dikkat çekmektedir. Buna göre, 2019'da ABD'nin yayınladığı verilere göre, Çin'den yapılan ithalat Çin'e yapılan ihracattan daha fazla küçülmüştür. Çin'in yayınladığı verilere göre ise, ABD'den yapılan ithalat ABD'ye yapılan ihracattan daha fazla oranda küçülmüştür. Bu farklı açıklamalar, siyaset ile ekonomi arasındaki güçlü bağı göstermektedir. Hem iç piyasada, hem de uluslararası piyasalarda itibar kaybını engellemek amacıyla verilerin farklı açıklanması, şeffaflık sorununu öne çıkarmaktadır.

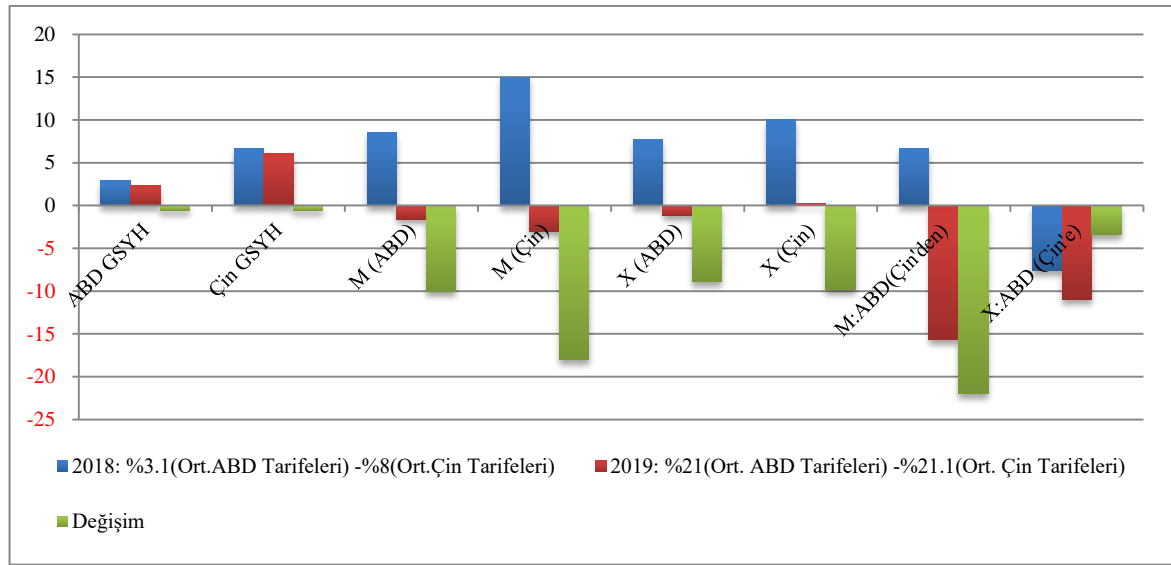

Kaynak: Bloomberg, 2020, TheGlobal Economy, Sibilis Research, 2020. Not: 2015* verileri, Çin borsalarının tarihte en yüksek seviyeye ulaştığı Mayıs- Haziran 2015 döneminde iki ülkenin borsalarının piyasa değerini göstermektedir. 2020* verileri ise Eylül 2020 sonu itibarıyla borsaların piyasa değerini göstermektedir.

Şekil 3.30. ABD ve Çin Borsalarının Piyasa Değeri (Trilyon Dolar)

Ticaret savaşlarıyla artan belirsizlikler; ekonomi, ticaret, finansal yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlar, altın, borsalar ve petrol fiyatları gibi birçok unsuru etkilemektedir. Şekil 3.30'da Çin'deki Şangay ve Shenzhen borsalarının ve ABD'deki New York ve Nasdaq borsalarının toplam piyasa değeri gösterilmiştir. Çin borsalarının değeri 2015'te ilk kez 10 trilyon doları geçerek, Çin tarihinin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Fakat 2016'da 7 trilyon dolara gerileyen borsaların toplam değeri, 2017 yılında 8.7 trilyon dolara çıkmıştır. 2018'de ise ticaret savaşları ve artan belirsizlikler nedeniyle 5.5 trilyon doların altına kadar inen Çin borsaları, yılı ortalama 6.3 trilyon dolarla kapatmıştır. 2019 yılında ise ABD'nin ticari yatırımlarına rağmen bir önceki yıla göre borsalar değer kazanmıştır. 2020 yılının ilk dönemlerinde Çin borsalarının toplam değeri, pandemiyle birlikte ani bir şekilde düşerek 7 trilyon doların altına inmiştir. Salgının ilk şokunun atlatılmasıyla nisandan sonra küresel borsalar ve Çin borsası yeniden toparlanmaya başlamıştır. Pandemi krizi ve devam eden ticaret savaşlarına rağmen Çin borsalarında büyüme artarak ağustos ayında 10 trilyon doları geçmiştir. 2015 yılından beri ilk kez 10 trilyon doları geçen, aynı zamanda tarihin en yüksek seviyesine çıkan Çin borsalarının ABD ile yaşanan gerilime rağmen değerlendiriliyor olması, Çin'li firmaların büyüdüğünü ve yatırımcıların Çin'e olan güveninin arttığını göstermektedir. Böylece, ticaret savaşları ve salgın nedeniyle güç kaybeden Çin'deki üretici firmalar, bir yandan küresel ölçekte büyüyerek kayıplarını telafi ederken, diğer yandan rekabet güçlerini artırmaktadırlar. Piyasa değeri bakımından dünyanın en büyük borsaları

ABD'dedir. New York ve Nasdaq borsalarının piyasa değeri 2015-2017 arasında değer kazanarak 31.7 trilyon dolara kadar çıkmıştır. Fakat 2018 yılında D.Trump hükümetinin uyguladığı korumacı politikaların ardından ABD borsaları değer kaybetmiş ve iki borsadaki firmaların toplam piyasa değeri 30 trilyon dolara gerilemiştir. 2019'da iki ülkenin borsalarının değeri artmasına karşın, Çin borsaları yaklaşık %34 değerlenirken, ABD borsaları %20 değerlenmiştir. 2020 yılında pandemi krizi ve ticaret savaşlarına rağmen Çin borsaları büyümeye devam ederken, ABD borsaları 2020'nin üçüncü çeyreği sonunda yaklaşık 1.5 trilyon dolar değer kaybetmiştir¹⁷⁹.

Kaynak: World Bank, 2020, Trend Economy, 2020. Bown, 2020, U.S. Census Bureau, 2020. Not: M, mal ithalatını, X, mal ihracatını, M:ABD(Çin'den), ABD'nin Çin'den yaptığı mal ithalatını, X:ABD (Çin'e) ise ABD'nin Çin'e yaptığı mal ihracatını göstermektedir. 2018 verileri, ticaret savaşları başlamamışken, iki ülkenin birbirlerinin mallarına uyguladıkları ortalama yıllık tarife oranları altında büyüme oranlarını, 2019 verileri ise ticaret savaşları sonrası iki ülkenin birbirlerinin mallarına uyguladıkları yıllık ortalama tarife oranları altında büyüme oranlarını ifade etmektedir. "Değişim" verileri ise, farklı tarife dönemlerinde meydana gelen büyüme rakamlarının iki dönem arasındaki rakamsal farkını (değişimini) göstermektedir. Tarifeler, iki ülkenin birbirlerinin mallarına uyguladıkları ortalama tarife oranlarını göstermektedir.

Şekil 3.31. Çin ve ABD'de Ekonomik ve Ticari Büyüme (%)

Ticaret savaşları başlamadan önce iki ülke arasındaki ticarete, ABD ortalama %3.1 oranında, Çin ise ortalama %8 oranında gümrük tarifesi uygulamıştı. 2018 yılında bu tarifeler altında ABD ekonomisi %2.9, Çin ekonomisi ise %6.7 büyümüştür. ABD'nin toplam ithalatı %8.5, Çin'in toplam ithalatı %15 büyürken, ABD'nin toplam ihracatı %7.7, Çin'in toplam ihracatı ise %10 büyümüştür. Aynı yıl, ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat %6.7

¹⁷⁹ CSDC (China Securities Depository and Clearing Corporation)'ye göre 2020'nin aralık ayında Çin borsalarına 1.6 milyon yeni yatırımcı girmiş ve bu rakam 2019 döneminin yaklaşık 2 katıdır. Pandemi döneminde Çin firmalarının diğer ülke firmalarına göre daha iyi performans göstermesi Çin borsalarına olan talebin artmasında etkili olmuştur.

artarken, Çin'e ihracatı %7.6 azalmıştır. Ticaret savaşlarının başlaması ile iki ülke arasında uygulanan tarifeler artmaya başlamıştır. 2019 sonunda ABD'nin Çin ürünlerine uyguladığı ortalama tarifeler %21'e, Çin'in ABD ürünlerine uyguladığı ortalama tarife oranı ise %21.1'e yükselmiştir. ABD, 2018 ile 2019 arasında Çin ürünlerine yönelik tarifeleri yaklaşık 6.5 kat artırırken, Çin yaklaşık 2.5 kat artırmıştır. Artan bu tarifeler iki ülkenin toplam ticaretinin küçülmesine, ekonomilerde ise yavaşlamaya yol açmıştır. Yeni tarifeler şartlarında, ABD ekonomisi bir önceki yıla göre 0.6 puan azalışla %2.3 oranında büyümüştür. Çin ekonomisi ise, 2019 yılında bir önceki yıla göre 0.6 puan azalışla ortalama %6.1 büyümüştür. ABD'nin toplam mal ithalatı yeni tarife şartlarında %1.6 küçülürken, Çin'in 2019'daki mal ithalatı %3 küçülmüştür. İki dönem arasında ABD'nin ithalatında büyüme oranı yaklaşık 10 puan, Çin ithalatının büyüme oranları ise 18 puan azalmıştır. İki ülke arasında yükselen tarifeler neticesinde, 2019'da ABD'nin toplam ihracatı %1.2 oranında küçülürken, Çin'in toplam ihracatı %0.2 oranında büyüebilmiştir. Yeni tarife şartlarında ihracatta büyüme oranları, ABD'de 8.9 puan, Çin'de ise 9.8 puan azalmıştır. Yeni tarife şartları altında 2019 yılında, ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat %15.7 küçülürken, Çin'in ABD'den yaptığı ithalatta küçülme %11 olarak gerçekleşmiştir. 2018'de ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat %6.7 oranında büyüdüğüne göre, ithalatın 2019'da 22 puanlık azalışla %15.7 oranında küçülmesi, ticaret savaşlarının Çin ihracatına olan etkisini ortaya net bir şekilde koymaktadır¹⁸⁰.

2018'de başlayan D.Trump tarifelerinin ardından ABD ile Çin arasındaki gerilim, Hong Kong, Güney Çin Denizi, kur gerilimi, teknoloji savaşları, diplomatik ve siyasi anlaşmazlıklar ve medya anlaşmazlıkları nedeniyle son 40 yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır. Anlaşmazlıklar geniş bir tabana yayıldıkça, koronavirüsün de etkisi ile küresel ekonomik ve sosyal sistem daha karmaşık ve belirsiz bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Aynı zamanda, ABD koronavirüs salgınının kökeni konusunda Çin'i suçlarken, Çin de aynı gerekçelerle salgının kaynağı konusunda Wuhan'ı ziyaret eden ABD askerlerini sorumlu tutmaktadır.

2020'de Güney Çin Denizi konusunda yeni bir anlaşmazlık başlamıştır. D.Trump yönetimi bölgede artan Çin etkisini kırmak için Çin'i askeri çatışmalarla tehdit etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra, ABD'deki Çin'li gazetecilerin sınırlandırılması, siyasi bağlantılı Çin'li öğrencilerin ABD'deki vizelerinin iptal edilmesi, ABD'nin TikTok,

¹⁸⁰ Kısacası, gümrük tarifelerinin iki ülkede %21'e çıkması, ABD ekonomisininin 100 milyar dolar, Çin ekonomisininin ise en az 75 milyar dolar daha az üretmesine yol açmıştır. Aynı zamanda, %21'e çıkan tarifeler, 2018 verileri baz alındığında, 2019'da Çin'in ihracatındaki kaybı dolaylı olarak 240 milyar dolara, ABD'nin ihracatındaki kaybını ise 150 milyar dolara çıkarmıştır.

Wechat, 5G, Huaewi gibi teknoloji ve telekomünikasyon alanlarındaki yasaklama ve yaptırım hamlelerinin artması ve Sincan, Tayvan ve Tibet bölgelerinde Çin'in siyasi uygulamalarını durdurmaya yönelik politikaların patlak vermesiyle, iki ülke arasında çözülmesi gereken sorunlar derinleşmiştir (Gladstone, 2020). Dolayısıyla, Çin'in dış ticaret, teknoloji, ekonomi, politik ve askeri konularda ABD ile müzakere yapması ve çözmesi gereken sorunlar çok fazladır¹⁸¹.

Çin ekonomisi ve ticareti, ticaret savaşlarından olumsuz yönde etkilenmiştir. Çin, 1990 yılında beri ekonomideki en düşük büyümeyi 2019'da yaşamıştır. İşsizlik son kırk yılın en yüksek seviyesine çıkarak, işsizlikte 1980 dönemine geri dönmüştür. Oysa, ABD'de işsizlik 2019'da son 60 yılın en düşük seviyesine inmiştir. Çin'de ihracattaki büyüme sifira yaklaşırken, ithalat reel olarak küçülmüştür. 2019 yılında, hem ABD'de hem de Çin'de toplam mal ticareti reel olarak azalmıştır. ABD ile Çin arasındaki ticaret, anlaşmazlıklar ve misillemeler nedeniyle 2019'da %13'ten fazla daralmıştır.

Ticaret savaşlarında hangi ülkenin daha fazla etkilendiği konusunda kesin bir yargı çıkarmak oldukça güçtür¹⁸². Çünkü, bilimsel göstergeler ABD için ticaret savaşlarındaki kısa dönemli amacının ekonomi ve ticareti büyütmek değil, tam tersine ekonomi ve ticarete küçülme ve yavaşlama pahasına Çin'den yapılan ithalatı azaltmak olduğu yönündedir. Ayrıca, Çin'i teknolojik, siyasi, rekabet, ticari ve ekonomik alanda kontrol altına almaya çalışmak veya bu alanlarda taviz elde etmek, ABD'nin uzun dönemdeki amaçlarını daha iyi ifade etmektedir. Dolayısıyla, kısa dönemli göstergeler sürecin iki ülkenin de aleyhine geliştiğini göstermesine rağmen, ticaret savaşlarının uzun dönemli ve geniş tabanlı amacı göz önüne alındığında, sürecin uzun dönemde ABD'nin aleyhine mi yoksa lehine mi geliştiğini ancak ilerleyen dönemlerde kesin olarak ortaya çıkabilir.

Ticaret savaşlarının kısa ve uzun dönemli etkisini Çin üzerinde daha net görmek mümkündür. Çünkü, Çin ticaret savaşlarını başlatan bir ülke olmadığı gibi, sürecin derinleşmemesi adına önemli çabalar sarfetmiştir. Daha çok savunma amaçlı politikalara dayanan Çin'in ticaret savaşlarındaki konumu, hem uzun dönemde kısa dönemde Çin'in süreçten olumsuz yönde etkilendiğini ve etkilenmeye devam edeceğini göstermektedir.

¹⁸¹ Bu gerekçeler göz önüne alındığında, 2020'de yapılan faz-1 anlaşmasının çok daha ötesine geçen ticaret savaşlarının ve anlaşmazlıkların tamamen bitmesi pek mümkün gözükmemektedir.

¹⁸² 2021 Ocak ayında Bloomberg'de Tom Hancock, James Maygar ve Leff Black'ın hazırladığı bir makalede, Çin'in ticaret savaşlarını kazandığı ve D. Trump'ın birçok amacına ulaşmadığı sonucuna varılmıştır. Aynı makalede ticaret savaşlarından çok teknoloji savaşlarının Çin'i daha fazla etkilediği belirtilmiştir. Çünkü ABD'nin Çin'li teknoloji firmalarına uyguladığı ihracat kısıtlamaları ve yaptırımlar, Huawei ve SMI gibi teknoloji şirketlerinin varlığını tehdit etmektedir. Bu durum ise Çin'in Ar&Ge ve teknolojiye dayalı büyüme modelini etkilemektedir.

Fakat bu savaşlarda iki ülke için çıkartılacak ortak sonuç şudur; kısa dönemde, iki ülke ekonomisi de yavaşlamış, toplam ticaret iki bölgede de küçülmüştür. Çin'in 2019 yılındaki büyüme oranı 1990 yılından görülen en düşük büyüme oranı iken, ABD'de ki ekonomik büyüme ABD'nin potansiyel büyüme ortalamasından çok uzak değildir. 1981-2019 arasında Çin ortalama %9.5 büyürken, ABD ortalama %2.7 oranında büyümüştür. Dolayısıyla, 2019 yılında %6.1 büyümeyle Çin, son 40 yıldaki ortalama büyümenin yaklaşık 3.4 puan altında kalmıştır. Oysa, 2019'da ABD'deki %2.3'lük büyüme oranı, son 40 yılın ortalama büyümesi olan %2.7'lik ortalamanın sadece 0.4 puan altındadır.

Özellikle, 2008 Krizi'nin ardından korumacılığın yükselmesi Çin'in ekonomik büyüme ortalamasının daha fazla düşmesine yol açmıştır. D. Trump tarifelerinin ardından dış ticaretteki kayıplar karşılaştırıldığında, toplam ihracattaki kayıpların bir önceki yıla göre ABD'de daha fazla olduğu, ithalattaki kayıpların ise Çin'de daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Ticaret savaşları öncesinde iki ülke arasındaki tarifeler ABD'de ortalama %3, Çin'de %8 iken tarife savaşlarının ardından ABD ve Çin'de tarifeler ortalama %21 olmuştur. Artan tarifeler neticesinde, ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat, Çin'in ABD'den yaptığı ithalattan daha fazla küçülmüştür. Bu sonuçlara göre, kısa dönemde ticaret savaşlarının kazanımı olmadığı gibi, mücadelelerin coğrafi ve politik anlamda geniş tabana yayılması, gelecek yıllarda küresel ve bölgesel kayıpların artmasına yol açabilir.

Çin, ABD pazarında büyük kayıplar yaşayarak ticaret saptırıcı etkiye maruz kalmıştır. Çin'in ABD'de boşalttığı alanlara, Almanya, Vietnam, Tayvan, Meksika, Kanada ve İngiltere gibi ülkeler girmiştir. Çin ise, Almanya, Vietnam, Güney Kore, Tayvan ve İngiltere gibi ülkelere yaptığı ihracatı artırarak, ABD piyasalarındaki kayıplarını telafi etmeye çalışmıştır. Buna rağmen, küresel ölçekte belirsizliğin ve ticaret savaşlarının şiddetinin yükselmesi, Çin'in alternatif pazarlarda ABD pazarındaki kayıplarını telafi etmesini zorlaştırmıştır. 2020'de, salgın kaynaklı iç ve dış talebin düşmesi nedeniyle Çin ekonomisinde büyüme, potansiyel büyümenin oldukça altında kalmıştır. Fakat, büyümenin düşmesinde toparlanamayan iç talebin etkisi daha fazladır. Çünkü, dış talep canlanmaya başlamış ve Çin'in 2020'nin ilk on bir ayında yaptığı ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre %5 artmıştır. İthalatın ise yıl sonu itibariyle pozitif büyümesi beklenmektedir. Aynı zamanda ticaret savaşları ve salgına rağmen, Çin ile ABD arasındaki ticaret yeniden artmaya başlamıştır. Ticaret savaşları neticesinde doğrudan yabancı yatırımlar, küresel borsalar, petrol fiyatları gibi çok geniş alanlarda kayıplar yaşanmıştır. Çin borsaları, ticaret

savaşlarının etkisi ile değer kaybetmiş olsa da, borsalar 2020’de toparlanarak Çin tarihinin en yüksek değerine ulaşmıştır¹⁸³.

D. Trump’ın ABD’de seçimleri kaybetmesi ve başkanlığı Joe Biden’e bırakmasının ardından, ABD-Çin ilişkilerinin nasıl şekilleceği gelecek bir kaç ay içerisinde daha netlik kazanacaktır. Fakat ticaret savaşları konusunda J. Biden’in D. Trump kadar sert ve katı olmayacağı beklenirken, teknoloji, fikri mülkiyet sorunu, casusluk, ulusal güvenlik ve siyasi anlaşmazlık konularında J. Biden’in çok yumuşak bir politika uygulamayacağı beklenmektedir¹⁸⁴. Buna rağmen yeni başkanın gelmesi hem küresel gidişat açısından hem de Çin ekonomisi ve ticareti açısından olumlu karşılanmıştır. Özellikle “Trumpizm” ideolojisinin ABD’de güç kaybetmesi, uluslararası endişelerin ve belirsizliğin bir seviye daha düşmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra pandemi krizinin sebep olduğu yıkımdan çıkmak ve kayıpları telafi etmek için Çin ve ABD başta olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işbirliğinin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

3.3.3. Yeni Korumacılığın Küresel Ekonomiye ve Ticarete Etkisi

Ticaret, 20.YY’dan itibaren ekonomik gelişimin ve kalkınmanın lokomotifine haline gelmiştir. Ekonomilere katkısı her geçen yıl artan ticaret, günümüz dünya ekonomisinin yaklaşık %60’ını oluşturmaktadır. 2008 Krizi öncesi bu oranın %60’ı aşmış olmasına rağmen, krizin etkisi ve ardından değişen politikalar sayesinde iç piyasalara dönüş başlamış ve dış ticaretin ekonomilere katkısı azalmıştır.

¹⁸³ Koronavirüs salgını diğer ülkelerde olduğu gibi Çin’de de ticari, ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda büyük tahribata neden olmuştur. Avrupa, Amerika ve diğer kıtalarda salgının zirve yaptığı dönemde Çin salgını kısmen kontrol altına alarak, ekonomisini diğer ülkelerden önce açmıştır. Bu sayede, dış ticaret ve ekonomide toparlanma süreci hız kazanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra, salgın dünyada kesin olarak kontrol altına alınamamıştır. Koronavirüs salgını ve devam eden ticaret savaşları nedeniyle, 2020’de Çin ekonomisinin potansiyel büyüme oranlarının çok altında, IMF’e göre yaklaşık %1.9 büyümesi beklenmektedir. 2020’de beklenen %1.9’luk büyüme oranı, Çin’in son 45 yıldaki en düşük büyüme oranı olsa da, AB, ABD ve diğer ülkelerde %5’i aşması beklenen küçülme oranı ile karşılaştırıldığında, Çin ekonomisinin büyümesi oldukça önemlidir.

Çin hem salgının etkisinden kurtulmak, hem de ticaret savaşlarının yol açtığı kayıpları telafi etmek amacıyla, ekonomik, sosyal ve ticari anlamda yeni politikalar geliştirmeye yeni bölgesel anlaşmalara odaklanmıştır. Kontrollü serbest ticareti güçlendirmek ve ihracat pazarlarını genişletmek amacıyla, ASEAN öncülüğünde başta Çin, Japonya, Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda ile birlikte 10 ASEAN üyesi ülkenin dahil olduğu 15 ülke, dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşması olan Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) anlaşmasını imzalamışlardır (ASEAN, 2020). Küresel ekonominin yaklaşık üçte birini kapsayan bu 15 ülkenin ticareti serbestleştirme adımları, Çin’in gelecek dönemlerdeki politikalarını ciddi anlamda değiştireceği tahmin edilmektedir. Sekiz yıldır devam eden görüşmelerin sonunda anlaşmanın 2020’de imzalanmasında, Çin’in ABD ile yaşadığı ticari ve politik gerilim ile salgının yol açtığı kayıpların etkisi itici faktörler olmuştur. Ayrıca, AB ve Çin, 2020 yılı Aralık ayında Kapsamlı Yatırım Anlaşması (CAI)’ni imzalayarak, bölgeler arasındaki yatırımların ve ticaretin önünün daha fazla açılmasına karar vermişlerdir (European Commission, 2020). RCEP ve CAI anlaşmaları, Çin’in ticaret savaşları ve koronavirüs nedeniyle artan ticari ve ekonomik kayıpları telafi etmek için yeni bir liberal döneme geçtiğini göstermektedir.

¹⁸⁴ Bu konudaki uzman ve resmi yetkili görüşleri, ABD ve Çin arasındaki gerilimin yeni dönemde de devam edeceği yönündedir. Örneğin, CNBC’de uzman görüşlerine yer verildiği Weizhan Tan imzalı bir makalede, anlaşmazlıkların devam edeceği, özellikle siyasi gerilimlerin çözümünün zor olacağı belirtilmiştir. Reuters’de 25 Ocak 2021’de çıkan bir makaleye göre, J. Biden’in Çin ile ilişkiler konusunda sabırlı ve dikkatli olacağı, özellikle teknoloji, fikri mülkiyet hırsızlığı ve Pekin’in artan küresel etkileri konusundaki anlaşmazlıkların devam edeceği belirtilmiştir. Financial Times’de 2 Şubat 2021’de ABD’li ve Çin’li uzman ve yetkililerin görüşlerinin yer aldığı bir makalede ise şimdiden J. Biden yönetimi ve Pekin arasında Uygur Türkleri, Sincan, Hong Kong konularında anlaşmazlık ve uyarı dönemleri başladığı belirtilmiştir. Fakat J. Biden’in D. Trump’a göre daha yapıcı bir yaklaşım sergileceği belirtilmiştir. ABD’li ve Çin’li yetkililerin yanı sıra, siyaset uzmanlarının yorumları doğrultusunda genel değerlendirme şu şekildedir; ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşları devam etmeyebilir, fakat teknoloji transferi, fikri mülkiyet hırsızlığı, güvenlik konuları ile askeri ve siyasi mücadeleler J. Biden döneminde de şiddetli bir şekilde devam edebilir.

2008 sonrasında dış ticaretten iç piyasalara dönüş korumacılığı tetiklemiştir. Aradan geçen 12 yıl boyunca ortaya çıkan ekonomik ve ticari veriler, krizin ve ardından yükselen korumacılığın küresel maliyetini ortaya çıkarmıştır. Kriz öncesi altın dönemini yaşayan ticaret, artan tarife dışı korumacılık önlemleri ve gümrük engelleri nedeniyle kriz sonrası dönemde yavaşlamıştır¹⁸⁵. Ekonomik entegrasyonların küresel zeminde yavaşlaması, BREXIT süreci ve AB içerisinde artan anti-entegrasyon faaliyetler ve nihayet ABD’de serbest ticarete yönelik eleştirilerin artması, ticaretin yavaşlamasında etkili olmuştur (Gunnella ve Quaglietti, 2019).

Son 12 yılda değişen politikaların ve özellikle 2018’de tekrar yükselişe geçen gümrük duvarlarının ticareti ve ekonomiyi yavaşlattığını, AB Merkez Bankası, IMF, DTÖ ve OECD gibi kurum ve kuruluşlar ortaya koysa da, ülkelerin korumacılığı birçok nedenden dolayı uygulamaya devam ettiği görülmektedir¹⁸⁶. Özellikle, G20 üyelerinin ticaretin önündeki engelleri kaldırma konusunda yeterli çaba göstermemeleri ve artan serbest ticaret karşıtı uygulamaları, “dilenci komşu” politikalarının hız kazanmasına neden olmuştur¹⁸⁷.

Korumacılığın ticaret savaşlarına dönmesi durumunda ortaya çıkacak küresel maliyetler, 1929 Buhranı sonrası uygulanan korumacı politikalarla tecrübe edilmiştir. Büyük Buhran’dan çıkışta önemli bir politika olarak görülen tarife artışları, küresel ticaretin dört yılda üçte iki oranında düşmesine neden olmuştur (Dimitrova ve Lakatos, 2017:1-3). Benzer şekilde, koronavirüs salgınının yol açtığı krizden kurtulmak için korumacılığın daha fazla artması küresel kayıpları tetikleyebilir. Dolayısıyla, küresel salgınla beraber yavaşlayan ekonomilerin canlanması için uygulanacak olan ekonomi ve ticari politikaların şekli oldukça önemlidir.

Neomerkantilizmin yeniden yükselişi olarak da kabul edilen 2008 sonrası politikalar, Rusya, ABD, İngiltere, Çin ve AB’nin gizli veya açıktan milliyetçi politikalarına

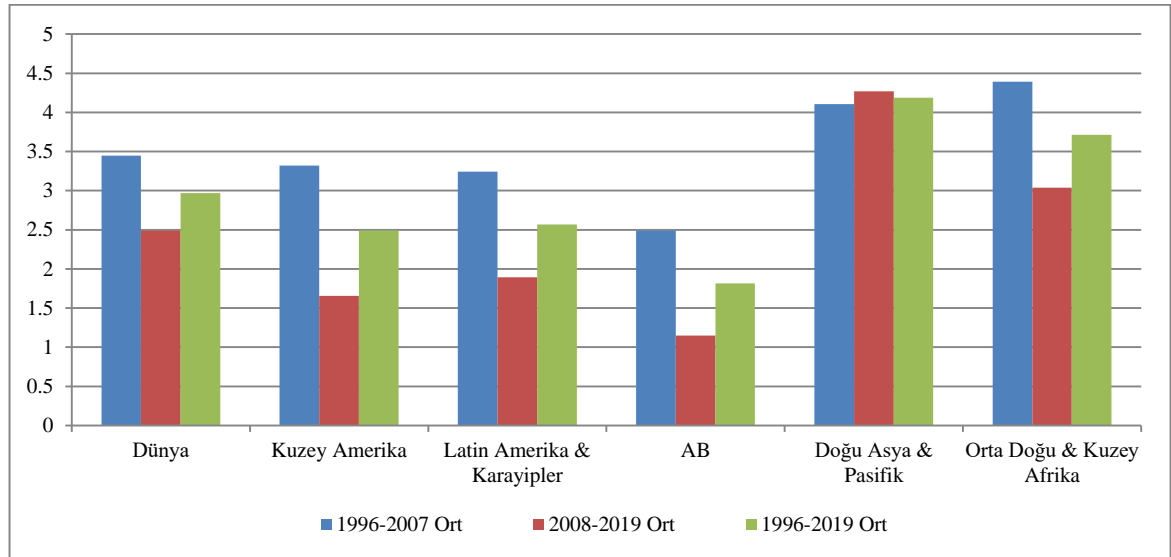
¹⁸⁵ 2008-2018 arasında artan korumacılıkta tarife dışı engeller yani yeni korumacılık etkili olurken, 2018-2020 arasında ticaret savaşları nedeniyle tarife artışları yani geleneksel korumacılık etkili olmuştur. Fakat tarife artışlarının yanı sıra 2018’in ardından tarife dışı engeller de oldukça etkili bir politik araç olarak kullanılmıştır.

¹⁸⁶ IEA (Institute of Economic Affairs)’da Fabian Wallen ve Magnus Wiber tarafından 2018’de hazırlanmış bir raporda yeni korumacılığın küresel etkileri bakımından önemli sonuçlar yer almaktadır. 2008 Krizi’nin ardından zayıf seyreden küresel ekonomik büyümenin yanı sıra ticaret de zayıf büyüme sürecine girmiştir. Ekonomi ve ticaretteki yavaşlamanın artan korumacılıktan kaynaklandığı belirtilirken, tarife dışı engellerin tarifeli engellerden daha zararlı olabileceği belirtilmiştir. 2008’den beri teknik, sağlık ve güvenlik önlemleri hızla artarken, ticareti engelleyici uygulamalar, ticareti serbestleştirici uygulamalardan daha fazla artmıştır. Artan bu tarife dışı korumacılık önlemleri ise küresel ticaretteki yavaşlamanın sebebi olduğu belirtilmiştir. Balassa Bala, 1978 yılındaki çalışmasında, yeni korumacılığın artmasında 1973 Krizi’nin etkileri üzerinde durmuştur. Krizle beraber gelişmiş ülkelerin yeni korumacılık altında tarife dışı önlemlere başvurduğunu gösteren sonuçlar ve 2008 sonrası yine gelişmiş ülkelerin öncülüğünde artan yeni korumacılık uygulamaları korumacılık tarihinin tekerür ettiğini göstermektedir.

¹⁸⁷ Kısa dönemde bu tür korumacı politikaların dış ticaret açıklarının kapanması ve kur riskinin azalması gibi ülke bazlı faydaları olabilir, fakat uzun dönemde, 1945’ten sonra serbest ticarete yönelik başlatılan onlarca yıllık mücadelenin zarar görmesine ve karşılıklı yaptırımlar nedeniyle küresel bir maliyete neden olmaktadır. Franz Peter Lang (1984), çalışmasında hem genel korumacılığın hem de yeni korumacı politikaların aslında ekonomik sorunları çözmediğini, tam tersine maliyetleri ve enflasyonu arttırdığını, korunan sektörlerin rekabetini zayıflattığını, ekonomik büyümeyi ve istihdamı yavaşlattığını belirtmiştir.

dayanmaktadır. Artan belirsizlikler, küreselleşme ve entegrasyon karşıtı söylemler, ekonomi ve ticaret savaşları, gümrük vergileri ve kur manüplasyonları son 12 yıla damga vurmuş gelişmelerdir¹⁸⁸. Ayrıca dünya ticaret sistemini yeniden dizayn etme çaları ülkeler arasındaki mücadelenin daha yıkıcı bir sürece girmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler sayesinde dünyadaki belirsizlik endeksi 2019'da son 60 yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır.

Çalışmanın bu kısmında, 1996-2007 ve 2008-2019 dönemlerine ait ticari ve ekonomik büyüme verilerinden yola çıkarak, 2008'den beri devam eden korumacılığın yol açtığı küresel maliyet analiz edilmiştir. Böylece, dünya ticaretine ve ekonomisine uyguladıkları politikalarla yön veren, Çin, ABD, AB, Japonya ve İngiltere gibi ülkelerin ticarete uyguladıkları ve salgın sonrası uygulayacakları politikaların küresel ekonominin geleceği açısından önemi incelenmeye çalışılmıştır.

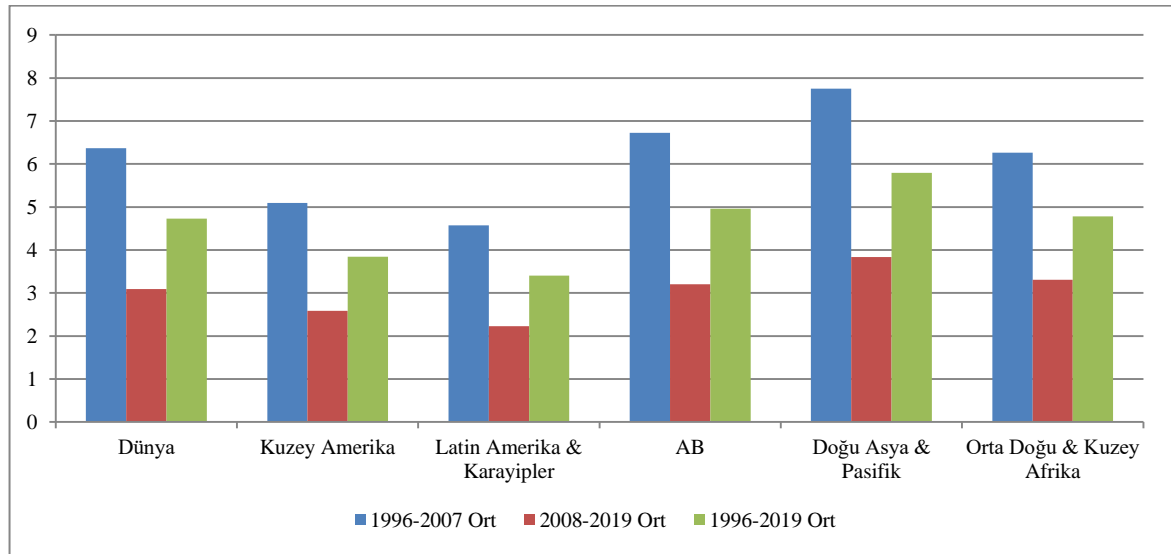
Kaynak: World Bank, 2020, IMF, 2020. Not: Doğu Asya & Pasifik ve Orta Doğu & Kuzey Afrika bölgelerinde, 2019 yılı için bazı ülkelerin verileri mevcut olmadığı için 2019 ortalamaları için verisi yayınlanmış olan ülkeler kullanılmıştır.

Şekil 3.32. Küresel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme (%)

Dünya Bankası tarafından yayınlanan veriler ışığında oluşturulan şekil 3.32'de, küresel ve bölgesel bazda son 24 yılın ekonomik büyüme performansı 2008 ayrımı ile

¹⁸⁸ 2008'in ardından değişen politikaların ve bu politikaların küresel ve bölgesel yansımaları konusunda Avrupa Merkez Bankası Ekonomik Bülteni'nde V. Gunnella ve L. Quaglietti tarafında yayınlanan çalışma önemli sonuçlar sunmaktadır. Buna göre, on on yılda ekonomi politikalarında önemli değişiklikler olmuş ve tarife dışı korumacı ticaret uygulamaları artmaya başlamıştır. Küreselleşme ve entegrasyon süreci yavaşlamış ve bu durum serbest ticaretin sorgulanmaya başlamasıyla devam etmiştir. Ekonomik ve ticari faaliyetler hız kaybetmiş ve 2011'den sonra "yeni normal" dönemi başlamıştır. Ticari açıklık sorgulanırken serbest ticaretin faydaları göz ardı edilmeye başlanmıştır. Ayrıca 2011'den beri ticarete büyüme yavaşlama sürecine girmiştir.

gösterilmiştir. 2008 öncesi 12 yılın ve 2008 ve sonrası 12 yılın ayrı ayrı gösterilmesinde, küresel ticaret ve ekonomi açısından yeni bir süreci başlatan son finansal kriz etkili olmuştur. Dünya ekonomisi 1996-2019 genelinde ortalama %2.97 büyürken, 1996-2007 arasında ortalama %3.5 büyümüştür. Fakat finansal krizin ardından, krizin yol açtığı kayıplar ve hemen ardından yükselen korumacılıkla beraber, küresel ekonomi ortalama %2.5 oranında büyümüştür. Neoliberal politikaların güç kaybedip, neomerkantilizm odaklı politikaların yükselmesi, küresel ekonominin yıllık %1 oranında daha az büyümesine neden olmuştur¹⁸⁹. Bölgeler arası GSYH'nin değişimi incelendiğinde, Kuzey Amerika, AB, Latin Amerika ve Orta Doğu- Kuzey Afrika bölgelerinin son 12 yılda en az %1-1.5 oranında daha az büyüdüğü görülmektedir. Kuzey Amerika, finansal kriz öncesinde ortalama yıllık %3.32 büyürken, kriz sonrası dönemde ortalama %1.65 oranında büyüebilmiştir. AB, 1996-2007 arasında ortalama %2.48 oranında büyürken, kriz sonrası bu oran %1.14'e gerilemiştir. Fakat Doğu Asya & Pasifik bölgesi, diğer bölgelerden pozitif ayrılarak 2008 sonrası dönemde ortalama %4.27 büyümüştür¹⁹⁰. Orta Doğu & Kuzey Afrika bölgelerinde ekonomik büyüme, kriz öncesi dönemde ortalama %4.40 iken, kriz sonrası bu oran %3'e kadar gerilemiştir.

Kaynak: World Bank, 2021, IMF, 2020. Not: Doğu Asya & Pasifik ve Orta Doğu & Kuzey Afrika bölgelerinde, 2019 yılı için bazı ülkelerin verileri mevcut olmadığı için 2019 ortalamaları için verisi yayınlanmış olan ülkeler kullanılmıştır.

Şekil 3.33. Mal ve Hizmet İhracatında Ortalama Büyüme (%)

¹⁸⁹ %1 daha az büyümenin küresel GSYH'ye etkisi yıllık yaklaşık 750 milyar dolardır. Dolayısıyla, son 12 yıl boyunca dünya ekonomisi 1996-2007 ortalamasında büyümüş olsaydı, en az 9 trilyon dolarlık ekta bir genişleme olabilirdi.

¹⁹⁰ Bu bölgenin ekonomik büyüme oranlarının kriz sonrasında kriz öncesi dönemin üzerinde olmasında, Çin, Endonezya, Filipinler ve Vietnam gibi yıllık %5'in üzerinde büyüyen bölgelerin ekonomik performansı oldukça etkili olmuştur. Buna rağmen, dünyanın ikinci, Asya'nın en büyük ekonomisi olan Çin'in yıllık büyüme oranları, kriz sonrası ortalama 2 puan azalmıştır. Çünkü, Çin 1996-2007 arasında yıllık %9.9 büyürken, 2008-2019 arası dönemde bu oran %7.99'a gerilemiştir.

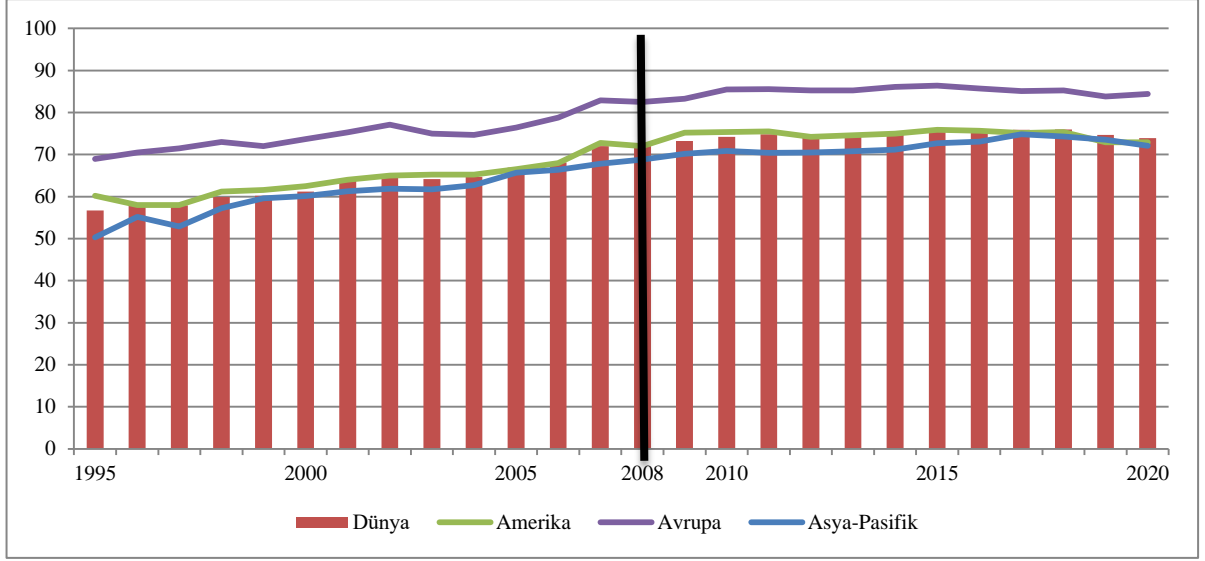
2008 sonrası ekonomi ve ticaret alanında uygulanan politika değişikliklerinin küresel ekonomilerde neden olduğu düşük büyüme sorunu, ihracatta da net bir şekilde görülmektedir. Korumacı politikalar hiç şüphesiz en çok ticareti etkilemektedir. Özellikle, dünyada en fazla ihracat yapan ülke olan, aynı zamanda ticaret fazlası veren Çin ve ardından AB bölgesi, ithalat kontrollerinden en fazla etkilenen ülkelerinin başında gelmektedir.

Şekil 3.33'te görüldüğü gibi, seçilmiş bölgelerin hepsinde kriz sonrası dönemde ihracattaki büyüme oranları düşmüştür. 1997-2019 arasında mal ve hizmet ihracatı dünya genelinde ortalama %4.72 oranında büyümüştür. Fakat 1996-2007 arasında %6.3 oranında büyüyen küresel mal ve hizmet ihracatı, 2008-2019 arasında ortalama %3 oranında büyümüştür¹⁹¹. Kuzey Amerika bölgesinde, 1996-2007 arası dönemde yıllık ortalama %5 büyüyen mal ve hizmet ihracatı, 2008-2019 arasında ancak %2.5 oranında büyümüştür. Dünyanın en fazla ihracatını yapan bölgelerin başında gelen AB'de ise mal ve hizmet ihracatı kriz öncesi 12 yılda ortalama %6 büyürken, kriz sonrası dönemde %3.2 büyümüştür. Benzer şekilde, Latin Amerika & Karayipler ve Orta Doğu & Kuzey Afrika bölgelerinde de ihracattaki büyüme oranları, kriz sonrası dönemde yarı yarıya düşmüştür. Dünyanın en fazla ihracatını yapan Çin'in bulunduğu Doğu Asya & Pasifik bölgesinde kriz öncesi dönemde %7.7 olan mal ve hizmet ihracatının yıllık büyüme oranları, kriz sonrası dönemde ortalama %3.8'e kadar gerilemiştir.

Dünyadaki toplam mal ve hizmet ihracatı büyüme rakamlarının iki dönem arasında yarı yarıya düşmesinden de anlaşılacağı gibi, neoliberal politikalardan antiliberal politikalara geçişin küresel maliyeti oldukça yüksek olmuştur. Küresel GSYH'de yıllık %1 daha az büyümesine karşın, mal ve hizmet ihracatının %3 daha az büyümüş olması, dış ticarete korumacılığın yol açtığı kayıpların telafisini zorlaştırmaktadır¹⁹².

¹⁹¹ Küresel ihracatın krizin ardından %3 daha az büyümesinde, neoliberal politikalardan korumacı politikalara dönüş etkili olmuştur. Böylece, cari fiyatlarla 2008-2019 arasında yıllık ortalama 22 trilyon dolar olan mal ve hizmet ihracatında yıllık 660 milyar dolar kayıp yaşanmıştır. Yani, 2008-2019 arasında küresel mal ve hizmet ihracatı, 1996-2007 ortalamasına yakın oranda büyüseydi, yıllık 660 milyar dolar, toplamda ise yaklaşık 8 trilyon dolar daha fazla mal ve hizmet ihracatı yapılabilirdi.

¹⁹² Dünya Bankası Politik Araştırmalar Çalışma Raporu'nda Z. K. Dimitrova ve C. Lakatos tarafından yayınlanan makalede, 2008'in ardından yükselen korumacılığın ve nihayetinden 2018'e damga vuran ticaret savaşlarının küresel ve bölgesel sonuçları üzerinde durulmuştur. Tüketim, refah ve ticaret üzerinde korumacılığın negatif etkileri konusunda önemli sonuçlara ulaşımlardır.

Kaynak: Heritage Foundation, 2020.

Şekil 3.34. Korumacılığın Ticari Özgürlüğe Etkisi

Ticari özgürlük endeksi, Heritage Vakfı tarafından geliştirilen ekonomik özgürlük endeksini oluşturan alt endekslerden biridir. Ticari özgürlük endeksi, dış ticareti etkileyen iki unsur olan tarife ve tarife dışı önlemlerin sayısına dayanmaktadır. Engeller ne kadar az ise o ülkenin ticari özgürlüğü ve dışa açıklığı o kadar fazladır. Endeksin ölçümü şu şekildedir (Heritage Foundation, 2020):

$$TÖ_i = \left(\frac{(\text{Tarife}_{\text{maks}} - \text{Tarife}_i)}{(\text{Tarife}_{\text{maks}} - \text{Tarife}_{\text{min}})} \right) * 100 - NTB_i$$

$\text{Tarife}_{\text{maks}}$ ve $\text{Tarife}_{\text{min}}$ değişkenleri o ülkenin maksimum ve minimum tarife oranlarını, Tarife_i ise ortalama yaygın olarak uygulanan tarife oranlarını göstermektedir. NTB_i ise tarife dışı engelleri temsil eder. Yukarıdaki denklemin ardından ortaya çıkacak endeks ülkenin ticari açıdan ne kadar özgür olduğu konusunda yorum yapmak için kullanılır. Endeksin 100'e yakın olması ticaretin önünde engelin azaldığını göstermektedir. 100'den uzaklaştıkça ticari özgürlükten de uzaklaşıldığı anlaşılmaktadır.

1980'lerden sonra neoliberal politikaların hız kazanması ile, Çin, Hindistan, Güney Amerika ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri ve diğer Asya ülkeleri küresel ticaret sistemine entegre olmaya başlayarak, ticaretin serbestleşmesine büyük katkı sağlamışlardır. Ekonomi ve ticarete hız kazanan liberalleşme hamleleri ile ticari özgürlük artmaya başlamıştır. Ticari özgürlüğün artması ise ekonomik kalkınmayı ve refah artışını sağlamıştır. Gelişmiş

ülkelerde refah yükselirken, gelişmekte olan birçok ülke, liberalleşmenin getirdiği imkanlar sayesinde yoksulluktan kurtulmuştur.

Şekil 3.34'te görüldüğü gibi, küresel ticaretin altın dönemini yaşadığı 1990-2008 arasında dönemde ticari özgürlük endeksinin dünya ortalaması 55'lerden 72'ye kadar yükselmiştir. Yani, özellikle tarifelerin azaltılmasıyla dünya ticareti daha da özgürleşmiştir. Fakat krizin ardından ortaya çıkan ekonomik ve mali açıdan içe kapanma politikaları, dünya genelinde serbest ticaret endeksinin yükseliş hızını durdurmuştur. 2008 Krizi öncesi 12 yılda 17 puan yükselen endeks, krizin ardından iki puan ancak yükselmiştir¹⁹³. Dolayısıyla, krizin ardından geçen 12 yıl boyunca dünya ticaretinde artan özgürlük süreci ve ticari açıklık durmuştur. Küresel ticari serbestliğin durmasında, kur savaşları ve ticaret savaşlarının yol açtığı korumacı politikaların etkisi oldukça fazladır. Şekil 3.34'te, dünyanın en fazla ticaretini yapan, AB, ABD, Japonya ve Çin gibi ülkelerin yer aldığı üç bölgede ticari özgürlük endeksi gösterilmiştir. Avrupa, dünyanın en özgür ticaretini yapan bölgesidir. Ardından ABD ve Kanada gibi ülkelerin yer aldığı Amerika kıtaları gelmektedir. Dünya ticaretinde büyük değişikliklere yol açan Çin'in yer aldığı Asya & Pasifik bölgesi, yüksek gümrük vergileri ve korumacı politikaların uygulanması nedeniyle diğer bölgelere göre özgürlük endeksi düşük kalmıştır.

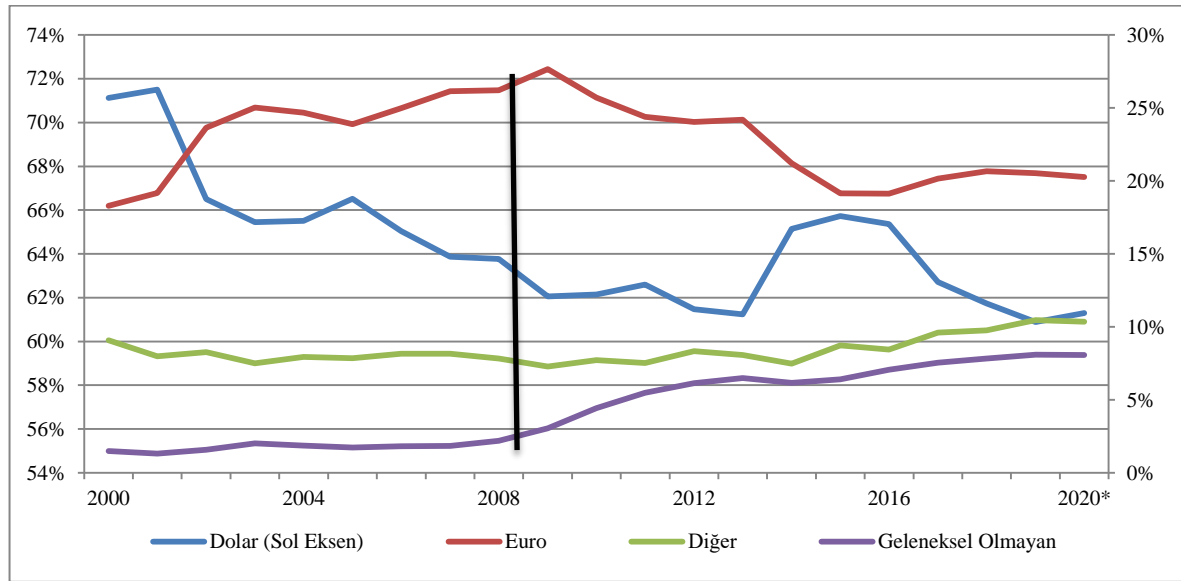

Kaynak: WTO, 2020. Not: Veriler, mal ve hizmet ticaretini kapsayan yıllık yeni anlaşmaları yansıtmaktadır.

Şekil 3.35. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının (BTA) Sayısı

¹⁹³ Shu (2018), çalışmasında, 1960-2008 arasında ekonomiye katkısı (ticari açıklık oranı) büyüyen ticaretin 2008'den beri yavaşladığını ve durma noktasına geldiğini belirtmiştir. Korumacılık ve liberalleşmenin firma üzerindeki etkilerini araştırdığı uygulama sonuçları, korumacılığın piyasaya erişim ve ara ürünü tedariki konularında negatif etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Küreselleşmeye karşı genel bir endişe artarken, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde krizin ardından ticaretin liberalleşmesi konusunda tedirginlik artmaya başlamıştır.

Ticari özgürlük endeksinin değişimini, serbest ticareti ön gören Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA)'nın sayısında da görmek mümkündür. DTÖ, dünya genelinde yıllık olarak, yeni, yürürlükte olan, yürürlükte olmayan ve toplam BTA'ların sayısını yayınlamaktadır. Şekil 3.35, mal ve hizmet ticaretinde her yıl yapılan yeni BTA sayılarını göstermektedir. Serbest ticaretin hız kazandığı 2008-2009 Krizi öncesi dönemde, mal ve hizmet ticaretini serbestleştirmeye yönelik yeni BTA'lar genel olarak artmış ve 2009 yılında en yüksek seviyeye çıkmıştır. 2009'un ardından, dünya genelinde küresel entegrasyon ve serbest ticareti destekleyen uygulamaların korumacılık nedeniyle hız kaybetmesinin bir sonucu olarak, yeni BTA sayıları giderek azalmıştır. 2017'den sonra ise yıllık mal ve hizmet ticaretini kapsayan yeni BTA sayıları 5'in altına gerilemiştir. Yürürlükte olan BTA sayıları ise 1996-2009 yılları arasında yaklaşık %300 artarken, 2010-2020 yılları arasında ancak %50 artmıştır. Sonuç olarak, dünya genelinde neoliberal politikaların etkisini yitirmesi ile küresel entegrasyon çabaları hız kaybetmiş, ticaret daha korumacı politikalarla karşı karşıya bırakılmış, serbest ticaret anlaşmaları azalmış, böylece ticari özgürlük endeksinde artış büyük ölçüde durmuştur. Dış ticaretin GSYH içerisindeki oranı olarak da bilinen ticari açıklık oranındaki artış 2008'in ardından durmuştur.

Kaynak: IMF, 2020. Chitu, Gomes ve Paul, 2019. Not: Geleneksel olmayan para birimleri (Non-traditional currencies), Kanada doları, Avusturalya doları ve SDR sepetinde olmayan para birimlerini ifade ederken, diğer para birimleri (Other currencies) ise Japon yeni, sterlin ve İsviçre frangını temsil etmektedir. “Geneleksel olmayan” ve “diğer” sınıflaması, Chitu, Gomes ve Paul’un 2019 yılında yaptıkları çalışmadaki sınıflama baz alınarak yapılmıştır.

Şekil 3.36. Toplam Döviz Rezervlerinin Para Birimlerine Göre Dağılımı (%)

Breetton Woods sisteminde altının dolar karşısında sabit bir fiyatla endekslenmesinin ardından, küresel ticarete doların etkisi giderek artmaya başlamıştır. 1970’li yıllarda bu sistemin çökmesinin ardından dolar daha da güçlenerek rezerv para haline gelmiştir. Fakat dönem dönem ABD’nin bu gücü kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasının yarattığı sorunlar, doların uluslararası ticarete sorgulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle, bölgesel ticaretlerde alternatif rezerv para birimlerinin kullanımı ve yerel para birimi ile ticaret anlaşmaları artmaya başlamıştır.

1990 yılları yılların ardından dünya ticaretinin Asya, Orta Doğu, Güney Amerika ve Afrika gibi daha geniş bölgelere doğru kaymasıyla, dünya genelinde dolar rezervlerinin toplam döviz rezervleri içerisindeki payı azalmaya başlamıştır. Dolar rezervlerinin küresel rezervlerdeki payı 2008 Krizi’nin ardından azalmaya devam ederken, kur savaşlarının yol açtığı genişletici dolar politikası, 2013-2015 arasında dolar rezervinin oranını yeniden artırmıştır. Ardından daraltıcı dolar politikasının başlaması ile bu oran tekrar azalma sürecine girmiştir. Böylece, 2000 yılında dünyadaki toplam resmi döviz rezervlerinde doların payı %71 iken, bu oran 2020 yılında %61’e gerilemiştir. AB’de euro kullanılmaya başlamasının ardından 2008’e kadar toplam döviz rezervleri içerisinde euronun payı artmıştır. 2008-2009 Krizi’nin ardından ise toplam rezervler içerisinde euronun payı azalmaya başlamıştır. Bu değişimin ardından, 2009’da euro rezervlerinin payı %27 iken, 2020 yılında bu oran %20’ye gerilemiştir. Küresel kriz öncesinde geleneksel olmayan para birimlerinden oluşan döviz rezervlerinin payı %3’ün altına kalmıştır. Krizin ardından ise ticaret ve kur savaşları, siyasi ve ekonomik mücadeleler ve korumacı politikaların etkisi ile %8’e kadar yükselmiştir. Benzer şekilde, İsviçre Frangı, sterlin ve yen para birimlerinin toplam döviz rezervleri içerisindeki payı 2009’dan sonra artmaya başlamış ve bu oran %7’den %10’a kadar yükselmiştir.

ABD’nin sık sık faiz politikaları ile küresel dolar rezervini yönlendirerek dış ticarete müdahale etmesi, cari açık ve dış ticaret açığı veren gelişmekte olan ülkelerde döviz açığı, yatırım, DYY açığı ve enflasyon gibi makroekonomik sorunlara neden olmaktadır. Dış ticarete fazla veren ülkelerde ise ani kur değişimleri ihracat gelirlerinin düşmesine yol açmaktadır. Dış ticarete hakim para birimi olan doların ulusal piyasalarda yol açtığı bu sorunlar, dolara karşı alternatif arayışları da hızlandırmıştır. Böylece, 2008-2009 Krizi’nin ardından artan korumacılıkla beraber küresel döviz rezervleri, doların aleyhine değişmeye başlamıştır. Küresel ticarete, Japonya, İngiltere, Çin, Türkiye, Rusya, Hindistan ve İran gibi

ülkelerin yerel para birimlerinin kullanılmasına yönelik uygulamaları ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin ABD ile yaşadığı siyasi ve ekonomik gerilimler, alternatif para birimleri üzerinden döviz rezervlerinin artmasına neden olmuştur¹⁹⁴.

Son yıllarda yükselmeye başlayan ve giderek hız kazanan korumacı politikaların küresel ekonomide ve ticarete yarattığı maliyetler ve kayıplar, neoliberal politikaların hakim olduğu dönemdeki maliyetlerden daha fazladır. Artan alternatif korumacılık ile ticaret ve kur savaşları, küresel ekonomide yavaşlamaya yol açarak, son 12 yılda dünya ekonomisinin yıllık ortalama %1 daha az büyümesine yol açmıştır. Dolayısıyla, dünya ekonomisi, finansal krizin ardından 12 yıl boyunca ortalama yıllık 700 milyar dolarlık bir kayıp yaşamıştır.

Bölgesel ekonomilerin durumu incelendiğinde, dünyanın en büyük ekonomilerinin yer aldığı AB ve Kuzey Amerika gibi kıtalarda ekonomik yavaşlamanın daha fazla olduğu görülürken, Asya & Pasifik bölgesinde ekonomik büyüme oranları artmıştır. Fakat bu bölgenin en büyük, dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin'in büyüme oranı son 12 yılda ortalama 2 puan azalmıştır. Dolayısıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ekonomi, krizin ardından korumacı politikaların yol açtığı kayıplar nedeniyle daha az büyümüştür. Korumacı politikalarından ilk olarak etkilenen sektör hiç şüphesiz dış ticaret sektörüdür. Toplam mal ve hizmet ihracatı, kriz öncesi dönemde 12 yılda ortalama %6 büyürken, krizin ardından büyüme oranları %3'e düşmüştür. Son 12 yılın toplam mal ve hizmet ihracatının yıllık ortalaması 22 trilyon dolar olduğu bilindiğinde göre, küresel mal ve hizmet ihracatı %3 daha fazla büyümüş olsaydı, yıllık yaklaşık 660 milyar dolar daha fazla ihracat yapılabilirdi.

¹⁹⁴ Bu mücadeleler aslında para savaşlarını ifade etmektedir. Dünyanın en fazla dövizine sahip Çin, Japonya, İsviçre, Rusya ve Hindistan gibi ülkeler mevcut rezervleri sayesinde kur politikalarını sürdürmektedirler. Bu ülkelerin karşısında ise dünya ticaretinde en fazla kullanılan ABD ve AB'nin para birimleri olan dolar ve euro vardır. Ticarete yön veren dolar ve euronun diğer para birimleri karşısındaki değeri ülkeler açısından oldukça önemli ve riskli bir durumdur. Bu nedenle dolar ve euro kullanmayan ülkeler dış ticaret ve ödemeler dengesinde oluşabilecek sorunlara, risklere ve olağan üstü durumlara karşı bu para birimlerini rezervlerde tutarak tedbir almaktadırlar. Bu nedenle özellikle de dış açık ve cari açığı olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dolar ve euro rezervleri hayati bir öneme sahiptir. IMF'nin 2001 yılındaki "Döviz Rezervleri Rehberi" yayınında, döviz rezervlerinin ülkeler için önemi, çerçevesi, yönetim şekli detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Döviz rezervlerinin önemi konusunda oldukça fazla çalışma vardır. Örneğin, Dominguez ve diğerleri (2011) çalışmalarında, 2008 Krizi'nin ardından döviz rezervlerinin ekonomik ve mali performansı nasıl etkilediğini incelemiştir. Sonuçlara göre, kriz öncesinde yüksek döviz rezervine sahip ülkeler, krizin ardından ekonomik büyüme performanslarını olumlu yönde etkilemiştir. Aizenman ve Hutchison (2010) çalışmalarında, 2008 Krizi'nin gelişmekte olan ülkelerde yol açtığı kayıpların kurun değeri üzerinden mi yoksa döviz rezervlerinin kullanımını üzerinden mi telafi edildiğini araştırmışlardır. Bu sonuçlara göre, kriz öncesinde rezervlerini artıran bu ülkeler, krizin çözümü için rezervleri azalmasından endişe ettikleri için kurların değer kaybına izin vermişlerdir. Çin ve Rusya mevcut döviz rezervleri ile küresel ticaretin ve kurların gidişatına etki edebilmektedirler. Kur savaşları uzun yıllardır rezervleri sayesinde yüksek kur politikası uygulayan Çin'e karşı başlatılan bir hamledir. Vilademir Popov (2013) çalışmasında bu konuya odaklanmış ve Çin ve Rusya gibi ülkelerin neden son yıllarda döviz rezervlerini artırmaya başladıklarını incelemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin döviz rezervleri bu sayede kriz öncesi ve kriz sonrası artmıştır. Bu durum bir korumacılık olarak da kabul edilmektedir. Döviz rezervlerinin artış sebebi ise yatırım, tasarruf, ihracat, dış ticaret dengesi gibi alanların desteklemesiyle sanayi sektörünün güçlendirilme isteğidir. 2008'in ardından artan rezerv toplama politikalarının küresel rezerv ve para sisteminde yol açabileceği riskler konusunda IMF uyarılarında bulunmuştur (IMF, 2012).

İhracatın büyüme oranlarındaki azalma, Asya&Pasifik, Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere hemen hemen her bölgede yaşanmıştır. Yerli üretimi artırmaya ve işsizliği azaltmaya dayalı korumacı politikalar küresel işsizlikte önemli bir değişime neden olmamıştır. Krizin ardından 12 yılda küresel işsizlik ortalama 0.15 puan düşmüştür. Artan korumacılığın bir diğer küresel etkisi de ticari özgürlük endeksinde ve bölgesel ticaret anlaşmalarının (BTA) sayısında görülmektedir. Dünya genelinde ve bölgesel bazda 2008'den önce artan ticari özgürlük endeksi, 2008 sonrası dönemde büyük ölçüde durma noktasına gelmiştir. Ayrıca, krizin ardından yeni BTA sayısının azaldığı görülürken, aktif toplam BTA sayılarının artış oranı da yavaşlamıştır. Yani dünya genelinde ticari özgürlüğü ve bölgesel serbest ticareti destekleyen anlaşmalar, yerini temkinli bir ticaret politikasına bırakmıştır. Bu yeni temkinlik ticaret dönemi ise hem bölge ekonomilerini ve ticaretini, hem de küresel ekonomiyi ve ticareti olumsuz yönde etkilemiştir.

3.4. Pandemi Krizi ve Korumacılığın Geleceği

Koronavirüs veya diğer adı ile Covid-19 salgını, dünya ekonomisinde 1930 yılından beri karşılaşılan en büyük ekonomik durgunluğa yol açmıştır. Tüm hızı ile yayılmaya devam eden salgın küresel ekonomi ve ticareti temelden etkilemiştir. Devletler ise zorunlu veya hayati olmayan insan hareketliliğine son vererek, sağlık sistemini ve insan hayatını korumaya çalışmaktadırlar¹⁹⁵.

Salgının pandemi haline geldiği mart ayından beri adım adım ekonomiler faaliyetlerine başlamışlardır. Fakat salgının yeni dalgalarla devam ediyor olması, yeni tedbirlerin alınmak zorunda kalınması, aşı ve tedavi sürecinin henüz bir sonuca ulaşmaması ve belirsizliğin artıyor olması ekonomik kayıpların devam etmesine yol açmaktadır. Devletler ise ekonomik direnci artırmak ve krizden çıkmak için yeni ekonomi ve ticaret politikaları geliştirmeye başlamışlardır (Kituyi, 2020).

Salgının ticaret üzerindeki etkisi oldukça belirgindir. Salgından önce, dünya ticaretinin 2020'de büyüyeceği tahmin edilmişti, fakat salgının patlak vermesi ile yeni tahminlere göre ticaret %15-20 oranında küçülebilir.

¹⁹⁵ Avrupa Komisyonu Haziran 2020'de , salgının kısa ve uzun dönemde ekonomik, ticari ve sosyal etkilerini içeren detaylı bir rapor hazırlamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin incelendiği çalışmada salgının küresel sisteme zarar verdiği konusu üzerinde durulmuştur.

Son yıllarda korumacılık ve ticaret savaşları gibi radikal kararların alınması ile dünya ticaretinde serbestliğe yönelik şüpheler artarken, salgında en çok ihtiyaç duyulan sağlık ve temel gıda ürünlerinin tedarikinde serbest ticaretin hayati önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Virüsün pandemi ilan edildiği ilk aylarda ülkeler arasında vantilatör, koruyucu sağlık ekipmanları, ilaç ve ilaç hammadde yarışı başlamıştır. Küresel arz ve tedarik zincirinde çıkan sorunlar nedeniyle, birçok ülke diğer ülkelere ihraç edilen ürünleri iptal etmiş, hatta aktarma noktalarında ülkeler birbirlerinin ürünlerine el koymuşlardır. Dolayısıyla, salgında korumacılık sağlık ve temel gıda ürünleri üzerinde artmaya başlamıştır¹⁹⁶.

“Dilenci Komşu” politikalarının ağırlık kazandığı salgının ilk dönemlerinde, devletler salgının yol açtığı krizde ihracat kısıtlamalarına odaklanmışlardır. Özellikle, gıda ürünleri üzerinde artan korumacı politikalar gıda fiyatlarının yükselmesi riskini ortaya çıkarmıştır (Espitia vd., 2020)¹⁹⁷. Bu dönemde uygulanan korumacı politikalar ise ağırlıklı olarak ihracat üzerinde sürdürülmektedir¹⁹⁸. Çünkü, ülkeler kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamak için ihracata kısıtlama getirmeye başlamışlardır¹⁹⁹. Aynı zamanda, ihtiyaç olan temel ürünlerin ithalatını kolaylaştırmak için tarife ve tarife dışı engelleri düşürülmüştür. Fakat acil ihtiyaç olmayan ürünlerin ithalatını zorlaştıran tarife ve tarife dışı engeller düşürülmemiştir.

Salgının yol açtığı iç ve dış sorunlara karşı dünya genelinde ekonomik destek paketleri başlamıştır. Buna rağmen, gelişmekte olan ve geri kalmış birçok ülkede mali destek yetersiz kalmıştır. Ticaretin de sekteye uğradığı bu dönemde, işsizlik, açlık, yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin daha da artması beklenmektedir²⁰⁰. Birleşmiş Milletler’in 2020 yılı Aralık ayında yayınladığı rapora göre, en az gelişmiş ülkelerde yoksulluk oranı salgın nedeniyle %32’den %35’e çıkabilir ve böylece en az 32 milyon yeni yoksul ortaya çıkabilir. Bu tahmine göre, 1.3 milyar kişinin yaşadığı en az gelişmiş 47 ülkedeki yaklaşık 420 milyon

¹⁹⁶ Espitia ve diğerleri (2020), çalışmalarında bu konuya odaklanarak özellikle gıda ürünlerinde artan korumacılığın küresel ticaret ve gıda fiyatları üzerinde yol açabileceği etkileri analiz etmişlerdir.

¹⁹⁷ Espitia ve diğerlerine göre (2020), gıda ürünlerine ihracat zincirinde %6-20 arasında bir azalma olabilir. Küresel fiyatlarda %2-6 arasında bir artış olabilirken, ortalalama küresel gıda fiyatlarının %18 artabileceğini belirtmişlerdir. Özellikle gıdada ithalata bağımlı olan ülkeler bu süreçten daha fazla etkilebilir (Espita vd, 20220)

¹⁹⁸ DTÖ sekreterliğinin hesaplamalarına göre Nisan 2020’de 73 ülke el ve yüz koruma ürünlerine, 50 ülke koruyucu giysi ürünlerine, 47 ülke eldiven ürünlerine, 28 ülke dezenfektan ürünlerine, 20 ülke ilaç ürünlerine, 17 ülke gıda ürünlerine, 10 ülke de vantilatör ürünlerinin ihracatına kısıtlama getirmiştir.

¹⁹⁹ Giardano ve Mendivil, 2020 yılındaki çalışmalarında, pandemi krizi nedeniyle gıda ürünlerinin ihracatı üzerinden başlayan kısıtlayıcı politikalarının 2008-2009 Krizi döneminde yaşanan aynı sorunun yeniden sahnelendiği belirtmiştir. Latin Amerika Karayip ülkelerinin gıdaya ve tarım ürünlerine ulaşma konusunda büyük bir risk altında olduğu belirtildiği çalışma, kısıtlamaların gıda güvenliği konusunda riskleri üzerinde dururken, yöneticilere politik öneriler de sunmaktadır.

²⁰⁰ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), pandemi krizinin küresel istihdam ve çalışanlar üzerindeki etkisini incelediği 2020 Eylül raporunda raporunda, 1.6 milyar kişinin risk altında olduğu belirtilmiştir. Raporunda, krizin çalışma süresi, çalışan sağlığı, küresel ekonomi, istihdam ve işsizlik alanlarındaki etkilerini detaylı bir şekilde incelemiştir.

kişiden oluşan yoksul insan sayısı, salgının ardından 450 milyonu geçebilir (UN, 2020:13-14).

Salgının yol açtığı gelir azalışı, eşitsizlik, yoksulluk ve diğer ekonomik ve sosyal sorunların korumacı politikalarla daha da şiddetlenmesi beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerin aşı, tıbbi ürünler, sağlık malzemeleri ve temel gıda ürünlerinde milliyetçiliğe ve stokculuğa yönelik artan korumacı politikaları, gelişmekte olan ülkelerdeki mali sorunların derinleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, 2008'den beri zayıf seyreden ekonomik ve ticari aktivitelerin, salgının ardından korumacı faaliyetlerin artması ile daha da zayıflaması beklenmektedir.

Dünya ekonomilerinin bu süreçten en az sorun ile çıkmaları için uyguladıkları politikalar ise korumacılığı popüler hale getirirken, mali krizi de tetiklemiştir. Fakat salgının yol açtığı ekonomik krizin atlatılması ancak uluslararası ticaret ve işbirliği ile mümkün olduğuna yönelik ibareler vardır. Artan ticaret ve işbirliği, gelişmemiş ülkeler başta olmak üzere dünya genelinde risklerin azalmasını, ayrıca sağlık ve gıda ürünlerinin tedarik zincirindeki kopukluğun ortadan kalkmasına sağlayabilir. Dünya Sağlık Örgütünü'ne göre aşı ve diğer sağlık malzemelerinin her bölgeye ulaşması ile ancak dünya genelinde salgınla mücadele başarıya ulaşabilir. Aksi takdirde, salgın küresel belirsizliği artırırken, ekonomik milliyetçiliği ve zaten yaygın olan gizli korumacılığı daha ön plana çıkartabilir.

OECD'ye göre, bu tür sorunların oluşmaması ve salgından başarılı bir şekilde çıkılabilmesi için devletlerin uygulaması gereken dört önemli kural vardır. Birincisi, uluslararası ticarete güven ve şeffaflığın sağlanmasıdır. İkincisi, sağlık malzemeleri ve temel gıda ürünlerinde küresel tedarik zincirini bozacak politikalardan kaçınmaktır. Üçüncüsü, gerek olmayan veya popülist politikalara dayanan ihracat ve ithalat kısıtlamalarından vaz geçilmesidir. Dördüncüsü ise, kısa dönemi değil, geleceği, yani uzun dönemi düşünerek ona göre politikaların geliştirilmesidir (OECD, 2020b).

Tablo 3.16. 2020 Yılında Başlatılan Tarife Dışı Önlemlerin Sayısı

Teknik Önlemler	1959
Sıhhi ve Bitki Sağlığı	1512
Korumacı Önlemler	20
Tarife Dışı Toplam Önlemler	3491

Kaynak: WTO, 2020. Not: Veriler 01.01.2020-12.12.2020 dönemlerini kapsamaktadır. Tablodaki veriler sadece başlatılan önlemleri gösterir

Tablo 3.16’da 2020 yılının Ocak ve Aralık ayları arasında dünya genelinde ticaret üzerinde uygulanan tarife dışı önlemlerin sayısı gösterilmiştir. Teknik önlemler ve sıhhi ve bitki sağlığı önlemlerinin sayısı 2008 yılından beri en yüksek seviyeye 2020’de çıkmıştır. Ülkeler, tarife dışı önlemlere başvurarak koronavirüsünün neden olduğu ulusal, milliyetçi ekonomi anlayışını hızlandırmışlardır. Tarife dışı önlemlere en çok başvuran ülkelerin başında ise Brezilya, AB, Japonya, Kanada, ABD, Çin, Güney Kore gibi büyük ekonomiler gelmektedir. Rivanda, Tanzanya, Uganda ve Kenya gibi geri kalmış ülkeler de tarife dışı önlemlere en çok başvuran ülkeler arasındadır.

DTÖ’nün uyarılarına rağmen tarife dışı önlemlerin giderek artması, gelişmekte olan ülkeler açısından tedarik sorununu ortaya çıkarmıştır²⁰¹. Üretimleri yüksek olan gelişmiş ülkelerin temel gıda ve sağlık ürünlerinin ticaretini engelleyen politikaları, üretimi düşük ülkelerde fiyat artışına neden olmuştur.

Bu durum ise, dünya genelinde 2008 Krizi’nde olduğu gibi yüksek gıda fiyatları sorununa yol açarak mali krizi daha da derinleştirmektedir. Gelişmiş ülkelerde talepdeki azalma nedeniyle düşen enflasyon oranları, geri kalmış ve çoğu gelişmekte olan ülkelere yükselmeye başlamıştır.

Krizlerin özünde yer alan korumacı politikalar, 1929 Buhranı, 1973 Petrol Krizi ve 2008 Krizi’nde nasıl bir anda artmaya başladıysa, 2020 pandemi krizinde de konjonktür gereği artmaya başlamıştır. Fakat krizin yol açtığı ekonomik kayıplar, ticaretteki korumacı politikalarla beraber daha fazla artmaktadır. Pandemi dönemi başlı başına bir korumacı dönemdir. Çünkü, devletler doğrudan insan hareketliliğini durdurmaya başlamış, ticaret ve uluslararası turizm hareketliliğine kapılar büyük oranda kapanmıştır. Yani, sadece ticaret üzerinden uygulanan korumacılık değil, aynı zamanda insanın hareketini kısıtlayan yasakçı korumacılık nedeniyle küresel ekonomik kayıplar daha fazla artmaya devam etmektedir²⁰².

²⁰¹ Sağlık önlemleri konusunda DTÖ’nün yaptırım mekanizması esnekler. Yani geçici ve şeffaf olması şartıyla sağlık önlemlerinin uygulanmasını ön görmektedir. Fakat ülkelerin uygulamaları şeffaf olmadığı gibi geçici olmadığı da anlaşılmaktadır. Ülkeler ulusal çıkarlarını bahane ederek bu taahhüdü yerine getirmekte geç kalmışlardır.

²⁰² Pandemi krizinin başlamasıyla beraber, yeni bir tartışma ortaya çıkmıştır. Devletlerin insan hareketliliğini durdurmaya dayanan krizle mücadele politikalarındaki tartışma, yasaklamanın ne seviyede olacağı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ekonomik aktivitelerin ne derece durdurulacağı konusundaki tartışmalar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunu haline gelmiştir. Ekonomik gücü yetersiz olan gelişmemiş ülkelere, insanların temel ihtiyaçlarının ve iş yerlerinin temel giderlerinin karşılanması amacıyla açıklanan ekonomik paketler gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmıştır. Bu durum ise sağlık mı ekonomi mi öncelikli tartışmasını artırmıştır. Gelişmemiş ülkelerdeki ekonomik gücün yetersiz olması nedeniyle insan hareketliliğini azaltıcı yasaklamalar daha az uygulanmıştır. Fakat gelişmiş ülkelere durum biraz daha farklıdır. Ekonomik destek paketleri konusunda işçi ve işverene yeterince destek verebilen gelişmiş ülkeler insan hareketliliğini daha iyi kontrol etmişlerdir. ABD’de ise D. Trump’ın bilimden uzak fikirleri ve bilimsel görüşleri yeterince dikkate almayan açıklamaları ve politikaları, ABD’de yasaklamaların daha az uygulanmasına yol açmıştır. Bu durum 2020 yılı seçimleriyle doğrudan ilgilidir. Çünkü D. Trump, yeniden başkan olabilmek amacıyla; genişletici para ve maliye politikalarının yanı sıra, ekonomik ve insan aktivitelerini çok fazla durdurmadan seçim propagandasını sürdürmüştür. Bu politikaların neticesinde ABD, dünyadan en fazla covid-19 ölümlerinin yaşandığı ülke haline gelmiştir.

Ticaret savaşları ve ticaret savaşlarının yol açtığı belirsizlikler henüz net olarak ortadan kalkmamıştır. ABD’de seçimleri kaybeden D. Trump’ın yerine gelen J. Biden, Çin ile olan ticarete korumacılığın devam edeceğinin sinyali vermiştir. Bu korumacılığın daha çok teknoloji rekabetini temel alacağı ve tarife dışı önlemlerle yürütüleceği beklenmektedir. Ayrıca, ABD ve Çin arasındaki sorunlar, Hong-Kong, Çin Denizi, Uygur Türkleri, virüsün kökeni, siyasi suçlular, teknoloji, 5G, casusluk faaliyetleri, fikri mülkiyet hırsızlığı ve haksız ticaret gibi çok geniş alana yayıldığı için kısa zamanda çözülmesi mümkün gözükmemektedir.

J. Biden’ın başkanlığın ilk aylarında verdiği daha yumuşak politika sinyallerine rağmen, ticaret savaşları ile gerilen iki ülkenin arasındaki sorunlar bir anda bitmesi beklenmemektedir. Çünkü, B.Obama döneminde hız kazanan sorunlar aradan geçen yıllara rağmen çözüme kavuşturulamamıştır. Fakat tarife savaşlarının bitmesi muhtemel gözükmemektedir. Şu aşamada, ABD’nin salgından sonra uluslararası ticarete nasıl bir politika izleyeceği ilerleyen süreçte netlik kazancaktır.

19 Aralık 2020’de, ABD, Çin’li teknoloji şirketleri SMIC ve DJI gibi çip ve drone şirketleri ile 77 kurum ve kişilere yaptırım kararı almıştır. Gerekçe olarak ise, bu şirket ve kişilerin Çin ordusu ile bağlantılı olduğu ve casusluk faaliyetleri yürüttüğü öne sürülmüştür. Dolayısıyla, her ne kadar tarife savaşları bitmiş gibi gözükse de, teknoloji savaşları, teknoloji rekabeti ve yasal korumacılık şiddetini artırarak koronavirüsüne rağmen devam etmektedir (The Washington Post, 2020).

Avrupa Birliği ve Çin ise serbest ticareti destekleyen açıklamalar yapmışlardır. Dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan AB ve Çin, serbest ticareti ve yatırımları artırmak için 8 yıldır devam eden görüşmelerin ardından 2020’de CAI anlaşmasını imzalamışlardır. Özellikle salgından sonra ortaya çıkacak sorunların serbest ticaret ile çözülmesi gerektiği konusunda görüşler hız kazanmıştır. Ayrıca AB ile İngiltere arasında gümrük birliği anlaşması yapılmıştır. Her ne kadar BREXIT süreci, entegrasyon sürecine ve küreselleşmeye zarar veriyse de iki bölge arasında anlaşmalı ayrılık kararı alınması serbest ticaret için olumlu bir durum olarak kabul edilmiştir.

D. Trump’ın seçimi kaybetmesini bu politikalara bağlayan çalışmalar ve görüşmeler de yaygındır. Parker ve diğerlerin Washington Post’da, Beresson ve Bennet Time Dergisi’nde, James Oliphant ise Reuters’deki makalelerinde D. Trump’ın seçimi kaybetmesinde koronavirüs salgınının etkileri üzerinde görüş belirtmişlerdir.

Salgın ve ticaret savaşlarının devam ediyor olmasına rağmen, Çin'in 2020 Aralık sonu itibariyle yaptığı dış ticaret, 2019'un aynı dönemini geride bırakmıştır. Krizi ilk yaşayan ve en erken kontrol altına alan Çin, bu sayede ticaretini hızlandırmış ve 2020 genelinde ticaretini büyümüştür²⁰³.

Çin'in yeni dünya düzeninde küresel ticarete yönelik uygulayacağı politikalar ve korumacılığın salgın sonrası Çin'de nasıl algılacağı sorusuna, Çin devlet başkanının APEC toplantısında yaptığı konuşma detaylı bir şekilde açıklık getirmiştir. Çin devlet başkanı Xi Jinping, 19 Kasım 2020'de, APEC'in geleneksel toplantısında salgın sonrası ülkesinin ticaret ve ekonomi alanında belirleyeceği politikalar konusunda açıklama yapmıştır. Jiping, ilerleyen dönemlerde serbest ticareti destekleyen ve korumacılığı azaltan önlemler çerçevesinde, gümrük vergilerinin indirileceğini belirtmiştir. Böylece, yüksek kaliteli mal ve hizmet ithalatının önü açılarak, ülkenin reformist ve inovasyona dayalı yeni kalkınma modelinin teşvik edileceğini bildirmiştir. Çin başkanı aynı zamanda salgın nedeniyle küresel tedarik zincirinde meydana gelen bozulmaların telafisi için küreselleşmenin ve serbest ticaretin desteklenmesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Salgının ardından Çin ekonomisinin toparlanması ve yeniden potansiyel büyüme modeline ulaşması için izlenecek yolu şu şekilde belirtmişti; ilk olarak salgın nedeniyle düşen iç talebin yeniden artırılması ve ekonomik faaliyetlerin kesintisiz sürdürülebilmesi için iç piyasaya yönelik destekleyici politikalar uygulanacak, ardından bilimsel ve teknolojik alanda yenilikçiliğin önü açılarak yeni büyüme modeline geçilecek, daha sonra reformlarla yenilikçi büyüme modeline dayanan ve Çin pazarını genişletecek köklü değişimler başlatılacaktır

Yeni ve modern bir sosyalist Çin inşa edileceğini bildiren başkan, yeni kalkınma modelinin inovasyona dayanan, iç ve dış talebin birbirini güçlendirdiği bir kalkınma paradigmasına odaklanmıştır. Bu açıklamalara ek olarak başkan, son yıllarda salgınla beraber tek taraflı korumacılığın arttığını ve bu durumun küresel ekonomide belirsizliklere yol açtığını belirtmiştir. Buna rağmen, yeni büyüme modeli sayesinde uluslararası piyasalarda Çin ticaretinin artacağını ve işbirliğinin genişleyeceğini ifade etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2020).

Böylece, salgın sonrası yeni dönemde Çin'in serbest ticareti destekleyeceğine yönelik fikirler artmaya başlamıştır. Çin, ABD'nin başlattığı ticaret savaşlarına karşı ticarete tarife

²⁰³ GACC'ın son 2020 Aralık verilerine göre, Çin'in 2020 yılı ihracatı %3.6 büyürken, ithalatı %1 küçülmüştür. Böylece Çin, 2020'de pandemiye rağmen toplam ticareti büyüyen nadir ülkelerden biri olmuştur.

ve tarife dışı engelleri artırmıştır. Ardından koronavirüs salgını nedeniyle başta gıda ve sağlık ürünleri olmak üzere tüm dünyada olduğu gibi, Çin'de de temel ürünlerin ihracatını engellemeye yönelik korumacı politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bütün bu politikalar, son yıllarda Çin'in serbest ticaret karşıtı devlet gibi algılanmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında APEC toplantısında Çin başkanı Jinping, Çin'in küreselleşmeye ve serbest ticarete destek veren ülke olduğunu, bu politikalardan dönmediğini ve serbestleşme adımlarının daha fazla artacağını teyit etmiştir. Çin başkanının liberalleşmeye yönelik bu tür açıklamaları, Çin'in AB ile CAI'yi imzalamasını ve ASEAN üyeleri ve diğer 4 ülke ile Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) anlaşmasını imzalaması, Çin'in salgın sonrasında dış ticarete korumacı politikaları azaltıp, daha temkinli bir serbest piyasa mantığında hareket edeceğini göstermektedir.

Her küresel krizin ardından daha fazla ve ani bir şekilde yükselen korumacılık, pandemi krizinde de yükselmiştir. Hemen hemen bütün ülkeler, salgının başından beri milliyetçi ve ulusalcı ekonomi politikalarıyla iç talebi ve sağlık sistemini korumaya çalışmaktadırlar²⁰⁴. Bu politikalar dış ticarete de yansyarak sağlık ve temel gıda ürünlerinde önceliği iç talep olan bir süreci başlatmıştır. Salgının ilk dönemlerinde vantilatör, koruyucu ekipmanlar, ilaç, hammadde ve temel gıda ürünleri savaşları başlamış, fakat ilerleyen süreçte tedarikte oluşan boşluğun kapanması ile daha dengeli bir döneme girilmiştir. Pandemiyle beraber sıhhi ve bitki sağlığı önlemleri ve ticaret üzerinde uygulanan teknik önlemler son on iki yılın en yüksek seviyesine çıkmıştır.

Salgının ardından ise sağlık ve temel gıda ürünlerindeki milliyetçi politikaların devam etmesi beklenmektedir. Çünkü, sağlık krizi aynı zamanda ülkelerin temel sağlık ve gıda ürünlerinde dışa bağımlılık durumlarını gözden geçirmelerine yol açmıştır. Risk alınamayacak alanlarda kendi kendine yeterlilik politikası hız kazanmaya başlamıştır. Fakat diğer alanlarda serbest ticaretin yeniden canlanması muhtemeldir.

Uluslararası kurumların açıklamalarına göre dünyanın bu krizden uluslararası ticaret ve işbirliği olmadan çıkması mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, yeni düzende tarifeler yerine tarife dışı önlemlerden oluşan korumacılık devam edebilir. AB, Çin, DTÖ, IMF, OECD gibi ülkeler ve uluslararası kurumlar salgından sonra serbest ticaretin yeniden

²⁰⁴ Albertoni ve Vice, 2021 yılında yaptıkları çalışmalarına göre, son yıllarda artan korumacılık, ticaret savaşları ve milliyetçilik akımlarıyla pandemi krizi bir araya gelmiştir. Böylece korumacılık ve diğer sorunlar daha fazla artmıştır. Ayrıca ticaret savaşlarının yıkıcı etkisinin, pandemi krizinin ve ABD'de popülist dönüşümlerin 1945 yılından beri etkili olan politika sisteminin değiştirip değiştirmeyeceğini tartışmışlardır.

canlanması gerektiğini ifade ederken, ABD’de yeni başkanın alacağı kararlar küresel ticarete korumacılığın ve ticaret savaşlarının geleceğini belirleyecektir. ABD ve Çin arasında yapılan faz-1 anlaşmasının genişletilmesi ve büyük oranda mallar üzerinde uygulanan tarife savaşlarının bitmesi beklenmektedir. Fakat daha önce ifade edildiği gibi, iki ülke arasında çözülmesi gereken sorunlar çok boyutludur. Bu durum, korumacı politikaların şekil değiştirerek koronavirüs sonrası farklı alanlarda devam edeceği yönünde belirtiler taşımaktadır.

Kısacası, salgından sonra yeni dünya ve yeni ekonomi sisteminde korumacılığın bir silah olarak kenarda tutulacağı, fakat salgının yol açtığı krizden uzun dönemde kurtulmak için işbirliğine dayanan yeniden serbestleşme döneminin başlaması beklenmektedir. Özellikle 2018’de başlayan ticaret savaşları kadar etkili bir korumacılığın pandemi krizi sonrası başlaması mevcut şartlar ve veriler doğrultusunda düşük bir olasılık olarak görülmektedir.

4. BÖLÜM

4. UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde ampirik uygulama sonuçları sunulmuştur. İlk olarak konuya ilişkin literatür özetine yer verilmiştir. Literatür özetinin ardından yöntem ve model tartışması yapılmıştır. Yöntem ve model tartışmasının ardından ise dünya geneli için yapılan analiz sonuçları raporlanmıştır.

4.1. Ampirik Literatür

Ticaret, korumacı politikalar ile liberal politikalar arasında bir dengededir. Yapılan çalışmalar ve analiz sonuçları, savaşların, krizlerin, salgınların, çatışmaların ve yüksek siyasi belirsizliklerin olduğu ortamlarda korumacılığın ağırlık kazandığını, bu sorunların azaldığı dönemlerde serbest ticaretin ağırlık kazandığını göstermektedir. Korumacılığın arttığı dönemlerde ise tarifeler ve tarife dışı engeller yükselmiş ve bu durum dönem dönem ticari mücadelelere yol açmıştır.

1980-2008 arasında hızlanan liberalleşme dönemi, 2008-2018 arasında hız kaybetmiş ve 2018'den sonra ticarete doğrudan tarifeli korumacılık artmaya başlamıştır²⁰⁵. Korumacılığın artmasında baş aktörler ise G20 ülkeleri ve özellikle AB, İngiltere, Japonya, Çin ve ABD'dir²⁰⁶. Bu ülkeler, aldıkları kararlar ile uzun yıllardan beri küresel ticaretin kurallarına ve uygulamalarına yön vermektedirler.

Dolayısıyla, küresel ekonomi ve ticareti yönlendiren ülkelerin aldıkları radikal kararlar dünya geneli sonuçlara yol açmaktadır. Bu ülkeler arasında meydana gelen bir anlaşmazlığın sonucu tüm dünyayı doğrudan etkileyebilmektedir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, tarifelerin ve tarife dışı engellerin ticaret ve ekonomi üzerinde genelde negatif bir etkisinin olduğu sonucunun yaygın olduğu

²⁰⁵ 1980'lere kadar dönem dönem korumacılık ön plana çıkarken, küresel ticaret daha çok Avrupa ülkeleri, ABD ve Japonya öncülüğünde gelişimini sürdürmüştür. Dolayısıyla bu döneme kadar sınırlı bir liberalleşme dönemi yaşanmıştır. Fakat 1980'lerden sonra, Çin, Güney Kore, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika, Malezya, Endonezya, Türkiye ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkelerin liberalleşme çabalarının bir sonucu olarak, küresel ticaret gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birlikteliğinde şekillenmeye başlamıştır. Neoliberal dönem olarak literatüre giren bu dönemde korumacılık azalmış ve liberalleşme dünya geneline yayılmıştır. 2008 Krizi'ne kadar süren ileri aşırı liberalleşme döneminin bitmesi ile küresel ticarete yeni bir korumacı dönem başlamıştır. İlk olarak tarife dışı engellerin daha fazla artmasıyla başlayan süreç, kur savaşları ve ticaret savaşları ile radikal boyutlara ulaşmıştır.

²⁰⁶ DTÖ, OECD, IMF ve GTAP gibi kurum ve kuruluşların raporları bu yöndedir. Ayrıca, küresel ekonominin %80'i, küresel ticaretin ise yaklaşık %75'i G20 ülkelerine aittir. Dolayısıyla 2008'in ardından değişen politikaların küresel bir sonuca yol açmasında G20 ülkeleri en büyük etken olmuştur.

görülmektedir. Özellikle tarife ve tarife dışı engellerin artması ticari açıklığın yani liberalleşme sürecinin azalmasına yol açtığı için, genel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde refah kayıplarına yol açmıştır. Ayrıca para savaşları olarak da bilinen kur savaşları, ABD dolarının küresel değeri ile ilgili bir durum olduğu için²⁰⁷, literatürde kur savaşlarının ticaret ve ekonomi üzerindeki etkilerinin negatif olduğu sonucu yaygındır.

Kowalski (2005), 1970-2003 arasında 86 gelişmekte olan ülkede tarifelerin etkisini ölçtüğü çalışmasında gümrük vergilerindeki indirimin olumlu etkilerinden bahsetmiştir. Yüksek gümrük vergisi uygulayan ülkeler tarife indirimine gittiklerinde vergi kaybı yaşasalar da, daha fazla ticari kazanç sağladıklarını ifade etmiştir. Romalish (2006), 1960-2000 arasında tüm gelişmekte olan ülkeleri incelediği çalışmasında, ticaretin önündeki engellerin kaldırılması sonucunda ülkelerin dışa açıklık oranının arttığını, ekonomik büyümenin de yükseldiğini ifade etmiştir. Gelişmekte olan ülkelere ticaretin önündeki engellerin kaldırılması önemli bir durum olarak görülmüştür. Abboushi (2010), çalışmasında tüm dünyada tarifeler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ticarete liberal ülkeler, kapalı ülkelere göre daha fazla büyümüş ve korumacılık uygulamaları hem uygulayana hem de uygulanana zarar verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Carrero ve Melo (2010), dünyanın en etkili 90 ülkesinde tarifelerin ve tarife dışı önlemlerin etkisini karşılaştırmışlardır. Sonuçlara göre, tarife dışı önlemler tarife önlemlerine göre daha etkilidir ve ticareti daha fazla kısıtlamaktadır. Vhaudry (2011), tarifeler, güçlü kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi iki ülkeli bir model ile incelemiştir. Buna göre, tarife engellerinin az olduğu ülkelerde kurumlar daha güçlüdür, güçlü kurumlara sahip ülkelerde ise dış ticarete daha kapalı ülkelere göre ekonomik büyüme oranları yüksektir.

UNCTAD'ın 2012 yılındaki raporunda, tarife önlemleri ile tarife dışı önlemlerin etkisi karşılaştırılmıştır. Raporun sonuçları tarife dışı önlemlerin 2008'in ardından neden yükseldiği konusunda önemli ipuçlarına sahiptir. Buna göre 1950'li yıllarında ardından DTÖ/GATT'ın katkıları ile tarifelerdeki indirimler büyük ölçüde sağlanmıştır. Fakat 2008'in ardından tarife dışı önlemler etkili bir şekilde artmaya başlamıştır. Tarife dışı önlemlerin artması ile küresel ticaret ve ekonomi olumsuz yönde etkilenmeye başlamıştır.

²⁰⁷ Küresel ticarete hakim para birimi olan doların değeri, ülkelerin dış ticareti açısından önemli bir unsurdur. Bu nedenle dolar rezervi, faiz politikası ve parasal genişleme dolar üzerinden küresel ticaretin yönlendirilmesinde etkili politikalar olarak kabul edilir. Doların etkisi, gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde farklı olduğu gibi, dış ticaret açığı veren ülkeler ile dış ticaret fazlası veren ülkelerde de farklıdır.

Karmaşık bir yapıya sahip olmasından dolayı tarife dışı engeller (NTMs), pazar erişimini kısıtlama konusunda tarifelerin yerine kullanılmaya başlanmıştır.

Georgiadis ve Grab (2013), G20 ülkeleri için korumacılık ve ekonomik büyüme arasında sistematik bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ekonomik büyüme G20 ülkelerinde düştükçe, bu ülkelerde tarife oranları arttığını belirtmiştir. Nicita ve Rolla (2013), Sahra Altı ülkelerinde ticari açıklığın yani liberalleşme uygulamalarının önemini dikkat çekmişlerdir. Buna göre, tarifelerin daha düşük olduğu ülkelerde ekonomik büyüme daha fazladır ve tam serbestleşme sağlandığı takdirde bu ülkelerde büyüme 2.7 kat artabilir. Caliendo vd (2015), dünya genelinde tarife indirimlerinden gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre daha fazla faydalandığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca küresel refah artışının sebepleri arasında tarifelerin etkisi %75 iken, kalan %25'inde ise bölgesel ticaret anlaşmaları etkili olmuştur. Kısacası korumacılık azaldıkça üretim, ticaret ve refah artmıştır.

Lin (2016), ASEAN ve ASEAN ile yakın ticari bağı bulunan altı ülkede tarife oranları ile ticaretin süresi arasındaki korelasyonun negatif ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlara göre tarife indirimi daha fazla olan ülkeler arasındaki ticaret diğerlerine göre %4 daha uzun sürer. Ayrıca ticaret uzadıkça bölge içerisinde refahın arttığını ve tarife indirimleri ticari riskin %9 daha fazla azalmasına neden olduğunu belirtmiştir. Bas vd (2016), OECD ülkelerinde tarifelerin teknoloji firmaları için etkisini incelemişlerdir. Buna göre tarife arttıkça yüksek teknolojlili firmalarda verimliliğin düşebileceği ve böylece küresel bir etkinin oluşmasına yol açabileceği belirtmiştir. Kiewphun (2016), dünya geneli için yaptığı çalışmasında ticari açıklığın işsizlik üzerinde negatif ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre ticari açıklık bir birim arttığında, küresel işsizlik %1 azalabilir.

Fakat DTÖ'nün turları neticesinde başlayan tarife indirimlerinin beklenen etkiyi sağlayıp sağlamadığı konusunda olumsuz düşünenler de vardır. Örneğin Caliendo ve Perro (2015), Uruguay Görüşmeleri neticesinde başlayan tarife indirimlerinin beklenen küresel refah artışını sağlamadığı, ABD ve Meksika gibi ülkelerde refah artışı olsa da Kanada'da refahı olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bureau vd. (2016), 2001 yılında başlayan Doha Görüşmeleri'nin ardından 2013 yılına kadar küresel tarife indirimlerinde beklenen hedefin gerçekleşmediği, ancak %0.3 oranında bir indirimin sağlandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu durum dünya genelinde daha eşitsiz bir refaha yol açmış ve çeşitli

sorunları da beraberinde getirmiştir. Kısacası tarife indirimleri küresel refah üzerinde olumlu bir etkiye neden olmamıştır.

2017 yılından sonra yapılan çalışmalarda en önemli konunun D. Trump politikaları ve ticaret savaşları olduğu görülmüştür. Bu çalışmalardan çıkan sonuçlar, tarife artışlarının yani ticaret savaşlarının AB, ABD ve Çin gibi dünyanın en büyük ekonomilerine zarar verdiği yönünde ağırlık kazanmıştır. Ayrıca sadece bu ülkelere değil, ticaret savaşlarının dünya geneline zarar verdiğine yönelik sonuçlar literatürde yaygındır. Ticaret savaşlarına dahil olmayan bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ticaret yaratıcı etkinin oluşabileceğine yönelik çalışmalar da vardır. Fakat bu çalışmalarda genelde ticaret savaşlarının belirsizliği artırdığı ve süresinin uzaması gibi nedenlerden dolayı bu ülkelere de zarar verdiği iddia edilmiştir.

Quaglietti (2018), ABD ve Çin arasında başlayan tarife savaşlarının hem bu iki ülkeyi hem de küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkileyeceği, ticareti ve ekonomik büyümenin düşeceği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, 2008 Krizi'nin ardından ticaret anlaşmalarının durduğunu ve tarife dışı engellerin artmaya başladığını ifade etmiştir. Noland vd (2017), D. Trump'ın seçim sürecinde söylediği gibi tarife artışlarının Çin'den yapılan ithalatta %45'e, Meksika'dan yapılan ithalata %35'e çıkarılması durumunda, ABD ekonomisinde faizlerin ve enflasyonun artacağı, yatırımların %5-10 arasında azalabileceği ve işsizliğin 4.8 milyon kişi artacağı yönünde önemli sonuçlara ulaşmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun 2017 yılında rapora göre ise serbest ticarete yönelik bir öz eleştiri getirilmiştir. Buna göre serbest ticaret AB içerisinde her bölgede aynı olumlu etkiye neden olmamıştır. Bazı ülkelerde olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Bu nedenle son yıllarda ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde serbest ticareti engellemeye yönelik çabaların hız kazandığı belirtilmiştir. Buna rağmen AB için serbest ticaretten başka seçenek olmadığı, çünkü AB'nin küresel ekonomideki etkisinin serbest ticarete bağlı olduğu belirtilmiştir. Korumacılığın ise etkisiz olduğu belirtilmiştir.

Deverajan vd. (2018), ABD ve Çin arasında başlayan ticaret savaşlarında gelişmekte olan ülkelerin alması gereken pozisyon hakkında önemli sonuçlara ulaşmıştır. Buna göre, gelişmekte olan ülkelerde savaşa dahil olmamak, savaşa dahil olmaktan daha az maliyetli olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle bu ülkeler ABD ve Çin ile yeni ticaret anlaşları yaparak ticaret yaratıcı etkiden faydalanması daha yararlı olacağı belirtilmiştir. Furceri vd. (2019) ise ticaret savaşlarının küresel piyasalarda ekonomik ve ticari maliyetlerinin olacağını belirttiği

çalışmasında, ancak kısa dönemde ticaret dengesi üzerinde olumlu bir etkinin olacağını belirtmiştir.

UNCTAD'ın 2020 raporunda, ticaret savaşlarının belirli sektörleri kapsamından dolayı küresel tarife oranlarında artış olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat ülkeler arasında düzenleyici önlemler ve tarife dışı önlemler artmaya başlamıştır. Böylece küresel belirsizlik daha fazla artmış ve bu durum döviz kurlarına yansımıştır. Döviz kurları ise son yıllarda ticaret açısından oldukça önemli hale gelmiştir. Bu nedenle ticaret savaşları hem tarifeler üzerinden hem de kurlar üzerinden küresel ekonomiyi ve ticareti olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilmiştir. Cook ve Patel (2020), ABD dolarının küresel piyasalardaki etkisini incelemişler ve özellikle ABD faiz politikasının küresel ticaret üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.

Ayrıca literatür tarasında ticaret savaşlarının Türkiye'ye yansımaları da ele alınmıştır. Buna göre, ticaret savaşları nedeniyle Türkiye-ABD arasındaki ticaretin çok fazla olmamasından dolayı Türkiye'nin süreçten kısa dönemde fazla etkilenmeyeceğine yönelik sonuçlar ağırlıktadır. Fakat Türkiye için en önemli sorun, belirsizlik artışı nedeniyle yatırımların ve kurların uzun dönemde süreçten olumsuz etkilenme durumudur. Yılmaz ve Eryılmaz (2020) ve Şanlı (2020), küresel belirsizliğin Türkiye'ye etkileri üzerinde durmuşlardır. Bunun yanı sıra Türkiye ekonomisi için dış ticaret büyük öneme sahiptir. Türkiye özellikle 1980'den sonra dışa açılma sürecini hızlandırmış ve tarife ve tarife dışı engelleri indirmiştir. Bu sayede Avrupa, ABD, Orta Asya ve diğer bölgelerle yakın ilişki kurmuştur. Türkiye'nin AB ile gümrük anlaşması yapmış olması, bir çok ülke ile serbest ticaret anlaşması yaparak ticaretin önündeki engelleri kaldırmış olması, Türkiye için serbest ticaretin önemini ortaya koymaktadır. Fakat dış ticaret açığı ve cari açık sorunu Türkiye'nin çözüme kavuşturması gereken en önemli konular arasında yer almaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi tarifeler, tarife dışı engeller, kur manüplasyonları, ticaret savaşları gibi küresel olaylar dünya genelinde ticareti, verimliliği ve ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Literatürdeki çalışmaların önemli bir kısmındaki sonuçlar bu yöndedir. Korumacılığın olumlu etkilerinin ancak kısa dönemli olacağı ve uzun dönemde korumacılığın sonuçlarının olumsuz olacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.1. Ampirik Literatür

Çalışma	Ülke ve Dönem	Yöntem ve Veri Seti	Sonuçlar
Temiz (2005)	Türkiye (1992-2007)	EKK Tahmini, gümrük vergileri, dış ticaret	Gümrük birliği nedeniyle Türkiye-AB arasında anlaşmalı ürünler arasında azalan gümrük engelleri Türkiye'nin ticaret hacmini artırmış fakat net ihracatın azalmasına yol açmıştır.
Acaravcı ve Kargı (2015)	Türkiye (1995-2012)	ARDL Sınır Testi, Granger Nedensellik Testi, ürün çeşitlendirmesi, ticari açıklık, GSYH, yatırım	Değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünlüşme ilişkisi yoktur. İracatta ürün çeşitlendirmesi ile dışa açıklık arasında tek yönlü bir ilişki vardır.
Yılmaz ve Eryılmaz (2020)	Türkiye (2018-2019)	Johansen Eşbütünlüşme, ticari belirsizlik, CDC	Ticaret savaşları ticaretteki belirsizliği artırır. Bu durum nedeniyle Türkiye'de artan belirsizlik aynı zamanda Türkiye'nin CDS'ini de etkileyerek yatırımların azalmasına neden olabilir.
Şanlı, (2020)	Türkiye (1980-2019)	Granger Nedensellik Analizi, tarifeler, dış ticaret	2018'de başlayan ticaret savaşları Türkiye'nin dış ticaretini yavaşlatmıştır. Tarifeler ve kurlar, 1980-2019 arasında Türkiye'nin dış ticaretinde önemli etkiye sahiptir. Tarifeler ve kurlar düştükçe Türkiye'nin dış ticareti artmaktadır. Dolayısıyla ticaret ve kur savaşları gibi küresel olaylar uzun dönemde Türkiye'nin ekonomisini ve ticaretini yavaşlatabilir. Belirsizlik ise kurları olumsuz yönde etkileyebilir.
Aytekin ve Ucan (2020)	Türkiye ve ABD (2000-2017)	Literatür Taraması, tarifeler, ticaret	ABD'nin başlattığı ticaret savaşlarının bir diğer kısmını da Türkiye-ABD ticaret savaşları oluşturmaktadır. Fakat iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar ekonomik değil siyasetidir. ABD, Türkiye ile olan ticaretinde fazla verdiği için bu anlaşmazlıklardan ABD'nin ekonomik kazancı yoktur. Fakat Türkiye'nin dış ticaret açığı vermesi nedeniyle tarife artışlarının Türkiye'nin dış ticaret açığı üzerine etkisi olabilir.
Zestos ve Tao (2002)	ABD ve Kanada (1948-1996)	Johansen Eşbütünlüşme ve Granger Nedensellik Analizi, ticari açıklık, büyüme	ABD ve Kanada'da dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki vardır ve GSYH ile dış ticaret arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Fakat ABD'de dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki daha zayıftır. Granger nedensellik sonuçlarına göre Kanada, ABD'den daha açık bir ekonomidir.
Guttman ve Richards (2004)	Avusturalya (1971-2000)	Yer Çekimi Modeli, GSYH, ticaret politikaları, mesafe, nüfus, ticari açıklık	Avusturalya, ticari açıklık bakımından OECD arasında en düşük üçüncü ülkedir. Bunun nedeni diğer ülkelere olan mesafenin fazla olmasıdır. Bu nedenle açıklık oranı beklenene yakındır. Nüfusu fazla olan ülkelerde merkeze uzak ülkeler gibi daha az ticaret yaparlar. Son olarak ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğuna yönelik çok az kanıt vardır.
Kowalski (2005)	86 Gelişmekte Olan Ülke (1970-2003)	GTAP ve Swiss Simülasyon Yöntemi, tarifeler, refah, ticaret, gelir.	Tarife indirimlerinin sonuçları, tarife oranlarının yüksekliğine göre değişir. Yüksek tarife uygulayan ülkeler tarife indirimleri sayesinde vergi geliri kaybetse de daha fazla ticaret ve refah artışına yol açar. Daha düşük vergi uygulayan ülkelerde ise gümrük vergileri indirildiğinde daha az vergi kaybı oluşur.
Romalish (2006)	Tüm Gelişmekte Olan Ülkeler (1960-2000)	EKK Regresyon Analizi, tarifeler, ticaret, GSYH,	Ticari açıklık ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Pazara erişim kolaylaştıkça gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesi artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde mevcut tarife oranları sıfırlanır, gelişmekte olan ülkelerde ticaretin GSYH içerisindeki payı %30 daha fazla artarken, büyüme oranları %0.6-1.6 arasında artabilir.

Tablo 4.1. Ampirik Literatür (devamı)

Mata ve Love (2006)	Brezilya ve Portekiz (1860-1950,)	EKK Regresyon Analizi, tarifeler, büyüme	Birinci Dünya Savaşı'nda önce, korumacılık ile büyüme arasında pozitif bir ilişki varır ve bu durum serbest ticaretin ekonomik büyümeyi desteklediği tezine ters bir sonuçtur. İki ülke yüksek vergiler toplayarak ülke içerisindeki ekonomik sıkıntıların önüne geçmişlerdir. Fakat savaştan sonra iki ülke için özellikle Brezilya için yeni bir dönem başlamıştır. 1914-1930 arasında yükselen korumacılığın yol açtığı kriz, Brezilya'yı Portekize göre daha fazla etkilemiştir. 1930'lardan sonra ABD'deki kriz Brezilya ekonomisini derinden sarsarken Portekiz, koloni faaliyetleri sayesinde süreçten daha az etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise serbest ticaretin ağırlıklı olduğu bir dönem başlamıştır.
Ardakani, vd., (2009)	İran (1996-2005)	Pooled Regresyon Modeli, tarifeler, tarife dışı önlemler	İran'ın ihrac ettiği fıstık ve karides, ihrac eden ülkelerin uyguladığı tarife dışı engellerden tarifeli engellere göre daha fazla etkilenmektedir. NTMs'ler İran'ın ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir. İran'ın NTMs düzenlemelerine karşı güncel politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
Abboushi (2010)	Dünya Geneli (1967-2008)	Literatür taraması, korumacılık ve ticaretteki büyüme.	Dünya ticareti, GSYH'den daha hızlı büyümüştür. Serbest ticaret yanlısı ülkeler, korumacı ülkelere daha hızlı büyümüştür. Korumacılık uygulayana da uygulanana da zarar vermektedir.
Sun ve Heshmati (2010)	Çin (2002-2007)	FRONTIER 41 ve Anova, Regresyon Analizi, ticari açıklık, büyüme	Küresel ticarete açıklık ekonomik büyüme için önemli bir faktördür. Çin'de uluslararası ticaretle ekonomik büyüme birlikte gelişti. Küresel ticarete katılımın artması Çin'in ekonomik büyümesini hızlandırmakta ve statik ve dinamik faydaları artırmaktadır. Uluslararası ticaret hacmi ve yüksek teknolojiye dayalı ihracat Çin'in üretkenliği üzerine pozitif bir katkı sağlamaktadır. Çin,1980-2008 arasında tarifeleri ve tarife dışı engelleri azaltarak DTÖ'ye üye olmuş ve küresel ticaret açık bir ülke haline gelmiştir.
Carrere ve Melo (2011)	Gelişmiş ve Gelişmekte olan 90 Ülke (2002-2004)	Yer Çekimi Modeli, NTMs, MFN,	NTMs önlemleri, tarife önlemlerine göre daha kısıtlayıcı etkiye yol açar. Teknik önlemler ve otomatik olmayan lisanslar NTMs içerisinde en sık kullanılanlarıdır.
Chaudry (2011)	2 ülkeli bir büyüme modeli (2011)	Schumpeterian Büyüme Modeli, tarifeler, büyüme, kurumsal kalite	Kurumsal kalite ile büyüme arasında ilişki vardır. Yüksek inovasyonlu ihracata sahip ülkelerde tarifeler artarsa gelirler artar fakat ekonomiyi küçülür. Tarifeler azalırsa ekonomik büyüme sağlanır ve uzun dönemde istikrar sağlanır. Tarifeler, güçlü kurumlara sahip ülkeleri, daha az güçlü kurumlara sahip ülkelere göre daha fazla ticari kazanç sağlamalarına yol açar. Tarife oranları düştükte, ülkenin yurt içi büyüme oranları artar, ayrıca ülkenin ticaret partnerlerinin büyüme oranları da artar.
UNCTAD (2012)	Tüm Gelişmekte Olan Ülkeler (1950-2012)	Karşılaştırma, tarifeler, tarife dışı önlemler	GATT/WTO ve diğer kurumların sayesinde tarife indirimleri büyük ölçüde sağlanmış ve son yıllarda tarifelerin etkisi azalmıştır. Fakat korumacı önlemlerde son yıllarda tarife dışı önlemler daha ön plana çıkmaktadır. NTMs'ler oldukça karmaşık yapıya sahiptir ve dünya ticaretini tehdit etmeye başlamıştır. Son yıllarda pazar erişimini kısıtlamada ön plana çıkan tarifeler değil tarife dışı önlemlerdir (NTMs).

Tablo 4.1. Ampirik Literatür (devamı)

Georgiadis ve Grab (2013)	G20 ülkeleri (2009-2012)	Genelleştirilmiş Moment Yöntemi (GMM) Analizi, tarifeler, tarife dışı önlemler, büyüme	Ekonomik büyüme düştükçe, korumacı önlemler artmaktadır. Ekonomide %1'lik düşüş diğer ülkeye uygulanan korumacılığın %4 artmasına neden olur. Rekabet kötüleştikçe ülkeler arasında korumacılık daha fazla artmaktadır. Örneğin ülkelerden birinin para birimi %1 değer kazandığında, ticaret ortağına uygulanan kısıtlayıcı önlemler %1 artmaktadır. Sonuç olarak ekonomik büyüme ve korumacılık arasında sistematik bir ilişki ortaya çıkmıştır.
Nicita ve Rollo (2013)	Sahra Altı Afrika ülkeleri (2000-2011)	Probit Tahmin Modeli Analizi, tarifeler, ticari açıklık	Sahra altı bölgede ticarete açıklık veya pazara erişim koşullarının düzeltilmesi oldukça önemlidir. Sahra Altı ülkelerde yüksek tarifelerin serbest ticaret anlaşmaları ile indirilmesi durumunda, serbest ticaretin dışında kalan ülkelere göre serbest ticaret anlaşması yapan ülkeler daha fazla kazançlı çıkar. Bölgede tam bir serbestleşme sağlanması durumunda ticaret en az 2.7 kat daha fazla artabilir.
Kalu ve Joy (2015)	Nijerya (1984-2013)	GARCH ve Pairwise-Granger Nedensellik Testi, ticari açıklık, ekonomik büyüme, faiz oranı, kur	Nijerya'da ticari açıklık, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Ekonomik büyüme ile ticari açıklık arasında iki yönlü ilişki vardır.
Caliendo vd. (2015)	Dünya Geneli (1990-2010)	Melitz-Chaney Ticaret Modeli ve Panel Analizi, Tarifeler, GSYH, ticaret, ticari açıklık, refah düzeyi	Serbest ticaretin ve tarife indirimlerinin gelişmemiş ülkelerdeki firmalara etkisi gelişmiş ülkelerden daha fazladır. Küresel ticarettten elde edilen kazançların dörtte üçü MFN tarife indirimleri sayesinde gerçekleşirken geri kalan kısım da serbest ticaret anlaşmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca serbest ticaret gelişmekte olan ülkelere daha fazla yarar sağlamıştır. Yani tarife indirimleri arttıkça ekonomiler, üretim, verimlilik, ticaret, piyasa erişimi artmaktadır. Liberalizm arttıkça refah da artmaktadır.
Caliendo ve Parro (2015)	NAFTA, AB, Gelişmekte Olan Ülkeler (1995-2011)	Ricardian Sektörel Bağlantı Modeli ile Girdi-Çıktı Analizi, tarifeler, ticaret, GSYH, refah	Uruguay Görüşmeleri'nin ardından liberalleşme çabaları reel gelirde ortalama %1.4 oranında artışa yol açmıştır. Meksika'nın refahı %1.31 ve ABD'nin refahı %0.08 artarken, Kanada'nın refahı %0.06 oranında düşmüştür. Gümrük vergilerindeki indirimler üretim yapısı, ara mallar ve girdiler dikkate alınmadığında refah üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.
Bureau vd. (2016)	Dünya Geneli 130 üle (2001-2013)	Mirage Modeli ile Genel Eşitlik Modeli Smülasyonu, tarifeler, refah, GSYH	2001 yılında Doha Görüşmeleri'nde alınan kararların ardından 2013 yılına kadar bölgesel ticarete sınırlı bir serbestleşme sağlanmıştır. Ortalama tarifelerde 2001-2013 arasında ancak %0.3 oranında bir azalma olmuştur. DTÖ'nün %1 oranında tarifelerin indirilmesini ön gören hedefin uzağında kaldı ve daha eşitsiz sonuçlara yol açmıştır. Doha Görüşmeleri'nde hedeflenen tarife indirimlerinin gerçekleşmemesi refah artışının düşmesine yol açmıştır.
Lin (2016)	ASEAN+6 (1996-2010)	Sağkalım Analizi, tarifeler, zaman.	Düşük gümrüklü mamul mal ticareti, yüksek gümrüklü ticarete göre daha uzun sürer. Tarifeler ile ticaret süresi arasında negatif bir korelasyon vardır ve bu etki yaklaşık %4'tür. Ayrıca, bölge içerisinde azalan tarifeler bölge içindeki ticaretin ömrünü uzatır. Son olarak düşük tarife oranları, ticaretteki riskin %9 daha az olmasına neden olmaktadır.

Tablo 4.1. Ampirik Literatür (devamı)

Bas vd. (2016)	16 OECD ülkesi (1996-2007)	Robustness Analizi, tarifeler, üretim, dış ticaret	İthal ara mallara uygulanan gümrük vergileri, küresel teknoloji sınırına yakın olan teknoloji firmaları için zararlıdır. Ayrıca ithalat tarifelerinin etkisi, uygulanan ürünlerin teknolojik yapısına göre farklı etkilere yol açar. Yüksek teknolojlü ürünlerin ithalatına koyulan yüksek koruma önlemleri küresel verimlilik açısından daha zararlıdır.
Keawphun (2016)	Dünya Geneli 89 Ülke (1994-2005)	Liiner Regresyon Modeli, ticari açıklık, işsizlik	Ticari açıklık oranı işsizlik oranını negatif yönde etkilemektedir. Ticari açıklık bir birim arttığında işsizlik oranı %1 azalmaktadır. Fakat farklı zaman aralıklarında ticari açıklığın işsizlik üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
Vandenbussche (2017)	AB, Belçika (2017-2019)	WIOD Girdi-Çıktı Analizi, tarifeler, GSYH, dış ticaret, işsizlik	ABD tarifelerindeki artış %15'e çıktığında, AB genelinde GSYH yaklaşık %0.4 oranını düşebilir ve yaklaşık 240 bin kişi işini kaybedebilir. İhracat ise AB'de %5-24 arasında azalabilir.
Keho ve Wang (2017)	Fildişi (1965-2014)	ARDL Eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Testi, ticari açıklık, ekonomik büyüme	Ticari açıklık kısa ve uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Ayrıca ekonomik büyümeyi destekleyen ticari açıklık ve sermaye oluşumu arasında güçlü bir ilişki vardır.
Noland vd. (2017)	ABD	Moody's Analitik Simülasyon Yöntemi, SAM (social accounting matrix), tarifeler, dış ticaret, faiz, enflasyon, belirsizlik, yatırım	D. Trump seçim sürecinde belirttiği tarifeleri yürürlüğe koysaydı Çin'den petrol dışı ithalatı %45, Meksika'dan ise %35 ek gümrük vergisi uygulaması gerekirdi. Bu durumda ABD'de merkez bankası faiz oranları ve enflasyon artarken, böylece belirsizliğin artışı süreç daha karmaşık bir duruma girebilir. Böylece, yatırım %5-10 arasında düşebilir. İstihdamdaki azalış 4.8 milyona kadar çıkabilir.
Ghodsı vd. (2017)	Dünya Geneli (1995-2014)	Çekim Modeli, tarife dışı engeller, ticaret, arz, talep	Tarife dışı önlemlerin %60'ı ticareti engellemektedir. Tarife dışı engeller talep tarafını olumlu etkilerken, arz kısmında maliyet artışı nedeniyle negatif bir etki yapmaktadır. Özellikle, Avrupa ve Orta Asya'daki yüksek gelirli ülkeler için ticareti engellemektedir.
European Parliament (2017)	AB (2016-2017)	Literatür Taraması	Serbest ticaret AB'de her ülkeye aynı derecede fayda sağlamamıştır. Bazı ülkelerde sorunlara yol açmıştır. ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde serbest ticaretin aleyhine gelişmeler başlamıştır. Fakat serbest ticarettten dönmek yani korumacılık etkisizdir. İşsizliğin çözümüne katkı sağlamaz. Sektörlerdeki maliyetin artışına yol açar. Düşük gelir grubuna sahip bir kaç ülkede yüksek koruma vardır fakat yüksek gelir grubuna sahip bir ülkede yüksek koruma değil, yüksek liberal politikalar vardır. AB'nin refahı daha fazla ticarete bağlıdır ve AB'nin büyüme performansı ticaretteki serbestleşme ile büyümesi gerekmektedir. Aksi takdirde AB'nin küresel ekonomideki payı azalabilir.
Boz (2017)	Dünya Geneli (1990-2015)	Bayeşçi Yarı Parametrik Panel Veri Modeli, dolar kuru, dış ticaret	ABD dolar kuru küresel ticareti ve ticaret fiyatlarını yönlendirmektedir. Doların değeri %1 arttığında diğer ülkelerin toplam ticaretini %0.6-08 oranında düşürmektedir. Dolar, küresel ölçekte çiftçilerin maliyetlerini %15 oranında belirlemektedir. Kısacası baskın para birimi küresel ticarete etkilidir. ABD'nin para politikaları doların dalgalanmasına neden olarak ithalat fiyatlarını etkilemektedir.

Tablo 4.1. Ampirik Literatür (devamı)

Okeowo ve Aregbeshola (2018)	Nijerya (1986-2015)	ARDL Eşbütünlüşme, tarifeler, tekstil üretimi, döviz kuru, ticari açıklık, finansal genişleme	Basit tarife oranları Nijerya tekstili üzerinde negatif etkiye sahiptir ve uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Kurlar kısa ve uzun vadede tekstile zarar vermektedir. Ticarete açıklık arttığında tekstil performansı düşmektedir. Kısa vadede ticari açıklık, döviz kuru ve sermaye girdisi tekstil sektörünü etkilemektedir.
CIE (2018)	Avusturalya (1986-2016)	OLS Tahmini, FDI, FDI kısıtlaması, ticaret, tarifeler	Avusturalya'da FDI kontrolleri yani FDI kısıtlamaları azaldıkça ülkeye giren yabancı yatırım miktarı artmaktadır. Tarifelerin düşmesi yatırımları ve ticareti artırmaktadır.
Santeramo ve Lamonaca (2018)	Dünya Geneli (1990-2017)	Robust Regresyon Analizi, tarifeler, ticaret	MFN'lerin gıda ticareti üzerindeki etkisinin belirlenmesi için uygulanan politikanın belirlenmesi önemlidir. Literatürde MFN'lerin gıda ticareti üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu gösteren çalışmaların yanı sıra negatif bir etkiye sahip olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur.
Quaglietti (2018)	ABD, Çin, AB ve Dünya Geneli (1948-2018)	Simülasyon Tahmini, tarifeler, yatırım, belirsizlik, ticaret, enflasyon, büyüme	Son 10 yılda yeni serbest ticaret anlaşmaları azalmıştır. Tarife indirimleri , krizden sonra kriz öncesine göre durmuştur. 2012'den beri tarife dışı artışlar yükselmeye başlamıştır. ABD ve Çin arasında başlayan tarife artışları ise küresel piyasalarda yatırım kararlarını etkilerken riskleri artırmaktadır. Ticari çekişmeler küresel ekonomiyi ve ticareti yavaşlatabilir, özellikle düşük gümrük vergileri ile yakın ticari ilişkileri olan ülkeleri daha fazla etkiler. Tarife artışları aynı zamanda tüketici fiyatlarını yükselterek satın alma gücünü düşürür. Uzun dönemde daha yüksek ve genele yayılmış korumacılık daha az çıktı ve ekonomik büyüme demektir.
Deverajan vd. (2018)	ABD ve Gelişmekte Olan Ülkeler (2011-2018)	GTAP 2011 ve GLOBE Genel Eşitlik Modeli, tarifeler, dış ticaret	ABD'nin başlattığı ticaret savaşlarına dahil olmak, gelişmekte olan ülkeleri savaşlara dahil olmaktan 2 kat daha fazla olumsuz yönde etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkeler için ideal olan ABD ile ticaretlerinde gümrük vergilerini indirmek ve ABD'nin dışındaki ülkelerle BTA anlaşmaları yapmalarıdır. ABD ile ticarete gümrük vergilerini indirirlerse ve savaşa dahil olmazlarsa, ticaret yaratıcı etki ortaya çıkacaktır ve yeni fırsatlar yakalanabilecektir. Kısacası gelişmekte olan ülkeler liberal politikaları artırdıkça, ticaret savaşlarında ortaya çıkacak fırsatları daha iyi yakalayabileceklerdir.
Zhuang (2018)	Çin ve Dünya Geneli (1995-2013)	Panel Veri Analizi ve Çekim Modeli, tarifeler, ticaret	Çin'in ihracatını ülke bazlı modelleyen sonuçlara göre tarife oranları ile ticaret arasında bir korelasyon vardır. İkili tarife oranları ihracat ve ithalat üzerinde negatif etkiye sahiptir. Bir ülkede tarife oranları düştükçe, ithalatçı diğer ülke daha fazla ithalat yapacak. Giriş engelleri azalırsa çok taraflı ticaret şartları da göz ardı edilecektir. MFN tarifeleri, Çin'in ikili ticaretinde çok önemlidir ve Çin'li firmaları bazı ülkelerdeki MFN oranlarından faydalanır.
Flaen ve Pierce (2019)	ABD (2018-2019)	Girdi-çıkıtı yöntemi, tarifeler, tarife dışı önlemler, imalat sanayi üretimi, istihdam	Ticaret savaşları ABD'de imalat sanayinde istihdamın azalışına yol açmıştır. Aynı zamanda tarifeler arttıkça girdi maliyetlerinin yükselmesi ile tüketici fiyatları artmaktadır.

Tablo 4.1. Ampirik Literatür (devamı)

Khan (2019)	ABD, AB, Çin ve Dünya Geneli (2018-2019)	Literatür Taraması, tarifeler, GSYH, işsizlik, refah, ücret, ticaret	Ticaret savaşları ABD ve Çin arasında aynı tarife şartlarında kalırsa küresel ekonomiye yıllık maliyeti %0.5 oranında küçülme şeklinde yansır. Eğer tarife artışına giden ülke artarsa bu durumda küresel kayıplar %3'ü bulabilir. Böylece küresel bir resesyon başlayabilir. Ayrıca ABD, AB ve Çin bu süreçten olumsuz yönde etkilenebilir.
Nicita (2019)	Çin (2018-2019)	Kesitsel regresyon, tarifeler, dış ticaret	Tarife artışları Çin'in ABD pazarında ticaret saptırıcı etkiye maruz kalmasına yol açmıştır. Çin'in yerini Vietnam, Meksika ve AB ülkeleri almıştır. Tarife kapsamına alınan ürünlerin ABD'ye ihracatı %25 düşmüştür. Uzun dönemli etkiler devam edebilir.
Adhikari, vd., (2019)	ABD-Almanya (199-:2016)	VEC Analizi, tarifeler, kurlar, dış ticaret	Uzun dönemde euro ve dolar kurlarının değişmesi ABD ve Almanya arasında herhangi bir etkiye yol açmayacaktır. Kısa dönemde ise döviz kurlarının değişmesi iki ülke arasındaki ticareti etkileyebilir. Aynı zamanda iki ülke arasında J eğrisi etkisi yoktur.
Furceri vd. (2019)	151 ülke (1963-2014)	Panel data yöntemi, tarifeler, üretim, dış ticaret dengesi, verimlilik	Tarife artışları üretimde iç piyasada verimliliği ve çıktıyı düşürmektedir. Ayrıca daha yüksek tarifeler, daha yüksek işsizlik, eşitsizlik ve döviz kuru artışları demektir. Fakat kısa dönemde dış ticaret dengesi üzerinde olumlu etkisi vardır.
Shousha (2019)	13 Gelişmekte Olan Ülke (1996-2018)	Var Analizi, dolar, GSYH, yatırım, kredi, dış ticaret	Doların değer kazanması, gelişmekte olan ülkelerde GSYH, yatırım ve özel sektör kredilerinde azalışa yol açmaktadır. Mundell- Fleming modelinin tersine, dolar kuru ihracattan ziyade finans sistemi üzerinden gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir. Doların küresel ticaretin fiyatlandırılmasında ve finansında kilit rolü olmasından dolayı, gelişmekte olan ülkeler üzerinden küresel ticaret zincirini zayıflamaktadır. Ayrıca finansal kriz patlak verdiğinde dolar üzerinden finansmana ihtiyacı olan gelişmekte olan ülkelerde doların yükselmesine ve finansal bozulmanın artmasına yol açar.
Veld (2019)	1993-2018, EU28 ve ABD	Quest Simulasyon Modeli, tarifeler, tarife dışı önlemler, ticaret, büyüme, talep, ticari açıklık	MFN ve NTMs'deki her bir birim artış, tek pazarda ek maliyete yol açar, ve korumacılıktaki %13'lük bir artış ticaretin bölge dışına kaymasına yol açar. Bu durumda ihracat ve ithalat azalırken ithalattaki azalma %20'ye kadar yükselebilir. Ticari engellerdeki artış hem ticaretin akışını hem de iç piyasada ekonomik büyümeyi ve yerli talebi olumsuz yönde etkilemektedir. Böylece euro bölgesinde GSYH yaklaşık %6.8 düşebilir. Kısacası, tarife ve tarife dışı engeller arttığında AB içerisindeki ticaret, ticari açıklık ve GSYH azalır. Ekonomik maliyetler yükselik ve satın alma gücü azalır.
Carvalho vd (2019)	ABD, Çin ve Gelişmekte Olan Ülkeler (2018-2019)	GTAP Genel Denge Modeli, tarifeler, dış ticaret	ABD ve Çin arasında tarife artışları devam ederse hem iki ülke hem de diğer ülkeleri etkilenebilir. Fakat iki ülke arasındaki gerilim artarsa, bu durum bazı gelişmekte olan ülkelerin mallarına talebin artmasına yol açabilir. ABD'nin dış ticaret dengesi iyileşebilir ve yerli üretim artabilir, Çin'in ABD'den ithalatı da azalabilir.

Tablo 4.1. Ampirik Literatür (devamı)

Bekkers ve Teh (2019)	Dünya Geneli (2018-2022)	WTO Global Ticaret Modeli, Tarifeler, dış ticaret, GSYH	ABD ve Çin arasında 2019'da uygulanan tarife oranları 2020 yılında küresel GSYH'nin %1.96 oranında azalmasına, küresel ticaretin ise %17 oranında azalmasına yol açabilir. Küresel çatışma, ticaret üstünlüğünün değişmesine yol açabilir. Ticaret çatışmaları devam ederse imalat sanayinde %1.15-1.74 oranında çalışanın işini kaybetmesine yol açabilir.
Waugh (2019)	ABD (2017-2018)	Biçimsel Regresyon Analizi, Tarifeler, refah, tükeim, ticaret	ABD ve Çin arasındaki ticaret savaşlarında Çin'in misilleme hamleleri ABD'de tüketimi negatif yönde etkileyebilir. İç piyasada tüketimde meydana gelen düşüş ticaretin ve istihdamın da düşmesine yol açabilir. Kısacası Çin'in misilleme hamleleri ABD'de önemli bir refah kaybına yol açabilir.
Kalsia ve Arona (2019)	Dünya Geneli (2018-2019)	Literatür Taraması	Ticaret savaşlarının kazananı yoktur. Küresel ekonomi ve ABD ekonomisi süreçten olumsuz yönde etkilenmiştir. Krizin uzun dönemli etkisi devam etmektedir. ABD'de tüketici fiyatları artmaya başlamıştır. Ticaret savaşları uzun dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde üretimi, işsizliği, yatırımları ve maliye ve para politikalarını etkileyecektir. Belirsizliğin artması ile yatırımlar azalacaktır.
Siddiqui (2020)	ABD, Çin, Dünya Geneli (1996-2018)	Grafiksel Karşılaştırma, dolar, dış ticaret	Doların küresel rezervlerin üçte ikisini oluşturması ABD dolarının gelecek on yıl içerisinde hegemonik gücünü koruyacağını göstermektedir. Çin'in yükselişi karşısında önemli bir tehdit olan doların bir süre daha konumunu koruması muhtemeldir. Gelecek 10-15 yılda Çin'in ulusal para biriminin kullanımının artması muhtemeldir fakat ABD dolarının yerini alması 30 yılı bulabilir. ABD'nin dış ticaret açığının yüksek olması doların küresel pozisyonunu etkilemektedir. Fakat ABD dolarının değer kaybetmesi durumunda dünyanın en fazla döviz rezervine sahip Çin'i derinden etkileyebilir.
Şanlı ve Ateş (2020)	Dünya Geneli (1970-2019)	Johansen Eşbütünlüme ve Granger Nedensellik Analizi, tarifeler, dış ticaret	Ticaret ve kur savaşları küresel ekonomi ve ticaretin büyümesini yavaşlatmıştır. Ayrıca 2008'den sonra yükselen yeni korumacılık ve ardından gelen ticaret ve kur savaşları, küresel ticareti ve ekonomiyi kriz öncesine göre olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, tarifeler ve tarife dışı önlemler küresel ticareti negatif yönde etkilerken, GSYH pozitif yönde etkilemektedir.
Cook ve Patel (2020)	Seçilmiş 40 Ülke (1995-2011)	Dinamik Stokastik Genel Denge (DSGE) Modeli, dolar, dış ticaret	ABD dolarının değerini belirleyen faiz politikaları, ABD'nin dışındaki ülkelerin tedarik zinciri etkilemektedir. Kurlar, özellikle ABD doları ve bir kaç para birimi, ithalat maliyetlerini ve küresel tedarik zincirini yönlendirmektedir. İdeal kur ve para politikaları önemlidir. Yinede esnek kur sistemi, sabit kur sistemine göre daha faydalıdır.
Çekin ve Nuroğlu (2020)	AB, Japonya, BRICS, Türkiye (1987-2018)	PVAR Analizi, ticaret politikası belirsizliği, hisse senedi piyasaları, faiz, enflasyon, dış ticaret	Ticaret politikaları belirsizliği ABD ve Japonya'da hisse senedi piyasalarını ve reel ekonomiyi etkilemektedir. Ayrıca, ABD'nin neden olduğu ticari belirsizlik BRICS'de Çin'i daha fazla etkilerken, Türkiye'de daha çok enflasyonu etkilemektedir.

Tablo 4.1. Ampirik Literatür (devamı)

Handley, vd., (2020)	ABD (2018-2019)	Yatay Kesit Analizi, tarifeler, ihracat	ABD’de yeni ithalat tarifeleriyle karşılaşan firmalar tüm ihracatın %84’ünü, imalat sanayindeki istihdamın ise %65’ini temsil etmektedir. Yeni tarifelerin imalat sanayinde işçi başına maliyeti 900\$’dır. İthalat artışına maruz kalan ürünlerin ihracatı, tarifelere maruz kalmayan ürünlerin ihracatına göre %2 daha az büyümüştür. ABD’de ortalama tarifelerin uygulandığı ürünlerle yapılan ihracatta azalma %2, ortalamanın üzerinde tarifelerin uygulandığı ürünlerle yapılan ihracat ise %4 azalmıştır. Kısacası, tarifeler artarsa ABD’nin ihracatı düşer.
Charbonneau ve Landry (2018)	ABD (2014-2015)	Ricardian Sektörel Bağlantı Modeli (Caliendo and Parro), tarifeler, ticaret, üretim	Tarife artışlarının kısa dönemde ABD’de firmaların ticareti ve üretim planlamaları üzerinde bir etkiye neden olmuştur. Fakat uzun dönemde fiyatlar ve çıktı üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
UNCTAD, (2020)	ABD, Çin ve Gelişmekte olan ülkeler (2018-2019)	Grafiksel Karşılaştırma, tarifeler, tarife dışı engeller, kurlar,	ABD ve Çin arasında başlayan ticaret savaşları, belirli sektörleri kapsadığı için küresel tarife oranlarında önemli bir değişim olmamıştır. Tarım, giyim ve tekstil gibi alanlarda tarifeler oldukça yüksektir. Fakat düzenleyici önlemler ile tarife dışı önlemler artmış ve bu durum ülkeler arasında gerilime yol açmıştır. Aynı zamanda dünya genelinde yürürlükte olan ticaret savunma önlemleri artmaya başlamıştır. Son olarak son yıllarda artan ekonomik belirsizlik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde döviz kurlarına yansımıştır. Döviz kurları ise son yıllarda ticareti önemli oranda belirlemeye başlamıştır.
Benguria vd (2020)	Çin (2016-2019)	Panel Veri Analizi, belirsizlik, yatırım, dış ticaret, Ar&Ge harcaması	Ticaret savaşları Çin’deki firmaların ihracatında tarife artışlarıyla karşılaşmalarına yol açmıştır. ABD v eÇin arasında yükselen gerilim Çin borsalarında firmaların ticaret politikası belirsizliğinin (TPU) artmasına yol açmıştır. Tarifelerin TPU endeksi üzerindeki etkisi heterojendir ve küçük firmaları daha fazla etkilemiştir. Ayrıca, tarifeler arttıkça artan belirsizlik yani TPU endeksi firmaların performanslarını azaltır.
Dikme ve Karacan (2020)	Türk Cumhuriyetleri (1999-2019)	Pedroni Panel Eş bütünleşme Testi, ticaret hacmi, ekonomik büyüme	ABD ve Çin arasında 2008’in ardından yükselen çatışma, Türk Cumhuriyetleri’nde dış ticaret ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Eşbütünleşme sonuçları, ticaret hacmi ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ticaretin aksaması, büyümeyi de zayıflatabilir.

4.2. Yöntem

Bu çalışmada tarife ve tarife dışı korumacı önlemlerin dış ticaretin açıklığı üzerindeki etkileri küresel ekonomi için 1980-2019 dönemi temel alınarak test edilmiştir. Bu amaçla ARDL Sınır Testi ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik yöntemi kullanılmıştır. Temel analiz testlerinden önce kullanılan değişkenlerin bazı kriterleri sağlaması gerektiği için öncesinde birim kök testleri yapılmıştır.

Engle-Granger gibi farklı eş bütünleşme testleri olmasına karşın, bu çalışmada serilerin farklı düzeyde durağan olmalarından dolayı, daha kullanışlı olan ARDL sınır testi kullanılmıştır (Pesaran vd, 2001). Benzer şekilde, çalışmada sınırlı sayıda gözlem olduğu için, serilerin farkının alınması ile yapılan analizlerde ortaya çıkan kayıplar modelin güvenilirliğini zedelemektedir. Bu nedenle değişkenlerin düzey değerleri ile nedensellik analizine imkan veren Toda-Yamamoto nedensellik testi yapılmıştır.

4.2.1. Birim Kök Testleri

Zaman serileri analizinde serilerin durağanlığının ölçülmesi çalışmanın sonuçlarının gerçekliği ve doğruluğu açısından oldukça önemlidir. Zaman serilerinde kullanılan verilerin kovaryanslarının, ortalamalarının ve varyanslarının zamandan bağımsız olduğu, yani durağan olduğu kabul edilir (Asterio ve Hall, 2007). Makroekonomik değişkenlerin reel ve nominal değerlerinin zamanla artması serilerin varyans ve ortalamalarının değişmesine yol açmaktadır. Bu nedenle Box ve Jenkins (1970), modelde kullanılan değişkenlerin durağan olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Zaman serileri analizi yapılırken iktisadi verilerin geçmiş yıllarda karşılaşmış olduğu şoklar gelecek dönemde de devam edebilir. Değişkenlerin geçmiş dönemlerde karşılaştığı şokların etkileri eğer gelecek dönemde devam ederse bu durum sahte resresyon sorunu ile karşılaşılmasına yol açabilir (Granger ve Newbold, 1974:111-112). Bu nedenle serilere fark alma işlemi uygulanmaktadır. Fakat durağan olmayan serilerle yapılan analizlerin gerçek regresyon ilişkisini yansıtabilmesi için seriler arasında bir eş bütünleşme ilişkisinin olması gerekmektedir (Gujarati, 1999:725).

Serilerin durağanlık sınaması için kullanılan bir çok yöntem vardır. Örneğin, ADF testi, PP testi, KPSS testi ve NG-Perron testi sıklıkla kullanılırken bu testlerin dışında kullanılan yeni nesil birim kök testleri de vardır.

Bu çalışmada eşbütünleşme ve nedensellik testlerine geçmeden önce serilere durağanlık testi uygulanmış ve kaçınıcı dereceden durağan oldukları belirlenmiştir. Birim kök sınaması ise Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) yöntemler ile yapılmıştır.

4.2.1.1. Dickey-Fuller Birim Kök Tesi ve Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Tesi

Dickey-Fuller (DF) testi, 1979 yılında David Dickey ve Wayne Fuller tarafından geliştirilmiştir. DF testi AR(1) modeline yani otoregresif sürecine dayanmaktadır.

$$\Delta Y_t = \theta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.1)$$

Denklem 4.1’de Y_t ; ilgili değişkenin t zamanındaki değerini, Δ ; fark operatörünü, t ; zaman değerini, ε_t ; hata terimini temsil etmektedir. θ ise bir kat sayıdır ve $\rho-1=\theta$ olarak alındığında, bu denklem serinin ilgili dönemdeki değerinin bir önceki dönemden ne derecede etkilendiğini ifade etmektedir.

Modelin hipotezi için θ ’ın sıfırdan küçük olup olmamasına göre karar verilir. Hipotez aşağıdaki gibidir:

$H_0: \theta=0$ ise $\rho=1$ seride birim kök vardır ve seri durağan değildir.

$H_1: \theta \neq 0$ ise $\rho < 1$ seride birim kök yoktur ve seri durağandır.

Dickey-Fuller denkleminin üç farklı şekli vardır. Bunlar sabitsiz ve trendsiz model, sabitli ve trendsiz model, sabitli ve trendsiz modeldir.

$$\text{Sabitli ve Trendsiz Model: } \Delta Y_t = \theta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.2)$$

$$\text{Sabitli ve Trendsiz Model: } \Delta Y_t = \beta_0 + \theta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.3)$$

$$\text{Sabit Terimli ve Trendli Model: } \Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 T + \theta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.4.)$$

Bu denklemde hipotez sınaması için tau testi kullanılır. Dickey ve Fuller kritik değerleri tabloştırmışlardır. Dickey ve Fuller'in tablosu Mackinnon (1991) tarafından genişletilmiştir. Dickey ve Fuller tau istatistiğini Box-Pierce Q istatistiği ile karşılaştırmışlar ve tau istatistiğinin daha iyi sonuç verdiğini ifade etmişlerdir (Dickey ve Fuller, 1979).

Otoresresif süreçlerin birinci dereceden yüksek olması durumunda DF testinin kullanılıp kullanılmaması amacıyla testler yapılmaya başlanmıştır. Dickey ve Fuller (1981:1057-1070), birinci dereceden daha yüksek otoregresif süreçte DF testinin genişletilmiş hali olan genişletilmiş DF (ADF) testini geliştirmişlerdir. DF'de belirlenen üç denkleme bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri modele eklenerek ADF testi oluşturulmuştur. Böylece daha yüksek otoregresif süreçlerde durağanlık sınaması yapılmasına imkan sağlanmıştır.

$$\Delta Y_t = \theta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \gamma_i Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.5)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \theta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \gamma_i Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.6)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 T + \theta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \gamma_i Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.7.)$$

Denklemlerde yer alan m; optimum gecikme uzunluğunu temsil etmektedir. Burada $\theta=0$ olup olmadığının sınaması yapılır. ADF testinde de DF testi için hesaplanan t değeri, tau istatistiği veya kritik değerlerle (Mackinnon, 1991 veya Fuller, 1976) karşılaştırılır. Hesaplanan t değeri, kritik değerlerden büyükse H_0 hipotezinin reddine karar verilir. Böylece serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılır.

ADF testi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi önemlidir. Modele dahil edilen gecikme sayısına ADF testinin duyarlılığı yüksektir. Otokorelasyon sorununun ortadan kaldırılması amacıyla modele dahil edilecek uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde yaygın olarak Akaike Bilgi Kriterleri (AIC), Swart Kriterleri (SC) ve Hannan Quin (HQ) kullanılmaktadır. AIC ve SC üzerinden bakıldığında, AIC ve SC bilgi kriterlerinin minimum olduğu gecikme uygun gecikme olarak kullanılır.

4.2.1.2. Phillips-Perron Birim Kök Testi

Phillips ve Perron, 1987 yılında DF testinin var sayımlarına dayanmayan yeni bir birim kök testi geliştirmişlerdir. Çünkü DF testi, hataların istatistiksel olarak bağımsız olduğunu ve aynı zamanda sabit varsansının olduğunu varsaymaktadır. Dolayısıyla hataların sabit varyansa sahip olduğundan emin olunması önemlidir. Fakat sabit varyans ve bağımsızlık varsayımlarının yanlış olduğuna yönelik önemli sebepler vardır (Phillips, 1987).

Phillips ve Perron (1988), otokorelasyonun varlığını göz ardı ederek trendli serilerin durağanlığında kullanılmasına izin veren yeni bir birim kök testi olan Phillips-Perron (PP) testini geliştirmişlerdir. PP testinin modellemesi aşağıdaki gibidir

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 \left(t - \frac{T}{2}\right) + \theta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.8.)$$

T değeri; modeldeki toplam gözlem sayısını ifade etmektedir. Philips ve Perron, ADF test istatistiğindeki hipotezlere dayanan bu yeni birim kök testi için düzeltme faktörü olan CF'yi eklemiş ve Z_t ve Z_α testlerini oluşturmuştur. Bu durumda PP testi için tau testi yerine Z_α istatistiği kullanılmaktadır. Ayrıca bu testte asimtotik dağılımların otokorelasyonların sahip olduğu kat sayıları etkilememesi amacıyla Z_t istatistiği kullanılır. Böylece sabit terimli model için Z_α ve Z_t testleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur (Pesaran, 2015: 339-340).

$$Z_\alpha = T(\theta_T - 1) - CF \quad (4.9)$$

$$Z_T = \left(\frac{ST}{SLT}\right) T_{DF} - \frac{1}{2} (S^2_{LN} - S_T^2) \frac{1}{SLT} \frac{ST\theta}{ST} \quad (4.10)$$

DF testinin limit dağılımı ile PP testinin limit dağılımı aynıdır. Dolayısıyla Mackinnon (1996) kritik değerleri ile karşılaştırılan PP test istatistiği kritik değerden büyük olduğunda H_0 hipotezi reddedilir ve serinin durağan olduğu kabul edilmektedir. Phillips ve Perron (1988) pozitif hareketli bileşenleri içeren zaman serilerinde avantajı olduğunu fakat negatif hareketli ortalama bileşenlerin olduğu modelde kullanılmasını önermemişlerdir. Çünkü boyut çarpıklık sorununa yol açmaktadır (Phillips ve Perron: 1988)

4.2.2. Jarque-Bera Uyumun İyiliği Testi

Ekonometrik analizlerde serilerin normal dağılıma sahip olması oldukça önemlidir. Jarque ve Bera (1980-1981), serilerin normal dağılıma sahip olup olmadıklarını sınavan bir test geliştirmişlerdir. Bu testin hipotez sınamı aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

H_0 : Seriler normal dağılıma sahiptir

H_1 : Seriler normal dağılıma sahip değildir

Bu testte H_1 reddildiği veya H_0 reddedilemediği durumlarda serilerin normal dağılıma sahip olduğuna karar verilmektedir. Jarque-Bera (JB) testi Lagrange çarpanı yöntemiyle yapılır ve asimtotik λ^2 dağılımına sahiptir. Bu test basıklık ve çarpıklık ölçümlerinin dönüşümlerinden elde edilmiştir. Bu nedenle yokluk hipotezi beklenen çarpıklığın “0” etrafında olmasını, basıklık değerinin ise “3” olması beklenmektedir. Böylece JB Testi aşağıdaki gibi modellenmiştir.

$$JB = \frac{n}{6} \left(C^2 + \frac{(K-3)^2}{4} \right) \quad (4.11)$$

Denklem 4.11’de C; çarpıklık ölçüsünü, K; basıklık ölçüsünü ifade etmektedir. n ise örneklem sayısını temsil etmektedir. K ve C değerleri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$C = \frac{\frac{1}{n} \sum_1^n (X_i - \bar{X})^3}{\left(\frac{1}{n} \sum_1^n (X_i - \bar{X})^2 \right)^{3/2}} \quad (4.12)$$

$$K = \frac{\frac{1}{n} \sum_1^n (X_i - \bar{X})^4}{\left(\frac{1}{n} \sum_1^n (X_i - \bar{X})^2 \right)^2} \quad (4.13)$$

Denklem 4.12 ve 4.13’e göre H_0 hipotezinin reddedilememesini ifade eden normallik varsayımı, $C=0$ ve $K=3$ olduğunda sağlanmış olur. Bu durumda JB olasılık değerinin %5’ten büyük olması gerekmektedir.

4.2.3. ARDL Sınır Testi

Makroekonomik değişkenlerle yapılan zaman serileri analizlerinde durağan olmayan serilere oldukça sık rastlanılır. Durağan olmayan serilerle yapılan analizlerde ise sahte regresyon ile karşılaşmak mümkündür. Bu sorunun ortadan kalkması amacıyla durağan olmayan serinin farkı alınarak regresyon denklemi kurulduğunda, bu defa da uzun dönem dengesinden sapma sorunu ortaya çıkabilmektedir²⁰⁸.

Birim kök içeren serilerle yapılan bu tür analizlerin ortaya çıkardığı sorunların engellenmesi amacıyla eşbütünleşme yaklaşımı geliştirilmiştir. Eşbütünleşme testi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi analiz etmektedir ve serilerin durağanlık seviyesine duyarlı değildir. Çünkü seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi varsa bu serilerin düzey değerleriyle yapılan analizlerde sahte regresyon sorunu ile karşılaşılmaz (Pesaran vd, 2001).

Geliştirilen eşbütünleşme testlerinden bazıları Engle-Granger (1987), Johansen-Juselis (1990) testleridir. Bu testlerin kısıtı ise, düzey değerde durağan olmayıp ancak farkı alındığında ve aynı derecede durağan hale gelmiş olmalarıdır (Pesaran vd, 2001:315). Tam da bu noktada, Pesaran vd, (2001)²⁰⁹ tarafından değişkenlerin hangi seviyede durağanlığına bakmadan analiz yapılmasına olanak veren ARDL²¹⁰ sınır testi yaklaşımı geliştirilmiştir²¹¹.

Bu nedenle bu çalışmada, değişkenlerin hepsi düzey değerde veya aynı seviyede durağan olmadığı için Johansen-Juselis veya Engle-Granger eş bütünleşme testi uygulanmamıştır. Bunun yerine, Pesaran vd., (2001) tarafından geliştirilen, seriler farklı düzeylerde durağan olsalar bile eşbütünleşme testine imkan veren ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Aynı zamanda, gözlem sayılarının düşük olduğu modellerde ARDL testi daha güvenilir sonuçlar verdiği düşünülmektedir (Narayan ve Narayan, 2004). ARDL modeli için belirlenen model aşağıdaki gibidir (Pesaran, vd., 2001):

$$\Delta Y = a_0 + \sum_{i=1}^m (a_1 \Delta Y_{t-i}) + \sum_{i=0}^n (a_2 \Delta X_{t-i}) + a_3 Y_{t-1} + a_4 X_{t-1} \quad 4(14)$$

²⁰⁸ ARDL analizi için Pesaran ve Pesaran (1997), Pesaran vd, (2001), Narayan ve Narayan (2004), Narayan ve Smith (2006), Bahmani ve Gosvami (2004), Sankaran vd, (2019) çalışmaları takip edilmiştir.

²⁰⁹ Pesaran, Shin ve Smith (2001)

²¹⁰ ARDL: Autoregressive Distibuted Lag (Oto regresif Dağıtılmış Gecikme)

²¹¹ Pesaran vd, 2001 yılında İngiltere örneğinden yol çıkarak, değişkenlerin durağan olup olmadığına bakmaksızın bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında düzey değerdeki ilişkinin analizini yapmışlardır. Yapılan analizin sonucunda değişkenlerin duranlığına bakılmaksızın eşbütünleşme testinin yapılabilirliğine ulaşmışlardır.

Model 4.14'te yer alan m ve n , optimum gecikme uzunluklarını temsil etmektedir. Δ ise fark operatörünü temsil eden eklenmiştir. a_0 modelin sabit termini, a_3 ve a_4 ise uzun dönem kat sayılarını temsil etmektedir. a_1 ve a_2 ise kısa dönem ilişkilerini temsil etmektedir.

Pesaran vd, (2001)'a göre, ARDL sınır testinin üç aşaması vardır. Bu aşamalar eş bütünleşmenin olup olmadığının testi (Bahmani ve Goswami, 2004), uzun dönem analizi (eşbütünleşme varsa) ve kısa dönem analizidir (Narayan ve Smith, 2006:429). Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edildikten sonra uzun dönem ve kısa dönem analizine geçilir. Kısa ve uzun dönem analizi için ARDL modeli kurulur. Bu test için gerekli olan gecikme sayısının belirlenmesi için Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn gibi bilgi kriterleri kullanılır. Uygun gecikme uzunluğu seçilen kriterin en düşük değerini veren uzunluk gecikme uzunluğu olarak seçilir. Ayrıca seçilen gecikme uzunluğunda otokorelasyon probleminin olmaması gerekmektedir. Otokorelasyonun olduğu durumda ise bir sonraki gecikme uzunluğu dikkate alınır.

Bu analizde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin düzeyde bir dönem gecikmeli değerlerinin anlamlılığı teste tabii tutulur. Böylece aşağıdaki hipotez oluşturulur.

$$H_0: a_3 = a_4 = 0 \text{ şeklinde oluşturulur.}$$

Model için optimum gecikme uzunluğu Akaike veya Schwarz bilgi kriterleri çerçevesinde, otokorelasyonun olmadığı gecikme seçilir. ARDL sınır testi, serilerin bir dönem gecikme değerini test eden F ve t testlerine dayanmaktadır (Pesaran vd, 2001:289).

Hesaplanan F değeri Pesaran vd, (2001:300)'deki tablo alt ve tablo üst sınır değerleri karşılaştırılır. Buna göre eğer hesaplanan F değeri kritik değerden büyükse eşbütünleşme vardır. Fakat F hesaplanan değeri tablodaki kritik değerden küçükse eşbütünleşme olmadığına karar verilir.

Eşbütünleşme testinin ardından, eş bütünleşme ilişkisi varsa ikinci aşamaya geçilir. Bu aşamada uygun gecikme uzunluğunun tespitinin ardından uzun dönem ARDL modeli kurulur. Bu model aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y = a_0 + \sum_{i=1}^m (a_{1i} \Delta Y_{t-i}) + \sum_{i=0}^n (a_{2i} \Delta X_{t-i}) + \varepsilon_{it} \quad 4(15)$$

Uzun dönem analizinin ardından modele hata düzeltme teriminin eklenmesiyle kısa dönem analizi yapılır. Kısa dönem analizinin yapılmasının nedeni, uzun dönemde birlikte hareket eden serilerin kısa dönemde meydana gelen sapmaların uzun dönemde ortadan kalkıp kalkmadığının test edilmesinin gerekliliğidir.

$$\Delta Y = a_0 + \sum_{i=1}^m (a_{1i} \Delta Y_{t-i}) + \sum_{i=0}^n (a_{2i} \Delta X_{t-i}) + \alpha_3 \text{ECM} + \varepsilon_{it} \quad 4(16)$$

Model 4.16'daki ECM; hata düzeltme terimi, ε ; hata terimi kat sayısıdır. Hata düzeltme teriminin 0 ile -1 arasında olması halinde kısa dönemde meydana gelen sapmaların uzun dönemde ortadan kalktığı kabul edilir.

ARDL testinde bazı varsayımların yerine getirilmesi gerekmektedir. Otokorelasyon kontrolü için Breush-Godfrey LM testi ve normallik testi için Jarque-Bera testi uygulanır. Model kurma hatasının olup olmadığı Ramsey Reset testi ile kontrol edilir. Yapısal kırılmanın olup olmadığı ise Brown vd., (1975) tarafından geliştirilen CUSUM ve CUSUM-kare yöntemi ile test edilir (Pesaran ve Pesaran, 1997).

4.2.4. Vektör Otoregresyon Model (VAR)

Ekonomi ve finans analizlerinde oldukça başarılı sonuçlar verdiği bilinen VAR modeli istatistiksel bir modeldir. Çok değişkenli modellerde esnek ve kolay kullanımı nedeniyle sıklıkla kullanılmaktadır. Serilerin dinamik davranışlarını açıklamada ve tahmin yapmada bu modelin daha iyi sonuçlar verdiği kabul edilmektedir. VAR modelinin en önemli özelliği ise şokların ve beklenmedik değişikliklerin değişkenler üzerinde nedensellik ilişkisine yönelik önemli bir çıkarım sağlamasıdır (Zivot ve Wang, 2003:384-385).

İktisadi modellerde bazen kullanılan değişkenlerin dışsal olup olmadığı bilinmemektedir. Eşanlı denklemlerin kullanılmasıyla bağımlı ve bağımsız değişken ayrımı yapıldığında modelin sonuçları açısından önemli sorunlara yol açabilmektedir. Bu sorunun ortadan kalkması amacıyla Sims (1980) tarafından VAR yöntemi geliştirilmiştir (Sims, 1980:1-4). Böylece içsel dışsal ayrımına gerek kalmadan bütün değişkenler modelde içsel olarak kabul edilir. VAR modelin bu özelliği nedeniyle zaman serileri analizine dayalı

ekonomi çalışmalarında yaygın olarak kullanılır. VAR modelinde değişkenlerin gecikmeli değerlerine yer verilmektedir²¹².

İki değişkenli ve iki gecikmeli olarak kurulan VAR modeli aşağıdaki gibidir.

$$y_t = \beta_1 + \sum_{i=1}^p (a_{1i} Y_{t-i}) + \sum_{i=1}^p (a_{2i} X_{t-i}) + \mu_{1t} \quad (4.17)$$

$$x_t = \theta_1 + \sum_{i=1}^p (\lambda_{1i} Y_{t-i}) + \sum_{i=1}^p (\lambda_{2i} X_{t-i}) + \mu_{2t} \quad (4.18)$$

Standart iki değişkenli VAR modelinde p; gecikme uzunluğunu, μ ; rasallal hata terimlerini temsil etmektedir²¹³. VAR modellerinde hataların gecikmeli değerleriyle herhangi bir ilişkisinin olmaması nedeniyle modelde herhangi bir kısıt oluşmamaktadır.

Böylece bu çalışmada uygun gecikme uzunluğunu belirlemek amacıyla model doğrulama testlerini sağlayan VAR modeli tahmin edilmiştir.

4.2.5. Toda -Yamamoto Granger Nedensellik Testi

VAR modelleri nedensellik sınaması ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirleme imkanı vermektedir. Seriler arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını ölçen çeşitli testler vardır. Bunlardan bazıları Granger (1969) ve Granger-Sims (1972) nedensellik testleridir²¹⁴. Granger nedensellik yönteminin uygulanabilmesi için iki koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar; seriler düzeyinde birim köke sahip olmalı ve aynı dereceden durağan hale gelmelerinin gerekliliğidir (Granger, 1969).

Johansen eşbütünleşme, Granger ve Sims nedensellik testleri asimptotik teoriye dayanmaktadır. Asimptotik teori ise yalnızca durağan serilerde geçerlidir. Ancak serinin I(1) olduğu biliniyorsa ve farkı alınarak seri durağanlaşıyorsa bu analizler yapılabilmektedir. Bu nedenle bu testlerin durağanlığa ve eşbütünleşmeye duyarlı olmalarından dolayı yanlış nedensellik sonuçları verme imkanı vardır (Mavrotas ve Kelly, 2001:100).

²¹² Kumar vd, (1995:365) göre, özellikle bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin VAR modelinde yer alması geleceğe yönelik güçlü tahmin yapılmasına olanak vermektedir.

²¹³ Rassal hata terimleri normal dağılıma sahip, kovaryansı ve varyansı sabit, ortalaması sıfırdır.

²¹⁴ Sims Granger nedensellik testi, geleceğin, geçmişin ve şimdinin nedeni olamayacağını fakat geçmişin geleceğin nedeni olabileceğini belirterek Granger nedensellik testine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Aynı zamanda Granger nedensellik modelini, teorisi etrafında yeniden oluşturmuştur (Sims, 1972).

Fakat durağan olmayan veya farklı seviyelerde durağan olan serilerin ham hali ile kullanılması durumunda nedensellik analizine imkan veren alternatif analizler de geliştirilmiştir. Bunlardan biri de geleneksel Granger nedensellik analizinin temel şartlarını ortadan kaldıran modifiye edilmiş WALD testine dayanan Toda-Yamamoto nedensellik testidir. Bu yöntem, serilerin düzeyde, yani ham halleriyle kullanımına olanak vermekte ve böylece değişkenlerin ham değerlerinden uzaklaşmadan daha fazla bilgi içermesini sağlamaktadır (Toda ve Yamamoto, 1995)²¹⁵.

Değişkenlerin birim kök sınavasının ardından I(0) veya I(1) olup olmadığına bakılmaksızın kurulan ARDL modelleri uzun dönem ilişkisini verir. Fakat bu ilişkinin yönünü ARDL sınır testi vermez. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönü nedensellik testi belirlenir. Fakat standart Granger nedensellik testinin yukarıda belirtildiği gibi iki temel şartın sağlanması gerekmektedir (Sankaran vd, 2019). Bu nedenle serilerin I(0) veya I(1) olup olmadığına bakılmaksızın ilişkinin yönünü H. Y. Toda ve T. Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi vermektedir (Toda ve Yamamoto, 1995)²¹⁶.

Toda-Yamamoto (1995) testi üç aşamada yapılır. İlk aşamada VAR modeli ile uygun gecikme (p) uzunluğu belirlenir. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından, gecikme sayısına, değişkenler arasında en yüksek bütünleşme seviyesine sahip değişkenin bütünleşme seviyesi (d_{max}) eklenir. Üçüncü aşamada ise serilerin düzey hali ile VAR modeli kurulur (Toda ve Yamamoto, 1995).

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} (\alpha_{1i} Y_{t-i}) + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} (\alpha_{2i} X_{t-i}) + u_t \quad (4.19)$$

$$X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} (\beta_{1i} X_{t-i}) + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} (\beta_{2i} Y_{t-i}) + \gamma_t \quad (4.20)$$

Model 4.19 ve 4.20'de yer alan α ve β parametreleri, modelin kat sayılarını göstermektedir. p ise modelin VAR ile tahmin edilmiş gecikme uzunluğunu, d_{max} ise en yüksek eş bütünleşme derecesini sahip olan değişkenin bütünleşme seviyesini gösteren bir parametredir. Modelin nihai gecikme uzunluğunu $(p + d_{max})$ bulduktan sonra, bu modele WALD testi ile nedensellik sınavası yapılır ve sonuçlar yorumlanır. Modelin hipotezi şöyledir:

²¹⁵ Toda-Yamamoto nedensellik analizi için, Toda ve Yamamoto (1995), Mavratou ve Kerry (2001), Sankaran vd (2019) çalışmaları takip edilmiştir.

²¹⁶ Toda-Yamamoto testi modifiye edilmiş WALD testi (MWALD) ile yapılır ve VAR analizine dayanmaktadır.

H₀: X değişkeninden Y değişkenine doğru (birinci modele göre), Y değişkeninden X değişkenine doğru (ikinci modele göre) bir nedensellik ilişkisi yoktur.

H₁: İlk değişkenden ikinci değişkene doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.

4.3. Veri Seti ve Model

Bir ülkenin dışa açıklığını yani ne kadar liberal olduğunu ülkenin ve ticaret ortaklarının uyguladığı dış ticaret politikaları belirlemektedir. Eğer bir ülkenin dış ticarete uyguladığı koruma oranları yüksekse veya ticaret yaptığı ülkenin koruma duvarları yüksekse ülkenin dış ticarete o derece kapalı olduğu kabul edilmektedir. Dışa kapalı bir ekonomide ise toplam dış ticaretin GSYH içerisindeki payı o kadar düşük olmaktadır. Fakat ülkede tarife ve tarife dışı engeller azaldığında o ülkenin dış pazarlara daha fazla açık olduğu kabul edilmektedir.

Dünya genelinde korumacı politikaların arttığı dönemlerde ülkelerin dışa açıklığı azalmıştır. Korumacı uygulamaların azaldığı dönemlerde ise dışa açıklık artmıştır. Dışa açıklık azaldığında küresel ticaret düşmüş, ticari açıklık arttığında ise küresel ticaret daha fazla büyümüştür. Örneğin 1980 yılından sonra dünya genelinde tarife oranlarının düşmesinin neticesinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ticaret artmıştır. Böylece 2008’de toplam ticaretin GSYH içerisindeki payı %60’a kadar yükselmiştir. Fakat 2008’in ardından korumacı politikalar arttığı için ticaretteki büyüme oranları yarı yarıya düşmüş ve toplam ticaretin GSYH içerisindeki payı %60’ı geçememiştir.

Bu çalışmada tarife ve tarife dışı korumacı politikalarının ticari açıklığa etkisi 1980-2019 dönemi temel alınarak küresel ekonomi için test edilmiřtir²¹⁷. Çalışmada kullanılan veriler, ticari açıklık oranı, gümrük tarifeleri, tarife dışı engeller, dolar kuru ve ekonomik büyümedir.

Dış ticaret politikalarını belirleyen en önemli araçlar tarifeler, tarife dışı engeller ve kur ayarlamalarıdır. Bu çalışmada bu değişkenlerin dünya genelinde ticari açıklığa etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca ekonomik büyüme kontrol değişkeni olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Çünkü dış ticaret ve ekonomik büyüme birbirini destekleyen iki değişken olarak kabul edilir.

²¹⁷ çalışmada kullanılan veriler 164 üyeden oluşan DT’nün tüm üyelerini kapsamaktadır. Fakat bazı ülkelerin verileri bazı dönemlerde eksikler olduğu için mevcut olan veriler üzerinden hesaplama yapılır.

Literatürde yoğunlukla ticari açıklık olarak ihracat ve ithalatın toplamının GSYH içerisindeki değeri kullanılmıştır (FRED, 2020). Ticari açıklık korumacı politikalarla ters orantılıdır. Bu amaçla bu çalışmada dış ticareti temsilen ticari açıklık oranı seçilmiştir.

Çalışmada kullanılan verilerin 1980 yılından başlatılmasının nedeni gelişmekte olan ülkelerde liberalleşme sürecinin büyük ölçüde 1980 sonrası başlamış olmasıdır. 1980 öncesinde daha çok gelişmiş ülkelerin öncülüğünde şekillenen dünya ticareti, 1980 sonrasında gelişmekte olan ülkelerin de katkısı ile daha geniş coğrafyalara yayılmıştır. Böylece 1980 sonrasında neoliberal politikaların etkisi ile dünya genelinde ticaretin serbestliği yükselmiş ve toplam ticaret tüm dünyada artmıştır.

Bu çalışmanın uygulama kısmında gümrük tarifeleri olarak, DTÖ'nün küresel tarife oranlarını belirlemede kullandığı "En Çok Kayrılmış Ülke" (MFN) tarife oranları seçilmiştir²¹⁸. Tarife dışı korumacı önlemler ise NTMs (Non-tariff measures) adı altında, DTÖ'nün teknik önlemler, sıhhi ve bitki sağlığı, ticaret savunmaları, koruma önlemleri ve anti-damping olarak sınıflandırdığı uygulamaların toplamı kullanılmıştır. NTMs ve MFN önlemleri genel küresel korumacılığı büyük oranda kapsadığı için tercih edilmiştir²¹⁹.

Bu çalışmada üzerinde yoğun olarak durulan bir diğer konu kur savaşları olduğu için doların küresel değerini ifade dolar endeksi çalışmada kullanılmıştır. Dolar endeksi için, ABD'nin en fazla ticaret yaptığı 6 ülkenin para birimi karşısında doların ortalama sepet değerini gösteren endeks kullanılmıştır.

Tarifeler, tarife dışı önlemler ve kurların ticaret üzerindeki etkisi ve bu etkinin yönü bu çalışmada incelenmiştir. Böylece 2008'in ardından yükselmeye başlayan tarife dışı önlemlerden, kur savaşlarından ve tarife savaşlarından yola çıkarak, gelecek dönemlerde korumacı politikaların küresel ticarete yol açabileceği değişimler hakkında önemli ipuçları elde edilmesi beklenmektedir.

Ayrıca bu tezin temelini oluşturan yeni korumacılık uygulamalarının yani tarife dışı uygulamaların ticari açıklık üzerindeki etkisi uygulama kısmında da gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece geleneksel korumacılık uygulamaları ile yeni korumacılık

²¹⁸ En çok Kayrılmış Ülke Prensibi: DTÖ üyeliği kapsamında, bir ülkenin diğerine özel muamele yapmamasını ifade etmektedir. Eğer bir ülke diğerine ticarete özel bir muamde bulunuyorsa bunu DTÖ kuralları kapsamında tüm üye ülkelere uygulaması gerekmektedir (WTO, 2020).

²¹⁹ MFN tarifeleri, dünyada ortalama gümrük tarifelerin hesaplanmasında en çok kullanılan ve DTÖ'nün dört temel prensibinden birini ifade eden bir tarife oranıdır. NTMs, DTÖ tarafından tek başlık altında yayınlandığı için ve tüm dünyada geçerli bir değişken olarak kabul edilmektedir. Literatürdeki çalışmaların büyük kısmında MFN ve NTMs önlemleri kullanılmıştır.

uygulamaların etkisi bakımından karşılaştırılma olanağı doğmuştur. Bu sayede dünya ticaretine etkisi daha fazla olan korumacı uygulamanın hangisi olduğu konusunda önemli ipuçları elde edilerek, politika uygulayıcılara mütevazı bir katkı sunması hedeflenmiştir.

Model Tanımı: $TT = f(MFN, NTM, GSYH, \$)$

$$\text{Model: } TT_{it} = \beta_0 + \beta_1 MFN_{it} + \beta_2 NTM_{it} + \beta_3 GSYH_{it} + \beta_4 \$_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.21)$$

Model 4.21'deki büyüme değişkeni hariç diğer değişkenlerin logaritması alınmıştır. Modelde yer alan β_0 parametresi sabiti, β_1 , β_2 , β_3 ve β_4 parametleri de bağımsız değişkenlere göre bağımlı değişkenin değişim yüzdesini, ε_{it} ise hata terimi katsayısını temsil etmektedir.

Tablo 4.2. Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Kısaltması	Kaynağı	Değişken Tanımı
Ticari Açıklık	<i>TT</i>	Dünya Bankası	Kürese toplam ticaretin GSYH içerisindeki payı
Gümrük Tarifeleri	<i>MFN</i>	Dünya Bankası ve literatürdeki çeşitli çalışmalar	En Çok Kayırlmış Ülke prensibine göre hesaplanmış basit ortalama gümrük tarifeleri
Tarife Dışı Engeller	<i>NTM</i>	DTÖ	DTÖ üyesi ülkelerin mal ticareti üzerinde uyguladıkları tarife dışı önlemlerin toplam sayısı
Büyüme	<i>GSYH</i>	Dünya Bankası	Büyüme (2010=100)
Dolar Endeksi	<i>\$</i>	FRED, Macrotrends	Doların, ABD ticaretindeki en büyük ortaklarının para birimi olan euro, Japon yeni, sterlin, Kanada doları, İsveç kronu ve İsviçre frangı karşısındaki ortalama sepet değeridir. Bu değer aynı zamanda doların küresel değerini en iyi ifade eden endekstir ²²⁰ .

Bu tezde kullanılan değişkenlerin ve modelin tanımlanması, literatür taraması ve kullanılan yöntemlerin tanımlanmasının ardından analiz sonuçlarına geçilmiştir. Literatürde korumacılığın ticareti, ekonomik büyümeyi ve ticari açıklığı negatif yönde etkilediğini gösteren sonuçlar yoğunluktadır. Ayrıca bu tezin birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerinde yapılan incelemeler ve analizler neticesinde iki yönlü korumacılığın da küresel ekonomiyi ve ticareti negatif yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca dolar kurunun küresel ticaret üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

²²⁰ Endeksin Hesaplaması Şu Şekildedir: $USD\$ = 50.14348112 \times EURUSD^{-0.576} \times USDJPY^{0.136} \times GBPUSD^{-0.119} \times USDCAD^{0.091} \times USDSEK^{0.042} \times USDCHF^{0.036}$ (The Balance, 2021)

Buradan yola çıkarak çalışmanın uygulama kısmında, tarifelerin, tarife dışı önlemlerin ve kur politikalarının ticareti ve ticari açıklığı negatif yönde etkileyeceğine yönelik bir sonucun çıkması beklenmiştir. Ekonomik büyümenin ise ticareti ve ticari açıklığı pozitif yönde etkileyeceği beklenmiştir. Çalışmanın sonuçları bölüm 4.4'te sunulmuştur.

4.4. Ampirik Sonuçlar

Çalışmanın ampirik sonuçlar kısmında ilk olarak normallik testi ve birim kök testi sonuçları verilmiştir. Ardından VAR modeli ve ön testler yapılmıştır. VAR modelinin kurulmasının ardından sırasıyla ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi sonuçları sunulmuştur.

4.4.1. Jarque-Berra (JB) Normal Dağılım Sonuçları

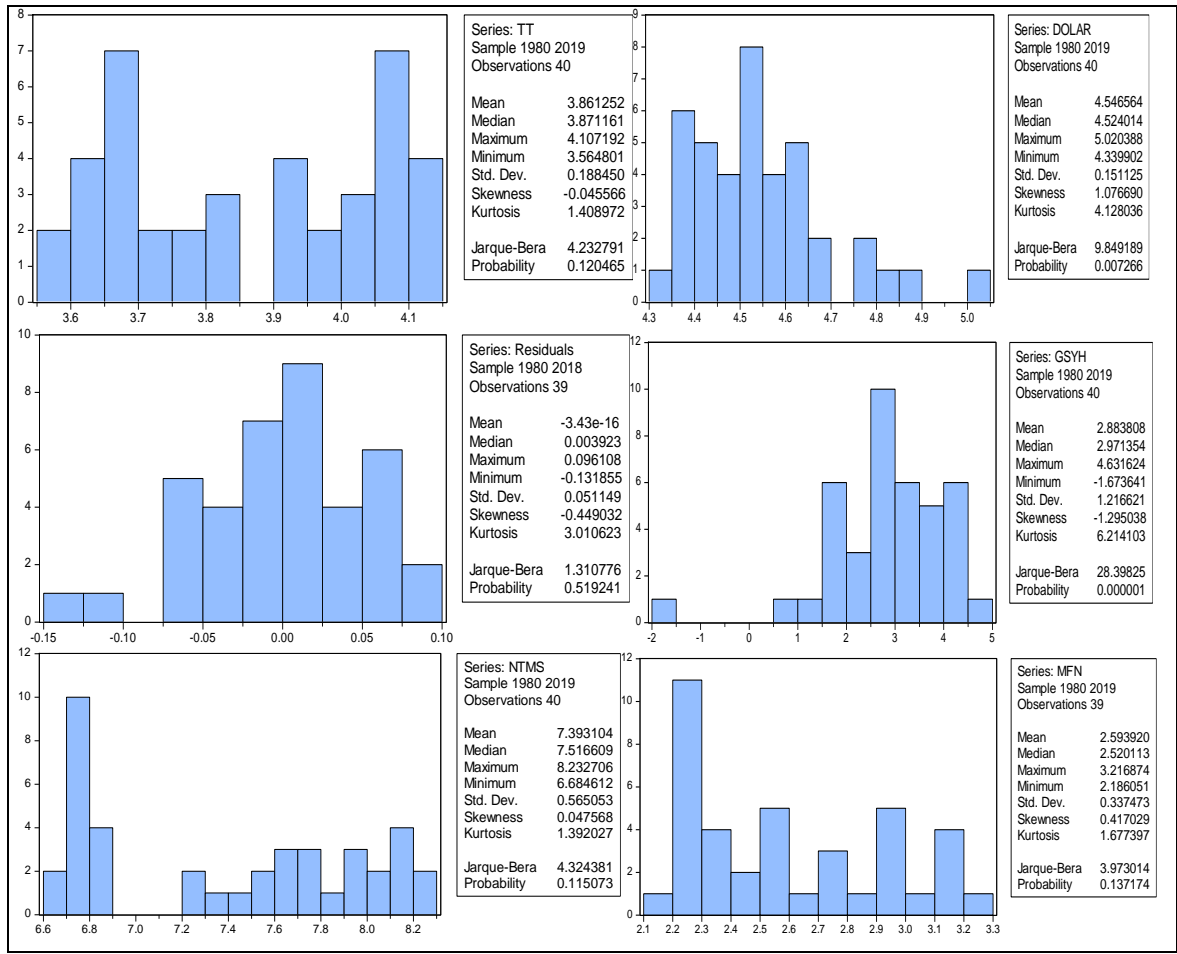
Normallik dağılımı JB testi ile sınanmış ve sonuçlar tablo 4.3'te sunulmuştur. Bu sonuçlara göre, hata terimleri normal dağılıma sahiptir. Çünkü basıklık kat sayısı 3 olarak hesaplanmış ve çarpıklık kat sayısı sıfıra yakın ve negatif olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle hata terimi sola çarpık ve normal basık dağılıma sahip olduğu anlaşılmıştır (Jarque ve Bera, 1980). Ayrıca modeldeki TT, NTM ve MFN değişkenleri de normal dağılıma sahip olduğu olasılık değerleriyle de görülmüştür. \$(Dolar) ve GSYH değişkenleri normal dağılıma sahip değildir fakat \$ değişkeninin 3'e yakın olduğu görülmüştür²²¹.

Tablo 4.3. Değişkenlere ve Hata Terimine Ait Tanımlayıcı Test İstatistiği Sonuçları

	TT	NTM	MFN	\$	GSYH	Hata
Ortalama	3.861252	7.393104	2.593920	4.546564	2.883808	-3.43E-16
Medyan	3.871161	7.516609	2.520113	4.524014	2.971354	0.003923
Standart Sapma	0.188450	0.565053	0.337473	0.151125	1.216621	0.051149
Çarpıklık	-0.045566	0.047568	0.417029	1.076690	-1.295038	-0.449032
Basıklık	1.408972	1.392027	1.677397	4.128036	6.214103	3.010623
JB İstatistiği	4.232791	4.324381	3.973014	9.849189	28.39825	1.310776
JB Olasılık Değeri	0.120465	0.115073	0.137174	0.007266	0.000001	0.519241
Gözlem Sayısı	40	40	39	40	40	39

Değişkenlere ve hata terimine ait normallik sınavasını gösteren histogram grafikleri şekil 4.1'de gösterilmiştir.

²²¹ JB olasılık değeri %5 anlamlılık düzeyine göre sınanır. JB olasılık değerinin %5'ten büyük olmasından dolayı yokluk hipotezi reddedilemediği için normal sahip olduğu kabul edilir.

Şekil 4.1. Hata Terimi ve Değişkenlere Ait Histogram Grafiği²²²

Normallik dağılımını test eden JB testinin ardından birim kök sınamasına geçilmiştir.

4.4.2. Birim Kök Testi Sonuçlar

ARDL sınır testi, VAR analizi ve Toda-Yamamoto nedensellik testlerine geçmeden önce, serilerin durağanlık seviyesinin bilinmesi amacıyla birim kök sınaması yapılmıştır. ADF ve PP birim kök testi sonuçları tablo 4.4 ve tablo 4.5'te sunulmuştur.

²²² Not: TT: Ticari Açılık, \$(Dolar): Dolar Endeksini, Hata (Residual): Hata Terimini, NTMs: Tarife Dışı Engelleri, MFN: Tarife değerlerini temsil etmektedir.

Tablo 4.4. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		ADF Test İstatistiği	%1 Kritik Değer	Prob Değeri
TT	Sabit	-0.54(0)	-3.61	0.87
	Sabit ve Trendli	-2.55(0)	-4.21	0.38
	Sabitsiz ve Trendsiz	-1.61(0)	-2.62	0.97
Δ TT	Sabit	-6.98(0)	-3.61	0.0000
	Sabit ve Trendli	-6.87(0)	-4.21	0.0000
	Sabitsiz ve Trendsiz	-6.54(0)	-2.62	0.0000
NTM	Sabit	0.27(3)	-3.62	0.97
	Sabit ve Trendli	-3.09(3)	-4.21	0.12
	Sabitsiz ve Trendsiz	3.11(3)	-2.63	0.99
Δ NTM	Sabit	-6.13(2)	-3.62	0.0000
	Sabit ve Trendli	-6.14(2)	-4.23	0.0001
	Sabitsiz ve Trendsiz	-1.54(4)	-2.63	0.11
MFN	Sabit	-0.65(4)	-3.63	0.84
	Sabit ve Trendli	-4.68(0)	-4.21	0.0030
	Sabitsiz ve Trendsiz	-3.14(4)	-2.63	0.000
GSYH	Sabit	-4.78(0)	-3.61	0.0004
	Sabit ve Trendli	-4.71(0)	-4.21	0.0027
	Sabitsiz ve Trendsiz	-0.56(2)	-2.62	0.46
\$	Sabit	-4.52(4)	-3.63	0.0009
	Sabit ve Trendli	-3.75(4)	-4.24	0.03
	Sabitsiz ve Trendsiz	-0.34(2)	-2.62	0.55
Δ \$	Sabit	-4.82(1)	-3.62	0.0004
	Sabit ve Trendli	-4.80(1)	-4.22	0.0023
	Sabitsiz ve Trendsiz	-4.88(1)	-2.62	0.000

Not: Tablodaki Δ sembolü, düzey değerde durağan olmayıp farkı alındığında durağan hale gelen serileri göstermektedir. () içerisindeki değerler ise ADF testi için optimum gecikme uzunluğunu temsil etmektedir. ADF testinde uygun gecikme uzunluğu olarak Akaike Bilgi Kriterleri çerçevesinde 4 olarak belirlenmiştir.

ADF birim kök testi için Akaike bilgi kriterleri çerçevesinde gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. Tablo 4.4'te tüm değişkenler için ADF birim kök testi sonuçları verilmiştir. ADF birim kök testi sonuçlarına göre TT (ticari açıklık) değişkeni, %1 anlamlılığa göre düzey değerde birim köke sahip ve durağan değildir. TT değişkeni birinci farkı alındığında durağan hale gelmiştir. NTM değişkeni düzey değerde durağan değilken, birinci farkı alındığında sabitli ve sabitli-trendli durağan olduğu görülmüştür. MFN değişkeni düzeyde sabitli-trendli ve sabitsiz-trendsiz durağandır. GSYH değişkeni sabit, sabit-trendli durağan olmuştur. \$ (Dolar) değişkeni ise düzeyde sabitli-trendli ve sabitsiz-trendsiz birim köke sahipken, birinci farkı alındığında durağan hale gelmiştir.

PP birim kök testi sonuçları tablo 4.5'te verilmiştir. Buna göre, TT değişkeni düzey değerde durağan değilken birinci farkta durağan hale gelmiştir. NTM değişkeni sabitli-

trendli durağan iken sabit ve sabitsiz-trendsiz durağan değildir. NTM değişkeni ADF testinde birinci farkta durağan olduğu için, PP testinde değişkeninin birinci farkı alınarak üç durumda da durağan hale gelmesinden dolayı farkta durağan seri olarak kabul edilmiştir. MFN değişkeni düzeyde, sabitli-trendli durağan olduğu görülmüştür. GSYH değişkeni düzeyde sabitli, sabitli-trendli durağan olduğu görülmüştür. \$ değişkeni ise düzeyde durağan çıkmamış ve birinci farkta her durumda durağan çıkmıştır.

Tablo 4.5. PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler		PP Test İstatistiği	%1 Kritik Değer	Prob Değeri
TT	Sabit	-0.34(5)	-3.61	0.90
	Sabit ve Trendli	-2.53(1)	-4.21	0.31
	Sabitsiz ve Trendsiz	-2.17(5)	-2.62	0.99
ΔTT	Sabit	-7.19(4)	-3.61	0.0000
	Sabit ve Trendli	-7.08(4)	-4.21	0.0000
	Sabitsiz ve Trendsiz	-6.54(0)	-2.62	0.0000
NTM	Sabit	0.97(14)	-3.61	0.75
	Sabit ve Trendli	-5.92(3)	-4.21	0.001
	Sabitsiz ve Trendsiz	2.66(14)	-2.62	0.99
ΔNTM	Sabit	-18.61(7)	-3.61	0.0001
	Sabit ve Trendli	-19.17(9)	-4.21	0.0000
	Sabitsiz ve Trendsiz	-14.48(2)	-2.62	0.000
MFN	Sabit	-0.94(3)	-3.61	0.76
	Sabit ve Trendli	-4.62(2)	-4.21	0.0003
	Sabitsiz ve Trendsiz	-3.13(37)	-2.62	0.0002
GSYH	Sabit	-4.70(7)	-3.61	0.0005
	Sabit ve Trendli	-4.60(7)	-4.21	0.0003
	Sabitsiz ve Trendsiz	-1.08(5)	-2.62	0.24
\$	Sabit	-2.37(2))	-3.61	0.15
	Sabit ve Trendli	-2.39(0)	-4.21	0.37
	Sabitsiz ve Trendsiz	-0.06(5)	-2.62	0.69
Δ\$	Sabit	-6.83(37)	-3.61	0.0000
	Sabit ve Trendli	-8.09(37)	-4.21	0.0000
	Sabitsiz ve Trendsiz	-6.52(35)	-2.62	0.0000

Not: Tablodaki Δ sembolü, düzey değerde durağan olmayıp farkı alındığında durağan hale gelen serileri göstermektedir. () içerisindeki değerler ise PP testi için bant aralığını temsil etmektedir. PP testinde bant genişliği için Newey Belest Bandwidth, yöntem olarak ise Bartlett Kernel seçilmiştir.

Bu sonuçlara göre; NTM, GSYH ve MFN değişkenleri düzey değerde durağan iken, TT, NTM ve \$ değişkenleri birinci farkı alındığında durağan hale gelmiştir. Değişkenlerin bütünleşme derecesi TT:I(1), NTM:I(1), MFN:I(0), GSYH:I(0), \$:I(1)'dir. Değişkenlerin farklı düzeylerde durağan hale gelmelerinden dolayı ARDL sınır testi yöntemi ile eşbütünleşme testi ve Todo-Yamamoto Granger nedensellik testine karar verilmiştir.

4.4.3. Ön Testler

Bu çalışmada eş bütünleşme süreci için ARDL sınır testi, nedensellik süreci için VAR modeline dayanan Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi yapılmıştır. Bölüm 4.2’de ARDL, VAR ve Toda-Yamamoto Granger yöntemlerinin tanıtımında belirtilen çeşitli varsayımların ve ön testlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Ön testler; otokorelasyon sorunu, normallik sorunu, değişen varyans sorunu, model kurma hatası, yapısal kırılmanın tespiti, gecikme uzunluğu ve VAR modelinin durağanlığının tespitidir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde ARDL yöntemi için ön testlerin sonuçları raporlanmıştır. VAR analizi için ön test sonuçları bölüm 4.4.5.’te verilmiştir.

ARDL eşbütünleşme analizinin sonuçlarının hatalı çıkmaması için otokorelasyon sorunu, değişen varyans sorunu, normallik varsayımı, model kurma hatası ve yapısal kırılma olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

ARDL sınır testi analizi için otokorelasyon sorunu Breusch Goldfrey test istatistiği ile, normallik varsayımı Jarque-Bera test istatistiği ile, değişen varyans sorunu Breusch Pagan Goldfrey test istatistiği ile, model kurma hatası ise Ramsey Reset testi ile yapılmıştır. Gecikme uzunluğu LM (Lagrange Multiplier – Lagrange Çarpanı) testi ile, yapısal kırılma testi ise Cusum ve Cusum of Square yöntemi ile yapılmıştır. Sonuçlar tablo 4.6, tablo 4.7, ve şekil 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.6. Ön Testler

Temel Ön Testler	Kritik Değerler	Karar
Otokorelasyon Sorunu	Breusch Goldfrey test istatistiği: 0.07 Prob.F(2,15) = 0.9885 Prob.Chi-Square (2) = 0.90	Otokorelasyon sorunu yoktur
Normallik Varsayımı	Jarque-Bera= 1.14 , Prob= 0.48	Normallik varsayımını sağlamıştır
Değişen Varyans Sorunu	Breusch Pagan Goldfrey test istatistiği: 1.26 Prob F: 0.30, Prob Obs*R-squared =16.42	Değişen varyans sorunu yoktur, sabit varyanslıdır.
Model Kurma Hatası	Ramsey Reset: F – Statistic = 0.17, F Prob= 0.68	Model Kurma hatası yoktur.

Not: Karar için %5 önem düzeyi dikkate alınmıştır. Kritik değerlerin olasılık (prob) değerlerinin %5’den büyük olup olmamasına göre karar verilmiştir.

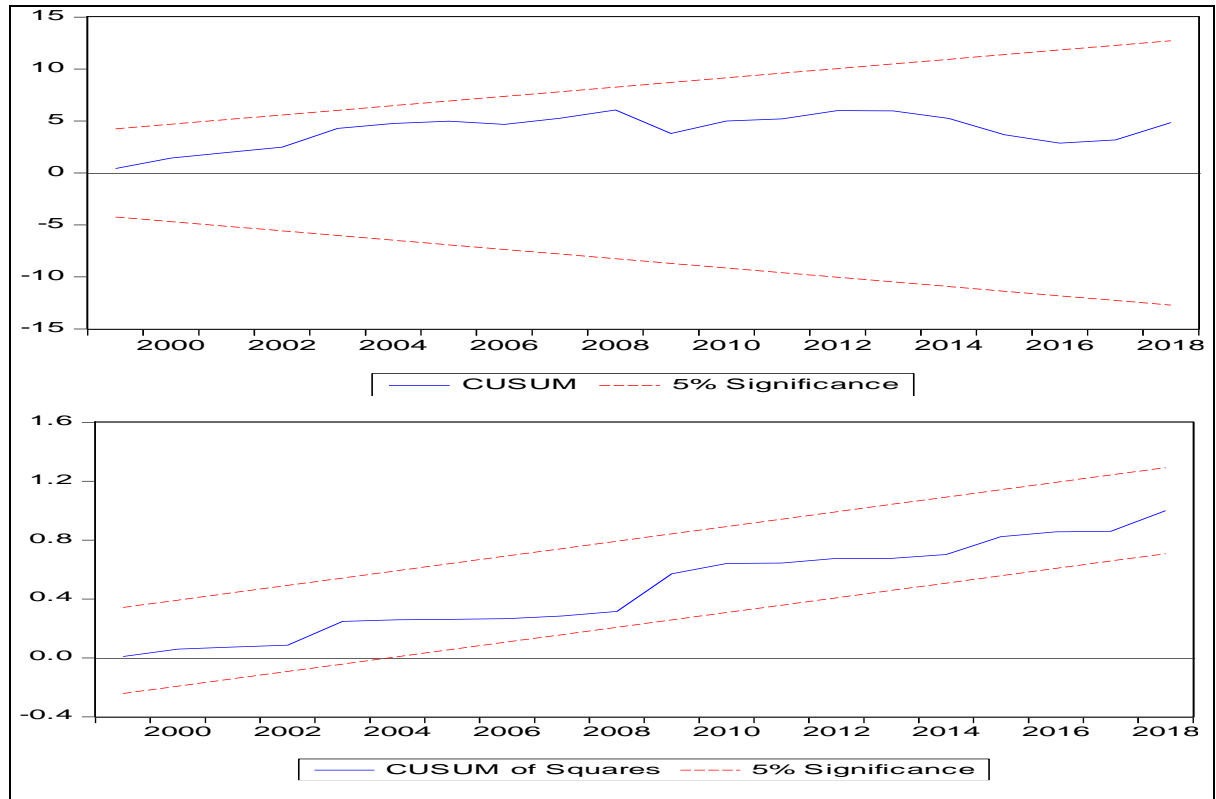
Tabloda görüldüğü gibi modelde otokorelasyon sorunu, normallik varsayımı sorunu ve değişen varyans sorunu olmadığı gibi model kurma hatası da yoktur²²³.

Tablo 4.7. Optimum Gecikme Uzunluğu

m	Akaiki	LM	Olasılık
1	-4.84	0.29	0.58
2*	-4.79	0.30	0.85
3	-4.92	6.24	0.10
4	-5.08	11.09	0.007

Not: Tablodaki *, otokorelasyon sorunu olmayan aynı zamanda Akaiki değerinin en düşük olduğu gecikme uzunluğunu göstermektedir. m gecikme sayısını ifade etmektedir.

Optimum gecikme uzunluğunun belirlenmesinde otokorelasyon sorunu, Akaiki değeri ve olasılık değeri dikkat alınmaktadır. Bu nedenle optimum gecikme uzunluğu 4 gecikmeye kadar bakıldığında 2 olarak bulunmuştur.

Şekil 4.2. Yapısal Kırılmanın Tespiti: Cusum ve Cusum of Square

²²³ Otokorelasyon Sorunu, Normallik Varsayımı, Değişen Varyans Sorunu ve Model Kurma Hatası için hipotezler şu şekildedir: H_0 : Otokorelasyon sorunu, normallik sorunu, değişen varyans sorunu ve model kurma hatası sorunu yoktur. H_1 ise bu sorunların varlığını ifade etmektedir.

Şekil 4.2’de yapısal kırılmanın olup olmadığını gösteren cusum ve cusum of squares testi sonuçları gösterilmiştir. %5 anlam düzeyinde kırmızı çizgiler arasında kalan sonuçlar, modelde yapısal kırılmanın olmadığını göstermektedir (Brown vd, 1975). Böylece ön testlerin uygun istatistikî sonuçları vermesinden dolayı, modelin başarısı konusunda önemli kanıtlar görülmektedir. Bu aşamadan sonra değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını gösteren eş bütünleşme sonucu ve uzun dönem ilişkisinin boyutunu gösteren ARDL sınır testi analizi yapılmış ve sonuçlar bölüm 4.4.4’te verilmiştir.

4.4.4. ARDL Eşbütünleşme Analizi

ARDL yöntemi ile seriler arasında eşbütünleşmenin varlığını tespit etmek için kısıtlanmamış bir hata düzeltme modeli kurulmuştur. Bu çalışma için uyarlanmış hata düzeltme modeli şu şekildedir:

$$\Delta TT_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta TT_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} \Delta NTM_{t-i} + \sum_{i=0}^Q \beta_{3i} \Delta MFN_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{4i} \Delta GSYH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_{5i} \Delta \$_{t-i} + \pi_1 TT_{t-1} + \pi_2 NTM_{t-1} + \pi_3 MFN_{t-1} + \pi_4 GSYH_{t-1} + \pi_5 \$_{t-1} + \varepsilon_i \quad (4.22)$$

Modelde yer alan m, n, Q, p ve q optimum gecikme uzunluklarını temsil etmektedir. Δ ise fark operatörünü temsilen eklenmiştir. Model için optimum gecikme uzunluğu Akaiki bilgi kriterleri çerçevesinde, otokorelasyonun olmadığı gecikme seçilmiştir.

Tablo 4.8. Eşbütünleşme Sonucu

k	F İstatistik	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır (1)
4	6.22	3.74	5.06

Not: Tabloda yer alan k bağımsız değişken sayısını göstermektedir. Alt ve üst sınırlar için kritik değer olarak %1 anlamlılık düzeyi seçilmiştir. Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak seçilmiştir. Ayrıca kritik değerler Pesaran vd. (2001:300) Tablo C(iii)’den alınmıştır.

Tablo 4.8’de yer alan F istatistiği sonucu tablo alt ve üst sınır değerlerinden büyük olduğu için seriler arasında eş bütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Seriler arasında eş bütünleşme olmadığını temsil eden sıfır hipotezi ($H_0: \pi_1 = \pi_2 = \pi_3 = \pi_4 = \pi_5 = 0$) reddedilmiş ve alternatif hipotez kabul edilmiştir. Seriler arasında eş bütünleşme tespit edildikten sonra uzun ve kısa dönem analizine geçilmiştir.

4.4.4.1. Uzun Dönem

Seriler arasında eş bütünleşme tespit edilmiştir. Yani seriler arasında uzun dönemli bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkinin boyutunu belirlemek için uzun dönem analizinde kullanılacak olan çalışmaya uyarlanmış model 4.23 aşağıdaki gibidir.

$$TT_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} TT_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} NTM_{t-i} + \sum_{i=0}^Q \beta_{3i} MFN_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{4i} GSYH + \sum_{i=0}^q \beta_{5i} \$_{t-i} + \varepsilon_i \quad (4.23)$$

Uzun dönem ilişkisinde uygun gecikme uzunluğunun tespitinden sonra en uygun ARDL modeli olarak 1,1,4,4,0, modeline ulaşılmıştır.

Tablo 4.9. ARDL (1,1,4,4,0) Model Tahmin Sonuçları ve Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
TD(-1)	0.569400	0.104788	5.433828	0.0000
NTM	-0.050799	0.022157	-2.292673	0.0328
NTM(-1)	-0.077298	0.019584	-3.946908	0.0008
MFN	-0.098107	0.029493	-3.326402	0.0034
MFN(-1)	-0.058416	0.029649	-1.970247	0.0628
MFN(-2)	-0.135819	0.034716	-3.912247	0.0009
MFN(-3)	-0.018225	0.033992	-0.536160	0.5978
MFN(-4)	-0.114405	0.034826	-3.285054	0.0037
\$	-0.064335	0.042806	-1.502945	0.1485
\$R(-1)	0.001126	0.061599	0.018276	0.9856
\$ (-2)	-0.164246	0.065837	-2.494737	0.0215
\$(-3)	0.245067	0.066050	3.710329	0.0014
\$ (-4)	-0.206781	0.047412	-4.361378	0.0003
GSYH	0.025529	0.003348	7.625285	0.0000
C	4.510672	0.692038	6.517953	0.0000
Tamamlayıcı İstatistikler				
R ² =0.99, R ² =0.99, F _{ist} =246, F _{prob} = 0.000, DW=1.74				
Uzun Dönem Katsayıları				
	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
NTM	-0.297484	0.108583	-2.739681	0.0126
MFN	-0.986930	0.169518	-5.821977	0.0000
\$	-0.439314	0.143553	-3.060302	0.0062
GSYH	0.059288	0.019378	3.059573	0.0062

Not: %1 anlamlılık düzeyine göre kat sayıların anlamlı olduğuna karar verilmiştir.

Tabl 4.9’da yer alan uzun dönem kat sayıları, değişkenler arasındaki ilişkinin boyutu bakımından oldukça önemli ipuçları vermektedir. İktisat teorisinde korumacılık uygulamaları ile dış ticaret arasında ters yönlü, ekonomik büyüme ile dış ticaret arasında doğru yönlü bir ilişkinin olduğuna yönelik filirlere ağırlık kazanmıştır. Aynı zamanda dış ticaretin açıklığı korumacı uygulamalarla ters orantılıdır. Bu çalışmanın genelinde bu beklentilere uygun sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki tablo 4.9'da yer alan sonuçlar beklentilerle oldukça uyumludur. Bu sonuçlara göre tarife, tarife dışı önlemler ve kurlarda meydana gelen artış küresel ticari açıklığın azalmasına yol açarken, ekonomik büyümede meydana gelen artış ticari açıklığın artmasına neden olmaktadır.

Olasılık değerleri katsayıların anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna göre tarife dışı engellerde, tarifelerde ve dolar kurunda meydana gelen %1'lik artış, küresel ticari açıklığın sırası ile yaklaşık % 0.3, % 1 ve % 0.4 oranında azalmasına yol açmaktadır. GSYH'deki %1'lik artış ise ticari açıklığın yaklaşık % 0.06 oranında artmasına neden olmaktadır.

4.4.4.2. Kısa Dönem

Uzun dönemde birlikte hareket eden seriler kısa dönemde sapmalara neden olabilmektedir. Kısa dönemde meydana gelen sapmaların ise uzun dönemde ortadan kalkması gerekmektedir. Aksi takdirde model hatalı sonuçlar verebilir. Kısa dönem için bu çalışmaya uyarlanmış model şu şekildedir:

$$\Delta TT_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta TT_{t-i} + \sum_{i=0}^n \beta_{2i} \Delta TNTM_{t-i} + \sum_{i=0}^Q \beta_{3i} \Delta MFN_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{4i} \Delta GSYH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_{5i} \Delta \$_{t-i} + \beta_6 ECM_{t-1} + \varepsilon_i \quad (4.24)$$

Model 4.24'te ECM_{t-1} , hata düzeltme terimini temsil etmektedir. Hata düzeltme katsayısı, uzun dönem ilişkisinin neden olduğu kalıntıların bir dönem gecikmeli değerini ifade etmektedir. Bu katsayı, kısa dönemde meydana gelen sapmaların kaç dönem sonunda ortadan kalkacağını göstermektedir (Pesaran vd., 2001). Bu nedenle, ekonometrik analizlerde kısa dönemde meydana gelen sapmaların ortadan kalkıp kalkmadığı kısa dönem analizi yapılarak belirlenir. Kısa dönemde meydana gelen sapmaların uzun dönemde ortadan kalkması için hata teriminin kat sayısı anlamlı olmalıdır.

Talo 4.10. Kısa Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Δ NTM	-0.049898	0.014115	-3.534997	0.0021
Δ MFN	-0.097536	0.026656	-3.659007	0.0016
Δ MFN(-1)	0.266083	0.043117	6.171141	0.0000
Δ MFN(-2)	0.131088	0.038044	3.445685	0.0026
Δ MFN(-3)	0.113056	0.028713	3.937478	0.0008
Δ (\$)	-0.063323	0.037298	-1.697748	0.1051
Δ \$(-1)	0.125783	0.039270	3.202999	0.0045
Δ \$(-2)	-0.040662	0.042878	-0.948319	0.3543
Δ \$(-3)	0.206099	0.037558	5.487499	0.0000
Δ GSYH	0.025637	0.002126	12.058264	0.0000
C	4.469715	0.484755	9.220558	0.0000
ECT(-1)	-0.426682	0.046377	-9.200327	0.0000
Tamsal İstatistikler				
R²=0.67, R⁻²=0.45, F_{ist}=3.02, F_{prob}= 0.014, DW=1.83				

Tablo 4.10'da kısa dönem ARDL modeli tahmin sonuçları verilmiştir. Hata terimi katsayısını temsil eden ECT(-1)'in değeri -0.40'tır. Olasılık değeri ise 0.000'dır ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, kısa dönemde meydana gelen sapmalar yaklaşık 2.5 dönem sonra ortadan kalkmaktadır. Böylece, uzun dönemde seriler tekrar denge noktasına yaklaşmaktadır. Eşbütünleşme analizinde ortaya çıkan sonuçlar bu çalışmanın sonuçlarını desteklerken, Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi sonuçları ile analiz desteklenmiştir.

4.4.5. Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Analizi

Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi VAR analizine dayanmaktadır. Bu nedenle bu bölümde ilk olarak VAR analizi için ön test sonuçları raporlanmıştır. Ardından Toda-Yamamoto Granger nedensellik sonuçları verilmiştir.

VAR modelinin kurulması için en uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. En uygun gecikme uzunluğuna LR, FPE, AIC, SC ve HQ bilgi kriterleri çerçevesinde karar verilmiştir (Enders, 1995). Gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından modelde otokorelasyon sorunu ve değişen varyans sorunu olup olmadığını gösteren LM testi ve White testi sonuçları verilmiştir. Son olarak VAR modelinin durağanlığını gösteren AR karakteristik polinomunun ters köklerinin çember içerisindeki görünümü ve değerleri verilmiştir. Sonuçlar tablo 4.11, tablo 4.12 ve şekil 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.11. VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	7.797997	NA	5.86e-07	-0.159886	0.062307	-0.083185
1	103.9791	159.3858	1.02e-08	-4.227377	-2.894221*	-3.767172
2	132.6383	39.30405	9.09e-09	-4.436474	-1.992356	-3.592765
3	147.9683	16.64403	2.04e-08	-3.883904	-0.328823	-2.656691
4*	209.6592	49.35272*	4.41e-09*	-5.980527*	-1.314483	-4.369809*

Not: Tabloda yer alan LR: Lagrange Oran Testi, FPE: Son Tahmin Hatası, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri ve HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriterini ifade etmektedir. *, en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

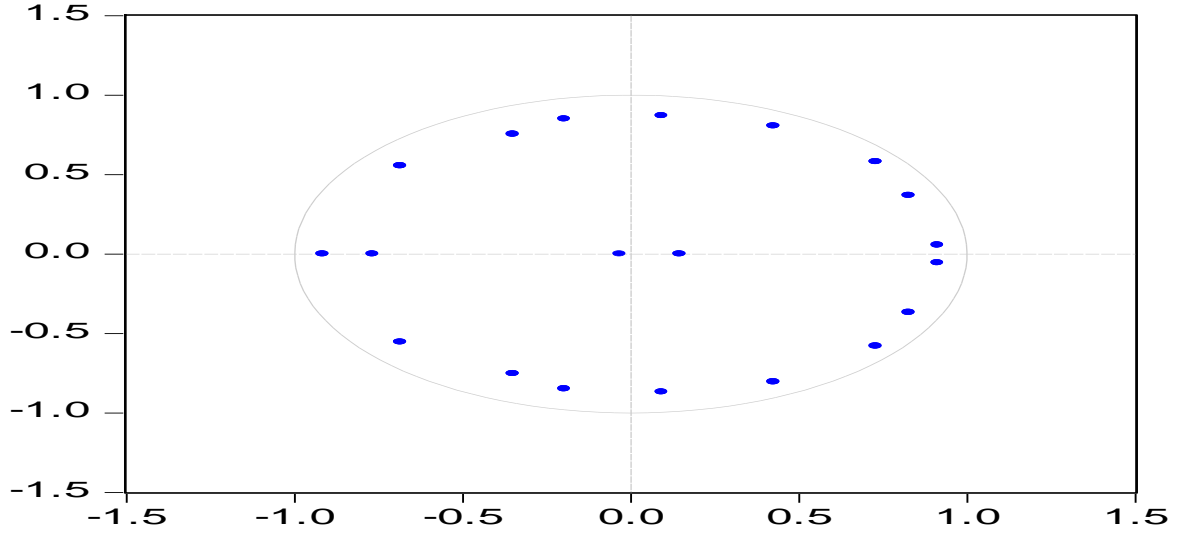
Bu modelde yıllık veriler kullanıldığı için VAR modeli ile 4 gecikmeye kadar uygun gecikme uzunluğu tahmin edilmiştir. Bu aşamada, LR, FPE, AIC ve HQ bilgi kriterleri çerçevesinde uygun gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada yapılan eş bütünleşme testine göre, serilerin en büyük bütünleşme seviyesi (d_{max})=1 olduğu için modifiye edilmiş VAR analizinde; $p + d_{max} = 4 + 1$, yani 5 gecikmeli model tahminine göre nedensellik testine karar verilmiştir (Toda ve Yamamoto, 1995).

Tablo 4.12. Otokorelasyon, Normallik Varsayımı ve Değişen Varyans

Otokorelasyon Sorunu		
Gecikme Uzunluğu	Lagrange Çarpanı (LM) Test İstatistiği	Olasılık Değerleri
1	23.29862	0.5601
2	15.37229	0.9322
3	22.41503	0.6117
4	21.10353	0.6868
5	35.46265	0.0802
Normallik Varsayımı: JB Testi		
JB Test İstatistiği: 12.99 JB olasılık Değeri:0.22		
Değişen Varyans Sorunu: White Testi		
X2	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
287.6076	300	0.68

Tablo 4.12'de yer alan sonuçlar, %5 önem düzeyine göre, 5 gecikmeye kadar otokorelasyon ve değişen varyans sorununu olup olmadığı gösterilmiştir. Buna göre VAR modelinde otokorelasyon sorunu ve değişen varyans sorunu yoktur ve model normal dağılıma sahiptir.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 4.3. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri Çember Görünümü

Şekil 4.3’te, VAR sürecinin durağan olduğu görülmektedir. Yani şekilde yer alan mavi noktalar çemberin içerisinde olduğu için sürecin durağan olduğuna karar verilmiştir. Çünkü polinom kökleri çember üzerinde yer alıyorsa VAR modeli stokastik ve deterministik eğilimlere sahiptir. VAR sürecinin durağanlık şartı da böylece sağlanmıştır (Lütkepohl, 1991).

Tablo 4.13. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri Modulus Değerleri

Kök	Modulus
0.730965 + 0.580383i	0.933357
0.730965 - 0.580383i	0.933357
0.914954 - 0.056780i	0.916714
0.914954 + 0.056780i	0.916714
-0.914682	0.914682
0.425741 - 0.804671i	0.910358
0.425741 + 0.804671i	0.910358
0.827711 - 0.368070i	0.905859
0.827711 + 0.368070i	0.905859
-0.683493 - 0.554506i	0.880136
-0.683493 + 0.554506i	0.880136
0.094511 + 0.869554i	0.874675
0.094511 - 0.869554i	0.874675
-0.195621 - 0.849288i	0.871526
-0.195621 + 0.849288i	0.871526
-0.348810 - 0.753130i	0.829984
-0.348810 + 0.753130i	0.829984
-0.765435	0.765435
0.146362	0.146362
-0.031632	0.031632

VAR modelinin durağanlığını gösteren AR karakteristik polinomunun ters köklerinin modulus değerleri tablo 4.13’te gösterilmiştir. Modulus değerlerinin “1” i geçmediği

sürece değerler şekil 4.3'te gösterildiği gibi çemberin içerisinde yer almaktadır (Lütkepohl, 1991). Böylece VAR modelinin durağan olduğuna karar verilmiştir.

VAR modeli kurulduktan sonra Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi yapılmış ve sonuçlar tablo 4.14'te sunulmuştur²²⁴.

Tablo 4.14. Toda-Yamamoto Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	WALD Testi Chi-square İstatistiği	Olasılık Değeri
NTM → Ticaret	11.73	0.031
Ticaret → NTM	12.95	0.023
MFN → Ticaret	95.94	0.000
Ticaret → MFN	95.95	0.000
GSYH → Ticaret	49.82	0.000
Ticaret → GSYH	120.50	0.000
\$ → Ticaret	77.22	0.000
Ticaret → \$	55.62	0.000

Not: Tablo %5 anlamlılık düzeyine göre Wald Testi sonuçların göstermektedir.

Tablo 4.14'te bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki Toda-Yamamoto Granger nedensellik ilişkisi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçlar beklentilerle uyumludur. Bu sonuçlara göre TT (ticari açıklık) değişkeni ile NTM(tarife dışı önlemler), MFN (tarifeler), GSYH (büyüme) ve \$ (dolar) arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Yani tarifeler, tarife dışı engeller, ekonomik büyüme ve dolar kuru ticari açıklığın granger nedenidir. Aynı şekilde ticari açıklık bağımsız değişkenlerin granger nedenidir.

Toda-Yamamoto Granger nedensellik sonuçları bu çalışmanın sonuçlarına önemli bir katkı sağlamıştır. Bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken arasında güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Dünyada artan korumacılık toplam ticareti belirleyen önemli bir unsurdur. Yani dış ticaret korumacılığa ve ekonomik büyümeye bağımlıdır ve oldukça duyarlıdır.

Dış ticaret ve ticari açıklık, ekonomik büyüme, tarifeler, tarife dışı önlemler ve kurlardan etkilenmektedir. Değişkenler arasında güçlü bir eş bütünleşme ve nedensellik ilişkisi vardır. Literatürde yaygın olan sonuçlara paralel olarak, bu çalışmanın ARDL

²²⁴ VAR yöntemi ile ($p + d_{max} = 4 + 1$) belirlenen 5 gecikme uzunluğu neticesinde, Wald sınaması için, "Görünüşte İlişkisiz Regresyon (SUR)" modelleri tahmin edilmiştir. Bu nedenle modifiye edilmiş Wald sınaması için $p=5$ olarak kabul edilmiştir. Rambaldi ve Doran (1996)'a göre, MVald testleri, SUR modelleriyle kullanıldığında daha iyi sonuçlar vermektedir.

eşbütünlüme ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik analizinde çıkan sonuçlara göre; tarifeler, tarife dışı önlemler ve kurlar yani kısacası korumacı dış ticaret politikaları, küresel dış ticaretin açıklığını belirleyen önemli değişkenlerdir ve ticari açıklığı negatif yönde etkilemektedir. Aynı şekilde, ekonomik büyüme de ticari açıklığı belirleyen bir diğer önemli unsurdur ve beklendiği gibi pozitif yönde etkilemektedir.

Fakat ARDL sınır testi sonuçlarına göre ticari açıklığı veya küresel toplam ticaretin GSYH içerisindeki payını en fazla etkileyen koruma aracı MFN tarifeleridir. Her ne kadar tarife dışı önlemler (NTMS) son yıllarda tarife dışı önlemlerin yerine geçmeye başladıysa da, dünyanın son 40 yılında tarifelerin ticari açıklığa etkisi daha yüksek çıkmıştır. Tarifelerden sonra dış ticareti en fazla etkileyen değişken ise kurlardır. Tarife dışı engeller ise koruma önlemleri arasında ticari açıklığı en az etkileyen değişkendir. Tarife dışı önlemlerin hesaplanmasının ve takibinin zor olmasından dolayı DTÖ tarafından veriler kesin olarak hesaplanamamaktadır. Bu nedenle son yıllarda tarife dışı önlemler korumacılığın en önemli bölümünü oluşturmasına rağmen ticari açıklığa etkisi tarifelerden daha az çıkmıştır.

Doların değeri, dış ticaret açığı veren ülkelerle dış ticaret fazlası veren ülkeleri farklı kanallardan etkilemektedir. Buna rağmen, başta ABD olmak üzere doların küresel değerini değiştirmeye yönelik adımlar atan ülkeler, aynı zamanda dış ticaretin de şekillenmesine yol açmaktadırlar. Doların değerinin yükselmesi, özellikle dış ticaret açığı ve cari açık veren ülkelerde ithalat maliyetinin artmasına yol açmaktadır. İthalat fiyatlarının artması ise daha fazla cari açık ve dış ticaret açığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde ithalatı azaltıcı politikalar ön plana çıkmaya başlamaktadır. İthalatın azaltılması ise tarife artışları, tarife dışı engellerin artması, yasaklar veya diğer politikalarla yapılmaktadır. Bu nedenle aşırı değerli dolar kuru küresel ithalat talebinin azalmasına ve dolayısıyla dış ticaretin ve ticari açıklığın azalmasına yol açmaktadır.

Bu çalışmanın uygulama kısmında ticari açıklık ve korumacı uygulamalar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çıkan sonuçlar tarifelerin, tarife dışı engellerin ve kurların ticari açıklığı negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Ticari açıklığın azalması ise ticaretin azalması anlamına gelmektedir. Ülkelerin ithalat ve ihracatının korumacı önlemler nedeniyle engellenmesi ise küresel ticaretin azalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, analizde çıkan sonuçlar, korumacılığın her türlüşünün dünya ticaretine, ticari özgürlüğe, liberalleşmeye ve dolaylı olarak da dünya ekonomisine zarar verdiğini göstermektedir.

1980 sonrası hız kazanan serbest ticaret güç kaybetmeye devam ederse, dış ticaret ve dışa açıklık daha da zayıflayabilir. Korumacılığın radikal boyutlara ulaştığı ticaret ve kur savaşları döneminde ise uygulanan top yekün mücadele politikaları, onlarca yıldır devam küresel ticaretin serbestleştirme politikalarına zarar verebilir. Bu çalışmada çıkan analiz sonuçları bu görüşü desteklemektedir.

Korumacılığın yükselmesi durumunda ticaret, ekonomik büyüme, istihdam, verimlilik ve satın alma gücü düşmektedir. Bu durumda, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler ekonomik kayıplar yaşarlar. Bu bilgiler ışığında, serbest ticaretin özellikle 1950'den sonra küresel refahı ve kalkınmayı artırdığı, yoksulluğu azalttığı, Çin, Hindistan, Türkiye, Endonezya, Brezilya gibi birçok ülkede kalkınma sürecini desteklediği sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla, 2020'de salgınla beraber yükselen korumacılık artmaya devam ederse, özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dünyada refah kaybı meydana gelebilir. Geri kalmış ülkelerin rekabetini daha da bozan korumacılık artarsa, yeni krizler, yoksulluk, açlık ve savaşlar yaygın hale gelebilir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, 21.YY'da küresel ticarete yön veren korumacı politikalar incelenmiştir. Korumacı politikalar, geleneksel ve yeni modern yöntemler olarak iki kısımda incelenmiştir. Aynı zamanda korumacılık, 2008 öncesi ve 2008 sonrası olarak iki dönemde incelenmiştir. 2008 Krizi'nin kırılma noktası olarak seçilmesinde, kriz öncesi hakim olan neoliberal politikaların kriz sonrası yerini neomerkantilist politikalara bırakması etkili olmuştur. Çalışmanın sonuçları aşağıda her bölüm için ayrı ayrı olarak verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde çıkan sonuçlara göre, 21.YY'da korumacılığın çeşitleri ve uygulama alanları oldukça genişlemiştir. 1970'lere kadar geleneksel korumacılık olarak tarifeler, kotalar ve yasaklar uygulanırken, bu tarihten sonra, teknik, ticari, sağlık, standartlar, anti-damping, anti-sübvansiyon, yasal mevzuat, geniş bürokrasi ve gümrük birlikleri gibi çok çeşitli ve yeni yöntemler uygulanmaya başlanmıştır. Yeni yöntemlerin takibinin zor ve hesaplanmasının karmaşık olmasından dolayı, özellikle 2008'den sonra daha da popüler hale gelmiştir. Ulusal çıkarlara yönelik gerekçelere iyi bir kılıf olduğu için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kullanımı giderek artmaktadır. DTÖ, yeni korumacı yöntemleri yıllar önce gündemine almıştır. Fakat DTÖ, küresel tarife indirimlerindeki başarısını, tarife dışı önlemlerin azaltılmasında gerçekleştiremediği anlaşılmaktadır.

Dünya tarihinde korumacılık merkantilist döneme ve hatta öncesine kadar uzanmaktadır. Klasik İktisat'ta ise serbest ticaret desteklenirken dünya geneline korumacılık devam etmiştir. Keynesyen İktisat'ta korumacılık uygulamaları Merkantilist dönem kadar desteklenmese de özellikle 1930-1950'li yıllarda etkili bir politika haline gelmiştir. 20.YY'ın ilk yarısında korumacı politikalar hakimken, 1950'lerden sonra gelişmiş ülkelerin öncülüğünde kapsayıcı bir liberalleşme dönemi başlamıştır. 1980'lerden sonra ise dünya ticaretinin gördüğü en liberal dönem yaşanmıştır Çünkü, Çin, Hindistan, Türkiye, Doğu Avrupa ülkeleri, Güney Amerika ülkeleri, Brezilya ve Güney Afrika gibi farklı kıtalardan ülkeler liberalleşme dönemine geçerek, dünyanın entegrasyon ve serbestleşme sürecini hızlandırmışlardır.

1980'lere kadar daha çok gelişmiş ülkelerin öncülüğünde şekillenen küresel ekonomi ve ticaret, bu tarihten sonra gelişmekte olan ülkelerin de olduğu çok taraflı bir mekanizma ile şekillenmeye başlamıştır. 2008 Krizi'ne kadar altın dönemini yaşayan küresel ticaret, bu tarihten sonra yerini yeniden yükselmeye başlayan korumacılığa bırakmıştır. Böylece,

serbestleşme ve entegrasyon süreci yavaşlamış ve tarife dışı önlemler artmaya başlamıştır. Bu bölümün en önemli sonucu şudur: Dünya tarihinde savaşların, salgınların, belirsizliklerin ve politik sorunların yüksek olduğu dönemlerde genelde korumacılık artmıştır. Fakat bu sorunların azaldığı dönemlerde küresel ticarete liberalleşme hızlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, neoliberal politikaların küresel aktörleri nasıl değiştirdiği ve bu değişimin 2008 sonrası yol açtığı yeni korumacılığın ekonomik ve ticari etkileri incelenmiştir. Bu bölümde çıkan sonuçlar oldukça ilginçtir. 21.YY'da yeni korumacılık hakim dış ticaret politikası haline gelmiştir. 2008 Krizi'nin ardından devletler krizin etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla milyarlarca dolar kurtarma paketleri sunmuşlar ve krizden sonra içe dönüş politikalara ağırlık vermeye başlamışlardır. Politikalardaki bu değişimin sebebi ise, 1980'den sonra hızlanan kontrolsüz neoliberalleşmenin sebep olduğu kriz ve ülkeler arası aşırı bağımlılıktır.

Neoliberal politikaların dünya ticaretine kazandırdığı ülkelerin başında hiç şüphesiz Çin gelmektedir. Çin ile beraber diğer yükselen ekonomilerin, özellikle BRICS ve N-11 (Diğer-11) ülkelerinin, küresel ekonomide ve ticarete etkileri atmaya başlamıştır. Bu değişimlerle birlikte, küresel sermaye, üretim ve ticaret Avrupa ve Kuzey Amerika'dan Doğu Asya, Orta Doğu ve Güney Amerika bölgelerine kaymıştır. Böylece, Çin'in küresel tedarik zincirinin en önemli halkası haline gelmeye başlaması, Çin'in ucuz iş gücünü harekete geçirmesi, geniş hammadde olanaklarını kullanması, 2002'de DTÖ'ye üye olması ve sosyalist politikalarla sınırlanarak liberal politikalara ayak uydurması, Çin'i 2005'ten itibaren dünyanın en fazla ihracat yapan ülkesi haline getirmiştir. 2010'dan sonra ise Çin, dünyanın en fazla ticaretini yapan ülkesi, aynı zamanda dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmiştir. Küresel pazarlarda Çin'in etkili olmaya başlaması, Çin ile rekabetin zorlaşması, ABD'nin dış ticaret açığının artması, ucuz iş gücü ile üretimin gelişmekte olan ülkelere doğru kaymasının olumsuz sonuçları ancak finansal krizle beraber gün yüzüne çıkmıştır. Böylece 2008 Krizi ve krizin neoliberal politikalarla engellenememesi iktisadi milliyetçiliğin ve liberalleşme karşıtı uygulamaların artmasına yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerle beraber gelişmekte olan ülkelerde de artmaya başlayan ve son 12 yıla damga vuran, nihayetinde ticaret ve teknoloji savaşlarına yol açan korumacı politikalar aslında kontrolsüz neoliberal politikaların bir sonucu olduğu söylenebilir.

Krizin ardından yükselen korumacılık 2010'dan sonra kur savaşları ile küresel düzleme yayılmaya başlamıştır. Dünya genelinde karşılıklı faiz indirme politikaları ile

genişletici bir dönem hakim olmuştur. Bu dönemde, Japonya, ABD, Çin, Türkiye, Hindistan, Rusya ve Brezilya gibi ülkeler para savaşlarında etkili olurken, AB içerisinde bulunduğu borç krizi ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kur savaşları nedeniyle küresel ekonomi ve ticarete yavaşlama meydana gelmiştir. ABD ve Çin arasındaki gerilim daha da şiddetlenmiş ve ticaret savaşlarının gerekçeleri genişlemeye başlamıştır.

Ticaret savaşlarından hemen önce dünyaya damga vuran önemli bir olay da BREXIT sürecidir. 1973 yılından beri AB tek pazarı altında ekonomik ve ticari ilişkilerini yürüten İngiltere, 2008 Krizi'nin getirdiği ulusalcı ve anti entegrasyon güdülerin etkisi ile birlikten çıkma kararı almıştır. İngiltere'nin birlikten çıkma kararı aslında entegrasyon karşıtı bir gelişmedir. AB, 28 üyesi ile bölge içerisinde ticareti serbestleştirirken, üçüncü ülkelere karşı birliği korumuş ve birçok ülke ile serbest ticaret anlaşmaları yapmıştır. Oysa, BREXIT, AB'nin şimdiye kadar hiç yaşamadığı üye kaybetme sorununu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda, üye olupta birliğe soğuk bakan bazı ülkelerde BREXIT'tan cesaret alarak, AB'nin politikalarına yönelik eleştirilerin artmasına yol açmıştır. Kısacası BREXIT, korumacılığın, milliyetçi ekonomi anlayışının ve içe dönüş politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Nihayet 2020 yılında İngiltere AB'den ayrılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ABD ve Çin arasında başlayan ticaret savaşlarının yol açtığı küresel ve bölgesel etkiler ve 2008 yılından sonra hızlanan yeni korumacılığın dünya ekonomisine maliyeti incelenmiştir. Bu bölümde çıkan sonuçlar, literatürde yaygın olan ve korumacılığın ticareti ve ekonomik büyümeyi zayıflatacağı yönündeki görüşlerle paraleldir. Ticaret savaşları 2018'de ABD ve Çin arasında başlamış olmasına karşın, aslında bu savaşların 2008'in hemen ardından B. Obama politikaları ile alt yapısının oluşturduğu söylenebilir. Kur savaşları ve devamında yükselen teknoloji anlaşmazlıkları, fikri mülkiyet hırsızlığı ve casusluk faaliyetleri zaten ABD ve Çin arasında uzun yıllardır boyunca gerilime yol açmaktaydı. 2017'de göreve gelen D.Trump ise bu gerginliği bir adım daha öteye taşıyarak, doğrudan tarife ve tarife dışı uygulamalar ile ticaret savaşlarının fitilini ateşlemiştir.

Tarife savaşlarının ilk dönemlerinde, AB, Meksika, Kanada, Türkiye, Brezilya, Japonya, Güney Kore, Hindistan, Rusya ve Çin, ABD'nin hedefindeki ülkelerdir. ABD'nin tarife artışlarına başladığı 2018'de, bu ülkelerin de misilleme hamlelerine başlamaları ile tarife artışları küresel bir ticaret savaşına dönüşmüştür. D. Trump, ulusal güvenlik, milli çıkarlar, haksız ticaret ve usulsüz uygulamalar gibi gerekçeler altında, güneş panelleri,

Çamaşır makinaları ve ardından elik, alüminyum ve diğerektörleri kapsayan oldukça geniş bir ithalat önlemini başlatmıştır.

Uygulamaların birinci yılı dolmadan ABD, Kanada ve Meksika ile anlaşma yaparak NAFTA'yı güncellemiş ve yerine USMCA'yı imzalamıştır. Böylece hedefteki bu ülkeler ticaret savaşlarının dışında bırakılmıştır. ABD ayrıca Japonya ve Güney Kore ile de bu ülkeleri tarife artışlarının dışında bırakan anlaşmalar yapmıştır. ABD ile AB arasında gerilim tam olarak bitmese de kısmen bu bölge ile de bir anlaşmalar yapılarak ticari gerilim azalmıştır. Hindistan ve Türkiye gibi ülkelerin, uzun yıllardır ABD pazarında faydalandıkları genelleştirilmiş tercihler sisteminden çıkartılmaları ve ABD ile Rusya, İran ve Türkiye arasında yaşanan siyasi gerilim bu ülkelere karşı yaptırımların artmasını sağlamıştır. Fakat ABD'nin Çin hariç, dış ticarete en büyük ortakları ile yaptığı kısmi anlaşmalar neticesinde, ticaret savaşlarının iki aktörü ABD ve Çin haline gelmiştir.

Ticaret savaşları malların hareketliliği üzerinden başlamış fakat ilerleyen süreçte, yasal yaptırımlar, kur mücadeleleri, teknoloji savaşları, siyasi ve askeri gerilimler ile geniş bir alana yayılmıştır. Ticaret savaşlarının üzerinden yaklaşık üç yıl geçmiştir. Özellikle 2018-2019 arasında yaşanan ekonomik ve ticari değişimler ve 2020'de pandemiye rağmen devam eden anlaşmazlıklar, gerilimin yol açtığı küresel ve bölgesel etkileri net bir şekilde göstermiştir. 2019'un sonunda ABD ile Çin arasındaki ticaret %13'ten fazla azalmıştır. Çin, ABD pazarında ticaret saptırıcı etki ile karşılaşmış ve Çin'in boşalttığı alanlara AB, Vietnam, Japonya ve Tayvan gibi ülkeler girmiştir.

D. Trump'ın hedeflediği ölçüde bir korumacılık süreci başlamış fakat ilerleyen süreçte hedefler aşağılara çekilmiştir. Ancak ABD'nin Çin ile yaptığı ticarete açıkların tamamen kapatılması hedefi gerçekleştirilememiştir. 2019 sonunda, ABD'nin toplam dış ticaret açığı ancak 16 milyar dolar azalırken, ABD ile Çin arasındaki ticarete ABD'nin açığı 75 milyar dolar azalmıştır. Oysa, D. Trump, 2017'de gerçekleşen Çin ile ticaretteki 375 milyar dolarlık açığın tamamen kapatılmasını hedeflemiştir. 2018'in sonunda ise ABD'nin Çin ile olan ticaretindeki açık ABD tarihinin en yüksek rakamına ulaşmıştır. Dolayısıyla, uygulamaların sonuçları ancak 2019'da ortaya çıkmıştır. 2019'da ABD ticaretinde açıklar azalarak 2016 seviyesine ancak inmiştir. Aynı zamanda ABD ekonomisinde büyüme yavaşlamıştır. Fakat işsizlik oranları ABD'nin son 50 yılın en düşük seviyesine inmiştir.

Çin'in ise kısa dönemde bu süreçten daha zararlı çıktığı görülmektedir. Hem ABD'de pazar kaybetmiş, hem de diğer ülkelerle yapılan ticarete bu kayıpları tamamen telafi edememiştir. Bu gelişmeler altında Çin ekonomisi 2019'da %6.1 büyümüş ve böylece 1990 yılından beri en düşük büyüme oranı gerçekleşmiştir. İşsizlik oranları ise Çin'de 1980 yılından beri en yüksek orana 2019'da çıkmıştır. Yani son 3 yılda hızlanan ticari çekişmeler ve belirsizlikler Çin ekonomisindeki kayıpları liberal politikalara geçildiği dönemlere kadar yükseltmiştir. İki ülkenin de ekonomik ve ticari kayıplar yaşamasına rağmen, ABD korumacılığa J. Biden'ın başkanlığının ilk aylarında da devam etmektedir.

Çin, ABD'yi haksız ticaret uygulamaları konusunda uyarmasına ve DTÖ'ye şikayet etmesine rağmen, özellikle 2021'de tarife dışı engeller ve anlaşmazlıklar devam etmektedir. 2019'da ABD ile Çin arasındaki ticaret ve iki ülkenin toplam ticareti azalmıştır fakat 2020'deki pandemi krizine rağmen, Çin'in toplam ticareti hızla toparlanarak ihracat bir önceki yılı geride bırakmıştır. ABD'nin Çin'e ihracatı 2020'de 2019'a göre büyümüştür. Ticaret savaşları ve koronavirüsüne rağmen 2020'de Çin ile ABD arasındaki ticaretin artmaya başlaması, ticaret savaşlarının mallar üzerinde artık çok fazla etkili olmadığını, korumacılığın daha çok tarife dışı engeller üzerinden yürüdüğünü ve teknoloji ve hizmet ticaretini kapsadığını göstermektedir. Çünkü, 2020'de yapılan faz-1 anlaşması malların ticaretini kapsayan bir anlaşmadır ve diğer sorunlar anlaşma dışında kalmıştır.

Ticaret savaşları ve 2008-2020 arasına damga vuran korumacılık faaliyetleri küresel ekonomiyi ve ticareti de derinden etkilemiştir. Ticaret savaşlarının hemen ardından dünya genelinde belirsizlik artmaya başlamış ve uluslararası yatırımlarda azalma meydana gelmiştir. 2019'un sonunda ise dünya ticareti ve ekonomisi hız kaybetmiştir. Dünya genelinde mal ve hizmet ticareti değer olarak küçülmüştür. Özellikle, ABD, Çin, AB ve diğer gelişmekte olan ülkelerde kayıplar daha fazla artmıştır. Birçok gelişmekte olan ve cari açık sorunu olan ülkede kurlar yükselmiş ve yeni bir kriz sorunu ortaya çıkmıştır. Gerilimler, belirsizlikler ve kayıplarla geçen son 2 yılın ardından, 2020'de koronavirüs pandemisinin patlak vermesi, dünya ekonominin tek ayak üzerine yakalanmasına neden olmuştur. Özellikle 2020'nin ilk iki çeyreğinde küresel kayıplar son 70 yılın en yüksek seviyelerine çıkmıştır. Bu nedenle 2020 yılı genelinde dünya ekonomisi ve ticareti reel olarak küçülmüştür. Dolayısıyla 2018-2020 arası dönem ticaret savaşları ve salgın nedeniyle küresel kayıplarla geçmiştir.

2008 sonrasında yükselen korumacılık aynı zamanda neoliberal politikaların güç kaybetmesine yol açmıştır. Orta Doğu'da patlak veren olaylar, kur savaşları, küreselleşme karşıtı uygulamalar, BREXIT süreci ve ticaret savaşları, son 12 yılda ekonomik ve ticari büyümeyi, kriz öncesi döneme göre yavaşlatmıştır. 1996-2007 arasında dünya ekonomisi ortalama %3.5 büyürken, 2008-2019 arasında %2.5 oranında büyümüştür. Ekonomik büyümedeki %1'lik kayıp ise yıllık toplam GSYH'de yaklaşık 750 milyar dolara eşittir. Bu da gösteriyor ki, son 12 yılda dünya ekonomisi, kriz öncesi dönem kadar büyümüş olsaydı, en az 9 trilyon dolarlık bir ekonomi daha oluşturulabilirdi.

Bu kayıplar sadece ekonomide değil aynı zamanda küresel ticarete de yaşanmıştır. Özellikle mal ve hizmet ihracatında 1996-2007 ve 2008-2019 dönemleri arasında büyüme farkı %3'ten fazladır. 1996-2007 arasında ortalama %6.3 oranında büyüyen küresel mal ve hizmet ihracatı, 2008-2019 arasında yaklaşık %3.1 oranında büyümüştür. İhracattaki %3'lük yavaşlama, yıllık 660 milyar dolara denk gelmektedir. Eğer mal ve hizmet ihracatı, kriz sonrasında kriz öncesi dönem kadar büyümüş olsaydı, toplamda 7.8 trilyon dolar daha fazla ihracat yapılabilirdi.

Neoliberal politikaların önem kaybetmesi ile dünyanın liberalleşme süreci de büyük ölçüde durmuştur. Heritage Kurumu'nun verilerine göre, 2008 Krizi'ne kadar dünya genelinde ticari özgürlük hızla artarken, bu tarihten sonra neredeyse durma noktasına gelmiştir. Benzer şekilde, yıllık yeni bölgesel ticaret anlaşmalarının sayısı son yıllarda 10'un altına inmiştir. Finansal krizden sonra meydana gelen değişimlerden bir diğeri ise küresel döviz rezervlerindeki değişimdir. 2000'li yıllarda toplam rezervlerde doların payı %70'in üzerinde iken, 2020 itibarıyla bu oran %60'a kadar gerilemiştir. Benzer şekilde, %25'e kadar çıkan küresel euro rezervleri, krizin ardından %20'lere kadar gerilemiştir. Bu iki para birimi yerine tercih edilmeye başlanan para birimleri ise geleneksel olmayan ve diğer para birimleridir. Bunlar arasında yuan, yen, frang, sterlin, Kanada doları ve bölgesel ticarete kullanılan diğer para birimleri önemli yer tutmaktadır. Bu değişimin nedenleri arasında son yıllarda dolar üzerinde artan eleştiriler oldukça etkili olmuştur.

Doların hegemonik gücü kur savaşları riskini artırırken, bu durum gelişmekte olan birçok ülkede sık sık cari açık krizlerine yol açmaktadır. Dış ticaret fazlası veren Çin gibi ülkelerde ise dolar kuru üzerinden uygulanan manipülasyonlar ihracat gelirlerinin azalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, özellikle gelişmekte olan ülkelerde döviz rezervlerinin artması hayati önem taşımaktadır. Son 30 yılda dış ticare odaklanan bu ülkeler,

bu amaçla döviz rezervlerini artırmayı ulusal hedef haline getirmişlerdir. Fakat gelişmiş ülkelerin faiz ayarlamaları ile kurların küresel değerini değiştirmeleri, gelişmekte olan ülkelerde alternatif para birimleri üzerinden ticari faaliyetleri hızlandırmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise korumacılığın küresel ticari açıklığa etkisi, 1980-2019 verileriyle incelenmiştir. Ampirik analiz kısmında çıkan sonuçlar, çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde çıkan sonuçları desteklemektedir. Korumacılık ticari açıklığı belirleyen önemli bir unsurdur ve ticari açıklığı negatif yönde etkilemektedir. Literatür kısmında yer alan çalışmaların sonuçları da, korumacılığın küresel ve bölgesel ticareti ticari açıklığı ile ekonomiyi negatif yönde etkilediğini desteklemektedir. Bu nedenle çalışmada, MFN tarifeleri, NTMs tarife dışı önlemler ve dolar kuru üzerinden yürüyen korumacılık ile ticari açıklık arasındaki ilişkiyi gösteren iki analiz yapılmıştır. Ayrıca, GSYH'deki büyüme oranı kontrol değişkeni olarak çalışmaya eklenmiştir.

ARDL sınır testi ile yapılan eşbütünleşme sonuçları çalışmada beklenen, aynı zamanda literatürde yaygın sonuçlarla örtüşmektedir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu ve kısa dönemde meydana gelen sapmaların uzun dönemde yeniden ortadan kalktığı görülmektedir. Dolar kurunun, tarifelerin ve tarife dışı engellerin küresel ticari açıklık üzerinde negatif bir etkisi vardır. Bu değişkenlerde meydana gelen %1'lik artış, küresel ticaretin açıklığını %0.3-%1 arasında azalmasına yol açmaktadır. Fakat GSYH'de meydana gelen %1'lik büyüme ise küresel ticaretin açıklığını yaklaşık %0.06 oranında artırmaktadır.

Toda- Yamamoto Granger nedensellik sonuçları da beklenen bu ilişkiyi daha da güçlendirmiştir. Nedensellik sonuçlarına göre, MFN tarifeleri, NTMs tarife dışı engeller, dolar kuru ve GSYH, küresel ticari açıklığı belirleyen ve etkileyen önemli değişkenlerdir. Tarifelerden, tarife dışı engellerden, dolar endeksinden ve ekonomik büyümeden ticari açıklığa doğru bir nedensellik ilişkisi vardır. Aynı şekilde ticari açıklıktan bağımsız değişkenlere doğru bir nedensellik ilişkisi vardır. Bu sonuçlar küresel ticari açıklığın korumacılığa ve ekonomik büyümeye oldukça duyarlı olduğunu göstermektedir.

Ekonomik büyüme bir yandan geliri diğer yandan satın alma gücünü artırmaktadır. Böylece, ulusal mallardan uluslararası mallara doğru bir talep artışı oluşmaktadır. Oysa, ticareti engelleyen açık ve kapalı uygulamalar uluslararası tüketim maliyetlerini artıracığı için, bu durum bir yandan satın alma gücününün diğer yandan talebin azalmasına yol

açmaktadır. Bu nedenle korumacılığın artması ekonomik büyümeyi yavaşlatırken, ekonomik büyümenin yavaşlaması ticaret talebinin azalmasına yol açmaktadır. Ticaret talebinin azalması ise ticari açıklığın azalmasına neden olmaktadır.

ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi sonuçları, küresel ticaretin açıklığının korumacı politikalar oldukça duyarlı olduğunu göstermektedir. Fakat tarifelerin ticari açıklık üzerindeki etkisi daha fazladır. Dolayısıyla ticaret üzerinde en etkili faktörün tarifeler olduğu anlaşılmıştır. Oysa son yıllarda tarife dışı önlemler tarifelerin yerini almaya başlamıştır. Tarife dışı önlemlerin hesaplanmasının ve takibinin zor olmasından dolayı tarifelerin ticaret üzerinde daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dolar kuru ticari açıklığı en fazla etkileyen ikinci değişken olduğu anlaşılmaktadır. Doların değer kazanması dış ticaret ve cari açık veren ülkelerde ithalat talebinin azalmasına yol açmaktadır. İthalat talebinin azalması ise küresel ticaretin düşmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada dolar kurunun değerlendirilmesi durumunda ticari açıklığın yani ticaretin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ticari açıklık ve dış ticaret doğru orantılıdır. Ticaretin artması ülkelerin ticari açıklığının artmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla dış ticarete korumacı politikaların ülkelerin ticari açıklığını negatif yönde etkilemesi beklenir. Bu çalışmanın analiz kısmında son yıllarda artan korumacılığın ticaret üzerindeki etkisini incelemek amacıyla ticari açıklık oranı ticareti temsilen seçilmiştir. Analiz sonuçları beklentilerle uyumlu çıkmıştır. Bu nedenle ticaret ve kur savaşları gibi radikal korumacılık ticari açıklığı ve dolayısıyla dış ticareti derinden etkilemektedir. Küresel ticaretin azalması ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kayıpların artmasına yol açabilir. Artan kayıplar diğer yandan yeniden korumacılığı teşvik edebilir. Dolayısıyla kısır bir döngü sürecine girildiğinde sıfır toplamlı bir sonuçla karşılaşmak muhtemel hale gelebilir.

Pandemi krizi dünya ekonomisini derinden etkilemiştir. Koronavirüs ile beraber ülkeler büyük ölçüde içe kapanmışlardır. 2020'nin ortalarından sonra yeniden bir açılma süreci başlamış fakat özellikle sağlık ekipmanları, gıda ürünleri ile ilaç ve aşı yarışı hız kazanmış ve bu alanlarda ihracatı kısıtlayıcı önlemler artmıştır. Ayrıca, ABD ile Çin arasında 2020 yılında, pandemi krizine rağmen, teknoloji, siyasi suçlular, Hong Kong, gazetecilik faaliyetleri, Çin Denizi, Uygur Türkleri, fikri mülkiyet hakları, 5G teknolojisi, casusluk faaliyetleri gibi birçok alanda yeni anlaşmazlıklar ve yaptırımlar başlamıştır. Bu

durum, salgından sonra mallar üzerinden yürütülen ticari anlaşmazlıklar çözülsede, hizmet, teknoloji, siyaset ve askeri alandaki mücadelelerin çözümünün zor olacağını göstermektedir.

2021’de göreve başlayan J. Biden’in politikaları ise ticaret ve teknoloji savaşlarının geleceğini belirleyecektir. Fakat yapılan açıklamalar şimdiden Çin ile olan gerilimin kolay kolay bitmeyeceğini göstermektedir. Çin ve AB ise salgınla birlikte liberalleşme adımlarını yeniden hızlandırmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda, AB ile Çin arasında CAI yatırım anlaşması imzalanmış, ayrıca Çin, ASEAN ile RCEP’i imzalayarak salgından sonra yeni bir liberalleşme döneminin adımını atmışlardır. Dolayısıyla son üç yılda ticaret savaşları ve pandemi krizi nedeniyle son yetmiş yılın en yüksek seviyesine çıkan belirsizlikler ve küresel kayıpların son bulması amacıyla salgının ardından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yeniden liberalleşme dönemine girmeleri beklenmektedir. Fakat korumacılık politikası, geçmiş dönemlerde olduğu gelecek dönemlerde de dış ticaret politikalarında önemli bir araç olarak varlığını sürdürmesi muhtemel gözükmektedir.

Bu çalışmada çıkan sonuçlar, küresel ticarete belirleyici gücü az olan, aynı zamanda serbest ticarete dayalı büyüme modeli uygulayan ülkelerin, küresel korumacılığa karşı, en azından bölgesel veya ikili ticaret anlaşmalarını artırmaları gerektiğini göstermektedir. Korumacılık savaşında savunan taraf olan ve küresel ticarete yön veren Çin’in ise benzer şekilde CAI ve RCEP gibi bölgesel serbest yatırım ve ticaret anlaşmaları yapması daha uygun olacaktır. Teknoloji üstünlüğü konusunda ABD’ye karşı taviz vermesi Çin’in Ar&Ge’ye dayalı büyüme modelini zayıflatabilir. Çünkü, 5G, çip ve telekomünikasyon alanındaki gelişmeler, Çin’in geleceğini belirleyecek olan en büyük gücün teknoloji olduğunu göstermektedir. Zaten 2020’de Çin’in açıkladığı yeni büyüme modeli, yenilikçi, reformcu ve teknoloji ağırlıklı bir modeldir. Bu doğrultuda, ABD’nin Çin’i kontrol altında tutma politikaları gerçekleşirse, Çin’in ABD’nin yerini alması oldukça zor olacaktır. Oysa, normal şartlarda 2030-2050 arasında Çin’in ABD’yi ekonomik büyüklük açısından geçeceği beklenmektedir.

Sürecin ABD tarafı ise oldukça karmaşık bir durumda ilerlemektedir. ABD dış ticaret açığını azaltmaya çalışırken, diğer yandan hegemonik gücünü kullanarak küresel sisteme yön vermeye çalışması, ABD’nin politikalarının ticaret üstü olduğunu göstermektedir. Korumacılık kısa sürede ABD’nin aleyhine işliyor gibi gözükse de, uzun dönemde beklentilerin daha geniş olduğunu göstermektedir. Fakat dış ticaret açığının devasa boyutlara ulaşması, ABD’nin doğrudan korumacılığa odaklanmasının gerekliliğini

göstermektedir. Çünkü 2018’de ABD tarihinin en yüksek seviyesine ulaşan dış ticaret açığı 2019’da azalmış olmasına rağmen 2020’de yeniden yükselmiştir. Böylece 2020’de 910 milyar dolara çıkan ABD’nin dış ticaret açığı ABD tarihinin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Dolayısıyla kısa dönemde ticaret savaşlarında ABD’nin amacına ulaşamadığını göstermektedir.

Dış ticaret açığı ABD için en önemli sorunlardan biri olarak uzun süre daha etkisini sürdürmesi muhtemeldir. Ayrıca, uluslararası net yatırım pozisyonundaki açıklar, ABD’nin çözmesi gereken ekonomik konuların başında gelmektedir. Bu nedenle ABD’nin dış ticarete uygulayacağı politikaların anlaşmaya dayalı korumacılık şeklinde ilerlemesi gerektiğini destekleyen önemli sonuçlar vardır. ABD açısından tarifeli önlemlerin azalmasının faydalı olacağı anlaşılmaktadır. Çünkü anlaşmazlığa dayalı korumacılık olan ticaret ve kur savaşları ABD’nin beklediği gibi bir sonucuna yol açmadığı kesinlik kazanmıştır.

D. Trump uyguladığı iktisadi milliyetçilik politikaları ve “Trumpizm” ideolojisiyle birlikte küresel belirsizlikler ve kayıplar artmıştır. Fakat 2020 başkanlık seçimlerini D. Trump kaybetmiş ve yerine J. Biden geçmiştir. Yeni başkanın korumacılığa bakış açısı D. Trump kada sert olmasa da özellikle teknoloji, fikri mülkiyet hırsızlığı ve ulusal güvenlik konularında D. Trump politikalarının desteklediği yönünde izlenimler öne çıkmaya başlamıştır. Fakat malların ticareti üzerinden yürütülen korumacı uygulamaların yani tarife artışlarının devam etmemesi beklenmektedir.

Korumacılığın küresel etkisi incelendiğinde, korumacılığın azaltılması, bunun yerine daha açık, takibi kolay, DTÖ kontrolünde yeni bir ticaret sisteminin gerekliliğini göstermektedir. Çünkü DTÖ’nün küresel korumacılığı azaltma politikalarında son yıllarda başarılı olduğu söylenemez. Çünkü 2008’in ardından tarife dışı önlemler artmaya başlamış ve tarife dışı önlemlerin popülaritesi her geçen yıl artmaya devam etmektedir.

Bu gelişmeler koronavirüs sonrası yeni dünya düzeninde güçlendirilmiş bir DTÖ öncülüğünde, korumacılığın geçerli sebeplere dayandığı bir düzene olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ayrıca, neoliberal politikaların getirdiği aşırı bağımlılık sorunu gelecekte devam ederse, yeni ticaret ve kur savaşları kaçınılmaz hale gelebilir. Çünkü, ABD ve Çin gibi ülkelerde toplam ticarete bir kaç ülkenin payının %30’lardan fazla olması, ülkelerin ticari risklerini de artırmaktadır. Aynı zamanda küresel tedarik zincirinin büyük ölçüde bir

kaç ülkeye bağılı olması küresel riskleri de artırmaktadır. Bunun yerine, daha geniş alanlarda ticaret yapılırsa ve tüm ülkelerin küresel ticarete katkıları mümkün olduğu kadar eşit hale gelirse ekonomik ve ticari riskler de azalabilir. İki ülke arasında yükselen ticari çekişmelerin ve korumacı politikaların etkisi de sınırlı olacaktır. Böylece, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, ikili anlaşmazlık yaşamaları durumunda oluşabilecek maliyetleri çok daha rahat bir şekilde telafi etme şansına sahip olabilirler.

Buna rağmen dünyanın geçmişte yaşadığı tecrübeler, gelecekte de yeni ve modern ticari ve ekonomik savaşların devam edebileceğini göstermektedir. Bu korumacılık ise daha çok siber- sanal sistemler üzerinden yürütülebilir. Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0, büyük oranda yapay zeka, akıllı fabrikalar, derin öğrenme, büyük veri gibi ileri teknolojiye dayalı olacaktır. Çünkü E- ticaret, küresel GSYH'nin %5'ine ulaşmış ve ilerleyen dönemde e- ticaretin etkisi daha fazla artacaktır. Ayrıca son yıllarda sanal paraların artması, bankacılık sektörü, finansal sektörler ve ticari faaliyetlerin sanallaşması, ticaret politikalarının da sanallaşmasına yol açabilir. Ekonomik ve ticari faaliyetlerin online platformlara taşınması ise yeni bir küresel dönüşüme olan ihtiyacı artıracaktır. Bu nedenle, salgından sonra yenilenmiş DTÖ'de siber korumacılığın çözümünü gerektiren alt yapı sisteminin kurulması gerekmektedir.

Küresel ticaretin kurallarının 21.YY'ın teknoloji sistemine uyumlu hale gelmesi oldukça önemlidir. Ayrıca yeni dönemle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde artan iktisadi milliyetçiliğe dayanan küreselleşme ve serbest ticaret karşıtı uygulamaların azaltılması DTÖ'nün daha fazla üzerinde durması gereken konular arasında yer almaktadır. Sonuç olarak, 1995'te GATT'ın yerini alarak yeni yüzyılın şartlarına göre şekillenen DTÖ, salgından sonra yeni dünya düzenine göre yapılanması ve teknoloji çağının şartlarına uygun şekilde ticaretin kurallarını ve sınırlarını belirlemesi gerekmektedir.

6. KAYNAKÇA

- Abboushi, S. (2010). Trade Protectionism: Reasons and Outcomes. *Competitiveness Review: An International Business Journal* , 20 (5), 384-394.
- Abeli A. A. (1983). Optimal Investment Under Uncertainty. *The American Economic Review*, 73(1), 228-233.
- Acemoglu, D., & Scotty, A. (1995). Asymmetric Business Cycles: Theory and Time-series Evidence. *Economics Series Working Papers 99173*, University of Oxford, Department of Economics.
- Adelman, I. (1995). The Long Term Impact of Economic Development in Developed Countries on Developing Countries Since 1820. *Journal of Evolutionary Economics*, 5, 189-208
- Adhikari, D. R., Rao, S. P. U, & Boudreaux, D. (2019). Effect of Import Tariff on a Bilateral Trade. *Journal of International Finance and Economics*, 19(3), 63-70.
- Ahir, H., Bloom, N., & Furceri, D. (2018). World Uncertainty Index. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3275033
- Aizenman, J., & Hutchison, M. M. (2010). Exchange Market Pressure and Absorption by International Reserves: Emerging Markets and Fear of Reserve Loss During The 2008-09 Crisis. *NBER Workin Paper Series*, Paper No: 16260.
- Akamatsu, K. (1962). A Historical Pattern of Economic Growth in Developing Countries. *The Developing Economies (Tokyo)*, Supplement issue no. 1, 3-25.
- Akbostancı, E., Tunç, G. İ., & Türüt, S. (2004). İmalat Sanayi ve Kirlilik: Bir Kirli Endüstri Sığınağı Olarak Türkiye?. ERC Working Paper in Economic,04/03 T, Ankara.
- Albertoni, N., & Wise, C. (2021). International Trade Norms in the Age of Covid-19 Nationalism on the Rise? *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 14, 41-66.
- Ali, S., & Stancil, B. (2009). Developing Countries Changing the World of Trade. Carnegie Endowment For International Peace.

<https://carnegieendowment.org/2009/11/19/developing-countries-changing-world-of-trade-pub-24190>

Amadeo, K. (2019). Trade Wars and their Effect on the Economy and You: Why Trade Wars Are Bad and Nobody Wins. The Balance Trade Policy. <https://www.thebalance.com/trade-wars-definition-how-it-affects-you-4159973>

Amadeo, K. (2020). What the Smoot Hawley Act Can Teach Protectionists Today. The Balance, Trade Policy. <https://www.thebalance.com/smoot-hawley-tariff-lessons-today-4136667>

Amiti, M., Redding, S. J., & Weinstein, D. (2019). The Impact of the 2018 Trade War on U.S. Prices and Welfare. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 25672. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w25672/w25672.pdf

Andriamananjara, S. (2011). *Customs Union*. <https://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/C5.pdf>

Arauz, R. J. F. (2016). *Currency Wars Negative Effects Of Currency Devaluation: The Case Of Japan*. University Of Oulu, Oulu Business School, Master's Thesis.

Ardakani, Z., Yazdani, S., & Gilanpour, O. (2009). Studying the Effects of Non-Tariff Barriers on the Export of the Main Agricultural Products of Iran. *American Journal of Applied Sciences*, 6 (7), 1321-1326.

ASEAN (2020). <https://asean.org/asean-hits-historic-milestone-signing-rcep/>

Asteriou, D. & Hall, S. G. (2007). *Applied Econometrics (A modern approach using eviews and microfit revised edition)*. New York: Palgrave Macmillan.

Athukorala, P. C. (2020). Trump's Trade War: An Indian Perspective. *Arndt-Corden Department of Economics Crawford Scholl of Public Policy Australian National University Canberra, ACT 2601*. https://crawford.anu.edu.au/sites/default/files/publication/acde_crawford_anu_edu_a_u/2020-02/acde_td_wp_2020_2_athukorala_0.pdf

- Auray, A., Devereux, M. B., & Eyquem, A. (2010). Trade Wars Currency Wars. *Nber Working Paper Series*, Paper No: 27460. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27460/w27460.pdf
- Aytekin, İ., & Ucan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 851-862.
- Aytekin, İ., & Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 851-862.
- Bahmani, M. O., & Goswami, G. G. (2004). Exchange Rate Sensitivity of Japan's Bilateral Trade Flows. *Japan World and Economy*, 16(1), 1-15.
- Baker, J. A. (1985). 1985 Annual Meetings of the Boards of Governors: Summary Proceeding. Seoul, Republic of Korea. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/773301468155960731/pdf/534210BR0board101Official0Use0Only1.pdf>
- Balassa, B. (1978). The "New Protectionism" and the International Economy. *Journal of World Trade Law*, 12(5), 409-436.
- Baldwin, R. E. (1984). *The Changing Nature of U.S. Trade Policy since World War II*. University of Chicago Press. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c5828/c5828.pdf>
- Baldwin, R. E. (1986). *The New Protectionism: A Response To Shift In National Economic Power*. NBER Working Paper Series, No: 1823, Cambridge. <https://www.nber.org/papers/w1823.pdf>
- Bank Of Japan (2020). <https://www.boj.or.jp/en/statistics/market/forex/fxdaily/index.htm/>
- Barone, B. & Bendini, R. (2015). *Protectionism in the G20*. European Parliament Directorate – General For External Policies, Policy Department.
- Barret, E. (2020). Why a Biden Presidency Won't End the U.S.-China Trade War. Fortune. <https://fortune.com/2020/11/09/joe-biden-us-china-trade-war/>

- Bas, M., Johansson, M., Murtin, F., & Nicoletti, G. (2016). The Effects of Input Tariffs on Productivity: Panel Data Evidence for OECD Countries. *Rev World Econ*, 152, 401–424
- BBC Research (2020). Trade War: US-China Trade Battle in Charts. <https://www.bbc.com/news/business-48196495>
- BCcampus, (2016). *Globalization and Protectionism. Principles of Economics*. <https://opentextbc.ca/principlesofeconomics/chapter/introduction-to-globalization-and-protectionism/>
- Beeman, R. D. (2018). What are the three characteristics of Trumpism?: A Discourse Analysis of Trump’s Four Major Campaign Speeches. *Political Analysis*, 19(2), 4–16.
- Bekkers, E., & Teh, R. (2019). Potatiel Economic Effects of A Global Trade Conflict: Projecting the medium-run effects with the WTO Global Trade Model. *World Trade Organization Economic Research and Statistics Division*. https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201904_e.pdf
- Benguria, F., & Choi, J., Svenson, D. L., & Xu, M. (2020). Anxiety or Pain? The Impact of Tariffs and Uncertainty on Chinese Firms in the Trade War. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 27920. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27920/w27920.pdf
- Bera, A. K., Jarque, C. M. (1980). Efficient Tests For Normality, Homoscedasticity and Serial Independence of Regression Residuals. *Economics Letters*, 6 (3), 255–259.
- Bera, A. K., & Jarque, C. M. (1981). Efficient Tests For Normality, Homoscedasticity and Serial Independence of Regression Residuals: Monte Carlo Evidence. *Economics Letters*, 7 (4), 313–318.
- Berenson, T., & Bennett, B. (2020). Donald Trump's Closing Message to Americans: Ignore COVID-19. <https://time.com/magazine/>
- Bernanke, B. S. (1980). Irreversibility, Uncertainty, And Cyclical Investment. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 502.

- Bettini, A. (2018). *Tariffs in the 1930s and the 21st Century*. Bachelor Thesis, LUISS. http://tesi.luiss.it/21876/1/204441_BETTINI_ALBERTO_BACHELOR%20THESIS.pdf
- Beuve, F., Brousseau, E., & Sgard, J. (2017). Mercantilism and Bureaucratic Modernization in Early Eighteenth-Century France. *The Economic History Review*, 70(2), 529-558.
- Bhalla, S. S. (1998). Chinese Mercantilism: Currency Wars and How The East Was Lost. *Indian Council For Research on International Economic Relations*, Working Paper No: 46. <https://icrier.org/pdf/Surjit%20S.%20Bhalla.PDF>
- Bisio, V., Horne, C., Listerud, A., Malden, K., Nelson, L., Salidjanova, N., & Stephens, S. (2020). The U.S.-China “Phase One” Deal: A Backgrounder. *US-China Economic and Security Review Commission Issue Brief*. <https://www.uscc.gov/sites/default/files/2020-02/U.S.-China%20Trade%20Deal%20Issue%20Brief.pdf>
- Blackwill, R. D. (2019). Trump’s Foreign Policies Are Better Than They Seem. Council Special Report No. 84. https://www.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/CSR%2084_Blackwill_Trump.pdf
- Blanchar, O. (2016). Currency Wars, Coordination, and Capital Controls. *Nber Working Papers*, Paper No: 22388. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w22388/w22388.pdf
- Bloomberg (2020). <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-10-13/china-s-stock-market-tops-10-trillion-for-first-time-since-2015>
- Bloomberg, (2020). How China Won Trump’s Trade War and Got Americans to Foot the Bill. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-11/how-china-won-trump-s-good-and-easy-to-win-trade-war>
- Bonferd, M. (2021). Political Economy and Politics – Covid-19, Critical Political Economy, and the End of Neoliberalism? (RN06). *European Sociologist*, 45(1).

- Bosworth, B., Collins, S. M., & Reich, G. C. (2007). Returns on FDI: Does the U.S. Really Do Better. *NBER Working Paper Series*. Paper No: 13313. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w13313/w13313.pdf
- Bown, C. P. (2020). US-China Trade War Tariffs: An Up-to –Date Chart. *Peterson Institute For International Economics*. <https://www.piie.com/research/piie-charts/us-china-trade-war-tariffs-date-chart>
- Bown, C. P. (2021). US-China phase one tracker: China’s purchases of US goods. *Peterson Institute For International Economics*. <https://www.piie.com/research/piie-charts/us-china-phase-one-tracker-chinas-purchases-us-goods>
- Bown, C. P., & Kolb, M. (2020). Trump’s Trade War Timeline: An Up-to-Date Guide. *Peterson Institute For International Economics*. <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/trump-trade-war-timeline.pdf>
- Box, G. E. P. & Jenkins G. M. (1970). *Time Series Analysis: Forecasting and Control*. San Francisco: Holden-Day.
- Boyan, J., & Ma, S. (2020). *Uncertainty and Growth Disasters*. Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers Number 1279.
- Boylan, B. M., Mcbeath, J.,& Wang, B. (2020). US–China Relations: Nationalism, the Trade War, and COVID-19. *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, <https://doi.org/10.1007/s40647-020-00302-6>
- Boz, E. (2017). *Global Trade and Dollar*. NBER Working Paper Series, Paser No: 23988 https://www.nber.org/system/files/working_papers/w23988/w23988.pdf
- Bresser-Pereira, L.C. (2010). The Global Financial Crisis, Neoclassical Economics, and the Neoliberal Years of Capitalism. <http://regulation.revues.org/7729>.
- BRICS (2019). What is BRICS?. <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/what-is-brics>
- Britannica, (2018). Protectionism. <https://www.britannica.com/topic/protectionism>

- Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for Testing The Constancy of Regression Relations Over Time. *Journal of the Royal Statistical Society*, 37, 149-192.
- Buchholz, K. (2020). *U.S.-Chinese Trade War: A Timeline*. Statista. [statista.com](https://www.statista.com)
- Bureau of Economic Analysis, (2020). [https://www.bea.gov/data/intl-trade-investment/direct-investment-country-and-industry#:~:text=The%20U.S.%20direct%20investment%20abroad,of%20Economic%20Analysis%20\(BEA\).](https://www.bea.gov/data/intl-trade-investment/direct-investment-country-and-industry#:~:text=The%20U.S.%20direct%20investment%20abroad,of%20Economic%20Analysis%20(BEA).)
- Bureau, J. C., Guimbard, H., & Jean, S. (2016). Competing Liberalizations: Tariffs and Trade in the 21st Century. *CEPII Working Paper*. http://www.cepii.fr/PDF_PUB/wp/2016/wp2016-12.pdf
- Bussiere, M., Barreiro, E., Straub, R., & Taglioni, D. (2010). Protectionist Responses to the Crisis: Global Trend and Implications. *European Central Bank Occasional Paper Series, No:110*. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp110.pdf>
- Caliendo, L., & Parro, F. (2015). Estimates of the Trade and Welfare Effects of NAFTA. *The Review of Economic Studies*, 82(1), 1-44.
- Caliendo, L., Feenstra R. C., Romalish, J., & Taylor, A. M. (2015). Tariff Reductions, Entry, and Welfare: Theory and Evidence for the Last Two Decades. *NBER Paper Series*, Paper No. 21768. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w21768/w21768.pdf
- Canconi, P., Facchini, G., & Zonardi, M. (2014). Policymakers' Horizon and Trade Reforms: The Protectionist Effect of Elections. *Journal of International Economics*, 94(1), 102-118.
- Capital Ideas Online, (2011). Keynes and protectionism. <https://www.capitalideasonline.com/wordpress/keynes-and-protectionism/>
- Carrere, C., & Melo, J. (2011). Notes on Detecting The Effects of Non Tariff Measures. *Journal of Economic Integration*, 26(1), 136-168.

- Carvalho, M., Azevedo, A., & Massuquetti, A. (2019). Emerging Countries and the Effects of the Trade War between US and China. *Economies*, 7(45), 1-21.
- CEIC Data, (2020). <https://www.ceicdata.com/en/about-us>
- CFR, (2017). How the BRICS Got Here. <https://www.cfr.org/expert-brief/how-brics-got-here>
- Charbir, Y. (2002). The Political Failure of An Economy: Physiocracy. *Population E*, 57(6), 855-884.
- Charbonneau, K. B., & Landry, A. (2018). The Trade War in Numbers. *Bank of Canada Staff Working Paper* 2018-57. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/197910/1/1041290845.pdf>
- Chari, A., Henry, P. B., & Reyes, H. (2020). The Baker Hypothesis. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 2708. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27708/w27708.pdf
- Chaudry, A. (2011). Tariffs, Trade and Economic Growth in a Model with Institutional Quality. *The Lahore Journal of Economics*, 16(2), 31-54.
- Chitu, L., Gomes, J., & Paul, R. (2019). Trends in Central Banks' Foreign Currency Reserves and the Case of the ECB. *European Central Bank Economic Bulletin*. https://www.ecb.europa.eu/pub/economicbulletin/html/eb201907.en.html#IDofOverviews_Eb
- Chutasripanich, N., & Yetman, J. (2015). Foreign Exchange Intervention: Strategies and Effectiveness. *BIS Working Papers No 499*. <https://www.bis.org/publ/work499.pdf>
- CIE, (2018). Australian Trade and Investment Liberalisation. The Centre for International Economics. http://trade.vic.gov.au/__data/assets/pdf_file/0020/323057/CIE-Final-Report_DEDJTR_Austalian-trade-liberalisation-Print-Ready-25072018.pdf

- Citizensassembly, (2017). Trade: Free Trade v. Protectionism. <https://citizensassembly.co.uk/wp-content/uploads/2017/09/1-6-Trade-Free-Trade-v-Protectionism-final.pdf>
- Clin, W. R., & Williamson, J. (2010). Currency Wars?. *Peterson Institute For International Economics, Policy Brief*, Number PB10-26. www.piie.com.
- Congressional Research Service, (2018). U.S. Trade with Major Trading Partners. CRS Report. <https://fas.org/sgp/crs/row/R45434.pdf>
- Cook, D. Patel, N. (2020). Dollar Invoicing, Global Value Chains, and the Business Cycle Dynamics of International Trade. *BIS Working Papers* No 860. <https://www.bis.org/publ/work860.pdf>
- Council On Foreign Relations, (2019). The Truth About Tariffs. <https://www.cfr.org/background/truth-about-tariffs>
- Cozzolino, A. (2018). Trumpism as Nationalist Neoliberalism. A Critical Enquiry Into Donald Trump's Political Economy. *Interdisciplinary Political Studies*, 4(1), 47-73.
- CRS INSIGHT, (2020). Escalating U.S. Tariffs: Affected Trade. Federation Of American Scientist. <https://fas.org/sgp/crs/row/IN10971.pdf>
- Cwik, P. F. (2011). The New Neo-Merchantism: Currency Manipulation As a Form Of Protectionism. *Institute of Economic Affairs- Blackwell Publishing*, 7-11.
- Dadush, U., & Eidelman, V. (Editors), (2011). *Currency Wars*. Carnegie Endowment for International Peace 1779 Massachusetts Avenue, NW Washington, DC 20036.
- Dale, G. (2019). Justificatory Fables of Ordoliberalism: Laissez-faire and the "Third Way. *Social and Political Science*, 45(7-8), 1040-1060.
- Deardorf, A. V. (1996). An Economist's Overview of the World Trade Organization. RSIE Discussion Papers, School of Public Policy University of Michigan Ann Arbor, Michigan 48109-1220. <http://www.fordschool.umich.edu/rsie/workingpapers/Papers376-400/r388.pdf>

- Deloitte, (2018). BRICS. 10th BRICS Summit, A Review of South Africa's Trade and Investment Relationship with BRIC. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/za/Documents/africa/za_brics_15_year_review_july2018.pdf
- Dent, C. M. (2020). Brexit, Trump and trade: Back to a late 19th century future? *Competition & Change*, 24(3-4), 338-357.
- Desjardin, J. (2018). A Short History of U.S. Trade Wars. <https://www.visualcapitalist.com/>
- Deutsche Bundesbank, (2020). *Consequences of Increasing Protectionism*. Deutsche Bundesbank Monthly Report January 2020. <https://www.bundesbank.de/resource/blob/822438/306c76bad7214946ac90075a442691ad/mL/2020-01-protektionismus-data.pdf>
- Deverajan, S., Go, D.F., Lakatos, C., Robinson, S., & Thierfelder, K. (2018). Traders' Dilemma: Developing Countries' Response to Trade Disputes. *World Bank, Policy Research Working Paper 8640*. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/115171541615454756/pdf/WPS8640.pdf>
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1979). Distribution of Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431
- Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49, 1057-72.
- Dikme, H., & Karacan, R. (2020). Panel Pedroni Testi ile Küresel Ticaret Savaşlarının Türk Cumhuriyetlerinin Refahına Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(4), 135-147.
- Dimitrova, Z. K., & Lakatos, C. (2017). The Global Costs of Protectionism. *World Bank, Policy Research Working Paper, 8277*. <http://documents1.worldbank.org/curated/en/962781513281198572/pdf/WPS8277.pdf>

- Disis, J. (2020). A New World War Over Technology. *CNN Business*.
<https://edition.cnn.com/2020/07/10/tech/us-china-global-tech-war-intl-hnk/index.html>
- DNB, (2011). The Impact Of Currency Wars. A D&N Special Report.
https://www.dnb.com/content/dam/english/economic-and-industry-insight/global_currency_wars_us_201110.pdf
- Dominguez, K. M. E., Hashimoto, Y., & Ito, T. (2011). International Reserves and Global Financial Crisis. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 17362.
- Dupuis, F., & Genereux, F. (2017). Protectionism: A Brake On Economic Growth. *Economic Studies*, 1-4.
- Dura, C. (2000). Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış. *E. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, 1-16.
- Dzaleva, B., & Lazaroski, S. (2011). *Globalization, Trade and Business*. Proc. of the Fourth International Scientific Conference on "Economic & Social Challenges 2011, Globalization and Sustainable Development", Tirana, Albania.
- Economic Policy Uncertainty, (2020). <https://www.policyuncertainty.com/>
- Eğilmez, M. (2016). *Neoliberalizmden Geriye Kalanlar*. Kendime Yazılar.
<https://www.mahfiegilmez.com/2016/06/neoliberalizmden-geriye-kalanlar.html>
- Elitaş, L. B., & Şeker, A. (2017). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemlerin Rolü: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan (74), 51-74.
- Enders W. (1995). *Applied Econometric Time Series* (4th edition). New York: Jonh Wiley
- Engle, R. F., & Granger, C. W. J. (1987). Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 55-2, 251-276.
- Erixon, F., & Razeen, S. (2010). Trade, Globalisation and Emerging Protectionism Since the Crisis. *ECIPE Working Paper*, No. 02/2010, Brussels.

- Erken, H., Verbruggen, K., & Marey, P. (2018). Trade Wars Then and Now: Smoot-Hawley All Over Again. *Rabobank/RaboResearch*, Utrecht. file:///C:/Users/tnc/Downloads/Trade_wars_then_and_now_Smoot-Hawley_all_over_again.pdf
- Erkişi, K. (2017). Uluslararası Politik İktisat Perspektifinde İktisadi Milliyetçiliğin Kavramsal Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54).
- Ertürk, N. (2017). Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri. *Fiscaeconomia*, 1(2), 88-112.
- Espitia, A., Rocha, N., & Ruta, M. (2020). Covid-19 and Food Protectionism: The Impact of the Pandemic and Export Restrictions on World Food Markets. *World Bank Policy Research Working Paper No. 9253*.
- Ethier, W. J., & Fischer, R.D. (1987). The New Protectionism. *Journal Of International Economic*, 2(2), 1-11.
- European Central Bank, (2018). The Consequences of Protectionism. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2018/html/ecb.sp180406.en.html>
- European Commission, (2020a). EU and China Reach Agreement in Principle on Investment. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2541.
- European Commission, (2020b). Trade Policy Reflections Beyond the COVID19 Outbreak. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/july/tradoc_158859.pdf
- European Parliament, (2017). The Added Value of International Trade and Impact of Trade Barriers: Cost of Non-Europe Report. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603240/EPRS_STU\(2017\)603240_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603240/EPRS_STU(2017)603240_EN.pdf)
- Evans, O. (2019). The Effects of US-China Trade War and Trumponomics. *Forum Scientiae Oeconomia*, 7(1), 47-55.

- Fajgelbaum, P. D., Goldberg, P. K., Kennedy, P. J., & Khandelwal, A. K. (2019). The Return to Protectionism. *NBER Working Paper Series*, Paper No:25638. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w25638/w25638.pdf
- Fan, S., Kanbur, R., Wei, S., & Zhang, X. (2013). The Economics of China: Successes and Challenges. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, 19648. <https://www.nber.org/papers/w19648.pdf>
- Fang, C., Garnaut, R., & Song, L. (2018). 40 Years of China's Reform and Development: How Reform Captured China's Demographic Dividend. Garnaut, R., Song, L., Fang, C., (Editors), *China's 40 Years of Reform and Development 1978–2018 İçinde* (5-28). Acton ACT 2601, Australia: The Australian National University Press.
- FAO, (2000). Multilateral Trade Negotiations On Agriculture. <http://www.fao.org/3/x7352e/X7352E00.htm#TopOfPage>
- Federal Reserve, (2020). <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed.htm>
- Feldstein, M. S. (1995). *The Effects of Outbound Foreign Direct Investment on the Domestic Capital Stock*. University of Chicago Press. <https://www.nber.org/chapters/c7739.pdf>
- Ferrini, L. (2012). What are the Main Causes and Effects of Economic Protectionism?. *International Relation*. <https://www.e-ir.info/2012/08/28/the-causes-and-effects-of-economic-protectionism/>
- Financial Times, (2021). China warns Biden Not to Meddle In Hong Kong and Xinjiang. <https://www.ft.com/content/1b3507bb-1179-4bf1-9035-646488061a86>
- Flaaen, E., & Pierce, J. (2019). Disentangling the Effects of the 2018-2019 Tariffs on a Globally Connected U.S. Manufacturing Sector. *Finance and Economics Discussion Series 2019-086*. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System. <https://www.federalreserve.gov/econres/feds/files/2019086pap.pdf>
- FocusEconomics, (2018). The Economic Effects of Trade Protectionism. <https://www.focus-economics.com/blog/effects-of-trade-protectionism-on-economy>

- Forbes, K. (2008). Why Do Foreigner Invest in the United States. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 13908. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w13908/w13908.pdf
- Fouda, R. A. N. (2012). Protectionism and Free Trade: A Country's Glory or Doom? *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 3(5), 351-355.
- FRED, (2020). Federal Reserve Economic Data. <https://fred.stlouisfed.org/series/TWEXB>
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fuller, W. A. (1976). *Introduction to Statistical Time Series* (2 nd. edition). New York: John Wiley & Sons.
- Furceri, D., Hannan, S. A., Ostry, J. D., & Rose, A. K. (2019). Macroeconomic Consequences of Tariffs. *IMF Workingpaper*, 19(9), 1-56.
- G20, (2020). About the G20. <https://www.g20.org/en/il-g20.html>
- Gandolfo, G. (2004). *Elements of International Economics*. Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.
- Gandolfo, G., & Trionfetti, F. (2014). *International Trade Theory and Policy* (2nd Edition). Springer Texts in Business and Economics, Berlin.
- General Administration of Customs People's Republic of China, (2020). <http://english.customs.gov.cn/statics/report/monthly.html>
- George, H. (1886). *Protection or Free Trade*. Henry George Foundation of Great Britain (1929). <http://www.truefreetrade.org/pftindex.htm>
- Georgiadis, G., & Grab, J. (2013). Growth, Real Exchange Rates and Trade Protectionism Since the Financial Crisis. *European Central Bank Working PaperSeries*, No.1618. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1618.pdf>
- Ghodsi, M., Grübler, J., Reiter, O., & Stehrer, R. (2017). The Evolution of Non-Tariff Measures and Their Diverse Effects on Trade. *Wiiw Research Report*, No. 419, The Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw), Vienna.

- Ghorashi, R. (1995). Marx on Free Trade. *Science & Society*, 59(1), 38-51.
- Giardano, P., & Mendivil, C. (2020). How Trade Policy Can Help Avoid a Food Crisis Under COVID-19. *Inter-American Development Bank Policy Brief*.
<https://publications.iadb.org/publications/english/document/How-Trade-Policy-Can-Help-Avoid-A-Food-Crisis-under-COVID-19.pdf>
- Gladstone, R. (2020). How the Cold War Between China and U.S. Is Intensifying. *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2020/07/22/world/asia/us-china-cold-war.html>
- Global Trade Alert, (2020). <https://www.globaltradealert.org/>
- Goldberg, P. K. (2019). The Future Of Trade. *IMF Financ & Development*, 20-23.
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/06/pdf/the-future-of-global-trade-goldberg.pdf>
- Goldman Sachs, (2005). Global Economics. Goldman Sachs Economic Research.
<https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/how-solid.pdf>
- Gomes, L. (1987). *Foreign Trade And The National Economy* (1st Ed.). London: Palgrave Macmillan.
- Goswami, S. (2020). Employment Consequences of U.S. Trade Wars.
https://sanjanagoswami.github.io/files/SGoswami_JMP.pdf
- Gould, D. M., & Gruben, W. C. (1994). GATT and the New Protectionism. Federal Reserve Bank of Dallas.
<https://www.dallasfed.org/~media/documents/research/er/1994/er9403c.pdf>
- Granger C. W. J. & Newbold P. (1974). Spurious Regressions in Econometrics. *Journal of Econometrics*, 2(1974), 111-120.
- Granger, C. J. V. (1969). Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods. *Econometrica*, 37(3), 424-438.
- Green, C. J. (1981). *The New Protectionism*. *Northwestern Law International Law & Business*, 3(1), 1-20.

- Gros, D. (2019). This Is Not a Trade War, It Is a Struggle For Technological and Geostategic Dominance. *CESifo Forum*, 20, 21-16.
- Grossman, G. M., & Helpman, E. (1995). Trade Wars and Trade Talks. *Journal of Political Economy* 103(4), 675-708.
- Guarino, A. S. (2018). The Economic Effects of Trade Protectionism. <https://www.focus-economics.com/blog/effects-of-trade-protectionism-on-economy>
- Gujarati, D. N. (1999). *Basic Econometrics*. Mc Graw Hill, Literatür Yayıncılık, 3rd edition, İstanbul.
- Gunnella, V., & Quagliette, G. (2019). The Economic Implications of Rising Protectionism: A Euro Area and Global Perspective. *ECB Economic Bulletin*, Issue 3.. https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2019/html/ecb.ebart201903_01~e589a502e5.en.html
- Gunnella, V., & Quaglietti, L. (2019). The Economic Implications of Rising Protectionism: A Euro Area and Global Perspective. *ECB Economic Bulltein*. https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2019/html/ecb.ebart201903_01~e589a502e5.en.html
- Guttman, S., & Richards, A. (2004). Trade Openness: An Australian Perspective. *Economic Group Reserve Bank of Australia Research Discussion Paper*. <https://www.rba.gov.au/publications/rdp/2004/pdf/rdp2004-11.pdf>
- Haberler, G. (1933). *The Theory of International Trade*. London: George Allen and Unwin
- Haiyong, S. (2019). U.S.-China Tech War: Impacts and Prospects. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 5(2), 197–212.
- Haley, B. F. (1936). Heckscher, Mercantilism. *The Quarterly Journal of Economics*, 50(2), 347-354.
- Hamilton, A. (1791). Report on Manufactures. Frisch (derl.) (1985: 277-318).
- Hancock, K. J. (2009). *Uniting the Germans: Prussia and the Zollverein*. In: Regional Integration. Palgrave Macmillan, New York.

- Handley, K., Kamal, F., & Monarch, R. (2020). Rising Import Tariffs, Falling Export Growth: When Modern Supply Chains Meet Old-Style Protectionism. *Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers*, Number 1270. file:///C:/Users/tnc/Downloads/SSRN-id3625089.pdf
- Hansen, S. (2014). Techno-Nationalism in China's Rise: The Next Gunpowder Moment. <https://www.aspistrategist.org.au/techno-nationalism-in-chinas-rise-the-next-gunpowder-moment/>
- Harberger, A. C. (1974). *Taxation and welfare*. Chicago: University of Chicago Press.
- Harte, R. E. N. (2020). US Tariffs: EU Response and Fears of a Trade War. European Parliamentary Research Service, PE 623.554. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/623554/EPRS_ATA%282018%29623554_EN.pdf
- Hartman, D. G. (1982). Tax Policy and Foreign Direct Investment in the United States. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 967. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w0967/w0967.pdf
- Hartwich, E., & Peet, R. (2003). Neoliberalism and Nature: The Case of the WTO. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 590, 188-211.
- Hass, R., & Denmark, A. (2020). More Pain Than Gain: How the US-China Trade War Hurt America. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/08/07/more-pain-than-gain-how-the-us-china-trade-war-hurt-america/>
- Havránková, M., & Dvorský, T. (2019). The United States – China Trade War. Institute for Politics and Society, Policy Paper. <https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2019/01/The-United-States-China-Trade-War-IPPS.pdf>
- Hawksworth, J. (2006). The World in 2050: How Big Will The Major Emerging Market Economies Get and How Can The OECD Compete? *PricewaterhouseCoopers*. <https://www.pwc.com/>
- Hawksworth, J., Clarry, R., & Audino, H. (2017). The Long View: How Will The Global Economic Order Change By 2050? *PricewaterhouseCoopers*.

<https://www.pwc.com/gx/en/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-summary-report-feb-2017.pdf>

Heckscher, E. F. (1931). *Mercantilism*. Translation by Mendel Shapiro: London, George Allen and Unwin, 1935. 2, 472-419.

Hendrix, C. S. (2016). Protectionism in the 2016 Election: Causes and Consequences, Truths and Fictions. Peterson Institute For International Economics, Number PB16-20. <https://piie.com/system/files/documents/pb16-20.pdf>

Heritage Foundation, (2020). 2020 Index of Economic Freedom: Trade Freedom. <https://www.heritage.org/index/visualize>

Himes, J. R. (1998). Three Sides of Harberger Triangles. *NBER Working Paper Series*, 9852. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w6852/w6852.pdf

IBF, (2015). International Monetary and Financial System. <https://vdocuments.mx/international-business-finance.html>

ILO, (2020). Social Protection Spotlight. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---soc_sec/documents/publication/wcms_754731.pdf

IMD World Competitiveness Center, (2020). IMD World Competitiveness Ranking 2020: Factors Ranking. <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center/>

IMF, (2001a). Global Trade Liberalization and the Developing Countries. <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2001/110801.htm#i>

IMF, (2001b). Guidelines for Foreign Exchange Reserve Management. <https://www.imf.org/external/np/mae/ferm/eng/index.htm>

IMF, (2007). International Monetary Found Hand Book (It's Functions, Policies and Operations). <https://www.imf.org/external/pubs/ft/imfhb/eng/handbook.pdf>

IMF, (2012). *International Reserves IMF Concerns and Country Perspectives..* Washington, D.C.: Independent Evaluation Office of the International Monetary Fund

- IMF, (2018). People's Republic of China. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2018/07/25/Peoples-Republic-of-China-2018-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-Staff-46121>
- IMF, (2020a). <https://www.imf.org/external/index.htm>
- IMF, (2020b). A Year No Other. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2020/eng/>
- Institute for Security & Development Policy, (2020). Snapshot of the U.S.-China Trade War. <https://isdpeu.org/content/uploads/2020/01/Trade-War-background-er-January-2020.pdf>
- International Trade Administration U.S. Department of Commerce, (2020). Trade Policy Information System (TPIS). https://tpis2.trade.gov/TPIS_PUBLIC/tpis_UNtopctys1.aspx
- IQAir, (2020). www.iqair.com
- Irvin, D. A. (2019). U.S. Trade Policy In Historical Perspective. NBER Working Papers, Paper No: 26256. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26256/w26256.pdf
- İnsel, A. (2004). Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jahan, S., Mahmud, S. S., & Papageorgiou, C. (2014). What Is Keynesian Economics?. *Financa and Development*, 51(3), 4-5.
- Johansen, S., & Juselius, K. (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Applications to the Demand for Money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52-2, 169-210.
- Kalaycı, İ. (2011). 2008 Küresel Finans Krizi Sonrasında Dış Ticarete Korumacılık: Paradigma Kayması (mı?). *Maliye Dergisi*, 161, Temmuz-Aralık 2011, 76-104.
- Kalsia, A., & Arora, A. (2019). US–China Trade War: The Tale of Clash Between Biggest Developed and Developing Economies of the World. *Management and Economics Research Journal*, 5(4), 1-12.

- Kalu, U. D., & Joy, A. E. (2015). Does Trade Openness Make Sense? Investigation of Nigeria Trade Policy. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, 4(1), 6-21.
- Kapustina, L., Lipková, L., Silin, Y., & Drevalev, A. (2020). US-China Trade War: Causes and Outcomes. In SHS Web of Conferences, 73(1), EDP Sciences.
- Kar, M. (2017). Economic Integration and Trade Protection: Policy Issues For South Asian Countries. *Contemporary Economic Policy*, 36(1), 167-182.
- Keawphun, L. (2016). *Impact of Trade Opening On Unemployment*. Master of Arts degree in ECONOMICS, Presented on April 13th , 2016 at Southern Illinois University Carbondale. https://opensiuc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1935&context=gs_rp
- Keho, Y., & Wang, M. G. (2017). The Impact of Trade Openness on Economic Growth: The Case of Cote d'Ivoire. *Cogent Economics & Finance*, 5(1).
- Keller, W., & Shiue, C. H. (2020). China's Foreign Trade and Investment, 1800-1950. *NBER Working Papers*, Paper No: 24558. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27558/w27558.pdf
- Keller, W., Li, B., & Shiue, C. H. (2010). China's Foreign Trade: Perspectives From the Past 150 Year. *Working Papers*, Paper No:16550. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w16550/w16550.pdf
- Kelly, J. P. (2012). Trade, Globalization and Economic Policy. *Widener Law School Legal Studies Research Paper No. 13(01)*, 1-47.
- Keynes, J. M. (1925). Am I a Liberal? *Nation & Athenaeum*. <https://www.hetwebsite.net/het/texts/keynes/keynes1925liberal.htm>
- Keynes, J. M. (1926). *The End of Laissez-Faire* in The Collected Writings of John Maynard Keynes, Volume IX, Essays in Persuasion. <http://www.panarchy.org/keynes/laissezfaire.1926.html>
- Keynes, J. M. (1933). National Self-Sufficiency. *An Irish Quarterly Review*, 22(86), 177-193.

- Keynes, J. M. (1936). *Notes on Mercantilism, the Usury Laws, Stamped Money and the Theories of Under-Consumption*. In *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. London: Palgrave Macmillan
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment Interest and Money*. London: Macmillan.
- Khan, N. I. (2019). Global Trade War and Its Impact on Trade and Growth: War Between USA, China and EU. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(8), 934-942.
- Kibritçioğlu, A. (1996). Friedrich List'in Bebek Endüstriler Tezi. Munich Personal RePEc Archive, Paper No. 2549. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/2549/1/MPRA_paper_2549.pdf
- Kim, K. H., & Leung, C.K. (2006). Protectionism Actually Hurts U.S. Jobs And Economy: An Investigation Of Proponents And Opponents. *International Business & Economics Research Journal*, 5(9), 1-6.
- Kirton, J. (2005). From G7 to G20: Capacity, Leadership and Normative Diffusion in Global Financial Governance. International Studies Association Annual Convention, March 1- 5, 2005, Hawaii. Presented at 3:45-5.30 pm on Wednesday, March 2. Draft of February 20, 2005. http://www.g8.utoronto.ca/scholar/kirton2005/kirton_isa2005.pdf
- Kituyi, M. (2020). A New Take on Trade. UNA- UK. <https://www.sustainablegoals.org.uk/a-new-take-on-trade/>
- Knowles, W. (2011). The Impact Of Currency Wars. D&B Country Risk Services. https://www.dnb.com/content/dam/english/economic-and-industry-insight/global_currency_wars_us_201110.pdf
- Kowalski, P. (2005). Impact of Changes in Tariffs on Developing Countries' Government Revenue. *OECD Trade Policy Papers*, No. 18, OECD Publishing, Paris. <https://www.oecdilibrary.org/docserver/210755276421.pdf?expires=1608296216&id=id&accname=guest&checksum=7CF617C379761A060F49A10AA4F282AC>

- Kozul-Wright, R., & Poon, D. (2019). China's Belt and Road Isn't Like the Marshall Plan, But Beijing Can Still Learn From It. UNCTAD News. <https://unctad.org/news/chinas-belt-and-road-isnt-marshall-plan-beijing-can-still-learn-it>
- Krol, R. (2008). Trade, Protectionism, and the U.S. Economy (Examining the Evidence). *CATO Institute Trade Briefing Paper*, No:28. <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/tbp-028.pdf>
- Krugman, P., & Wells, R. (2005). *Microeconomics*. New York: Worth Publishers.
- Kulesa, M. E. (1992). Free Trade and Protection of the Environment: Is the GATT in Need of Reform? *Intereconomics*, 27(4), 165-173.
- Kumar, V., Leone, L. P., & Gasking, J. N. (1995). Aggregate and Disaggregate Sector Forecasting Using Consumer Confidence Measures. *International Journal of Forecasting Elsevier*, 11(3), 361-377.
- Kwasnicki, W. (2011). China, India and the Future of the Global Economy. Munich Personal RePEc Archive, Paper No. 32558. <https://core.ac.uk/download/pdf/211600063.pdf>
- Lang, F. P. (1984). Neo-Protectionism and Economic Growth. *Intereconomics*, 19(3), 129-133.
- LDT, (2013). Piyasa, Devlet ve Müdahale. <http://www.liberal.org.tr/sayfa/iktisadin-ezeli-sorunsali-serbest-ticaret-mi-korumacilik-mi-mustafa-acar,165.php>
- Lebov, D. (2019). Trumpism and the Dialectic of Neoliberal Reason. *Perspectives on Politics*, 17(2), 380-398.
- Lechthaler, W., & Mileva, M. (2018). Who Benefits From Trade Wars? *Inereconomics*, 53(1), 22-26.
- Legrain, P. (2018). Why China Will Win the Trade War. <https://foreignpolicy.com/2018/04/13/why-china-will-win-the-trade-war> (2018)

- Lensink, R. (2001). Financial Development, Uncertainty and Economic Growth. *De Economist*, 149, 299–312 .
- Leontief, W. (1953). Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined. *Economia Internazionale*, 97(4), 332-349
- Levi-Faur, D. (1997). Economic Nationalism: From Friedrich List to Robert Reich. *Review of International Studies*, 23, 359-373.
- Lim, D. (2019). The US, China and ‘Technology War’. *Global Asia*, 14(1).
- Lin, C. H. (2016). The Impact of Tariff Rates on the Probability of Trade Relationships Survival: Evidence from ASEAN+6 Manufactured Goods. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA)*, Paper No. 71260. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/71260/1/MPRA_paper_71260.pdf
- List, F. (1904). *The National System of Political Economy*. London, Longmans.
- List, F., Jefferson, T., & Madison, J. (1827). *Outlines of American Political Economy*. Singapore: Origami Books, (2018).
- Love, P., & Lattimore, R. (2009). *International Trade: Free, Fair and Open?*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/insights/42732710.pdf>
- Luna, V. M. I. (2015). From Neoliberalism to Possible Alternatives Del neoliberalismo a posibles alternativas. *Economía Informa*, 395, 35-49.
- Lütkepohl, H. (1991). *Introduction to Multiple Time Series Analysis*. Springer, Berlin, Heidelberg.
- MacKinnon, J. (1991). Critical Values for Cointegration Tests. In: Engle, R. and Granger, C., Eds., *Long Run Economic Relationships*, Oxford University Press, Oxford, 267-276.
- Macrotrends, (2020). <https://www.macrotrends.net/2575/us-dollar-yuan-exchange-rate-historical-chart>
- Mallery, O. T. (1941). Economic Union and Enduring Peace. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 216 (1), 125-134.

- Maltus, T. R. (1820). *Principles of Political Economy*. Cambridge University Press.
https://oll.libertyfund.org/title/malthus-principles-of-political-economy#lf1462_label_336
- Manger, F., & Acet, H. (2014). Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 93-108.
- Marinov, E. (2015). Economic Determinants of Regional Integration In Developing Countries. *International Journal of Business and Management*, 3(3), 22-39.
- Marshall, A. (1890). *Principles of Economics*. Palgrave Macmillan, London.
- Marshall, A. (1890). *Principles of Economics*. Palgrave Macmillan, a Division of Macmillan Publishers Limited 2013, Palgrave Macmillan, London.
- Marshall, A. (1930). *The Pure Theory of Foreign Trade; The Pure Theory of Domestic Values Alfred Marshall 1842-1924*. London: London School of Economics and Political Science.
- Mata, M. E., & Love, J. L. (2006). A Reversal in the Historical Role of Tariffs in Economic Growth? The Cases of Brazil and Portugal. *Est. econ., São Paulo*, 38(3), 461-492.
- Mattoo, A., & Staiger, R. W. (2020). Trade Wars: What Do They Mean? Why Are They Happenign Now? What Are The Cost? NBER Working Paper Series, Paper No: 25762.
- Mavrotas, G., & Kelly, R. (2001). Old Wine In New Bottles: Testing Causality Between Savings and Growth. *The Manchester School Supplement*, 97-105.
- Meller, P. (2003). A Developing Country View on Liberalization of Tariff and Trade Barriers. Presentation at the OECD Global Forum on Trade. *Centro de Economia Aplicada*, Universidad de Chile, Documentos de Trabajo.
- Meoqui, M. M. (2010). Smith's and Ricardo's Common Logic of Trade. *Munich Personal RePEc Archive*, Paper No:27143. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/27143/1/JMM-2010-Logic-of-trade.pdf>

- METI, (2020). Anti-Dumping Measures. <https://www.meti.go.jp/english/report/downloadfiles/gCT0105e.pdf>
- Mill, J. S. (1848). *Principles of Political Economy with Some of their Applications to Social Philosophy (1 ed.)*. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc(2004).
- Milner, H. V. (1999). The Political Economy Of International Trade. *Annual Review of Political Science*, 2, 91-114.
- Minford, P. (2015). Evaluating European Trading Arrangements. *Cardiff Economics Working Papers*, No E2015/17. http://patrickminford.net/wp/E2015_17.pdf
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, (2020). Keynote Speech by Chinese President Xi Jinping at APEC CEO Dialogues. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1833641.shtml
- Mohan, R., Patra, M. D, & Kapur, M. (2013). *The International Monetary System: Where Are We and Where Do We Need to Go?* IMF Working Paper, WP13/224.
- Morrison, W. M. (2019). China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States. Congressional Research Service Report. https://www.everycrsreport.com/files/20190625_RL33534_088c5467dd11365dd4ab5f72133db289fa10030f.pdf
- Muscat, I. (Ed.), (2018). *The EU Customs Union @ 50: Concept to Continuum*. Malta: European Commission. https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/01_2019_the_eu_customs_union_50th_book_en.pdf
- Myint, H. (1958). The "Classical Theory" of International Trade and the Underdeveloped Countries. *The Economic Journal*, 68(270), 317-337.
- Narayan S., & Narayan P. K. (2004). Determinants of Demand of Fiji's Exports: An Empirical Investigation. *The Developing Economics*, 17(1), 95-112.

- Narayan, P. K., & Smyth, R. (2006). What Determines Migration Flows from Low-Income to High-Income Countries? An Empirical Investigation of Fiji-U.S. Migration 1972-2001. *Contemporary Economic Policy*, 24 (2), 332-342.
- National Bureau of Statistics of China, (2020). <http://www.stats.gov.cn/english/>
- Nelson, E. (2018). Modern Free Trade Agreements are Increasingly Stuffed With Protectionist Measures. <https://qz.com/1213541/harvard-economist-dani-rodrik-shows-how-free-trade-agreements-increasingly-include-protectionist-measures/>
- Nicita, A. (2019). Trade and Trade Diversion Effects of United States Tariffs on China. *UNCTAD Research Paper*, No.37. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ser-rp-2019d9_en.pdf
- Nicita, A., & Rollo, V. (2013). Tariff Preferences as Determinant For Export From Sub-Saharan African. *Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series No. 60*. https://unctad.org/system/files/official-document/itcdtab61_en.pdf
- Noland, M., Robinson, S., & Moran, T. (2016). Assessing Trade Agendas in the U.S. Presidential Campaign. *Peterson Institute for International Economics Briefing*, 16-6, pp. 17-40.
- Noll, R. G. (2000). Regulatory Reform and International Trade Policy. *University of Chicago Press*, 8, 13(54).
- Nuroğlu, E., & Çekin, S. E. (2020). Ticaret Savaşlarının Uluslararası Ticaret ve Ekonomiye Etkileri. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 27, 73-90.
- O'Neill, J. (2001). Building Better Global Economic BRICs. *Global Economics Paper*, No. 66. <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf>
- O'Neill, J. (2007). BRICs And Beyond. <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/BRICs-and-Beyond.html>
- O'Neill, J., & Stupnytska, A. (2009). The Long-Term Outlook for the BRICs and N-11 Post Crisis. *Goldman Sachs Global Economics Paper*, No:192.

<https://www.goldmansachs.com/insights/archive/brics-at-8/brics-the-long-term-outlook.pdf>

OECD, (2012). Looking to 2060: Long-term Global Growth Prospects. <http://www.oecd.org/economy/outlook/2060%20policy%20paper%20FINAL.pdf>

OECD, (2018). The Belt and Road Initiative in the Global Trade, Investment and Finance Landscape. In OECD Business and Finance Outlook 2018. OECD Publishing, Paris

OECD, (2020a). <https://www.oecd.org/trade/morenews/international-trade-statistics-trends-in-second-quarter-2020.htm>

OECD, (2020b). Covid-19 and International Trade: Issues and Actions. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128542-3ijg8kfswh&title=COVID-19-and-international-trade-issues-and-actions

Ohlin, B. (1933). *Interregional and International Trade*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Okeowo, F. O. & Aregbeshola, R. A. (2018). Trade Liberalization and Performance of the Nigerian Textile Industry. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 10(2), 33-47.

Oliphant, J. (2020). U.S. Election Year Shaped by Pandemic and Trump's Defiance. <https://www.reuters.com/article/global-poy-usa-election-idUSKBN28K1FU>

Ortiz, A. & Rodrigo, T. (2018). Monitoring Global Trade Support in Real Time Using BigData. *BBVA Research*. https://www.bbvaresearch.com/wp-content/uploads/2018/07/Exploring-the-global-trade-and-protectionism-in-real-time-using-Big-Data_.pdf

Ostry, J. D. (2019). Why Protectionism Spells Trouble for Global Economic Growth. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/why-tariffs-spell-trouble-for-economic-growth/>

Our World in Data, (2018). Trade And Globalization. <https://ourworldindata.org/trade-and-globalization#all-charts-preview>

- Overholt, W. H. (1973). President Nixon's Trip to China and Its Consequences. *Asian Survey*, 13(7), 707-721.
- Özdoğan, S. (2020). Gümrük İdarelerince Gümrük ve Dış Ticaret İşlemlerinde Tahsil Edilen Gümrük Vergisi, Diğer Eş Etkili Vergiler ve Mali Yükler. <https://www.ktgegitim.com/makale/gumruk-idarelerince-gumruk-ve-dis-ticaret-islemlerinde-tahsil-edilen-gumruk-vergisi-diger-es-etkili-vergiler-ve-mali-yukler-6599>
- Paganelli, M. P., & Schumacher, R. (2019). Do Not Take Peace for Granted: Adam Smith's Warning on the Relation Between Commerce and War. *Cambridge Journal of Economics*, 43(3), 785-797.
- Pandey, (2017). Foreign Trade (Development and Regulation) Act, 1992. <https://blog.ipleaders.in/foreign-trade-policy/>.
- Parıltı, H. (2015). Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Ticaret Politikaları: İthalatta Koruma Kolay Bir İş mi?. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 65(2), 100-160.
- Parker, A., Dawsey, J., Viser, M., & Scherer, M. (2020). How Trump's Erratic Behavior and Failure On Coronavirus Doomed His Reelection. <https://www.washingtonpost.com/elections/interactive/2020/trump-pandemic-coronavirus-election/>
- Pera, J. (2018). The Third Currency War As An Effect Of Post-Crisis Changes In The International Currency System. The Risk Aspect – The Case Analyses of Brazil. *Journal of Economics and Management*, 31(1), 149-180.
- Pesaran, M. H., & Pesaran, B. (1997). Microfit 4.0, an Interactive Economics Analysis. Oxford University Press.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approach to The Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326
- Pesaran, M. H. (2015). Time Series and Panel Data Econometrics. Oxford: Oxford University Press.

- Petsinger, M. S., Wang, J., Jie, Y., & Crabtree, J. (2019). US–China Strategic Competition The Quest for Global Technological Leadership. *Chatham House Research Paper*. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/CHHJ7480-US-China-Competition-RP-WEB.pdf>
- Phillips, P. C. B. & Perron, P. (1988). Testing for Unit Roots in Time Series Regression. *Biometrika*, 75, 335-346.
- Phillips, P. C. B. (1987). Time Series Regression With A Unit Root. *Econometrica*, 55(2), 277-301.
- Pinar, Ö., & Uzunoğlu, H. (2013). Dünyada Kur Savaşları Alarmı. *İzmir Ticaret Odası AR&GE Bülteni*. http://www.izto.org.tr/portals/0/argebulten/ovgu_hande_kursavaslar.pdf
- Piketty, T. (2013). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. Éditions du Seuil: Harvard University Press. Çeviri: Hande Koçak. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlar, 2014.
- Piketty, T. (2016). We Must Rethink Globalization, or Trumpism Will Prevail. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/nov/16/globalization-trump-inequality-thomas-piketty>
- Popov, V. (2013). Why Russia and China Are Rapidly Accumulating Foreign Exchange Reserves. *PONARS Eurasia Policy Memo* No. 256. https://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm_256_Popov_June_2013_0.pdf
- Prazeres, T. C. (2019). Services are The Hidden Side of The US-China Trade War. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/09/us-china-trade-war-disrupting-services/>
- Quaglietti, L. (2018). Implications of Rising Trade Tensions for the Global Economy. *ECB Economic Bulletin*, Issue 3 / 2018 – Boxes. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.ebbox201803_01.en.pdf

- Rambaldi, A. N., & Doran, H. E. (1996). *Testing for Granger Non-causality in Cointegrated Systems Made Easy*. Working Papers in Econometrics and Applied Statistics. England: Department of Econometrics, the University of New England, No. 88
- Ravallion, M. (2021). Poverty in China Since 1950: A Counterfactual Perspective. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 28370. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28370/w28370.pdf
- Reuters, (2020). Biden to Approach U.S.-China Relations With ‘Patience’. <https://www.reuters.com/article/us-usa-biden-china-idUSKBN29U28H>
- Richardo, D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Third Edition (1821), Batoche Books, 2001. <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf>
- Richter, F. (2020). China Posts Weakest Economic Growth Since 1990.. <https://www.statista.com/chart/16715/china-economic-growth/>
- Friedman, M. (1970). Free Trade. *Newsweek*, The Newsweek/Daily Beast Company LLC.
- Rodrik, D. (2020). Why Does Globalization Fuel Populism? Economics, Culture, and The Rise of Right-Wing Populism. NBER Working Paper Series, Paper No: 27526. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27526/w27526.pdf
- Romalish, J. (2006). Market Access, Openness and Growth. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 13048. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w13048/w13048.pdf
- Rose, A. K. (2018). Currency Wars? Unconventional Monetary Policy Does Not Stimulate Exports. *NBER Working Papers*, Paper No: 24817. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24817/w24817.pdf
- Rydzek, B. N., & Felbermayr, G. (2018). Who is Paying For The Trade War With China? *European Network of Economic and Fiscal Policy Research*, 02, 1-12.
- Sankaran, A., Kumar, S., Arjun, K., & Das, M. (2019). Estimating the Causal Relationship Between Electricity Consumption and Industrial Output: ARDL Bounds and Toda-Yamamoto Approaches for Ten late Industrialized Countries. *Heliyon*, 5(6).

- Say, J. B. (1821). *Catechism of Political Economy*. Mises Intitute.
<https://mises.org/library/catechism-political-economy>
- Say, J. B. (1880). *A Treatise on Political Economy*. Philadelphia: Claxton, Remsen & Haffelfinger.
- Schumpeter, J. A. (1961). *The Theory of Economic Development: An Inquiry Into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Harvard Economic Studies 46.
- Schwarzenberg, A. B. (2019). U.S. Trade Debates: Select Disputes and Actions. Congressional research Services. <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10958.pdf>
- Schwert, G. W. (1989). Tests for Unit Roots: A Monte Carlo Investigation. *Journal of Business & Economic Statistics*, 7(2), 147-159.
- Scott A. (2011) *The Nixon Shocks: The Opening to China and New Economic Policy*. In: *Allies Apart*. Palgrave Macmillan, London.
https://doi.org/10.1057/9780230348936_3
- SELECTUSA, (2020). Foreign Direct Investment (FDI): UNITED STATES.
<https://www.selectusa.gov/servlet/servlet.FileDownload?file=015t0000000LKSn>
- Sell, S. K. (2020). What COVID-19 Reveals About Twenty-First Century Capitalism: Adversity and Opportunity. *Development*, 63, 150–156.
- Semeniuk, P. (2019). Economic Protectionism in the European Union. Polish Economic Institute. http://pie.net.pl/wp-content/uploads/2019/01/PIE_Protekcjonizm_EN.pdf
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (Geliştirilmiş 19.Baskı). Güzemcan Yayınları: İstanbul.
- SGİ, (2019). Governance Capacities in the BRICS. Sustainable Governance Indicators.
https://www.sgi-network.org/docs/studies/Governance_Capacities_in_the_BRICS.pdf
- Shafaeddin, M. (2000). What Did frederick List Actually Say?: Some Clarifications on the Infant Industry Argument. *UNCTAD Discussion Papers*.
https://unctad.org/system/files/official-document/dp_149.en.pdf

- Shangquan, G. (2000). Economic Globalization: Trends, Risks and Risk Prevention. CDP Background Paper No. 1. https://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2000_1.pdf
- Shelburne, R. C. (2010). The Global Financial Crisis and Its Impact on Trade: The World and The European Emerging Economies. *United Nations Economic Commission For Europe Discussion Paper Series*, No. 2010.2. https://www.unece.org/fileadmin/DAM/oes/disc_papers/ECE_DP_2010-2.pdf
- Shousha, S. (2019). The Dollar and Emerging Market Economies: Financial Vulnerabilities Meet the International Trade System. Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers Number 1258. <https://www.federalreserve.gov/econres/ifdp/files/ifdp1258.pdf>
- Shu, P. (2018). The Impact of Trade Liberalization On Firm Productivity and Innovation. NBER Working Paper Series, Paper No: 24715. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24715/w24715.pdf
- Siblis Research, (2020). <https://siblisresearch.com/data/us-stock-market-value/>
- Siddiqui, K. (2020). The U.S. Dollar and the World Economy: A Critical Review. *Athens Journal of Business & Economics*, 6(1), 21-44.
- Sims, C. A. (1972). Money, Income and Causality. *American Economic Review*, 62, 540–52.
- Sims, C. A. (1980). Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48(1), 1-48
- Sitaraman, G. (2019). *The Great Democracy: How to Fix Our Politics, Unrig the Economy, and Unite America*. Newyork: Basic Books.
- Smith, A. (1776). Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. <https://www.rrojasdatabank.info/Wealth-Nations.pdf>
- Soopramanien, R. (2000). GATT, WTO and the World Bank: A Tale of Controversy, Protectionism and Opportunity. *Foreign Investment Law Journal*, 15(1), 86-102.

- Stanzel, A. (2019). *China's New and Old Engines of Growth*. Institut Montaigne. <https://www.institutmontaigne.org/documents/china-trends/china-trends-4-web.pdf>
- Statista, (2020). <https://www.statista.com/statistics/273931/largest-direct-investors-worldwide/>
- Steinbock, D. (2018). U.S. China Trade War and Its Global Effect. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 4(4), 515–542.
- Stevens, C., Irfan, M., Massa, I., & Kennan, J. (2015). *The Impact of Free Trade Agreements Between Developed and Developing Countries on Economic Development In Developing Countries*. Overseas Development Institute, London.
- Strom, K. J., & Martin, A. D. (2017). Thinking with Theory in an Era of Trump. *Issues in Teacher Education*, 26(3), 3-22.
- Sumanja, M. (2020). Neoliberalism is not dead – On political implications of Covid-19. *Capital & Class*, 1-13.
- Sun, P., & Heshmati, A. (2010). International Trade and its Effects on Economic Growth in China. *The Institute for the Study of Labor Discussion Papers*, No. 5151. <http://ftp.iza.org/dp5151.pdf>
- Şanlı, O. (2019). Dünya Ticaretinin Serbestleştirilmesine Yönelik Çabalar ve Anti-Liberal Politikalar., A. Yenipazarlı (Editör), *Seçilmiş Konularla 21.YY:'da Dünya Ekonomisi Kitap Bölümü*, (207-242) (Birinci Baskı), Ankara. Seçkin Yayıncılık.
- Şanlı, O. (2020). Ticaret ve Kur Savaşlarının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Adıyaman Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(35), 600-636.
- Şanlı, O., & Ateş, İ. (2020). ABD-Çin Odaklı Ticaret ve Kur Savaşlarının Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 75-101.
- Tan, W. (2021). U.S. and China Will Remain at Odds Under Biden as Beijing Flexes on Global Stage, Trade Expert Says. CNBC. <https://www.cnbc.com/2021/01/26/outlook-for-china-us-relations-under-biden-administration.html>

- TCMB, (2020). <https://evds2.tcmb.gov.tr/>
- Temin, P. (2010). The Great Resession and the Great Depression. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 15645. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w15645/revisions/w15645.rev0.pdf
- Temiz, D. (2009). Gümrük Birliği ile Birlikte Türkiye'nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu mu?. *Ankara Avrupa Çalışmalar Dergisi*, 8(1), 115-138.
- The Balance, (2021). U.S. Dollar Index: What It Is and Its History. <https://www.thebalance.com/u-s-dollar-index-historical-data-3306249>
- The Observatory of Economic Complexity, (2020). <https://oec.world/en/profile/country/chn>
- The People's Bank Of China, (2020). <http://www.pbc.gov.cn/english/>
- The Washington Post, (2020). U.S. Bans Technology Exports to Chinese Semiconductor and Drone Companies, Calling Them Security Threats. <https://www.washingtonpost.com/technology/2020/12/18/china-smic-entity-list-ban/>
- TheGlobal Economy.com, (2020). Business and Economic Data for 200 Countries [.https://www.theglobaleconomy.com/China/stock_market_capitalization_dollars/](https://www.theglobaleconomy.com/China/stock_market_capitalization_dollars/)
- Thoms, A. (2019). Why Trade Wars Have No Winners? *World Economic forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/11/who-benefits-from-a-trade-war/>
- Thorsen, D. E., & Lie, A. (2007). What is Neoliberalism. Department of Political Science University of Oslo. https://pdfs.semanticscholar.org/0c89/731ee9a3257a0baa9a4e302b578f1bbc59d2.pdf?_ga=2.226957400.455883828.1589213134-62266833.1589213134
- Toda, H., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66 (1-2), 225-250
- Todorava, T., & Kalchev, G. (2015). The Protective Effect of An Import Quota: Some Welfare Considerations. *Foreign Trade Review*, 50(2), 58-98.

- Tomanbay, M. (2019). İktisadi Düşüncenin Gelişimi ve İktisat Okulları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 31-45.
- Trading Economics, (2020). <https://tradingeconomics.com/united-states/currency>
- Trend Economy, (2020). <https://trendeconomy.com/>
- Tuncer, S. (1994). Korumacılık Teori Ve Uygulamaları. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 0(36), 237-266.
- Tzifakis, N. (2012). *Change in International Politics: An Introduction to the Contemporary Debate*. In: Tzifakis N. (eds) *International Politics in Times of Change*. The Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-21955-9_1
- U. S. Customs and Border Protection, (2020). <https://www.cbp.gov/trade/programs-administration/trade-remedies>
- U.S. Bureau Of Labor Statistics, (2021). <https://data.bls.gov/pdq/SurveyOutputServlet>
- U.S. Census Bureau, (2021). <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0004.html>
- UN, (2020). The Least Developed Countries Report 2020: Productive Capacities For the New Decade. https://unctad.org/system/files/official-document/ldcr2020_en.pdf
- UN, (2014). World Economic Situation and Prospects 2014. https://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2014wesp_country_classification.pdf
- UNCTAD, (2004). International Trade in Merchandise and Services. https://unctad.org/en/Docs/gdscsir20041c4_en.pdf
- UNCTAD, (2010). International Trade After the Economic Crisis: Challenges and New Opportunities. https://unctad.org/en/Docs/ditctab20102_en.pdf
- UNCTAD, (2012). *Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries*. United Nations Publication, ISSN 1817-1214. https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab20121_en.pdf

- UNCTAD, (2013). Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries: Developing Countries in International Trade Studies.. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab20121_en.pdf
- UNCTAD, (2020). Key Statistic and Trends in Trade Policy, 2019: Retaliatory Tariffs Between the United States and China. *United Nations Publications*, 405 East 42nd Street New York, NY 10017 United States of America. https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab2019d9_en.pdf
- UNCTADSTAT, (2020). <https://unctad.org/en/Pages/statistics.aspx>
- Urata, S. (2009). Battling Protectionism in the Global Financial Crisis. *Global Asia*, 4(3).
- USAID, (2013). Nontariff Barriers To Trade Rate Summary. USAID Regional Development Mission for Asia. https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1861/Nontariff_barriers.pdf
- Ünay, S., & Dilek, Ş. (2018). Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları. *SETA*, 228, 1-28.
- Vandenbussche, H. (2017). America First! What Are The Job Losses For Belgium and Europe?. *Vives Discussion Paper*, KU Leuven.
- Varas, J. (2020). The Total Cost of Trump's Tariffs. *American Action Forum*.. <https://www.americanactionforum.org/research/the-total-cost-of-trumps-new-tariffs/#:~:text=As%20a%20part%20of%20the%20deal%2C%20President%20Trump%20reduced%20the,25%20percent%20to%2030%20percent.>
- Veld, J. (2019). Quantifying the Economic Effects of the Single Market in a Structural Macromodel. *European Commission Discussion Paper 094*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/dp094_en.pdf
- Vernon, R. (1982). International Trade Policy in the 1980s: Prospects and Problems. *International Studies Quarterly*, 26(4), 483-510.
- Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue*. New York: Carnegie Endowment for International Peace.

- Wajda, M. (2014). Traditional Protectionism Versus Behind-the-Border Barriers in the Post-Crisis Era: Experience of Three Groups of Countries: The EU, NAFTA and BRICS. *Journal of International Studies*, 7(2), 141-151.
- Wallen, F., & Wiberg, M., (2018). Growing Protectionism After The Financial Crisis: What is The Evidence? *Institute of Economic Affairs*, Current Controversies No. 60. <http://www.epicenternetnetwork.eu/wp-content/uploads/2018/05/Growing-Protectionism-After-the-Financial-Crisis-web.pdf>
- Wang, G., Zou, H. (2011). Mercantilism, Foreign Asset Accumulation and Macroeconomic Policy. *Munich Personal RePEc Archive*, Paper No. 34519. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/34519/1/MPRA_paper_34519.pdf
- Wang, J., Medianu, D., & Whalley, J. (2011). The Contribution of China, India and Brazil To Narrowing North-South Differences in GDP/Capita, World Trade Shares, and Market Capitalizations. *NBER Working Paper Series*, 17981, Cambridge.
- Waug, M. E. (2019). The Consumption Response To Trade Shocks: Evidence From The US: China Trade War. *NBER Working Paper Series*, Paper No: 26353. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26353/w26353.pdf
- Weisbrot, M., Baker, D., & Rosnick, D. (2005). *The Scorecard of Development: Twenty Five Years of Diminished Progress*. Washington D.C.: Centre for Economic Policy Research.
- Williamson, O. (1975). *Markets and Hierarchies*. NY: Free Press Macmillan.
- Wilson, D. (2003). Dreaming With BRICs: The Path to 2050. *Goldman Sachs Global Economics Paper*, No:99. <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/brics-dream.pdf>
- Wong, D., & Koty, A.C. (2020). The US-China Trade War: A Timeline. China Briefing. <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/>
- World Bank, (2002). Globalization, Growth, And Poverty. *A World Bank Policy Research Report*, 23591 Washington.

<http://documents.worldbank.org/curated/en/954071468778196576/pdf/multi0page.pdf>

World Bank, (2020). <https://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS>

World Bank, (2021). <https://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS>

World Integrated Trade Solution, (2020). <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/USA/StartYear/2014/EndYear/2018/TradeFlow/Export/indicator/XPRT-TRD-VL>

WTO, (1996). Participation of Developing Countries in World Trade: Overview of Major Trends and Underlying Factors. Committee on Trade and Development, WT/COMTD/W/15. https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/w15.htm

WTO, (2009). Flexibility in Trade Agreements. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr09-2b_e.pdf

WTO, (2011). Understanding WTO. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/utw_chap1_e.pdf

WTO, (2020a). Regional Trade Agreement. <https://rtais.wto.org/UI/publicPreDefRepByCountry.aspx>

WTO, (2020b). World Trade Statistical Review. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020_e.pdf

WTO, (2020c). *UNITED STATES— Tariff Measures on Certain Goods from China: Report of the Panel.* WT/DS543/R. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/543r_e.pdf

WUI, (2020). *World Uncertainty Index*. <https://worlduncertaintyindex.com/data/>

Yalçın, E., Kinzius, L., & Felbermayr, G. (2017). *Hidden Protectionism*. Study of the Ifo Institute on behalf of the Bertelsmann Foundation Final Report on November 17. http://aei.pitt.edu/102580/1/NW_Hidden_Protectionism.pdf

- Yalçinkaya, H., & Özden, B. (2019). Kur Savaşları. Miynat, M., Özdil, T., ve Çılbant, C., (editörler), *Yeni Nesil Girişimcilik ve Ekonomi* içinde (751-762). Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Yılmaz, D., & Eryılmaz, F. (2020). Dünya Ticaret Korumacılığının Finansal Piyasalara Etkisi: Türkiye için Bir Analiz. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(1), 616-635.
- Yılmaz, F. (2009). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 45-72
- Yılmaz, M., & Divani, E. (2018). Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantalizm ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1);10-24.
- Yiğenoğlu, K. (2016). İktisadi Milliyetçilik ve Artan Korumacılık Eğilimleri: ABT Otomotiv Sektöründe Korumacılığın Politigi. *JOMELİPS*, 1(2), 17-37.
- Yu, F. L. T. (2017). Neomercantilist Poliy and China’s Rise as a Global Power. *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal*, 3(3), 1043-1073.
- Yüksel, E., & Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R. Krugman’ın Katkıları. *Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206.
- Zaidi, S. H. A., Wang, X., Ahmed, S., Rehman, S., Sajid, M., Foroozanfar, M .H., & Al, M.A. (2017). Brexit: A review of Impact on Future of United Kingdom Outside the European Union. *IJMRRM International Journal of Modern Research in Management*, 1(1), 14-33.
- Zestos, G. K., & Tao, X. (2002). Trade and GDP Growth: Causal Relations in the United States and Canada. *Southern Economic Journal*, 68(4), 859-874.
- Zhuang, M., Xiaokang, W., & Jinping, Y. (2018). Direct and Relative Effects of the Import Tariff: Estimation Using the Chinese Industrial Level Data. *Munich Personal RePEc Archive Paper*, No. 88056. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/88056/1/MPRA_paper_88056.pdf

Zivot E., & Wang J. (2003). Vector Autoregressive Models for Multivariate Time Series.
In: Modeling Financial Time Series. Modeling Financial Time Series with S-Plus®.
Springer, New York.

<http://www.oecd.org/gov/pcsd/25507214.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Orhan ŞANLI

Doğum Yeri ve Tarihi: Sivas /

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Bülent Ecevit Üniversitesi/ İİBF/ İktisat Bölümü

Lisans Üstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İktisat Bölümü/ Yüksek Lisans

Lisans Üstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İktisat Bölümü/ Doktora

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

İş Deneyimi

Araştırma Görevlisi Aydın Adnan Menderes Üniversitesi/ Nazilli İİBF

İletişim

Cep Tel:

E-Posta: orhan.sanli@adu.edu.tr